Digitized by Google

LVI
B.
54.

BIBLIOTECA NAZ.
Vittorio Emanuele III
LVI
B
54
NAPOLI

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

GOTHICARVM ET LANGOBARDICARVM RERVM

Scriptores aliquot veteres;

Ex Bibliotheca Bon. Vulcanii & aliorum.

Catalogus eorum, quæ hoc volumine continentur, eſt paginis ſequentibus.

B. R. NEAPOLIS

LVGDVNI BATAVORVM,
Apud Ioannem Maire.
1617.

CATALOGVS
eorum quæ hoc volumine continentur.

PARTE I.

IORNANDES *De rebus Geticis. pag. 1.*
Sidonii Apollinaris Epiſtola de Vita Theoderici Veſogothorum Regis. p. 181.
Excerpta è Conrado Peutingero De inclinatione Rom. Imp. & exterarum gentium migrationibus. p. 187.
Index authorum qui à Iornande citantur. p. 190.
Index rerum & verborum in Iornandem De rebus Geticis. p. 191.
Iſidori Chronicon Gothorum. p. 201. eiuſdem Hiſtoria Vandalorum p. 225. eiuſdem Hiſtoria Sueuorũ. 231. Chronica regũ VViſigothorũ. 235.
De priſcis ſedibus Gothorum, Hunnorum & Vandalorum, excerpta è Procopii lib. 4. De bello Gothico, nondum edito. p. 239.
Caſtigationes in Iſidori Chronicon. p. 253.
Notæ & Caſtigationes in Procopium De ſedibus Gothorum. p. 261.

PARTE II.

IORNANDES *De regnorum ac temporum ſucceſſione. p. 1.*
Excerpta è L. Marineo Siculo, De Gothorum

in Hiſpaniam aduentu, & regum ſerie. 152.

Excerpta è Ricobaldi Ferrarienſis Hiſtoria MS. *cui titulus Pomœrium Eccleſiæ Rauennatis. De Theoderico rege Gothorum. p.* 167,

Variæ lectiones & Notæ aliquot in vtrumque Iornandis librum. p. 177.

PAVLI DIACONI *De geſtis Langobardorum libri ſex.*

Annotationes in Hiſtoriam Pauli Diaconi de geſtis Langobardorum.

Variantes lectiones in Paulum Diaconum.

COMMENTARIOLVS *in literas Gothicas. pag.* 1. *& p.* 17.

Commentariolus in Notas Lombardicas. 16.

Impp. Romanorum nomina notis Lombardicis. 27.

Salutatio Angelica lingua Gothica. 31. *Oratio Dominica.* 33. *Canticum virginis Mariæ.* 36. *Canticum Simeonis.* 41.

Quadruplex Alphabetum Gothicum. 43. 44. 46.

Inſcriptiones veteres Gothicæ. 45. 46. 47.

Specimen linguæ Gothorum qui hodie Tauricam Cherſoneſum incolunt. 49.

Salutatio Angelica, Canticum Mariæ, Zachariæ, & Simeonis vetere lingua Teutonica. 55. 56.

56. 57. item Initium Cantici Caticorum. 60.
Rythmus De vita S. Annonis Archiepiſcopi Colonienſis eadem linguâ. 62.
Vocabula aliquot veteris linguæ Teutonicæ. 65.
Formulæ duæ iuramentorum præſtitorum à Carolo & Ludouico Regibus Francorum, lingua Romana ſiue Gallica veteri, & Teudiſca. 67.
Alfredi Anglorum Regis Præfatio in Paſtorale Gregorii Papæ Rom. veteri Saxonica lingua a ſe verſum, cum verſione Anglica interlineari. 73. eademq; Latina. 81.
Perſica vocabula quæ cum Teutonicis conueniunt. 87. & initium Geneſeos Perſica lingua.
Specimen Cantabricæ .i. veteris Vaſconum linguæ. 89.
Oratio Dominica lingua Friſica. p. 98.
Initium Geneſeos lingua VVallica; & Iſlandica. p. 99.
De Nubianis erronibus, eorúmque lingua. p. 100.
De idiotiſmo aliorum quorundam Erronum. 105.

† 3 Illu-

Illuſtribus Ampliſſimisque Viris,

DD:

ORDINIBVS FRISIÆ,

B. VVLCANIVS *Brugenſis*

S. P. D.

BIENNIVM eſt, & quod excurrit, Illuſtres Ampliſſimique Viri, quòd Agathiam hiſtoricum inſignem, qui grauiſſima bella à Iuſtiniano Imp. aduerſus Gothos aliasque bellicoſiſſimas nationes (quas Græcis & Latinis Barbaras appellare placuit,) accuratiſſimè deſcripſit, Græcè primus edidi, & poſt alios interpretes atque interpolatores, quamplurimis locis auctiorem, infinitis (abſit verbo inuidia) meliorem reddidi. Qui quidem labor meus cùm publica quadam approbatione, ſummoque doctorum hominum applauſu eſſet exceptus, magnum mihi calcar additum ſentiebam

ad

ad idem in Procopio maximi nominis Hiſto-rico, qui earundem gentium hiſtoriam ante Agathiam luculentiſſimè deſcripſerat, tentandum, atque adeò præſtandum. Omnibus itaque viribus ad optimi huius authoris, ſed peſſimè ab interpretibus habiti, nouam interpretationem me contuleram, adiutus codice manuſcripto quem Clariſſimus Ampliſſimusque vir, & promouendæ ornandæque rei literariæ natus Iac. Aug. Thuanus, ſupremi ſenatus Pariſienſis præſes, ex Bibliotheca regia tranſſcribi curarat, & benignè nobis communicarat. Cùm verò ex accurata huius codicis MS lectione, & veteris verſionis Procopianæ cum Græco textu collatione, quamplurimas in exemplari manu exarato lacunas ſubeſſe animaduerterem, quæ nulla ratione ſuppleri poſsent abſque veteris alicuius ἀντιγράφου ope, cuius quidem nanciſcendi ſpes aliqua mihi affulſerat: operæprecium me facturum putaui, ſi interea dum noua Procopii interpretatio ab hiſtoriarum antiquitatiſque ſtudioſis hominibus tam auidè à me exſpectatur quam neceſſariò differtur, leniendo eorum deſiderio, & longiuſculæ moræ tædio minuendo, Iornandem Epiſcopum Rauennatem, De origine & rebus geſtis Gothorum, Procopio veluti δᾳδοῦχον ſiue facigerum præmitterem; quippe qui magnam illius de Gothis hiſtoriæ lucem eſſet allaturus. Habet enim profectò Iornandes

multa inſignia loca ad vetuſtiſſimæ huius nobiliſſimæque gentis Gothicæ res geſtas illuſtrandas pertinentia, ex hiſtoricis veteribus quorum ſcripta iamdudum magno rei literariæ malo perierunt deſumta, cognituque digniſſima, neque apud alios vllos hiſtoriarum ſcriptores obuia; Dexippo videlicet, Dione, Priſco, aliisque quos de rebus Geticis ſcripſiſſe teſtatur. E quibus vtinam vnus exſtaret Dio; conſtaret ſanè omnibus quantopere non bellicæ tantùm artis gloria, ſed ſapientiæ etiam ſtudiis aliis nationibus Gothi antecelluerint; neque temerè aut falsò à Iornande (cuius vt nimium genti ſuæ fauentis fidem hiſtoricam nonnulli eleuare atque labefactare nituntur) hoc elogii ex Dione Gothis tribui, quòd & corpore & animo Romanis fuerint grandiores, & Barbaris penè omnibus ſapientiores, Græcisque propè conſimiles. Ego verò vt de laudibus gentis Gothicæ, præclaris videlicet ipſorum ſtudiis, moribus atque inſtitutis, eximiaque omnium diſciplinarum ſcientiarumque cognitione, vt etiam de ſumma artis bellicæ peritia, armorumque gloria quâ floruerunt, nihil dicam; (nam & hæc multorum hiſtoricorum ſcriptis ſunt celebrata, & à Iornande pertractata; & nullus eſt orbis angulus quo non Gothici nominis ſplendor pariter & terror peruaſerit:) hoc tamen ſilentio præterire non poſſum, me vel hoc vno præcipuè nomine

mine nobiliſſimæ huius gentis admiratorem ſemper fuiſse, quòd opinio, imò certa perſuaſio De immortalitate animorum (maximum meo quidem iudicio ad contemnendam mortem resque fortiter gerendas incitamentum) Gothis ab omni æuo ingenita & quodammodò peculiaris ac propria fuiſse videatur. Cùm verò Iornandes omnia quæ ad Gothicæ gentis laudem illuſtrationemque pertinent accuratè perſequatur, neq. Geticæ tantùm ſed & Græcæ Latinæque hiſtoriæ magnam hic author lucem adferre poſſit, eámq. ob cauſam dignus mihi, vt antea dixi, ſit viſus qui Procopii editioni præmitteretur; ego eum, temporum librariorumque iniuria malè habitum, recenſui, multisque locis (omnibus enim quî poſsem codice MS deſtitutus) recognoui & caſtigaui; in certa etiam capita diſtinxi, breuibusque ea periochis ſiue argumentis illuſtraui. Adieci verò etiam alia nonnulla ad res Gothicas pertinentia, quorum Catalogum præcedentes tres pagellæ oſtenderunt.

Quæ quidem omnia Veſtro, Illuſtres Ampliſſimique Viri, nomini inſcripſi; primùm quòd ea iure optimo vobis deberi cenſerem, quibus magnam cum Gothica gente affinitatem intercedere è Clariſſimo Ampliſſimoque p. m. viro D. Ioachimo Hoppero, æterno Friſiorum ornamento, aliquando audire memini; deinde vt exſtaret aliquod etiam erga Vos

Friſiam-

Friſiamq́ue veſtram literata nobilitate florentem ſingularis ſtudii obſeruantiæque meæ teſtimonium; quod quidem vt æqui boniq. conſulatis, meamq́ue operam Gothicæ gentis & linguæ laudi ac gloriæ pariter & rei literariæ impenſam, aduerſus vitilitigatores & obtrectatores quoſcunque, Ampliſſimi nominis veſtri præſidio tueamini, etiam atque etiam rogo.

Deus Opt. Max. Illuſtres Ampliſſimiq́ue viri, vos quàm diutiſſimè ſeruet incolumes.

Lugduni Batauorum, Anno cIↃ IↃ xcvii. Cal. Auguſti.

DE

DE

IORNANDE ſiue IORDANO ita Ioannes Tritemius libro De Scriptoribus Eccleſiaſticis.

IORDANVS *ex monacho epiſcopus Gothorum, vir in diuinis Scripturis ſtudioſus, & in ſecularibus literis competenter eruditus, ingenio mitis, & apertus eloquio, ſcrutator temporum, & rerum geſtarum ſcriptor inſignis. Fertur quædam præclara compoſuiſſe volumina, de quibus ad meam notitiam pauciſſima peruenerunt. Reperi enim tantùm hiſtoriarum lib.* II. *In quorum primo recenſuit geſta Romanorum, in ſecundo verò originem & geſta Gothorum, vſque ad finem regni ipſorum. Claruit autem ſub Iuſtiniano imperatore, anno Domini* D. XXX.

Iornandes quæ de parentibus maioribusque ſuis & de ſuo vitæ inſtituto ſcribat, vide paginam huius editionis 150.

IOR-

IORNANDES

CASTALIO

S. D.

VOLENTEM me paruo ſubuectum nauigio, oram tranquilli litoris attingere & minutos de priſcorum (vt quidam ait) ſtagnis piſciculos legere, in altum, frater Caſtali, laxare vela compellis, relictoque opuſculo quod intra manus habeo, id eſt, De breuiatione chronicorum, ſuades vt noſtris verbis duodecim Senatoris volumina De origine actuque Getarum, ab olim vſque nunc per generationes regesque deſcendente, in vnum & hoc paruo libello coartem. Dura ſatis imperia, & tanquam ab eo qui pondus huius operis ſcire nolit impoſita. Nec illud adſpicis, quòd tenuis mihi eſt ſpiritus ad implendam eius tam magnificam dicendi tubam. Superat nos hoc pondus, quod nec facultas eorumdem librorum nobis datur, quatenus eius ſenſui inſeruiamus. Sed vt non mentiar, ad triduanam lectionem diſpenſatoris eius beneficio libros ipſos antehac relegi. Quorum quamuis verba non recolo, ſenſus tamen & res actas credo me integrè tenere. Ad quos nonnulla ex hiſtoriis Græcis ac Latinis addidi conuenientia; initium finemque & plura in medio mea dictatione permiſcens. Quare ſine contumelia quod exegiſti, ſuſcipe libens, libentiſſimè lege: & ſi quid parum dictum eſt, & tu, vt vicinus genti, commemoras: adde. Ora pro me frater chariſſime.

IOR-

IORNANDES Epiſcopus Rauennas DE GETARVM ſiue GOTHORVM *Origine, & rebus geſtis.*

CAP. I.

De totius orbis terrarum diuiſione.

MAIORES *noſtri, vt refert Oroſius, totius terræ circulum Oceani limbo circumſeptum triquetrum ſtatuere, eiuſque tres partes, Aſiam, Europam, & Africam vocauere. De quo tripartito orbis terrarum ſpacio innumerabiles penè ſcriptores exiſtunt, qui non ſolum vrbium locorúmve poſitiones explanant; verùm etiam, quod eſt liquidius, paſſuum miliariúmque dimetiuntur quantitatem. Inſulas quoque marinis fluctibus intermixtas, tam maiores, quàm etiam minores, quas*

Cycladas, vel Sporadas cognominant, in immenſo maris magni pelago ſitas determinant. Oceani verò intranſmeabilis vlteriores fines non ſolum non deſcribere quis aggreſſus eſt, verùm etiam nec cuiquam licuit transfretare: quia reſiſtente vlua, & ventorum ſpiramine quieſcente inpermeabiles eſſe ſentiantur, & nulli cogniti, niſi ſoli ei qui eos conſtituit. Citerior verò eius pelagi ripa, quam diximus, totius mundi circulum in modum coronæ ambiens, fines ſuos curioſis hominibus, & qui de hac re ſcribere voluerunt, perquam innotuit, quia & terræ circulus ab incolis poſſidetur. Et nonnullæ inſulæ in eodem mari habitabiles ſunt, vt in Oriẽtali plaga, & Indico oceano, Hippodes, Iamneſia, ſole peruſtæ, quamuis inhabitabiles; tamen omnino ſui ſpacio in longum latumque extenſæ. Taprobane quoque, in qua exceptis oppidis, vel poſſeſſionibus, dicunt munitiſſimas vrbes, decoram Sedaliam, omnino gratiſſimam Sileſtantinam, nec non Etheron, licet nõ ab ali-

quo

quo ſcriptore dilucidas, tamen ſuis poſſeſſoribus affatim refertas. Habet in parte occidua idem Oceanus aliquantas inſulas, & penè cunctas ob frequentiam euntium & redeuntium notas. Et ſunt iuxta fretum Gaditanum haud procul, vna Beata, & alia quæ dicitur Fortunata, quamuis nonnulli & illa gemina Galliciæ & Luſitaniæ promontoria in oceani inſulis ponant. In quorum vno templum Herculis, in alio monumentum adhuc conſpicitur Scipionis. tamen quia extremitatem Galliciæ terræ continent, ad terram magnam Europæ potius, quàm ad Oceani pertinent inſulas. Habet tamen & alias inſulas interius in ſuo æſtu, quæ dicuntur Baleares, habetque & aliam Meuaniam: necnon & Orcadas numero xxxiij. quamuis non omnes excultas. Habet & in vltimo plagæ occidentalis aliam inſulam nomine Thylen, de qua Mantuanus:

—tibi ſeruiat vltima Thyle.

Habet quoque hoc ipſum immenſum pela-

gus in parte arctoa, id eſt, ſeptentrionali amplam inſulam nomine Scanziam, vnde nobis ſermo, ſi dominus iuuerit, eſt aſſumendus: quia gens, cuius originem flagitas, ab huius inſulæ gremio velut examen apum erumpens, in terram Europæ aduenit. Quomodo verò, aut qualiter, in ſubſequentibus (ſi Dominus donauerit) explanabimus.

CAP. II.

De BRITANNIA inſula.

NVNC *autem de Britannia inſula, quæ in ſinu Oceani inter Hiſpanias, Gallias, & Germaniam ſita eſt, vt potuero, paucis abſoluam. Cuius licet magnitudinem olim nemo (vt refert Liuius) circumuectus eſt, multis tamen data eſt varia opinio de ea loquendi. Quamdiu ſiquidem armis inacceſſam Romanis, Iulius Cæſar prælijs, ad gloriam tantum quæſitis, aperuit peruiam: deinceps mercimonijs, aliasque ob cauſas, multis patefacta mortalibus, non indiligenti, quæ ſecuta eſt, ætati, cer-*

ti, certius ſui prodit ſitum. quam, vt à Græcis Latinisque autoribus accepimus, perſequimur. Triquetram eam plures dixere, cono ſimilem, inter ſeptentrionalem occidentalemque plagam proiectam; vno, qui magnus eſt, angulo in Rheni oſtia ſpectantem: dehinc correpta latitudine obliqua retro abſtractã in duos exire alios: geminoq; latere longiore Galliæ prætendi, atque Germaniæ. In duobus milibus trecentis decem ſtadiis latitudo eius vbi patentior: longitudo non vltra ſeptem milia centum triginta duo ſtadia fertur extendi: modò verò dumoſa, modò ſylueſtri iacere planicie, montibus etiam nonnullis increſcere: mari tardo circumflua, quod nec remis facilè impellentibus cedat, nec ventorum flatibus intumeſcat, quia remotæ longius terræ cauſas motibus negant. quippe illuc latius, quàm vſquam, æquor extenditur. Refert autẽ Strabo, Græcorũ nobilis ſcriptor, tantas illã exhalare nebulas, madefacta humo Oceani crebris excurſibus, vt ſubtectus ſol

per illam penè totam fœdiorem, qui ſerenus eſt, diem negetur aſpectui, noctem quoque clariorem. In extrema eius parte Memma, quam Cornelius etiam annalium ſcriptor narrat, metallis plurimis copioſam, herbis frequentem, & his feraciorem omnibus, quia pecora magis, quàm homines alat. Labi verò per eam & multa quàm maxima relabique flumina, gemmas margaritasque voluentia, ſylorum colorati vultus, torto plerique crine & nigro naſcuntur. Calidoniam verò incolentibus, rutilæ comæ: corpora magna, ſed fluida: qui Gallis ſiue Hiſpanis à quibuſque attenduntur aſſimiles. Unde coniectauere nonnulli, quòd ea ex his accolas continuo vocatos acceperit. inculti æquè omnes populi, regesque populorum: cunctis tamen in Calidoniorum metallum conceſſiſſe nominandi, autor eſt Dio celeberrimus ſcriptor annalium. Virgeas habitant caſas, communia tecta cum pecore, ſiluæque illis ſæpè ſunt domus. Ob decorem neſcio, an aliam ob rem, ferro pingunt corpora.

corpora. Bellum inter ſe aut imperij cupidine, aut amplificandi quæ poſſident, ſæpius gerunt; non tantùm equitatu vel pedite, verùm etiam bigis, curribusque falcatis: quos more vulgari Eſſedas vocant. Hæc pauca de Britanniæ inſulæ forma dixiſſe ſufficiat.

CAP. III.

De Scanziæ inſulæ ſitu, & nationibus.

AD *Scanziæ inſulæ ſitum, quam ſuperius reliquimus, redeamus. De hac enim in ſecundo ſui operis libro Claudius Ptolemæus orbis terræ deſcriptor egregius meminit, dicens: Eſt in oceani arctoo ſalo poſita inſula magna, nomine Scanzia, in modum folij cedri, laterib. pandis poſt longum ductum concludens ſe, eius ripas influit oceanus. Hæc à fronte poſita eſt Viſtulæ fluuij, qui Sarmaticis montibus ortus, in conſpectu Scanziæ ſeptentrionali Oceano triſulcus illabitur, Germaniam Scythiamque diſterminans. Hæc ergo ha-*

bet ab oriente vaſtiſſimum lacum, in orbis terræ gremio: vnde Vagi fluuius velut quodam ventre generatus in oceanum vndoſus euoluitur. Ab Occidente nanque immenſo pelago circundatur: à Septentrione quoque innauigabili eodem vaſtiſſimo concluditur Oceano, ex quo quaſi quodã brachio exeunte, ſinu diſtento, Germanicum mare efficitur. Hic gentes, quæ carnibus tantùm viuunt: ibi etiam paruæ, ſed plures perhibentur inſulæ eſſe diſpoſitæ, ad quas ſi congelato mari ob nimium frigus lupi tranſierint, luminibus feruntur orbari. ita non ſolum inhoſpitalis hominibus, verùm etiam beluis terra crudelis eſt. In Scanzia verò inſula, vnde nobis ſermo eſt, licet multæ & diuerſæ maneant nationes, ſeptem tamen earum nomina meminit Ptolemæus. Apum ibi turba mellifica ob nimium frigus nunquam reperitur. In cuius parte arctoa gens Adogit conſiſtit, quæ fertur in æſtate media quadraginta diebus & noctibus luces habere continuas: itemque

brumali

brumali tempore, eodem dierum noctiumque numero lucem claram neſcire. Ita alternato mœrore cum gaudio, beneficio aliis damnoque impar eſt. & hoc quare? Quia prolixioribus diebus ſolē ad Orientem per axis marginem vident redeuntem: breuioribus verò nō ſic conſpicitur apud illos, ſed aliter; quia Auſtrina ſigna percurrit, & qui nobis videtur ſol ab imo ſurgere, illis per terræ marginem dicitur circuire. Alia verò ibi gentes tres Creſennæ, qui frumentorum non quæritant victum, ſed carnibus ferarum atque auium viuunt: vbi tanta paludibus fœtura ponitur, vt & augmentum præſtent generi, & ſatietatem ac copiam genti. Alia verò gens ibi moratur Suethans, quæ velut Thuringi equis vtuntur eximiis. Hi quoque ſunt, qui in vſus Romanorum Saphirinas pelles, commercio interueniente, per alias innumeras gentes tranſmittunt, famoſi pellium decora nigredine. Hi quum inopes viuunt, ditiſſimè veſtiuntur. Sequuntur deinde diuerſarum

 turba

turba nationum, Theuſthes, Vagoth, Bergio, Hallin, Liothida, quorum omnium ſedes ſub humo plana ac fertili, & propterea inibi aliarum gentium incurſionibus infeſtantur. Poſt hos Athelnil, Finnaithæ, Feruir, Gautigoth, acre hominum genus, & ad bella promptiſſimum. Dehinc mixti Euageræ Othingis. Hi omnes exeſis rupibus, quaſi caſtellis inhabitant, ritu beluino. Sunt ex his exteriores Oſtrogothæ, Raumaricæ, Raugnaricij, Finni mitiſſimi, Scanziæ cultoribus omnibus mitiores: nec non & pares eorum Vinouiloth, Suethidi, Cogeni in hac gente reliquis corpore eminentiores, quamuis & Dani ex ipſorum ſtirpe progreſſi, Erulos propriis ſedibus expulerunt: qui inter omnes Scanziæ nationes nomen ſibi ob nimiam proceritatem affectant præcipuum. Sunt quanquam & illorum poſitura Grannij, Aganziæ, Vnixæ, Ethelrugi, Arochiranni, quibus non ante omnes, ſed ante multos annos Rodulf rex fuit, qui contempto proprio

regno,

regno, ad Theoderici Gothorum regis gremium conuolauit, & vt deſiderabat, inuenit. Hæ itaque gentes Romanis corpore & animo grandiores, infeſtæ ſæuitia pugnæ.

CAP. IIII.

Gothi vnde primum egreſſi, quo pacto paulatim ſedes ſuas promouerint in Scythiam Pontico mari vicinam.

Ex hac igitur Scanzia inſula quaſi officina gentium, aut certè velut vagina nationum, cum rege ſuo nomine Berig, Gothi quondam memorantur egreſſi: qui vt primùm è nauibus exeuntes, terras attigere, ilico loco nomen dederunt. Nam hodie illic, vt fertur, Gethiſcanzia vocatur. Vnde mox promouentes ad ſedes Vlmerugorum, qui tunc Oceani ripas inſidebant, caſtrametati ſunt, eoſque commiſſo prælio propriis ſedibus pepulerunt, eorumque vicinos Vuandalos iam tunc ſubiugantes, ſuis applicuere victoriis. Ibi verò magna populi numeroſitate creſcente, etiam

te, etiam penè quinto rege regnante, poſt Berig, Filimer, Filogud, Arigis conſilio ſedit, vt exinde cum familiis Gothorum promoueret exercitus, qui aptiſſimas ſedes, locáque dum quæreret congrua, peruenit ad Scythiæ terras, quæ lingua eorum Ouim vocabantur: vbi delectato magna vbertate regionum exercitu, & medietate tranſpoſita, pons dicitur, vnde amnem tranſiecerat, miſerabiliter corruiſſe, nec vlterius iam cuiquam licuit ire aut redire. Nam is locus, vt fertur, tremulis paludibus voragine circumiecta concluditur: quem vtraque confuſione natura reddidit inperuium. Veruntamen hodiéque illic & voces armentorum audiri, & indicia hominum deprehendi, commeantium adteſtatione, quamuis à longe audientium, credere licet. Hæc igitur pars Gothorum, quæ apud Filimer, dicitur in terras Ouim emenſo amne tranſpoſita, optatum potita ſolum. Nec mora, ilico ad gentem Spalorum adueniunt, conſertoque prælio, victoriam adipiſcuntur:

tur: exindeque iam velut victores ad extremam Scythiæ partem, quæ Pontico mari vicina eſt, properant: quemadmodum & in priſcis eorum carminibus penè hiſtorico ritu in commune recolitur: quod & Ablabius deſcriptor Gothorũ gentis egregius veriſſima adteſtatur hiſtoria. In quam ſententiam & nonnulli conſenſere maiorum. Ioſephus quoque Annalium relator veriſsimus, dum vbique veritatis conſeruit regulam, & origines cauſarum à principio reuoluit; hæc verò, quæ diximus, de gente Gothorum principia cur omiſerit, ignoramus. Sed tamen ab hoc loco eorum ſtirpem commemorans, Scythas & natione & vocabulo aſſerit appellatos: cuius ſoli terminos, antequam aliud ad medium deducamus, neceſſe eſt, vti iaceant, dicere.

CAP.

CAP. V.

Scythiæ ſitus & deſcriptio. & variæ Gothorum in ea ſedes.

SCYTHIA *ſiquidem Germaniæ terræ confinis, eotenus vbi Hiſter oritur amnis, vel ſtagnum dilatatur Myſianum, tendens vſque ad flumina Tyram, Danaſtrum, & Vagoſolam, magnumque illum Danubium, Taurumque montem, non illum Aſiæ, ſed proprium, id eſt Scythicum, per omnem Mæotidis ambitum, vltraque Mæotida per anguſtias Boſpori vſque ad Caucaſum montem, amnemque Araxem, ac deinde in ſiniſtram partem reflexa, poſt mare Caſpium, quæ in extremis Aſiæ finibus ab Oceano Euroboreo in modū fungi primum tenuis, poſt hæc latiſſima & rotunda forma exoritur, vergens ad Hunnos, Albanos, & Seres vſque digreditur. Hæc inquam patria, id eſt Scythia, longè ſe tendens, lateque aperiens, habet ab oriente Seres, in ipſo ſui principio ad* littus

littus Caſpij maris commanentes; ab occidente Germanos, & flumen Viſtulæ; ab Arctoo, id eſt Septentrionali, circundatur Oceano, à meridie Perſide, Albania, Hiberia, Ponto, atque extremo alueo Hiſtri, qui dicitur Danubius ab oſtio ſuo vſque ad fontem. In eo verò loci latere, quo Ponticum littus attingit, oppidis haud obſcuris inuoluitur, Boriſthenide, Olbia, Callipode, Cherſone, Theodoſia, Pareone, Mirmycione, & Trapezunte, quas indomitæ Scytharum nationes Græcos permiſere condere, ſibimet commercia præſtaturos. In cuius Scythiæ medio eſt locus, qui Aſiam Europamq́ue ab alterutro diuidit, Riphæi ſcilicet montes, qui Tanain vaſtiſſimum fundunt intrantem Mæotida; cuius paludis circuitus paſſuum milia CXLIIII, *nuſquam octo vlnis altius ſubſidentis. In qua Scythia prima ab occidente gens ſedit Gepidarum, quæ magnis opinatiſq. ambitur fluminibus. Nam Tiſianus per Aquilonem eius Corumq́ue diſcurrit. Ab africo*

co verò

co verò magnus ipſe Danubius, ab Euro fluuius Tauſis ſecat, qui rapidus ac verticoſus in Histri fluenta furens deuoluitur. Introrſus illi Dacia est, ad coronæ ſpeciem arduis alpibus emunita, iuxta quorum ſiniſtrum latus, quod in Aquilonē vergit, & ab ortu Vistulæ fluminis per immenſa ſpacia venit, Vuinidarum natio populoſa conſedit. Quorum nomina licet nunc per varias familias & loca mutentur, principaliter tamen Sclauini & Antes nominantur. Sclauini à Ciuitate noua, & Sclauino Rumunnenſe, & lacu qui appellatur Muſianus, vſque ad Danastrum, & in Boream Viſcla tenus commorantur. hi paludes ſyluasque pro ciuitatibus habent. Antes verò, qui ſunt eorum fortiſſimi, qui ad Ponticum mare curuantur, à Danastro extenduntur vſque ad Danubium, quæ flumina multis mā̃ſionibus ab inuicem abſunt. Ad littus autem Oceani, vbi tribus faucibus fluenta Vistulæ fluminis ebibuntur, Vidioarij reſident, ex diuerſis nationibus

bus aggregati, poſt quos ripam Oceani Itemeſtı tenent, pacatum hominum genus omnino. Quibus in auſtro adſedit gens Agazzirorum fortiſſima, frugum ignara, quæ pecoribus & venationibus victitat. Vltra quos diſtenduntur ſupra mare Ponticum Bulgarorum ſedes, quos notiſſimos peccatorum noſtrorum mala fecere. Hinc iam Hunni quaſi fortiſſimarum gentium fœcundiſſimus ceſpes, in bifariam populorum rabiem pullularunt. Nam alij Aulziagri, alij Auiri nuncupantur, qui tamen ſedes habent diuerſas. Iuxta Cherſonem Aulziagri, quò Aſiæ bona auidus mercator importat, qui æſtate campos peruagantur effuſos, ſedes habentes, prout armentorum inuitauerint pabula; hyeme ſupra mare Ponticum ſe referentes. Hunugari autem hinc ſunt noti, quia ab ipſis pellium murinarum venit commercium: quos tantorum virorum formidauit audacia. Quorum manſionem primam eſſe in Scythiæ ſolo iuxta paludem Mæotidem, ſecundò in Mœ-

 ſia,

ſia, Thraciáque, & Dacia, tertiò ſuprà mare Ponticum, rurſus in Scythia legimus habitaſſe: nec eorum fabulas alicubi reperimus ſcriptas, qui eos dicunt in Britannia, vel in vna qualibet inſularum in ſeruitutē redactos, & vnius caballi precio quondam redemptos. Aut certè ſi quis eos aliter dixerit in noſtro orbe, quàm quod nos diximus, fuiſſe exortos, nobis aliquid obſtrepit. nos enim potius lectioni credimus, quàm fabulis anilibus conſentimus. Vt ergo ad noſtrum propoſitum redeamus, in prima parte Scythiæ, iuxta Mæotidem, commanentes præfati, vnde loquimur, Filimer regem habuiſſe noſcuntur. In ſecundo, id eſt, Daciæ, Thraciæque & Mœſiæ ſolo Zamolxen, quem miræ philoſophicæ eruditionis fuiſſe teſtantur plerique ſcriptores annalium. Nam & Zeutam prius habuerunt eruditum, poſt etiam Diceneum, tertium Zamolxen, de quo ſuperius diximus. Nec defuerunt, qui eos ſapientiam erudirent. Vnde & penè omnibus

barbaris

barbaris Gothi ſapientiores ſemper extiterunt, Græcisque penè conſimiles, vt refert Dio: qui hiſtorias eorum annalesq. Græco ſtilo compoſuit. Qui dixit primùm Zarabos Tereos, deinde vocitatos Pileatos hos, qui inter eos generoſi extabant: ex quibus eis & reges, & ſacerdotes ordinabantur. Adeo ergo fuere laudati Getæ, vt dudum Martem, quem poëtarum fallacia deum belli pronunciat, apud eos fuiſſe dicant exortum. Vnde & Virgilius,

Gradiuumque patrem Geticis qui
præſidet aruis.

Quem Martem Gothi ſemper aſperrima placauere cultura. Nam victimæ eius mortes fuere captorum, opinantes bellorum præſulem aptius humani ſanguinis effuſione placandum. Huic prædæ primordia vouebantur, huic truncis ſuſpendebantur exuuiæ. eratque illis religionis præter cæteros inſinuatus affectus, quum parenti deuotio nominis videretur impendi. Tertia verò ſedes ſupra mare Ponticum. iam hu-

maiores, & vt ſuperius diximus, prudentiores effecti, diuiſi per familias populi, Veſegothæ familiæ Balthorum, Oſtrogothæ præclaris Amalis ſeruiebant. Quorum ſtudium fuit primum, inter alias gentes vicinas, arcus intendere neruis, Lucano plus hiſtorico quàm poëta teſtante.

Armeniosq́. arcus Geticis intendere neruis.

Ante quos etiam cantu maiorum facta modulationibus citharisq́ue canebant, Etheſpamaræ, Hanalæ, Fridigerni, Vuidiculæ, & aliorum, quorum in hac gente magna opinio eſt, quales vix heroas fuiſſe miranda iactat antiquitas. Tunc, vt fertur, Veſoſis Scythis lachrymabile ſibi potius intulit bellum, eis videlicet, quos Amazonum viros priſca tradit autoritas. De queis feminas bellatrices & Oroſius in primo volumine profeſſa voce teſtatur. Vnde cum Gothis eum dimicaſſe euidenter probamus, quem cum Amazonum viris abſolutè pugnaſſe cognoſcimus, qui tunc à Boriſthene amne,

amne, quem accolæ Danubium vocant, vſque ad Tanain fluuium circa ſinum paludis Mæotidis conſidebant. Tanain verò hunc dico, qui ex Ripheis montibus deiectus adeò præceps ruit, vt quum vicina flumina, ſiue Mæotis, vel Boſporus gelu ſolidentur, ſolus amnium confragoſis montibus vaporatus, nunquam Scythico dureſcit algore. Hic inter Aſiam Europamq́ue terminus famoſus habetur. Nam alter eſt ille, qui montibus Chrinnorum oriens, in Caſpium mare dilabitur. Danubius autem ortus grandi palude, quaſi ex mari profunditur. Hic vſque ad medium ſui dulcis eſt & potabilis, piſcesq́ue nimij ſaporis gignit, oſſibus carentes, cartilaginem tantum habentes in corporis continentiam. Sed vbi fit Ponto vicinior, paruum fontem ſuſcipit, cui ex Ampheo cognomen eſt, adeo amarum, vt cum ſit XL *dierum itinere nauigabilis, huius aquis exiguis immutetur, infectusq́ue, ac diſſimilis ſui, inter Græca oppida Callipidas & Hipanis in mare de-*

 fluat.

fluat. Ad cuius oſtia inſula eſt in fronte, Achillis nomine. Inter hos terra vaſtiſſima, ſiluis conſita, paludibus dubia.

Cap. VI.

Gothi Veſoſim Ægyptiorum regem profligant, & Aſiam in reditu ex Ægypto ſubiugant. Item, De Parthorū origine.

HIC *ergo Gothis morantibus, Veſoſis Ægyptiorum rex in bellum irruit: quib. tunc Taunaſis rex erat. Quo prælio ad Phaſim fluuium, à quo Phaſides aues exortæ, in toto mundo epulis potentum exuberant, Taunaſis Gothorum rex Veſoſi Ægyptiorum occurrit, eumq́ue grauiter debellans, in Ægyptum vſque perſecutus eſt: & niſi Nili amnis intranſmeabilis obſtitiſſent fluenta, vel munitiones, quas dudum ſibi ob incurſiones Aethiopum Veſoſis fieri præcepiſſet, ibi in eius eum patria extinxiſſet. Sed dum eum ſemper ibi poſitum non valuiſſet lædere, reuertens penè omnem Aſiam ſubiugauit, &*

ſibi

ſibi tunc charo amico Sorno rege Medorum ad perſoluendum tributum ſubditum fecit. Ex cuius exercitu victores tunc nonnulli prouincias ſubditas contuentes, & in omni fertilitate pollentes, deſerto ſuorum agmine ſponte in Aſiæ partib. reſederunt. Ex quorum nomine vel genere Trogus Pompeius Parthorum dicit extitiſſe proſapiam. Unde etiam hodiéque lingua Scythica fugaces, quod eſt Parthi, dicuntur: ſuoque generi reſpondentes, inter omnes penè Aſiæ nationes ſoli ſagittarij ſunt, & acerrimi bellatores. De nomine verò, quòd diximus eos Parthos, id eſt fugaces, ita aliquanti etymologiam traxerunt, vt dicerentur Parthi, quia ſuos refugere parentes. Hunc ergo Taunaſim regem Gothorum mortuum inter numina ſui populi coluerunt.

Cap. VII.

Amazones abſentibus in prælio maritis, hoſtium variis incurſibus reſiſtunt, & diuerſas Aſiæ gentes bello ſuperant.

Post *cuius deceſſum exercitu eius cum ſucceſſore ipſius in aliis partib. expeditionem gerente, feminæ Gothorum à quadam vicina gente tentatæ, in prædamque ductæ à viris, fortiter reſtiterunt, hoſteſque ſuper ſe venientes cum magna verecundia abegerunt. Qua parata victoria, fretæque maiori audacia, inuicem ſe cohortantes, arma arripiunt, eligenteſque duas audaciores Lampeto & Marpeſiam principatui ſubrogarunt. Quæ dum curam gerunt, vt propria defenderent, & aliena vaſtarent, ſortitò Lampeto reſtitit, fines patrios tuendo: Marpeſia verò feminarum agmine ſumpto, nouum genus exercitus duxit in Aſiam, diuerſaſque gentes bello ſuperans, alios verò pace concilians, ad Caucaſum venit: ibique certum*

tum tempus demorans, loco nomen dedit, Saxum Marpeſiæ. Vnde Virgilius:

Ac ſi dura ſilex aut ſtet Marpeſia
cautes.

In eo loco vbi poſt hæc Alexander Magnus portas conſtituens, Pylas Caſpias nominauit: quòd nunc Lazorum gens cuſtodit pro munitione Romana. Hic ergo certum temporis Amazones commanentes confortatæ ſunt. Vnde egreſſæ, & Alym fluuium, qui iuxta Garganum ciuitatem præterfluit, tranſeuntes, Armeniam, Syriam, Ciliciamq́ue, Galatiam, Piſidiam, omniaq́ue Aſiæ oppida, æqua felicitate domuerunt: Ionium, Aeoliamq́ue conuerſæ, deditas ſibi prouincias effecerunt. Vbi diutius dominantes, etiam ciuitates caſtraq́ue ſuo nomini dicauerunt. Epheſi quoque templum Dianæ ob ſagittandi venandiq́ue ſtudium, quibus ſe artibus tradidiſſent, effuſis opibus, miræ pulchritudinis condiderunt. Tali ergo Scythicæ gentis feminæ caſu Aſiæ regno potitæ, per centum

penè annos tenuerunt, & ſic demum ad propriaſ ſocias in cautes Marpeſias, quas ſuperius diximus, repedarunt, in montem ſcilicet Caucaſum. Cuius montis quia facta iterum mentio eſt, non ab re arbitror eius tractum, ſitumque deſcribere, quando maximam partem orbis noſcitur circuire iugo continuo. Caucaſus ab Indico mari ſurgens, quà meridiem reſpicit, ſole vaporatus ardeſcit. Qua ſeptentrioni patet, rigentibus ventis eſt obnoxius & pruinis. Mox in Syriam curuato angulo reflexus; licet amnium plurimos emittat, in Aſianam tamen regionem Eufratem Tigrimque nauigeros ad opinionem maximam perenniũ fontium copioſis fundit uberibus. Qui amplexantes terras Aſſyriorum, Meſopotamiam & appellari faciunt, & videri, in ſinum maris rubri fluenta deponentes. Tunc in Boream reuertens, Scythias terras, iugum antefatum magnis flexibus peruagatur: atque ibidem opinatiſſima flumina in Caſpium mare profundens,

fundens, Araxem, Cyſſum, & Cambyſen continuato iugo ad Ripheos vſque montes extenditur. Indeque Scythicis gentibus dorſo ſuo terminum præbens, ad Pontum vſque deſcendit: conſertiſque collibus, Hiſtri quoque fluenta contingit, quo amnis ſciſſus dehiſcens, in Scythia quoque Taurus vocatur. Talis ergo, tantuſque, & penè omnium montium maximus, excelſas ſuas erigens ſummitates, naturali conſtructione præſtat gentibus inexpugnanda munimina. Nam locatim reciſus, qua diſrupto iugo vallis hiatu pateſcit, nunc Caſpias portas, nunc Armenias, nunc Cilicas, vel ſecundum locum qualis fuerit, facit; vix tamen plauſtro meabilis, lateribus in altitudinem vtrinque directis, qui pro gentium varietate diuerſo vocabulo nuncupatur. Hunc enim Iamnium, mox Propaniſmum Indus appellat: Parthus primum caſtra poſt Niſacen edicit. Syrus & Armenius Taurum, Scythæ Caucaſum ac Ripheum, iterumq. in fine Taurum cognominant:

minant: aliáque complura gentes huic inge dedere vocabula. Et quia de eius continuatione pauca libauimus, ad Amazones, vnde diuertimus, redeamus.

CAP. VIII.

De Amazonum cum vicinis gentibus concubitu, earumque partubus.

VERITAE *hæ, ne earũ proles rareſceret, à vicinis gentibus concubitum petierunt. facta nundina ſemel in anno, ita vt futuris temporibus eis deinde reuertentibus in idipſum, quicquid partus maſculini edidiſſet, patri redderet: quicquid verò fœminei ſexus naſceretur, mater ad arma bellica erudiret. Siue, vt quibuſdam placet, editis maribus, nouercali odio infantis miſerandi fata rumpebant: ita apud illas deteſtabile puerperium erat, quod vbique conſtat eſſe votiuum. Quæ crudelitas illis terrorem magnum cumulabat, opinione vulgata. Nam quæ, rogo, ſpes eſſet capto, vbi ignoſci vel filio nefas habebatur?*

tur? Contra has, vt fertur, pugnabat Hercules, & Melanes penè plus dolo quàm virtute ſubegit. Theſeus verò Hippolyten in prædam tulit, de qua genuit & Hippolytum. Hæ quoque Amazones poſt hæc habuere reginam nomine Pentheſileam, cuius Troiano bello extant clariſſima documenta. Nam hæ feminæ vſque ad Alexandrum Magnū referuntur tenuiſſe regnum.

CAP. IX.

De viris Amazonum, & eorum rege Telepho. deque eius ortu & rebus geſtis.

SED *ne dicas, de viris Gothorum ſermo adſumptus, cur in feminis tamdiu perſeueret: audi & virorum inſignem, & laudabilem fortitudinem. Dio hiſtoricus, & antiquitatum diligentiſſimus inquiſitor, (qui) operi ſuo Getica titulum dedit: quos Getas iam ſuperiori loco Gothos eſſe probauimus, Oroſio Paulo dicente: Hic Dio regem illis poſt tempora multa commemorat, nomine Telephum. Ne*

verò

verò quis dicat hoc nomen à lingua Gothica omnino peregrinũ eſſe; nemo eſt qui neſciat animaduerti vſu pleraque nomina gentes amplecti, vt Romani Macedonum, Græci Romanorum, Sarmatæ Germanorum, Gothi plerunque mutuantur Hunnorum. Is ergo Telephus Herculis filius, natus ex Auge ſorore Priami, coniugio copulatus, procerus quidem corpore; ſed plus vigore terribilis, paternam fortitudinem propriis virtutibus æquans, Herculis genio formæ quoq; ſimilitudinem referebat. Huius itaque regnum Mœſiam appellauere maiores. Quæ prouincia ab oriente oſtia fluminis Danubij, à meridie Macedoniam, ab occaſu Hiſtriam, à ſeptentrione Danubium habet. Is ergo anteſatus habuit bellum cum Danais, in qua pugna Theſſandrum ducem Græciæ interemit: & dum Aiacem infeſtus inuadit, Vlyſſemque perſequitur, equo cadente, ipſe corruit, Achillisque iaculo fœmore ſauciatus, diu mederi nequiuit: Græcos tamen quamuis iam ſau-

cius,

cius, è ſuis finibus proturbauit. Telepho verò defuncto, Eurypilus filius ſucceſſit in regno, ex Priami Phrygum regis germana progenitus. Qui ob Caſſandræ amorem bello intereſſe Troiano, ac parentibus ſoceroque ferre auxilium cupiens, mox vt venit extinctus eſt.

CAP. X.

De variis Gothorũ aduerſus reges Perſarum, & Macedonum bellis & victoriis.

CYRVS rex Perſarum poſt grande interuallum, & penè poſt ſexcentorum triginta annorum tempora, Pompeio Trogo teſtante, Getarum reginæ Thamiri ſibi exitiale intulit bellum. Qui elatus ex Aſiæ victoria, Getas nititur ſubiugare, in quibus (vt diximus) regnauerat Thamiris. Quæ cùm ab Araxe amne Cyri arcere potuiſſet acceſſus, tranſire tamen permiſit, eligens armis eum vincere, quàm locorum beneficio ſubmouere. quod & factum eſt. & veniente Cyro, prima

ceſſit

ceſſit fortuna Parthis tanta; vt & filium Thamiris, & plurimum exercitum trucidarent: ſed iterato Marte, Getæ cum ſua regina Parthos deuictos ſuperant atque proſternunt, opimamque prædam de eis auferunt: ibique primum Gothorum gens ſerica vident tentoria. Tunc Thamiris regina acta victoria, tantaque præda de inimicis potita, in partem Mœſiæ (quæ nunc ex magna Scythia nomen mutuata, minor Scythia eſt appellata) tranſiens, ibi in ponte Mœſiæ colitur, & Thamiris ciuitatem ſuo de nomine ædificauit. Dehinc Darius rex Perſarum Hyſtaſpis filius, Antriregiri regis Gothorum filiam in matrimonium expoſtulauit, rogans pariter atque deterrens, niſi ſuam peragerent voluntatem. Cuius affinitatem Gothi ſpernentes, legationem eius fruſtrarunt. Qui repulſus, furore flammatus eſt, & octoginta milia armatorum contra ipſos produxit exercitum, verecundiam ſuam malo publico vindicare contendens; nauibusque penè à Chalcedonia

donia

donia vſque ad Byzantium ad inſtar pontium tabulatis æquè conſertis, petit Thraciam & Mœſiam; ponteque rurſus in Danubio pari modo conſtructo, duobus menſibus crebris fatigatus intaphis octo millia perdidit armatorum, timensque ne pons Danubij ab eius aduerſarijs occuparetur, celeri fuga in Thraciam repedauit: nec Mœſiæ ſolum credens ſibi tutum fore aliquantum remorandi. Poſt cuius deceſſum iterum Xerxes filius eius paternas iniurias vlciſci ſe æſtimans, cum ſuis ducentis & auxiliatorum trecentis milibus armatorum, roſtratas naues habens mille ſeptingentas, & onerarias tria milia, ſuper Gothos profectus ad bellum, nec tentata re in conflictu præualuit, animoſitate conſtantiæ ſuperatus. Sic nanque vt venerat, abſque aliquo certamine ſuo cum rubore receſſit. Philippus quoque pater Alexandri magni cum Gothis amicitias copulans, Medopam Gothilæ filiam regis accepit vxorem, vt tali affinitate roboratus,

Macedonum regna firmaret. Qua tempeſtate, Dione hiſtorico dicente, Philippus inopiam pecuniæ paſſus, Udiſitanam Mœſiæ ciuitatem inſtructis copiis vaſtare deliberat, quæ tunc propter viciniam Thamiris, Gothis erat ſubiecta. Unde & ſacerdotes Gothorum aliqui, illi qui Pij vocabantur, ſubito patefactis portis, cum citharis & veſtibus candidis obuiam ſunt egreſſi, paternis diis, ut ſibi propitij Macedones repellerent, voce ſupplici modulantes. Quos Macedones ſic fiducialiter ſibi occurrere contuentes ſtupeſcunt, & ſi dici fas eſt, ab inermibus tenentur armati. Nec mora, acie ſoluta quam ad bellum conſtruxerunt, non tantùm ab vrbis excidio remouere; verùm etiam & quos foris fuerunt iure belli adepti reddiderunt, fœdereque inito ad ſua reuerſi ſunt. Quem dolum poſt longum tempus reminiſcens egregius Gothorum ductor Sitalcus, CL virorum milibus congregatis, Athenienſibus intulit bellum, aduerſus Perdiccam

Mace-

Macedoniæ regem, quem Alexander apud Babyloniam miniſtri inſidiis potans interiturus, Athenienſium principatui hæreditario iure reliquerat ſucceſſorem. Magno prælio cum hoc inito, Gothi ſuperiores inuenti ſunt: & ſic pro iniuria, quam illi in Mæſia dudum feciſſent, iſti in Græciam diſcurrentes, cunctam Macedoniam vaſtauere.

CAP. XI.

De Diceneі Boroiſtæ ad Gothos aduentu, qui eos omnem philoſophiam docuit. deque eius ſumma apud Gothos authoritate. Item De Comoſico Diceneі ſucceſſore.

DEHINC *regnante in Gothis Sitalco, Boroiſta Diceneus venit in Gothiam, quo tempore Romanorum Sylla potitus eſt principatu, quem Diceneus ſuſcipiens Boroiſta, dedit ei penè regiam poteſtatem: cuius conſilio Gothi Germanorum terras (quas nunc Franci obtinent)*

 depopu-

depopulati ſunt. Cæſar verò, qui ſibi primus omnium Romanum vindicauit imperium, & penè omnem mundum ſuæ ditioni ſubegit, omniaque regna perdomuit, adeo vt extra noſtrum orbem Oceani ſinu repoſitas inſulas occuparet, & qui nec nomen Romanorum auditu quidem nouerant, eos Romanis tributarios faceret; Gothos tamen crebro tentans nequiuit ſubigere. Gaius Tiberius iam tertius regnat Romanis, Gothi tamen ſuo regno incolumes perſeuerant; quibus hoc erat ſalubre, aut commodum, aut votiuum, vt quicquid Diceneus eorum conſiliarius præcepiſſet, hoc modis omnibus expetendum, hoc vtile iudicantes, effectui manciparent. Qui cernens eorum animos ſibi in omnibus obedire, & naturale eos habere ingenium, omnem penè philoſophiam eos inſtruxit. erat enim huius rei magiſter. Nam Ethicam eos erudiuit, vt barbaricos mores ab eis compeſcerèt: Phyſicam tradens, naturaliter propriis legibus viuere fecit, quas

vſque

vſque nunc conſcriptas Bellagines nuncupant: Logicam inſtruens, eos rationis ſupra cæteras gentes ſecit expertos: Practicen oſtendens, in bonis actibus conuerſari ſuaſit: Theoricen demonſtrans, ſignorum duodecim, & per ea planetarum curſus, omnemq́ue aſtronomiam contemplari edocuit, & quomodo lunaris orbis augmentum ſuſtinet, aut patitur detrimentum, edixit: ſolisq́ue globus igneus quantum terrenum orbem in menſura excedat, oſtendit: aut quibus nominibus, vel quib. ſignis in cœli polo vergentes, aut reuergentes CCCXLIIII *ſtellæ ab ortu in occaſum præcipites ruant, expoſuit. Qualis erat, rogo, volũtas, vt viri fortiſſimi quando ab armis quatriduum vſque vacaſſent, doctrinis philoſophicis imbuebantur? videres vnum cœli poſitionem, alium herbarum frugumq́ue explorare naturas; iſtum lunæ commoda incommodaq́ue, illum ſolis laborem attendere, & quomodo rotatu cœli raptus, retro reduci ad partem occi-*

 duam,

duam, qui ad orientalem plagam ire feſtinarit, ratione accepta quieſcere. Hæc & alia multa Diceneus Gothis ſua peritia tradens, mirabilis apud eos inuenitur; vt non ſolum mediocribus, imò & regibus imperaret. Elegit nanque ex eis tunc nobiliſſimos prudentiores viros, quos Theologiam inſtruens, numina quædam & ſacella venerari ſuaſit, fecitque ſacerdotes, nomen illis Pileatorum contradens, vt reor, quia opertis capitibus tiaris, quos pileos alio nomine nuncupamus, litabant: reliquam verò gentem Capillatos dicere iuſſit, quod nomen Gothi pro magno ſuſcipientes, adhuc hodie ſuis cantionibus reminiſcuntur. Decedente verò Diceneo, penè pari veneratione habuere Comoſicum, quia nec impar erat ſolertia. Hic etenim & rex illis, & pontifex ob ſuam peritiam habebatur, & in ſua iuſtitia populos iudicabat.

CAP.

CAP. XII.

De Corillo Gothorum rege. Item Deſcriptio Daciæ antiquæ. Item Deſcriptio Danubij.

Et hoc rebus excedente humanis, Corillus rex Gothorum in regnum conſcendit, & per XL *annos in Dacia ſuis gentibus imperauit. Daciam dico antiquam, quam nunc Gepidarum populi poſſidere noſcuntur. Quæ patria in conſpectu Mœſiæ trans Danubium corona montium cingitur, duos tantum habens acceſſus, vnum per Bontas, alterum per Tabas. Hanc Gothicam, quam Daciam appellauere maiores, (quæ nunc, vt diximus, Gepidia dicitur) tunc ab oriente Roxolani, ab occaſu Tamazites, à ſeptentrione Sarmatæ & Baſtarnæ, à Meridie amnis Danubij fluenta terminant. Tamazites à Roxolanis alueo tantum fluuij ſegregantur. Sed quia Danubij mentio facta eſt, non ab re iudico pauca de tali amne egregia indicare.*

Nam hic in Almanicis aruis exoriens, LX habet à fonte ſuo flumina vſque ad oſtia in Pontum vergentia, per mille ducentorum paſſuum milia hincinde ſuſcipiens flumina in modum ſpinæ, quæ coſtas vt cratem intexunt. omnino ampliſſimus eſt, qui in lingua Beſſorum Hiſter vocatur, ducentis tantum pedibus in altum aquam alueo habet profundam. Hic etenim amnis inter cætera flumina immanis, omnes ſuperat, præter Nilum. Hæc de Danubio dixiſſe ſufficiat. Ad propoſitum verò, vnde nos digreſſi ſumus, adiuuante domino, redeamus.

CAP. XIII.

De Dorpaneo Gothorum rege, & variis eorum contra Romanos ſub Domitiano Imp. prœliis & victoriis.

LONGVM *poſt interuallum, Domitiano Imperatore regnante, eius auaritiam metuentes, fœdus quod dudum cum aliis principibus pepigerant Gothi ſoluentes, ripam Danubij iam longè poſſeſ-*

ſam

ſam ab imperio Romano, deiectis militibus cum eorum ducibus vaſtauerunt, cui prouinciæ tunc poſt Agrippam Poppæus præerat Sabinus. Gothis autem Dorpaneus principatum agebat, quando bello commiſſo Gothi Romanis deuictis, Poppæi Sabini capite abſciſſo, multa caſtella & ciuitates inuadentes de parte Imperatoris publicè deprædarunt: qua neceßitate ſuorum Domitianus cum omni virtute ſua in Illyricum properauit, & totius penè reipublicæ militibus ductore Fuſco prælato cum electiſſimis viris amnem Danubium conſertis nauibus ad inſtar pontis tranſmeare coëgit, ſuper exercitum Dorpanei. Tum Gothi haud ſegnes reperti, arma capeſſunt, primoque armati conflictu, mox Romanos deuincunt, Fuſcoque duce extincto, diuitias de caſtris militum deſpoliant, magnaque potiti per loca victoria, iam proceres ſuos quaſi qui fortuna vincebant, non puros homines, ſed ſemideos, id eſt Anſes vocauere. Quorum genealogiam vt pau-

cis percurram, vt quo quis parente genitus eſt, aut vnde origo accepta, vbi finem efficit; abſque inuidia qui legis vera dicentem auſculta.

CAP. XIV.

Genealogia Procerum Gothorum, quos illi Anſes, id eſt ſemideos vocabant, deque eorum origine & fine.

HORVM ergo *(vt ipſi ſuis fabulis ferunt) primus fuit Gapt, qui genuit Halmal, Halmal verò genuit Augis, Augis genuit eum, qui dictus eſt Amala, à quo & origo Amalorum decurrit. Et Amala genuit Iſarna, Iſarna autem genuit Oſtrogotha, Oſtrogotha genuit Unilt, Unilt genuit Athal, Athal genuit Achiulf, Achiulf genuit Anſilam & Ediulf, Vuldulf & Hermerich, Vuldulf verò genuit Valerauans; Valerauans autem genuit Vuinitharium, Vuinitharius quoque genuit Theodemir & Vualemir & Vuidemir: Theodemir genuit Theodericum,*

Theode-

Theodericus genuit Amaluſuentam, Amalaſuenta genuit Athalaricum & Mathaſuentam, de Vtherico viro ſuo, cuius affinitati generis ſic ad eam coniunctus eſt. Nam ſupradictus Hermericus filius Achiulfi genuit Hunnimundum, Hunnimundus autem genuit Thoriſmundum, Thoriſmundus verò genuit Berimund, Berimund genuit Vuidericum, Vuidericus genuit Euthàricum, qui coniunctus Amalaſuentæ genuit Athalaricum & Mathaſuentam; mortuoque in puerilibus annis Athalarico, Mathaſuentæ Vuitichis eſt ſociatus, de quo non ſuſcepit liberum, adductique ſimul à Beliſario in Conſtantinopolim, & Vuitichi rebus excedente humanis, Germanus patricius fratruelis domini Iuſtiniani Imperatoris eandem in coniugio ſumens, patriciam ordinariam fecit; de qua filium genuit item Germanum nomine. Germano verò defuncto ipſa vidua perſeuerare diſponit. Qualiter autem, aut quomodo Amalorum regnum deſtru-

ctum

ctum eſt, loco ſuo (ſi dominus voluerit) edocebimus. Nunc autem ad id, vnde digreſſum fecimus, redeamus, doceamusq́ue quando ordo gentis, vnde agimus, curſus ſui metam expleuerit. Ablauius enim hiſtoricus refert, quia ibi ſuper limbum Ponti, vbi eos diximus in Scythia commanere, pars eorum, qui orientalem plagam tenebant, eisq́ue præerat Oſtrogotha (incertum vtrum ab ipſius nomine, an à loco orientali) dicti ſunt Oſtrogothæ, reſidui verò Veſegothæ in parte occidua. Et quidem iam diximus, eos tranſito Danubio aliquantum temporis apud Mœſiam, Thraciamq́ue vixiſſe.

Cap. XV.

De Maximini Imp. è gente Gothica orti mira fortitudine, & quopacto ad Imperium peruenerit, fragmentum ſumtum ex Symmachi hiſtoriarum lib. v.

Ex eorum reliquiis fuit & Maximinus Imperator, poſt Alexandrum

drum Mammeæ, vt dicit Symmachus in quinto ſuæ hiſtoriæ libro. Alexandro, inquit, Cæſare mortuo, Maximinus ab exercitu factus eſt Imperator, ex infimis parentibus in Thracia natus, à patre Gotho nomine Mecca, matre Alana, quæ Ababa dicebatur. Is triennium regnans, dum in Chriſtianos arma commoueret, imperium ſimul & vitam amiſit. Nam hic Seuero Imperatore regnante, & natalem filij diem celebrante, poſt primam ætatem & ruſticam vitam, de paſcuis in militiam venit. Princeps Seuerus quidem militares dederat ludos; quod cernens Maximinus, qui erat ſemibarbarus adoleſcens, poſitis præmiis, barbara lingua petit ab Imperatore, vt ſibi luctandi cum militibus licentiam daret. Seuerus admodum miratus magnitudinem formæ, (erat enim, vt fertur, ſtatura eius procera vltra octo pedes) iuſſit eum cum lixis corporeo nexu contendere, ne quid à rudi homine militaribus viris veniret iniuriæ. Tunc Maximinus ſedecim

lixas

luxas tanta felicitate proſtrauit, vt vincendo ſingulos nullam ſibi requiem intercapedine temporum daret. Hic captis præmis juſſus eſt in militiam mitti, primaque ei ſtipendia equeſtria fuere. Tertiam poſt diem, cum Imperator prodierat in campum, vidit eum exſultantem more barbarico, iuſſitque tribuno vt eum coërcitum ad Romanam imbueret diſciplinam. Ille verò vbi de ſe intellexit principem loqui, acceſſit ad eum, equitantemque præire pedibus cœpit. Tum Imperator equo adacto in curſum calcaribus incitatum, multos orbes huc atque illuc vſque ad ſuam fatigationem variis inflexibus interpedauit, ac deinde ait illi: Numquid vis poſt curſum Thraciſcè luctari? reſpondit, Quantum libet, Imperator. Ita Seuerus ex equo deſiliens, recentiſſimos militum cum eodem certare iuſſit. At ille ſeptem valentiſſimos milites ad terram eliſit, ita vt antea nihil per interualla reſpiraret. Solus à Cæſare & argenteis præmiis, & aureo torque dona-

tus

tus eſt, iuſſus deinde inter ſtipatores degere corporis principalis. Poſt hæc ſub Antonino Caracalla ordines duxit, ac ſæpè famam factis extendens, inter plures militiæ gradus centuriasq́ue ſtrenuitatis ſuæ pretium tulit. Macrino tamen poſtea in regnum ingreſſo, recuſauit militiam penè triennium, tribunatusq́ue habens honorem, nunquam ſe oculis obtulit Macrini, indignum ducens eius imperium, quod perpetratum facinus erat quæſitum ab Heliogabalo. Dehinc quaſi ad Antonini filium reuertens, tribunatum ſuum adiit, & poſt hunc ſub Alexandro Mammeæ contra Parthos mirabiliter dimicauit. Eoq́ue Mogontiaco militari tumultu occiſo, ipſe exercitus electione abſque Senatus conſultu effectus eſt imperator, qui cuncta bona ſua in Chriſtianorum perſecutione malo voto fœdauit, occiſusq́ue Aquileiæ à Pupione, regnum reliquit Philippo. Quod nos idcirco huic opuſculo de Symmachi hiſtoria mutuauimus, quatenus gentem, vnde agimus, ad regni

Romani

Romani faſtigium vſq. veniſſe doceamus. Cæterùm cauſa exigit vt ad id vnde digreſſi ſumus redeamus.

Cap. XVI.

Gothi antea Romanorũ fœderati, ob diſtracta ſibi ſtipendia hoſtes facti, Mœſiam Thraciamque vaſtant, ductu Oſtrogothæ regis.

NAM *gens iſta mirum in modum in ea parte, qua verſabatur, id eſt Ponti in littore Scythiæ ſoli innotuit, ſine dubio tanta ſpacia tenens terrarum, tot ſinus maris, tot fluminum curſus, ſub cuius ſæpè dextra Vuandalus iacuit, ſtetit ſub precio Marcomannus, Quadorum principes in ſeruitutem redacti ſunt. Philippo nanque antedicto regnante* Romanis, *qui ſolus ante Conſtantinum Chriſtianus cum Philippo, id eſt filio fuit, cuius & ſecundo anno regni Roma milleſimum annum expleuit,* Gothi, *vt aſſolet, diſtracta ſibi ſtipendia ſua ferentes ægrè, de amicis*

facti

facti ſunt inimici. Nam quamuis remoti ſub regibus viuerent ſuis, Reipublicæ tamen Romanæ fœderati erant, & annua munera percipiebant: Quid multa? Tranſiens tunc Oſtrogotha cum ſuis Danubium, Mœſiam Thraciamque vaſtauit. ad quem repellendum Decius ſenator à Philippo dirigitur; qui veniens dum genti nihil præualet, milites proprios exemptos à militia fecit vita priuata degere, quaſi eorum neglectu Gothi Danubium tranſiſſent, factaque vtputa in ſuis vindicta, ad Philippum reuertitur. Milites verò videntes, ſe eſſe poſt hos labores militia pulſos, indignati ad Oſtrogothæ regis Gothorum auxilium confugerunt. Qui excipiens eos, eorumque verbis accenſus, mox triginta millia virorum armata produxit ad prælium, adhibitis ſibi Thaphilis & Aſtringis nonnullis. Sed & Carporum tria millia, genus hominum ad bella nimis expeditum, qui ſæpe Romanis infeſti ſunt; quos tamen poſt hæc imperante Diocletiano, Galerius

D *Maximi-*

Maximinus Cæſar de ciuitate Reipublicæ Romanæ ſubiecit. Is ergo habens Gothos & Peucenos, ab inſula Peuce, quæ oſtio Danubij Ponto mergenti adiacet, Argaitum & Gunthericum nobiliſſimos ſuæ gentis præfecit ductores. Qui mox Danubium vadati, & ſecundò Mœſiam populati, Marcianopolim eiuſdem patriæ vrbem famoſam metropolim aggrediuntur, diuq. obſeſſam; accepta pecunia ab his, qui inerant, reliquere. Et quia Marcianopolim nominauimus, libet aliqua de eius ſitu breuiter intimare. Nam hanc vrbem Traianus Imperator hac re ædificauit, vt fertur, eò quòd Marcia ſororis ſuæ puella, dum lauat in flumine illo, quod nimiæ limpiditatis ſaporisque in media vrbe oritur, Potami cognomento, exindeque vellet aquam haurire, caſu vas aureum, quod ferebatur, in profundum cecidit, metalli pondere grauatum, & longè pòſt emerſit; quod certè non erat vſitatum, aut vacuũ ſorberi, aut certè ſemel voratum vndis reſpuentibus

tibus renatare. His Traianus ſub admiratione compertis, fontique numinis quiddam ineſſe credens, conditam ciuitatem germanæ ſuæ in nomine Marcianopolim nominauit.

CAP. XVII.

Faſtida Gepidarum rex, Oſtrogothæ Gothorum regi bellum infert, Gothi victores euadunt. Item de cognatione inter ſe Gothorum & Gepidarum.

AB *hinc ergo, vt dicebamus, poſt longam obſidionem accepto præmio ditatus Geta, receſſit ad patriā: quem Gepidarum cernens natio ſubitò vbique vincentem, prædisq. ditatum, inuidia ductus, arma in parentes mouet. Quomodo verò Getæ Gepidæque ſint parentes ſi quæris, paucis abſoluam. Meminiſſe debes, me initiò de Scanziæ inſulæ gremio Gothos dixiſſe egreſſos cum Berich ſuo rege, tribus tantùm nauibus vectos ad citerioris Oceani ripam; quarum trium vna nauis, vt aſſo-*

let, tardius vecta, nomen genti fertur dediſſe: nam lingua eorum pigra Gepanta dicitur. Hinc factum eſt, vt paulatim & corruptè nomen eis ex conuitio naſceretur. Gepidæ nanque ſine dubio ex Gothorum proſapia ducunt originem: ſed quia, vt dixi, Gepanta pigrum aliquid tardumque ſignat, pro gratuito conuicio Gepidarum nomen exortum eſt, quod nec ipſum credo falſiſſimum. Sunt enim tardioris ingenij, grauiores corporum velocitate. Hi ergo Gepidæ tacti inuidia, dudum ſpreta prouincia, commanebant in inſula Viſclæ amnis vadis circumacta, quam pro patrio ſermone dicebant Gepidos. Nunc eam, vt fertur, inſulam gens Viuidaria incolit, ipſis ad meliores terras meantibus. Qui Viuidarij ex diuerſis nationibus ac ſi in vnum aſylum collecti ſunt, & gentem feciſſe noſcuntur. Ergo (vt dicebamus) Gepidarum rex Faſtida, qui etiam gentem excitans patrios fines per arma dilatauit, Burgundiones pænè vſque ad internecionem

deleuit,

deleuit, aliaſque nonnullas gentes perdomuit. Gothos quoque malè prouocans, conſanguinitatis fœdus prius importuna concertatione violauit: ſuperbaque admodum elatione iactatus, creſcenti populo dum terras cœpit addere, incolas patrios reddidit rariores. Is ergo miſit legatos ad Oſtrogotham, cuius adhuc imperio tam Oſtrogothæ quàm Veſegothæ, id eſt eiuſdem gentis populi, ſubiacebant, incluſum ſe montium queritans aſperitate, ſiluarumque denſitate conſtrictum; vnum poſcens è duobus, vt aut bellum ſibi, aut locorum ſuorum ſpatia præpararet. Tunc Oſtrogotha rex Gothorum (vt erat ſolidi animi) reſpōdit legatis, bellum ſe quidem tale horrere, durumque fore & omnino ſceleſtum armis confligere cum propinquis; loca verò non cedere. Quid multa? Gepidæ in bella irruunt, contra quos ne nimij iudicarentur mouit & Oſtrogotha procinctum, conueniuntque ad oppidum Galtis, iuxta quod currit fluuius Aucha, ibique magna

 partium

partium virtute certatum eſt; quippe quos in ſe & armorum, & pugnæ ſimilitudo commouerat. ſed cauſa melior, viuaxque ingenium iuuat Gothos. inclinata denique parte Gepidarum, prælium nox diremit. Tunc relicta ſuorum ſtrage, Faſtida rex Gepidarum properauit ad patriam, tã pudendis opprobriis humiliatus, quàm fuerat elatione erectus. Redeunt victores Gothi, Gepidarum diſceſſione contenti, ſuaque in patria noſtri in pace verſantur, vſque dum eorum præuius exiſteret Oſtrogotha.

CAP. XVIII.

Cniua rex Gothorum poſt obitum Oſtrogothæ exercitum in Mœſiam ducit, & variis præliis Romanos infeſtat, in quibus Decius cæditur.

P O S T *cuius deceſſum Cniua exercitum diuidens in duas partes, nonnullos ad vaſtandum Mœſiam dirigit, ſciens eam negligentibus principibus de-*

fenſoribus

fenſoribus deſtitutam. Ipſe verò cum ſeptuaginta milibus ad Euſteſium, id eſt Nouas conſcendit: vnde à Gallo duce remotus, Nicopolim accedit, quæ iuxta Iatrum fluuium eſt conſtituta notiſſima; quoniam deuictis Sarmatis Traianus eam fabricauit, & appellauit Victoriæ ciuitatem: vbi Decio ſuperueniente Imperatore, tandem Cniua in Hæmoniæ partes, quæ non longè aberant, receſſit: inde apparatu diſpoſito Philippopolim ire feſtinans. Cuius ſeceſſum Decius Imperator cognoſcens, & ipſius vrbi ferre ſubſidium geſtiens, iugo montis tranſacto, ad Berrœam venit. Ibique dum equos exercitumque laſſum refoueret, ilicò Cniua cum Gothis in modum fulminis ruit, vaſtatoque Romano exercitu, Imperatorem cum paucis qui fugere quiuerant ad Thuſciam rurſus trans Alpes in Mœſiam proturbauit, vbi tunc Gallus dux limitis cum plurima manu bellantium morabatur; collectoque tam exinde quàm de hoſte exercitu, futuri belli re-

parat aciem. Cniua verò diu obſeſſam inuadit Philippolim; prædáque potitus, Priſcum ducem, qui inerat, ſibi fæderauit, quaſi cum Decio pugnaturum. Venienteſque ad conflictum, ilicò Decij filium ſagitta ſaucium crudeli vulnere confodiunt. Quod pater animaduertens, licet ad confortandos animos militum dixiſſe fertur; Nemo triſtetur, perditio vnius militis non eſt reipublicæ diminutio: tamen paternum affectum non ferens hoſtes inuadit, aut mortem aut vltionem filij expoſcens, veniensque abrupto Mæſiæ ciuitatem, circumſeptus à Gothis & ipſe extinguitur, imperij finem vitæque terminum faciens. Qui locus hodiéque Decij ara dicitur, eò quòd ibi ante pugnam miſerabiliter idolis immolaret.

CAP. XIX.

Quo pacto Gallus & Voluſianus fœdus cum Gothis inierint; & Æmylianus Mœſiam infeſtarit.

DEFVNCTO *tunc Decio, Gallus & Voluſianus regno potiti ſunt Romanorum, quando & peſtilens morbus pæne iſtius neceſſitatis conſimilis, vt nos ante hos nouem annos experti ſumus, faciem totius orbis fœdauit; ſupra modum quoque Alexandriam totiusque Ægypti loca deuaſtans, Dionyſio hiſtorico ſuper hanc cladem lachrymabiliter exponente, quam & noſter conſcripſit venerabilis martyr Chriſti epiſcopus Cyprianus in libro cuius titulus eſt de Mortalitate. Tunc & Æmylianus quidam, Gothis ſæpe ob principum negligentiam Mœſiam deuaſtantibus, vt vidit licere, nec à quoquam ſine magno reipublicæ diſpendio remoueri, ſimiliter ſuæ fortunæ arbitratus poſſe euenire; tyrannidem in Mœſiam arripuit, omniique manu militari aſcita, cœpit vrbes &*

 populos

populos deuaſtare. Contra quem intra paucos menſes multitudo apparatus accreſcens, non minimum incommodum reipublicæ parturiuit; qui tamen in ipſo penè nefario conatus ſui initio extinctus, & vitam & imperium, quod inuadebat, amiſit. Supradicti verò Gallus & Voluſianus Imperatores, quamuis vix biennio in imperio perſeuerantes, ab hac luce migrarint; tamen ipſo biennio, quo affuere, vbique pacati, vbique regnauere gratioſi, præterquam quòd vnum eorum fortunæ reputatum eſt, id eſt generalis morbus: ſed hoc ab imperitis & calumniatoribus, qui vitam ſolent aliorum dente maledico lacerare. Hi ergo mox vt imperium adepti ſunt, fœdus cum gente Gothorum pepigere, & nec longo interuallo vtriuſque regibus occumbentibus Gallienus arripuit principatum.

CAP. XX.

Gothi regnante Gallieno in Aſiam inuolant. Dianæ Epheſinæ templum incendunt. Chalcedoniam ſubuertunt. Troiam vaſtant. Thraciam infeſtant.

HOC *in omni laſciuia reſoluto, Reſpa & Veduco, Thuro Varoq. duces Gothorũ ſumptis nauibus Aſiam tranſiere, fretũ Helleſponticum tranſuecti, vbi multis eius prouinciæ ciuitatibus populatis, opinatiſſimũ illud Epheſi Dianæ templum, quod dudum dixeramus Amazonas condidiſſe, igne ſuccendunt: partibus Bithyniæ delati, Chalcedoniam ſubuertêre, quam pòſt Cornelius Auitus aliqua parte reparauit. Quæ hodieque quamuis regiæ vrbis ciuitate congaudeat, ſigna tamen ſuarum ruinarum aliquanta ad indicia retinet poſteritatis. Hac ergo felicitate Gothi qua intrauere partibus Aſiæ præda ſpolioque potiti, Helleſponticum fretum retranſmeant, vaſtantes in itinere ſuo Troiam Iliumque, quæ vix à bello illo Agamemnoniaco aliquantulum*

quantulum

quantulum reſpirantes, rurſus hoſtili mucrone deletæ ſunt. Poſt Aſiæ ergo tale excidium, Thracia eorum experta eſt feritatem: Nam ibi ad radices Hæmi montis mari vicinam Anchialos ciuitatem aggreſſi mox adeunt, vrbem quam dudum Sardanapalus rex Parthorum inter limbum maris & Hæmi radices locaſſet. Ibi enim multis feruntur manſiſſe diebus, calidarum aquarum delectati lauacris, quæ à quintodecimo miliario Anchialitanæ ciuitatis ſunt ſitæ, ab imo ſui fontis igni ſcaturientes, & inter reliqua totius mundi thermarum innumerabilium loca omnino præcipuè ad ſanitatem infirmorum efficaciſſimæ. Exinde ergo ad proprias ſedes regreſſi.

Cap. XXI.

Maximianus Imp. Gothorum auxilio maximas victorias de Parthis & Perſis reportauit. Conſtantinus etiam eorum auxilio multa præclarè geſſit.

Post *hæc à Maximiano Imperatore ducuntur in auxilia Romanorum*

rum contra Parthos rogati, vbi datis auxiliariis, fideliter decertati ſunt. Sed poſtquam Cæſar Maximianus penè cum eorum ſolatio Narſem regem Perſarum Saporis Magni nepotem fugaſſet, eiuſq. omnes opes, ſimulque vxores & filios deprædaſſet, Achillemque in Alexandria cum Diocletiano ſuperaſſet, & Maximianus Herculius in Africa Quinquegentianos adtriuiſſet, pacem reipublicæ nacti, cæpere quaſi Gothos negligere. Nam ſine ipſis dudum contra quaſuis gentes Romanus exercitus difficile decertatus eſt. Apparet namque frequenter, quomodo inuitabantur, ſicut & ſub Conſtantino rogati ſunt, & contra cognatum eius Licinium arma tulere, eumque deuictum & in Theſſalonica clauſum, priuatum imperio, Conſtantini victoris gladio trucidarunt. Nam & dum famoſiſſimam & Romæ æmulam in ſuo nomine conderet ciuitatem, Gothorum interfuit operatio, qui fœdere inito cum Imperatore, XL. ſuorum millia illi in ſolatia

tia contra gentes varias obtulere; quorum & numerus, & millia vſque ad præſens in republica nominantur, id eſt Fœderati. Tunc etenim ſub Ararici & Aorici regum ſuorum florebant imperio. Poſt quorum deceſſum ſucceſſor regni extitit Geberich, virtutis & nobilitatis eximiæ.

Cap. XXII.

Geberichus Gothorum rex Viſumaro Wandalorum regi bellum infert, & vincit. Pauci Wandali è clade ſuperſtites Pannoniam à Conſtantino inhabitandam petunt & obtinent.

GEBERICHVS *Helderich patre natus, auo Ouida, proauo Cniuida, gloriam generis ſui factis illuſtribus exæquauit, primitias regni ſui mox in Wandalica gente extendere cupiens contra Viſumar eorum regem Aſdingorum è ſtirpe, quæ inter eos eminet, genusque indicat bellicoſiſſimum, Dexippo hiſtorico referente, qui eos ab Oceano ad noſtrum limitem vix*

in anni

in anni ſpatio perueniſſe teſtatur præ nimia terrarum immenſitate. Quo tempore erant in eo loco manentes, vbi Gepidæ ſedent, iuxta flumina Mariſia, Miliare, & Gilfil, & Griſſia, qui amnes ſupradictos excedit. Erant nanque illis tunc ab oriente Gothi, ab occidente Marcomanni, à ſeptentrione Hermunduri, à meridie Hiſter, qui & Danubius dicitur. Hic ergo Vuandalis commorantibus, bellum indictum eſt à Geberich rege Gothorum, ad littus prædicti amnis Mariſiæ, vbi tunc diu certatum eſt ex æquali. Sed mox ipſe rex Vuandalorum Vuiſimar magna cum parte gentis ſuæ proſternitur. Geberich verò ductor Gothorum eximius ſuperatis deprædatisque Vuandalis, ad propria loca vnde exierat remeauit. Tunc perpauci Vuandali qui euaſiſſent, collecta imbellium ſuorum manu, infortunatam patriam relinquentes, Pannoniam ſibi à Conſtantino principe petiere, ibique per XL *annos plus minus ſedibus locatis, Imperatorum*

decretis

decretis vt incolæ famularunt. Vnde etiam poſt longum ab Stilicone magiſtro militum & exconſule ac patricio inuitati, Gallias occupauere, vbi finitimos deprædantes non adeò fixas ſedes habuere.

Cap. XXIII.

De Ermanarici regis Gothorum, qui Alexandro Magno ob multas gentes quas perdomuit comparatus fuit, in Erulos, Venetos & Æſtrogotos expeditionibus & victoriis.

GOTHORVM *rege Geberich rebus excedente humanis, poſt temporis aliquod Ermanaricus nobiliſſimus Amalorum in regno ſucceſſit, qui multas & bellicoſiſſimas Arctoas gẽtes perdomuit, ſuiſque parêre legibus fecit. Quem meritò nonnulli Alexandro magno comparauere maiores. Habebat ſiquidem quos domuerat, Gothos, Scythas, Thuidos in Aunxis, Vaſinabroncas, Merens, Mordenſimnis, Caris, Rocas, Tadzans, Athual, Nauego, Bubegentas,*

begentas, Coldas, & cum tantorum ſeruitio carus haberetur, non paſſus eſt niſi & gentem Erulorum quibus præerat Alaricus magna ex parte trucidatam reliquam ſuæ ſubigeret ditioni. Nam prædicta gens (Ablauio hiſtorico referente) iuxta Mæotidas paludes habitans in locis ſtagnantibus, quas Græci Ele vocant, Eruli nominati ſunt gens quanto velox, eo amplius ſuperbiſſima. Nulla ſiquidem erat tunc gens, quæ non leuem armaturam in acie ſua ex ipſis elegerint. Sed quamuis velocitas eorum ab aliis ſæpe bellantibus non euacuaretur, Gothorum tamen ſtabilitati ſubiacuit & tarditati, fecitque cauſa fortunæ, vt & ipſi inter reliquas gentes Getarum regi Ermanarico ſeruiuerint. Poſt Erulorum cædem idem Ermanaricus in Venetos arma commouit, qui quamuis armis diſperiti, ſed numeroſitate pollentes, primò reſiſtere conabantur. Sed nihil valet multitudo in bello, præſertim vbi & multitudo armata aduenerit. nam hi, vt

initio expoſitionis, vel catalogo gentis dicere cœpimus, ab vna ſtirpe exorti, tria nunc nomina reddidere, id eſt Veneti, Antes, Sclaui: qui quamuis nunc ita facientibus peccatis noſtris vbique deſæuiunt, tamen tunc omnes Ermanarici imperiis ſeruiere. Æſtrorum quoque ſimiliter nationem, qui longiſſima ripa Oceani Germanici inſident, idem ipſe prudentiæ virtute ſubegit, omnibusque Scythiæ & Germaniæ nationibus ac ſi propriis laboribus imperauit.

CAP. XXIIII.

De Hunnorum execranda origine: veneficarum ſcilicet cum immundis ſpiritibus congreſſu. Et de Hunnorum in Oſtro-Gothos Scythicos expeditione: vbi & de immani & terribili Hunnorum vultu.

POST *autem non longi temporis interuallum, vt refert Oroſius, Hunnorum gens omni ferocitate atrocior exarſit in Gothos. Nam hos, vt refert antiquitas, ita extitiſſe comperimus. Filimer*

rex

rex Gothorum, & Gandarici magni filius, poſt egreſſum Scanziæ inſulæ iam quinto loco tenens principatum Getarum, qui & terras Scythicas cum ſua gente introiſſet, ſicut à nobis dictum eſt, repperit in populo ſuo quaſdam magas mulieres, quas patrio ſermone Aliorumnas is ipſe cognominat, easque habens ſuſpectas de medio ſui proturbat, longeque ab exercitu ſuo fugatas in ſolitudinem coëgit terræ. Quas ſpiritus immundi per eremum vagantes dum vidiſſent, & earum ſe complexibus in coitu miſcuiſſent, genus hoc ferociſſimum edidere; quod fuit primùm inter paludes minutum, tetrum atque exile, quaſi hominum genus, nec alia voce notum, niſi quæ humani ſermonis imaginem aſſignabat. Tali ergo Hunni ſtirpe creati, Gothorum finibus aduenere. Quorum natio ſæua, vt Priſcus hiſtoricus refert, in Mæotide palude vlteriorem ripam inſedit, venatione tantùm, nec alio labore experta, niſi quòd poſtquam creuiſſet in populos,

 fraudibus

fraudibus & rapinis vicinam gentem conturbauit. Huius ergo (vt aſſolent) venatores, dum in vlteriori Mæotidis ripa venationes inquirunt, animaduertunt quomodo ex improuiſo cerua ſe illis obtulit, ingreſſaque palude nunc progrediens, nunc ſubſiſtens, indicem ſe viæ tribuit. Quam ſecuti venatores, paludem Mæotidem, quam imperuiam vt pelagus exiſtimabant, pedibus tranſiere. Mox quoque vt Scythica terra ignotis apparuit, cerua diſparuit. Quod credo ſpiritus illi, vnde progeniem trahunt, ad Scytharum inuidiam egere. Illi verò, qui præter Mæotidem paludem alium mundum eſſe penitus ignorabant, admiratione inducti terræ Scythiæ, & vt ſunt ſolertes, iter illud nulli ante hanc ætatem notiſſimum, diuinitùs ſibi oſtenſum rati; ad ſuos redeunt, rei geſtum edicunt, Scythiam laudant, perſuaſaque gente ſua, via quam cerua indice didicere ad Scythiam properant, & quantoſcunque prius in ingreſſu Scytharum habuere,

buere, litauere Victoriæ; reliquos perdomitos ſubegere. Nam mox ingentem illam paludem tranſiere, ilico Alipzuros, Alcidzuros, Itamaros, Tuncaſſos, & Boiſcos, qui ripæ iſtius Scythiæ inſidebant, quaſi quidam turbo gentium rapuere. Alanos quoque pugna ſibi pares, ſed humanitatis victu formaque diſſimiles, frequenti certamine fatigantes ſubiugauere. Nam & quos bello forſitan minime ſuperabant, vultus ſui terrore nimium pauorem ingerentes terribilitate fugabant, eò quòd erat eis ſpecies pauenda nigredine, ſed velut quædam (ſi dici fas eſt) deformis offa, non facies, habenſque magis puncta quàm lumina. Quorum animi fiduciam torvus prodit aſpectus, qui etiam in pignora ſua primo die nata deſæuiunt. Nam maribus ferro genas ſecant, vt antequam lactis nutrimenta percipiant, vulneris cogantur ſubire tolerantiam. Hinc imberbes ſeneſcunt, & ſine venuſtate ephebi ſunt, quia facies ferro ſulcata, tempeſtiuam pilorum gratiam

 tiam

tiam per cicatrices abſumit. Exigui quidem forma, ſed arguti, motibus expediti, & ad equitandum promptiſſimi: ſcapulis latis, & ad arcus ſagittasque parati: firmis ceruicibus, & in ſuperbia ſemper erecti. Hi verò ſub hominum figura viuunt beluina ſæuitia. Quod genus expeditiſſimum, multarumque nationum graſſatorem Getæ vt viderunt, expaueſcunt: ſuoque cum rege deliberant qualiter ſe à tali hoste ſubducant. Nam Ermanaricus rex Gothorum, licet (vt ſuperius retulimus) multarum gentium extiterit triumphator, de Hunnorum tamen aduentu dum cogitat, Roxolanorum gens infida, quæ tunc inter alias illi famulatum exhibebat, tali eum nanciſcitur occaſione decipere. Dum enim quandam mulierem Sanielh nomine ex gente memorata, pro mariti fraudulento diſceſſu, rex furore commotus, equis ferocibus illigatam, incitatisque curſibus, per diuerſa diuelli præcepiſſet: fratres eius Sarus & Ammius germanæ obitum vindi-

cantes,

eantes, Ermanarici latus ferro petierunt: quo vulnere ſaucius, ægram vitam corporis imbecillitate contraxit. Quam aduerſam eius valetudinem captans Balamir rex Hunnorum, in Oſtrogothas mouit procinctum: à quorum ſocietate iam Veſegothæ diſceſſere, quam dudum inter ſe iuncti habebant. Inter hæc Ermanaricus tam vulneris dolorem, quàm etiam incurſiones Hunnorum non ferens, grandæuus & plenus dierum, centeſimodecimo anno vitæ ſuæ defunctus eſt. Cuius mortis occaſio dedit Hunnis præualere in Gothis illis, quos dixeramus orientali plaga ſedere, & Oſtrogothas nuncupari.

Cap. XXV.

Veſegothæ Oſtrogothis à Vandalis victis à Valente Imp. Mœſiam habitandam appetunt & obtinent, & quum Chriſtiani fieri cuperent, Valens vt Arianus, prædicatores Arianos ad eos mittit, & perfidiæ ſuæ veneno inficit.

VESEGOTHAE, *id eſt, alij eorum ſocij, & occidui ſoli cultores, metu parentum exterriti, quidnam de ſe propter gentem Hunnorum deliberarent, ambigebant, diuque cogitantes, tandem communi placito legatos ad Romaniam direxere, ad Valentem Imperatorem fratrem Valentiniani Imperatoris ſenioris, vt partem Thraciæ ſiue Mœſiæ ſi illis traderet ad colendum, eius legibus viuerent, eiusque imperiis ſubderentur. Et vt fides vberior illis haberetur, promittunt ſe, ſi doctores linguæ ſuæ donauerit, fieri Chriſtianos. Quo Valens comperto, mox gratulabundus annuit, quod vltrò petere voluiſſet; ſuſceptosque in Mœſiæ partibus Getas quaſi*

quaſi murum regni ſui contra cæteras gentes ſtatuit. Et quia tunc Valens Imperator Arianorum perfidia ſaucius, noſtrarum partium omnes eccleſias obturaſſet, ſuæ partis fautores ad illos dirigit prædicatores; qui venientibus rudibus & ignaris, illicò perfidiæ ſuæ virus defundunt. Sic quoque Veſegothæ à Valente Imperatore Ariani potius quàm Chriſtiani effecti. De cætero tam Oſtrogothis quàm Gepidis parentibus ſuis per affectionis gratiam euangelizantes, huius perfidiæ culturam edocentes, omnem vbique linguæ huius nationem ad culturam huius ſectæ inuitauere. Ipſi quoque (vt dictum eſt) Danubium tranſmeantes, Daciam Ripenſem, Mæſiam, Thraciaſque permiſſu principis inſedere.

CAP. XXVI.

Veſegothi Romanorum ſubditi, ingenti fame preſſi, & à ducibus Romanis peſſimè habiti, ſeſe in libertatem vendicant, & Thracias, Daciamque Ripenſem occupant. Valens Imp. qui eos Arriana perfidia infici curarat, diuina vindicta ab ipſis comburitur.

EVENIT *his vt adſolet gentibus nec dũ bene loco fundatis, penuria famis. Cœpere autem primates eorum & duces, qui regũ vice illis præerant, id eſt Fridigernus, Alatheus, & Safrach exercitus inopiam condolere, negociationemque à Lupicino Maximoque Romanorum ducibus expetere. Verùm quid non auri ſacra fames compellit adquieſcere? Cœperunt duces (auaritia compellente) non ſolùm ouium, boumque carnes, verumetiam canum, & immundorum animalium morticina eis pro magno contradere: adeo, vt quodlibet mancipium in vnum panem aut decem libras in vnam carnem mercarentur. Sed*

iam

iam mancipiis & ſupellectili deficientibus, filios eorum auarus mercator victus neceſſitate expoſcit. Haud enim ſecus parentes faciunt, ſalutem ſuorum pignorum prouidentes, ſatius deliberant ingenuitatem perire, quàm vitam; dum miſericorditer alendus quis venditur, quàm moriturus ſeruatur. Contigit enim illo ſub tempore ærumnoſo Lupicino & ductori Romanorum, vt Fridigernum Gothorum regulum ad conuiuium inuitaret, dolumq́ue ei, vt poſt exitus docuit, moliretur. Sed Fridigernus doli neſcius, cum paucorum comitatu ad conuiuium veniens, dum intus in prætorio epulatus eſt, clamorem miſerorum morientium audiret, iamq́ue alia in parte ſocios eius recluſos, dum milites ducis ſui iuſſu trucidare conarentur, & vox morientium duriter emiſſa iam ſuſpectis auribus intonaret; ilicò apertos ipſos dolos cognoſcens Fridigernus, euaginato gladio in conuiuio, non ſine magna temeritate velocitateq́ue egreditur, ſuosq́ue ſocios ab im-

minenti

minenti morte ereptos ad necem Romanorum inſtigat. Qui nacta occaſione votiua elegerunt viri fortiſſimi in bello magis quàm in fame deficere, & ilicò in ducum Lupicini & Maximi armantur occiſionem. Illa namque dies Gothorum famem, Romanorumque ſecuritatem ademit: cœperuntque Gothi iam non vt aduenæ & peregrini, ſed vt ciues & domini poſſeſſoribus imperare, totasque partes ſeptentrionales vſque ad Danubium ſuo iure tenere. Quod comperiens in Antiochia Valens imperator, mox armato exercitu, in Thraciarum partes digreditur; vbi lachrymabili bello commiſſo, vincentibus Gothis, in quodam prædio iuxta Hadrianopolim ſaucius ipſe refugiens, ignorantibus quoq. quòd imperator in tam vili caſula delitesceret Gothis, igneque (vt aſſolet) ſæuiente ab inimico ſuppoſito, cum regali pompa crematus eſt, haud ſecus quàm dei prorſus iudicio, vt ab ipſis igne combureretur, quos ipſe veram fidem petentes in perfidiam

declinaſſet,

declinaſſet, & ignem charitatis ad gehennæ ignem detorſiſſet. Quo tempore Veſegothæ Thracias Daciamque Ripenſem poſt tanti gloriam trophæi, tanquam ſolo genitali potiti, cœperunt incolere.

Cap. XXVII.

Veſegothæ Theodoſio Imp. eis internecionẽ moliente, eo ægrotãte ad Theſſaliam Epiros & Achaiam & Pannoniam prædandas digrediuntur. Gratianus Imp. fœdus cum iis init, quod & Theodoſius ſanxit.

Sed Theodoſium ab Hiſpania Gratianus imperator electum in orientali principatu loco Valentis patrui ſubrogat, militarique diſciplina mox in meliori ſtatu repoſita, ignauiam priorum principum & deſidiam excluſam Gothus vt ſenſit, pertimuit. Nam imperator acri omnino ingenio, virtuteque & conſilio clarus, cum præceptorum ſeueritate, & liberalitate, blanditieque ſua remiſſum exercitum ad

fortia

ſortia prouocaret. At verò vbi milites principe meliore mutato fiduciam accepe-runt, Gothos impetere tentant, eosque Thraciæ finibus pellunt: ſed Theodoſio principe pænè tunc vſque ad deſperationem ægrotante, datur iterum Gothis audacia, diuiſoque exercitu, Fridigernus ad Theſſaliam prædandam, Epiros, & Achaiam digreſſus eſt: Alatheus verò & Safrach cum reſiduis copiis Pannoniam petierunt. Quod quum Gratianus imperator, qui tunc Roma in Gallias ob incurſionem Vuandalorum receſſerat, comperiſſet; quia Theodoſio fatali deſperatione ſuccumbenti, Gothi magis ſæuirent, mox ad eos collecto venit exercitu, nec tamen fretus in armis, ſed gratia eos muneribusque victurus, pacemque & victualia illis concedens, cum ipſis inito fœdere fecit. Vbi verò poſt hæc Theodoſius conualuit imperator, reperitque Gratianum cum Gothis & Romanis pepegiſſe fœdus, quod ipſe optauerat,

admo-

admodum grato animo ferens, & ipſe in hac pace conſiſtit.

CAP. XXVIII.

Atanaricus Veſegothorum rex, Fridigerni ſucceſſor, à Theodoſio Imp. Conſtantinopolim euocatus, magnis honoribus ab eo afficitur, ibique moritur. vbi & de Fœderatis, & de Theodoſij aduerſus Eugenium tyrannum, qui Gallias occuparat, auxilio Viſegothorum victoria.

ATANARICVM *quoque regem, qui tunc Fridigerno ſucceſſerat, datis ſibi muneribus ſociauit moribus ſuis benigniſſimũ, & ad ſe eum in Conſtantinopolim accedere inuitauit. Qui omnino libenter acquieſcens, regiam vrbem ingreſſus eſt, miransque: En, inquit, cerno quod ſæpe incredulus audiebam, famam videlicet tantæ vrbis: & huc illuc oculos voluens, nunc ſitum vrbis, commeatumque nauium, nunc mœnia clara proſpectans miratur, populosque diuerſarum gentium*

quaſi

quaſi fonte in vno, è diuerſis partibus ſcaturiente vnda, ſic quoque militem ordinatum aſpiciens; Deus, inquit, ſine dubio terrenus eſt Imperator, & quiſquis aduerſus eum manum mouerit, ipſe ſui ſanguinis reus exiſtit. In tali ergo admiratione, maioreque à principe honore ſuffultus, paucis menſibus interiectis ab hac luce migrauit. Quem princeps affectionis gratia pænè plus mortuum quàm viuum honorans, dignæ tradidit ſepulturæ; ipſe quoque in exequiis feretro eius præiens. Defuncto ergo Atanarico, cunctus exercitus in ſeruitio Theodoſii imperatoris perdurans, Romano ſe imperio ſubdens, cum milite velut vnũ corpus efficit, milliáq. illa dudum ſub Conſtantino principe fœderatorum renouata, & ipſi dicti ſunt Fœderati. E quibus Imperator contra Eugeniũ tyrannũ, qui occiſo Gratiano Gallias occupaſſet, plus quàm XX millia armatorũ fideles ſibi & amicos intelligens ſecum duxit; victoriaq. de prædicto tyranno potitus, vltionem exegit.

CAP.

CAP. XXIX.

Veſogothæ ſubtractis ſibi à Theodoſij filiis conſuetis donis, pertæſi otij, Alaricum ſibi regem eligunt, & Italiam inuadunt.

POSTQVAM verò Theodoſius amator pacis generiſque Gothorum rebus exceſſit humanis; cœperunt eius filij vtramque Rempub. luxurioſè viuentes adnihilare, auxiliariiſque ſuis id eſt Gothis conſueta dona ſubtrahere. Mox Gothis faſtidium eorum increuit, vereteſque ne longa pace eorum reſolueretur fortitudo, ordinant ſuper ſe regem Alaricum, cui erat poſt Amalos ſecunda nobilitas, Baltharumq. ex genere origo mirifica, qui dudum ob audaciam virtutis Baltha id eſt audax nomen inter ſuos acceperat. Mox vt ergo antefatus Alaricus creatus eſt rex, cum ſuis deliberans ſuaſit ſuo labore quærere regna, quàm alienis per ocium ſubiacere: & ſumpto exercitu, per Pannonias, Stilicone & Aureliano conſulibus, & per

Firmium dextro latere quaſi viris vacuam intrauit Italiam. Nullo penitùs obſiſtente ad pontem applicuit Condiniani, qui tertio miliario ab vrbe erat regia Rauennate. Quæ vrbs inter paludes, & pelagus, interque Padi fluenta vni tantum patet acceſſui, cuius dudum (vt tradunt maiores) poſſeſſores Eneti id eſt laudabiles dicebantur. Hæc in ſinu regni Romani ſuper mare Jonium conſtituta, in modum influentium aquarum redundatione concluditur. Habet ab oriente mare, ad quod qui recto curſu de Corcyra atq. Helladis partibus nauigat dextrum latus, primùm Epirum, dein Dalmatiam, Liburniam, Hiſtriamque, & ſic Venetias radens palmula nauigat. Ab occidente verò habet paludes, per quas vno anguſtiſſimo introitu vt porta relicta eſt. A ſeptentrionali quoque plaga ramus illi ex Pado eſt, qui Foſſa vocatur Aſconis. A meridie idem ipſe Padus, quem ſolum fluuiorum regem dicunt, cognomento Eridanus, ab Auguſto imperatore altiſſima

foſſa

foſſa demiſſus, qui ſeptima ſui aluei parte mediam influit ciuitatem, ad oſtia ſua amœniſſimum portum præbens, claſſem CCL *nauium, Dione referente, tutiſſima dudum credebatur recipere ſtatione. Qui nunc, vt Fabius ait, quòd aliquando portus fuerat, ſpacioſiſſimos hortos oſtendit, arboribus plenos: verùm de quibus non pendeant vela, ſed poma. Trino ſiquidem vrbs ipſa vocabulo gloriatur, trigeminaque poſitione exultat, id eſt, prima Rauenna, vltima Claſſis, media Cæſarea, inter vrbem & mare, plena mollicie, arenaque munita, vectationibus apta.*

CAP. XXX.

Alaricus Stiliconem Gothos inopinatò bello adorſum, cædit; Italiã vaſtat, Romam ſpoliat. Inde, in Africam cogitans cum ſpoliis moritur. Veſegothæ Alaricum in alueo fluminis Buſentini mira ratione ſepeliunt.

VERVM *enimuero quũ in eã ciuitate Veſegotharum applicuiſſet exer-*

citus, & ad Honoriũ imperatorem (qui intus reſidebat) legationẽ miſiſſet, quatenus ſi permitteret, vt Gothi pacati in Italia reſiderent, ſic eos cum Romanorum populo viuere, vt vna gens vtraque credi poſſit: ſin autem aliter, bellando quis quem valeret expelleret; etiam ſecurus qui victor exiſteret imperaret. Honorius imp. vtramque pollicitationem formidans, ſuóque cum ſenatu inito conſilio, quomodo eos extra fines Italos expelleret deliberabat. Cui ad poſtremum ſententia ſedit, quatenus prouincias longè poſitas, id eſt Gallias Hiſpaniaſque, quas iam pænè perdidiſſet, & Gizerichi eas Vandalorum regis vaſtaret irruptio; ſi valeret Alaricus ſua cum gente ſibi tanquam lares proprios vendicaret, donatione ſacro oraculo confirmata. Conſentiunt Gothi, hac ordinatione, & ad traditam ſibi patriam proficiſcuntur. Poſt quorum diſceſſum nec quicquam mali in Italia perpetratum, Stilico patricius & ſocer Honorij imperatoris, (nam vtramque

eius

eius filiam, id eſt Mariam & Ermantiam quas ſibi princeps vnam poſt vnam ſociauit, vtramque virginem & intactam deus ab hac luce migrare præcepit) hic ergo Stilico ad Polentiam ciuitatem in alpibus Cocciis locatam doloſè accedens, nihilque mali ſuſpicantibus Gothis, ad necem totius Italiæ ſuamque deformitatem ruit in bellum. Quem ex improuiſa Gothi cernentes, primò perterriti ſunt, ſed mox recollectis animis, & (vt ſolebant) hortatibus excitati, omnem pænè exercitum Stiliconis in fugam conuerſum, vſque ad internecionem deijciunt, furibundoque animo arreptum iter deſerunt, & in Liguriam poſt ſe, vnde iam tranſierant, reuertuntur, eiusque prædis ſpoliisque potiti, Æmyliam pari tenore deuaſtant, Flaminiæque aggerem inter Picenum & Thuſciam, vſque ad vrbem Romam diſcurrentes, quicquid inter vtrumque latus fuit in prædam diripiunt, ad poſtremum Romam ingreſſi, Alarico iubente ſpoliant tantùm: non autem, vt ſolent gen-

 tes,

tes, ignem ſupponunt, nec locis ſanctorum in aliquo penitùs iniuriam irrogari patiuntur. Exindeque egreſſi, per Campaniam & Lucaniam ſimili clade peracta, Brutios acceſſerunt: vbi diu reſidentes, ad Siciliam, exinde ad Africam tranſire deliberant. Brutiorum ſiquidem regio in extremis Italiæ finibus interiacens, parte angulorum eius Apennini montis initium facit, Adriæque pelagus vt lingua porrecta à Tyrreno æſtu ſeiungens, nomen quondam à Brutia ſortitur regina. Ibi ergo veniens Alaricus rex Veſegotharum, cum opibus totius Italiæ quas in præda diripuerat, exinde (vt dictũ eſt) per Siciliam in Africam quietam patriam tranſire diſponit. Cuius, quia non eſt liberum quodcunque homo ſine nutu dei diſpoſuerit, fretum illud horribile aliquantas naues ſubmerſit, plurimas conturbauit: Qua aduerſitate repulſus Alaricus dum ſecum quid ageret deliberaret, ſubitò immatura morte præuentus rebus exceſſit humanis. Quem nimia dilectione

lugentes,

lugentes, Barentinum amnem iuxta Conſentinam ciuitatem de alueo ſuo deriuant. Nam hic fluuius à pede montis iuxta vrbem dilapſus, fluit vnda ſalutifera. Huius ergo in medio alueo collecto captiuorum agmine ſepulturæ locum effodiunt, in cuius foueæ gremio Alaricum cum multis opibus obruunt, rurſusq. aquas in ſuum alueum reducentes, ne à quoquam quandoque locus cognoſceretur, foſſores omnes interemerunt.

CAP. XXXI.

Athaulphus Alarici ſucceſſor Italiam ſpoliat. Placidiam Theodoſij Imp. germanam vxorem ducit. Ex Italia in Gallias, ad exigendos inde Wandalos & Alanos tranſit. Inde in Hiſpaniam. ibi interficitur. Item Regericus III. Veſegotharum rex interficitur.

M ORTVO *Alarico Veſegotha, Athaulfo eius conſanguineo & forma & mente conſpicuo tradunt. Nam erat quamuis non adeo proceritate ſtaturæ*

formatus, quantum pulchritudine corporis vultuque decorus. Qui ſuſcepto regno reuertens item ad Romam, ſi quid primùm remanſerat, more locuſtarum eraſit: nec tantùm priuatis diuitiis Italiam ſpoliauit, imò & publicis, imperatore Honorio nihil reſiſtere præualente; cuius & germanam Placidiam, Theodoſii Imperatoris ex altera vxore filiam, vrbe captiuam abduxit. Quam tamen ob generis nobilitatem, formæque pulchritudinem, & integritatem caſtitatis attendens, in Foroliuij Æmyliæ ciuitate ſuo matrimonio copulauit, vt gentes, hac ſocietate comperta, quaſi adunata Gothis Republica efficacius terrerentur, Honoriumque Auguſtum quamuis opibus exhauſtum, tamen quaſi cognatum grato animo derelinquens, Gallias tendit: vbi cùm aduenisset, vicinæ gentes perterritæ, in ſuis ſe finibus cœperunt continere, quæ dudum crudeliter Gallias infeſtaſſent, tam Franci, quàm Burgundiones. Nam Vuandali & Alani, quos ſuprà diximus, per-

miſſu principum Romanorum vtraque Pannonia reſedere, nec ibi ſibi ob metum Gothorum arbitrantes tutum fore, ſi reuerterentur, ad Gallias tranſiere. Sed mox à Galliis, quas ante non multum tempus occupaſſent, fugientes, Hiſpania ſe recluſere, adhuc memores ex relatione maiorum ſuorum, quid dudum Geberich rex Gothorum genti ſuæ præſtitiſſet incommodi, vel quomodo eos virtute ſua patrio ſolo expuliſſet. Tali ergo caſu Galliæ Athaulfo patuere venienti. Confirmato ergo Gothis regno in Galliis, Hiſpanorum caſu cœpit dolere, eoſque deliberans à Vuandalorum incurſibus eripere, per ſuas opes Barcilonam cum certis fidelibus delectis plebeque imbelli, interiores Hiſpanias introiuit, vbi ſæpe cum Vuandalis decertans, tertio anno poſtquam Gallias Hiſpaniaſque domuiſſet occubuit; gladio ilio perforato Vernulfi, de cuius ſolitus erat ridere ſtatura. Poſt cuius mortem Regericus rex conſtituitur. ſed & ipſe ſuo-

rum fraude peremptus, ocyus vitam cum regno reliquit.

CAP. XXXII.

Valia IIII. Veſegoth. rex pace cum Honorio Imp. inita, Placidiam Romanis reddit. Item, de Conſtantino, Conſtante, Iouino & Sebaſtiano Galliæ inuaſoribus.

D*EHINC iam quartus ab Alarico rex conſtituitur Valia, nimis deſtrictus & prudens: contra quem Honorius Imperator Conſtantinum virum induſtria militari pollentem multiſque prœliis glorioſum cum exercitu dirigit, veritus ne fœdus dudum cum Athaulfo initum ipſe turbaret, & aliquas rurſus in Repub. inſidias moliretur, vicinis ſibi gentibus repulſis; ſimulque deſiderans germanam ſuam Placidiam ſubiectionis opprobrio liberare, paciſcens cum Conſtantino, vt aut bello, aut pace, vel quoquo modo ſi eam potuiſſet, ad ſuum regnum reuocaret, eique*

 eam

eam in matrimonium ſociaret. Quo placito Conſtantinus ouans cum copia armatorum, & pænè iam regio apparatu Hiſpanias petit. Cui Valia rex Gothorum non minori procinctu ad clauſtra Pirenæi occurrit: vbi ab vtraque parte legatione directa, ita conuenit paciſci, vt Placidiam ſororem principis redderet, ſuaque ſolatia Romanæ reipublicæ, vbi vſus exigeret, non denegaret. Eo namque tempore Conſtantinus quidam apud Gallias inuadens imperium, filium ſuum Conſtantem ex monacho fecerat Cæſarem; ſed non diu tenens regnum præſumptum, mox fœderatis Gothis Romaniſque, ipſe occiditur Arelati, filius verò eius Viennæ. Poſt quos item Iouinus ac Sebaſtianus pari temeritate Rempub. occupandam exiſtimantes, pari exitio periere. Nam duodecimo anno regni Valiæ, quando & Hunni poſt pænè quinquaginta annos inuaſa Pannonia à Romanis & Gothis expulſi ſunt, videns Valia Vuandalos in ſuis finibus, id eſt Hiſpaniæ

ſolo,

ſolo, audaci temeritate ab interioribus partibus Galliæ (vbi eos fugauerat dudum Athaulfus) egreſſos cuncta in prædis vaſtare, eo tempore quo Hierius & Ardaburius conſules extitiſſent; nec mora, mox contra eos mouit exercitum.

Cap. XXXIII.

De Wandalorum regum ſerie in Africa per annos fere centum. vtq. Beliſarius de Gilimere Conſtantinopolim adducto triumpharit, & Africa rurſum Imperio Romano adiecta fuerit. Item de Valiæ morte.

Sed Gizericus rex Vuandalorum iam à Bonifacio in Africam inuitatur, qui Valentiniano principi veniens in offenſam, non aliter quàm ſe malo Reipub. potuit vindicare. Is ergo ſuis precibus eos inuitans, per tractum anguſtum, quod dicitur fretum Gaditanum, & vix ſeptem millibus Africam ab Hiſpaniis diuidit, oſtioq. maris Tyrrheni Oceani æſtum egerit, tranſpoſuit. Erat nanque Gizericus

iam

iam Romanorum clade in vrbe notiſſimus, ſtatura mediocris, & equi caſu claudicans, animo profundus, ſermone ratus, luxuriæ contemptor, ira turbidus, habendi cupidus, ad ſollicitandas gentes prouidentiſſimus, ſemina contentionum iacere, odia miſcere paratus. Talis Africæ Rempub. precibus Bonifacij, vt diximus, inuitatus intrauit, vbi ad diuinitatem (vt fertur) accepta autoritate diu regnans, ante obitum ſuum filiorum agmen accitum ordinauit, ne inter ipſos de regni ambitione eſſet diſſenſio; ſed ordine quiſque & gradu ſuo, qui aliis ſuperuiueret, id eſt, ſeniori ſuo fieret ſequens ſucceſſor, & rurſus ei poſterior eius. Quod obſeruantes per annorum multorum ſpatia, regnum feliciter poſſedere, nec, quod in reliquis gẽtibus adſolet, inteſtino bello fœdati ſunt, ſuoq́ue ordine vnus poſt vnum ſuſcipiens regnum, in pace populis imperarunt. Quorum ordo iſte ac ſucceſſio fuit. Primum Gizericus, qui pater & dominus, ſequens Hunnericus,

cus; tertius Gundamundus, quartus Tranſamundus, quintus Hilderich. Quo; malo gentis ſuæ, Gelimer, immemor ataui præceptorum, de regno eiecto & interempto, tyrannidem præſumpſit. ſed non ei ceſſit impunè quod fecerat. Nam Iuſtiniani Imperatoris vltio in eo apparuit, & cum omni genere ſuo, opibusque quibus more prædonis incubabat; Conſtantinopolim delatus per virum glorioſiſſimum Beliſarium, magiſtrum militum orientalem; & conſulem ordinarium atque patricium; magnum in Circo populo ſpectaculum fuit; ſeramque ſui pœnitudinem gerens, quum ſe videret de faſtigio regali deiectum, priuatæ vitæ, cui noluit famulari, redactus occubuit. Sic Africa, quæ in diuiſione orbis terrarum tertia pars mundi deſcribitur; centeſimo ferè anno Vuandalico iugo erepta in libertatem reuocata eſt regni Romani: & quam dudum ignauis dominis, ducibus infidelibus, à Reip. Romanæ corpore gentilis manus abſtulerat, ſolerti domino &

fideli

fideli ductore tunc reuocata, hodieq́ue congaudet. Quanuis & poſt hæc aliquantum inteſtino prælio, Maurorumq́ue infidelitate adtritã ſe lamentauerit; tamen triumphus Iuſtiniani Imperatoris à deo ſibi donatus, quod inchoauerat ad finem vſque perduxit. Sed nobis quid opus eſt vnde res non exigit dicere? Ad propoſitum redeamus. Valia ſiquidem rex Gothorum adeo cum ſuis in Vuandalos ſæuiebat, vt voluiſſet eos etiam in Africa perſequi, niſi eum caſus, qui dudum Alarico ad Africam tendenti contigerat, reuocaſſet. Nobilitatus nanque intra Hiſpanias, incruentaq́ue victoria potitus, Toloſam reuertitur; Romano imperio, fugatis hoſtibus, aliquantas prouincias (quod promiſerat) derelinquens, ſibiq́ue aduerſa poſt longum valetudine ſuperueniente, rebus humanis exceſſit, eo videlicet tempore, quo Berimundus Toriſmundo patre genitus, de quo in catalogo Amalorum familiæ ſuperius diximus, cum filio Vuitiricho ab Oſtrogothis, qui adhuc

in Scythiæ terra Hunnorum oppreſſionibus ſubiacebant, ad Veſegotharum regnum migrauit. Conſcius enim erat virtutis & generis nobilitatis; facilius ſibi credens principatum à parentibus deferri, quem heredem regum conſtabat eſſe multorum. Quis nanque de Amalo dubitaret, ſi vacaſſet eligere? ſed nec ipſe adeo voluit quis eſſet oſtendere. Et illi iam poſt mortem Valiæ Theodericum ei dedere ſucceſſorem, ad quem veniens Berimund, animi pondere quo valebat eximiam generis ſui amplitudinem commoda taciturnitate ſuppreſſit, ſciens regnantib. ſemper de regali ſtirpe genitos eſſe ſuſpectos. Paſſus eſt ergo ignorari, ne faceret ordinanda confundi. Suſceptusque eſt cum filio ſuo à rege Theoderico honorificè nimis, adeo vt nec conſilio ſuo expertem, nec conuiuio faceret alienum; non tantum pro generis nobilitate, quam ignorabat, ſed pro animi fortudine & robore gentis, quam non poterat occultare.

CAP. XXXIIII.

Theodericus V. Veſogothorum rex. In hunc Romani cum auxiliaribus Hunnis rupta pace exercitum ducunt. Fœdera firmantur. Attila pacatur. Item de Attilæ aula.

DEFVNCTO *Valia, vt ſuperius quod diximus repetamus, qui parum fuerat felix Gallis, proſperrimus feliciorque Theodericus ſucceſſit in regno; homo ſumma moderatione compoſitus, animi corporisque virilitate abundans. Contra quem Theodoſio & Feſto conſulibus, pace rupta Romani Hunnis auxiliaribus ſecum iunctis, in Gallias arma mouerunt. Turbauerat nanque eos Gothorum fœderatorum manus, quæ cum Gama comite Conſtantinopolim ſe fœderaſſet. Aëtius ergo patricius tunc præerat militibus, fortiſſimorum Mæſiorum ſtirpe progenitus, in Doroſtena ciuitate, à patre Gaudentio, labores bellicos tolerans, Reipub. Romanæ ſingulariter natus, qui ſuperbiam Sueuorum,*

rum, Francorumque barbariem immenſis cædibus ſeruire Romano imperio coëgiſſet. Hunnis quoque auxiliariis Litorio ductante, contra Gothos Romanus exercitus mouit procinctum, diuque ex vtraque parte acie ordinata, quum vtrique fortes, & neuter firmior eſſet, datis dextris, in priſtinam concordiam redierunt, fœdereque firmato, ab alterutro fida pace peracta, receſſit vterque. Qua pacatur Attila Hunnorum omnium dominus, & pænè totius Scythiæ gentium ſolus in mundo regnator, qui erat famoſa inter omnes gentes claritate mirabilis. Ad quem in legationem remiſſus à Theodoſio iuniore Priſcus, tali voce inter alia refert: Ingentia ſiquidem flumina, id eſt Tyſiam, Tibiſiamque, & Driccam tranſeuntes, venimus in locum illum vbi dudum Vidicula Gothorum fortiſſimus Sarmatum dolo occubuit. Indéque non longè ad vicum in quo rex Attila morabatur acceſſimus: vicum inquam, ad inſtar ciuitatis ampliſſimæ, in quo lignea

mœnia

mœnia ex tabulis nitentibus fabricata reperimus, quarum compago ita ſolidum mentiebatur, vt vix ab intento poſſet iunctura tabularum comprehendi. Videres triclinia ambitu prolixiore distenta, porticusque in omni decore diſpoſitas. Area verò curtis ingenti ambitu cingebatur, vt amplitudo ipſa regiam aulam oſtenderet. Hæ ſedes erant Attilæ regis barbariam totam tenentis: hæc captis ciuitatibus habitacula præponebat.

Cap. XXXV.

De Attilæ regis Hunnorum patre, fratribus: deque ipſius, ſtatura, forma & moribus. Item de gladio Martis quem ipſe vſurpauit. locus inſignis è Priſco hiſtorico.

I*s nanq. Attila patre genitus Mundzucco, cuius fuere germani Octar & Roas, qui ante Attilam regnum Hunnorum tenuiſſe narrantur, quamuis non omnino cunctorum. Eorum ipſe post obitum, cum Bleta germano Hunnorum ſucceſſit*

in regnum, & vt antè expeditioni quam parabat par foret: augmentum virium parricidio quærit, tendens ad diſcrimen omnium nece ſuorum. Sed librante iuſtitia deteſtabili remedio creſcens, deformes exitus ſuæ crudelitatis inuenit. Bleta enim fratre fraudibus perempto, qui magnæ parti regnabat Hunnorum, vniuerſum ſibi populum ſubiugauit, aliarumq́ue gentium quas tunc in ditione tenebat numeroſitate collecta, primas mundi gentes, Romanos Veſegothasq́ue ſubdere peroptabat. Cuius exercitus quingentorum millium eſſe numerus ferebatur. Vir in concuſſionem gentis natus in mundo, terrarum omnium metus: qui neſcio qua ſorte terrebat cuncta, formidabili de ſe opinione vulgata. Erat namque ſuperbus inceſſu, huc atque illuc circumferens oculos, vt elati potentia ipſo quoque motu corporis appareret. Bellorum quidem amator, ſed ipſe manu temperans, conſilio validiſſimus, ſupplicantibus exorabilis, propitius in fide

ſemel

ſemel receptis. Forma breuis, lato pectore, capite grandiori, minutis oculis, rarus barba, canis aſperſus, ſimo naſo, teter colore, originis ſuæ ſigna reſtituens. Qui quamuis huius eſſet naturæ vt ſemper magna conſideret, addebat ei tamen confidentiam gladius Martis inuentus, apud Scytharum reges ſemper habitus. Quem Priſcus hiſtoricus tali refert occaſione detectum. Quum paſtor, *inquiens*, quidam gregis vnam buculam conſpiceret claudicantem, nec cauſam tanti vulneris inueniret, ſollicitus veſtigia cruoris inſequitur: tandemq́ue venit ad gladium, quem depaſcens herbas bucula incautè calcauerat, effoſſumq́. protinus ad Attilam defert. Quo ille munere gratulatus, vt erat magnanimus, arbitratur ſe totius mundi principem conſtitutum, & per Martis gladium poteſtatem ſibi conceſſam eſſe bellorum.

Cap. XXXVI.

Attila, ſuapte natura ad vaſtandum orbem paratus, à Gizerico Wandalorum rege multis muneribus ad id inſtigatur. Is, omni ratione diſcordiam inter Romanos & Gothos ſerere conatur. ſed fruſtra. Epiſtola Valentiniani Imp. ad Veſogothos, eorumque reſponſum.

HVIVS ergo mentem ad vaſtationem orbis paratam comperiens Gizericus rex Vuandalorum, quem paulo antè memorauimus, multis muneribus ad Veſegotharum bella præcipitat, metuens ne Theodericus Veſegotharum rex filiæ vlciſceretur iniuriam, quæ Hunericho Gizerici filio iuncta, prius quidem tanto coniugio lætaretur: ſed poſtea, vt erat ille & in ſua pignora truculentus, ob ſuſpicionem tantummodo veneni ab ea parati, eam putatis naribus ſpolians decore naturali, patri ſuo ad Gallias remiſerat, vt turpe funus miſeranda ſemper offerret, & crudelitas, qua etiam mouerentur externi,

vindictam patris efficacius impetraret. Attila igitur dudum bella concepta Gizerici redemptione parturiens, legatos in Italiam ad Valentinianum principem miſit, ſerens Gothorum Romanorumque diſcordiam, vt quos prælio non poterat concutere, odiis internis elideret, adſerens ſe Reipub. eius amicitias in nullo violare. ſed contra Theodericum Veſegotharum regem ſibi eſſe certamen, vnde eum excipi libenter optaret. Cætera epiſtolæ vſitatis ſalutationum blandimentis oppleuerat, ſtudens fidem adhibere mendacio. Pari etiam modo ad regem Veſegotharum Theodericum erigit ſcriptum, hortans vt à Romanorum ſocietate diſcederet, recoleretq. prælia, quæ paulo antè contra eum fuerant concitata ſub nimia feritate. Homo ſubtilis antequam bella gereret, arte pugnabat. Tunc Valentinianus imperator ad Veſegothas eorumque regem Theodericum in his verbis legationem direxit. Prudentiæ veſtræ eſt, fortiſſime gentium, aduerſus orbis

conſpirare tyrannum, qui optat mundi generale habere ſeruitium, qui cauſas prœlij non requirit, ſed quicquid commiſerit hoc putat eſſe legitimum. Ambitum ſuum brachio metitur, ſuperbia licentiam ſatiat; qui ius fasque contemnens, hoſtem ſe exhibet naturæ cunctorum. Etenim meretur hic odium, qui in commune omnium ſe approbat inimicum. Recordamini quæſo, quod certè non poteſt obliuiſci. Ab Hunnis caſus eſt fuſus, ſed quod grauiter agit, inſidiis agit appetitum. Unde vt de nobis taceamus, poteſtis hanc inulti ferre ſuperbiam? Armorum potentes, fauete propriis doloribus, & communes iungite manus. Auxiliamini etiam Reipub. cuius membrum tenetis. Quàm ſit autem nobis expetenda vel amplexanda ſocietas, hoſtes interrogate conſilia. His & ſimilibus legati Valentiniani regem permouere Theodericum. Quibus ille reſpondit; Habetis, inquit, Romani, deſiderium veſtrum, feciſtis Attilam & nobis hoſtem. Sequimur

illum

illum quocunque vocauerit, & quamuis inſletur de diuerſis ſuperbarum gentium victoriis, norunt tamen Gothi confligere cum ſuperbis. Nullum bellum dixerim graue, niſi quod cauſa debilitat, quando nil triſte pauet, cui maieſtas arriſerit. Acclamant reſponſo comites ducis, lætum ſequitur vulgus. Fit omnibus ambitus pugnæ, hoſtes iam Hunni deſiderantur. Producitur itaque à rege Theoderico Veſegotharum innumerabilis multitudo: qui quatuor filiis domi dimiſſis, id eſt Friderico & Turico, Rotemero & Himmerit, ſecum tantùm Thoriſmund & Theodericum maiores natu participes laboris aſſumit. Felix procinctus, auxiliantium ſuaue collegium habere, & ſolatia illorum, quos delectat ipſa etiam ſimul ſubire diſcrimina. A parte verò Romanorum tanta patricij Aëtij prouidentia fuit, cui tunc innitebatur Reſpub. Heſperiæ plagæ, vt vndique bellatoribus congregatis, aduerſus ferocem & infinitam multitudinem non impar occurreret.

curreret. His enim adfuere auxiliares Franci, Sarmatæ, Armoritiani, Litiani, Burgundiones, Saxones, Riparioli, Ibriones, quondam milites Romani, tunc verò iam in numero auxiliariorum exquiſiti, aliæque nonnullæ Celticæ vel Germanicæ nationes. Conuenitur itaque in campos Catalaunicos, qui & Mauricij nominantur, C. leugas, vt Galli vocant, in longum tenentes, & LXX in latum. Leuga autem Gallica mille & quingentorum paſſuum quantitate metitur. Fit ergo area innumerabilium populorum pars illa terrarū. Conferuntur acies vtræque fortiſſimæ; nihil ſubreptionibus agitur, ſed apertum Martem teſtantur. Quæ poteſt digna cauſa tantorum motibus inueniri? aut quod odium in ſe cunctos animauit armari? Probatum eſt, humanum genus regibus viuere, quando vnius mentis inſano impetu ſtrages ſit facta populorum, & arbitrio ſuperbi regis momento deiicitur, quod tot ſeculis natura progenuit.

CAP.

Cap. XXXVII.

De iis rebus quæ in ipſorum bellorum motibus priùs quàm prælium inter Romanos & Hunnos committeretur acciderunt.

Sed antequam pugnæ ipſius ordinem referamus, neceſſarium videretur edicere, quæ in ipſis bellorum motibus accidêre, quia ſicut famoſum prælium, ita multiplex atque perplexum. Sangibanus namque rex Alanorum metu futurorum perterritus, Attilæ ſe tradere pollicetur, & Aurelianam ciuitatem Galliæ, vbi tunc conſiſtebat, in eius iura tranſducere. Quod vbi Theodericus & Aëtius agnouere, magnis aggeribus eandem vrbem ante aduentum Attilæ deſtruunt, ſuſpectumq́. cuſtodiunt Sangibanum, & inter ſuos auxiliares medium ſtatuunt cum propria gente. Igitur Attila rex Hunnorum tali perculſus euentu, diffidens ſuis copiis, metuens inire conflictum, intusq́ue fugam reuoluens ipſo funere triſtiorem, ſtatuit per

haruſpices

haruſpices futura inquirere. Qui more ſolito nunc pecorum fibras, nunc quaſdam venas in abraſis oſſibus intuentes, Hunnis infauſta denuntiant. Hoc tamen quantulum prædixere ſolatij, quod ſummus hoſtium ductor de parte aduerſa occumberet, relictaque victoria, ſua morte triumphum fœdaret. Quumque Attila necem Aetij, quòd eius motib. obuiabat, vel cum ſua perditione duceret expetendam, tali præſagio ſollicitus, vt erat conſiliorum in rebus bellicis exquiſitor, circa nonam diei horam prælium ſub trepidatione committit, vt ſi non ſecus cederet, nox imminens ſubueniret, conuerteret partes, vt diximus, in campos Catalaunicos.

CAP. XXXVIII.

Poſitio loci, quo in Catalaunicis campis prælium inter Romanos & Hunnos eſt commiſſum: & Deſcriptio vtriuſque acici.

E R A T *autem poſitio loci decliui tumore, in modum collis excreſcens. Quem*

Quem vterque cupiens exercitus obtinere, quia loci opportunitas non paruum beneficium conferret: dextram partem Hunni cum ſuis, ſiniſtram Romani & Veſegothæ cum auxiliariis occuparunt. Relictóque de cacuminis eius iugo certamine, dextrum cornu cum Veſegothis Theodericus tenebat, ſiniſtrum Aëtius cum Romanis, collocantes in medio Sangibanum, quem ſuperius retulimus præfuiſſe Alanis, prouidentes cautione militari, vt eum, de cuius animo minus præſumebant, fidelium turba concluderent. Facilè namque adſumit pugnandi neceſſitatem, cui fugiendi imponitur difficultas. E diuerſo verò fuit Hunnorum acies ordinata, vt in medio Attila cum ſuis fortiſſimis locaretur; ſibi potius rex hac ordinatione proſpiciens, quatenus inter gentis ſuæ robur poſitus, ab imminenti periculo redderetur exceptus. Cornua verò eius multiplices populi & diuerſæ nationes quas ditioni ſuæ ſubdiderat ambiebant. Inter quos Oſtrogotharum

tharum præeminebat exercitus, Vualamire & Theodemire & Vuidemire germanis ductantibus, ipſo etiam rege, cui tunc ſeruiebant, nobilioribus; quia Amalorum generis eos potentia illuſtrabat; eratque & Gepidarum agmine innumerabili rex ille famoſiſſimus Ardaricus, qui ob nimiam ſuam fidelitatem erga Attilam eius conſiliis intererat. Nam perpendens Attila ſagacitatem ſuam, eum & Vualamirem Oſtrogotharum regem ſuper cæteros regulos diligebat. Erat namque Vualamir ſecreti tenax, blandus alloquio, doli ignarus: Ardarich fide & conſilio, vt diximus, clarus. Quibus non immeritò contra parentes Veſegothas debuit credere pugnatoribus. Reliqua autem ſi dici fas eſt, turba regum, diuerſarumque nationum ductores, ac ſi ſatellites, nutibus Attilæ attendebant, & vbi oculo annuiſſet abſque aliqua murmuratione cum timore & tremore vnuſquiſque adſtabat, aut certè quod iuſſus fuerat exſequebatur. Sed ſolus Attila rex

omnium

omnium regum, ſuper omnes & pro omnibus ſolicitus erat. Fit ergo de loci, quem diximus, opportunitate certamen. Attila ſuos dirigit qui cacumen montis inuaderent, ſed à Thoriſmundo & Aëtio præuentus eſt, qui eluctati collis excelſa vt conſcenderent, ſuperiores effecti ſunt, venientesque Hunnos montis beneficio facilè turbauere.

CAP. XXXIX.

Attilæ oratio ad Hunnos, qua eos ad prelium aduerſus Romanos ineundum exhortatur.

TVNC *Attila, cùm videret exercitum cauſa præcedente turbatum, eum tali ex tempore credit alloquio confirmandum. Poſt victorias tantarum gentium, poſt orbem ſi conſiſtatis edomitum, ineptum iudicauerim, tanquam ignaros rei verbis acuere. Quærat hoc aut nouus ductor, aut inexpertus exercitus. Nec mihi fas eſt aliquid vulgare dicere,*

nec

nec vos oportet audire. Quid autem aliud vos quàm bellare conſueti? aut quid forti ſuauius, quàm vindictam manu quærere? Magnum munus à natura, animum vltione ſatiare. Aggrediamur ergo hoſtem alacres: audaciores ſunt ſemper, qui inferunt bellum. Adunatas deſpicite diſſonas gentes. Indicium pauoris eſt, ſocietate defendi. En ante impetum terroribus iam feruntur, excelſa quærunt, tumulos capiunt, & ſera pœnitudine in campis munitiones efflagitant. Nota nobis ſunt, quàm ſint leuia Romanorum arma; primo etiam non dico vulnere, ſed ipſo puluere grauantur. Dum inordinatè coëunt, & acies teſtudinemque connectunt, vos confligite præſtantibus animis, vt ſoletis, deſpicientesque eorum acies, Alanos inuadite, in Veſegothas incumbite. Inde nobis eſt citam victoriam quærere, vnde ſe continet bellum. Abſciſa autem neruis mox membra relabuntur; nec poteſt ſtare corpus, cui oſſa ſubtraxeris. Conſurgant animi, furor ſolitus

litus intumeſcat. Nunc conſilia Hunni, nunc arma depromite; aut vulneratus quis aduerſarij mortem depoſcat, aut illæſus hoſtium clade ſatietur. Victuros nulla tela conuenient, morituros & in ocio fata præcipitant. Poſtremò cur fortuna Hunnos tot gentium victores adſereret, niſi ad certaminis huius gaudia præparaſſet? Quis denique Mæotidarum iter aperiret maioribus noſtris tot ſeculis clauſum ac ſecretum? Quis adhuc inermibus cedere faciebat armatos? Faciem Hunnorum non poterit ferre adunata collectio. Non fallor euentu, hic campus eſt quem nobis tot proſpera promiſerant. Primus in hoſtes tela coniiciam. Si quis potuerit Attila pugnante ocium ferre, ſepultus eſt. His verbis accenſi, in pugnam cuncti præcipitantur.

Cap. XL.

Succeſſus prælij commiſſi inter Romanos & Veſegothos aduerſus Hunnos. Theoderici regis mors. Attila ſe plauſtris vallat.

Et quàmuis haberent res ipſæ formidinem, præſentia tamen regis cunctationem hærentibus auferebat. Manu manibus congrediuntur; bellum atrox, multiplex, immane, pertinax, cui ſimile nulla vſquam narrat antiquitas, vbi talia geſta referuntur; vt nihil eſſet, quod in vita ſua conſpicere potuiſſet egregius, qui huius miraculi priuaretur aſpectu. Nam ſi ſenioribus credere fas eſt, riuulus memorati campi humili ripa prolabens, peremptorum vulneribus ſanguine multo prouectus, nõ auctus imbribus, vt ſolebat, ſed liquore concitatus inſolito, torrens factus eſt cruoris augmento. Et quos illic coëgit in aridam ſitim vulnus inflictum, fluenta mixta clade traxerunt: ita conſtricti ſorte miſerabili ſordebant, potantes

ſanguinem

ſanguinem quem fudere ſauciati. Hic Theodericus rex dum adhortans diſcurreret exercitum, equo depulſus, pedibúſque ſuorum conculcatus, vitam matura ſenectute concluſit. Alij verò dicunt eum interfectum telo Andagis de parte Oſtrogotharum, qui tunc Attilanum ſequebantur regimen. Hoc fuit quod Attilæ præſagio haruſpices prius dixerant, quamquam ille de Aëtio ſuſpicaretur. Tunc Veſegothæ diuidentes ſe ab Alanis, inuadunt Hunnorum cateruas, & penè Attilam trucidaſſent; niſi prius prouidus fugiſſet, & ſe ſuóſque ilico intra ſepta caſtrorum, quæ plauſtris vallata habebat, recluſiſſet. Quamuis fragile munimentum, tamen quæſierunt ſubſidium vitæ, quibus paulo antè nullus poterat muralis agger obſiſtere. Thoriſmund autem regis Theoderici filius, qui cum Aëtio collem anticipans, hoſtes de ſuperiori loco proturbauerat, credens ſe ad agmina propria peruenire, nocte cæca ad hoſtium carpenta ignarus incurrit. Quem fortiter dimican-

 tem

tem quidam capite vulnerato equo deiecit, ſuorumque prouidentia liberatus, à præliandi intentione deſiit. Aëtius verò ſimiliter noctis confuſione diuiſus, quum inter hoſtes medios vagaretur, trepidus ne quid incidiſſet aduerſi Gotbis, inquirens, tandemque ad ſocia caſtra perueniens, reliquum noctis ſcutorum defenſione tranſegit. Poſtera die luce orta, quum cadaueribus plenos campos aſpicerent, nec audere Hunnos erumpere; ſuam arbitrantur eſſe victoriam, ſcienteſque Attilam non niſi magna clade confuſum, bello confugiſſe: quum tamen nil ageret vel proſtratus abiectum; ſed ſtrepens armis tubis canebat, incuſſionemque minabatur: velut leo venabulis preſſus, ſpeluncæ aditus obambulans, nec audet inſurgere, nec deſinit fremitibus vicina terrere: ſic bellicoſiſſimus rex victores ſuos turbabat incluſus. Conueniunt itaque Gotbi Romanique, & quid agerent de ſuperato Attila deliberant. Placet eum obſidione fatigari, qui annonæ co-

piam

piam non habebat, quando ab ipſius ſagittariis intra ſepta caſtrorum locatis, crebris ictibus arceretur acceſſus. Fertur autem deſperatis in rebus prædictum regem adhuc & in ſupremo magnanimem, equinis ſellis conſtruxiſſe piram, ſeſeque, ſi aduerſarij irrumperent, flammis iniicere voluiſſe; ne aut aliquis eius vulnere lætaretur, aut in poteſtatem hoſtium, tantorum hoſtium gentium dominus, perueniret.

CAP. XLI.

Thoriſmund Theoderico regi patri ſuo exequias parat, & conſilio Aëtij patricij, qui Hunnis funditus intereptis, male à Gothis metuebat Imperio Romano, ſe recipit & patri ſuccedit. Franci & Gepidæ mutua clade ſe atterunt. Numerus cæſorum prælio inter Rom. & Attilam.

V**ERVM** *inter has obſidionum moras Veſegothæ regem, filij patrem requirunt, admirantes eius abſentiam, dum felicitas fuerit ſubſequuta.*

Quumque diutius exploratum, vt viris fortibus mos eſt, inter denſiſſima cadauera reperiſſent, cantibus honoratum, inimicis ſpectantibus abſtulerunt. Videres Gothorum globos diſſonis vocibus confragoſos, adhuc inter bella furentia funeri reddidiſſe culturam. Fundebantur lachrymæ, ſed quæ viris fortibus impendi ſolent. noſtra mors erat, ſed Hunno teſte glorioſa, vnde hoſtium putaretur inclinata fore ſuperbia, quando regis efferre cadauer cum ſuis inſignibus inſpiciebant. At Gothi Theoderico adhuc iuſta ſoluentes, armis inſonantibus regiam deferunt maieſtatem, fortiſſimusque Thoriſmund bene glorioſus, ad manes cariſſimi patris, vt decebat filium, exequias eſt proſequutus. Quod poſtquam peractum eſt, orbitatis dolore commotus, & virtutis impetu qua valebat, dum inter reliquias Hunnorum mortem patris vindicare contendit, Aëtium patricium, ac ſi ſeniorem, prudentiaque maturum, de hac parte conſuluit, quid ſibi

 eſſet

eſſet in tempore faciendum. Ille verò metuens, ne Hunnis funditus interemptis, à Gothis Romanorũ premeretur imperium, præbet hac ſuaſione conſilium, vt ad ſedes proprias remearet, regnumq́ue quod pater reliquerat arriperet; ne germani eius, opibus ſumptis paternis, Veſegotharum regnum peruaderent, grauiterq́ue dehinc cum ſuis, & quod peius eſt, miſerabiliter pugnaret. Quo reſponſo non ambiguè, vt datum eſt, ſed pro ſua potius vtilitate ſuſcepto, relictis Hunnis, redit ad Gallias. Sic humana fragilitas dum ſuſpicionibus occurrit, magna rerum agendarum occaſione intercipitur. In hoc enim famoſiſſimo & fortiſſimarum gentium bello ab vtriſque partibus CLXII *millia cæſa referuntur, exceptis* XC *millibus Gepidarum & Francorum, qui ante congreſſionem publicam noctu ſibi occurrentes, mutuis concidere vulneribus, Francis pro Romanorum, Gepidis pro Hunnorum parte pugnantibus. Attila igitur diſceſſione cognita*

 gnita

gnita Gothorum, quòd de inordinatis colligi ſolet, & inimicorum magis æſtimans dolum, diutius ſe intra caſtra continuit. Sed vbi hoſtium abſentia ſunt longa ſilentia conſecuta, erigitur mens ad victoriam, gaudia præſumuntur, atque potentis regis animus in antiqua fata reuertitur. Thoriſmund ergo patre mortuo, in campis ſtatim Catalaunicis, vbi & pugnauerat, regia maieſtate ſubuectus, Toloſam ingreditur. Hic licet fratrum & fortium turba gauderet, ipſe tamen ſic ſua initia moderatus eſt, vt nullius reperiret de regni ſucceſſione certamen.

CAP.

CAP. XLII.

Attila de Veſegotharum receſſu à Romanis certior factus, ad oppreſſionem Romanorum omnibus viribus ſe confert. Aquileiam, Mediolanum, Ticinum, vaſtat. Leo Papa ad eum accedit & pacem Italiæ certis conditionibus impetrat. Attila ad ſuas ſedes vltra Danubium remeat.

Attila verò nacta occaſione de receſſu Veſegotharum, & quod ſæpè optauerat, cernens hoſtium ſolutionem per partes, mox iam ſecurus ad oppreſſionem Romanorum mouit procinctum, primáque aggreſſione Aquileienſem obſedit ciuitatem, quæ eſt metropolis Venetiarum, in mucrone vel lingua Adriatici poſita ſinus. Cuius ab oriente muros Natiſſa amnis fluens, à monte Picis elambit, ibique quum diu multoque tempore obſidens nihil penitus præualeret, fortiſſimis intrinſecus Romanorum militibus reſiſtentibus, exercitu iam murmurante & diſcedere cupiente,

piente, Attila deambulans circa muros, dum vtrum ſolueret caſtra, an adhuc moraretur deliberat; animaduertit candidas aues, id eſt ciconias, quæ in faſtigio domorum nidificant, de ciuitate fœtus ſuos trahere, atque contra morem per rura forinſecus comportare. Et vt hoc, ſicut erat ſagaciſſimus inquiſitor, perſenſit, ad ſuos inquit; Reſpicite aues futurarum rerum prouidas perituram relinquere ciuitatem, caſuraſque arces periculo imminente deſerere. Non hoc vacuum, non hoc credatur incertum; rebus præſciis conſuetudinem mutat ventura formido. Quid plus? Animus ſuorum rurſus ad oppugnandum Aquileiam inflammatur. Qui, machinis conſtructis, omnibuſque tormentorum generibus adhibitis, nec mora, inuadunt ciuitatem, ſpoliant, diuidunt, vaſtantque crudeliter, ita vt vix eius veſtigia, vt appareant, reliquerint. Exhinc iam audaciores, & necdum Romanorum ſanguine ſatiati, per reliquas Venetum ciuitates Hunni bacchabantur.

bantur. Mediolanum quoque Liguriæ metropolim, & quondam regiam vrbem, pari tenore deuaſtant, nec non & Ticinum æquali ſorte deiiciunt, vicinaque loca ſæuientes allidunt, demoliunturque penè totam Italiam. Quumque ad Romam animus fuiſſet eius attentus accedere, ſui eum (vt Priſcus refert hiſtoricus) remouere, non vrbi, cui inimici erant, conſulentes, ſed Alarici quondam Veſegotharum regis obiicientes exemplum, veriti regis ſui fortunam, quia ille poſt fractam Romam diu non ſuperuixerat, ſed protinus rebus exceſſit humanis. Igitur dum eius animus ancipiti negocio inter ire & non ire fluctuaret, ſecumque deliberans tardaret, placita ei legatio à Roma aduenit. Nam Leo papa per ſe ad eum accedit in Acrouentu Mamboleio, vbi Mincius amnis commeantium frequentatione tranſitur. Qui mox depoſito exercitus furore & rediens qua venerat, id eſt, vltra Danubium, promiſſa pace diſceſſit; illud præ omnibus denunciaus,

cians, atque interminando diſcernens, grauiora ſe in Italiam illaturum, niſi ad ſe Honoriam Valentiniani principis germanam, filiam Placidiæ Auguſtæ, cum portione ſibi regalium opum debita mitteret. Ferebatur enim quia hæc Honoria, dum propter aulæ decus ac caſtitatem teneretur nutu fratris incluſa, clandeſtino eunucho miſſo, Attilam inuitaſſet; vt contra fratris potentiam eius patrociniis vteretur: prorſus indignum facinus, vt licentiam libidinis malo publico compararet.

CAP. XLIII.

Attila in Alanos trans Ligerim conſidentes mouet. A Thoriſmundo rege Veſegothorum conſerto prælio in ſuas ſedes fugere compellitur. Thoriſmundi cædes.

REVERSVS *itaque Attila in ſedes ſuas, & quaſi ocij pœnitens, grauiterque ferens à bello ceſſare, ad orientis principem Marcianum legatos dirigit,*

prouin-

prouinciarum teſtans vaſtationem, quod ſibi promiſſa à Theodoſio quondam Imperatore minimè perſolueret, & inhumanior ſolito ſuis hoſtibus appareret. Hæc tamen agens, vt erat verſutus & callidus, alibi minatus, alibi arma ſua commouit, & quod reſtabat indignationi, faciem in Veſegothos retorſit. Sed non eum, quem de Romanis, reportauit euentum. Nam per diſſimiles anterioribus vias recurrens, Alanorum partem trans flumen Ligeris conſidentem ſtatuit ſuæ redigere ditioni, quatenus mutata per ipſos belli facie, terribilior emineret. Igitur ab Dacia & Pannonia prouinciis, in quibus tunc Hunni cum diuerſis ſubditis nationibus inſidebant, egrediens Attila, in Alanos mouit procinctum. Sed Thoriſmund rex Veſegothorum fraudem Attilæ non impari ſubtilitate perſentiens, ad Alanos tota ſubtilitate prius aduenit, ibíque ſuperuenientis iam Attilæ motibus præparatus occurrit, conſertoque prælio, penè ſimili eum tenore vt

prius

prius in campis Catalaunicis, à ſpe remouit victoriæ, fugatumque à partibus ſuis ſine triumpho remittens in ſedes proprias fugere compulit. Sic Attila famoſus, & multarum victoriarum dominus, dum quærit famam perditoris abiicere, & quod prius à Veſegothis pertulerat abolere; geminatam ſuſtinuit, ingloriuſque receſſit. Thoriſmund verò repulſis ab Alanis Hunnorum cateruis, ſine aliqua ſuorum læſione Toloſam migrauit, ſuorumque quieta pace compoſita, tertio anno regni ſui ægrotans, dum ſanguinem tollit de vena, ab Aſcalcruo cliente inimicos nunciante, armis ſubtractis, peremptus eſt. Vna tamen manu, quam liberam habebat, ſcabellum tenens, ſanguinis ſui exiſtit vltor, aliquantos inſidiantes ſibi extinguens.

CAP.

CAP. XLIIII.

Theodericus Thoriſmundi frater rex Veſegotharum Riciarium Sueuorum regem qui Hiſpaniam inuaſerat bello ſuperat. Achiulphum clientem Sueuis præficit. is tyrannidé affectans capite plectitur. Sueui permiſſu Theoderici Remiſmundum ſibi regem eligunt. Theoderici regis mors.

POST cuius deceſſum, Theodericus germanus eius Veſegotharum in regno ſuccedens, mox Riciarium Sueuorum regem cognatum ſuum repperit inimicum. Hic item Riciarius affinitatem Theoderici præſumens, vniuerſam penè Hiſpaniam ſibi credidit occupandam, iudicans opportunum tempus ſurreptionis incompoſita initia tentare regnantis. Quibus ante Gallicia & Luſitania ſedes fuere, quæ in dextro latere Hiſpaniæ per ripam Oceani porriguntur, habentes ab oriente Auſtrogoniam, ab occidente in promontorio ſacrum Scipionis Romani ducis monumentum,

tum, à ſeptentrione Oceanum, à meridie Luſitaniam, & fluuium Tagum, qui arenis ſuis permiſcens auri metalla, trahit cum limi vilitate diuitias. Exinde ergo exiens Riciarius rex Sueuorum, nititur totam Hiſpaniam occupare. Cui Theodericus cognatus ſuus, vt erat moderatus, legatos mittens, pacificè dixit, vt non ſolum recederet à finibus alienis; verùm etiam nec tentare præſumeret, odium ſibi tali ambitione acquirens. Ille verò animo prætumido ait; Si hic murmuras, & me venire cauſaris: Toloſam, vbi tu ſedes, veniam; ibi ſi vales, reſiſte. His auditis, ægrè tulit Theodericus, compacatusque cum cæteris gentibus, arma mouit in Sueuos, Burgundionum quoque Gnudiacum, & Hilpericum reges auxiliares habens, ſibique deuotos. Ventum eſt ad certamen iuxta flumen Vrbium, quod inter Aſturicam Hiberiamque prætermeat; conſertoque prælio, Theodericus cum Veſegothis, qui ex iuſta parte pugnabat, victor efficitur, Sueuorum

gentes

gentes penè cunctas vſque ad internecionem proſternens. Quorum rex Riciarius relicta infecta victoria, hoſtem fugiens, in nauim conſcendit, aduerſaque procella Tyrrheni oſtij repercuſſus, Veſegotharum eſt manibus redditus, miſerabilem non differens mortem, cum elementa mutauerit. Theodericus verò victor exiſtens, ſubactis pepercit, nec vltra certamina ſæuire permiſit, præponens Sueuis, quos ſubiecerat, clientem Athiulfum. Qui in breui animum ad præuaricationem ex Sueuorum ſuaſionib. commutans, neglexit imperata complere, potius tyrannica elatione ſuperbiens, credensque ſe ea virtute prouinciam obtinere, qua dudum cum domino ſuo eam ſubiecisſet. Is ſiquidem erat Vuarnorum ſtirpe genitus, longè à Gothici ſanguinis nobilitate ſeiunctus; idcirco nec libertati ſtudens, nec patrono fidem ſeruans. Quo comperto, Theodericus mox contra eum, qui eum de regno peruaſo deiicerent, deſtinauit. Qui venientes, ſine mora in primo

eum certamine ſuperantes, congruam factorum eius ab eo exegerunt vltionem. Captus namque, & ſuorum ſolatio deſtitutus, capite plectitur; ſenſitque tandem iratum, qui propitium dominum crediderat contemnendum. Tunc Sueui rectoris ſui interitum contuentes, locorum ſacerdotes ad Theodericum ſupplices direxerunt. Quos ille pontificali reuerentia ſuſcipiens, non ſolum impunitatem Sueuorum indulſit, ſed & vt ſibi de ſuo genere principem conſtituerent flexus pietate conceſſit. Quod & factum eſt, & Remiſmundum ſibi Sueui regulum ordinauerunt. His peractis, paceque cunctis munitis, tertiodecimo regni ſui anno Theodericus occubuit.

CAP.

Cap. XLV.

Euricus Veſegotharum rex Theoderico ſuccedit, Romanis Imperatoribus aliis ſuper alios cæſis Gizericus Wandalorum rex Italiam inuadit, Romam vaſtat. Euricus Gallias inuadit, Britones Romanorum auxiliarios profligat, Aruernam Galliæ ciuitatem occupat.

Cui frater Euricus percupida feſtinatione ſuccedens, ſæua ſuſpicione pulſatus eſt. Nam dum hæc circa Veſegotharum gentem & alia nonnulla geruntur, Valentinianus imperator dolo Maximi occiſus eſt, & ipſe Maximus tyrannico more regnum inuaſit. Quod audiens Gizericus rex Vuandalorum, ab Africa armata claſſe in Italiam venit, Romamque ingreſſus, cuncta deuaſtat. Maximus verò fugiens, à quodam Urſo milite Romano interemptus eſt. Poſt quem, iuſſu Marciani imperatoris orientalis, Maioranus occidentale ſuſcepit imperium gubernandum. Sed & ipſe non diu regnans, dum

contra Alanos, qui Gallias infeſtabant, mouiſſet procinctum, Dertonæ iuxta fluuium Ira cognomento occiditur. Cuius locum Seuerus inuaſit, qui tertio anno imperij ſui Romæ obijt. Quod cernens Leo imperator, qui in orientali regno Marciano ſucceſſerat, Anthemium patricium ſuum ordinans, Romæ principem ordinauit. Qui veniens ilico Ricimerem generum ſuum contra Alanos direxit, virum egregium, & penè tunc in Italia ad exercitum ſingularem. Qui multitudinem Alanorum, & regem eorum Beurgum in primo ſtatim certamine ſuperatos, interneciomi proſtrauit. Euricus ergo Veſegotharum rex crebram mutationem Romanorum principum cernens, Gallias ſuo iure niſus eſt occupare. Quod comperiens Anthemius Imperator, protinus ſolatia Britonum poſtulauit. Quorum rex Riothimus cum XII *millibus veniens, in Biturigas ciuitatem Oceano è nauibus egreſſus, ſuſceptus eſt. Ad quos rex Veſegotharum Euricus innumerum*

merum

merum ductans exercitum aduenit, diuque pugnans, Riothimum Britonum regem, antequam Romani in eius ſocietate coniungerentur, ſuperauit. Qui ampla parte exercitus amiſſa, cum quibus potuit fugiens, ad Burgundionum gentem vicinam, Romanis in eo tempore fœderatam, aduenit. Euricus verò rex Veſegotharum Aruernam Galliæ ciuitatem occupauit, Anthemio principe iam defuncto; qui cum Ricimere genero ſuo inteſtino bello ſæuiens, Romaniam triuiſſet, ipſeque à genero peremptus, regnum reliquit Olibrio. Quo tempore in Conſtantinopoli Aſpar primus patriciorum, & Gothorum genere clarus, cum Ardabure & Patriciolo filiis, illo quidem olim patricio, hoc autem Cæſare, generoque Leonis principis appellato, ſpadonum enſibus in palatio vulneratus interiit. Et nec dum Olibrio VIII *menſe in regnum ingreſſo obeunte, Glycerius apud Rauennam plus præſumptione quàm electione Cæſar effectus eſt. Quem anno vix*

 expleto,

expleto, Nepos Marcellini quondam patricij ſororis filius, à regno deiiciens, in portu Romano Epiſcopum ordinauit. Tantas varietates mutationeſque Euricus cernens, vt diximus ſuperius, Aruernam occupat ciuitatem; vbi tunc Romanorum dux præerat Decius nobiliſſimus ſenator, & dudum Auiti Imperatoris, qui ad paucos dies regnum inuaſerat, filius. Nam hic ante Olibrium paucos dies tenens imperium, vltro receſſit Placentiam, ibiq. Epiſcopus eſt ordinatus. Huius ergo filius Decius diu certans cum Veſegothis, nec valens anteſtare, relicta patria maximeque vrbe Aruernate hoſti, ad tutiora ſe loca collegit. Quod audiens Nepos Imperator, præcepit Decio, relictis Galliis ad ſe venire, in locum eius Oreſte magiſtro militum ordinato: qui Oreſtes ſuſcepto exercitu, & contra hoſtes egrediens, à Roma Rauennam peruenit, ibique remoratus, Auguſtulum filium ſuum Imperatorem efficit. Quo comperto, Nepos fugit in Dalmatias,

tias, ibíque defecit priuatus regno, vbi iam Glycerius dudum imperator Epiſcopatum Salonitanum habebat; Auguſtulo à patre Oreſte in Rauenna imperatore ordinato.

CAP. XLVI.

Odouacer Turcilingorum rex Italiam inuadit & ſubiugat.

NON *multum poſt Odouacer Turcilingorum rex, habens ſecum Scyros, Herulos, diuerſarumque gentium auxiliarios, Italiam occupauit, & Oreſte interfecto, Auguſtulum filium eius de regno pulſum, in Lucullano Campaniæ caſtello exſilij pœna damnauit. Sic quoque Heſperium Romanæ gentis imperium, quod ſeptingenteſimo nono vrbis conditæ anno primus Auguſtorum Octauianus Auguſtus tenere cœpit, cum hoc Auguſtulo periit, anno deceſſorum prædeceſſorumque regni quingenteſimo vigeſimo ſecundo, Gothorum dehinc regibus Romam Italiamque tenen-*

tenentibus. Interea Odouacer rex gentium omni Italia ſubiugata, vt terrorem ſuum Romanis indicaret, mox initio regni ſui Brachilam comitem apud Rauennam occidit, regnoq́ue ſuo confortato, penè per quatuordecim annos vſque ad Theoderici præſentiam, de quo in ſubſequentibus dicturi ſumus, obtinuit. Interim tamen ad eum ordinem, vnde digreſſi ſumus, redeamus.

CAP. XLVII.

Euricus Veſegotharum rex Arelatum, Maſſiliam, & Burgundiones ſubigit. Moritur. Alaricus Eurici filius, nonus Veſegotharum rex.

EVRICVS *rex Veſegotharum Romani regni vacillationem cernens, Arelatum & Maſſiliam propriæ ſubdidit ditioni. Gezericus etenim Vuandalorum rex ſuis eum muneribus ad iſta committenda illexit, quatenus ipſe Leonis vel Zenonis inſidias, quas contra eum direxerant,*

rant, præcaueret; egitq́ue vt orientale imperium Oſtrogothæ, Heſperium Veſegothæ vaſtarent, vt in vtraque Repub. hoſtibus decernentibus, ipſe in Africa quietus regnaret. Quod Euricus grato ſuſcipiens animo, totas Hiſpanias Galliasq́ue ſibi iam iure proprio tenens, ſimul quoque & Burgundiones ſubegit, Arelatoq́ue degens, decimonono anno regni ſui vita priuatus eſt. Huic ſucceſſit proprius filius Alaricus, qui nonus in numero ab illo Alarico magno regnum adeptus eſt Veſegotharum. Nam pari tenore, vt de Auguſtulo ſuperius diximus, & in Alaricis proueniſſe cognoſcitur, in eis ſæpè regna deficiunt, à quorum nominibus inchoant. Quo interim nos prætermiſſo, ſicut promiſimus, omnem Gothorum texamus originem. Et quia dum vtræque gentes tam Oſtrogothæ, quàm etiam Veſegothæ in vno eſſent, vt valui, maiorum ſequens dicta reuolui, diuiſosq́ue Veſegothas ab Oſtrogothis ad liquidum ſum proſequutus: neceſſe nobis eſt, iterum

ad antiquas eorum Scythicas ſedes redire, & Oſtrogotharum genealogiam actusque pari tenore exponere.

CAP. XLVIII.

Oſtrogotharum regum ab Ermanarici regis deceſſione genealogia, vſque ad Walamirum Thoriſmundi filium, & Attilæ mortem.

OSTROGOTHAE *Ermanarici regis ſui deceſſione à Veſegothis diuiſi, Hunnorum ſubditi ditioni, in eadem patria remorati ſunt; Vuinithario tamē Amalo principatus ſui inſignia retinente. Qui aui Ataulfi virtutem imitatus, quamuis Ermanarici felicitate inferior, tamē moleſtè ferens Hunnorum imperio ſubiacere, paululum ſe ſubtrahebat ab illis, ſuamq. dum nititur oſtentare virtutem, in Antarum fines mouit procinctum, eosque dum aggreditur, prima congreſſione ſuperatur: deinde fortiter egit, regemque eorum Box nomine cum filiis ſuis &* LXX *primatibus in exemplo*

exemplo terroris cruci adfixit, vt dedititiis metum cadauera pendentium geminarent. Sed cum tali libertate vix anni ſpatio imperaſſet, non eſt paſſus Balamber rex Hunnorum, ſed aſcito ad ſe Sigiſmundo Hunimundi magni filio, qui iuramenti ſui & fidei memor cum ampla parte Gothorum Hunnorum imperio ſubiacebat, renouatoque cum eo fœdere, ſuper Vuinitharium duxit exercitum; diuque certantibus, primo & ſecundo certamine Vuinitharius vincit. Nec valet aliquis commemorare quantam ſtragem de Hunnorum Vuinitharius fecit exercitu. Tertio verò prœlio ſubreptionis auxilio ad fluuium nomine Erac, dum vterque ad ſe veniſſent, Balamber ſagitta miſſa caput Vuinitharij ſaucians, interemit; neptemque eius Vualadamarcam ſibi in coniugio copulans, iam omnem in pace Gothorum populum ſubactum poſſedit: ita tamen, vt genti Gothorum ſemper vnus proprius regulus (quamuis Hunnorum conſilio) imperaret.

ret. Et mox defuncto Uuinithario, rexit eos Hunimundus filius quondam regis potentiſſimi Ermanarici, acer in bello, totiuſque corporis pulchritudine pollens: qui poſt hæc contra Sueuorum gentem feliciter dimicauit. Eoque defuncto, ſucceſſit Thoriſmund filius eius flore iuuentutis ornatus, qui ſecundo principatus ſui anno contra Gepidas mouit exercitum; magnaque de illis potitus victoria, caſu equi dicitur interemptus. Quo defuncto, ſic eum luxere Oſtrogothæ, vt XL per annos in eius loco rex alius non ſuccederet, quatenus & illius memoriam ſemper haberent in ore, & tempus accederet quo Uualamir ambitum repararet virilem, qui erat ex conſobrina eius genitus Uuandalario; quia filius eius, vt ſuperius diximus, Beriſmund, iam contempta Oſtrogotharum gente propter Hunnorum dominium, ad partes Heſperias Veſegotharum fuiſſet gentem ſequutus, de quo & ortus eſt Vedericus. Vederico quoque filius natus eſt Euthandicus, qui

iunctus

iunctus Amaleſuentæ filiæ Theoderici, item Amalorum ſtirpem iam diuiſam coniunxit, & genuit Athalaricum & Matheſuentam. Sed quia Athalaricus in annis puerilibus defunctus eſt, Matheſuenta Conſtantinopolim inlata, de ſecundo viro, id eſt Germano fratruele Iuſtiniani imperatoris genuit poſthumum filium, quem nominauit Germanum. Sed nobis, vt ordo quem cupimus decurrat; ad Vuandalarij ſobolem, quæ trino flore pullulabat, redeundum eſt. Hic etenim Vuandalarius fratruelis Ermanarici, & ſupraſcripti Thoriſmundi conſobrinus, tribus editis liberis, in gente Amala gloriatus eſt, id eſt Vualamir, Theodemir, Vuidemir. Ex quibus per ſucceſſionem parentum Vualamir in regnum conſcendit, adhuc Hunnis eos inter alias gentes generaliter obtinentibus. Eratque tunc in tribus his germanis contemplatio grata, quando mirabilis Theodemir pro fratris Vualamir militabat imperio. Vualamir verò pro altero iubet ornando,

do, Uuidemir ſeruire pro fratribus æſtimabat. Sic eis mutua affectione ſe tuentibus, nulli penitus deerat regnum, quod vtrique in ſua pace tenebant. Ita tamen, vt ſæpè dictum eſt, imperabant; vt ipſi Attilæ Hunnorum regis imperio deſeruirent. Quibus nec contra parentes Veſegothas licuiſſet recuſare certamen; ſed neceſſitas domini etiam ſi paricidium iubet, implendum eſt. Nec aliter ab Hunnorum dominio diuelli potuit gens aliqua Scythica; niſi optata cunctis nationibus in commune, & Romanis mors Attilæ prouenerit; quæ tam vtilis fuit, vt vita mirabilis.

CAP. XLIX.

De Attilæ Hunnorum regis morte ex nimia ebrietate; & de magnificis exequiis ei præſtitis.

ATTILA *vt Priſcus hiſtoricus refert, extinctionis ſuæ tempore puellam Ildico nomine, decoram valde, ſibi in matrimonium poſt innumerabiles*

vxores,

vxores, vt mos erat gentis illius, ſocians: eiuſque in nuptiis magna hilaritate reſolutus, vino ſomnoque grauatus, reſupinus iacebat, redundanſque ſanguis qui ei ſolitè de naribus effluebat, dum conſuetis meatibus impeditur, itinere ferali faucibus illapſus eum extinxit. Ita glorioſo per bella regi temulentia pudendum exitum dedit. Sequenti verò luce, quum magna pars diei fuiſſet exempta, miniſtri regij triſte aliquid ſuſpicantes, poſt clamores maximos fores effringunt, inueniuntque Attilæ ſine vulnere necem ſanguinis effuſione peractam, puellamque demiſſo vultu ſub velamine lachrymantem. Tunc, vt illius gentis mos eſt, crinium parte truncata, informes facies cauis turpauere vulneribus, vt præliator eximius non fœmineis lamentationib. & lachrymis, ſed ſanguine lugeretur virili. De quo id acceſſit mirabile, vt Martiano principi orientis de tam feroci hoſte ſollicito in ſomnis diuinitas adſiſtens, arcum Attilæ in eadem nocte fractum oſtenderet,

quaſi

quaſi quòd gens ipſa eo telo multa præſumat. Hoc Priſcus hiſtoricus vera ſe dicit adteſtatione probare. Nam in tantum magnis imperiis Attila terribilis habitus eſt, vt eius mortem in locum muneris ſuperna regnantibus indicarent. Cuius manes quibus modis à ſua gente honorati ſunt, pauca de multis dicere non omittamus. In mediis ſiquidem campis, & intra tentoria ſerica cadauere collocato, ſpectaculum admirandum & ſolenniter exhibetur. Nam de tota gente Hunnorum electiſſimi equites in eo loco quo erat poſitus, in modum Circenſium curſibus ambientes, facta eius cantu funereo tali ordine referebant. Præcipuus Hunnorum rex Attila, patre genitus Mundzucco, fortiſſimarum gentium dominus, qui inaudita ante ſe potentia ſolus Scythica & Germanica regna poſſedit, necnon vtraque Romanæ vrbis imperia captis ciuitatibus terruit, & ne præda reliqua ſubderent, placatus precibus, annuum vectigal accepit. Quumque hæc omnia pro-

uentu

uentus felicitatis egerit, non vulnere hoſtium, non fraude ſuorum, ſed gente incolumi inter gaudia lætus, ſine ſenſu doloris occubuit. Quis ergo hunc dicat exitum, quem nullus æſtimat vindicandum? Poſtquam talibus lamentis eſt defletus, ſtrauam ſuper tumulum eius, quam appellant ipſi, ingenti commeſſatione concelebrant, & contraria inuicem ſibi copulantes, luctum funereum mixto gaudio explicabant, noctuque ſecreto cadauer eſt terra reconditum. Cuius fercula primum auro, ſecundo argento, tertio ferri rigore communiunt, ſignificantes tali argumento potentiſſimo regi omnia conueniſſe: ferrum quo gentes edomuit, aurum & argentum, quod ornatum reipublicæ vtriuſque acceperit: addunt arma hoſtium cædibus acquiſita, phaleras vario gemmarum fulgore precioſas, & diuerſi generis inſignia, quibus colitur aulicum decus. Et vt tot & tãtis diuitiis humana curioſitas arceretur, operi deputatos deteſtabili mercede trucidarunt,

cidarunt, emerſitque momentanea mors ſepelientibus cum ſepulto.

CAP. L.

Attila mortuo contentio inter innumeros eius filios de ſucceſſione orta. Ardaricus Gepidarum rex Ellac Attilæ filium in prælio interficit, reliquos filios ad Ponticum vſque mare fugat. Marcianus Imp. variis Gothis & Gepidis diuerſas ſedes concedit.

TALIBVS *peractis, vt ſolent animi iuuenum ambitu potentiæ concitari, inter ſucceſſores Attilæ de regno orta contentio eſt & dum inconſultè imperare cupiunt cuncti, omnes ſimul imperium perdidere. Sic frequenter regna grauat plus copia quàm inopia ſucceſſorum. Nam filij Attilæ, quorum per licentiam libidinis penè populus fuit, gentes ſibi diuidi æqua ſorte poſcebant, vt ad inſtar familiæ bellicoſi regis cum populis mitterentur in ſortem. Quod dum Gepidarum rex comperit Ardaricus, de tot gentibus indigna-*

tus,

tas, velut vilisſimorum mancipiorum conditione tractari, contra filios Attilæ primus inſurgit, illatumque ſeruiendi pudorem ſequuta felicitate deterſit: nec ſolum ſuam gentem, ſed & cæteras, quæ pariter premebantur, ſua diſceſſione abſoluit: quia facilè omnes appetunt quæ pro cunctorum vtilitate tentantur. In mutuum igitur armantur exitium, bellumque committitur in Pannonia, iuxta flumen cui nomen eſt Netad. Illic concurſus factus eſt gentium variarum, quas Attila in ſua tenuerat ditione. Diuiduntur regna cum populis, fiuntque ex vno corpore membra diuerſa, nec quæ vnius paſſioni compaterentur, ſed quæ exciſo capite inuicem inſanirent; quæ nunquam contra ſe pares inuenerant, niſi ipſi mutuis ſe vulneribus ſauciantes, ſeipſas diſcerperent fortiſſimæ nationes. Nam ibi admirandum reor fuiſſe ſpectaculum, vbi cernere erat cunctis, pugnantem Gothum enſe furentem, Gepidam in vulnere ſuorum cuncta tela frangentem, Sueuum

pede, Hunnum ſagitta præſumere, Alanum graui, Herulum leui armatura aciem inſtruere. Poſt multos ergo grauesque conflictus fauit Gepidis inopinata victoria. Nam triginta ferè millia tam Hunnorum, quàm aliarum gentium, quæ Hunnis ferebant auxilium, Ardarici gladius conſpiratorumque peremit. In quo prælio filius Attilæ maior natu, nomine Ellac, occiditur: quem tantum pater ſuper cæteros amaſſe perhibebatur, vt eum cunctis diuerſisque filiis ſuis in regno præferret: ſed non fuit voto patris fortuna conſentiens. Nam poſt multas hoſtium cædes ſic viriliter eum conſtat peremptum, vt tam glorioſum ſuperſtes pater optaſſet interitum. Reliqui verò germani eius eo occiſo fugantur iuxta littus Pontici maris, vbi prius Gothos ſediſſe deſcripſimus. Ceſſere itaque Hunni, quibus cedere putabatur vniuerſitas. Adeo diſſidium pernicioſa res eſt, vt diuiſi corruerint, qui adunati viribus territabant. Hæc cauſa Ardarici regis Gepidarum felix

lix adfuit diuerſis nationibus, qui Hunnorum regimini inuiti famulabantur, eorumque diu mœſtiſſimos animos ad hilaritatem libertatis votiuam erexit; venienteſque multi per legatos ſuos ad ſolum Romanorum, & à principe tunc Marciano gratiſſimè ſuſcepti, diſtributas ſedes, quas incolerent, accepere. Nam Gepidæ Hunnorum ſibi ſedes viribus vendicantes, totius Daciæ fines velut victores potiti, nihil aliud à Romano imperio, niſi pacem & annua ſolennia, vt ſtrenui viri, amica pactione poſtulauere. Quod & libens tunc annuit Imperator, & vſque nunc conſuetum donum eſt. Nam gens ipſa à Romano ſuſcipit principe. Gothi verò cernentes Gepidas Hunnorum ſedes ſibi defendere, Hunnorumque populum ſuas antiquas ſedes occupare, maluerunt à Romano regno terras petere, quàm cum diſcrimine ſuo inuadere alienas, accipientes Pannoniam, quæ in longa porrecta planicie habet ab oriente Mœſiam ſuperiorem, à meridie

 ridie

ridie Dalmatiam, ab occaſu Noricum, à ſeptentrione Danubium. Ornata patria ciuitatibus plurimis, quarum prima Sirmis, extrema Vindomina. Sauromatæ verò, quos Sarmatas diximus, & ſemandri, & quidam ex Hunnis in parte Illyrici ad caſtrum Martenam ſedes ſibi datas coluere. Ex quo genere fuit Bliuilas dux Pentapolitanus, eiuſque germanus Froilas, & noſtri temporis Beſſa patricius. Sciri verò, & Satagarij, & cæteri Alanorum cum duce ſuo nomine Candax Scythiam minorem, inferioremque Mœſiam accepere. Cuius Candacis Alanouamuthis patris mei genitor Peria, id eſt, meus auus, notarius quouſque Candax ipſe viueret fuit, eiuſque germanæ filius Gunthigis, qui & Baza dicebatur, magiſter militum, filius Andagis, filij Andalæ, de proſapia Amalorum deſcendens. Ego item (quamuis agrammatus) Iornandes, ante conuerſionem meam notarius fui. Rugi verò, aliæque nationes nonnullæ Biozimetas, Scandiopolim,

diopolim, vt incolerent, petiuere. Hernac quoque iunior Attilæ filius cum ſuis in extremo minoris Scythiæ ſedes delegit. Emnedzar & Uzindur conſanguinei eius in Dacia Ripenſi. Uto & Iſcalmus, qui ea potiti ſunt, multique Hunnorum paſſim proruentes tunc ſe in Romaniam dederunt. E quibus nunc vſque Sacromontiſij & Foſatiſij dicuntur.

CAP. LI.

De Gothorū qui Minores dicuntur ſedibus, & de Vulfila ipſorum pontifice, qui eos literis inſtituit.

ERANT *ſiquidem & alij Gothi, qui dicuntur Minores, populus immenſus, cum ſuo pontifice, ipſoque primate Vulfila, qui eis dicitur & literis inſtituiſſe, hodieque ſunt in Mœſia regione incolentes Eucopolitanam. Ad pedes enim montis gens multa ſedit pauper & imbellis, nihil abundans, niſi armento diuerſi generis pecorum, & paſcuis, ſiluaque lignorum, pa-*

rum habens tritici; cæterarum ſpecierum eſt terra fœcunda. Vineas verò nec ſi ſunt alibi, certi eorum cognoſcent, ex vicinis locis ſibi vinum negociantes. nam lacte aluntur.

CAP. LII.

De Oſtrogotharum variis poſt Attilæ mortem ſedibus, in Pannonia, vtque Attilæ filios irruentes propulſarint in Scythiam. Deque Oſtrogotharum cum Romanis amicitia, obſide pacis Conſtantinopolim miſſo Theoderico Theodemiri filio.

PLERIQVE *ergo, vt ad gentem vnde agitur reuertamur, id eſt Oſtrogotharum, qui in Pannonia ſub rege Vualemir eiuſque germanis Theodemir & Vuidemir morabantur, quamuis diuiſa loca, conſilia tamen habuere vnita. Nam Vualemir inter Scarniungam & Aquam nigram fluuios, Theodemir iuxta lacum Pelſodis, Vuidemir inter vtroſque manebat. Contigit ergo, vt Attilæ filij contra*

Gothos,

Gothos, quaſi deſertores dominationis ſuæ, velut fugacia mancipia requirentes venirent; ignariſque aliis fratribus ſuper Vualemir ſolum irruerent. Quos tamen ille, quamuis cum paucis, excepit; diuque fatigatos ita proſtrauit, vt vix pars aliqua hoſtium remaneret, quæ in fugam verſa, eas partes Scythiæ peteret quas Danubij amnis fluenta prætermeant, quæ lingua ſua Hunniuar appellant. Eoque tempore quum ad fratrem Theodemirem gaudij nuncium direxiſſet, eo mox die nuncius veniens felicius in domo Theodemiris repperit gaudium. Ipſo ſiquidem die Theodericus eius filius quamuis de Erelieua concubina, bonæ tamen ſpei puerulus natus erat. Poſt tempus ergo non multum rex Vualemir, eiuſque germani Theodemir & Vuidemir, conſueta dum traderent dona à principe Marciano, quæ ad inſtar ſtrenuæ gentis acceperunt, vt pacis fœdera cuſtodirent, miſſa legatione ad imperatorem, vident Theodericum Triarij filium, & hunc gene-

 re Go-

re Gothico, alia tamen ſtirpe, non Amala procreatum, omnino florentem cum ſuis, Romanorumque amicitiis iunctum, & annua ſolennia conſequentem, & ſe tantum deſpici. Ilico furore commoti arma arripiunt, & Illyricum penè totum diſcurrentes in prædam deuaſtant. Sed ſtatim imperator animo mutato ad priſtinam recurrit amicitiam, miſſaque legatione, tam præterita cum inſtantib. munera tribuit, quam etiam de futuro ſine aliqua controuerſia tribuere compromittit, pacisque obſidem ab eis, quem ſupra retulimus, Theodericum infantulum Theodemiris accepit. Qui iam annorum ſeptem incrementa conſcendens, octauum intrauerat annũ. Quem dum pater cunctatus daret, patruus Vualemir extitit ſupplicator, tantum vt pax firma inter Romanos Gothosq. maneret. Datus igitur Theodericus obſes à Gothis, ducitur ad vrbem Conſtantinopolitanam Leoni principi. & quia puerulus elegans erat, meruit gratiam imperialem habere.

CAP.

CAP. LIII.

Oſtrogothæ poſt Attilæ mortem in Satagas mouent. Hunnos, duce Dinzione Attilæ filio, obſiſtentes propulſant. Varia Oſtrogotharum cum Sueuis & Sciris prælia. Walemiri mors. Sciri ad internecionem deleti.

POSTQVAM ergo firma pax Gothorum cum Romanis effecta eſt, videntes Gothi non ſibi ſufficere ea quæ ab imperatore acciperent ſolatia, ſimulque cupientes oſtentare virtutem, cœperunt vicinas gentes circumcirca prædari: primo contra Satagas, qui interiorem Pannoniam poſſidebant, arma mouentes. Quod vbi rex Hunnorum Dinzio, filius Attilæ, cognouiſſet; collectis ſecum qui adhuc videbantur quamuis pauci, eius tamen ſub imperio remanſiſſe, Vlzingures, Angiſciros, Bittugores, Bardores, veniens ad Baſſianam Pannoniæ ciuitatem, eamque circumuallans, fines eius cœpit prædari. Quo comperto Gothi, vbi erant, expeditionemque

tionemque ſoluentes quam contra Satagas collegerant, in Hunnos conuertunt, & ſic eos ſuis à finibus inglorios pepulerunt, vt iam ex illo tempore, qui remanſerant Hunni, & vſque hactenus, Gothorum arma formident. Quieſcente verò tandem Hunnorum gente à Gothis, Hunimundus Sueuorum dux dum ad prædandas Dalmatias tranſit, armenta Gothorum in campis errantia deprædauit, quia Dalmatiis Sueuia vicina erat, nec à Pannoniis multum diſtabat, præſertim vbi tunc Gothi reſidebant. Quid plurimum? Hunimundo cum Sueuis vaſtatis Dalmatiis ad ſua reuertente, Theodemir germanus Vualemiris regis Gothorum, non tantum iacturam armentorum dolens, quantum metuens ne Sueui ſi impunè hoc lucrarentur ad maiorem licentiam proſilirent, ſic vigilauit in eorum tranſitu, vt intempeſta nocte dormientes inuaderet ad lacum Pelſodis, conſertoque inopinato prœlio, ita eos oppreſſit, vt etiam ipſo rege Hunnimundo

do capto, omnem exercitum eius, qui gladium euaſiſſent, Gothorum ſubderet ſeruituti. Et dum multum eſſet amator miſericordiæ, facta vltione, veniam condonauit, reconciliatuſque cum Sueuis, eundem quem ceperat adoptans ſibi filium, remiſit cum ſuis in Sueuiam. Sed ille immemor paternæ gratiæ, poſt aliquod tempus conceptum dolum parturiens, Scirorum gentem incitauit, qui tunc ſupra Danubium conſidebant, & cum Gothis pacificè morabantur, quatenus ſciſſi ab eorum fœdere, ſecumque iuncti, in arma proſilirent, gentemque Gothorum inuaderent. Tunc Gothis nihil mali ſperantibus, præſertim de vtriſque amicis vicinis confiſis, bellum inſurgit ex improuiſo, coactique neceſſitate ad arma confugiunt; ſolitoque certamine arrepto, ſe ſuamque iniuriam vlciſcuntur. In eo ſiquidem prælio rex eorum Vualemir dum equo inſidens ad cohortandos ſuos ante aciem curreret, proturbatus equus corruit, ſeſſoremque ſuum deiecit; qui mox inimicorum

lanceis

lanceis confoſſus, interemptus eſt. Gothi verò tam regis ſui mortem, quàm ſuam iniuriam à rebellionibus exigentes, ita ſunt prœliati, vt penè de gente Scirorum, niſi qui nomen ipſum ferrent, & hic cum dedecore non remanſiſſent, ſic omnes extinxerunt.

CAP. LIIII.

Sueuorum reges Hunimundus & Alaricus cum Sarmatis & Sciris, Gepidis & Rugis in Oſtrogothas mouentes, maxima clade afficiuntur.

QVORVM *exitium Sueuorum reges Hunimundus & Alaricus veriti, in Gothos arma mouerunt, freti auxilio Sarmatarum, qui cum Beuga & Babai regibus ſuis auxiliariis eorum deueniſſent, ipſasque Scirorum reliquias quaſi ad vltionem ſuam acrius pugnaturas accerſentes cum Edica & Vulſo eorum primatibus habuerunt ſimul ſecum tam Gepidas, quàm ex gente Rugorum non parua ſolatia.*

tia; cæteriſque hincinde collectis, ingentem multitudinem aggregantes, ad amnem Bolliam in Pannonus caſtrametati ſunt. Gothi tunc Vualemire defuncto, ad fratrem eius Theodemir confugerunt. Qui quamuis dudum cum fratribus regnans, tamen auctioris poteſtatis inſignia ſumens, Vuidemire fratre iuniore accito, & cum ipſo curas belli partitus, coactus ad arma proſiluit; conſertoque prælio, ſuperior pars inuenitur Gothorum, adeo vt campus inimicorum corruentium cruore madefactus, vt rubrum pelagus appareret, armaque & cadauera in modum collium cumulata, campum plus quàm decem millibus oppleuerunt. Quod Gothi cernentes, ineffabili exſultatione lætantur, eo quod regis ſui Vualemiris ſanguinem & ſuam iniuriam cum maxima inimicorum ſtrage vlciſcerentur. De innumeranda verò variaq. multitudine hoſtium qui valuerunt euadere, effugati vix ad ſua inglorij peruenerunt.

CAP.

CAP. LV.

Theodemirus rex in Sueuos mouet, eoſque vaſtat & pene ſubigit. Theodoricus Theodemiri filius pene adhuc puer inſcio patre Babai Sarmatarum regem adortus, interimit. Singidonum ciuitatem capit.

POST *certum verò tempus inſtanti hiemali frigore, amnéque Danubij ſolitè congelato: (nam iſtiuſmodi fluuius ita rigeſcit, vt in ſilicis modum vehat exercitum pedeſtrem, plauſtráque & tragulas, vel quicquid vehiculi fuerit nec cymbarum indigeat lintre) ſic ergo eum gelatum Theodemir Gothorum rex cernens, pedeſtrem ducit exercitum; emenſóque Danubio, Sueuis improuiſus à tergo apparuit. Nam regio illa Sueuorum ab oriente Baiobaros habet, ab occidente Francos, à meridie Burgundiones, à ſeptentrione Thuringos. Quibus Sueuis tunc iuncti Alemanni etiam aderant, ipſíque alpes erectas omnino regentes: vnde nonnulla fluenta Danubio*

nubio influunt, nimio cum ſono vergentia. Hic ergo taliter munito loco, Theodemir rex hiemis tempore Gothorum ductauit exercitum, & tam Sueuorum gentem quàm etiam Alemannorum vtraſque ad inuicem fœderatas deuicit, vaſtauit, & penè ſubegit. Inde quoque victor ad proprias ſedes id eſt Pannonias reuertens, Theodericum filium ſuum, quem Conſtantinopolim obſidem dederat, à Leone imperatore remiſſum cum magnis muneribus gratanter excepit. Qui Theodericus iam adoleſcentiæ annos contingens, expleta pueritia, octauum decimum peragens annum, adſcitis ſatellitibus patris, ex populo amatores ſibi clienteſque conſociauit, penè ſex milia viros; cum quibus inſcio patre, emenſo Danubio, ſuper Babai Sarmatarum regem diſcurrit, qui tunc de Camundo duce Romanorum victoria potitus, ſuperbiæ tumore regnabat, eumque ſuperueniens Theodericus interemit, familiamque & cenſum deprædans, ad genitorem ſuum

cum victoria repedauit. Singidonum dehinc ciuitatem, quam ipſi Sarmatæ occupaſſent, inuadens; non Romanis reddidit, ſed ſuæ ſubdidit ditioni.

CAP. LVI.

Oſtrogothæ pertæſi pacis, Italiam, Gallias & Illyricum infeſtant. Theodemirus fœdere cum Romanis inito moritur.

MINVENTIBVS *deinde hinc inde vicinarum gentium ſpoliis, cœpit & Gothis victus veſtitusque deeſſe: & hominibus, quibus dudum bella alimoniam præſtitiſſent, pax cœpit eſſe contraria; omnesque cum clamore magno ad regem Theodemir accedentes Gothi orant, quacumque parte vellet ductaret exercitum. Qui accito Germano, miſſaque ſorte, hortatus eſt, vt ille in partem Italiæ, vbi tunc Glycerius regnabat imperator, ipſe verò ceu fortior ad fortius regnum accederet orientale quidem. quod & factum eſt. Et mox Vuidemir Italiæ terras intrauit,*

&

& extremum fati munus reddens, exceſſit rebus humanis, ſucceſſorem relinquens regni Vuidemir filium ſuum. Quem Glycerius Imperator muneribus datis, de Italia ad Gallias tranſtulit, quæ à diuerſis circumcirca gentibus premebantur, adſerens vicinos ſibi Veſegothas eorum parentes regnare. Quid multa? Vuidemir acceptis muneribus, ſimulq́ue mandatis à Glycerio Imperatore, Gallias tendit, ſeſeq́ue cum parentibus iungens Veſegothis, vnum corpus efficitur, & ſic Gallias Hiſpaniasq́ue tenentes ſuo iure defendunt, vt nullus ſibi alius præualeret. Theodemir autem frater ſenior cum ſuis tranſit Saum amnem, Sarmatis militibusq́ue interminans bellum, ſi aliquis obſtaret ei. Quod illi verentes, quieſcunt, imò nec præualent ad tantam multitudinem. Videns Theodemir vndique ſibi proſpera prouenire, Naiſſum primam vrbem inuadit Illyrici: filioq́ue ſuo Theoderico conſociatus adſtat, & in villam comites per caſtrum Herculis

 tranſmit-

tranſmittit Vlpianam. Qui venientes, tam eam, quàm & opes mox in deditionem accipiunt, nonnullaque loca Illyrici inacceſſibilia ſibi tunc primùm peruia faciunt. Nam Heracliam & Lariſſam ciuitates Theſſaliæ primùm præda capta, iure bellico potiuntur. Theodemir verò rex animaduertens tam felicitatem ſuam, quàm etiam filij; nec hac tamen contentus, egrediens Naiſitanam vrbem, paucis ad cuſtodiam derelictis, ipſe Theſſalonicam petiit, in qua Clarianus patricius à principe directus, cum exercitu morabatur. Qui dum videret vallo muniri Theſſalonicam, nec ſe eorum conatibus poſſe reſiſtere, miſſa legatione ad Theodemir regem, muneribusque oblatis, ab obſidione eum vrbis retorquet. Initoque fœdere, Romanus ductor cum Gothis loca eis iam ſponte, quæ incolerent, tradidit, id eſt Ceropellas, Europam, Medianam, Petinam, Bereum, & alia quæ Sium vocantur. Vbi Gothi cum rege ſuo armis depoſitis, compoſita pace quieſcunt.

quieſcunt. Nec diu poſt hæc & rex Theodemir in ciuitate Cerras fatali ægritudine occupatus, vocatis Gothis, Theodericum filium regni ſui deſignat heredem, & ipſe mox rebus humanis exceſſit.

CAP. LVII.

Theodericus Oſtrogotharum rex à Zenone Imp. Romam euocatur, ab eo adoptatur, conſulatu & Equeſtri ſtatua donatur, Odoacrum in Heſperia magna clade afficit. Inſignia regis Romanorum aſſumit.

THEODERICVM *verò genti ſuæ regem audiens ordinatum imperator Zeno, gratum ſuſcepit, eiq́ue euocatoria deſtinata, ad ſe in vrbem venire præcepit; dignoq́ue ſuſcipiens honore, inter proceres ſui palatij collocauit. Et poſt aliquod tempus ad ampliandum honorem eius in arma, ſibi eum filium adoptauit, de ſuiſq́ue ſtipendiis triumphum in vrbe donauit; factusq. eſt conſul ordinarius, quod ſum-*

mum bonum, primumque in mundo decus edicitur. nec tantum hoc, ſed etiam equeſtrem ſtatuam ad ſamam tanti viri ante regiam palatij collocauit. Inter hæc ergo Theodericus Zenonis imperio fœdere ſociatus, dum ipſe in vrbe bonis omnibus frueretur, gentemque ſuam in Illyrico (vt diximus) reſidentem, non omnino idoneam aut refertam audiret, elegit potius ſolito more gentis ſuæ labore quærere victum, quàm ipſe ociosè frui regni Romani bona, & gentem ſuam mediocriter victitare: ſecumque deliberans, ad principem ait: Quamuis nihil deeſt nobis, imperio veſtro famulantibus: tantum ſi dignum ducit pietas veſtra, deſiderium mei cordis libenter exaudiat. Quumque ei vt ſolebat, familiariter facultas fuiſſet loquendi conceſſa; Heſperia (inquit) plaga, quæ dudum deceſſorum prædeceſſorumve veſtrorum regimine gubernata eſt, & vrbs illa caput orbis & domina, quare nunc ſub regis Turcilingorum & Rugorum tyrannide fluctuat?

fluctuat? Dirige cum gente mea, ſi præcipis, vt hîc expenſarum pondere careas; & ibi, ſi adiutus à domino vicero, fama veſtræ pietatis irradiet. Expedit namque, vt ego, qui ſum ſeruus veſter & filius, ſi vicero, vobis donantibus regnum illud poſſideam; haud ille, quem non noſtis, tyranni iugo ſenatum veſtrum partemq́ue reipublicæ captiuitatis ſeruitio premat. Ego enim ſi vicero, veſtro dono veſtroq́ue munere poſſidebo: ſi victus fuero, veſtra pietas nihil amittit, imò (vt diximus) lucratur expenſas. Quo audito, quamuis ægrè ferret imperator diſceſſum eius, nolens tamen eum contriſtare, annuit quæ poſcebat, magniſque ditatum muneribus dimiſit à ſe, ſenatum populúmque ei commendans Romanum. Igitur egreſſus vrbe regia Theodericus, & ad ſuos reuertens, omnem gentem Gothorum, quæ tamen ei præbuerat conſenſum, aſſumens, Heſperiam tendit, rectóque itinere per Sirmas aſcendit, vicinas Pannoniæ. Indéque Venetiarum fines

nes ingreſſus, ad pontem Sontium nuncupatum caſtrametatus eſt. Quúmque ibi ad reficienda corpora hominum iumentorúmque aliquanto tempore reſediſſet; Odouacer armatum contra eum direxit exercitum. Quem ille, ad campos Veronenſes occurrens, magna ſtrage deleuit, caſtríſque ſolutis, fine Italiæ cum potiore audacia intrat; tranſactóque Pado amne ad Rauennam regiam vrbem caſtra componit, tertio ferè miliario ab vrbe, loco qui appellatur Pineta. Quod cernens Odouacer, intus ſe in vrbe communiuit; indéque ſubreptiuè noctu frequenter cum ſuis egrediens, Gothorum exercitum inquietat; & hoc non ſemel, nec iterum; ſed frequenter, & penè molitur toto triennio. Sed fruſtra laborat, quia cuncta Italia dominum iam dicebat Theodericum, & illius ad votum res illa publica obſecundabat. Tantùm ille ſolus cum paucis ſatellitibus, & Romanis qui aderant, & fame & bello quotidie intra Rauennam laborabat. Quod dum nihil proficeret,

proficeret, miſſa legatione, veniam ſupplicat. Cui & primùm concedens Theodericus, poſtmodum hac luce priuauit. Tertióque, vt diximus, anno ingreſſus in Italiam, Zenoniſque imperatoris conſulto priuatim habito, ſuæque gentis veſtitum reponens, inſigne regij amictus, quaſi iam Gothorum Romanorumque regnator adſumit.

CAP. LVIII.

De Theoderici regis vxore Audefleda & concubina, eiuſque filiis & filiabus earumque cum variis regibus coniugio aliiſque affinitatibus. Item de Mundone graſſatore, & de tropheo de Francis parto.

MISSA *legatione ad Lodoin Francorum regem, filiam eius Audefledam ſibi in matrimonio petit. Quam ille gratè libenterque conceſſit, ſuos filios Ildebertum, & Cheldepertum, & Thuidepertum credens hac ſocietate cum gente Gothorum, inito fœdere, ſociari. Sed*

non adeo pacis ad concordiam profuit iſta coniunctio, quin ſæpenumero propter Gallorum terras grauiter inter ſe decertati ſunt, & nunquam Gothus Francis ceſſit, dum viueret Theodericus. Antequam ergo de Audefleda ſobolem haberet, naturales ex concubina, quas genuiſſet adhuc in Mœſia, filias habuit, vnam nomine Theudicodo, & aliam Oſtrogotho. Quas mox vt in Italiam venit, regibus vicinis in coniugio copulauit, id eſt vnam Alarico Veſegotharum, & aliam Sigiſmundo Burgundionum. De Alarico ergo natus eſt Amalaricus. Quem auus Theodericus in annis puerilibus vtroque parente orbatum dum fouet atque tuetur, comperit Eutharicum Vuiterichi filium, Beremundi & Toreſmundi nepotem, Amalorum de ſtirpe deſcendentem, in Hiſpania degere, iuuenili ætate, prudentia & virtute, corporiſque integritate pollentem. Ad ſe eum facit venire, eiq. Amalaſuentham filiam ſuam in matrimonio iungit. Et vt ad plenum

progeniem

progeniem ſuam dilataret, Amalafredam germanam ſuam, matrem Theodati, qui poſtea rex fuit, Africæ regi Uuandalorumque coniugem dirigit Traſemundo; filiamque eius, neptem ſuam Amalabergam Thuringorum regi conſociat Hermenfredo. Petzamin quoque ſuum comitem inter primos electum ad obtinendam Sirmienſem dirigit ciuitatem. Quam ille expulſo rege eius Tranſarico, filio Traſstile, retenta eius matre obtinuit. Indeque contra Sabinianum Jllyricum magiſtrum militiæ, qui tunc cum Mundone parauerat conflictum, ad ciuitatem cognomine Margoplano, quæ inter Danubium, Martianumque flumina adiacebat, cum duobus millibus peditum, equitibus quingentis, in Mundonis ſolatia veniens, Illyricianum exercitum demoliuit. Nam hic Mundo Attilanis quondam origine deſcendens, Gepidarum gentem fugiens, vltra Danubium in incultis locis, ſine vllis terræ cultoribus debacchatur. Et pleriſque abactoribus, Scamariſque

que & latronibus vndecunque collectis, turrim quæ Herta dicitur, ſupra Danubij ripam poſitam, occupans, ibíque agreſti ritu prædans vicinos, regem ſe ſuis graſſatoribus nuncupat. Hunc ergo penè deſperatum, etiam de traditione ſua deliberantem, Petza ſubueniens, è manibus Sabiniani eripuit, ſuóque regi Theoderico cum gratiarum actione fecit ſubiectum. Non minus trophæum de Francis per Hibbam ſuum comitem in Galliis acquiſiuit, plus XXX *millibus Francorum in prœlio cæſis. Nam & Thiodem ſuum armigerum poſt mortem Alarici generi, tutorem in Hiſpaniæ regno Amalarici nepotis conſtituit. Qui Amalaricus in ipſa adoleſcentia Francorum fraudibus irretitus, regnum cum vita amiſit. Poſt quem Thiodis tutor eiuſdem regnum ipſum inuadens, Francorum inſidioſam calumniam de Hiſpaniis pepulit, & vſque dum viueret Veſegothas continuit. Poſt quem Thiodigiſglosſa regnum adeptus, non regnans defecit, occiſus à ſuis.*

à ſuis. Cui ſuccedens Hactenuſagil, continuat regnum. Contra quem Athanagildus inſurgens Romani regni concitat vires. Vbi & Liberius patricius cum exercitu deſtinatur. Nec fuit in parte occidua gens, quæ Theoderico, dum viueret, aut amicitia aut ſubiectione non deſeruiret.

CAP. LIX.

Theodericus rex ſenex Athalaricum filiæ ſuæ Amalaſuenthæ filium patre orbum regem denunciat, Athalarico immatura morte ſublato mater Theodatum conſobrinum ſuum regem inſtituit. qui illam in inſulam quandam relegat, vbi ſtrangulatur.

SED *poſtquam ad ſenium perueniſſet, & ſe in breui ab hac luce egreſſurum cognoſceret, conuocans Gothos comites, gentiſque ſuæ primates, Athalaricum infantulum adhuc vix decennem filium filiæ ſuæ Amalaſuenthæ, qui Eutarico patre orbatus erat, regem conſtituit, eiſque*

in

in mandatis dedit, ac ſi teſtamentali voce denuntians, vt regem colerent, Senatum populumq́ue Romanum amarent, principemq́ue orientalem placatum ſemper propiciúmq. haberent. Quod præceptum quàmdiu Athalaricus rex eiúſque mater viuerent, in omnibus cuſtodientes; pænè per octo annos in pace regnarunt. quamuis Francis de regno puerili deſperantibus, imò in contemptu habentibus, belláque parare molientibus, quòd pater & auus Gallias occupaſſet, eis conceſſit. Cætera in pacis tranquillitate poſſeſſa. Dum ergo ad ſpem iuuentutis Athalaricus accederet, tam ſuam adoleſcentiam, quàm matris viduitatem orientis principi commendauit: ſed in breui infeliciſſimus immatura morte præuentus, rebus humanis exceſſit. Tum mater, ne pro ſexus ſui fragilitate à Gothis ſperneretur, ſecum deliberans, Theodatum conſobrinum ſuum germanitatis gratia accerſitum à Thuſcia, vbi priuata vita degens, in laboribus propriis erat, in regnum collocauit.

uit. Qui immemor conſanguinitatis, poſt aliquantum tempus à palatio Rauennate abſtractam, in inſulam laci Bulſinenſis eam exilio relegauit. Vbi pauciſſimos dies in triſtitia degens, ab eius ſatellitibus in balneo eſt ſtrangulata.

Cap. LX.

Beliſarius à Iuſtiniano imp. aduerſus Gothos cum exercitu mittitur. Siciliam occupat. Gothi Witigim regem ſibi eligunt. Theodatum interficiunt. Witigis Rauennam cum Mathaſuenta regiiſque opibus dedit Romanis.

QVOD *dum Iuſtinianus imperator orientalis audiſſet, quaſi ſuſceptorum ſuorum mors ad ſuam iniuriam redundaret, ſic eſt commotus. Eodem namque tempore de Africa à Vuandalis quum per fideliſſimum ſuum Beliſarium patricium reportaret triumphum, nec mora, in ipſo tempore madentibus adhuc armis cruore Vuandalico, contra Gothos per eun-*

dem

dem ducem mouit procinctum. Qui dux prudentiſſimus haud ſecus arbitratur Getharum ſubigere populum, ſi prius nutricem eorum occupaſſet Siciliam, quod & factum eſt; Trinacriamque ingreſſo, mox Gothi qui Syracuſanum oppidum inſidebant videntes ſe nihil præualere, cum ſuo duce Sinderich vltrò ſe Beliſario dediderunt. Quúmque ergo Romanus ductor Siciliam peruaſiſſet, Theodatus comperiens Euermor generum ſuum cum exercitu ad fretum, quod inter Campaniam Siciliámq. interiacet, & de Tyrrheni maris ſinu vaſtiſſimus Hadriaticus æſtus euoluitur, cuſtodiendum dirigit. Vbi cùm Euermor acceſſiſſet, ad Rhegium oppidum caſtra compoſuit. Nec mora, deterioratam cauſam cernens ſuorum, ad partes victoris cum paucis & fideliſſimis famulis conſciis mouit, vltróque ſe Beliſarij pedibus aduoluens, Romani regni optat ſeruire principibus. Quod Gothorum exercitus ſentiens, ſuſpectum Theodatum clamitat regno pellendum,

lendum, & ſibi ductorem ſuum Uuitigim, qui armiger eius fuerat, in regem leuandum. quod & factum eſt. Et mox in campis barbaricis Uuitigis in regnum leuatus Romam ingreditur, præmiſſisque Rauennam fideliſſimis ſibi viris, Theodati necem demandat. Qui venientes, imperata ſibi perficiunt, & occiſum Theodatum regem, qui à rege miſſus adueniebat, vt adhuc in campis barbaricis erat, Uuitigim populis nunciat. Inter hæc Romanus exercitus emenſo freto, Campaniam accedens, ſubuerſaque Neapoli, Romam ingreditur; vnde ante paucos dies rex Uuitigis egreſſus, Rauennam profectus, Mathaſuentam filiam Amalaſuenthæ, Theoderici quondam regis neptem, ſibi in matrimonium ſociarat. Cumque his nouis nuptiis delectatus, aulam regiam fouet Rauennæ, Romæ egreſſus imperialis exercitus, munita vtriuſque Thuſciæ loca inuadit. Quod cernens per nuncios Uuitigis, Cumunilam ducem Gothorum manu armis

nu armis

nu armis conſerta mittit Peruſiam. Vbi dum magnum comitem cum paruo exercitu reſidentem, obſeſſione longa euellere cupiunt; ſuperueniente Romano exercitu, ipſi euulſi & omnino extincti ſunt. Quod audiens Vuitigis, vt leo furibundus, omnem Gothorum exercitum congregat, Rauennamque egreſſus, Romanas arces obſidione longa fatigat. Sed fruſtrata eius audacia, poſt XIIII *menſes ab obſidione Romanæ vrbis aufugit, & ſe ad Ariminenſem oppreſſionem præparat. Vnde pari tenore fruſtratus fugatúſque Rauennam ſe recepit; & obſeſſus, nec mora, vltrò ſe ad partes dedit victoris, cum Mathaſuentha iugali, regiíſque opibus. Et ſic famoſum regnum, fortiſſimámque gentem, diúque regnantem, tandem deinde milleſimo & trecenteſimo anno victor gentium diuerſarum Iuſtinianus imperator per fideliſſimum conſulem vicit Beliſarium, & perductum Vuitigim Conſtantinopolim patricij honore donauit. Vbi*

plus

plus biennio demoratus, imperatoriſque in affectu conuictus, rebus exceſſit humanis: Mathaſuentam verò iugalem eius fratri ſuo Germano patricio coniunxit imperator. De quibus poſtumus patris Germani natus eſt filius, item Germanus. In quo coniuncta Anitiorum gens cum Amala ſtirpe, ſpem adhuc vtriuſque generis domino præſtante promittit. Huc vſque Getarum origo, ac Amalorum nobilitas, & virorum fortium facta, ac laudanda progenies laudabiliori principi ceſſit, & fortiori duci manus dedit: cuius fama nullis ſeculis, nullis ſilebitur ætatibus. Sic victor ac triumphator Iuſtinianus imperator, & conſul Beliſarius, Vuandalici, Africani, Geticique dicuntur. Hæc qui legis, ſcito me veterum ſecutum ſcripta, ex eorum ſpacioſis pratis paucos flores collegiſſe, vnde inquirenti pro captu ingenij mei coronam contexerem. Nec me quis in fauorem gentis prædictæ, quaſi ex ipſa trahentem originem, aliqua addidiſſe credat,

quàm quæ legi aut comperi. Nec ſi tamen cuncta quæ de ipſis ſcribuntur aut referuntur complexus ſum: nec tantum ad eorum laudem, quantum eius laudem, qui vicit, exponens.

SIDO-

SIDONIVS AGRICOLÆ SVO S.

De Theoderico rege Gothico.

SÆPENVMERO poſtulauiſti, vt quia Theoderici regis Gothorum commendat populis fama ciuilitatem, literis tibi formæ ſuæ quantitas, vitæ qualitas ſignificaretur. Pareo libens, in quantum epiſtolaris pagina ſinit, laudaturus vitæ tam dulcatæ ſollicitius ingenuitatem. Ipſe etenim eſt & illis dignus agnoſci, queis cùm minus familiariter conuiuatur. ita perſonam ſuam deus arbiter, & ratio naturæ, conſummatæ felicitatis dote ſociata cumulauerunt. Mores autem huiuſcemodi, vt laudibus eorum nihil ne regni quidem defraudet inuidia. Si forma quæratur, corpore exacto, longiſſimis breuior, procerior eminentiorque mediocribus. Capitis apex rotundus, in patulum à planicie frontis in verticem cæſaries refuga criſpatur. Ceruix non ſedet neruis, geminos orbes hiſpidus ſuperciliorum coronat arcus. Si verò cilia flectantur, ad malas medias palpebrarum margo propè peruenit. Aurium legulæ, ſicut mos gentis eſt,

 crinium

crinium ſuperiacentium flagellis opperiuntur Naſus venuſtiſſimè incuruus: Labia ſubtilia, nec dilatatis oris angulis amphiata Pilis intra narium antra fruticantibus cotidiana ſucciſio. Barba concauis hirta temporibus, quam in ſubdita vultus parte ſurgentem ſtirpitus tonſor aſſiduus genas adusque forficibus euellit. Menti, gutturis, colli non obeſi, ſed ſucculenti. lactea cutis, quæ propius inſpecta iuuenili rubore ſuffunditur. Nanque hunc illi crebrò colorem non ira, ſed verecundia facit. Teretes humeri, validi lacerti, dura brachia, patulæ manus, recedente aluo pectus accedens, aream dorſi humilior inter excrementa coſtarum ſpina diſcriminat: tuberoſum eſt vtrunque muſculis prominentibus latus, in ſuccinctis regnat vigor ilibus, corneum femur, internodia poplitum bene maſcula, maximus in minime rugoſis genibus honor, crura ſuris fulta turgentibus, & qui magna ſuſtentat membra, pes modicus. Si actionem diurnam, quæ eſt forinſecus expoſita, perquiras: antelucanos ſacerdotum ſuorum cœtus minimo comitatu expetit, grandi ſedulitate veneratur: quumque ſit ſermo
ſecretus,

ſecretus, poſſis animaduertere, quòd ſeruet iſtam pro conſuetudine potius quàm pro ratione reuerentiam. Reliquum mane curæ adminiſtrandi regni ſibi deputat. Circumſiſtit ſellam comes armiger; pellitorum turba ſatellitum ne abſit, admittitur; ne obſtrepat, eliminatur: ſicque pro foribus immurmurat excluſa velis, incluſa cancellis. Inter hæc intromiſſis gentium legationibus, audit plurima, pauca reſpondet. Si quid tractabitur, differt: ſi quid expedietur, accelerat. Hora ſecunda ſurgit è ſolio, aut theſauris inſpiciendis vacaturus, aut ſtabulis. Si venatione nunciata procedit, arcum lateri innectere citra grauitatem regiam iudicat; quem tamen, ſi cominus auem feramque aut venanti monſtres aut vianti, manui poſt tergum reflexæ puer inſerit, neruo loróve fluitantibus: quem ſicut puerile computat geſtare thecatum, ita muliebre accipere iam tenſum. Igitur acceptum modò inſinuatis è regione capitibus intendit, modò ad talum pendulum nodi parte conuerſa, languentem chordæ laqueum vagantis digito ſuperlabante proſequitur, & mox ſpicula capit, implet, expellit, quídve cupias

 percuti,

percuti prior admonet. eligis quid feriat. quod elegeris, ferit. Quòd ſi ab alterutro errandum eſt, rarius fallitur figentis ictus quàm deſtinantis obtutus. Si in conuiuium venitur, quod quidem diebus profeſtis ſimile priuato eſt, non ibi impolitam congeriem liuentis argenti menſis ſedentibus ſuſpirioſus miniſter imponit. Maximum tunc pondus in verbis eſt: quippe quum illic aut nulla narrantur aut ſeria. Toreumatum peripetaſmatumque modo conchiliata profertur ſupellex, modo byſſina. Cibi arte non precio placent; fercula nidore, non pondere. Scyphorum & paterarum raras oblationes facilius eſt vt accuſet ſitis quàm recuſet ebrietas. Quid multis? Videas ibi elegantiam Græcam, abundantiam Gallicanam, celeritatem Italicam, publicam pompam, priuatam diligentiam, regiam diſciplinam. De luxu autem illo ſabbatario narrationi meæ ſuperſedendum eſt, qui nec latentes poteſt latere perſonas. Ad cœpta redeatur. Dapibus expleto ſomnus meridianus ſæpe nullus, ſemper exiguus. Quibus horis viro tabula cordi eſt, teſſeras colligit rapidè, inſpicit ſollicitè, voluit argutè, mit-

tit inſtanter, ioculanter compellat, patienter expectat. In bonis iactibus tacet, in malis ridet, in neutris iraſcitur, in vtriſque philoſophatur. Secundas faſtidit vel timere vel facere. Quarum opportunitates ſpernit oblatas, tranſit oppoſitas; ſine motu euaditur, ſine colludio euadit. Putes illum & in calculis arma tractare. Sola eſt vna cura vincendi. Quum ludendum eſt, regiam ſequeſtrat tantiſper ſeueritatem. Hortatur ad ludum, libertatem, communionemque. Dicam quod ſentio; timet timeri. Denique oblectatur commotione ſuperati; & tunc demum ſibi ceſſiſſe collegam credit, quum fidem fecerit victoriæ ſuæ bilis aliena. Quodque mirere, ſæpe illa lætitia minimis occaſionibus veniens ingentium negociorum merita fortunat. Tunc petitionibus diu antè per patronorum naufragia iactatis abſolutionis ſubitæ portus aperitur. Tunc ego etiam aliquid obſecraturus feliciter vincor, quando mihi ad hoc tabula perit, vt cauſa ſeruetur. Circa nonam recrudeſcit moles illa regnandi, redeunt pulſantes, redeunt ſummouentes, vbique litigioſius fremit ambitus, qui tractus in veſperam cœna regia

 inter-

interpellante rareſcit, & per aulicos deinceps per patronum varietate diſpergitur, vſque ad tempus concubiæ noctis excubaturus. Sanè intromittuntur (quanquam rarò) inter cenandum mimici ſales, ita vt nullus conuiua mordacis linguæ felle feriatur. Sic tamen, quòd illic nec organa hydraulica ſonant, nec ſub phonaſco vocalium concentus meditatum acroama ſimul intonat. Nullus ibi lyriſtes, choraules, meſochorus, tympaniſtria, pſaltria canit. Rege ſolùm illis fidibus delinito, quibus non minus mulcet virtus animum quàm cantus auditum. Quum ſurrexit, inchoat nocturnas aulica caſa cuſtodias. Armati regiæ domus aditibus aſſiſtunt, quibus horæ primi ſoporis vigilantur. Sed iam quid meas iſtud ad partes? qui tibi indicanda non multa de regno, ſed pauca de rege promiſi. Simul & ſtilo finem fieri decet, quia & tu cognoſcere viri non amplius quàm ſtudia perſonamque voluiſti: & ego non hiſtoriam ſed epiſtolam conficere curaui. Vale.

CONRADI PEVTINGERI

Auguſtani

DE INCLINATIONE

ROMANI IMPERII,

& exterarum gentium, præcipuè Germanorum commigrationibus,

EPITOME.

ATHALARICVS *ex celeberrima Balthorum familia ortus, à Vuiſigothis ſtipendio eorum, quod Athanarico rege defuncto iam annis* XXV, *ſub ducibus Caeſ. meruiſſent, Stiliconis perfidia exautoratis, rex conſtitutus, Thracia vaſtata Radagaſi Gothi, poſtea in Apennino interempti, exercitui in Pannonia coniunctus, ipſam mox Pannoniam, Illyricum, Noricum, & tandem Italiam ferro & igne populatus, fœdere icto, à Cæſ. Honorio Aug. Galliæ partem obtinuit. abiens Saulum Hebræum copiarum ducem contra ſe per Stiliconem miſſum profligauit. Inde factus ferocior, urbem Romam gentium victricem (eius tamen templa iam Chriſtianæ religioni dicata obſeruans inuiolata) anno poſtquam condita eſt centeſimo ſexageſimo quarto*

ſupra

ſupra millesimum, Christianæ verò ſalutis CCCCXII. *Kal. Aprilis, diripuit atque incendit, & poſt tertium ſiue ſextum diem onuſtus præda eam dimittens, Gallam Placidiam Cæſ. Theodoſij & Flacillæ Auguſtæ filiam ſecum captiuam ducens in Forocornelij Ataulpho propinquo ſuo copulauit. Campaniam, Lucaniam, & Brutiam deuaſtando, Conſentiæ demum in fata conceſſit. cuius corpus, ne refoſſum dilaniaretur; accolæ in alueo fluminis Buſenti ſepulchro condiderunt. Habuerunt poſtea Gothi ſedes apud Vaſcones in prouinciis Toloſanis & Auxitanis. Interim etiam Vuedegiſilus rex cum Vandalis ſuis & Germanis Burgundionibus; cum quibus commilitium fecere Alani, Scythæ origine, cohabitatione tamen Vuandalis proximi: Sueui item à Cæſ. Auguſto in citeriorem Rheni ripam tranſlati, denuò Gallias atque Hiſpanias ingreſſi ſunt. Burgundiones apud Belgas, Aeduos, Lingones, Veſontios, Matiſconenſes, & Cabilonenſes ſedes à Burgis vicatim conſtitutis fixerunt. Francones Germanos Rhenum etiam tranſmiſſos, in Galliáſque irruentes, propter veteres ſimultates, in patriam eorum Germanicam, Franconiam repulerant, Vandalis, Alanis atque Sueuis Hiſpanias occupantibus: ex diuiſione Vuandali*

Bethicam

Bethicam à nomine eorum Vandeloſiam dictam, mox etiam Africam Genſerico eorum rege, Alani Emeritam, Auguſtam Luſitaniæ cum omni Gallicia, & Sueui Olixipponem obtinuerunt. ſoli Auſtures atque Cantabri tunc in Romanorum fide permanſerant. Ad Sueuos deinde Gallicia defecit. Regnauerunt eo loci annis circiter CLXXVII. *donec eandem Luſitanorum partem Andeta Sueuorum rege pulſo, Leuogildus Gothorum rex cum Liba fratre eius occupauit. Francones ſub Caſ. Valentiniano Aug.* III, *cum ducibus eorum Clodione & Meroueo denuò Rheno tranſmiſſo, capta primùm Carbonaria ſilua, & oppidis Cameraco atque Tornaco, regnum in Senonum prouincia apud Aurelianos & Parrhiſios conſtituerunt, & eam partem, quæ inter Rhenum & Moſam, Auſtriam: & Moſam inter, & Ligerim eſt ſita, Neuſtriam (vel vt potius credo) Vueſtriam à nominibus Germanis vocabant. Inde Franconum vniuerſum regnum Orientale Auſtria Oſterrich, Occidentale Vueſtria Vueſterrich dictum: quod etiam quiſque eruditus monumentis publicis facilè comprobare poterit. Nec Hunnis, Scythis ſpes commigrandi tunc defuit. hi enim Pannonias, quas pacto à Longobardis habuerant, Attila duce egreſſi, cum Vueſigothis,*

Marcoman-

Marcomannis, Quadis, Sueuis, Herulis, Turcilingis & Rugis, per mediam ferè Germaniam, & etiam Rhenum tranſgreſſi, cæſo Gunditario Burgundionum rege, in campis demum Catalaunicis cum Romanis, Francis, Alanis, Gothis, Saxonibus, Lutetianis, Armoritianis, Riparolis, Olibrionibus, Sarmatis, Britonibus, & Lambrionibus conflictu acto, ſtrage maxima commiſſa, in Pannoniam retroceſſerunt. Mox deinde Italiam ingreſſi, Aquileia vi capta, Venetia prouincia deuaſtata, Rauennates in deditionem coëgerunt. Sed Leonis Pont. Max. precibus denuò, vnde exierant, redierunt. Sic regnorum interitus, & funditus exciſa imperia, nihilq́ in terris perpetuum. ſed de Langobardorum commigratione ad Paulum Diaconum lectorem remittamus.

NOMINA AVTHORVM
qui à Iornande citantur.

Cl. Ptolemæus. 7, 8
Cor. Tacitus. 6
Cyprianus lib. de Mortalitate. 57
Dexippus hiſtoricus. 62
Dio. 6, 83
Dionis Getica. 19, 22, 24
Dionyſius hiſtoricus. 57
Fabius hiſtoricus. 83
Ioſephi Annales. 13
Lucanus. 20
Oroſius. 20, 29, 66
Priſcus hiſtoricus. 67, 98, 123, 144
Strabo. 5
T. Liuius. 4
Trogus Pompeius. 85
Symmachi inſignis locus de ortu Maximini, & quibus modis ad Imperium peruenerit. 45, 46, 47
Virgilius. 3, 19, 25

INDEX
RERVM ET VERBORVM
MEMORABILIVM
Quæ
IORNANDIS DE REB. GETICIS
LIBRO *continentur.*

A.

ABLABIVS deſcriptor Gothorum gentis egregius. 13, 44, 65.
Achiulfus Sueuis præficitur 129, eius defectio, & ſupplicium. 129, 130
Adogit, gens Scanziæ. 8
Æmylianus Imp. Mæſiam vaſtat. 57
Æſtrogothorum ſedes. 66
Aetius patricius, Romanorũ dux, Sueuorum & Francorum ſuperbiam domuit. 97, eius prudentia aduerſus Attilam. 105
Aganziæ gens Scanziæ. 10
Agazzirorum ſedes. 17
Aluba, Alaha; Maximini Imperatoris mater. 45
Alani & Wandali è Galliis Hiſpanias petunt 88, 89, Scythiam minorem ſedes à Marciano accipiunt. 150
Alanus graui armatura aciem inſtruit. 148
Alaricus Erulorum rex. 65
Alaricus III. Veſegothorum rex, ex Baltharũ genere. 81
Alaricus in Africam cum ſpoliis Italiæ cogitans moritur. 86 eius mors expugnationem Romæ ſubſequuta, Attilam ab eius obſidione deterret 123 mira eius in fluuij cuiuſdam aluco ſepultura. 87
Alaricus Veſegotharum rex Theudicodo Theoderici regis filiam vxorem ducit. 170
Alathicus Viſegothorũ dux. 74
Alcidzuri, gens Scythiæ. 69
Alemanni Sueuis iuncti aduerſus Oſtrogothas. 160
Alipzuri gens Scythiæ. 69
Alys fl. Garganum præterfluit. 25
Amalaberga Herméfredi vxor. 171
Amalafreda, Theoderici regis ſoror, Traſemundo nubit. 171
Amalaricus Theoderici nepos moritur. 172
Amaleſuenta Eutharici vxor 141, 170 ſecundis nuptiis Germano fratrueli Iuſtiniani nubit 141 Theodatum conſobrinum regem inſtituit 174 in inſulam à Theodato relegantur. 175
Amalorum familia. 10
Amazones à Gothis ortæ 20 à Melane plus dolo quàm virtute

virtute ſubactæ 29 ad Alex. Magnum vſq. regnarunt. 29
Aſiam per centum annos tenuerunt. 25, 26
Amazones Gothorum fœminæ abſentibus maritis, variorum hoſtium incurſibus fortiter reſiſtunt 24 Pylas Caſpias occupant 25 Scytharum vxores 20, 21 templum Dianæ Epheſi condiderunt 25 Venationis & ſagittandi ſtudioſæ 25
Amazonum ad cautes Marpeſias reditus. 26
Ampheus fons in Danubium fluens eum amarū reddit. 21
Anchialos ad radices Hæmi 60 à Gothis occupata. 60
Andages Oſtrogotha. 115
Angiſciri Hunnica natio. 155
Anitiorum cum Amala ſtirpe coniunctio. 179
Anſes, Gothorum proceres dicti, quaſi Semidei. 41
Antarum rex Box cruci affixus. 138, 139
Antes Winidarum natio. 16
Antium ſedes. 16
Antriregirus Gothorū rex. 32
Aoricus Gothorum rex. 62
Aqua nigra fl. Pannoniæ. 152
Aquileia metropolis Venetiarū ab Attila obſeſſa 121 eius ſitus 121 vaſtata. 122
Araricus Gothorum rex. 62
Araxes fl. 27
Ardabur Gothus. 133
Ardaricus Gepidarum rex 110 Ellac Attilæ filiū in prælio interficit. 148
Arix Goth. rex. 12
Acochiranni gens Scanziæ. 10
Alconis foſſa. 81
Aſpar Gothus. 133
Athaulphus Veſogothorum rex 89 Placidiam Theodoſii Imp. germanam vxorem ducit. 90
Athaulphus II. Veſogoth. rex ex Italia in Gallias tranſit 89 inde in Hiſpaniam 89, ibi interficitur. 89
Athalaricus infantulus rex inſtituitur 173, eius mors. 174
Athalaricus Oſtrogotha, Vederici filius. 141
Athanagildus. 173
Athanaricus Veſegothorū rex à Theodoſio Conſtantinopolim euocatus, magniſque honoribus viuus & mortuus ab eo afficitur. 79
Athelnil gens Scanziæ. 10
Athual gens. 64
Attila deſperabundus pyram ſibi è ſellis equinis ſtruit 117, Aquileiam obſidet. 121
Attila fratris ſui nece vniuerſos Hunnos ſubiugat. 100
Attila pace certis conditionibus promiſſa, Italia excedit. 124
Attila ſe plauſtris vallat aduerſus Romanos & Veſegothas. 115
Attilæ arcus fractus ipſo moriente, à Marciano in ſomno viſus. 143, 144
Attilæ exercitus 500000. militum. 100
Attilæ filij, integer penè populus. 146
Attilæ mors. 142, 143
Attilæ mortem contentio inter ſucceſſores ſequuta. 146
Attilæ pater Mundzuccus 99, germani Octar & Roas. 99
Aucha fluuius. 54
Audefleda Lodoici Francorum regis filia, Theoderici regis vxor. 163
Auge ſoror Priami, Telephi mater. 30
Auiti Hunnica gens. 17
Aulziagri Hunnica gens. 17
BABAI Sarmatarum rex. 158
Balamir rex Hunnorū 71. Winitharium Oſtrogotharū regem prælio vincit. 139

Baleares inſulæ. 8
Baltha Gotthis audacem ſignificat. 81
Baltharum genus poſt Amalos nobiliſſimum inter Gothos. 20, 81
Bardores Hunnica natio. 155
Baſſiana Pannoniæ ciuitas. 155
Beata inſula. 3
Beliſarius à Iuſtiniano Imp. contra Gothos mittitur cum exercitu 175 Siciliam occupat. 176
Bellagines, vocantur leges Gothorum. 37
Bereum in Illyrico. 164
Bergio, gens Scanziæ. 10
Berich Gotthorum e Scanzia rex. 11
Beriſmund Oſtrogotha. 140
Beſſa patricius. 150
Beuga Sarmatarum rex. 158
Beurgus Alanorum rex. 132
Bittugores Hunnica natio. 155
Bliuidas ſeu Bliuilas dux Pentapolitanus. 150
Boiſci gens Scythiæ. 69
Bollia fl. Pannoniæ. 159
Bonifacius Giſericum Wandalorum regem in Africam inuitat. 92
Bontæ, natio prope Daciã. 39
Boriſthenes amnis. 20, 21
Box Antarum rex cum LXX. primatibus à Winithario cruci affixi. 138, 139
Britãnia nebulis obnoxia. 5, 6
Britanniæ inſulæ ſitus. 4, 5
Britones Romanis auxilio veniunt aduerſus Veſegothas. 132, 133
Brutiorum regionis ſitus. 86
Bubegentæ gens. 64, 65
Bulgarorum ſedes. 17
CAESAR Gothos ſubigere nequiuit. 36
Calidonia. 6
Cambyſes fl. 27
Camũdus Romanorũ dux. 161
Candax Alanorum dux. 150
Capillati Gotthi vocabantur, qui ſacerdotes nõ eſſent. 38
Caris gens. 64
Carpi, gens bellicoſiſſima. 49
Caſtrũ Herculis in Illyrico. 165
Caſtrũ Martena in Illyrico. 150
Catalaunici campi ſiue Mauricij prælio Romanorum cum Attila nobiles 106 in eo 162000 cæſa. 119
Caucaſi montis variæ apud varias nationes appellationes. 27
Cemandris ſedes à Marciano datæ. 150
Ceropellæ in Illyrico. 164
Cerras ciuitas Illyrici 164 in ea moritur Theodemirus 165
Chalcedonia à Gotthis ſubuerſa. 59
Chrinnorum montes. 21
Ciconiarum ab Aquileia obſeſſa auolantium augurium ab Attila ſun ptum. 122
Clarianus patricius. 164
Cniua rex Gothorum variis bellis Romanos atterit 56, Decium cædit. 56
Cogeni gens Scanziæ. 10
Coldæ gens. 65
Comoſicus philoſophus, Dicenei apud Gothos ſucceſſor. 38
Condiniani pons prope Rauennam. 82
Conſtantius ab Honorio Imp. aduerſus Valiam Veſog. regem mittitur. 90
Conſulatus Rom. ſumma dignitas. 165, 166
Cretonnæ al. Screreſenna gens Scanziæ. 9
Cumunila Gothorũ dux. 177
Cyrus Perſarum rex Thamiri Gotth. reginæ bellum infert. 31, 32. & vincitur. 31, 32.
Cyſſus fl. 27
DACIA, aliàs Gepidia dicta. 59
Dacia in Scythia. 16

Daciæ antiquæ ſitus. 39
Danaſter, fl. Daciæ. 16
Dani è Scanzia oriundi. 10
Danubius, ſiue Hiſter. 18
Danubius ad medium ſui dulcis & potabilis 21 gelu ſilicis in modum rigeſcit. 160, fons paruus in eum fluens eum amarum reddit 21 eius deſcriptio 39, 40 ortus eius 21, oſtia 21
Danubius fluuiorũ maximus præter Nilum. 40
Darius Perſarum rex Gothis bellum infert, & fuga Thraciam petit. 32, 35
Decij ara, vnde dicta. 56
Decius à Cniua Gothorum rege cæſus. 56
Dertona. 132
Dianæ Epheſinæ templum à Gothis ſuccenſum. 59 ab Amazonibus priùs exſtructum. 25
Diceneus Boroiſta, philoſophus Goth. 18. eius in Gothiam aduentus 35. ſumma eius apud Gothos authoritas 36. Philoſophiam omnem & Aſtronomiam eos docuit 36, 37, 38. Leges eis præſcripſit 37. non ſolùm mediocribus, ſed & regibus imperabat. 38
Dinzio Attilæ filius ab Oſtrogothis cæſus. 155
Diſſidia pernicioſa. 148
Dominis etiam iniuſta iubentibus parendum. 141
Domitiani Imp. expeditio in Gothos. 41
Doroſtena ciuitas Mœſiæ. 97
Driccas fluuius. 98
Ebrimirvs Theodati gener Beliſario ſe dedit. 176
Edica Sciſorum dux. 158
Ellac Attilæ filius à Gepidis cæditur. 148
Emnedzar Attilæ conſanguineus in Dacia conſedit. 151
Eneti, id eſt laudabiles. forte amenti. 81. Rauennæ iam olim poſſeſſores. 82
Erac flumen. 139
Eridanus rex fluuiorum. 81
Ermanaricus rex anno ætatis ſuæ cx. mortuus. 72
Erelieua Theodemiri Oſtrogothæ concubina. 153
Eruli à Danis ſuis ſedibus expulſi 10. leui armatura aciem inſtruunt. 148
Erulorum ſedes. 65
Eſſeda, id eſt currus falcati. 7
Ethelrugi, gens Scanziæ. 10
Etheron, al. Theron, vrbs in Taprobana. 2
Etheſpamara apud Gothos celebris. 20
Euagere, gens Scanziæ. 10
Euricus Veſogotharũ rex. 131
Europa in Illyrico. 164
Eurypylus Telephi filius. 31
Eutharicus Oſtrogotha Wittrichi filius Amalefuentam filiam Theoderici regis Oſtrog. vxorem ducit. 145
Fastida rex Gepidarum Gothis bellum infert. 52
Fercula Attilæ mortui primùm auro, ſecũdò argento, tertiò ferro cõmunita. 145
Feruir, gens Scanziæ. 10
Filimer Goth. rex. 12
Filimer rex Scythiæ. 18
Fildgud Goth. rex. 12
Finnaithæ, gens Scanziæ. 10
Finni gens Scanziæ mitiſſima. 10
Fœderati Rom. Gothi. 62
Fortunata inſula. 3
Foſatiſii, ab Hunnis. 151
Franci & Gepidæ mutuis vulneribus concidũt ad 90000. 119
Fridigernus apud Gothos celebris. 20
Fridigernus Viſegothorum dux. 74
Froilas Bliuidæ frater. 150

Fuſcus Romanorum dux à Gothis cæſus. 41

GALLICIAE promótorium, Inſula à quibuſdam appellatum. 3
Galliciæ ſitus. 127
Galthis oppidum. 54
Garganum ciuitas. 25
Gautigoth, gens Scanziæ. 10
Gentes nonnunquam aliarum gentiũ nomina amplectuntur. 30
Gepanta quid Gothicè ſignificet. 52
Gepidæ Daciam antiquam inſident. 39
Gepidæ Hunnos cædunt 148, eorumq. ſedes occupāt. 149
Gepidę præ aliis nationibus in vulnere ſuorum cuncta tela frangunt. 148
Gepidæ Scythiam inſident. 15
Gepiderũ & Francorũ 90000 mutnis vulneribus concidunt. 119
Gepidarum origo. 52
Gepidia, idem quod Dacia. 39
Gepidos inſula. 52
Germanus fratruelis Iuſtiniani Imp. Mathaſuentam ſiue Amaleſuentá Gothicam, Witichis viduam, vxorem ducit. 43, 141
Germanus Germani & Mathaſuentæ filius. 141, 179
Gilfil fl. 65
Giſericus Wandalorum rex à Bonifacio in Africam vocatur 92. eius forma, natura, & mores. 93
Glycerius Imp. Gothos ex Italia in Gallias trāsfert. 193
Gnudiacus Burgundionum rex. 128
Gothi à Romanorum federe reſiliunt 48. Mœſiam & Thraciam vaſtant 49. ad Spalorum gentem veniunt 12. affinitatem Darij oblatam aſpernantur 32. barbaris omnibus ſapientiores 19. Græcis conſimiles 19. Danubij ripam vaſtant 40. enſe excellunt aliis 147. in Scythiam veniunt 11. maiorũ facta ad citharam canunt 20. Martem victimis captorum placant 19. Romanorum fœderati XLM. Conſtantino militarunt 61. Scythæ dicti 13. Sitalco duce Athenienſibus bellum inferunt 34. vnde primum egreſſi. 11
Gothici regni finis. 178
Gothici ſacerdotes pij dicti, 34. mira eorum in deos ſuos patrios fiducia. 34
Gothiſcanzia. 11
Gothorum cum Gepidis bellum. 51
Gothorum ſapientes Carabi Terei dicti 19. poſteà Pileati. 19
Gothorum vniuerſa gens tandem ab Hunnis ſubacta. 139
Græci permiſſu Scytharũ vrbes in Scythia condunt. 15
Grannij gens Scanziæ. 10
Gratianus Imp. fœdus init cum Viſegothis, quod & Theodoſius ſancit. 78
Griſſia fl. 65

HACTENVSAGIL Viſegothorum rex. 174
Hallin gens Scanziæ. 10
Heraclia à Gothis capta. 164
Hercules cum Amazonibus pugnat. 29
Herculis templum. 3
Hermenfredus Thuringorum rex Amalabergam vxorem ducit. 178
Hernac Attilę filius in Scythia minore conſedit. 155
Herta turris. 172
Hibba comes. 172
Hilpericus Burguudionũ rex. 128
Hierius & Ardaburius Coſſ. 92

Hippodes inſula Oceani Indici. 2
Hiſter ſiue Danubius. 16
Honoria Placidiæ filia Attilam inuitat. 124
Humanum genus regibus viuit. 106
Hunnimundus 81. Oſtrogotharum ab Hunnis victorum regulus 140. aduerſus Sueuos victor. 140
Hunnimundus Sueuorū dux ad prædādas Dalmatias trāſit 156 capitur ab Oſtrogothis 156. eius in Walemirum ingratitudo. 157
Hunni à Gepidis cæſi 148. ceruā duce Mæotidē paludem pedibus tranſierunt 66. in Scythiam penetrant 67. è veneficarum cum ſpiritibus immundis congreſſu orti 67. fortiſſimarum gentium fœcundiſſimus ceſpes 143. Oſtrogothis ob mortem Ermanarici prævalent 171. Pannonia à Romanis & Gothis expulſi 91. polygamia gaudent 142, 143. præ aliis nationibus ſagitta præſumunt 148. Scythas cæſos litant Victoriæ 68, 69. terribilitate vultus hoſtes fugant. 69
Hunniuar ad Danubium fl. ita dictus, vt puto, quaſi Traiectus Hunnorum. 153
Hunnorum duo genera. 17
Hunnorum in proprios fœtus feritas. 69
Hunnorum luctus ob mortem Attilæ. 143. 144
Hunnorum ſedes. 17, 67
Hunugurorum ſedes. 17
IAMNESIA inſula Oceani Indici. 2
Iatrus fl. Nicopolim alluit. 55
Ildico Attilæ vltima inter innumeras vxor 142. In eius nuptiis Attila moritur. 143
Imperatorum Occidentis variæ breui tempore mutationes. 131
Imperiū Occidentale ſub Auguſto cœptū, ſub Auguſtulo deſiit. 135
Interfectorum in prælio Rom. cum Attila numerus. 119
Inueſtitura Theoderici in regem Romanorum. 169
Iornandis Epiſcopi genealogia. 150
Iornādis pater, Candacis Alanorum ducis notarius. 150. ipſe etiam ante conuerſionem notarius. 150
Ioſephus Gothos, natione & vocabulo Scythas appellatos ait. 13
Ita fluuius. 132
Iſtalmus Hunnus in Romania conſedit. 151
Itemeſti gens Daciæ. 17
Iuſtinianus Imp. Wandalicus, Africanus, Geticus dictus. 179
Iuuenum animi ambitu potentiæ concitantur. 146
LAMPETO Amazonum regina. 24
Lariſſa à Gothis capta. 164
Lazorum gēs apud Pylas Caſpias in præſidio pro Romanis. 25
Leges Gothicæ, Bellagines dictæ. 37
Leo Imp. 135
Leo Papa Attilam accedit, & pacem impetrat. 123
Liothida, gens Scanziæ. 10
Litorius Romanorum dux. 98
Lodois Francorum regis filia Audefleda, Theoderici regis vxor. 169
Luctus ingens Oſtrogotharum ob mortē Thoriſmundi. 140
Lugendi mos apud Hūnos. 143
Lupi ex frigore cæci. 8
Lupicini Romanorum ducis in Viſigothos ſubditos iniuſtitia. 74

Luſitaniæ

Luſitaniæ promontorium pro inſula à quibuſdã habitũ. 3
Luſitaniæ ſitus. 128
MACEDONES fœdus cùm Gothis ineunt. 34
Maiorianus Imp. 131
Marcianopolis vrbis à Traiano cõditæ in Mœſia origo. 50
Marcianus Attilæ arcum fractum in ſomno vidit. 143
Marcianus Imp. variis gentibus Gothicis diuerſas ſedes concedit. 142
Margoplano ciuitas Illyrica. 171.
Mariſia fl. 63
Marpeſia Amazonũ regina. 24
Marpeſiæ cautes apud Caucaſum vnde dictæ. 25
Mars apud Gothos ortus. 19
Martianus fl. 171
Mathaſuenta Witigi regi nubit. 177
Mathaſuenta vidua Germano Iuſtiniani fratri nubit. 179
Mauritij cãpi ſiue Catalaunici, prælio Romanorum & Gothorum cum Attila nobiles. 106
Maximi Rom. ducis in Viſegothos ſubditos iniuſtitia. 76.
Maximinus Imp. Gotho patre, Alana matre natus. 45
Maximus Imp. interfectus. 131
Mecca Gothus, Maximini Imp. pater. 45
Mediana in Illyrico. 164
Mediolanum ab Attila captum. 123
Medopa Gothilæ filia, Philippi Macedonis vxor. 33
Memma inſula in extrema Britannia. 6
Merens gens. 64
Meſopotamia vnde dicta. 26
Meuania inſula. 8
Miliare fl. 63
Mœſiæ pars Scythia minor dicta. 31
Mœſiæ ſitus. 38
Mordenſimnis gens. 64
Mundo rex graſſatorum. 178
Mundzuccus Attilæ regis pater. 99
Muſianus lacus. 16
NAISSVS Illyrici vrbs. 163
Narſes Perſarum rex à Maximiano auxilio Gothorum fugatus. 61
Natiſſa fl. 121
Nauego. 64
Netad flumẽ in Pannonia. 147
Nicopolis à Traiano deuictis Sarmatis condita. 55
Nicopolis ad Iatrum fl. ſita. 55
OCTAR Attilæ frater. 99
Odoacer magna clade à Theoderico Oſtrog. afficitur 168. interficitur. 169
Orbis terræ triquetrus. 1
Orcades inſulæ. 5
Oſtrogothæ ab Hunnis ſubacti, ſemper tamen vnũ proprium regulũ retinent 139. ad mare Ponticum. 20
Oſtrogothæ & Veſegothæ vnde dicti. 44
Oſtrogothæ gens Scanziæ. 10
Oſtrogothæ ob luctũ ex morte Thoriſmundi, per XL annos nullum ſibi regem eligunt. 140
Oſtrogothæ optimi ſagittarij. 20.
Oſtrogothæ ſe cum Veſogothis in Gallia iungunt. 163
Oſtrogothæ ſedes à Romanis accipiunt. 164
Oſtrogotharum in exercitu Attilæ duces. 110
Othingi, gens Scanziæ. 10
Ouim à Gothis Scythia dicta. 12
PADVS rex fluuiorum. 82
Pannoniæ ſitus. 149
Parthi à Gothis oriundi. 23
Parthi ab aliis dicti feruntur, quia ſuos refugere parentes. 23

Parthi ſoli inter Aſiaticos ſagittarij. 23
Parthus lingua Scythica fugacem ſignificat. 23
Patriciolus Gothus. 133
Pellium murinarum commercia. 87
Pelſodis lacus in Pannonia. 152. 156.
Penthesilea Amazonum regina. 29
Perdiccas ab Alexádro Athenienſium principatui hæreditario iure ſucceſſor inſtitutus. 34. 35
Peria, id eſt, auus. 150
Perſarum tentoria ſerica. 32
Peſtis generalis ac præcipuè Alexandriæ, ſub Gallo & Voluſiano. 57
Petina in Illyrico. 165
Petza comes Sirmienſem ciuitatem Theoderici regis auſpiciis occupat. 171
Peucæ inſula ad oſtium Danubij. 50
Phaſides aues. 22
Phaſis fl. 22
Philippus Macedo Medopam Gothilæ filiam vxorem habuit 33. Vdiſitanam Mœſiæ ciuitatem vaſtare deliberat. 34
Pileati Gothorum ſapientes dicti. 19, 38
Placidia Theodoſii Imp. germana, Ataulphi II Veſogoth. regis vxor 88. Romanis reddita. 90
Polentia, vrbs in Alpibus Cottiis. 85
Pontes admirandi à Dario è nauibus cõſertis facti. 32, 33
Poppeius Sabinus Rom. à Gothis cæſus, & capite truncatus. 48
Propaniſmus Indiæ Caucaſus. 27
QVINQVESENTIANI, aliàs Quinquagintani. 61
RAVENNA trigemina. 83
Rauennæ obſidio triennalis. 168
Rauennæ oſtia portu ſuo claſſem CCL nauiũ capiunt. 83
Rauennæ vrbis regiæ ſitus 82. eius trigemina poſitio & triplex appellatio. 83
Raugnaricij, gens Scanziæ. 10
Raumaricæ gens Scanziæ. 10
Regericus tertius Veſegothorum rex fraude ſuorum interficitur. 89, 90
Remiſmundus Sueuorum rex, 130.
Reſpa Gothorum Dux. 59
Rheni oſtia. 5
Riciarius Sueuorum rex Hiſpaniam inuadit. 127
Riciarij mors. 129
Ricimeris expeditio in Alanos, & victoria. 131
Riothimus Britonum rex. 132
Riphei montes. 11
Roas Attilæ germanus 99. Hunnorum rex. 99
Rocas gens. 64
Rodulf rex Arochirannorum ad Theodoricũ Goth. regem relicto proprio regno tranſiit. 10, 11
Romam Attila non obſidet metu mali euentus quem habuit Alaricus. 123
Romani milites à Decio iniuria affecti ad Gothos ſe conferunt. 49
Romani multas victorias Gothorũ auxilio adepti. 61, 62
Romanorum copiæ auxiliares aduerſus Attilam. 106
Romanorum & Veſegothorum cum Hunnis præliũ. 114
Roxolani gens infida. 70
Rugi Scandiopolim à Marciano ſedem accipiunt. 150
SABINIANVS Illyricus. 172
Sacromontiſii, ab Hunnis. 151
Safrach Viſegothorũ dux. 74

Sangibanus Alanorũ rex. 107
Saphirinæ pelles è Scanzia. 9
Satagarij, populus. 150
Satages Pannoniæ gens. 155
Sauromatæ ſiue Sarmatæ. 150
Scandiopolis Rugorum ſedes. 150, 151
Scanzia inſula ampliſſ. 4. eius ſitus 7, 8 vagina gentiũ. 11
Scanziæ gẽtes Romanis corpore & animo grãdiores. 11
Scarniunga fl. 152
Scipionis monumentũ. 3. 127
Sciri à Marciano Imp. ſedes accipiunt 150. ab Oſtrogothis ad internecionem deleti. 158
Sclauini, Winidarum natio 16. eorum ſedes. 16
Sčerehenna. Vid. Creſenna.
Scythia à Gothis Onim dicta. 12
Scythia minor, pars Mœſiæ. 32
Scythiæ oppida. 15
Sedalia vrbs in Taprobane. 2
Seres, populus 14
Seuerus Imp. 133
Sigiſmundus Burgundionum rex. 170
Sigiſmũdus Oſtrogotha Hunnis aduerſus Oſtrogothas militat. 139
Sinderich Syracuſam Beliſario dedit. 176
Sindingonum ciuitas. 161
Sirmis ciuitas Pannon. 150
Siſeſtantina vrbs in Taprobana. 2
Somnus Medorum rex. 23
Spalorum gens. 12
Stilico magiſter equitum, Ex-conſul & patricius 84. ſocer Honorij Imp. 84. incautos Gothos aggreſſus bello, ab eis cæditur. 85
Straua quid. 145
Suethidi, gens Scanziæ. 10
Sueuiæ ſitus. 160
Suenus præ aliis nationibus pede valet. 147, 148
TABAE, natio. 39
Tadzans gens. 64
Tanais non congelatur. 21
Taprobane inſula. 2
Taunaſis Gothorũ rex 22. poſt mortem pro numine habitus à Gothis. 23
Taurus mons. 27
Tauſis, fl. Scythiæ. 26
Telephus Herculis genio & formæ ſimilis. 59
Tentoria Attilæ ſerica 144. vt & Perſarum. 32
Thamiris Gothorum regina Cyrum Perſarũ regem prælio ſuperat. 31, 32
Theodatus ab Amalaſuentha rex inſtituitur 174. eius ingratitudo inaudita 175. à Gothis interficitur. 177
Theodemirus Oſtrogotha. 110
Theodemirus Oſtrog. rex, in Sueuiam exercitum ducit 160. moritur. 165
Theoderici II. mors. 130
Theoderici Veſegoth. regis filij 105
Theodericus Viſeg. rex in prælio aduerſus Hunnos cæſus. 115
Theodericus Odoaçrum magna clade afficit. 168
Theodericus v. Veſegothorum rex. 96, 97
Theodericus Theodemiri filius rex Oſtrogotharum. 165
Theodericus Thoriſmũdi frater, rex Viſegotharum. 127
Theodericus Triarij filius. 155
Theodoſius Imp. 80. Veſegotharum internecionem moliens morbo impeditur. 77, 78
Thermæ prope Anchialon. 60
Theron, Vid. Etheron. 2
Theſeus ex Hippolyte Amazone Hippolytũ genuit. 29
Theſſalonica obſeſſa. 164
Theudicodo Alarici vxor. 170
Theuſtes, gens Scanziæ. 10

Thiodes

Thiodes armiger Theoderici. 172.
Thiodigiſgloſſa Veſegotharum rex. 172
Thoriſmûdus 121. Oſtrogoth. rex. 140
Thoriſmûdus Theoderici filius patri in regno ſuccedit 120. Attilâ in Alanos mouentem ad ſua repellit 125, 126. eius cædes. 126
Thuidi, gens. 64
Thurus Gothorum dux. 59
Tibiſias fluuius. 98
Ticinum ab Attila captũ. 123
Tiſianus fl. Scythiæ. 15
Traſtiles Sirmienſis rex. 171
Tranſaricus Sirmienſis rex. 171
Traſemundus Amalafredã in vxorem ducit. 171
Troia vaſtata. 59. 60
Trincaſſi Scythæ. 69
Tyſias. fl. 98
VAGA fl. 8
Vagot gens Scanziæ. 10
Waladamarca Wintharij neptis. 139
Walamir Oſtrogotharum rex 141. moritur. 157
Valens Imp. Viſegothis Chriſtianiſmum doceri cupientibus, Arrianos doctores mittit. 73
Valentiniani Imp. Epiſtola ad Veſegothos fœderatos. 104, 105
Valentianus Imp. interfectus 131
Wandalarius Oſtrogoth. Regulus. 140
Wandali à Gothis ſubacti 11. eorum reliquiæ Pannoniam à Conſtantino habitandam petunt 63. è Pannoniâ iñ Gallias tranſeunt. 88, 89
Warnorum ſtirps. 129
Varus Gothorum dux. 59
Vaſinabroncæ gens. 64
Vdiſitana Mœſiæ ciuitas. 34
Vedericus Oſtrogotha. 140
Veducus Gothorum dux. 59
Venetiæ. 121
Vernulfus Ataulphum regem interficit. 89
Veſegothæ ad mare Ponticum 19, 20. à Valente Imp. Arrianiſmo infecti 73. Stilicone cædunt, Italiam vaſtant, Romam ſpoliant. 85
Veſoſis Ægyptiorum rex Scythis bellum infert. 20. & Gothis. 22
Widemirus Oſtrogotha 110. Gallias infeſtat. 161
Vidicula Gothorum fortiſſimus. 20, 98
Vidoarij gens Daciæ. 16
Vindomina vrbs Pannon. 150
Winidarum ſedes. 16
Wintharius Oſtrogotha in Antas mouet 138. à Balamiro cæſus. 139
Vinouiloth gens Scanziæ. 10
Viſtula fl. 16
Witigis à Gothis rex eligitur 177. moritur. 179
Vlmerugi. 11
Vltzingures Hunni. 155
Vnixæ gens Scanziæ. 10
Vto Hunnus. 151
Vuſfo, Sciroꝛum dux. 158
XERXES Gothis bellum infert. 33
ZAMOLXES philoſophus Gothicus. 18
Zarabi Terei Gothorum ſapientes. 19
Zeno Imp. Theodoricum adoptat. 165
Zeutas philoſophus Gothicus. 18

FINIS.

ISIDORI
CHRONICON GOTHORVM.

GOTHORVM *antiquiſſimum eſſe regnum certum eſt, quod ex regno Scytharum eſt exortum. Iſti enim ſunt quos Alexander vitandos pronuntiauit, Pyrrhus pertimuit, Cæſar exhorruit. Per multa quippe ſæcula & regno & regibus vſi ſunt: ſed quia in chronicis adnotati non ſunt, ideo ignorantur. Ex illo autem in hiſtoriis inditi ſunt, ex quo aduerſum ſe Romani eorum virtutem experti ſunt: quorum oportet tempora & reges per ordinem curſim exponere, & aliqua eorum geſta de hiſtoriis libenter retexere.*

ERA CCXIIII. *anno* * *Valeriani & Galieni Impp. Gothi deſcenſis Alpibus, quibus inhabitabant, Græciam, Macedoniam, Pontum & Aſiam, atque Illyricum vaſtauerunt: ex quibus Illyricum & Macedoniam* XV. *fermè annis tenuerunt.*

 Deinde

Deinde à Claudio Imperatore ſuperati, ſedes proprias repetunt. Romani autem Claudium Aug. pro eo quòd tam fortiſſimam gentem à finibus reipubl. remouiſſet, inſigni gloria honorantes, in foro illi aureum clypeum, in Capitolio autem auream ei ſtatuam collocauerunt.

ERA CCLXVIIII. *anno* XXVI. *Conſtantini Imperatoris, Gothi regionem Sarmatarum aggreſſi, copioſiſſimis ſuper Romanos irruerunt agminibus. Aduerſus quos idem Conſtantinus aciem inſtruxit, ingentique certamine vix ſuperatos vltra Danubium expulit; de diuerſis gentibus virtutum gloria clarus, ſed de Gothorum victoria amplius glorioſus: quem Romani, acclamante ſenatu, publica laude proſecuti ſunt, quòd tantam gentem vicerit, quòd pacem reipublicæ reformauerit.*

ERA CCCVIII. *anno Valentis* V. *Gothorum gentis adminiſtrationem Athanaricus accepit, regnans annos* XIII. *qui perſecutionem aduerſus fidem communem*

voluit

voluit exercere contra eos qui in locis ſuis Chriſtiani habebantur. ex quibus plerique, quia idolis immolare non adquieuerunt, martyrio coronati ſunt: reliqui autem coacti ſunt de regno ſuo exire, & in Romanam tranſire regionem.

ERA CCCCXV. *anno* * *Valentis Imp. Gothi aduerſum ſe in Athanarico & Fridigerno diuiſi ſunt, alternis ſe cædibus populantes: ſed Fridigernum Athanaricus Valentis Imp. auxilio ſuperans, huius rei gratia cum omni gente Gothorum in Arrianam hæreſim deuolutus eſt. Tunc Galfilas eorum epiſcopus Gothicas literas adinuenit, & ſcripturas ſacras in eandem linguam conuertit.*

ERA CCCCXVI. *anno* XIIII. *Valentis Imperatoris, Gothi qui primum Chriſtianos à terra ſua expulerant, poſtmodum ipſi ab Hunis expulſi ſunt, tranſitóque Danubio fluuio, Valentis Imp. poteſtati ſe, non depoſitis armis, dederunt, accepta ab eo ad habitandum Thracia. Sed*

vbi viderunt ſe opprimi à Romanis contra conſuetudinem propriæ libertatis, reſumptis armis rebellando Thraciam ferro incendiiſque depopulantur, deletoque Romanorum exercitu, ipſum Valentem iaculo vulneratum in quandam villam fugientem incendunt: vt meritò, iuxta cuiuſdam ſententiam, ipſe ab eis temporali cremaretur incendio, qui tam pulchras animas ignibus æternis tradiderat.

ERA CCCCXVIIII. *anno imperij Theodoſij Hiſpani tertio, Athanaricus cum Theodoſio ius amicitiæ diſponens, mox Conſtantinopolim pergit: ibique* XV. *die, ex quo fuerat à Theodoſio fauorabiliter ſuſceptus, interiit. Gothi autem proprio rege defuncto, aſpicientes benignitatem Theodoſij Imperatoris, inito fœdere, Romano ſe imperio tradiderunt.*

ERA CCCCXLVI. *anno* XIIII. *Archadij & Honorij Impp. poſt Athanaricum duo reges Gothis imperauerunt, qui pacis fœdere rupto, ad deprædandam Romaniam*

maniam ſe dederunt. Quorum vnus Radagaiſus Scytha atque paganus, cum CC. *ferè millibus Italiam belli feritate aggreditur, promittens ſanguinem Chriſtianorum diis ſuis litare ſi vinceret. Cuius exercitus à Romanis in montuoſis locis concluſus, fame eſt potiùs quàm ferro conſumptus: ipſe poſtremùm rex captus eſt & interfectus.*

ERA CCCCXLVII. *anno Honorij & Archadij Imperatorum, alter ille Alaricus Chriſtianus quidem, ſed hæreticus, pro conſorte regni amiſſo in vindictam ſanguinis ſuorum profectus in Italiam, vrbem irruit, & obſeſſam capit: ſicque Roma irruptione atque impetu magnæ cladis euerſa eſt. Tantum autem Gothi clementes ibi extiterunt, vt votum antea darent, vt ſi ingrederentur vrbem, quicunque Romanorum in locis Chriſti inuenirentur, in eos agere belli iure non liceret, ſed ibi & feriendi refrenaretur immanitas, & captiuandi cupiditas coërceretur. ſicque poſt hoc votum aggredientes vrbem, quoſcunque*

in locis ſacris Chriſti vel martyrum vel baſilicis confugientes inuenerunt, in vaſtatione vrbis non miſerunt, nec cruentus ſæuiit in eos gladius, commiſerantibus hoſtibus. Sed & qui extra loca martyrum erant, & nomen Chriſti vel ſanctorum nominabant, & ipſis ſimili miſericordia hoſtilis furor pepercit. Sic euaſerunt multa millia Romanorum, quibus Gothi propter Chriſtum miſericorditer pepercerunt. Vnde & hucuſque Romani, qui in regno Gothorum conſiſtunt, adeo amplectuntur, vt melius ſit illis cum Gothis pauperes viuere, quàm inter Romanos potentes eſſe, & graue iugum tributi portare. Gothi autem poſt tertium diem quo Romam ingreſſi ſunt, nullo hoſte cogente ſponte diſcedunt.

ERA CCCCXLVIIII. *anno primo Theodoſij minoris, Alarico mox poſt captam vrbem defuncto, Athaulfus Gothus Italiæ regno præficitur annis ſeptem. Iſte quinto regni anno de Italia ſuccedit ad Gal-*

lias, ibiq. Placidiam filiam Theodoſij principis, Archadij & Honorij Imperatorum ſororē, quæ à Gothis Romæ capta fuerat, vxorem ſibi aſſumpſit nullo ex ea ſemine ſubſiſtente. Qui dum à Conſtantio Romano patricio admoneretur, vt relictis Gallijs Hiſpanias peteret, per quendam Gothum apud Barcilonem inter familiares fabulas iugulatur.

ERA CCCCLIIII. *anno* VII. *Theodoſij minoris, poſt Athaulfum Gothis Sigericus princeps electus eſt, qui dum ad pacem cum Romanis eſſet promptiſſimus, mox à ſuis eſt interfectus.*

ERA *& anno quo ſuprà, Vallia ſuccedens tribus annis regnauit, belli cauſſa princeps à Gothis effectus, ſed ad pacem diuina prouidentia ordinatus. mox enim vt regnare cœpit, fœdus cum Imperatore Honorio pepigit: Placidiam ſororem eius honorificè reddidit: Romani quoque nominis cauſa intra Hiſpanias cædes magnas Barbaris intulit: Wandalos Silingos in*

*Betica omnes bello extinxit: Alanos, qui Wandalis & Sueuis potentabantur, adeo ** vt extincto Utaco rege ipſorum, pauci qui ſuperfuerant obluto regni nomine, Gunderici regis Wandalorum, qui in Gallia reſederant, ſe patrocinio ſubiugarent. Iſti ſunt Wandali qui poſtea Sueuorum obſidione relicta ad Beticam tranſierunt, captaq. Hiſpali in Africam migrauerunt. Vallia autem confecto bello Hiſpaniæ, dum inſtructa nauali acie in Africam tranſire diſponeret, in fretum Gaditani maris vi tempeſtatis interceptus, in Hiſpaniam redire coactus eſt. Qui deinde per Conſtantium Romanum patricium ad Gallias reuocatur, data ab eo Gothis ob meritum victoriæ ad habitandum ſecunda Aquitania vſque ad Oceanum, cum quibuſdam ciuitatibus confinium prouinciarum.*

ERA CCCCLXVII. *anno * Theodoſij minoris, Theudoridus poſt Valliam regnat annis* XXIII. *qui regno Aquitanico non contentus, pacis Romanæ fœdus recu-*

ſat,

ſat, exercitum mouet, Arelatem nobiliſſimum oppidum Galliæ obſidet: à cuius obſidione imminente virtute Aëtij Romanæ militiæ ducis remotus abſcedit. Extincto autem à Valentiniano Imperatore Eëtio, dum Theudoridus Narbonæ eſſet inſertus, rurſus Theudo à Litorio duce Romanæ militiæ Hunis auxiliantibus effugatur. Literius autem dum primum res proſperas aduerſus Gothos geſſiſſet, demùm reſponſis dæmonum deceptus, in bello à Gothis amiſſo exercitu miſerabiliter ſuperatur: & qui antea hoſtium millibus cæſis feliciter vicerat, dum fallacia dæmonum oracula quærit, ignobiliter victus interiit: Theudoridus autem ſumpto contra Hunos prælio in campis Chatalaunicis ſuperatus occubuit. Gothi autem dimicante Turiſmodo Theudoridi regis filio adeò extitere victores, vt Attila rex Hunorum prælio victus, metu inſequentis exercitus, nuſquam comparuiſſe dicatur.

ERA CCCCXC. *anno Marciani Imp.*

 primo,

primo, Turiſmodus filius Theudoridi regnauit anno vno: qui poſtquam de Hunis triumphauit, dum multa ageret inſolentiùs, à Theudorico & Frigdarico eſt fratribus interfectus.

ERA CCCCXCI. *anno* II. *Marciani imp. Theudoricus poſt fraternam necem in regnum ſuccedens imperauit annis* XIII. *qui pro eo quòd Imperatori Auito ſumendi imperialis faſtigij cum Gallis auxilium præbuiſſet, Aquitanias cum ingenti exercitu & cum ingenti licentia eiuſdem Auiti Imperatoris ingreditur. Cui cum magna copia rex Sueuorum Rectiarius occurrens, duodecimo Aſturicenſis vrbis milliario, apud fluuium qui Vrbicus appellatur, inito mox certamine ſuperatus eſt, cæſis ſuorum agminibus, aliquantis captis, plurimiſque fugatis, ipſe poſtremùm rex telo ſauciatus fugit. Theudorico autem cum exercitu ad ciuitatem Bragarenſem pertendente, die Dominico, etſi incruenta tamen ſatis lamentabilis eiuſdem direptio ciuitatis,*

tis, & Romanorum magna captiuitas fuit. Rectiarius verò ad locum Portuculæ profectus, regi Theudorico captus adducitur. Quo perempto cæteris qui de priori certamine ſuperfuerant ſeſe tradentibus, aliquantis nihilominus interfectis, regnum Sueuorum pœnè deſtructum eſt & finitum. Reliqui Sueui, qui remanſerant in extrema Galliciæ, Maſſilæ filiũ nomine Maſdrum ſibi regem conſtituunt, regnumq́ue reparatur Sueuorum. Theudoricus autem de Gallicia ad Luſitaniã victor ſuccedens, dum Emeritenſem vrbem deprædari moliretur, beatiſſimæ Eulaliæ martyris terretur oſtentis. Mox aduerſis ſibi nunciis territus, de Emerita egreſſus, Gallias repetit, & partem exercitus, cum ſuis ducibus, iterum ad campos Galliciæ dirigit, qui cæſa Aſturicenſi regione rurſum reuertuntur ad Gallias. Nec mora, Gothicus exercitus duce Ceurila à Theudorico ad Hiſpanias miſſus ſuccedit, ad Beticam. Poſt quem ſequenti anno Sigericus cum alia parte exercitus

ercitus dirigitur, & Ceurilas reuocatur ad Gallias. Pars autem Gothici exercitus à Sunierico & Nepotiano ducibus ad Galliciam directa, Sueuos apud Luſitaniam deprædatur. In Gallias autem Agrippinus Comes & conciuis Egidio Comiti Romano æmulus, vt Gothorum mereretur auxilia, Narbonam tradidit Theudorico. Pòſt aliquot legati Sueuorum ab Ariſmodo rege Maſdræ filio, rege Sueuorum, miſſi ad Theudoricum venerunt, pacem amicitiamq́ue poſcentes. Similiter Theudoricus Ariſmodo remittit, cum armorum adiectionè, munera, directa etiam & coniugi quam haberet. Sallanem quoque legatum denuo Theudoricus mittit ad Ariſmodum, qui reuerſus ad Gallias Theudoricum ab Eurico fratre ſuo repperit interfectum.

ERA D. IIII. *anno imperij Leonis octauo Euridicus, pari ſcelere quo frater, ſuccedit in regnum annis* XVIII. *in quo honore prouectus & crimine, ſtatim bello deſæuit, parteisq́ue Luſitaniæ deprædatur.*

Qui

Qui priùs capta Pamphilona, Cæſarauguſtam inuadit, totamq́ue Hiſpaniam ſuperiorem optinuit. Terraconenſis etiam nobilitatem, quæ ei repugnauerat, exercitus irruptione peremit. In Gallias autem regreſſus, Arelatum & Maſſiliam vrbes capit, ſuoq́ue regno vtramque ſubiecit. Iſte quodam die congregatis in colloquio Gothis, tela quæ habebant omnes in manibus, à parte ferri, alia viridi, alia roſeo, alia croceo colore mutata, naturalem ferri ſpeciem aliquandiu non habuiſſe comperit. Sub hoc rege Gothi legum inſtituta ſcriptis habere cœperunt: nam antea tantum moribus & conſuetudine tenebantur. Obiit Arelato Euricus morte propria functus.

ERA DXXII. *anno* XI. *Zenonis Imperatoris, Eurico mortuo, Alaricus filius eius apud Toloſenſem vrbem princeps Gothorum efficitur, eosq́ue rexit annis* XX. *tribus. Qui cùm à pueritia vitam in otio & conuiuio peregiſſet, tandem prouocatus à Francis, in regione Pictauenſis vrbis*

prælio

prælio inito, extinguitur, eoque interfecto regnum Toloſanum occupantibus Francis deſtruitur.

ERA DXLV. *anno* XVII. *Anaſtaſij Imp. Geſelicus ſuperioris Regis ex concubina filius Narbonæ princeps efficitur, & regnauit annis quattuor: ſicut genere viliſſimus, ita infelicitate & ignauia ſummus. Denique dum eadem ciuitas à Gumdebaldo Burgundionum Rege direpta fuiſſet, iſte cum multis vi; dedecore & cum magna ſuorum clade apud Barcinonam ſe contulit. Ibi moratus, quo vſque regni faſcibus à Theudorico fugæ ignominia priuaretur. Inde profectus ad Africam, Wandalorum ſuffragium poſcit, quo in regnum poſſet reſtitui. Qui dum non impetraſſet auxilium, mox de Africa rediens, ob metum Theoderici Regis, Aquitaniam petiit. Ibi anno vno deliteſcens Hiſpaniam reuerſus ab Ebbaue Theudorici Regis duce, duodecimo à Barcinona vrbe milliario commiſſo prælio ſuperatus in fugam vertitur,*

captuſque

captuſque trans fluuium Druentium Galliarum occiditur.

ERA DXLV. *anno* XXVI. *Anaſtaſij Imperatoris, Theodericus iunior dum iampridem à Thracia & Pannonia veniens, fugato Arnulfo Rege Oſtrogothorum, regnaſſet in Italia annis* X. *&* *octo, rurſus expulſo Rege Uuiſigothorum Geſelico, regnauit in Hiſpania annis* XV. *ſicque priùs Italo regno potitus, poſtea Hiſpaniam rexit, quam ſuperſtes eiuſdem Amalarico nepoti reliquit. Per hunc dignitas vrbis Romæ non parua eſt reſtituta. muros ènim eius iſte redintegrauit. ob quam cauſam à ſenatu inauratam ſtatuam meruit.*

ERA DLXIIII. XIIII. *anno Iuſtiniani Imperatoris, defuncto Theuderico, Amalaricus nepos eius quinque annis regnauit. Qui cum ab Hildeberto Francorum Rege Narbonæ prælio ſuperatus fuiſſet, Barcinonam fugiens venit, omniumq. contra ſe odio excitato, apud Narbonam in foro ab exercitu iugulatus interiit.*

ERA

ERA DLX. *nona, Iuſtiniani Imp. tempore, poſt Amalaricum Theudis in Hiſpania creatur in regnum per annos* XVI: *menſes quinque. Qui dum eſſet hæreticus, pacem tamen conceſſit Eccleſiæ dei, vt licentiã Catholicis Epiſcopis daret in vnum apud Toletanam vrbem conuenire, & quæcunque ad Eccleſiæ diſciplinam neceſſaria exiſterent, dicere licenterque diſponere. Iſto Francorum Reges quinque Cæſaraugustam obſidentes, omnemque ferè Terraconenſem prouinciam bello depopulantes, miſſo duce Theudiſclo fortiter debellauit, atque à regno ſuo non pace, ſed armis exire coëgit. Vulneratur autem à quodam in palatio, qui iamdiu dementis ſpeciem, vt regem deciperet, ſimulauerat. Finxit enim arte inſaniam, & quaſi furore repletus perfodit principem: quo vulnere proſtratus occubuit, & vi gladij indignantem animam exalauit. Fertur autem inter effuſionem ſanguinis coniuraſſe homines ſuos, ne quis interficeret percuſſorem ſuum, dicens*

 recepiſſe

recepiſſe ſe dignam viciſſitudinem, quòd & ipſe priuatim ducem ſuum ſollicitatum occiderat.

ERA DLXXX. *anno* XII. *Iuſtiniani Imperatoris interempto Theudi Theudiſclus Gothis præficitur. Regnauit anno uno, menſibus* VII. *Hic pari coniuratorum manu inter epulas cœnæ, gladio confoſſus extinguitur.*

ERA DLXXXIIII. *anno* XVI. *Iuſtiniani Imperatoris, extincto Theudiſclo, Agila Rex creatur, regnans annis quinque. Cuius tertio anno Athanagildus tyrannidem regnandi cupiditate arripuit. Gothi autem Agilam apud Emeritam fide ſacramenti oblita interimunt, & Athanagildo ſe tradunt.*

ERA DXCIII. *anno* XXXVIII. *Iuſtiniani Imperatoris, Agila perempto, Athanagildus regnum, quod inuaſerat, tenuit annis* XVI. *Iſte cùm iamdudum ſumpta tyrannide Agilam regno priuare quæreret, militum ſibi auxilia ab Imp. Iuſti-*

niano popoſcerat, quos poſtea ſubmouere à finibus regni molitus non potuit. aduerſus quos huc vſque confligitur. Nam frequentibus antea prælijs cæſi, nunc verò multis caſibus fracti ac diminuti ſunt. Deceſſit autem Athanagildus Toleto propria morte, vacante regno menſibus quinque.

ERA DCVIII. *anno ſecundo Iuſtini minoris poſt Athanagildum Liuua Narbonæ regno præficitur, regnauitq́ue annis tribus. qui ſecundo anno poſtquam adeptus eſt principatũ Leuuigildum fratrem ſuum ſocium regni conſtituit, Hiſpaniæque adminiſtrationi præfecit. ipſe autẽ Galliæ regno contentus eſt. ſicq́ue regnum duos capit, cùm nulla poteſtas patiens conſortis ſit. Huic autem in ordine temporum vnus tantùm annus reputatur, reliqui, Leuuigildo adnumerantur.*

ERA DCVIII. *anno ſecundo Iuſtini minoris, Leuuigildus adepto Hiſpaniæ & Galliæ regno ocium periculoſum ratus, regnum bello ampliare ſtatuerat. Subegit*

Aregenſes.

Aregenſes. capit Sabariam. Croſpida ab eo deuicta eſt. Ceſſerant etiam armis illius omnes rebelles Hiſpaniæ vrbes. fudit quoque diuerſo prælio militem, & quædam caſtra ab eis occupata dimicando recepit. Erminigildum deinde imperiis ſuis tyrannizantem obſeſſum exſuperauit. Poſtremò bellum Sueuis intulit, regnumque eorum iniuria gentis ſuæ mira celeritate transmiſit, Hiſpania penè tota potitus. Nam antea gens Gothorum anguſtis finibus artabatur. Sed obſuſcauit in eo error impietatis gloriam tantæ virtutis. Denique iniquæ perfidiæ ſurore repletus, in Catholicos perſecutione commota, plurimos Epiſcoporum exilio relegauit, & Eccleſiarum reditus & priuilegia tulit. multos quoque terroribus ſuis in Arrianam hæreſim & peſtilentiam impulit: pleroſque ſine perſecutione, illectos auro rebuſque decepit. Auſus quinetiam inter cætera hæreſis ſuæ contagia, rebaptizare Catholicos, & non ſolùm ex plebe ſed etiam ex ſacerdotalis ordinis dignitate, ſi-

 cut

cut Vincentium Cæſaraugustanum de Epiſcopo apoſtatam factum, & tanquam à cœlo in inferna proiectum. Extitit autem & quibuſdam ſuorum pernicioſus. nam vi cupiditatis & liuoris quoſque potentes vt vidit, aut capite damnauit, aut opibus ablatis proſcripſit. Aerarium quoque ac fiſcum primus iste auxit: primusque inter ſuos regali veste opertus, ſolio reſedit. Nam ante eum & habitus & conſeſſus communis vt genti, ita & regibus erat. Condidit autem ciuitatem in Celtiberia, quam ex nomine filij ſui Recopolin nominauit. In legibus quoque ea quæ ab Eurico inordite conſtituta videbantur correxit, plurimas leges prætermiſſas adiciens, pleraſque ſuperfluas auferens. Obiit propria morte Toleto anno regni ſui XVIII.

ERA DCXXXV. *Leuuigildo defuncto filius eius Recaredus regno eſt coronatus, cultu præditus religionis, & patriis moribus longè diſſimilis. Namque ille inreligioſus & bello promptiſſimus, hic fide pius*

&

& pace præclarus. ille armorum artibus gentis imperium dilatans, hic glorioſus eandem gentem fidei trophæo ſublimans. In ipſis enim regni ſui exordiis Catholicam fidem adeptus, totius Gothicæ gentis populos inoliti erroris labe deterſa, ad cultum rectæ fidei reuocauit. Synodum etiam ad condemnationem Arrianæ hæreſis congregauit, cui concilio idem glorioſiſſimus princeps interfuit, ſuaque eum præſentia & ſubſcriptione firmauit. In belli quoque gloria ſatis clarus ac præcipuus extitit. Francis enim cum ſexaginta ferè millibus armatorum copiis Gallias irruentibus, miſſo Claudio duce aduerſus eos, glorioſo triumphauit euentu. Nulla vnquam in Hiſpaniis Gothorum vel maior vel ſimilis extitit. Proſtrati ſunt enim & capti multa millia, reſidua pars exercitus in fugam verſa, Gothis poſt tergum inſequentibus vſque regni ſui finibus cæſa eſt. Sæpe etiam & lacertos contra Romanas inſolentias & irruptiones Waſconum mouit, vbi non magis bel-

 la tra-

la tractaſſe, quàm potiùs gentem, quaſi in palæſtra eludij, pro vſu vtilitatis videtur exercuiſſe. Prouincias autem pater prælio conquiſiuit: iſte pace conſeruauit, æquitate diſpoſuit, moderamine rexit. Multi quoque aduerſus eum tyrannidem aſſumere cupientes, detecti ſunt, ſuæque machinationis conſilium implere non potuerunt. Fuit autem placidus, mitis, egregiæ bonitatis, tantamque in vulgus gratiam habuit, & tantam in animo benignitatem geſſit, vt in omniũ mentibus influens etiam malos ad affectum ſui amoris attraheret: adeò liberalis, vt opes priuatorum, Eccleſiarum prædia direpta à patre & fiſco adſociata, iuri proprio reſtitueret. Adeo quoque clemens fuit, vt populi tributa ſæpe indulgentiæ largitione donaret. Multos etiam ditauit rebus, plurimos ſublimauit honoribus, opes ſuas in miſeris, theſauros ſuos in egenis recondens: ſciens ad hoc illi fuiſſe collatum regnum, vt eo ſalubriter vteretur, bonis initiis bonum finem adeptus. fidem

dem enim rectæ gloriæ quamprimum percepit; nouiſſimè publica confeſſione pœnitentiæ cumulauit. Quintodecimo anno Toleto morte propria deceſſit.

ERA DCXL. *anno poſt Recaredum principem filius eius* Liuua *regni ſuſcepit ſceptra annis duobus: ignobili quidem matre progenitus, ſed virtutum indole inſignitus: quem in primo flore adoleſcentiæ Vittericus ſumpta tyrannide innocuum regno deiecit, præciſaque eius dextra occidit, anno ætatis* XX. *regni verò ſecundo.*

ERA DCXLII. *extincto* Liuua *Vittericus regnum, quod viuente illo inuaſerat, ſibi vendicat annis* VII. *vir quidem ſtrenuus in armorum arte, ſed tamen expers victoriæ.* N*amque aduerſus* Roma*num militem bella ſæpe molitus, nil ſatis gloriæ geſſit; præter quòd milites quoſdam Sagontia per duces optinuit. Hic in vita plurima illicita fecit. in morte autem, quia gladio operatus fuerat, gladio periit. Mors quippe innocentis inulta in illo non fuit. in-*

ter epulas enim prandij coniuratione ſuorum eſt interfectus. Corpus verò eius viliter eſt exportatum atque ſepultum.

ERA DCXL. octaua, Gundemarus poſt Uittericum princeps efficitur annis duobus. hic Waſcones vna expeditione vaſtauit, alia militem Romanum obſedit. Toleto propria morte deceſſit.

ERA DCLI. Siſebutus poſt Gundemarum regali faſtigio euocatur, regnans annos VIII. menſes ſex. qui in initio regni ſui Iudæos ad fidem Chriſtianam permouens æmulationem quidem Dei habuit, ſed non ſecundum ſcientiam. Poteſtate enim compulit, quos prouocare fidei ratione oportuit. Sed ſicut ſcriptum eſt, ſiue per occaſionem, ſiue per veritatem, Chriſtus adnuntietur. Fuit autem lingua nitidus, literarum ſtudiis ex parte imbutus. In bellicis quoque cauſis fauorem habuit præliorum. Aſtures enim rebellantes miſſo exercitu per ducem ſuum Richilanem in ditionem ſuam reduxit. Roccones arduis montibus

vndique circumſeptos ſimiliter per duces deuicit. De Romanis quoque præſens feliciter triumphauit, & quaſdam vrbes pugnando ſubegit: adeo clemens poſt victoriam, vt pœnè omnes ab exercitu ſuo hoſtili præda in ſeruitutem redactos precio dato abſolueret, eiuſque theſaurus redemptio captiuorum exiſteret. Hunc alij morbo, alij veneno aſſerunt interfectum. Hi ſunt anni Gothorum regum, ab exordio Athanarici regis vſque ad iſtum Siſebutum, anni CCL. *vnus.* ERA DCLXVI.

Explicit hiſtoria Gothorum.

INCIPIT
HISTORIA
WANDALORVM.

VVANDALI *cùm Alanis & Sueuis pariter Hiſpanias ingrediuntur. Hi pace inter ſe inita, ſorte ad inhabitandum ſibi prouinciarum diuidunt*

 regiones.

regiones. Galliciam Wandali & Sueui occupant. Alani Luſitaniam & Carthaginenſem prouincias. Wandali autem cognomine Silingi Beticam ſortiuntur. Hiſpani autem per ciuitates & caſtella reſidua barbaris dominantibus ſe ſubiugunt. In Hiſpanias Gundericus primus rex Wandalorum ſucceſſit, regnans in Galliciæ partibus annis XVI. *qui dum rupto fœdere pacis Sueuos in Neruoſis montibus obſideret, relicta tandem Gallicia cum omnibus Wandalis ad Beticam trāſiuit: captaque Hiſpali cum inreuerenter in Eccleſias ipſius ciuitatis manus extendiſſet, mox Dei iudicio dæmone correptus interiit. Cui Geiſericus frater ſuus ex Catholico apoſtata factus ſuccedit in regnum annorum ſexaginta: qui de Beticæ prouinciæ litore ad Mauritaniam venit, & Africa relicta in Hiſpaniam transfretauit. Cui Valentinianus occidentis Imperator non valens obſiſtere, pacem mittit, & partem Africæ quam Wandali poſſederant tanquam*

pacifico

pacifico tradidit, conditionibus ab eo ſacramenti acceptis ne quid amplius inuaderet. Ille autem ſacramenti religione violata Carthaginem peruadit, Siciliam deprædatur, Panormum obſidet, Arrianam peſtilentiam per totam Africam intromittit, ſacerdotes Eccleſiæ expellit, martyres plurimos efficit. Aduerſus quem Theodoſius minor Orientis Imperator bellum præparauit, quod ad effectum non venit. Hunis enim Thraciam Illyricumque vaſtantibus, exercitus Wandalorum à Sicilia reuocatur, & ad defendendos Thraces & Illyrianos tranſmittitur. Geiſericus autem non contentus ſolis Africæ vaſtationibus, nauibus aduectus Romam ingreditur, direptisq. opibus Romanorum per quatuordecim dies, relicto Valentiniano, filias eius multaque millia captiuorum ſecum tulit. moxque Carthaginem rediit, & per legatos poſtulata pace à Valentiniano filias eius ei Conſtantinopolim mittit. ſicque poſt multarum prouinciarum clades & Chriſtianorum

nòrum ſpolia atque neces moritur regni ſui anno ſexageſimo. Hunericus autem filius eius regnauit annis ſeptem, menſibus quinque, habens in coniugio Imperatoris Valentiniani filiam, quam pater eius Roma captiuam cum matre abduxerat, qui & ipſe Arriano ſuſcitato furore Catholicas per totam Africam atrocior patre perſequitur Eccleſias; tollit ſacerdotes, & cuncti ordinis clericos in exilium mittit: monachos quoque atque laïcos quatuor circiter millia exiliis durioribus relegauit, martyres fecit, confeſſoribus linguas abſcidit, qui linguis abſciſſis perfectè vſque ad finem ſuũ locuti ſunt. Tunc Lætus Leptenſis ciuitatis Epiſcopus glorioſo martyrio coronatur. Venericus autem inter innumerabiles ſuarum impietatum ſtrages, quas in Catholicos exercuerat, octauo regni ſui annô vt Arrius pater eius interioribus cunctis effuſis miſerabiliter vitam amiſit. Cui ſuccedens Guntabundus regnauit XII. annis, qui ſtatim pacem Eccleſiæ donauit, &

Catholicos

Catholicos protinus ab exilio reuocauit. Quo defuncto Traſemundus regnauit annis XXVII. *menſibus quatuor. Iſte Arriana inſania plenus Catholicos inſectatur, Eccleſias claudit, in Sardiniam exilio ex omni Africana eccleſia* CXX. *Epiſcopos mittit. Apud Carthaginem moritur. Poſt quem regnauit Hildiris ex filia Valentiniani Imp. genitus à Geiſerico captiuata, quæ Hunerico filio ſuo fuerat iuncta. Regnauitque Hildiris annis ſeptem & tribus menſibus. Iſte ſacramento à prædeceſſore ſuo Traſemundo fuerat obſtrictus, ne Catholicis in regno ſuo Eccleſias aperiret, aut priuilegia reſtitueret. priuſquam regnaret, ne religionem ſacramenti violaret, præcepit ſacerdotes Catholicos ab exilio reduci & Eccleſias aperiri. Quem Gilimer aſſumpta tyrannide regno priuauit, & cum filiis carceris cuſtodia mancipauit. Poſt hæc Gilimer tyrannus regnauit annis tribus, menſibus octo: qui multos nobilium Africæ prouinciæ crudeliter extinxit, multorumq.*

ſubſtan-

ſubſtantias tulit. aduerſus quem Iuſtinianus Imp. incitatione Læti Epiſcopi, qui ab Hunerico Wandalorũ rege martyr fuerat factus, exercitum in Africa Beliſario magiſtro militum duce mittit: quem Beliſarius cum omni gente Wandalorum prælio fugauit. Africam cepit centeſimo XVII. *Wandalorum ingreſſionis anno. In ipſo autem Beliſarij occurſu, priuſquam congreſſio fieret, Gilimer tyrannus Hildirim regem cum quibuſdam generis eius affinibus occidit. Beliſarius Gilimerum tyrannum capit, & eum cum diuitiis ſuis ex rapinis prouinciarum Africæ conquiſitis Conſtantinopolim Iuſtiniano Imperatori duxit: ſicq́ue regnum deſtructum eſt & finitum Wandalorum. Fiunt ſimul à primo anno Gunderici Regis, quo in Hiſpaniam ingreſſus eſt, vſq. ad Gilimeri caſum & Wandalorum interitum anni* CXX. *tres & menſes ſeptem.*

Explicit hiſtoria Wandalorum.

INCIPIT

HISTORIA

SVEVORVM

SVEVI *duce Hermerico rege cum Alanis & Wandalis ſimul Hiſpanias ingreſſi ſunt* ERA CCCCXCVII. *Hi Galliciam cum Wandalis occupant. Wandalis autem tranſeuntibus Africam, Galliciam ſoli Sueui ſortiti ſunt; quibus præfuit Emericus annis quatuordecim. Gallici autem in parte prouinciæ regno ſuo vtebantur: quos Emericus aſſidua vaſtatione deprædans tandem ob morbi dolorem eis pacem dedit: quo morbo diutiſſimè per annos ſeptem oppreſſus interiit. Poſt quem Riccila filius eius ſucceſſit & regnauit annis octo. Hic iubente patre ab eo miſſus, Vndebotum Romanæ militiæ ducem cum ſuis omnibus copiis ad Singilium Beticæ fluuium inito bello proſtrauit, magnis eius auri argentique copiis occupatis. Poſt obitum autem*

*autem patris ſuſcepto regno, Hiſpania ab eo optenta cum Betica, Carthaginenſes prouincias in ſuam redegit poteſtatem. Quo defuncto Rectiarius ſuccedit in regnum annis nouem. Hic accepta in coniugio Theudoridi regis Gothorum filia in initio regni ſui * deprædatur. Mox ad Theudoridum ſocerum ſuum profectus Cæſarauguſtanam regionem cum auxilio Gothorum rediens deprædatur, irruptaque per dolum Jlerdenſi vrbe, egit ibi magnam captiuitatem. Ad vltimum dum Theudoridus rex Hiſpaniam ingrederetur, inito prælio aduerſus eum, primò fugatus, deinde captus occiditur. Occiſo Rectiario Sueui bifariè diuiſi, pars Fratan, pars Maſdram ſibi regem conſtituunt. Maſdras autem cum manu Sueuorum ſtatim Luſitaniam deprædatur, acta illuc Romanorum cæde prædiſq. contractis. Ciuitas etiam Oliſepona ſub ſpecie pacis intratur. Nec mora, Fratan mortuo, Sueui, qui cum eo fuerant, ad Maſdram reuertuntur: regionem Galliciæ adhæren-*

tem

tem flumini Durio deprædantur. Maſdras autem peracto tertio anno regni ſui iugulatur. Quo extincto inter Frumarium & Remiſmundum Maſdræ filium oritur de regni poteſtate diſſenſio. Sed Fumarius, cum manu quam habebat, Flauienſem ciuitatem grandi euertit excidio. Remiſmundus autem vicina ſibi pariter Aruenſium loca & Lucenſis conuentus maritima populatur. Frumario autem mortuo, Remiſmundus omnes Sueuos in ſuam ditionem reuocat, pacem cum Gallicis reformat, legatos fœderis mittit ad Theoderidum regem Gothorum: à quo etiam per legatos & arma & coniugem quam haberet, accepit. Tertio regni anno ad Luſitaniam tranſiit. Cimbricam pace deceptam diripit. Oliſepona quoque ab eo occupatur: ciues verò qui illic præerant, cuſtodiendos tradidit Luſidio. Huius tempore Alax natione Galata, effectus apoſtata & Arrianus, inter Sueuos regis ſui auxilio fidei Catholicæ hoſtis emerſit. cuius ſeductione Sueui à fide Ca-

tholica recedentes, in Arrianum dogma declinant. Poſt multos deinde reges regnum Sueuorum ſuſcepit Theudemirus: qui fidem Catholicam adeptus, Arrianæ impietatis errore deſtructo Suenos vnitati fidei reddidit. Huius temporib. Martinus monaſterij Dumienſis epiſcopus fide & ſcientia claruit. Cuius ſtudio & pax eccleſiæ reddita eſt, & multa monaſteria condita. Poſt Theudemirum, Miro Sueuorum princeps efficitur, & regnauit annis XIII. *Hic bellum ſecundo regni ſui anno contra Roccones intulit: deinde in auxilium Liuuigildi Gothorum regis aduerſus rebellem filium ad expugnandam Hiſpalim pergit, ibique vitæ terminum clauſit. Cui Eburicus filius in regnum ſuccedit: quem adoleſcentem Audicas aſſumpta tyrannide regno priuat, & monachum factum in monaſterio damnat, pro quo non dilata eſt ſententia. mox enim Liuuigildus Gothorum rex Sueuis bellum inferens, optento eodem regno Audicam deiecit, atque detonſo eo, poſt regni honorem,*

honorem, presbyterij officio conſecrauit. Sic enim oportuit, vt quod regi ſuo fecerat, rurſum idem ab alio congrua meriti viciſſitudine pateretur. Regnum autem Sueuorum deletum in Gothos transfertur, quod manſit annis centum xx. ſex.

Explicit hiſtoria Sueuorum.

CHRONICA REGVM WISIGOTHORVM.

ERA quadringenteſima, in Gothis primus Rex Atanaricus efficitur. Poſt hunc Alaricus. Quo in Italia mortuo, Ataulfus eligitur. Iſto regnante, Gothi relicta Italia, Gallias ac poſtea Hiſpanias occupant. Anni verò regum hac ſumma notantur.

Atanaricus regnauit annos XIII.
Alaricus regnauit annos XXVIII. in Italia.
Ataulfus regnauit annos VI.
Sigericus regnauit annos VII. alibi ſemis tantùm D.

Walia regnauit annos III.

Theuderedus regnauit annos XXXIII.

Thuriſmodus regnauit annos III. alibi vnum.

Theudericus regnauit annos VII. alibi XIII.

Euricus regnauit annos XV.

Alaricus regnauit annos XXIII.

Geſaericus regnauit annos III. & in latebra annum I. alibi XV.

Theudericus de Italia regnat in Hiſpania tutelam agens Amalerico nepoti ſuo per conſules, annos XLI.

Amalaricus regnauit annos V.

Theudi regnauit annos XVI. menſes VI.

Theudiſclus regnauit annum I. menſes VI. dies XIII.

Agila regnauit annos V. menſes VI. dies XIII.

Athanagildus regnauit annos XV. menſes VI.

Vacat regnum menſes V. & alibi XIII.

Liuua regnauit annum I.

Liuuigildus regnauit annos XVIII.

Reccaredus regnauit annos XV. menſes VI. dies X.

Item Liuua regnauit annum I. menſes VI.

Wittericus regnauit annos VI. menſes X.

Gun-

Gundenarus regnauit annum I. menſes x dies XIIII.

Siſebutus regnauit annos VIII. menſes XI. dies XVI.

Item Reccaredus regnauit annos III.

Suuintila regnauit annos X.

Siſenandus regnauit annos IIII. menſes XI. dies XVI.

Chintila regnauit annos III. menſes VIIII. dies VIIII.

Iulga regnauit annos II. menſes IIII.

Chindaſuuindus ſolus regnauit annos VI. menſes XIII. dies XX.

Item cum filio ſuo Receſſuindo rege regnauit annos IIII. menſes VIII. dies XII. obiit pridie Kal. Octobris, Era DCLXI.

Receſſuindus ſolus regnauit annos XIII. menſes VII. dies XI.

Obiit Kal. Septembr. D. IIII. feria, hora III. Era DCCX. anno incarnationis domini noſtri Ieſu Chriſti DCCLXXII. anni Cycli decemnoualis VIII. luna III. Idem cum patre ſuo regnauit annos IIII. menſ. VIII. dies XI.

Suſcepit autem domnus Wamba regni gubernacula eodem die quo ille obiit in

ſupradictis Kalend. Septembribus, dilata vnctionis ſollemnitate vſq. in diem XIIII. Kal. Octobris, luna XXI. Era qua ſupra. Idem quoque glorioſus Wamba Rex regnauit annos VIII. menſ. I. dies XIIII. Accepit quoque pœnitentiam prædictus princeps die Dominico exeunte hora noctis prima, quod fuit pridie Idus Octobris, luna XV. Era DCCXVIII.

Suſcepit autem ſuccedente die ſecunda feria glorioſus domnus noſter Eruigius regni ſceptra, quod fuit Id. Octobris, luna XVI. Era DCCXVIII. dilata vnctionis ſollemnitate vſque in ſuperuenientem diem Dominicum, quod fuit XIIII. Kalendas Nouembris, luna XXII. Era qua ſuprà.

EX

EX DESCRIPTIONE PONTI EVXINI

Quæ deſideratur apud Procopium Libro quarto belli Gothici, qui eſt vltimus ogdoadis hiſtoriarum.

* * *

ΥΠΕΡΘΕΝ δὲ σαγίδας, οὐννικὰ ἔθνη πολλὰ ἵδρυνται. τὸ δ' ἐντεῦθεν, εὐλυσία μὲν ἡ χώρα ὠνόμασται. βάρβαροι δὲ αὐτῆς ἄνθρωποι, τά τε παράλια καὶ τὴν μεσόγειον ἔχουσι, μέχρι ἐς τὴν μαιῶτιν καλουμένην λίμνην καὶ ποταμὸν τάναϊν, ὃς δὴ ἐς τὴν λίμνην ἐσβάλλει. αὕτη δὲ ἡ λίμνη ἐς τὴν ἀκτὴν πόντου τοῦ εὐξείνου τὰς ἐκβολὰς ποιεῖται. ἄνθρωποι δὲ οἳ ταύτῃ ᾤκηνται, κιμμέριοι μὲν τοπαλαιὸν ὀνομάζονται, τανῦν δὲ οὐτουργοῦροι καλοῦνται. καὶ αὐτῶν καθύπερθεν ἐς βορρᾶν ἄνεμον, τὰ ἄντων ἄμετρα ἵδρυνται. παρὰ δὲ τὸν χῶρον αὐτὸν, ὅθεν ἡ τῆς λίμνης ἐκβολὴ ἄρχεται Γότθοι οἵτε τετραξῖται καλούμενοι ᾤκηνται, οὐ πολλοὶ ὄντες, οἳ δὴ τὰ χριστιανῶν νόμιμα σεβόμενοι, ὥς εἰς ἔλλουσιν οὐδενὸς ἧσσον. τάναϊν δὲ καλοῦσιν οἱ ἐπιχώριοι καὶ τὴν ἐκβολὴν ταύτην ἐκ λίμνης ἀρξαμένην τῆς μαιώτιδος ἄχρι ἐς τὸν εὔξεινον πόν-

 τον,

τοι, ἥπερ διήκει ἐς ὁδὸν ἡμερῶν ὥς φασιν εἴκοσι. ἀλλὰ καὶ τὸν ἄνεμον ὃς ἐνθένδε πνεῖ, ταναΐτην προσαγορεύουσι. εἴτε δὲ τῆς ἀρείου δόξης ἐγένοντό ποτε οἱ Γότθοι οὗτοι, ὥσπερ καὶ τὰ ἄλλα Γοτθικὰ ἔθνη, εἴτε καὶ ἄλλο τι ἀμφὶ τῇ δόξῃ αὐτοῖς ἤσκητο, οὐκ ἔχω εἰπεῖν, ἐπεὶ οὐδὲ αὐτοὶ ἴσασιν. ἀλλὰ φιλίᾳ τε τανῦν καὶ ἀπραγμοσύνῃ πολλῇ τιμῶσι τὴν δόξαν. οὗτοι ὀλίγῳ πρότερον, λέγω δὲ ἡνίκα πρῶτόν τε καὶ εἰκοστὸν ἔτος ἰουστινιανὸς βασιλεὺς τὴν αὐτοκράτορα εἶχεν ἀρχὴν, πρέσβεις τέτταρας ἐς βυζάντιον ἔπεμψαν, ἐπίσκοπόν σφισι τινὰ δεόμενοι δοῦναι, ἐπεὶ ὅστις μὲν αὐτοῖς ἱερεὺς ἦν, τετελευτήκει οὐ πολλῷ πρότερον: ἔγνωσαν δὲ ὡς καὶ ἀβασγοῖς ἱερέα βασιλεὺς πέμψειε καὶ αὐτοῖς προθυμότατα ἰουστινιανὸς βασιλεὺς ἐπιτελῆ ποιήσας τὴν δέησιν, ἀπεπέμψατο. οἱ δὲ πρέσβεις οὗτοι οὔννων τῶν οὐτιγούρων ἐς μὲν τὸ ἐμφανὲς αὐτηκόων πολλῶν ἀποστομίζοντες ὅτου δὴ ἕνεκα ἥκοιεν, ἄλλο οὐδὲν ὅτι μὴ τὰ ἀμφὶ τοῦ ἱερεῖ βασιλεῖ ἤνεγκαν. ὡς λαθραιότατά τε ἤδη μαν ξυγγενόμενοι, ἅπαντα φράζουσιν ὅσα συνοίσειν τῇ ῥωμαίων ἀρχῇ ἔμελλε, ξυμφέρου μένων ἐς ἀλλήλους ἀεὶ τῶν σφίσι προσοίκων βαρβάρων. ὅντινα δὲ τρόπον οἵ τε τετραξῖται καὶ ὅθεν ἀναστάντες ἐνταῦθα ἱδρύσαντο, ἐρῶν ἔρχομαι. Πάλαι μὲν οὔννων τῶν τότε κιμμερίων καλουμένων πολύς τις ὅμιλος τὰ χωρία

ρία

εἰα ταῦτα ἐνέμοντο ὧν ἄρτι ἐμνήσθην. βασιλεύς τε εἷς ἅπασιν ἐφειστήκει καί ποτέ τις αὐτῶν τὴν ἀρχὴν ἔσχεν ᾧ δὴ παῖδες ἐγένοντο δύο, ἅτερος μὲν, οὐτουργοὺρ ὄνομα· κουτριγοὺρ δὲ ὁ ἕτερος. οἵπερ ἐπειδὴ αὐτῷ ὁ πατὴρ τὸν βίον συνεμετρήσατο, τήν τε ἀρχὴν ἄμφω ἐν σφίσιν αὐτοῖς διεδάσαντο, καὶ τὴν ἐπωνυμίαν τοῖς ἀρχομένοις αὐτοῖς ἔδοσαν. οἱ μὲν γὰρ, οὐτίγουροι, οἱ δὲ κουτρίγουροι καὶ ἐς ἐμὲ ὀνομάζονται. οὗτοι μὲν ἅπαντες, τῇδε ᾤκηνται κοινὰ μὲν τὰ ἐπιτηδεύματα ξύμπαντα ἔχοντες, οὐκ ἐπιμιγνύμενοι δὲ ἀλλήλοις. οἱ δὲ, τῆς τε λίμνης καὶ τῆς ἐνθένδε ἐκροῆς ἐς τὰ ἐπιθάτερα ἵδρυνται, ἐπεὶ οὔτε διέβαινόν ποτε τὰ ὕδατα ταῦτα, οὔτε διαβατὰ εἶναι ὑπώπτευον, πρὸς τὰ εὐκολώτατα περίφοβοι ὄντες. τῷ μηδένα ἀποπειράσασθαι αὐτῶν πώποτε, ἀλλ' ἀμελέτητοι τῆς διαβάσεως παντάπασιν εἶναι. Λίμνην δὲ τὴν μαιῶτιν καὶ τὴν ἐξ αὐτῆς ἐκβολὴν ὑπερβάντι, εὐθὺς μὲν ἐς αὐτήν που τὴν ταύτης ἀκτὴν οἵ τε τετραξῖται καλούμενοι Γότθοι τὸ παλαιὸν ᾤκηντο, ὧν ἐπεμνήσθην ἀρτίως. πολλῷ δὲ αὐτῶν ἄποθεν Γότθοι τε καὶ οὐισίγοτθοι καὶ βανδίλοι, καὶ τὰ ἄλλα Γοτθικὰ γένη ξύμπαντα ᾤκηντο. οἳ δὴ καὶ σκύθαι ἐν τοῖς ἄνω χρόνοις ἐπεκαλοῦντο, ἐπεὶ πάντα τὰ ἔθνη ἅπερ τὰ ἐκεῖ χωρία εἶχον, σκυθικὰ μὲν ἐπὶ κοινῆς ὀνομάζεται: ἔνιοι δὲ αὐτῶν σαυρομάται ἢ με-

 λάγχλαινοι

λάχλαινοι, ἢ ἄλλο τι ἐπεκαλοῦντο. προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου φασὶν, εἴπερ ὁ λόγος ὑγιής ἐστι, τῶν μὲν Κιμμερίων νεανίας τινὰς ἐν κυνηγεσίῳ διατριβὴν ἔχειν: ἔλαφον δὲ μίαν πρὸς αὐτῶν φεύγουσαν, ἐς τὰ ὕδατα ἐσπηδῆσαι ταῦτα: τούς τε νεανίας εἴτε φιλοτιμίᾳ εἴτε φιλονικείᾳ τινὶ ἐχομένους ἢ καί τι δαιμόνιον αὐτοὺς κατηνάγκασε, τῇ ἐλάφῳ ἐπισπέσθαι ταύτῃ, μηχανῇ τε μεθίεσθαι αὐτῆς οὐδεμιᾷ, ἕως ξὺν αὐτοῖς ἐς τὴν ἀντιπέρας ἀκτὴν ἵκοντο: καὶ τὸ μὲν διωκόμενον ὅ τί ποτ' ἦν, εὐθὺς ἀφανισθῆναι. δοκεῖ γάρ μοι ὡς οὐδὲ ἄλλου του ἕνεκα ἐνταῦθα ἐφάνη ὅτι μὴ τοῦ γενέσθαι κακῶς τοῖς τῇδε ᾠκημένοις βαρβάροις. τοὺς δὲ νεανίας τοῦ μὲν κυνηγεσίου ἀποτυχεῖν: μάχης δὲ ἀφορμὴν καὶ λείας εὑρέσθαι. ἐς ἤθη γὰρ τὰ πάτρια ὅτι τάχιστα ἐπανήκοντες, ἔνδηλα πᾶσι Κιμμερίοις πεποίηνται, ὅτι δὴ ταύτῃ βατὰ σφίσι τὰ ὕδατα εἴη. ἀνελόμενοι οὖν αὐτίκα τὰ ὅπλα, πανδημεί τε διαβάντες, ἐγένοντο μελλήσει οὐδεμιᾷ ἐν τῇ ἀντιπέρας ἠπείρῳ. Βανδήλων μὲν ἤδη ἐνθένδε ἀναστάντων ἐπί τε Λιβύης ἱδρυσαμένων, ἐν Ἱσπανίᾳ δὲ Οὐισιγότθων οἰκησαμένων. Γότθοις οὖν τοῖς ἐς τὰ τῇδε ᾠκημένοις πεδία, ἐξαπιναίως ἐπιπεσόντες, πολλοὺς μὲν ἔκτειναν, τοὺς δὲ λοιποὺς ἐτρέψαντο ἅπαντας. ὅσοι τε αὐτοὺς διαφυγεῖν ἴσχυσαν, ξὺν παισί τε καὶ γυναιξὶν ἐνθένδε ἀναστάντες ἀπέλιπον μὲν τὰ πάτρια ἤθη:

ἤδη: διαπορθμευσάμενοι δὲ ποταμὸν ἴστρον ἐν γῇ τῇ ῥωμαίων ἐγένοντο. καὶ πολλὰ μὲν τοὺς ταύτῃ ᾠκημένους δεινὰ ἔδρασαν: μεταδόντος δὲ βασιλέως ᾠκήσαντο ἐς τὰ ἐπὶ Θρᾴκης χωρία: καὶ τὰ μὲν ξυνεμάχουν ῥωμαίοις, τάς τε συντάξεις ὥσπερ οἱ ἄλλοι στρατιῶται πρὸς βασιλέως κομιζόμενοι ἀνὰ πᾶν ἔτος καὶ φοιδεράτοι ἐπικληθέντες. οὕτως γὰρ αὐτοὺς τότε Λατίνων φωνῇ ἐκάλεσαν ῥωμαῖοι: ἐκεῖνο οἶμαι παραδηλοῦντες ὅτι δὴ οὐχ ἡσσημένοι αὐτῶν τῷ πολέμῳ Γότθοι, ἀλλ' ἐπὶ ξυνθήκαις τισὶν ἔνσπονδοι ἐγένοντο σφίσι. φοίδερα γὰρ λατῖνοι τὰς ἐν πολέμῳ καλοῦσι ξυνθήκας, ἧπέρ μοι ἔμπροσθεν δεδήλωται λόγοις. τὰ δὲ καὶ πόλεμον πρὸς αὐτοὺς διέφερον οὐδενὶ λόγῳ ἕως ᾤχοντο ἀπιόντες ἐς Ἰταλίαν Θευδερίχου ἡγουμένου σφίσι. τὰ μὲν οὖν τῶν Γότθων τῇδε κεχώρηκεν. οὖννοι δὲ αὐτῶν τοὺς μὲν κτείναντες, τοὺς δὲ ὥσπερ ἐρρήθη ἐξαναστήσαντες, τὴν χώραν ἔσχον. καὶ αὐτῶν κουτριγοῦροι μὲν παῖδας καὶ γυναῖκας μεταπεμψάμενοι, ἐνταῦθα ἱδρύσαντο, οὗ δὴ καὶ ἐς ἐμὲ ᾤκηνται: καὶ δῶρα μὲν πολλὰ πρὸς βασιλέως ἀνὰ πᾶν ἔτος κομίζουσι, καὶ διαβαίνοντες ποταμὸν ἴστρον καταθέουσιν ἐσαεὶ τὴν βασιλέως χώραν, ἔνσπονδοί τε καὶ πολέμιοι ῥωμαίοις ὄντες. οὐτίγουροι δὲ ξὺν τῷ ἡγουμένῳ ἐπ' οἴκου ἀπεκομίζοντο, μόνοι τὸ λοιπὸν ἐνταῦθα καθιζόμε-

νοι

νοι, οἵπερ ἐπειδὴ λίμνης τῆς μαιώτιδος ἀγχοῦ ἐγένοντο, Γότθοις ἐνταῦθα τοῖς τε βαξίταις καλουμένοις ἐνέτυχον. καὶ τὰ μὲν πρῶτα φραξάμενοι ταῖς ἀσπίσιν οἱ Γότθοι, ἀντικρὺ τοῖς ἐπιοῦσιν ὡς ἀμυνόμενοι ἔστησαν, θάρσει τε τῷ σφετέρῳ καὶ χωρίου ἰσχύϊ θαρσοῦντες. αὐτοὶ γὰρ ἀλκιμώτατοι ἁπάντων εἰσὶ τῶν βαρβάρων: καὶ ἡ πρώτη τῆς μαιώτιδος ἐκροὴ, οὗ δὴ τότε οἱ τε βαξῖται Γότθοι ἵδρυνται, ἐν κόλπῳ ξυνιοῦσα μηνοειδεῖ, περιβαλοῦσά τε αὐτοὺς ἐκ τοῦ ἐπὶ πλεῖστον, μίαν ἐπ' αὐτοὺς εἴσοδον οὐ λίαν εὐρεῖαν αὖ τοῖς ἐπιοῦσι παρείχετο. ὕστερον δὲ (οὔτε γὰρ οὖννοι χρόνον τινὰ τρίβεσθαι σφίσιν ἐνταῦθα ἤθελον, οὔτε Γότθοι τῶν πολεμίων ὁμίλῳ ἐπὶ πολὺ ἀνθέξειν οὐδαμῆ ἤλπιζον) ἐς λόγους ἀλλήλοις ξυνίασιν, ἐφ' ὧν ἀναμιχθέντες κοινῇ ποιήσονται τὴν διάβασιν: καὶ οἱ Γότθοι ἱδρύονται μὲν ἐν τῇ πέρας ἠπείρῳ παρ' αὐτὴν τῆς ἐκβολῆς μάλιστα τὴν ἀκτὴν, ἵνα δὴ καὶ τανῦν ἵδρυνται: φίλοι τε καὶ ξύμμαχοι τὸ λοιπὸν οὐτιγούροις ὄντες ἐπὶ τῇ ἴσῃ καὶ ὁμοίᾳ σφίσιν ἐνταῦθα βιώσονται τὸν πάντα αἰῶνα. οὕτω μὲν οὖν οἵδε Γότθοι τῇδε ἱδρύσαντο, καὶ τῶν κουτριγούρων, ὥσπερ μοι εἴρηται, ἀπολελειμμένων ἐν γῇ τῇ ἐπὶ θατέρᾳ τῆς λίμνης οὔσῃ, μόνοι οὐτίγουροι τὴν χώραν ἔσχον, πράγματα ῥωμαίοις ὡς ἥκιστα παρεχόμενοι, ἐπεὶ οὐδὲ αὐτῶν ἄγχιστα ᾤκηντο, ἀλλ' ἔθνεσι πολλοῖς διειργόμενοι

μεταξὺ

μεταξὺ ὄντων ἀκουσίῳ ἀπραγμοσύνῃ ἐς αὐτοὺς ἔχοντ). ὑπερβάντι δὲ λίμνην τε τὴν μαιῶτιδα καὶ ποταμὸν τάναϊν, ἐπὶ πλεῖστον μὲν τῆς τῆδε πεδίων κουτρίγουροι οὖννοι, ὥσπερ μοι εἰρήσθη, ᾠκήσαντο. μετὰ δὲ αὐτοὺς σκύθαι τε καὶ ταῦροι ξύμπασαν ἔχουσι τὴν ταύτῃ χώραν, ἧσπερ μοῖρά τις ταυρικὴ καὶ νῦν ἐπικαλεῖται, ἵνα δὴ καὶ τῆς ἀρτέμιδος τὸν νεὼν γεγονέναι φασὶν, ἧσπερ ποτὲ ἡ τοῦ ἀγαμέμνονος ἰφιγένεια προέστη. καὶ οἱ σκύθαι τε τῇ χώρᾳ τοὔνομα τοῦτο γεγονέναι φασὶ, σκύθας τὲ τὴν ἐκεινάδε ξύμπαντας καλεῖσθαι τοὺς ἐνταῦθα ἀνθρώπους, τεκμηριούμενοι τοῖς ἀμφί τε ὀρέστῃ καὶ πόλει Κομάνῃ διηγημένοις μοι ἐς ἐκεῖνο τοῦ λόγου. ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων λεγέτω ἕκαστος ὥσπη αὐτῷ βουλομένῳ ἐστί. πολλὰ γὰρ τῶν ἑτέρωθι γεγενημένων ἴσως δὲ καὶ οὐδαμῇ ξυμπεπτωκότων ἄνθρωποι προσποιεῖσθαι φιλοῦσιν ὡς πάτρια ἤθη, ἀγανακτοῦντες ἢν μὴ τῇ δοκήσει τῇ αὐτῶν ἅπαντες ἕπωνται. μετὰ δὲ τὰ ἔθνη ταῦτα, πόλις θαλάσσιος οἰκεῖται βόσποῤῥος ὄνομα, ῥωμαίων κατήκοος γενομένη οὐ πολλῷ πρότερον. &c.

Ε Α-

EADEM
LATINE.

* * *

SVPRA Sagidas Hunnicæ variæ nationes ſitæ ſunt. Dehinc autem Eulyſia regio appellatur. Barbari autem eius incolæ & mediterraneis locis & ad maris litora habitant ad Mæotim vſque paludem & Tanaim fluuium qui in eam paludem influit. Ea autem palus in Euxini ponti litus labitur. Eius autem regionis accolæ olim quidem Cimmerij nominabantur, nunc autem Vturguri: & ſupra eos ad Aquilonem Antorum Amera. vltra eum autem locum vnde paludis eruptio incipit, habitant Gothi Traxitæ nomine, non multi, ſed qui Chriſtianorum legem colentes, eam accurate tuentur. Vocant autem incolæ Tanaim etiam illam eruptioné quæ à Mæotide palude incipiens ad Euxinum vſque pontum pertinet, itinere, vt aiunt, dierum viginti. quin & qui inde ſpirat ventum Tanaitem appellant. An autem Gothi iſti, quemadmodum & Gothicæ gentes cæteræ, Arrianam olim ſecuti ſint perfidiam,

perfidiam, an aliam aliquam, non dixero, quando nec ipſi id ſciunt. ſed hodie amore multo & tranquillitate hanc doctrinam colunt. Hi paullo ante, nimirum XXI. anno imperij Iuſtiniani, legatos quatuor Byzantium miſere, Epiſcopum ſibi concedi poſtulantes, quando qui ipſis ſacerdos erat, mortem haud ita dudum obierat. Inaudierant autem & Abaugis ab Imperatore miſſum eſſe Pontificem. Et Iuſtinianus quidem promtiſſime, eorum annuens precibus ad eos Epiſcopum miſit.* Legati autem iſti Hunnorum Vtigurorum cùm à multis quam ob cauſam ad Imp. veniſſent, rogarentur, publicè nulla alia de cauſſa quàm ſacerdotis accipiendi iter ſibi ſuſceptum teſtabantur. Poſtquam verò interius admiſſi clam conuenerunt, quomodo res Romana commiſſis inter ſe qui ſibi vicini erant barbaris, iuuaretur, aperiunt. Qui autem & vnde profecti Traxitæ iſti, ſedes ibi poſuerint, dicam. Olim ingens Hunnorum, qui Cimmerij tunc dicebantur, multitudo ea quæ dixi loca inhabitabat, iiſque princeps vnus præerat. Contigit autem olim quendam ex iis duos habere filios, alterum Vturgur nomine, alterum

rum

rum Cutrigur. qui poſt parentis mortem imperio inter ſe diuiſo, cognomen ſuum populis ſibi ſubiectis quique tribuerunt. Hi enim Vtiguri, illi Cutriguri hodieque nominantur. Iſti omnes ibi habitant ſtudiis quidem inter ſe per omnia ſimiles, impermixti autem inter ſe. Hi verò in altera paludis eiuſque eruptionis parte ſedent; qui olim aquas illas neque traiiciebant, neque traiici poſſe exiſtimabant, in expeditiora loca facile migrantes, cùm neque tranſmittere tentarent, neque ſolliciti de traiectu vllo modo eſſent. Paludem autem Mæotidem eiuſq. eruptionem tranſgredienti, ſtatim occurrebant olim ad eius oram Gothi Traxitæ nominati, quorum modò memini. Longe autem ab iis Gothi, & Viſigothi, & Vandili, & cæteræ Gothicæ nationes omnes, qui & Scythæ ſuperiorib. temporibus dicebantur. quandoquidem communi vocabulo Scythicæ nominabantur nationes eæ omnes quæ loca ea incolebant, earum autem aliquæ Sauromatæ, aut Melanchalæni, aut alio quo nomine. Procedente autem tempore ferunt, ſi vera eſt narratio, iuuenes quoſdam Cimmerios venatione ſe exercere ſolitos,

in ceruam incidiſſe, quæ eos cum fugeret, in aquas illas inſilierit, iuueneſque laudis cupidine, an victoriæ amore, an diuino cogente numine, ceruam perſecutos donec ſimul cum ea in aduerſam paludis marginem perueniſſet. Et id quidem quod inſequebantur quidquid illud fuerit, ſtatim euanuiſſe. Videtur enim mihi nulla alia de cauſſa ibi apparuiſſe, quam vt male eſſet barbaris, qui ea loca incolebant. Iuuenes igitur iſtos venatu fruſtratos, pugnæ prædæque occaſionem nactos. Quamprimum enim ad patrias ſedes reuerſi, Cimmerios docuerunt tranſmitti aquas illas poſſe. Raptis igitur armis omnes ſimul tranſgreſſi, confeſtim in altera ripæ parte exſtiterunt, Vandilis iam inde digreſſis & in Africa conſtitutis; Viſigothis autem in Hiſpania habitantibus. Gothos igitur locorum incolas aggreſſi multos necant, cæteros in fugam vertunt omnes. Quicunque autem eorum vim effugere potuere, aſſumtis liberis vxoribusque inde profecti ſedes patrias reliquerunt, & Iſtro fluuio tranſito in Romanorum regione conſtiterunt: vbi cum grauiter incolas vexaſſent, in vicinis Thraciæ locis concedente Imp.

conſederunt. Et partim quidem Romanis auxiliares erant, & quotannis ſtipendium ab Imp. ſicut cæteri milites, accipiebant, Fœderati cognominati (ita enim Latina voce eos Romani dixere, illud opinor ſubinnuentes non bello à ſe victos, ſed pactionibus certis amicos factos Gothos. (Fœdera enim Latini pactiones quæ in bello fiunt adpellant, ſicut ſuperius à me dictum eſt.) partim autem bellum cum eis meditabatur, donec Theuderico duce in Italiam peruenerunt. Et Gothorum quidem res ita ſe habent. Hunni autem eorum partem mactantes, partem, vt dictum eſt, excubantes, regionem obtinebant. Et ex eis quidem Cutriguri liberis vxoribusque aſſumtis ibi conſederunt, vbi hodieq; habitant, & munera ab Imp. multa ſingulis annis percipiunt, & tranſuecti Iſtrum fluuium, ſemper Imp. ſubiectam regionem populantur, fœderati ſimul & hoſtes Romanorum. Vtigouri verò cum ſuo duce domum redierunt, ſoli in poſterum eam regionem obtinentes. Hi cum prope Mæotidem paludem applicuiſſent, in Gothos & eos qui Traxitæ dicuntur, inciderunt. Ac primo quidem

Gothi

Gothi ſcutis armati obuiam aggredientibus proceſſerunt ſeſe defenſuri tam virib. ſuis quam locis fidentes. Hi enim ſunt barbarorum omnium fortiſſimi, & prima Mæotidis eruptio ad quam tunc Traxitæ Gothi habitabãt, in Lunæ ſpeciem ſinuata, eosque vndique prope ambiens, ingreſſum ad eos vnicum eumque admodum anguſtum inuadentibus præbebat. Poſtea tamen cum neque Hunni multum temporis ibi terendum ſibi eſſe conſtituerent, neque Gothi pares ſe hoſtium multitudini cernerent, inter ſe collocuti, traicere omnes ſimul deliberant, ea conditione, vt Gothi in continente vltra ripam ad eruptionis ipſius oram ſedes figãt, vbi etiamnum habitant, & amici ſociique de cætero ſint Vtigurorum in perpetuum pari cum Hunnis iure. Ita igitur Gothi ibi habitarunt, & Cutriguris in vlteriore Mæotidis paludis continente, ſicut dictum eſt, relictis, ſoli Vtiguri eam regionem tenuerunt negotium Romanis minime exhibentes, quorum neque ſunt vicini admodum, & interiectis multis nationib. otium vel inuiti colunt quantum ad Romanos attinet. Tranſmiſſa autem Mæotide pa-

lude & Tanai flumine, Cutriguri Hunni, ſicut dictum à me eſt, magnam partem eius tractus incolunt. Poſt eos Scythæ & Tauri totam occupant eam regionem quæ Lacinia Taurica hodieque dicitur, vbi & Dianæ aiunt fuiſſe templum cuius Agamemnonis filia olim fuit antiſtita. Præterea Scythæ aiunt tum regioni id nomen fuiſſe, tum etiam Scythas vocari eos omnes qui ea loca habitãt, id ex iis conijcientes quæ de Oreſte & Comana vrbe narrata à me ſunt cum de iis mentio incidit. Sed de his ſuum eſto cuiq. iudicium. Pleraque enim quæ vel alibi geſta ſunt, vel etiam nunquam acciderunt, quidam comminiſci gaudent tanquam ſint genuina & vbi nati ſunt, geſta, ægrè ferentes niſi ſuam opinionem cæteri omnes tueantur. Poſt eas verò gentes, vrbs maritima habitatur Boſphorus nomine, non ita dudum Romanis obediens. &c.

Caſti-

Caſtigationes
IN
ISIDORI
CHRONICON GOTHORVM.

EXIMIA *quædam fuit & ſingularis* CL. V. *Petri Pithœi I. C. cum Iuris, tum antiquitatis & linguarum hiſtoriarúmque cognitio. Teſtantur id præclara ipſius ſcripta quibus rem literariam illuſtrauit, neque de ſuo tantum ſeculo ſed de omni poſteritate quàm optimè eſt meritus; neque porrò deſtitiſſet plura cotidie doctrinæ induſtriæq́; ſuæ monumenta edere, niſi ipſum Deus ex hoc mundanæ vitæ ergaſtulo ad cæleſtem illum beatorum cœtum euocaſſet. Cuius quidem obitus vt bonis omnibus & doctis viris per quam acerbus accidit, ita hoc eis maximo ſolatio eſſe poteſt, quòd in* CL. V. *Franciſco Pithœo I. C. germano illius fratre, optimoq́; λαμπαδούχῳ, par eruditio, iudiciiq́; acrimonia, par etiam de omni literatura bene merendi & voluntas & facultas vigeat; quem vt Deus Reip. literariæ quàm diutiſſimè ſeruet incolumem, eiuſq́; ſtudia benignitatis ſuæ aura aſpiret, obnixè precamur. Inter alia verò quamplurima monimenta antiquitatis*

 quitatis

quitatis quæ Petrus Pithœus à ſitu interituq́; vindicauit, ſunt etiam Leges Gothorum, & hoc Iſidori Chronicon in quo multa ſunt ſcitu digniſſima, neque apud alios hiſtoricos obuia. Cum vero per inſcitiam vti fit librariorum multa in hoc Chronicon errata in ſupputatione temporum atque Erarum incidiſſent, eorumq́; me monuiſſet Illuſt. V. Ioſephus Scaliger, operæpretium me facturum putaui, ſi eorundem etiam Lectorem admonerem. Neque enim exiguum vſum hæ Caſtigationes ſunt habituræ, ad alia eiuſdem farinæ errata quæ in Gregorium Turonenſem alioſque ſcriptores irrepſerunt, corrigenda.

PAG. itaque 201. lin. 18. vbi legitur, ERA CCXIIII.] Hîc nota vnitatis pro notâ centenarij irrepſit; vt non ſemel apud Greg. Turon. & alios. Legendum enim CCXCIII; qui erat annus Valeriani & Galieni Impp. tertius.

Ibid. *Anno * Valeriani,*] lege, Anno III. Valeriani, vt iam diximus.

202, l. 8. ERA CCLXVIIII.] Hinc excidit, nota centenarij. lege: CCCLXVIIII: qui erat annus Chriſti Dionyſianus CCCXXXI: atque adeò erat XXVI. Conſtantini Magni, vt noſter auctor vult: quandoquidem maxima pars veterum & recentiorum annum primum imperij Conſtantini ſtatuunt in anno Chriſti 306. Sed de hac re conſule lib. V. De Emendatione temporum.

Ibid.

Ibid. l. 20. ERA CCCVIII;] Hinc quoque excidit vnus centenarius. Legendum : CCCCVIII; Nam annus quintus Valentis eſt Chriſti 369. proinde ERÆ Hiſpanicæ 407. Valentinianus enim iniit imperium fine Februarij anni Chriſti 364. Cum autem imperaſſet annũ vnum, menſem vnum, acciuit ad ſocietatem Imperij Valentem fratrem, anno Chriſti 365, ERA 403. Ergo annus Valentis quintus erat ERÆ 407.

203, l. 7. ERA CCCCXV. *Anno* XIIII. *Valentis.*] Ex iis quæ ſupra demonſtrata ſunt, legendum, Anno XIII. Valentis.

205, l. 9. *Anno Honorij & Arcadij.*] lege, Anno XV. Arcadij. ERA ipſa, & temporum ratio, & Faſti conſulares hoc probant.

206, l. 19. ERA CCCCXLVIIII. *Anno primo Theodoſii minoris.*] Arcadius obiit Kal. MAI: ERA CCCCXLVI. vnde init Imperium Theodoſij minoris Arcadij F. Ergo hîc perperam legeretur: CCCCXLVIIII; pro CCCCXLVI; Sed non eſt error librarij, cum ſequenti capite annus ſeptimus Theodoſij minoris ſit ERA CCCCLIIII; quæ debebat eſſe CCCCLII. Biennio enim plus dicit vtrobique. Itaque ſecundum Iſidorum Arcadius obierit Anno Chriſti 410, ERA 448.

208, l. 20. ERA CCCCLXVII. *anno* * *Theodoſii minoris.*] Secundum Iſidorum is erat annus Theodoſij minoris viceſimus. Itaque haud dubiè Iſidorus ſcripſit ERA CCCCLXVII; anno XX. Theodoſij minoris.

209. l. vlt. ERA CCCCXC; *anno Marciani Imp. primo*] v. Kal. Auguſti ERA 488, anno Chriſti

Dionyſiano 450. cœpit regnare Marcianus. Hic tamen eius annus primus conijcitur in ERAM 490. Quare vno ſaltem anno plus dicit, vt & in ſequenti capite.

215, l. 3. ERA DXLV, *anno* XXVI. *Anaſtaſii Imp.*] Legendum, Anno XVII. vt ſuprà.

Ibid. l. 16. ERA DLXIIII; XIIII, *anno Iuſtiniani*]. Locus valde perturbatus. Iuſtiniani annus primus conſurgit ex Anno Chriſti Dionyſiano 527, Indictione V, ERA 565. Proinde annus XIIII. Iuſtiniani congrueret ERÆ DLXXVIII, qui tamen hic eſt DLXIIII, haud dubiè nō Iſidori, ſed librariorum culpa, cum conſtet Iuſtinianum nondum iniuiſſe Imperium ERA DLXIIII.

216, l. 1. ERA DLX *nona*] Certo certius eſt, hinc excidiſſe notam denarij, & legendum eſſe ERA DLXX nona. Vel, quod idem eſt DLXXVIIII. Id planè confirmat, antecedente capite legendum DLXXVIII.

217, l. 4. ERA DLXXX; *anno* XII. *Iuſtiniani.*] Hîc nota vnitatis, pro notà quinarij poſita. Lege, Anno XVI.

Ibid. l. 10. ERA DLXXXIIII. *anno* XVI.] Hîc nota quinarij pro nota Denarij ſuppoſita. Lege, XXI. quanquam viceſimus annus Iuſtiniani ille erat, non autem viceſimus primus.

Ibid. l. 18. ERA DXCIII; *anno* XXXVIII. *Iuſtiniani.*] Lege, anno XXVIII. Iuſtiniani.

218, l. 8. ERA DXVIII] Lege, DXIIII; qui erat annus Chriſti 566, ſecundus Iuſtini Iunioris, ex Idibus Nouembris. Sequenti quoque capite legendum, ERA DXIII;

237, l. 22. *Anno Incarnationis Domini noſtri Ieſu Chriſti* DCCLXXII.] Hîc vnus centenarius abundat. Lege DCLXXII.

Initia itaque regni Gotthorum in Hiſpania ratione Erarum Hiſpanicarum, & Annorum Chriſti ordine qui ſequitur diſtingue.

Anni ÆRÆ *Hiſpanicæ.*	Anni *Chriſti.*	
407	369	Athanaricus.
420	382	Alaricus cum Radagatho.
449	411	Athaulphus.
454	416	Segericus.
454	416	Wallia.
457	419	Theuderedus.
490	452	Turiſmundus.
491	453	Theudericus.
504	466	Euricus.
521	483	Alaricus.
544	506	Geſalricus.
549	511	Theudericus.
565	527	Amalaricus.
569	531	Theudis.
586	548	Theudiſculus.
587	549	Agila.
592	554	Atanagildus.
605	567	Liuua.
606	568	Leouigildus.
624	586	Reccaredus.

Anni ÆRÆ *Hiſpanicæ*	Anni *Christi.*	
639	601	Liuua.
641	603	Wittericus.
648	610	Gundemarus.
650	612	Siſebutus.
659	621	Suinthila.
669	631	Siſenandus.
674	636	Chintila.
678	640	Tulca.
680	642	Chindaſuintus.
710	672	Wamba.
718	680	Eruigius.
725	687	Egiga.
739	701	Witiza.
749	711	Rudericus.

De ratione vero Erarum Hiſpanicarum qui plura cognoſcere velit, adeat Ioſephi Scaligeri libros de Emendatione temporũ, Theſaurum incomparabilem, quem ab ipſo accuratiſſime recognitum, & infinitarum rerum ſcitu digniſſimarum acceſſione locupletatum, proximus, vti ſpero, Autumnus è typographeio Plantiniano in lucem proferet.

INSCRIPTIONES

Regum Gothorum.

† IND. IN. M. WAMBA ℞
CORDOBA PATRITIA.

*

† SVINTHILA. REX
CORDOBA. TOPRM.

*

† ID. INM. ERVIGIVS ℞.
CORDOBA PATRITIA.

*

† IΔINM. ERVIGIVS. ℞.
† ISPALI. PIVS.

*

† WITTERICVS. RE
† PIVS. ISPALI.

*

† ...... WAMBA. ℞.
ISPALI. PIVS.

*

† RECCAREDVS REX.
† PIVS. ISPALI.

*

† SISEBVTVS RE
† ISPALI. PIVS.

*

† SVINTHIL. RE
† IVSTVS. TV: CI.

SVIN-

*

† SVINTILA RE
† PIVS. ELIBER.

*

† SISEBVTVS. RE
PIVS. ELIBERRI.

*

† RECCESVINΘVS ℞
† BRACARA. PIVS.

*

† I. DINM. EGICA ℞. VCTR. R.

*

† RECCAREDVS REX
† EMERITA VICTOR.

*

† SISEBVTVS RE
† EMERETA PIVS.

*

I. DINMN ERVIGIVS ℞.

*

† IND. N. M. WITIZA ℞.

*

† LEOVIGILDVS REX.
TOS ELVORA. IVS.

*

† RECCAREDVS. RE
† TOS ELVBIA.

*

I. DI. NMN. eſt I. DI. NMN.
Hoc eſt, IN DEI NOMINE.

NOTÆ

NOTÆ
IN
PROCOPII FRAGMENTVM
DE SEDIBVS GOTHORVM.

HVIVS *etiam præclari fragmenti Procopiani editionem, ſumtam ex Deſcriptione Ponti Euxini, quæ cum integro vno Procopij libro deſideratur in Latinis quotquot adhuc in lucem prodierunt illius authoris editionibus, debemus eiuſdem quem antea laudaui Petri Pithœi diligentiæ. Quod quidem fragmentum quòd magnam rebus Gothicis lucem adferat, ita vt ante annos aliquot Græcè & Latinè Lutetiæ apud Sebaſtianum Niuellium ad calcem Legum Gothicarum eſt editum, Iornando meo adieci. Caſtigationesq́ illius Lutetianæ editionis margini adiectas quæ mihi εὐςόχως ἔχειν videbantur in contextum recepi. Errata verò plura quæ librariorum vitio irrepſerant, & adhuc reſident, & interpretem fefellerunt, quoad potero inpræſentiarum corrigam.*

PAG. 239, *lin.* 18. ὀνομάζονται) lege ὠνομάζοντο.

l. 20. τὰ ἄντων ἄμηρα ἵδρυνται) Inſigne hoc erratum vitio, non dubitauerim, librarij in exemplar MS. quo vſus fuit interpres irrepſerat. In Procopio, cuius exemplar nobis Nobiliſſ. Ampliſſ. que vir Aug. Iac. Thuanus conſiliarius Regius

gius, & ſupremæ Curiæ Pariſienſis Præſes, pro ſingulari ſuo ad iuuandam promouendamque rem literariam ſtudio ac beneficentia, tranſſcribi curauit, ita legitur, *ἔθνη τὰ Ἀντῶν*, deinde ex ductibus ſequentis vocis nonnihil alioquin intricatis, ſatis tamen conſtat legendum *ἄμετρα*. vt ſit ſenſus planiſſimus: vltra Vturguros Boream verſus infinitas Antarum gentes habitare. De qua gente vide Iornandem pag. 16.

l. 22. *ὅι τε τραξῖται*: *lege οἱ Τετραξῖται.*

240. *l.* 7. *ἀλλὰ φιλία τελαμὼν καὶ ἀπραγμοσύνη πολλῇ τιμῶσι τὴν δόξαν*) Error manifeſtus ſiue potius inſcitia Græculi alicuius ſcribæ, qui pro *ἀλλ' ἀφέλεια* &c. ſubſtituit *ἀλλὰ φιλία*, interpretem fefellit.

l. 15. *προτιμώτατα. lege προθυμότατα.*

l. 17. *οἱ δὲ πρέσβεις ὑπὸ οὔννων τῶν οὐτουργούρων ἐς μὲν τὸ ἐμφανὲς αὐτηκόων πολλῶν ἀποστομίζοντες*) Vnica vocula vel omiſſa vel neglecta effecit vt interpres authoris ſententiam minus aſſequeretur. Scribe itaque, *οἱ δὲ πρέσβεις ὑπὸ δέους τῶν οὔννων* &c. quorum & ſequentium hic eſt ſenſus: Legati autem hi metu Hunnorum Vtugurorum palam quidem multa quæ ex auditu acceperant muſſitantes atque celantes (nam hoc eſt *τὸ, ἀποστομίζοντες*) cuius rei cauſa venirent, aliud quidem nihil quàm de Epiſcopo detulerunt. Clam verò admodum ad arcanum colloquium admiſſi, omnia aperiunt quæ Romanorum imperio conducibilia fore iudicabant, cùm finitimi barbari aſſiduis inter ſe diſſenſionibus conflictarentur.

l. 21. *λαπραιότατα*) *lege λαθραιότατα.*

l. 24

l. 24. οἵτε ζαξίται) *lege* οἱ τετραξῖται vt ſuprà.

241. *l.* 15. πρὸς τὰ δυσκολώτατα περίφοβοι ὄντες) ita emendaui, cùm antea legeretur in contextu περίφοι, & in margine poſitum eſſet περίφοροι. quam lectionem ſecutus interpres vertit, *Inexpeditiora loca facile migrantes.* Ego verò contenderim legendum περίφοβοι. vt ſit ſenſus: Eos ad traiectum, qui alioqui facillimus erat, tentandum valde meticuloſos fuiſſe. Cuius quidem metus cauſam ſtatim ſubiungit, τοῦ μηδένα ἀποπειράσασθαι αὐτῶν πώποτε. hoc eſt, quòd nemo vnquam aquas illas traiicere tentaſſet.

l. 20. οἵτε τετραξῖται) *lege* οἱ τετραξῖται.

l. vlt. μελάγχλαινοι) De his & Erulis, & quos Hiſpani *Herreruelos* vocant, Germani *Swarte ruyters*, dicam in Notis meis in Procopij hiſtoriam.

242, *l.* 6. φιλονικεία) Erratum typographicum; *lege* φιλονεικία. & *l.* 12. ἄλλυ τοῦ *lege* ἄλλυ τυ. & *l.* 13. τῇδε, *lege*, τοῖς τῇδε. *l.* 20. βανδήλων *lege* βανδίλων.

243, *l.* 18. ἐξαναστήσαντες) In verſione Latina eſt, *Excubantes*, quod quidem veriſimile eſt erratum eſſe typographicum. Lege itaque *Exturbantes.*

l. vlt. καθεζόμενοι) rectius καθιζησόμενοι. & pro eo quod eſt in Latina verſione *obtinentes*, lege *obtenturi.* vel *inſeſſuri.*

244, *l.* 24.) ἐν τῇ γῇ ἀπὸ θατέρα) *lege*, ἐν τῇ γῇ ἐπὶ θάτερα τῆς λίμνης. hoc eſt, in terra ad vtrunq. paludis latus.

245, *l.* 7. ἥπερ στερρά τις πευεικὴ καὶ νῦν ἐπικαλεῖται)

Int.

Int. *Quæ Spina Taurica hodieq; dicitur.* vbi ad marginem appoſitum erat *Lacinia*, vide an pro σειρὰ legendum ſit ἀσειρά. vtraque verò lectio mihi parum integra videtur.

l. 17. ἄνθρωποι προσποιεῖσθαι φλαῦρον ὡς πάτρια ἤθη) vide án rectius pro προσποιεῖσθαι legi poſſit προσπαταιεῖσθαι.

Atque hæc quidem nunc temporis in hunc Procopij locum annotaſſe ſuffecerit. Plura, quæ fortaſſis in mentem venient, in Notis meis in totum Procopium, cuius vno, vt ſupra dixi, libro auctioris nouam verſionem adorno; & quàm fieri poterit citiſſimè in lucem emittam.

FINIS.

IORNANDES Epiſcopus Rauennas DE REGNORVM AC TEMPORVM *ſucceßione.*

IORNANDES VIGILIO S. D.

VIGILANTIAE veſtræ, nobiliſſime frater Vigili, gratias refero, quòd me perlongo tempore dormientem veſtris tandem interrogationibus excitaſtis. Deo magno gratias, qui vos ita fecit ſollicitos, vt non ſolùm vobis tantum, quantum & aliis vigiletis, macte virtutis & meriti. Vis enim præſentis mundi cognoſcere ærumnas, aut quando cœpit, vel quid ad nos vſque perpeſſus eſt, edoceri. Addis præterea, vt tibi,

 quomodo

quomodo reſpublica cœpit & tenuit, totumque penè mundum ſubegit, & hactenus vel imaginariè teneat, ex dictis maiorum floſculos carpens breuiter referam: vel etiam quomodo regnum à Romulo, & deinceps ab Auguſto Octauiano, in Auguſtum venerit Iuſtinianum. Quamuis ſimpliciter, meo tamen pandam eloquio. Licet nec conuerſationi meæ quod admones conuenire poteſt, nec peritiæ: tamen ne amici petitionibus obuiemus, quoquo modo valuimus, latè ſparſa collegimus; & prius ab autoritate diuinarum ſcripturarum, cui & inſeruire conuenit, inchoantes, & vſque ad orbis terræ diluuium, per familiarum capita currentes, deuenimus ad regnum Nini, qui Aſſyriorum in gente regnans, omnem pænè Aſiam ſubiugauit, & vſque ad Arbacem Medum: qui deſtructo regno Aſſyriorum, in Medos illud conuertit,

tit, tenuitque vſque ad Cyrum Perſam: qui itidem Medorum regnum ſubuerſum in Perſas tranſtulit, & exinde vſque ad Alexandrum Macedonem, qui deuictis Perſis, in Græcorum ditionem Rempublicam demutauit. Poſt hoc quomodo Octauianus Auguſtus Cæſar, ſubuerſo regno Græcorum, in ius dominationemque Romanorum perduxit. Et quia ante Auguſtum, iam per ſeptingentos annos, conſulum, dictatorum, regumque ſuorum ſolertia, Romana reſpublica nonnulla ſubegit, ab ipſo Romulo ædificatore eius originem ſumens, in viceſimoquarto anno Iuſtiniani Imperatoris, quamuis breuiter, vno tamen, in tuo nomine, & hoc paruiſſimo libello confeci, iungens ei aliud volumen, de origine actuque Geticæ gentis, quod iam dudum communi amico Caſtalio edidiſſem, quatenus diuerſarum gen-

tium calamitate comperta, ab omni ærumna liberum te fieri cupias, & ad deum conuertas, qui eſt vera libertas. Legens ergo vtroſque libellos, ſcito quòd diligenti mundum ſemper neceſſitas imminet. Tu verò auſculta Ioannem apoſtolum, qui ait, Chariſſimi, nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo ſunt. quia mundus tranſit, & concupiſcentia eius: qui autem fecerit voluntatem dei, manet in æternum. Eſtoque toto corde diligens deum & proximum, vt adimpleas legem, & ores pro me, nobiliſſime & magnifice frater.

IORNANDES
DE
REGNORVM AC TEMPORVM ſucceſſione.

ROMANI, *vt ait Iamblichus, armis & legibus exercentes ſeſe, orbem terræ ſuum fecerunt. Armis ſiquidem conſtruxerunt, legibus autem conſeruauerunt. Quod & ego, ſequens eruditiſſimum virum, dum aliqua de curſu temporum ſcribere delibero, neceſſarium duxi opuſculo meo velut inſigne quoddam ornamentum præponere. Cupio nanque ob inquiſitiones amici fideliſſimi, ex diuerſis voluminibus maiorum prælibans aliquos floſculos, pro captu ingenij mei, in vnum redigere, & in modum hiſtoriunculæ, tam annorum ſeriem, quàm etiam eorum virorum qui fortiter in rempublicam laborauerunt geſta ſtrictim breuiterque colligere. Quod quamuis ſimpliciter reor dictum videri doctiſſimis, gratum tamen fore exiſti-*

mo mediocribus, dum & breuia ſine faſtidio legant, & ſine aliquo fuco verborum quæ lectitauerint ſentiant. Ab origine etenim orbis, primáque creatione tam hominum quàm elementorum, vſque orbis terræ diluuium, ſecundum veridici legiſlatoris verba Moyſi, duo millia ducentos quadraginta & duos annos collegimus. In quibus annis adhuc rudi & ſimplici hominum natura, non reges, ſed familiarum capita in ſuo genere erant. Quorum tamen ordo huiuſcemodi fuit. Adam protoplaſtus primuſque mortalium, vixit annos CCXXX, *& genuit Seth. Seth vixit annos* CCV, *& genuit Enos. Enos autem vixit annos* CLXXXX, *& genuit Cainan. Cainan autem vixit annos* CLXX, *& genuit Malalehel. Malalehel vixit annos* CLXV, *& genuit Iareth. Iareth verò vixit annos* CLXII, *& genuit Enoch. Enoch verò vixit annos* CLXX, *& genuit Mathuſalem. Mathuſalem vixit annos* CLXXVII, *& genuit Lamech.*

Lamech

Lamech quoque vixit annos centum octoginta octo, & genuit Noë. Noë verò ſexcentorum erat annorum, quando diluuium mundi crudeliſſima facinora expiauit. A cuius regimine, vel ab ipſo diluuio vſque ad confuſionem linguarum, quæ item ob delicta ædificantium turrim facta eſt in campo Sennaar & Heber, in quo Hebræorum genus & lingua priſca remanſit, quia neç in illa conſpiratione interfuit, ſunt anni quingenti vigintiquinque per familias, ſic. Arfaxat filius Sem, nepos Noë, qui poſt diluuium anno ſecundo eſt genitus, vixit annos CXXXV. *Cainan verò vixit annos* CXXXV, *& genuit Sale. Sale autem vixit annos centum* XXX, *& genuit Heber. Heber quoque vixit annos* CXXX, *& genuit Falech. A confuſione verò linguarum, & primatu Heber, à quo Hebræi, & vſque natiuitatem Abræ, quando & primus rex in gente regnabat Aſſyriorum Ninus, anno regni ſui* XLII, *ſupraſcripta familiarum ſerie, cur-*

rentes

rentes fiunt anni quingenti quadraginta vnus. Sic Falech vixit annos CXXX, *&* *genuit Ragan; Ragan vixit annos* CXXXII, *&* *genuit Saruch. Saruch autem vixit annos* CXXX, *&* *genuit Nachor. Nachor verò vixit annos* LXXIX, *&* *genuit Thare. Thare quoque vixit annos* LXX, *&* *genuit Abram. Simul ergo ab Adam vſque ad natiuitatem Abræ, id eſt ab ortu mundi vſque quadrageſimum ſecundum annum regis Aſſyriorum Nini, vt ſuprà diximus, per familias capitaque eorum fiunt generationes viginti. Anni autem* IIIMCCCVIII. *vnde iam relictis familiis, regum ſeriem proſequamur: & ſicut Euſebius ſeu Hieronymus, primùm Aſſyriorum, deinde Medorum, Perſarumque, & Græcorum regnum percurrentes, ad Romam imperium quomodo delatum ſit, vel quali tempore, latius, ſi dominus permiſerit, exequamur.*

Origo ergo regum regnorumque antiqua Aſſyria nobis amplexanda eſt; in qua primus

mus Ninus Beli filius, vrbē ſui nominis fabricãs Niniuen, regnauit annos XLII, vbi à primo anno ipſius Nini, & vſque in vltimum annum Thonos Concoloros, quem regem Sardanapalum appellant, quem occidit Arbaces Medorum præfectus, regnum illud transferens in Medos, regnatum eſt à regibus XXX & VI; per annos MCCXL; ſic.

1. Ninus rex Aſſyriorum poſt natiuitatem Abræ, regnauit annos X.

2. Semiramis vxor Nini annos XLII, hanc dicunt quaſi Babyloniæ conditricem, quamuis non legatur quia condidit, ſed quia reparauit. Sub ea Abram adoleſcit in Chaldæa.

3. Zameis, qui & Ninias, filius Nini & Semiramidis annos XXXVIII. Cuius triceſimotertio anno facta eſt promiſſio ad Abraham, quum eſſet annorum LXXV.

4. Arius annos XXX, cuius decimo anno centenarius Abraham genuit filium Iſaac.

5. *Aralius regnauit annos* XL. *huius in vltimo regni anno naſcuntur gemini Iſaac, id eſt Iacob & Eſau.*

6. *Xerſes qui & Baleus annos* XXX. *In huius regni tempore Iacob germanum fugiens Eſau, deſcendit in Ægyptum ſolus, ditatusque cum turba aſcendit.*

7. *Armanitres annos* XXXVIII. *Iacob à ſeruitute ſoceri Laban recedens, ad patrem reuertitur.*

8. *Belochus annos* XXXI. *hoc regnante Ioſeph adoleſcens ſomnia ſua fratribus & patri narrauit.*

9. *Baleus annos* XLII. *huius anno triceſimo Iacob penuria famis deſcendit in Ægyptum, ibique filium ſuum reperit præpoſitum terræ totius Ægypti.*

10. *Altadas annos* XXXII. *hoc regnante Iacob defunctus in Ægypto; cuius cadauer Ioſeph cum magno honore locat in terra Chanaan.*

11. *Maminthus annis* XXX. *ſub iſtius regni tempore, moritur Ioſeph, & Hebræos*

bræos deprimunt Ægyptij grauiſſima ſeruitute.

12. *Manchaleus annos* XXX. *& hoc regnante ſeruitus durat in Ægypto Hebræorum.*

13. *Sperus annos* XXX. *huius regni temporibus vltimis, Ambra ex tribu Leui genuit Moyſen.*

14. *Mamilus triginta annis. & hoc regnante Moſes adoleſcens omnem philoſophiam didicit Ægyptiorum.*

15. *Sparetus annis* XL; *quo tempore Moyſes occiſo Ægyptio in terram fugit Madiam.*

16. *Aſcades annos* XL *huius regni anno octauo Moyſes quadringenteſimo trigeſimo anno repromiſſionis populum Hebræorum in ſignis & virtutibus educit ex Ægypto, eiſque in eremo per annos quadraginta legem exponit.*

17. *Amyntes* XLV *annis. huius nono anno moritur Moyſes, & Ieſus Naue ducatum populo præbet.*

18. *Belo-*

18. *Belothus annis* XXV. *ſub quo Othoniel iudex Hebræorum, populum & ſacerdotium continet Finees.*

19. *Belebares annis* XXX. *quo tempore Hebræorum Iudex Aioth, Allophylique infeſti omnino Hebræis.*

20. *Lamprides annis* XXXVII. *& in huius regno ipſe perdurat Aioth.*

21. *Soſares annis* XX. *& huius temporibus quamuis ſenex, tamen adhuc conſiſtit Aioth, pugnatque cum alienigenis, & vicit adiutus à deo.*

22. *Lampares annos* XXX. *quo regnante Iudæis præerat Debora.*

23. *Pannias annis* XLV, *ſub cuius tempore præfuit Gedeon, qui & Ierobail.*

24. *Soſarnius annos* XVIIII, *ſub cuius tempore Thola & Abimelech iudices erant Hebræorum.*

25. *Mithreus annis* XXIX. *ſub quo Iudæis præerat Iair.*

26. *Tantanes* XXII. *annis, cuius ſub regno iudices Hebræorum, Heſebon & Labdon.*

Labdon. Nam & ipſo tempore Græci Troiam vaſtauerunt; vnde Æneas fugiens in Italiam venit, ſe quoque cum Latino Fauni filio, Pici nepote, Saturni abnepote, affinitatis gratia iungens, accepta filia eius in vxorem Lauinia: vnitos Phrygas, Italosque populos nominauere Latinos, & ſic deinceps quamuis in pauperrimo regno, locoque anguſto, quod dicebatur Agrolaurentum, regnauerunt. Poſt Latinum Aeneas & ſucceſſores eius, qui & Siluij Albanique vocati, pro Albana vrbe & pro poſtumo Aenea eiuſdem Aeneæ, qui iccirco Siluius dictus eſt, quia Lauinia poſt mortem Aeneæ, timens Aſcanij inuidiam, clàm eum in ſilua generauit, Aeneamque Siluium nominauit. Ante quem, vt ſuperius diximus, Italiæ regnatum eſt, à Iano, Saturno, Pico, Fauno atque Latino, per annos circiter CLXXX.

27. *Teuteus annos* XL, *ſub quo Samſon ille vltra fortes fortiſſimus iudex Hebræorum.*

28. *Tinneus annos* XXX, *hoc regnante anno decimo octauo, Heli ſacerdos audito nuncio de morte filiorum, arcáque teſtamenti ablata, cadens mortuus eſt.*

29. *Dercilus annos* XL, *ſub quo aliquantum tempus, Saul rex Hebræorum, alius verò rex Dauid ex tribu Iuda conſtitutus regnauit.*

30. *Eupales* XXXVIII. *annis hoc regnante anno triceſimo ſecundo, Salomon templum domini inchoauit, & perfecit ſingulare in mundo, per annos ſeptem.*

31. *Laoſthenes annos* XLV, *& hoc regnante Aſſyriis, Salomon regnat Hebræis, Sadoch verò & Achias Selonites prophetant.*

32. *Pritiades annis* XXX. *ſub quo iam mortuo Salomone, inter Roboam & Ieroboam regnum diuiditur Hebræorum, & alij Iudæi, alij dicuntur Iſraëlitæ.*

33. *Ofrathæus annis* XX. *ſub iſto in parte Iudæorum regnat Ioſaphat, Iſraëlitarum verò celeri morte Nabad & Baſa,*

Ela

Ela & Ambri obeuntibus, tenebat regimen Achas cum Hieſabel.

34. *Ofrathenes annis* L. *ſub quo Ioram, Ochozias, & Godolia, & Ioas parti Iudææ regnabant; Iſraëli verò Ochozias, Ioram, & Iehu, principatui vnus poſt alium ſucceſſerunt.*

35. *Acraiapes annis* XLII. *ſub quo Amaſias in Iuda regno aſcitus obtinet principatum; Iſraëli verò Ioab, & Ioas, vnus poſt alium regnat.*

36. *Thonos Concoloros, quem Græci Sardanapalum nominant, annis* XX. *ſub quo Iudæorum Azarias, qui & Ozias, Iſraëlitas verò Roboam. Regnum verò Aſſyriorum, poſt numeros annorum mille ducentorum & quadraginta finem tantæ diuturnitatis accepit, ad Medosque tranſlatum eſt. Nam Arbaces præfectus Medorum, Sardanapalo occiſo regnum eius inuaſit, & in Medos deduxit.*

REGVM MEDORVM SERIES.

ARBACES *Medorum rex annos* XXVIII. *ſub quo regnat adhuc Azarias, qui & Ozias, Iudæ in parte. In Iſraël autem poſt Roboam paucis diebus fuerat Zacharias, rurſusque Sellum, quibus ſucceſſerat Manae.*

2. *Soſarinus annis* XXX. *In Iudæ parte regnabat Ioatham, Iſraëlitis Facee, quando & quintodecimo anno prima Olympias cœpta eſt numerari. Tunc etenim poſt innumerabiles, vt ita dicam, Laurenti loci, & Latij reges Siluios Albanosque, qui trecentos per annos in parte Italiæ regnauerunt, quamuis pauperrime, Amulius rex Numitoris fratris ſui filiam Rheam nomine, quæ & Ilia vocabatur, veſtalem virginem fecerat. Quæ grauida inuenta, dum ſcelus ſuum nititur excuſare, à Marte ſe compreſſam mentita eſt. Ex qua genitis duobus, geminos rex exponi præcepit.*

Quos

Quos vagientes meretrix quædam, Lupa nomine, quum audiſſet, ſtatim tollens ad Fauſtulum paſtorem adduxit. Quos Accia vxor eius nutriens, inter alios paſtores conuerſari edocuit.

3. *Madiclus annos* XL. *quo Medis regnante, Iudæis regnabat Achas, Iſraëlitis alius Facee. annóque Madicli nono, ſeptima Olympiade, Romulus eiúsque germanus, quos inter paſtores enutritos diximus, collecta paſtorum multitudine, Romanæ vrbis ædificia inchoauerunt, ſuóque de nomine iunior, qui germanum peremerat, vrbem vocari Romam præcepit. Cuius actus, ſeriemque ſucceſſorum eius ſaltu quodam prætergrediens, externa regna, vt cœpi, percurram; vt quum ſe locus obtulerit, ad eum ordinem redeam. tantùm qui legis, aduerte, ab origine mundi, ad huius vſque magnæ vrbis exortum annos fuiſſe* IIIIM. DCL.

4. *Cardices annos* XIII. *ſub quo Ezechias filius Achas ſuccedens regnat Iudæis.*

Nam Iſraëlitarum gentes ſupradicti Madicli quintodecimo anno, à Salmanaſſar Chaldæorum rege, Medorum ſunt in montibus tranſductæ captiuæ, poſtquam regnaſſent in Samaria annos CCL.

5. *Deloces annos* LIII. *huius tempore primo Hebræorum ex Iuda Manaſſes ductus captiuus, & ferreis vinculis illigatus, fertur pœnitentiam egiſſe. Cuius & canticum pœnitentiæ legitur. Poſtea verò reuerſus in regno ſuo, ſucceſſorem reliquit filium ſuum Ammon.*

6. *Fraortes annos* XXIII. *ſub quo Ioſias rex Iudæorum, qui lucos ſuccidit, & gentium idola de ſuo regno abiecit, deumq; cœli integrè coluit.*

7. *Cyaxares annos* XXXII. *ſub quo Iudæis regnat Ioachim, cui ſucceſſit Heliachim, qui & Ioachim, alterque & Ioachim primo adhuc Cyaxare viuente ſucceſſit, in quo & finis regni euenit.*

8. *Aſtyages annos* XXXII. *huius anno octauo Iudæi de Hieroſolyma captiuantur à Nabu-*

à Nabuchodonoſor rege. Sic regnum Medorum, quod per annos CCLVIII. *durauit, deſtructum eſt, & in Perſas tranſlatum, quia Cyrus rex Perſarum, Darius Medorum, filius ſupraſcripti Aſtyagis, parentela coniuncti, nepos auunculusque fuerunt: irruentesque ſuper Balthaſar abnepotem Nabuchodonoſor, regem Babyloniæ, id eſt Chaldæorum, regnum eius peruadunt; mortuoque Dario, Cyrus & ſuum, id eſt Perſarum, & affinis ſui Darij, hoc eſt Medorum; cum illo quod captiuauerat, tertio regno obtinuit. Poſt is admodum gentem Perſarum eleuauit. Quæ gens à Cyro prædicto, & vſque ad Darium filium Arſami, regnat per annos plus minus* CCXXX. *& ſic ad Græcos deuenit, poſt reges* XIIII *Perſarum de gente.*

REGNVM MEDORVM IN PERSAS TRANSLATVM.

CYRVS *Perſa annos* XXXII. *hic ferè quingenta milia Iudæorum laxata captiuitate regredi fecit in Iudæam: qui constructo altari, templi fundamenta iecerunt. Quumque à vicinis gentibus impediretur opus, vſque ad Darium remanſit imperfectum.*

2. *Cambyſes annos* VIII. *& ſub iſto opus impeditũ à vicinis conſiſtit, nec ædificatur.*

3. *Magi duo fratres regnant menſibus* VIII.

4. *Darius annos* XLVI. *cuius ſecundo reædificatum eſt templum à Zorobabel & Ieſu filio Joſedech quingenteſimo duodecimo anno poſt primam Salomonis ædificationem, ab Adam verò plus minus* IIII-M D CCCCXXX.

5. *Xerſes deinde filius Darij annis* XX *regnauit Perſis, Medis, atque Chaldæis.*

6. *Artabanus menſes* VII.

7. *Arta-*

7. *Artaxerſes, qui Macrochir dicebatur,* annos XL.

8. *Xerſes menſes duos.*

9. *Sogdianus menſes* VII.

10. *Darius cognomento Nothus annos* XVIII.

11. *Artaxerſes Mimmon Darij & Pariſatidis filius annos* XL. *Ipſe eſt ab Hebræis qui dicitur Aſuerus, ſub quo liber Heſter confectus eſt.*

12. *Artaxerſes qui & Ochus annos* XXVI. *Hic etenim Sidonem ſubuertit, Ægyptumq. ſuo ſubegit imperio, Syriamq. cunctam inuaſit.*

13. *Arſes filius Ochi annos* IIII. *Sub quo Iadus Maximus & inſignis pontifex Iudæorum.*

14. *Darius filius Arſami annos* VI. *Hunc Alexander Magnus Macedo occidit, regnumq. eius in ſuum redegit dominium, qui Alexandriam in ſuo nomine condidit, vbi regnatum eſt à regibus Græcorum per annos* CCXCVI. *ſic.*

REGVM GRÆCORVM SERIES.

ALEXANDER *Magnus poſt mortem Darij annos* VI.

2. *Ptolemæus Lagi filius annos* XI. *Hic iterum gentem Hebræorum captiuam duxit in Ægyptum.*

3. *Ptolemæus Philadelphus annos* XXVIII. *Hic captiuitate Iudæorum relaxata, muneribusque Eleazaro pontifice Iudæorum placato, diuinas ſcripturas per ſeptuaginta interpretes ex Hebræa lingua vertit in Græcam.*

4. *Ptolemæus Euergetes annos* XXVI. *Huius temporibus Jeſus filius Syrach Sapientiæ librum ſcripſit.*

5. *Ptolemæus Philopator annos* XVII. *Sub hoc iidem victi Iudæi, & ſexaginta milia eorum cæſa ab Antiocho rege Syriæ, quando & pontifex magnus Onias.*

6. *Ptolemæus Epiphanes annos* XXIX. *Hic directo Scopa principe militiæ capit Iudæam.*

Iudæam; rurſusq́ue Scopa ſuperante, Iudæam ſibi ſociat in amicitiam Antiochus.

7. *Ptolemæus Philometor annos* XXV. *Sub hoc rege Ariſtobulus inde Peripateticus philoſophus ſcripſit commentarios in libros Moyſi, & regi obtulit Ptolemæo. Antiochus agens contra legem Iudæorum multos interemit. Contra quem Iudas, qui & Machabæus, arma commouit.*

8. *Ptolemæus Euergetes annos* XXVIII. *Hoc regnante Ionatas dux Iudæorum præclarus, qui cum Romanis & Spartiatis fœdus iniit.*

9. *Ptolemæus Fiſta, qui & Soter, annos* XVII. *ſub hoc Ariſtobulus Ionathæ filius, rex pariter & pontifex conſtituit Iudæorum.*

10. *Ptolemæus qui & Alexander annos* X. *quo regnante multa Iudæorum populus tam ab Alexandrinis quàm etiam ab Antiochenſibus tolerabat.*

11. *Ptolemæus qui à matre fuerat eiectus annos* VIII. *Iudæis tunc regnabat*

 Ameus,

Ameus, qui & Alexander.
12. *Ptolemæus Dionyſius anno* XXX. *ſub cuius regno Alexandra, quæ & Salina, vxor Alexandri regis Hebræorum, Hieroſolymis regnat. Ex cuius ætate Iudæos rerum confuſio & variæ clades oppreſſerunt.*
13. *Cleopatra annos* XXII. *qua regnante Iudæi in amicitiam Romanorum ſe ſociantes, eorum iam legibus viuunt, quia Pompeius ſublato regno ab Ariſtobulo, Hircanum fratrem eius præfecerat. Hanc ſiquidem Cleopatram Romanus ductor ſuſcipiens Antonius, & ſuo ſociaris lateri, contra ciues propriòs dimicat. Quem Auguſtus Octauianus in certamine ſuperans Actiatico in littore, egit, vt vtrique iugales ſeipſos perimerent, regnumque eorum in Romanorum Imperium deuenit, vbi & vſque hactenus, & vſque in finem mundi ſecundum Danielis prophetiam, regni debetur ſucceſſio. Et quidem abhinc Auguſtalis exoritur poteſtas; quod ani-*
mo

mo recondendum eſt. Auguſtus Imperator, qui & Octauianus dicebatur, à quo poſteri principes vocati ſunt Auguſti, tam ciues patrios rebelles, quàm etiam gentes externas ſuperans, ſingularem ſibi vindicat principatum, regnans per annos LXII. *Huius quadrageſimo ſecundo imperij, dominus noſter Ieſus Chriſtus de ſancta virgine natus, vt verus deus, ita & verus homo, inſignis & virtutibus admirādis enituit, anno ab origine mundi* VMD. *ab vrbis autem Romæ conditione anno* DCCLV. *Et quia Romanorum regum ordinem actusq. inquirere ſtatuiſti, & nos breuiter tuis percontationibus reſpondere ſumus polliciti, neceſſarium eſt ergo, nobis ea interim, quæ ad tempora Auguſti Imperatoris dicuntur, omittere; & rurſus ad Romanæ vrbis primordia repedare, originemque Romuli eius conditoris exponere, ſimulq. ſucceſſorum eius, regum conſulumque annos actusque ad liquidum demonſtrare. qui ſunt hi.*

REGVM ROMANORVM SERIES.

AB origine vrbis Romæ & vſque Tarquinium regem cognomento Superbum, qui expulſus eſt, numerantur anni CCXLIII. Nam primus ille & vrbis & imperij conditor Romulus, fuit à Marte (vt ipſorum verbis loquamur) genitus, & Rhea Siluia. hoc ſeſe ſacerdos grauidatam confeſſa eſt. Nec mox fama dubitauit quin Amulij regis imperio abiectus in aquam profluentem cum Remo fratre, non potuit extingui. Siquidem & Tiberis amnem repreſſit, & relictis catulis lupa ſecuta vagitum, vbera admouit infantibus, matriſque geſſit officium. Sic repertos Fauſtulus regij gregis paſtor tulit in caſam, atque educauit. Alba tum erat Latio caput, Iuli opus. Nam Lauinium patris Aeneæ, contempſerat. Abhinc Amulius iam ſeptima ſoboles regnabat, fratre pulſo Numitore, cuius ex filia natus erat Romulus.

lus. Igitur ſtatim prima iuuentæ face patruum ab arce deturbat, auum reponit. Ipſe fluminis amator & montium, apud quos erat educatus, mœnia noua vrbis agitabat. Gemini erant, vter auſpicaretur & regeret, adhibere placuit deos. Remus montem Auentinum, hic Palatinum occupat. Prius ille ſex vultures, hic poſtea duodecim vidit. Sic victor vrbem augurio excitat, plenus ſpei bellatricem fore. id aſſuetæ ſanguini & prædæ aues pollicebantur. Ad tutelam nouæ vrbis, ſufficere vallum videbatur: cuius dum anguſtias Remus increpat, ſaltu tranſiliuit. dubium an iuſſu fratris, occiſus eſt. Prima certè victima fuit, munitionemq́ue vrbis nouæ ſanguine ſuo conſecrauit. Imaginem vrbis magis, quàm vrbem fecerat. incolæ deerant. Erat in proximo lucus. hunc aſylum facit, & ſtatim mira hominum vis. Latini Thuſciq́ue paſtores, etiam tranſmarini Phryges, qui ſub Aenea; Arcades, qui ſub Euandro duce confluxerant. Ita ex va-

riis

riis quaſi elementis congregauit corpus vnum, populumque Romanum ipſe fecit.

Erat verò vnius ætatis populus. Virorum itaque matrimonia à finitimis petita, quia non impetrabantur, manu capta ſunt. ſimulatis quippe ludis equeſtribus, virgines quæ ad ſpectaculum venerant prædæ fuerunt. Hæc ſtatim cauſa bellorum. pulſi fugatiq. Veientes. Cæninenſium captum ac direptum eſt oppidum. Spolia inſuper opima de rege Agrone Feretrio Ioui manibus reportauit. Sabinis prodita porta per virginem Tarpeiam, non dolo, ſed puella pretium rei, quod gerebant in ſiniſtris manibus, petierat; dubium clypeos, an armillas. Illi vt & fidem ſoluerent, & vlciſcerentur, clypeis obruere. Ita admiſſis intra mœnia hoſtibus, atrox in ipſo aditu fit pugna, adeo vt Romulus Iouem oraret, fœdam vt ſuorum fugam ſiſteret. Hinc templum, & Stator Iupiter. Tandem funeribus interuenere raptæ, laceris comis:

ſic

ſic pax facta cum Tatio, fœduſque percuſſum. Secutaque res mira dictu, vt relictis ſedibus ſuis, nouã in vrbem hoſtes migrarent, & cum generis ſuis auitas opes pro dote ſociarent. Auctis breui viribus, hunc rex ſapientiſſimus ſtatum Reipubl. impoſuit. Iuuentus diuiſa per tribus, in equis & armis, vt ad ſubita bella excubaret, conſilium Reipub. penes ſenes eſſet, qui ex autoritate patres, ab ætate ſenatus vocabantur. His ita ordinatis, repentè cùm concionem haberet ante vrbem, apud Capreæ paludes, è conſpectu ablatus eſt. Diſcerptum aliqui à ſenatu putant, ob aſperius ingenium. Sed oborta tempeſtas, Solisque defectio, conſecrationis ſpeciem præbuere. Cui rei mox Iulius Proculus fidem fecit, viſum à ſe Romulum affirmans auguſtiore forma, quàm fuiſſet: mandare præterea, vt ſe pro numine acciperent. Quirinum in cœlo vocari: placitum diis, vt gentium Roma potiretur.

2. Succeſſit Romulo Numa Pompilius, quem

*quem Curibus Sabinis agentem vltrò pe-
tiuerunt, ob inclytam viri religionem. Ille
ſacra, cæremonias, omnemque cultum
deorum immortalium docuit: ille pontifi-
ces, augures, ſalios, cæteraque ſacerdotia:
annumque in* XII *menſes, faſtos dies ne-
faſtosque deſcripſit. Ille ancilia atque pal-
ladium, ſecreta quædam imperij pignora,
Ianumque bifrontem, Fidem pacis ac belli,
in primis focum Veſtæ virginibus colen-
dum dedit, vt ad ſimulachrum cæleſtium
ſiderum, cuſtos imperij flamma vigilaret:
Hæc omnia quaſi monitu deæ Egeriæ, quo
magis barbari acciperent. Eò denique fero-
cem populum redegit, vt quod vi & in-
iuria occuparat imperium, religione atque
iuſtitia gubernaret.*

3. *Excepit Pompilium Numam Tullus
Hoſtilius, cuius honori & virtuti regnum
vltrò datum. Hic omnem militarem diſci-
plinam artemque bellandi inſtituit. Itaque
mirum in modum exercitata iuuentute,
prouocare auſus eſt Albanos, grauem &
diu*

diu principem populum. Sed quum pari robore frequentibus prælijs vtrique comminuerentur, miſſo in compendium bello, Horatiis, Curatiisque, trigeminis hinc atque inde fratribus vtriuſque populi fata permiſſa ſunt. Anceps & pulchra contentio, exituque ipſo mirabilis. Tribus quippe illinc vulneratis, hinc duobus occiſis, qui ſupererat Horatius, addito ad virtutem dolo, vt diſtraheret hoſtem, ſimulat fugam, ſingulóſque pro vt ſequi poterant, adortus exſuperat. Sic rarum decus aliis, vnius manu parta victoria eſt, quam ille mox parricidio fœdauit. Nam flentem ſpolia circa ſe ſponſi quidem, ſed hoſtis, ſororem viderat: hunc tam immaturum amorem virginis vltus eſt ferro, vt audiret leges, nefas: ſed abſtulit virtus parricidam, & facinus infra gloriam fuit. Nec diu in fide Albanus perſtat. Nam Fidenates bello miſſi in auxilium ex fœdere medij inter duos exſpectauere fortunam. Sed rex callidus vbi inclinare ſocios ad hoſtem videt,

tollit

tollit animum quaſi mandaſſet. ſpes inde Romanis, metus hoſtibus incuſcuſſus. ſic fraus proditorum irrita fuit. Itaque hoſte victo, ruptorem fœderis Metium Suffetium religatum inter duos currus, pernicibus equis diſtrahit, Albámque ipſam, quamuis parentem, æmulam tamen diruit, quum prius omnes opes vrbis ipſumque populum Romam tranſtuliſſet: prorſus vt conſanguinea ciuitas non periſſe ſed in ſuum corpus rediſſe rurſus videretur.

4\. *Ancus deinde Marcius nepos Pompilij ex filia, pari ingenio. Igitur & muro mœnia amplexus eſt, & influentem vrbi Tiberim ponte commiſit, Oſtiámque in ipſo maris fluminiſq. confinio poſuit coloniam, iam tunc videlicet præſagiens animo futurum, vt totius mundi opes & commeatus, illo velut maritimo Vrbis hoſpitio reciperentur.*

5\. *Tarquinius poſtea Priſcus, quamuis tranſmarinæ originis, regnum vltrò*

petens accepit, ob induſtriam atque elegantiam, quippe qui oriundus Corintho, Græcum ingenium Italicis artibus miſcuiſſet. Hic & ſenatus maieſtatem numero amplіauit, & centuriis tribus auxit, quamuis Attius Nauius numerum augeri prohiberet, vir ſummus augurio. Quem rex in experimentum rogauit, fieri ne poſſet, quod ipſe mente conceperat. Ille rem expertus augurio, poſſe reſpondit. Atqui hoc, inquit, agitabam, an cotem illam ſecare nouacula poſſem? Et Augur, potes, inquit, & ſecuit. inde Romanis ſacer auguratus. Neque pace Tarquinius, quàm bello promptior. Duodecim namque Thuſciæ populos frequentibus armis ſubegit. Inde faſces, trabeæ, curules, anuli, faleræ, paludamenta, prætextæ. Inde quod aureo curru quatuor equis triumphatur; togæ pictæ, tunicæque palmatæ. Omnia denique decora & inſignia, quibus imperij dignitas eminet, ſumpta ſunt.

6. *Seruius Tullius deinceps gubernacu-*

la vrbis inuadit, nec obſcuritas inhibuit, quamuis matre ſerua creatum. Nam eximiam indolem vxor Tarquinij Tanaquil liberaliter educauerat, & clarum fore viſa circa caput flamma promiſerat. Ergo inter Tarquinij mortem adnitente regina ſubſtitutus in locum regis, quaſi in tempus regnum dolo partum ſic egit induſtriè, vt iure adeptus videretur. Ab hoc populus Rom. relatus in cenſum, digeſtus in claſſes, decuriis ac collegiis diſtributus, ſummaque regis ſolertia ita eſt ordinata reſpublica, vt omnia patrimonij, dignitatis, ætatis, artium, officiorumque diſcrimina in tabulas referrentur, ac ſic maxima ciuitas minimæ domus diligentia contineretur.

7. Poſtremus fuit omnium regum Tarquinius, cui cognomen Superbus ex moribus datum. Hic regnum auitum, quod à Seruio tenebatur, rapere maluit, quàm exſpectare; miſſisque in eum percuſſoribus, ſcelere partam poteſtatem non melius egit, quàm adquiſierat. Nec abhorrebat moribus

bus Tullia, quæ vt virum regem ſalutaret, ſupra cruentum patrem vecta carpento, conſternatos equos egit. Sed ipſe in ſenatum cædibus, in plebem verberibus, in omnes ſuperbia, quæ crudelitate grauior eſt bonis, graſſatus, quum ſæuitiam domi fatigaſſet, tandem in hoſtes conuerſus eſt. Sic valida Latij oppida capta ſunt, Ardea, Ocriculum, Gabij, Sueſſa, Pometia. Tum quoque cruentus in ſuos. Neque enim filium verberare dubitauit, vt ſimulantis transfugam apud hoſtes hinc fides eſſet. Quo à Gabiis, vt voluerat, recepto, & per nuncios conſulenti quid fieri vellet; eminentia fortè papauerum capita virgula excutiens, quum per hoc interficiendos eſſe principes vellet intelligi, ea ſuperbia ſic reſpondit, vt ſenſerat. Tamen de manubiis captarum vrbium templum erexit. Quod dum inauguraretur, cedentibus ceteris diis, mira res dictu, reſtitere Iuuentas & Terminus. Placuit patribus contumacia numinum, ſiquidem firma omnia & æter-

na pollicebantur. Sed illud horrendius, quòd molientibus ædem, in fundamentis humanum caput repertum eſt. Nec dubitauere cuncti, monſtrum pulcherrimam imperij ſedem, caputque terrarum promittere. Tamdiu ſuperbiam regis populus Rom. perpeſſus eſt, donec aberat libido. Hanc ex liberis eius importunitatem tolerare non potuit. Quorum cùm alter ornatiſſimæ feminæ Lucretiæ ſtuprum intuliſſet, matrona dedecus ferro expiauit. imperium tum regibus abrogatum. Hæc eſt prima ætas populi Romani & quaſi infantia, quam habuit ſub regibus ſeptem, per annos, vt diximus, CCXLIII, *quadam fatorum induſtria tam variis ingenio, vt reipubl. ratio & vtilitas poſtulabat. Nam quid Romulo ardentius? Tali opus fuit, vt inuaderet regnum. Quid Numa religioſius? Ita res popoſcit, vt ferox populus, deorum metu mitigaretur. Quid ille militiæ artifex Tullus? bellatoribus viris quam neceſſarius, vt acueret ratione virtutem. Quid*

ædificator

ædificator Ancus? vt vrbem colonia extenderet, ponte iungeret, muro tueretur. Iam verò ornamenta Tarquinij & inſignia, quantam principi populo addiderunt ex ipſo habitu dignitatem? Actus à Seruio cenſus quid effecit, niſi vt ipſa ſe noſſet Romana reſpublica? Poſtremò Superbi illius importuna dominatio nonnihil imò vel plurimum profuit. Sic enim effectum eſt, vt agitatus iniuriis populus, cupiditate libertatis incenderetur, mutataq́. regali dominatione, ad conſulum inſulas ſe conferret; qui bini annis ſingulis, rempublicam gubernantes, ſequenti anno ab aliis venientibus ſuccedebantur, ſcientesq́. ſe annis tantum ſingulis præeſſe in populo, erga alios agebant qualiter eos erga ſe acturos poſtea cupiebant. Qui ordo vſque ad Auguſtum Cæſarem obtinuit priuilegium, per viros nongentos quindecim in annis CCCCLVIII. *Nouem ſiquidem annis, ſine conſulibus, ſed tantùm ſub tribunis plebis fuit, quatuor ſine iudicibus.*

ADMINISTRATIO REIP. PER CONSVLES.

POST *exactos reges annum vnum quinis diebus, ſingulis diebus ſinguli ſenatorum Rempub. obtinuerunt, & tunc duobus creatis conſulibus, Bruto & Collatino, in poſterum vſque ad Panſam & Hirtium ſeruauerunt per annos prænotatos. Et quia omnium conſulum nomina actusq́ue conſcribere, & mihi tædium, & tibi, qui legis, faſtidio fore præcaui; aliqua exinde prælibans, multa ſuperſedi, quod pæne nonnullis iam vſurpatum eſſe breuiatumq́. opus cognoui. Igitur primi conſulum Brutus & Collatinus, quibus vltionē ſui matrona moriens mandauerat, populus Roman. ad vindicandum libertatis ac pudicitiæ decus quodam quaſi inſtinctu deorum concitatus, regem repentè deſtituit, bona diripit, agrum Marti ſuo conſecrat, imperium in eoſdem libertatis ſuæ vindices transfert, mutato tamen, vt diximus,*

ximus, & iure, & nomine. Quippe ex perpetuo annuum placuit, ex ſingulari duplex; ne poteſtas ſolitudine vel mora corrumperetur, conſulesque appellauit pro regibus, vt conſulere ciuibus ſuis debere meminiſſent; tantumque libertatis nouæ gaudium inceſſerat, vt vix mutati ſtatus fidem caperent, alterumque ex conſulibus Lucretiæ maritum, tantum ob nomen & genus regium, faſcibus abrogatis, vrbe dimitterent. Itaque ſubſtitutus Valerius Poplicola, ſummo ſtudio niſus eſt ad augendam populi maieſtatem. Nam & faſces ei pro concione ſummiſit, & ius prouocationis aduerſus ipſos dedit: & ne ſpecies arcis offenderet, eminentes ædes ſuas in plana ſubmiſit. Brutus verò fauori ciuium etiam domus ſuæ clade & parricidio velificatus eſt. quippe quum ſtudere de reuocandis in vrbem regibus liberos ſuos comperiſſet, protraxit in forum, & in concione media virgis cæcidit, ſecurique percuſſit, vt planè publicus parens, in locum

 liberorum

liberorum adoptaſſe ſibi populum videretur. Liber iam hinc populus Rom. prima aduerſus exteros arma pro libertate corripuit, pro finibus mox, deinde pro ſociis, tum gloria & imperio, laceſſentibus aſſiduè vſquequaque finitimis: quippe cum patrij ſoli gleba eſſet, ſed ſtatim hoſtile pomœrium, mediuſque inter Latium atque Etruſcos quaſi in quodam biuio collocatus, omnibus portis in hoſtem incurreret, donec quaſi contagione quadam per ſingulos itum eſt, & proximis quibuſque correptis totam Italiam ſub ſe redigeret. Nam Porſena rex Etruſcorum ingentibus copiis aderat, & Tarquinios manu reducebat. Hunc tamen, quamuis & armis, & fame vrgeret, occupatoque Ianiculo, in ipſis vrbis faucibus incubaret; ſuſtinuit, repulit, nouiſſimè etiam tanta admiratione perculit, vt ſuperior vltrò cùm pænè victis amicitiæ fœdera feriret. Nam Mucius Scæuola Romanorum fortiſſimus, regem per inſidias in caſtris ipſius aggreditur. Sed vbi

fruſtratus

fruſtratus circa purpuratum eius illatus ictus, teneretur; ardentibus mox focis intulit manum, terroremque geminat dolo. En vt ſcias, inquit, quem virum effugeris, idem trecenti iurauimus. Cùm interim, immane dictu, hic interritus, ille trepidaret, tanquam manus regis arderet. Sed ne ſexus quidem muliebris altera laude ceſſaret, ecce & virginum virtus. vna ex obſidibus regi data, elapſa cuſtodia Clœlia per patrium flumen equitabat. Rex quidem tot tantiſque virtutum territus monſtris, valere liberoſque eſſe iuſſit. Tarquinij tamdiu dimicauerunt, donec Aruntem filium regis manu ſua Brutus occidit, ſuperque ipſum vulnere mutuo exſpirauit, planè quaſi adulterum ad inferos vſque ſequeretur. Nec ſecus Latini Amulio Tuſculano duce apud Regilli lacum expugnantur, vincuntur, atque ſubiiciuntur. Ocriculum atque Corniculum, Soraque & Alſium, eorum vrbes captæ, prouinciaque effecta. de Verulis & de Bouillis pudet,

ſed triumphauere Romani. Tibur nunc ſuburbanum, & æſtiuæ Præneſte deliciæ, nuncupatis in Capitolio votis petebantur: idem tunc Feſulæ, quod Carræ nuper: idem nemus Aricinum, quod Herculis ſaltus: Fregellæ, quod Cæſarea: Tiberis quod Euphrates. Coriolos quoque, proh pudor, inuictos adeo gloriæ fuiſſe, vt poſt captum opidum Caius Marcius Coriolanus quaſi Numantia aut Africa nomini induceretur. Extant & de Antiis ſpolia, quæ meminimus in ſuggeſto fori, capta hoſtium claſſe, infixit: ſi tamen illa claſſis. nam ſex fuere roſtratæ. Sed hic numerus illis initiis nauale bellum fuit. Peruicaciſſimi tamen Latinorum Æqui, & Volſci fuere, & quotidiani (vt ſic dixerim) hoſtes. Et hos præcipuè Titus Quintius domuit, ille dictator ab aratro, qui obſeſſa & pænè iam capta Mallij conſulis caſtra egregia victoria recuperauit. Medium erat tempus fortè ſementis, quum patricium virum innixum aratro ſuo lictor in ipſo opere deprehendit.

hendit. Inde in aciem profectus, ne quid à ruſtici operis imitatione ceſſaret, victos pecudum more ſub iugum miſit. Expeditione finita, rediit ad boues rurſus triumphalis agricola. Fides numinum, qua velocitate! intra quindecim dies cœptum peractúmque bellum prorſus, vt feſtinaſſe dictator ad relictum opus videretur. Pari tenore Veientes, Faliſci, & Fidenates, tunc magno labore deuicti ſunt. Qui modò etſi fuerint, non videntur aliquod reliquiſſe veſtigium. Laborat enim annalium fides, vt Veios, Faliſcos, Fidenates fuiſſe credamus. Galli autem Senones, gens natura ferox, moribus incondita, ad hoc ipſa corporum mole, perinde armis ingentibus, adeo Romano generi terribilis fuit, vt planè nata ad hominum interitum, vrbium ſtragem videretur. Hi quondam ab vltimis terrarum oris, & cingerent omnia oceano, ingenti agmine prouecti, quum iam media vaſtaſſent, poſitis inter Alpes & Padum ſedibus, ne his quidem contenti

per

per Italiam bacchabantur. Tunc Cluſium Thuſciæ vrbem obſidebant, vbi pro ſociis & fœderatis Romanus interuenit, miſſis ex more legatis. Sed quod ius apud barbaros, ferocius agunt, & inde ad certamen cum exercitu conuerſi Galli, Cluſio Romam. Quibus ad Alliam flumen cum exercitu Fabius conſul occurrit. nõ Cremeræ fœdior clades. Itaque hunc diem faſtis Roma damnauit. Fuſo exercitu, Galli iam mœnibus vrbis appropinquabant, vbi penè nulla erant præſidia. Tum igitur ſic, vt nunquam aliàs, apparuit illa vera Romana virtus. Iam primùm maiores natu, ampliſſimis vſi honoribus in foro coëunt. Ibi deuouente pontifice, diis ſe manibus conſecrant. Statimque in ſuas quiſque ædes regreſſi ſunt, ſicut in trabeis erant, & ampliſſimo cultu, in curulibus ſellis ſeſe repoſuerunt; vt quum veniſſet hoſtis, in ſua quiſq. dignitate moreretur. Pontifices autem & flamines, quidquid religioſiſſimi in templis erat partim in doliis refoſſa terra

recon-

reconderunt, partim impoſita plauſtris ſecum Veios auferunt: virgines ex ſacerdotio Veſtæ, nudo pede fugientia ſacra comitantur. Tamen excepiſſe fugientes vnus è plebe fertur Albinus, qui depoſitis vxore ac liberis, virgines in plauſtrum recepit. adeo tunc quoque in vltimis religio publica priuatis affectibus antecellebat. Iuuentus, quam ſatis conſtat vix mille hominum fuiſſe, duce Manlio, arcem Capitolini montis inſedit, obteſtata ipſum quaſi præſentem Iouem, vt quemadmodum ipſi ad defendendum templum eius occurriſſent, ita ille virtutem illorum numine ſuo tueretur. Aderant interim Galli, apertamque vrbem adeunt. Ibi ſedentes in curulibus ſuos prætextatos ſenes, velut deos genioſque venerati, mox eoſdem poſtquam eſſe homines liquebat, alioquin nihil reſpondere dignantes, pari vecordia mactant, faceſque tectis iniiciunt, & totam vrbem igni, ferro, manibus, ſolo exæquant. Sex menſibus barbari (quis crederet?) circa

montem

montem vnum pependerunt, nec diebus modò, ſed noctibus quoque omnia experti; quum tamen Manlius nocte ſubeuntes, clangore anſeris excitatus, à ſumma rupe deiecit: & vt ſpem hoſtibus demeret, quanquam in ſumma fame, tamen ad ſpeciem fiduciæ, panes ab arce iaculatus eſt: & ſtato die, per medias hoſtium cuſtodias, Fabium pontificem ab arce dimiſit, qui ſolenne ſacrum in Quirinali monte conficeret: atque ille per media hoſtium tela incolumis religionis auxilio rediit, propitioſque deos renuntiauit. Nouiſſimè quum iam obſidio ſua barbaros fatigaſſet, mille pondo auri receſſum ſuum venditantes, ſubitò aggreſſus à tergo Camillus cæcidit, vt omnia incendiorum veſtigia Gallici ſanguinis inundatione deleret.

Igitur paſtorum quondam caſa, vrbs enituit, & poſt ſeruatam à Manlio faciem, reſtitutamque à Camillo, acrius etiam vehementiusq. in finitimos ſurrexit. Nec tamen contenti Romani ſuis eos mœnibus

expuliſſe,

expuliſſe, quum per Italiam naufragia ſua latius traherent, ſic perſecuti ſunt ductante Camillo, vt hodie nulla Senonum veſtigia ſuperſint. Semel apud Anienem trucidati, quum ſingulari certamine Manlius aureum torquem barbaro inter ſpolia detraxit, vnde & Torquatus eſt dictus. Item in Pomptino agro, quum ſimili pugna Valerius inſidente galeæ ſacro alite adiutus retulit ſpolia, dictusque eſt ipſe Coruinus. Necnon tandem pòſt aliquot annos, omnes reliquias eorum in Etruria, ad lacum Vadimonis Dolabella deleuit, ne quis exſtaret ex ea gente qui incenſam à ſe Romanam vrbem gloriaretur. Conuerſoque à Gallis Torquato, Latini experti ſunt, & deuicti. Indeque Sabini, qui eorum belli ſocij ductante Tatio extitiſſent, à Curio Dentato ſubiecti, eorumque loca à Baranio fonte Adriatico tenus mari, igni ferroque vaſtata, tantæque Romano populo additæ opes, vt nec ipſe poſſet æſtimare qui vicerat. Precibus deinde Campaniæ motus,

tus, non pro ſe ſed pro ſociis Samnitas inuadit. Omnium nanque non modò Italiæ tantùm, ſed pænè toto orbe terrarum pulcherrima Campaniæ plaga eſt. nihil mollius cælo. denique bis floribus vernat. nihil vberius ſolo. ideo Liberi Cererisque certamen dicitur. Nihil hoſpitalius mari. hic ille nobilis portus Caieta, Miſenus, tepentes fontibus Baiæ, Lucrinus & Auernus, quædam maris hoſtia. Hic amicti vitibus montes, Gaurus, Falernus, Maſſicus, & pulcherrimus cunctorum Veſuuius Aetnei ignis imitator. Vrbes ad mare, Formiæ, Cumæ, Puteoli, Neapolis, Herculaneum Pompeij, & ipſa caput vrbium Capua, quondam inter tres maximas, Romam Carthaginemque, numeranda. Pro hac vrbe, & his regionibus populus Romanus Samnitas inuadit; gentem, ſi opulentiam quæras, aureis & argenteis armis, & diſcolori veſte, vſque ad ambitum armatam: ſi fallaciam, ſaltibus ferè & montibus graſſatam: ſi rabiem ac furorem, ſacris

cris

cris legibus humanisque hoſtiis in exitium vrbis agitatam: ſi pertinaciam, ſexies rupto fœdere, cladibusque animoſiorem. Hos tamen quinquaginta annis per Fabios ac Papirios patres, eorumque liberos, ita ſubegit & domuit, ita ruinas ipſas vrbium diruit, vt hodie Samnium in ipſo Samnio requiratur, nec facilè appareat materia quatuor & viginti triumphorum. maximè tamen nota & illuſtris apud Caudinas Furculas ex hac gente clades, Veturio Poſthumioque conſulibus accepta eſt. Clauſo per inſidias intra eum ſaltum exercitu, vnde non poſſet euadere, ſtupens tanta occaſione dux hoſtium Pontius, Herennium patrem conſuluit, num illos ſub iugum mitteret, an occideret. Sapienter, vt ſenior, ſuaſerat. Hic armis exutos mittere ſub iugum maluit, vt nec amici forent beneficio, & poſt flagitium hoſtes magis. Itaque & conſules ſtatim magnificè voluntaria deditione turpitudinem fœderis dirimunt, & vltionem flagitans miles,

 Papirio

Papirio duce, horribile dictu, ſtrictis enſibus, per ipſam viam ante pugnam furit, & in congreſſu arſiſſe omnium oculos hoſtis auctor fuit. Nec prius finis cædibus datus, quàm iugum ſibi promiſſum Romani & duci Samnitum & hoſtibus repoſuerunt. Hactenus cum ſingulis gentibus certatum eſt, mox certatim. ſic tamen quoque par omnibus fuit. Etruſcorum duodecim populi, Umbri in id tempus intacti, antiquiſſimus Italiæ populus Samnitum, & reliqui in excidium Romani nominis repentè coniurant. Erat terror ingens tot ſimul tantorumq́ue populorum. latè per Etruriã infeſta quatuor agminum ſigna volitabant. Ciminius interim ſaltus in medio, ante inuius planè, quaſi Calydonius vel Hercinius, adeo terrori erat, vt ſenatus conſuli denunciaret, ne tantum periculi ingrederetur. Sed nihil horũ terruit ducem, quin fratre præmiſſo exploraret acceſſus. Ille per noctem paſtorali habitu ſpeculatus omnia, refert totum iter. Sic Fa-

bius

biu's Maximus periculoſiſſimum bellum ſine periculo explicuit. Nam ſubitò inconditos atque palantes aggreſſus eſt, captisq́. ſuperiorib. iugis, in ſubiectos ſuo iure detonuit. Ea nanque ſpecies illius fuit belli, quaſi in terrigenas è cœlo ac nubibus tela iacerentur. Nec tamen incruenta illa victoria. nam oppreſſus in ſinu vallis alter conſulum Decius, more patrio deuotum dis manibus obtulit caput, ſolennemq́ue familiæ ſuæ conſecrationem in victoriæ pretium redegit.

Necdum Etruſco bello exempto, mox ſequitur Tarentinum, vnum quidem in nomine, ſed multiplex in victoriis. Hoc enim Campanos, Apulos, atque Lucanos, & caput belli Tarentinos, id eſt totam pæne Italiam, & cum his omnibus Pyrrhum regem Epirotarum, Græciæ regem, vna velut ruina pariter inuoluit; vt eodem tempore & Italiam conſummaret, & tranſmarinos triumphos auſpicaretur.

Tarentus Lacedæmoniorum opus, Ca-

labriæ quondam, & Apuliæ, totiusq. Lucaniæ caput, cum magnitudine, & muris, portuque nobilis; tum mirabili ſitu; quippe in ipſis Adriæ maris faucibus poſita in omnes terras, Hiſtriam, Illyricum, Epirum, Achaiam, Africam, Siciliam, vela dimittit. Imminet portui ad proſpectum maris poſitum theatrum, quod quidem cauſa miſeræ ciuitati caput fuit omnium calamitatum. Ludos fortè celebrabant, cum adremigantem litori Romanam claſſem vident, atque hoſtem rati, emicant ſine diſcrimine & inſultant. Qui enim? aut vnde Romani? Nec ſatis. Aderat ſine mora querelam ferens legatio. Hanc quoque fœdè per obſcœnam turpemque dictu contumeliam violant. & hinc bellum. Sed apparatus horribilis, quum tot ſimul populi pro Tarentinis conſurgerent, omnibusque vehementior Pyrrhus, qui ſemigræcam ex Lacedæmoniis conditoribus ciuitatem vindicaturus, cum totis viribus Epiri, Theſſaliæ, Macedoniæ, incognitisque in id tempus

pus elephantis, mari, terra, viris, equis, armis, addito inſuper ferarum terrore veniebat. Apud Heracleam & Campaniæ fluuium Lirim, Leuino conſule prima pugna facta eſt, quæ tam atrox fuit, vt Ferentanæ turmæ præfectus Obſidius inuectus in regem turbauerit, coëgeritque proiectis inſignibus prœlio excedere. Actum erat, niſi elephanti conuerſo in ſpectacula procurriſſent bello. Quorum cum magnitudine, tum deformitate, & nouo odore ſimul ac ſtridore conſternati equi, cum incognitas ſibi belluas amplius quàm erant ſuſpicarentur, fugam ſtragemque latè dederunt. In Apulia deinde apud Aſculum melius dimicatum eſt, Curio Fabricioque conſulibus. Iam quippe terror beluarum exoleuerat, & Gaius Minutius quartæ legionis haſtatus vnius proboſcide abſciſa, mori poſſe belluas oſtenderat. Itaque & in ipſas pila congeſta ſunt, & in turres vibratæ faces, tota hoſtium agmina ardentibus ruinis operuerunt. Nec alius fi-

nis cladi erat, quàm nox dirimeret, poſtremusq́ue fugientium rex ipſe à ſatellitibus ſaucius in armis ſuis referretur. Lucaniæ ſuprema pugna ſub Aruſinis, quos vocant, campis, ducibus iiſdem, quibus ſuperius, ſed cum tota victoria exitum, quem datura virtus fuit, caſus dedit. Nam prouectis in primam aciem rurſus elephantis, vnum ex illis pullum adacti in caput teli grauis ictus auertit. Qui quum per ſtragem ſuorum recurrens ſtridore quereretur, mater agnouit, ſeq́ue, quaſi vindicare vellet, exhibuit; quum omnia circa quaſi hoſtilia graui mole permiſcuit: ac ſic eædem feræ, quæ primam victoriam abſtulerunt, ſecundam parem fecerunt, tertiam ſine controuerſia tradiderunt. Nec verò tantùm armis, & in campis, ſed conſiliis & domi quoque intra vrbem cum rege Pyrrho dimicatum eſt. Quippe poſt primam victoriam, intellecta Romana virtute, ſtatim deſperauit armis, ſeq́ue ad dolos contulit. nam interemptos cremauit,

captiuoſ-

captiuosque indulgentius habuit, & ſine precio reſtituit, miſſisque legatis in vrbem omni modo anniſus eſt, vt facto fœdere in amicitiam reciperetur. Sed & bello, & pace, & foris, & domi omnem in partem Romana virtus tum ſe approbauit. Nec alia magis quàm Tarentina victoria oſtendit populi Romani fortitudinem, ſenatus ſapientiam, ducum magnanimitatem. Nec alius pulchrior in vrbem aut ſpecioſior triumphus intrauit. Ante hunc diem, nihil præter pecora Volſcorum, greges Sabinorum, carpenta Gallorum, fracta Samnitum arma vidiſſes. Tum autem, ſi captiuos aſpiceres, Moloſſi, Theſſali, Macedones, Brutius, Apulus, atque Lucanus: ſi pompam, aurum, purpura, ſigna, tabulæ, Tarentinæque lauticiæ. Sed nihil libentius populus Romanus aſpexit, quàm illas quas timuerat cum turribus ſuis belluas, quæ non ſine ſenſu captiuitatis ſubmiſſis ceruicibus victores ſequebantur. Poſt Tarentinam cladem, domiti Picentes, &

caput gentis Aſculum, à Sempronio duce; qui tremente inter prœlium campo, Tellurem deam promiſſa æde placauit. Salentini verò Picentibus additi, caputq. his regionibus Brundiſium, cum inclyto portu, M. Atilio duce, & in hoc certamine victoriæ pretium templum ſibi paſtoria Pales vltrò popoſcit. Poſtremi Italicorum in fidei munere Vulſini opulentiſſimi Etruſcorum implorantes opem, aduerſus vos quondam ſuos, qui libertatem à dominis datam in ipſos erexerant, tranſlataque in ſe republ. dominabantur. Sed hi quoque duce Fabio Gurgite pœnas dederunt.

Domita ſubactaque Italia, populus Rom. Appio Claudio conſule primum fretum ingreſſus eſt, fabuloſis famæ monſtris; æſtuque violentum. Sed adeo non eſt exterritus, vt ipſam illam ruentis æſtus violentiam pro munere amplecteretur, quòd velocitas nauium iuuaretur, ſtatimque ac ſine mora Hieronem Syracuſanum tanta celeritate deuicit, vt ille

ille ipſe prius ſe victum, quàm hoſtem videret, fateretur.

Duellio Cornelioque conſulibus etiam mari congredi auſus eſt. Tum quidem ipſa velocitas claſſis comparatæ, victoriæ auſpicium fuit. Intra enim ſexageſimum diem quàm cæſa fuerat, centum ſexaginta nauium claſſis in ancoris ſtetit; vt non arte factæ, ſed quodam munere deorum conuerſæ in naues atque mutatæ arbores viderentur. Prælij verò forma mirabilis, quum illas celeres volucresque hoſtium naues, hæ graues tardæque comprehenderent. Longè plus illis nauticæ artis, detorquere remos, & ludificari fuga roſtra. Iniectæ enim ferreæ manus, machinæque validæ, ante certamen multũ ab hoſte deriſæ, coactique hoſtes quaſi in ſolido decernere. Victor ergo apud Liparam merſa aut fugata hoſtium claſſe, primum illum maritimum egit triumphum. Cuius quoddam gaudium fuit, quum Duellius imperator non contentus vnius diei triumpho, per

vitam omnem, vbi à cœna rediret, prælucere funalia, & præcinere ſibi tibias iuſſit, quaſi quotidie triumpharet. Præ tanta victoria leue huius prælij damnum fuit, alter conſulum interceptus Aſina Cornelius, qui ſimulato colloquio euocatus, atque ita oppreſſus fuit, perfidiæ Punicæ documentum. Calatino dictatore fere omnia præſidia Pœnorum Agrigento, Drepanis, Panormo, Eryce, Lilybeoque detraxit. Trepidatum eſt ſemel, circa Camerinenſium ſaltum. Sed eximia virtute Calpurnij tribuni militum periculo euaſimus. Qui lecta trecentorum militum manu, inſeſſum ab hoſtibus tumulum occupauit, adeoque moratur hoſtes, dum exercitus omnis euaderet: ac ſic pulcherrimo exitu, Thermopylarum & Leonidæ famam adæquauit. Hoc illuſtrior noſter, quod expeditioni tantæ ſuperfuit, & nihil inſcripſerit ſanguine. Lucio Cornelio Scipione, quum iam Sicilia ſuburbana eſſet populi Rom. prouincia, ſerpente latius bello Sardinia ad-

nexa atque Corſica, tranſit Olbiam. ibi Caralæ vrbis excidio incolas terruit, adeóque omni terra & mari Pœnos fugauit, vt iam victoriæ nihil niſi Africa ipſa reſtaret. Marco Attilio Regulo duce, iam in Africam nauigabat bellum. Nec defuerant qui in ipſo Punici maris nomine ac terrore deficerent: inſuper augente Manlio tribuno metum, in quem, niſi paruiſſet, ſecuri diſtricta irruiſſet imperator; metus mortis nauigandi fecit audaciam, mox deinde ventis remisque properatum eſt, tantusque terror hoſtici aduentus fuit Pœnis, vt apertis penè portis Carthago caperetur. Prima præmium belli fuit ciuitas Clypea. Prima enim à Punico littore, quaſi arx & ſpecula procurrit. & hæc, & trecenta amplius caſtella vaſtata ſunt. Nec cum hominibus modo, ſed cum monſtris quoque dimicatum eſt; quum quaſi in vindictam Africæ nata miræ magnitudinis ſerpens poſita apud Bragadam caſtra vexauerit. Sed omnium victor Regulus,

quum

quum terrorem nominis ſui latè circumtuliſſet, quumq́ue magnam vim iuuentutis ducesq́ue ipſos aut cepiſſet aut haberet in vinculis, claſſemq́ue ingenti præda onuſtam & triumpho grauem in vrbem præmiſiſſet; iam ipſam belli caput Carthaginem vrgebat obſidione, ipſisq́ue portis inhærebat. Hic paululum circumacta fortuna eſt tantũ, vt plura eſſent Rom. virtutis inſignia, cuius ferè magnitudo calamitatibus approbatur. Nam conuerſis ad externa auxilia hoſtibus, quum Xanthippum illis ducem Lacedæmon miſiſſet, à viro militiæ peritiſſimo Regulus victus eſt, fœdáque clades, Romaniſque vſu incognita. nam viuus in manus hoſtium venit fortiſſimus imperator. Sed ille quidem par tantæ calamitati fuit. nam nec Punico carcere infractus eſt, nec legatione ſuſcepta. quippe diuerſa quàm hoſtis mandauerat cenſuit, ne pax fieret, nec commutatio captiuorum reciperetur. Sed nec illa voluntario ad hoſtes ſuos reditu, nec vltimo ſiue carcere,

cere,

cere, ſeu crucis ſupplicio deformata maieſtas. In omnib. admirabilior, quid aliud quàm victor de victoribus? Ad quæ etiam Carthago non ceſſerat, de fortuna triumphauit. Populus autem Roman. multo acrior intentiórq. pro vltione Reguli, quàm pro victoria fuit.

Metello igitur conſule conſpirantibus arctius Pœnis, & reuerſo in Siciliam bello, apud Panormum ſic hoſtes cæcidit Rom. exercitus, ne amplius eam inſulam aggredi cogitarent. Argumentum ingens victoriæ centum circiter elephantorum captiuitas. Sic quoque magnas egit prædas, vt gregem illum, non bello, ſed venatione cepiſſet. Appius Claudius conſul non ab hoſtibus ſed à diis ipſis ſuperatus eſt, quorum auſpicia contempſerat; ibi ſtatim claſſe demerſa, vbi ille præcipitari pullos iuſſerat, quod pugnare ab his vetaretur. Marcus Fabius Buteo claſſem iamiam in Africo mari apud Ægimurum oſtium in Italiam vltro nauigantem cæcidit. Quantus tum

trium-

triumphus tempeſtate intercidit cum opulenta præda? Claſſis aduerſis acta ventis, naufragio ſuo Africam & Syrtes, omnium imperia gentium, inſularumque litora impleuit. Magna clades fuit, ſed non ſine aliqua principis populi dignitate interceptam tempeſtate victoriam, & triumphum periſſe naufragio conſtat. Et tamen cum Punicæ prædæ omnibus promontoriis inſuliſque fluitarent, populus Rom. & ſic triumphauit. Lutacio Catulo conſule tandem bello finem impoſitũ apud inſulas, quibus nomen Ægates. Nec maior aliâs in mari pugna quippe commeatibus, exercitu, propugnaculis, armis grauis claſſis, & in ea quaſi tota Carthago, quod ipſum exitio fuit. Romana claſſis prompta, leuis, & expedita, & quodam genere caſtrenſis, ad ſimilitudinem pugnæ equeſtris, ſic remis agebatur quaſi habenis, & in hos vel illos ictus mobilia roſtra, ſpeciem viuentium præferebant. Itaque momento temporis laceratæ hoſtium rates, totum

inter

inter Siciliam Sardiniamque pelagus naufragio ſuo operuerunt. Tanta denique fuit illa victoria, vt de excidendis hoſtium mœnibus non quæreretur. Superuacuum viſum eſt in arcem murosque ſæuire, quum iam in mari eſſet deleta Carthago.

Peracto quidem bello Punico, nec dum aliquantulum reſpirato, ſequitur Liguricum. Nam Ligures hi, imis Alpium iugis adhærentes, inter Varum Macrámque amnem impliciti, dumis ſilueſtribus victitabant; quos penè maius fuit inuenire, quàm vincere. Tuti ſiquidem locis & fuga, durum atque velox genus, ex occaſione latrocinia magis quàm bella faciebant. Itaque quum diu multúmque eluderent ſaltu, viis, latebris, Deceates, Oxybij, Euburiates, Iuganni, tandem Fuluius latebras eorum igni ſepſit, Bebius verò in plana deduxit, Poſtumius ita exarmauit, vt vix reliquerit ferrum quo terra coleretur. Poſt quos mox Galli. Inſubribus & his alpium incolis, animi ferarum, cor-

pora

pora pluſquam humana erant. Sed experimentum deprehenſum eſt. quippe virtus eorum ſicut primo impetu maior quàm virorum eſt; ita ſequens minor quàm feminarum. Alpina corpora humente cœlo educata, habent quoddam ſimile niuibus ſuis. Cum mox caluere pugna, ſtatim in ſudorem eunt, & leui motu quaſi ſole laxantur. Hi ſæpè & aliàs, & Britomaro duce non prius poſituros ſe balthea quàm Capitolium aſcendiſſent iurauerant. Factum autem eſt, & victos eos Æmilius in Capitolio diſcinxit. Et quòd dux eorum de Romano milite prædam Marti ſuo torquem aureum deuouiſſet, intercepit Iuppiter votum, & de eius ipſius Arioniſtinis aliorúmque Gallorum torquibus aureum trophæum Ioui erexit Flaminius. Rex quoque eorum Viridomarus Romana arma Vulcano promiſerat. Aliorſum vota ceciderunt. Occiſo enim eo, Marcellus tertia poſt patrem Romulum Feretrio Ioui arma ſuſpendit. Illyrici autem, id eſt,

Veneti

Veneti ſeu Liburni ſub extremis Alpium radicibus agunt, inter Arſiam Titiumque flumen longiſſimè per totum Adriatici maris littus effuſi. Hi regnante Teutana muliere populationibus non contenti, licentiæ ſcelus addiderunt. legatos Romanos ob ea quæ deliquerant iure agentes ne gladio quidem ſed vt victimas ſecuri percuſſerunt. Præfectos nauium igni comburunt. Idque quo indignius foret, mulier imperauit. Itaque Gnæo Fuluio Centimalo duce latè domātur, Strictæ ſecures in principum colla legatorum manibus litauere. Poſt primùm autem Punicum bellum, vix quadriennium requies: ecce alterum bellum, minus quidem ſpacio, (nec enim amplius decem nouem annos tenens) ſed adeo cladium atrocitate terribilius, vt ſi quis conferat damna vtriuſque populi, ſimilior victo ſit populus ille qui vicit. Vrebat nobilem populum mare ablatum, raptæ inſulæ, dare tributa, quæ iubere conſueuerat. Hinc vltionem puer Hannibal ad aram

patris iurauerat, nec morabatur. Igitur Saguntus in cauſam belli deleta eſt, vetus Hiſpaniæ ciuitas, & opulenta; fidei erga Romanos magnum quidem ſed triſte monumentum. Quam in libertatem communi fœdere exceptam, Hannibal cauſas nouorum motuum quærens, & ſuis & ſuorum manibus euertit, vt Italiam ſibi rupto fœdere aperiret. Summa fœderum Romanis religio eſt. Itaque ad auditam ſociæ ciuitatis obſidionem, memores icti quoque fœderis cum Pœnis, non ſtatim ad arma procurrunt, dum prius more legitimo queri malunt. Interim iam nouem menſibus feſſi fame, machinis, ferro, verſa denique in rabiem fide, immanem in foro excitant rogum, dum deſuper ſe ſuoſque cum omnibus opibus ſuis ferro & igni corrumpunt. Huius tantæ cladis autor Hannibal poſcitur. Tergiuerſantibus Pœnis, dux legationis; Quæ, inquit, mora eſt, Fabius. In hoc ſinu bellum pacemque porto, vtrum eligitis? Succlamantibus bellum; Bellum

ergo,

ergo, inquit, accipite. Et excuſſo in media curia togæ gremio, non ſine horrore, quaſi pleno ſinu bellum ferret, effudit. ſimilis exitus belli initiis fuit. Nam quaſi has inferias ſibi Saguntinorum vltimæ diræ in illo publico parricidio incendióque mandaſſent: ita manibus eorum vaſtatione Italiæ, captiuitate Africæ, ducum & regum qui id bellum geſſerunt exitio parentatum eſt. Igitur ſimul ſe in Hiſpaniam mouit illa grauis & luctuoſa Punici belli vis atque tempeſtas, deſtinatúmque Romanis iamdiu fulmen Saguntino igne conflauit; ſtatim quodam impetu rapta medias fregit Alpes; & in Italiam ab illis fabuloſæ altitudinis niuibus velut cœlo miſſa deſcendit. Ac primi quidem impetus turbo inter Padum & Ticinum valido ſtatim fragore detonuit. Tunc Scipione duce fuſus exercitus, ſaucius etiam ipſe veniſſet in hoſtium manus imperator, niſi protectum patrem prætextatus admodum filius ab ipſa morte rapuiſſet. Hic erit Scipio, qui in ex-

itium Africæ creſcit, nomen ex malis eius habiturus. Ticino Trebia ſuccedit. hic ſecunda Punici belli procella deſæuit, Sempronio conſule. Tum callidiſſimi hoſtes, frigidum & niualem diem nacti, quum ſe ignibus prius oleoque fouiſſent (horribile dictu) homines à meridie & ſole venientes, noſtra nos hieme vicerunt. Thraſimenus lacus tertium fulmen Hannibalis, imperatore Flaminio. Ars noua Punicæ fraudis: quippe nebula lacus, paluſtribusque virgultis tectus equitatus, terga ſubitò inuaſit pugnantium. Nec de diis poſſumus queri. imminentem temerario duci cladem prædixerant inſidentia ſignis examina, & aquilæ prodire nolentes: commiſſamque aciem ſecutus terræ tremor, niſi illum horrorem ſoli equitum virorumque diſcurſus, & mota vehementius arma fecerunt. Quartum, id eſt pænè vltimum vulnus imperij, Cannæ ignobilis Apuliæ vicus, ſed magnitudine cladis emerſit, & quadraginta millium cæde patrata nobilitata.

Simul

Simul in exitium infelicis exercitus, dux, terra, cœlum, dies, tota rerum natura conſenſit. Siquidem non contentus ſimulatis transfugis Hannibal, qui mox terga pugnantium cæciderunt; inſuper callidus imperator, in patentibus campis, obſeruato loci ingenio, quod & ſol ibi acerrimus, & plurimus puluis, & Eurus ab oriente ſemper; quaſi ad conſtitutum ita inſtruxit aciem, vt Romanis aduerſus hæc omnia obuerſis, quaſi ſecum cœlum tenens, vento, puluere, & ſole pugnaret. Itaque duo maximi exercitus cæſi ad hoſtium ſatietatem, donec Hannibal diceret militi ſuo, Parce ferro. Ducum alter fugit, alter occiſus eſt, dubium vter maiore animo. Paulum puduit, Varro non deſperauit. Documenta cladis; cruentus aliquamdiu Aufidus: pons de cadaueribus iuſſu ducis factus, in torrente Vergello: modij duo anulorum miſſi Carthaginem, dignitatiſque equeſtris taxata menſura. dubium deinde non erat, quin vlti-

num illum diem habitura fuerit Roma, quintumq́ue intra diem epulari Hannibal in Capitolio potuerit (ſic Pœnum illum dixiſſe Mabarbalem Hamilcari ſerunt) ſi Hannibal, quemadmodum ſciret vincere, ſic uti victoria ſciſſet. Sed tum quidem illum, vt vulgo dici ſolet, aut fatum vrbis imperaturæ, aut ipſius mens mala, & auerſi à Carthagine dij in diuerſum abſtulerunt. Et cum victoria poſſet uti, frui noluit, relictaq́ue Roma, Campaniam Tarentumq́ue perrexit, vbi mox & ipſe, & ipſius exercitus ardor elanguit; adeo vt verè dictum ſit, Capuam Hannibali Cannas fuiſſe. Siquidem inuictum Alpibus, indomitumq. armis Campaniæ (quis crederet) ſoles, & tepentes fontibus Baiæ ſubegerunt. Permiſſum eſt interim Romanis reſpirare, & quaſi ab inferis emergere. arma non erant, detracta ſunt templis: deerat iuuentus, in ſacramentum liberata ſeruitia: egebat ærarium, opes ſuas ſenatus in medium libens protulit: necnon

pariter

pariter quod in bullis cingulisq. & annulis erat, nec quicquam ſibi auri reliquerunt. Eques ſecutus exemplū, imitatæq. equitem tribus. Denique vix ſuffecerunt tabulæ, vix ſcribarum manus, Leuino Marcelloq́ue conſulibus, quum priuatorum opes in publicum referrentur. Quid autem in eligendis magiſtratibus, quæ centuriarum ſapientia, cum iuniores à ſenioribus conſilium de creandis conſulibus petierunt? Quippe aduerſus hoſtem toties victorem, tam callidum, non virtute tantùm ſed ſuis etiam pugnare conſiliis oportebat. Prima redeuntis, & vt ita dixerim, reuiuiſcentis imperij ſpes Fabius fuit, qui nouam de Hannibale victoriam commentus eſt, non pugnare. Hinc illi cognomen nouum & reipublicæ ſalutare, Cunctator: hinc illud ex populo, vt imperij Scutum vocaretur. Itaque per Samnium totum, per Falernos, Gauranosq́ue ſaltus ſic macerauit Hannibalem, vt quia frangi virtute non poterat, mora comminueretur. Inde Claudio Mar-

cello duce, etiam congredi auſus eſt, comminus venit & pepulit è Campania ſua, & ab obſidione Nolæ vrbis excuſſit. Auſus eſt & Sempronio Gracchо duce per Lucaniam ſequi, & terga premere cedentis; quamuis cum, ô pudor, ſeruili pugnaret exercitu (nam hucuſque tot mala compulerunt) ſed libertate donatos, de ſeruitute Romanos fecerunt. ô horribilem in tot aduerſis fiduciam, ô ſingularem animum & ſpiritum populi Romani. tam arctis afflictiſque rebus, vt de tota Italia dubitare debuiſſet, auſus tamen eſt in diuerſa reſpicere; quumque hoſtis in iugulo per Campaniam & Apuliam volitaret, mediamque de Italia Africam faceret, eodem tempore & hunc ſuſtinebat, & in Siciliam, Sardiniam, Hiſpaniamque diuiſa per terrarum orbem arma mittebat. Siciliam mandat Marcello. nec diu, reſtituit. tota enim inſula in vna vrbe ſuperata eſt. Grande illud, & ante id tempus inuictum caput Syracuſæ, quamuis Archimedis

ingenio

ingenio defenderetur, aliquando ceſſerunt. longè illi triplex murus, totidemq́ue arces, portus ille marmoreus, & fons celebratus Arethuſæ; niſi quòd hactenus profuere, vt pulchritudini victæ vrbis parceretur. Sardiniam Gracchus arripuit. nihil illi gentium feritas, Inſanorumq́ue (nam ſic vocantur) immanitas montium profuere. Sæuitum in vrbes, vrbemq́ue vrbium Caralim, vt gens contumax vilisq́ue mortis, ſaltem deſiderio patrij ſoli domaretur. In Hiſpaniam verò miſſi Gnæus & Publius Scipiones, pænè totam Pœnis eripuerunt prouinciam. Sed inſidentes Punicæ fraudis inſidiæ, alterum ferro caſtrametantem, alterum, quum euaſiſſet in turrim, cinctum facibus oppreſſerunt. Igitur in vltionem patris & patrui miſſus eſt cum exercitu Scipio, cui iam grande nomen de Africa fata decreuerant. Bellatricem illam viris, armisq́ue nobilem Hiſpaniam, illam ſeminarium hoſtilis exercitus, illam iam Hannibalis eruditricem, incredibile dictu,

ctu, totam à Pyrenæis montibus, in Herculis columnas, in Oceanum recuperauit. Eodem quidem die quo obſeſſa eſt Carthago capta eſt, neſcio citius an felicius; quàm facilè, vel vna probat; omenque Africanæ victoriæ fuit quod tam facilè victa eſt Hiſpaniæ Carthago. Certum eſt tamen, ad profligandam prouinciam maximè profeciſſe ducis ſanctitatem; quippe qui captiuos pueros puellasque præcipuæ pulchritudinis barbaris reſtituerit, ne in conſpectũ ſuum quidem paſſus adduci, ne quid de virginitatis integritate deliberaſſe ſaltem oculis videretur. Hæc in diuerſa terrarum populus Romanus. nec ideo tamen viſceribus Italiæ inhærentem ſubmouere poterat Hannibalem. Pleraque ad hoſtem defecerant, & dux acerrimus contra Romanos Italicis quoque viribus vtebatur. Iam tamen eum pleriſque opidis & regionibus excuſſere Romani. Iam Tarentum tulerant, iam & Capua ſedes, domus, & patria altera Hannibalis tenebatur; cuius amiſſio

tantum

tantum Pœno duci dolorem dedit, vt deinde totis viribus Romam conuerteretur. O populum dignum orbis imperio, dignumque omnium fauore & admiratione hominum ac deorum! compulſus ad vltimos metus ab incepto non deſiſtit; & ſua de vrbe ſollicitus, Capuam tamen non obmiſit; ſed parte exercitus ſub Appio conſule relicta, parte Flaccum in vrbem ſecuta, abſens ſimul præſensque pugnabat.

Quid ergo miramur, mouenti castra à tertio lapide Hannibali iterum ipſos deos reſtitiſſe? Tanta enim ad ſingulos illius motus, ſuis imbrium copia effuſa eſt, tantorum ventorum violentia coorta eſt; vt diuinitùs hoſtem ſubmoueri, non à cælo, ſed ab vrbis ipſius mœnibus & Capitolio videretur. Itaque fugit & ceſſit, & in vltimum ſe Italiæ recepit ſinum, quum vrbem tantum non adortam reliquiſſet. Siquidem ab Hiſpania Haſdrubal frater Hannibalis cum exercitu nouo, nouis viribus, noua belli mole veniebat. actum eſſet

procul-

proculdubio, ſi vir ille cum fratre ſe iunxiſſet. Sed hunc quoque tantum quod ab Alpe deſcenderat, apudq́ue Metaurum caſtrametantem Claudius Nero cum Liuio Salinatore debellat. Nero in vltimos Italiæ angulos ſubmouerat Hannibalem. Liuius in diuerſiſſimā partem, id eſt, in ipſas naſcentes Italiæ fauces ſigna conuerterat. Tanto, id eſt, omni qua longiſſima eſt Italia ſolo interiacente, quo conſilio, qua celeritate conſules caſtra coniunxerint, inopinatumq́ue hoſtem collatis ſignis oppreſſerint, neque id fieri Hannibal ſenſerit, difficile dictu eſt. Certè Hannibal re cognita, quum proiectum fratris caput ad ſua caſtra vidiſſet; Agnoſco, inquit, infelicitatem Carthaginis. Hæc fuit illius viri non ſine præſagio quodam fati imminentis prima confeſſio. Iam certum erat Hannibalem etiam ipſius confeſſione poſſe vinci; ſed tot rerum proſperarum fiducia plenus populus Romanus magni æſtimabat, aſperrimum hoſtem in ſua Africa debellare. Duce igitur

ce igitur Scipione in ipſam Africam tota mole conuerſus, imitari cœpit Hannibalem, & Italiæ ſuæ clades in Africa vindicare. Quas ille, dij boni, Haſdrubalis copias fudit! quos Syphacis Numidici regis equitatus! quæ quantáque vtriuſque hoſtis caſtra facibus illatis vna nocte deleuit! denique iam non à tertio lapide, ſed ipſas Carthaginis portas obſidione quatiebat: ſic factum, vt inhærentem atque incubantem Italiæ extorqueret Hannibalem. Non fuit maior ſub imperio Romano dies quàm ille, quum duo omnium & antea & poſtea ducum maximi duces, ille Italiæ hic Hiſpaniæ victor, collatis cominus ſignis direxere aciem. Sed & colloquium fuit inter ipſos de legibus pacis. ſteterunt diu mutua admiratione defixi: vbi verò de pace non conuenit, ſigna cecinere. Conſtat vtriuſque confeſſione, nec melius inſtrui aciem, nec acrius potuiſſe pugnari. Hoc Scipio de Hannibalis, Hannibal de Scipionis exercitu prædicauerunt. Sed tamen

men Hannibal ceſſit, præmiumque victoriæ Africa fuit, & ſecutus Africam ſtatim terrarum orbis. Poſt Africam iam vinci neminem puduit, ſed æquo iure vbique ſubacti. Primùm igitur Leuino conſule Populus Romanus Ionium mare ingreſſus, tota Græciæ litora velut triumphante claſſe peragrauit. Spolia quippe Siciliæ, Sardiniæ, Africæ præferebat, & manifeſtam victoriam, quam nata in prætoria puppi laurus pollicebatur. Aderat ſponte in auxilium Attalus rex Pergamenorum, aderant & Rhodij, nauticus populus, quibus à mari conſul, à terris omnia equis viriſque quatiebat. Bis victus, bis fugatus rex Macedonum, bis exutus caſtris, quum tamen nihil terribilius Macedonibus fuit ipſo vulnerum aſpectu, quæ non ſpiculis, nec ſagittis, nec vllo Græculo ferro, ſed ingentibus pilis, nec minoribus adacta gladiis vltra morem patebant. Enimuerò Flaminio duce, ad inuios antea populo Romano Chaonum montes, Sauumque amnem

nem per abrupta vadentem, & ad ipſa Macedoniæ clauſtra penetratum victoria fuit. Nam poſtea nunquam auſus congredi rex, ad tumulos, quos Cynocephalos vocant, vno ac ne eo quidem in iuſto prælio opprimitur. In Numidia tunc amici Populi Romani regnabant. Sed Iugurtha contra ſe bellum mouit Romanorum, propter necem Adherbalis & Hiempſalis Micipſæ liberorum; expugnataque eſt primum à Metello conſule, dehinc à Mario Numidia domita. Mauritaniam verò Bochoris tuebatur. Sed quum collectio omnium Maurorum facta eſt, Iubas rex videns quæ pugnæ fuiſſet offenſio, mox ſuperatum ſeſe ſenſit. veneno hauſto defecit, omnisq. Mauritania Romanis ſubacta. Tripolis nanque, & vtraque Mauritania, Sitiſenſis, & Cæſarienſis, ſimiliter Romano iuri, ceterorum formidine tactæ, vltro ſe ſubegerunt. Hiſpanias quamuis, vt ſuperius diximus, Saguntina clades ab amicitiis Romanorum ſegregaſſet, Scipio tamen eos

tam

tam gratia quàm virtute rurſus coniunxit Romanis, rurſusq́ue reſiſtentes Sylla conſul ſedauit. Celtiberos ſimiliter cum Numantinis aduerſus Romanos inſurgentes, Scipio iunior ſedauit, compeſcuit, atque pænè ſubuertit. Cantabri & Aſtures confiſi montium ſuorum munimine, dum reſiſtere moliuntur, pleniſſimè demoliti ſunt, & in prouinciam redacti. Tarraconenſes, Luſitani, Galleci, Carthaginiſii, & Seticani contra promontorium Africæ ſitæ, omnes vno pænè prælio ſuperatæ, & in prouincias Romanas deſcriptæ ſunt. Epirotæ, qui in Illyrico quamuis cum Pyrrho rege ſuo contra Italiam conſpiraſſent, tamen primùm pacem moliti, ſecundò ac tertiò rebellantes, cum Achiuis & Theſſalis edomiti, Romano iugo ſubacti ſunt. Macedonia namque primum ſub Philippo, deinde ſub Perſeo, tertio ſub Pſeudophilippo arma contra ſe prouocauit Romana, oppreſſaq́ue primo Flaminio conſule, ſecundo à Paulo, tertio à Metello ſuperata, colla ſubmiſit,

ſubmiſit, Romanáque prouincia facta. Illyriam autem cum Gentione ſuo rege, Macedonibus auxiliantibus vicit Romanorum Lucius prætor, & in prouinciam redegit: Dardanos Mœſiosque Curione primùm proconſule domuit, primusque omnium Romanorum Danubium amnem vſque profectus, cuncta eius loca vaſtauit. Pannoniarum quoque regem in certamine ſuperans, idem Lucius redegit in prouinciam vtraſque Pannonias. Amantinos autem qui inter Sauum Draumque flumina inſident, rege eorum interempto, ipſa vice Romanam fecit prouinciam. Marcomanni & Quadi in illa Valeria quæ inter Draum Danubiumque interiacet, ab eodem tunc ductore oppreſſi, finesque inter Romanos & barbaros ab Auguſto per Vindeliciam, per Noricum Meſiamque diſpoſiti. Daces autem poſthæc iam ſub imperio ſuo Traianus Decebalo eorum rege deuicto, terras vltra Danubium, quæ habent decies centum mille paſſus, ſpacia,

 in

in prouinciam redegit. Sed Galienus eos dum regnaret amiſit; Aurelianuſque imperator, euocatis exinde legionibus, in Meſia collocauit, ibique aliquam partem Daciam mediterraneam, Daciamque Ripenſem conſtituit, & Dardaniam iunxit. Illyricus autem cuncta per partes quidem & membra deuicta, ad vnum tamen corpus aptata eſt, quæ habet intra ſe prouincias decem & octo. hæ ſunt, Norici duæ, duæ Pannoniæ, duæ Valeriæ, Sueuia, Dalmatia, Meſia ſuperior, Dardania, Daciæ duæ, Macedonia, Theſſalia, Achaia, Epiros, Præuales, Creta, ſimul decem octo. Thracias autem non aliter niſi occaſio Macedonici belli fecit aggredi. Diri nanque homines omniumque gentium ferociſſimi ſunt Thraces, quorum ſæuitiam pariter habent & Scordiſci, & Emimontij, Aſticique, ob quorum immanitatem Romani multa & grauia pertulerunt; crebriſque certaminibus exercitus cæſus. Ad poſtremum à Marco Didio & ipſi ſubacti, &

loca

loca eorum in prouinciam redacta, iugum excepere Romanum. Nam Marcus Druſus intus eos in montibus eorum contriuit, Minutius in Gebro amne eorum multos extinxit & vicit. Rodopeni per Appium Claudum deuicti ſunt, & ciuitates maritimas Europæ, quæ dudum Romanæ fuiſſent, & poſtmodum rebellaſſent, Marcus Romanis ſubegit. Lucullus ſiquidem primus in Thracia contra Beſſos pugnans, eos qui in fortitudine famaque præibant deuicit; Emimontiosque debellans, Pulendenam quæ nunc Philippopolis, & Vſtudamam quæ Adrianopolis vocatur, in Romanorum redegit dominium. Similiter & capiens ciuitates quæ litori Pontico inhærebant, id eſt Apolloniam, Galatam, Parthenopolim, & Tomos Iſtri, omniaque loca vſque ad Danubium ſubdens, Scythis Romanorum oſtendit virtutem. Hactenus ad partes occiduas. nunc quæ in Eoa plaga ſunt percurramus. Primum quidem in Aſia locum Romani hæreditario iure in-

uenerunt. Nam Attalus rex, amiciſſimus populi Romani, humanis rebus excedens, per teſtamentum ſuum Romanos ſuo in regno hæredes conſtituit: quod pænè non ante Romanus populus adiit, niſi & ſuo labore vicina loca cepiſſet, id eſt Lydiam, Cariam, Helleſpontum, vtramque Phrygiam. Nam Rhodus opinatiſſima inſula, & totius Adriæ inſularum metropolis pænè cum omnibus Cycladibus arma pertimeſcens Romana, iam dudum ſe fœderatam populo illi coniunxerat, & nauali bello ſolatia condonabat. Cum quibus Seruilius proconſul directus, quaſi piratico bello, obtinuit tamen Pamphyliam, Lyciam, Piſidiamque deuicit, fecitque prouincias. Bithyniam verò Nicomedes rex moriens, teſtamentali voce reliquit. Gallogræciam autem, id eſt Galatiam Syriaci belli ruina conuoluit. Fuit nanque inter auxilia regis Antiochi. An fuiſſet cupidus triumphi Mumius, dubium eſt. Dubiis nanque prœliis fuſi fugatique ſunt, quam-

nis ſub aduentu hoſtis ſedibus relictis in altiſſimos ſe montes recepiſſent. colonos abegit. Olympum tecti ſago & magaba inſederant. Utrimque fundis ſagittisque detracti, in perpetuam ſe pacem dederunt: ſed alligati miraculo quodam fuere, quum cathenas morſibus & ore tentaſſent, quum offricandas in vices fauces præbuiſſent. Nam Orgia Contis vxor à centurione ſtuprum paſſa, memorabili exemplo cuſtodiam euaſit, reuulſumque adulteri caput ad maritum reportauit. Deiotarum ſiquidem amicum ſenatus præfecit Galatiæ, ſed poſthæc Cæſar eos redegit, prouinciamque fecit. Cappadoces quoque ſub Epaphra rege conſtituti, primum per legatos ſuos Romanorum amicitias petierunt, dehinc Ariobarzane rege ſuccedente, & à Mithridate expulſo, vltrò ſe Romano ſeruitio tradiderunt, magnamque ciuitatem ſuam Mazacam in honorem Cæſaris Cæſaream appellauerunt. Poſt hæc iterum ſub Claudio imperatore rex eorum

 Archelaus

Archelaus Romam adueniens, quaſi amicus populi Romani. ibique defunctus, teſtamentali voce Cappadociam Romanis dedit, & ſic iam ex integro in prouinciam facta eſt. Pontus à Pompeio deuicta cum ſuo rege Mithridate, facta prouincia eſt. Paphlagoniæ Pylemenes rex amicus populi Romani, à multis dum iniquietaretur, Romanorum petiit auxilium. Se quoque dum de inimicis vlciſceretur, defunctus, Romanos per teſtamentum hæredes reliquit. Hactenus intra Taurum. nunc vlterius tranſgrediamur, & quæ patriæ aut quibus ſubiugantibus populo Romano coniunctæ ſint, memorabimus. Antiochus Syriæ fortiſſimus rex magnum apparatum belli contra populum Romanum commouit. trecenta milia ſiquidem armatorum, curruſque falcatos, quamplures elephantos, innumeros turritos, & inſtar muralis in acie ordine ſitos; cui obuiauit Scipio Africani Scipionis frater in Aſia ad Magneſiam ciuitatem, commiſſoque prælio,

Antiochus victus eſt, percuſſumque fœdus cum Romanis, ab Aſia diſceſſit, & vltra Taurum ex Senatuſconſulto regnare permiſſus eſt, filiosque eius in obſidatu Romæ deductos poſt patris obitum regnare genitali loco conceſſum. Cilices cum Iſauris piratæ effecti, & in mari magno ſæpè latrocinia concitantes, à Seruilio proconſule victi & proſtrati ſunt. hic quoque Seruilius primus Romanorum Tauri iugum peruium fecit, triumphansque de eorum ſpoliis, Iſauricus & Cilicus vocatus eſt. Cyprum Cato claſſe nauigera directus inuaſit. Cypris negantibus habere ſe aliquid, magnas illic opes reperit, proſcriptionibuſque multauit. Quod non ferens Gnoſius rex eorum, veneno hauſto ſemet occidit, & ſic Cyprus Romana facta prouincia. Libyam, id eſt Pentapolim totam, primo illo Ptolemæo Romanis ſub libertate conceſſam, tamen reſiſtentes dehinc, Appionis conſilium populo Romano ſubdidit. Ægyptus omnis ab amicis Romanorum, id

eſt Lagitis per Ptolemæos poſſeſſa. poſthæc Cleopatra & Antonius iure proprio vindicantes, & ſe & illam amittunt. Montes verò Armeniæ primùm per Lucullum Romana arma viderunt, per quem & Oſrœne & Saracenorum phylarchi deuicti Romanis ſe dediderunt: Meſopotamiámque idem ipſe, Niſiben quoque vrbem inuaſit. Poſt quem Pompeius eadem loca ingrediens, Romano confirmauit imperio. Syriam Comagenen iuſto prælio Tigrane deuicto inuaſerat. Arabes & Paleſtini eodem Pompeio ductante deuicti ſunt. Babylonij autem crebro concertantes, ſæpenumero victi, nunquam tamen ad integrum domiti ſunt. Quos tamen primùm Lucius Sylla proconſul ſub Arſace eorum rege deuicit, ab eoque rogatus per legatos pacem conceſſit. Secundò dum Lucius Lucullus à Pontico regno Tigranem regem Armeniæ cum decem & octo millibus ſuperatum expelleret, omni Armenia inuaſa, ad Meſopotamiam venit,

nit, ibi Niſiben cum fratre regis Parthorum cepit, æqua ſorte Perſidem cupiens deuaſtare, niſi Pompeius à Senatu directus ei aduenisſet ſucceſſor. Hic etenim Pompeius ilico veniẽs, mox nocturno prælio in minori Armenia ſuper Mithridatem irruens, XLII *milia Armeniorum proſternens, eius caſtra ſuccendit. Unde Mithridates cum vxore & duobus ſatellitibus fugiens Boſporum venit, nimiaque deſperatione detentus venenum accepit. Sed dum nec ſic mors ei accederet, alterum è duobus ſatellitibus rogauit vt ſe perimeret. Pompeius autem maiori Armenia dum perſequeretur Tigranem contra Romanos auxilium commodantem, ille in Artaxata vrbe regno depoſito, vltro diadema ſuum Pompeio obtulit: ſed Pompeius pietate ductus, vltra minorem Armeniam ei conceſſit regnare, auferens ab eo Meſopotamiam & Syriam, partemque Phœnicis cum Armenia. Nam Boſporanis Colchiſque Ariſtarchum regem Pompeius*

 præpoſuit,

præpoſuit, Albanosque inſequens, Orodem regem eorum tertiò ſuperauit, ad postremum rogatus pacem conceſſit. Hiberiam ſimiliter cum Artace rege in deditione excepit. Sarracenos Arabasque exſuperans, Hieroſolymam inde captiuauit. Cum Perſis fœdere percuſſo, reuertens Daphnenſem agrum Antiochenis conceſſit ob nimiam loci amœnitatem pro munere. His & aliis rebus in Syria bene gestis, vnius fœdauit auaritia. Nam Craſſus conſul, dum Parthico inhiat auro, vndecim legiones penè cum ſuo capite amiſit. Cuius in conſpectu & filius hoſtilibus telis confoſſus, & ipſe peremptus, caputque eius præciſum cum dextera manu, ad regem reportatum ludibrio fuit, neq. indigno: Aurum enim liquidum in rictum oris infuſum est, vt cuius animus auri arſerat cupiditate, eius etiam mortuum exſangue corpus auro vreretur. Reliqui verò infelicis exercitus, quò quemque rapuit fuga, in Armeniam, Ciliciam, Syriamq. distracti, vix cladis tantæ nun-

cium

tium retulerunt. Hac ergo clade altius Parthi animos eleuantes, per Pacorum ducem Syriam inuadunt, ducemque Labinium, quem dudum ceperant, exercitui præponentes, contra ſocios, id eſt Romanos, in prælio dirigunt.

Sed Ventidius Baſſus Perſas ſub vtroque duce Syriam populantes, ſuperatos effugat, Labiniúmque interfecit; Pacorum verò regium iuuenem telis vndique circumſeptum extinxit, moxque capite eius dempto & circumlato per vrbes quæ deſciuerant, Syriam ſine bello recepit. Sic Craſſianam cladem Ventidius Pacori capite, Labiniique morte penſauit. Nec ſic contentus populus Romanus, Craſſianum interitum obliuiſci, inde adhuc ſæuit in Parthos. Nam Marcus Antonius in Mediam ingreſſus, contra eos arma commouit, ibi ſuperans eos, deinde cum duabus legionibus inedia hiemeque correptus, vix in Armeniam Parthis ſequentibus fugit, ibique ereptus eſt. Sub Auguſto dehinc

Octauiano

Octauiano Armenij cum Parthis commixti, per Claudium Cæſarem nepotem Auguſti ocyus ſuperantur. Armenij ſiquidem vtilius rati Romanorum amicitiæ reconciliari, & proprias ſedes incolere, quàm cum Parthis coniuncti, & ſedes perdere, & Romanos infeſtos habere. Sic quoque dum in partibus orientalium Romanus laborat exercitus, occiduæ plagæ infeſtæ ſunt. Norici qui in Alpibus Noricis habitantes credebant quaſi in rupes & niues bellum non poſſe aſcendere: ſed mox omnes illius cardinis populos, Brennos, Teutones, Senones, atque Vindelicos, per eundem Cæſarem gladio Romanus vicit exercitus. Quæ tamen fuerit Alpinarum gentium feritas, facile eſt vel per mulieres oſtendere, quæ deficientibus telis, infantes ſuos afflictos humi in ora militum aduerſa miſerunt. Nec minore his ſæuitia Illyrici pariter accenduntur. Contra quos Auguſtus è vicino egreſſus, pontē vnde aquam tranſiret fieri imperauit. Dumq. aquis &

hoſtibus

hoſtibus ad aſcenſum milites turbarentur, ſcutum ipſe rapuit, & viam primus ingreſſus eſt. Tum agmine ſecuto, cum ſubruptus multitudine pons ſuccidiſſet, ſauciis manibus & cruribus, ſpecioſior ſanguine, & ipſo periculo auguſtior, terga hoſtium cæcidit. Pannonij verò duobus ſaltibus, tribus fluuiis, Drao, Sauo, Hiſtroque vallantur, contra quos Vibium miſit, qui eos plus feliciter vicit, quàm eorum flumina curſu rapido currant. Dalmatæ ſimiliter ſiluis commanentes, plurimam partem latrocinando vaſtabant: ad quos edomandos Vibium mandat, qui efferum genus fodere terras coëgit, aurumque è venis repurgare. Mœſi verò quàm feri, quàm truces erant? vnus ducum ante aciem poſtulato ſilentio, qui vos eſtis? inquit. Reſponſum eſt, Romani gentium domini. Et ille, Ita fiet inquit, ſi nos viceritis. Sed mox ad bellum ventum eſt, nec claſſicum audire valuerunt. ſic à Marcio ſuperati ſunt. Thraces antea ſæpe, tunc tamen Rometalca

metalca regnante ſibi à Romanis deſciſcunt. Nam hic barbaros & diſciplinæ & ſignis militaribus aſſuefecerat: ſed à Piſone perdomiti, in ipſa captiuitate rabiem oſtendebant. nam cathenas quibus ligati erant morſibus vellicantes, feritatem ſuam ipſi puniebant. Daciam quoque vltra Danubium ſitam, exindeque ſæpius elatos, gelato Danubij alueo ad furta in Pannoniam tranſeuntes, Lentulo miſſo vicit, expulit, atque ſubegit. Sarmatas quoque per eundem Lentulum vltra Danubium pepulit. Qui nihil aliud vbi degunt præter niues pruinasque & ſiluas habent, tantaque barbaries in illis eſt, vt nec intelligant pacem. Marmaridas verò & Garamantes in orientali hiemali plaga per Quirinum ſubegit. Germanos, Etallos, Britones, Hiſpanos, Hiberos, Aſtures, Cantabros occiduali axe iacentes, & poſt longum ſeruitium deſciſcentes, per ſe ipſe Auguſtus accedens rurſus ſeruire coëgit, Romaniſque legibus viuere. Cleo-

patra

patra verò Alexandrinorum regina ex genere Lagitarum, Ptolemæorumque ſucceſſor, prius contra viri ſui Ptolemæi inſidias Caium Iulium Cæſarem interpellauit, qui ob ſtupri (vt perhibent) gratiam, regnum eius confirmauit, ipſamque in vrbem cum magna pompa deductam Alexandriæ permiſit regnare. Caſſius Iudæa capta templum ſpoliauit. Occiſo verò in curia Romæ Cæſare Iulio, nepos eius Auguſtus ſuſcepit principatum, quem Antonius, dum inuideret, nihilque lædere poſſet, vrbem Romam ingreditur, & ad partes Ægypti, quaſi Romanæ prouiſor reipublicæ, accedit. Ibi iam viduam à viro regnantem reperiens Cleopatram, ſe quoque cum illa conſocians, cœpit ſibi dominationem parare. nec tacitè; ſed patriæ, nominis, togæ, faſcium oblitus, in monſtrum illud vt mente ita animo cultuque deſciuerat. aureus in manu baculus, in latere acinaces, purpurea veſtis ingentibus obſtricta gemmis. Diadema deerat, vt regina

rex

rex & ipſe frueretur. Quòd Auguſtus Cæſar audiens, à Brundiſio Calabriæ in Epirum, vt eum à cœpta remoueret tyrannide, tranſierat. Nam Antonius omne Actiacum litus iam claſſibus obſidebat. Sed mox vbi ad prælium ventum eſt, & Cæſaris claſſis illius cœpit turbare nauigium, prima mox fuga regina cum aurea puppi veloque purpureo in altum ſe dedit. Mox ſecutus Antonius. ſed inſtat veſtigiis eorum Cæſar. Itaque nec præparata in Oceanum fuga, nec munita præſidiis vtraque Ægypti cornua Paretonium atque Peluſium profuere. Prope fuere, prope manu tenebantur. primus ferrum occupauit Antonius; regina ad pedes Auguſti prouoluta tentauit oculos ducis. fruſtra quidem. nam pulchritudo intra pudicitiam principis fuit. nec illa de vita, quæ offerebatur, ſed de parte regni laborat. Quòd vt deſperauit à principe, ſeruarique ſe triumpho cognouit; incautiorem nacta cuſtodiam, in mauſoleum ſe regum recepit, ibique maxi-

mos,

mos, ut ſolebat, cultus induta, in referto odoribus ſolio, iuxta ſuum ſe collocauit Antonium, admotiſque ad venas ſerpentibus, ſic morte quaſi ſomno ſoluta eſt. Hic finis bellorum Auguſti Cæſaris tam cum ciuibus quàm cum extraneis. Sic quoque Auguſtus, ut Cæſar Octauianus; quo nullus imperatorum in bellis felicior, nec pace moderatior fuit; ciuiliſſimus in omnibus; qui ab oriente in occidentem, à ſeptentrione in meridiem, ac per totum Oceani circulum, cunctis gentibus vna pace compoſitis, Iani portas ipſe tunc clauſit, & cenſum Romæ cum Tiberio cogitans, inuenit hominum nonagies trecenta ſeptuaginta milia, omnemque orbem venientis Ieſu Chriſti natiuitate pacatum cenſeri præcepit, regnauitque annos quinquaginta ſex: ſed imperio eius ſecundo ac quadrageſimo anno, Dominus Ieſus Chriſtus ex ſpiritu ſancto ac Maria virgine Deus verus ac homo verus naſci dignatus eſt. quatuordecim reſiduos annos poſt Domini aduen-

 tum

tum corporali præſentia, in pace regnans, & ipſe ſingularem obtinuit principatum, & poſteris eandem imperij poteſtatem cum ſuo nomine Auguſti derelinquens, rebus exceſſit humanis, ſucceſſorem relinquens Tiberium priuignum ſuum.

Tiberius Auguſtus Cæſar regnauit annos viginti tres, qui multos reges ad ſe blanditiis euocatos, nunquam ad propria regna remiſit, in quibus & Archelaum Cappadocum regem. Cuius & regno, poſtquam defunctus eſt, in prouinciam verſo, Maſacam ciuitatem eius de nomine ſuo Cæſaream vocitauit. huius verò anno XVIII *dominus noſter Ieſus Chriſtus ſub Pontio Pilato in Iudæa carne paſſus eſt, non deitate.*

Caius Cæſar cognomento Caligula regnauit annos tres, menſes decem. hic namque Memmium Regulum coëgit, vt vxorem ſuam ſibi lege filiæ coniugem daret, inſtrumentaque matrimonij vt pater conſcriberet. hæc & his ſimilia perpetrans,

necnon

necnon & in templo Hieroſolymitano Iouis ſtatuam per Gaium Petronium ſtatuens, & in Alexandria Iudæos per Flaccum Anilium præfectum opprimens, poſtremo à protectoribus ſuis in palatio Romæ occiſus eſt, anno ætatis vigeſimonono.

Claudius dehinc huic ſuccedens, regnauit annos tredecim, & menſes nouem. fecit etiam hic Claudius expeditionem in Britanniam inſulam, quam iam nemo ante Iulium Cæſarem neque poſt eum quiſquam adire auſus fuerat, exercitum duxit, ibique ſine vllo prælio ac ſanguine, intra pauciſſimos dies, plurimam inſulæ partem in deditionem recepit. Orchadas autem inſulas intra Britanniam in Oceano poſitas, Romano adiecit imperio. Ac ſexto quo profectus erat menſe Romam repedauit, ibíque defunctus eſt annorum ſexagintaquatuor.

Nero nepos Caij Caligulæ regnauit annos tredecim, menſes octo: tantæque luxuriæ fuit, vt frigidis & calidis lauaretur vnguentis. Is etenim non ſolum quidem

non profuit reipublicæ, imò obfuit nimis. Nam duas legiones in Armenia cum ipſa prouincia ſimul amiſit, qui Parthico iugo ſeruientes, grauem infamiam Romanis dederunt. Iuxta omne ſcelus & paricidium quod in proprios parentes commiſerat, addidit facinus, vt ad inſtar Troiæ Romam incenderet, manusque iniiciens in Chriſtianos, perſecutionem concitat, ipſoſque doctores fidei Petrum ac Paulum in vrbe interemit, alterum cruci affigens, alterum capite plectens. eoque cum dedecore regno euulſo, Galba in Hiberia, Vitellius in Germania, Ottho Romæ imperium arripuerunt, omnesque tamen celeri interitu interierunt.

Veſpaſianus apud Iudæam ab exercitu in regnum aſcitus, regnauit annis decem. Nam relicto filio ſuo Tito ad expugnationem Hieroſolymorum, ipſe Romam profectus regnauit in pace.

Titus filius Veſpaſiani, idemque Veſpaſianus debellator Iudææ gentis, regnauit

annis

annis duobus menſibus duobus. hic nanque ſecundum Joſèphi fidem, vndecies centena millia Judæorum fame & gladio interemit, & alia centum millia captiuorum publicè vendidit. Tantam multitudinem in Hieroſolymis paſchalis feſtiuitas adunauerat.

Domitianus frater Titi, filius Veſpaſiani, regnauit annos XV, menſes quinque; tantáque fuit ſuperbiæ, vt ſe deum ab omnibus primùm appellari præciperet. multosque nobilium exilio relegans, nonnullosque occidens, de ſubſtantiis eorum aureas argenteasque ſibi ſtatuas fecit, manúſque in Chriſtianos iniiciens, Joannem apoſtolum & euangeliſtam, poſtquam in feruenti oleo miſſum non potuiſſet extinguere, in Pathmos eum inſulam relegauit, vbi apocalypſim vidit. Cuius crudelitatem non tolerantes Romani, in palatio Romæ interficere ſtatuerunt; omnéque quod conſtituerat irritum fecêre.

Nerua admodum ſenex regnauit an-

no vno, menſibus quatuor, qui vt priuata vita leuis, leuior fuit in regno, nec quicquam profuit Reipublicæ, niſi quòd Traianum ſe viuente elegit.

Traianus pæne omnium Imperatorum potior regnauit annis XVIII, menſibus VI. hic enim de Dacis Scythiſque triumphauit, Hiberóſque & Sauromatas, Oſdroenos, Arabas, Bosforanos, Colchos edomuit, poſtquam ad feritatem proruperunt. Seleuciam, & Cteſiphontem, Babyloniamque peruaſit & tenuit. Necnon & in mari rubro claſſem, vnde Indiæ fines vaſtaret, inſtituit; ibique ſuam ſtatuam dedicauit, & poſt tot labores apud Seleuciam Iſauriæ profluuio ventris anno ætatis extinctus eſt ſexageſimo tertio, oſſaque eius in vrna aurea collocata, & in foro ſub columna poſita; ſolusque omnium Imperatorum intra vrbem ſepultus.

Adrianus Italicæ de Hiſpania natus, conſobrinæ Traiani filius, regnauit annis viginti vnum. hic pæne nil profuit reipub.

niſi quòd dudum ſubuerſas Alexandriam & Hieroſolymam propriis reparauit expenſis, nonnulliſque in locis publica relaxauit tributa. Hieroſolymam ſiquidem ſuo de nomine Æliam appellans, nulli Iudæorum ingredi permiſit. Nam claret eum inuidum factis Traiani, quia mox vt ei ſucceſſit ilicò nulla neceſſitate faciente exercitum ad ſe reuocans, Meſopotamiam, Aſſyriámque, & Armeniam Perſis reliquit, Eufratem fluuium finem terminúmque inter Parthos Romanóſque conſtituens. Quo regnante, Aquila Ponticus ſcripturas de Hebræo tranſtulit. Adrianus morbo apud Baias quatiente obiit.

Antoninus cognomento Pius cum ſuis liberis Aurelio & Lucio regnauit annis XXII, *menſibus* III. *Et ſi non profuit quidquam Antoninus, nullam tamen læſionem reſpublica ſenſit. Defunctus eſt duodecimo vrbis miliario, in villa Sualoris nuncupata, anno ætatis ſeptuageſimo ſexto. Regnauit annis* XIX. *menſe vno.*

Marcus Antoninus, qui & Verus, & Lucius Aurelius Commodus affinitate coniuncti, æquo iure imperium adminiſtrauerunt. E quibus iunior contra Parthos arma mouens, magna egit & fortia, Seleuciamque vrbem eorum cum quadringentis milibus accepit pugnatorum. Senior verò multis ſæpe bellis interfuit, ſæpiúſque per duces ſuos triumphum reuexit maxima de gente Quadorum, è quibus cum magna gloria triumphauit. Sed vnus in Alteno apoplexiam paſſus defunctus eſt; alter in Pannonia vrbe periit.

Commodus filius Antonini regnauit annis tredecim; magnúmque triumphum de gente reuexit Germanica; & poſthæc in domo Veſtiliani ſtrangulatus defecit.

Helius Pertinax maior ſexagenario, quum præfecturam ageret, ex ſenatuſconſulto imperator creatus, regnauit menſes ſex. Hic etenim obſecrante ſenatu vt vxorem ſuam Auguſtam, filiúmque Cæſarem appellaret; Sufficere, inquit, debet, quòd

ego ipſe inuitus regnaui, quum non mererer. Nimis æquiſſimus, omniumq́ue communis, quem Iulianus iuriſperitus in palatio eius peremit, ipſeq́ue poſtea à Seuero occiſus eſt.

Seuerus genere Afer, Tripolitanus, regnauit annis decem & octo, vltusq́ue eſt occiſionem Pertinacis in Iuliano. ſe quoque Pertinacem appellauit. Hic etenim Parthos & Adiabenos contra Romanos inſurgentes mirabiliter ſuperauit. Arabas quoque interiores ita cæcidit, vt regionem eorum Romanam faceret prouinciam. Sic quoque triumphans, Parthicus, Arabicus, Adiabenicus dictus eſt. Hoc regnante Samarites quidam Symmachus, Iudæorum factus proſelytus, item diuinas ſcripturas ex Hebræo ſermone Græca lingua tranſfudit, ſuamq́ue condidit editionem. poſt quem penè tertio anno ſecutus Theodotion Ponticus, item ſuam in eodem ſuo opere editionem ſcripturarum compoſuit. Britannicum bellum exortum, vnde Se-

uerus mirabiliter triumphauit.

Antoninus cognomento Caracalla, filius Seueri, regnauit annos ſeptem. Nam ideo hoc nomen nactus eſt, quòd eiuſmodi veſtium genera Romæ de manibus erogans, ſibi nomen Caracalla, & veſti Antoniana dederit. Sub hoc iterum editio ſcripturarum diuinarum, quam Quintam vocamus, in Hiericho in dolio reperta eſt. Hic etenim Imperator, dum contra Perſas mouit procinctum, in Oſdroenes Edeſſa defunctus eſt.

Macrinus præfecturam agens prætorianam, Imperator creatus eſt. regnauitq. anno vno, occiditurq́ue ab Archelaide.

Marcus Aurelius Antonini Caracallæ filius, templiq́ue Heliogabali ſacerdos, imperator factus, anno quarto Emaus in Iudæa constructa, & Nicopolis nominata. Tunc & Africanus egregius ſcriptor temporum, pro ipſa legationem ſuſcepit ad principem. Sed imperator dum nullum genus obſcœnitatis in regno ſuo quod non

faceret

ſaceret prætermittebat; occiſus eſt à tumultu militari. regnauit annis III.

Alexander Mameæ filius, ignobilis fortunæ exiſtens, adhuc iuuenis, regni moderationem ſuſcepit; moxq́ue contra Xerxem regem Perſarum arma arripiens, mirabiliter de Parthorum ſpoliis triumphauit. Sub huius item imperio, in Nicopoli Actiaca, id eſt, Epiro, editio, quæ ſexta dicitur diuinarum ſcripturarum, in dolio reperta eſt: ipſeq́ue Mogontiaco tumultu occiditur militari.

Maximinus genere Gothico, patre Micca, Abaqua Alana genitus matre, ſola militum voluntate ad imperium conſcendens, bellum aduerſus Germanos feliciter geſſit, indeq́ue reuertens, contra Chriſtianos inteſtina prælia, vix annos tres regnans, Aquileiæ à Pupieno occiſus eſt.

Gordianus admodum puer Imperator factus, vix regnauit annos ſex. Hic etenim mox vt Romam ingreſſus eſt, ilicò Pupienum & Balbinum, qui Maximi-

num

num occidentes tyrannidem arripuerunt, occidit: Ianumq́ue geminum aperiens, ad Orientem prouectus, Parthis intulit bellum, indeq́ue cum victoria reuertens, fraude Philippi præfecti prætorij haud longè à Romano ſolo interfectus eſt.

Philippus imperium impudenter ingreſſus, regnauit annis ſeptem. Hic etenim filium ſuum, id eſt, Philippum conſortem regni fecit, ipſeq́ue omnium imperatorum Chriſtianus primus effectus eſt, tertióque anno imperij ſui feſtiuitatem Romanæ vrbis milleſimo anno quem expleuerat celebrauit; vrbémque nominis ſui in Thracia, quæ dicebatur Pulpudena, Philippopolim reconſtruens nominauit.

Decius Pannonia inferiore Bubalia natus, occiſis Philippis vtriſque, regnauit anno vno, menſibus tribus: armisq́ue in Chriſtianos erectis, ob Philipporum nominis odium, ipſe bellantibus Getis cum filio ſuo crudeli morte occubuit abrupto.

Gallus & Voluſianus regnauerunt annis

annis duobus, menſibus quatuor. Hi quum aduerſum Æmilianum, qui in Mæſia res nouas moliebatur, ex vrbe profecti eſſent, in Foroflaminij interfecti ſunt.

Æmilianus verò tertio menſe inuaſæ tyrannidis extinctus eſt.

Valerianus & Gallienus, dum vnus in Rhetia à militibus, alter Romæ à ſenatu in imperio leuarentur, regnauerunt annos quindecim. Valerianus ſiquidem in Chriſtianos perſecutione commota, ſtatim à Sapore rege Perſarum capitur, ibíque ſeruitute miſerabili conſeneſcit. Gallienus illius exitum cernens, Chriſtianis pacem dedit: ſed dum nimis in regno laſciuiret, nec virile aliquid ageret, Parthi Syriam Ciliciamque vaſtauerunt. Germani & Alani Gallias deprædantes, Rauennam vſque venerunt. Græciam Gothi vaſtantes, Quadi & Sarmatæ Pannonias inuaſerunt. Germani rurſus Hiſpanias occupauerunt. idcirco Gallienus Mediolani occiſus eſt.

Claudius

Claudius regnauit anno vno menſibus octo. Qui Gothos iam per XV *annos Illyricum Macedoniamque vaſtantes bello adortus, incredibili ſtrage deleuit, ſcilicet vt in curia ei clypeus aureus, & in Capitolio ſtatua aurea poneretur, occiſusque apud Sirmium eſt.*

Poſt huius mortem Quintilius frater eius à ſenatu Auguſtus appellatus, octauo decimo imperij ſui die Aquileiæ occiſus fuit.

Aurelianus Dacia Ripenſi oriundus, regnauit annos quinque, menſes ſex. Qui mox Tetrico apud Catalaunios prodente exercitu Gallias recepit, expeditioneque facta vltra Danubium, Gothos magnis prœliis profligauit, cultoresque diuini nominis perſecutus eſt. Odenatus Palmyrenus ante ipſum collecta ruſticorum manu, Perſas de Meſopotamia expellens, ipſe ea loca inuaſerat. Quo occiſo, vxor ſua orientis tenebat imperium: contra quam expeditionem ſuſcipiens Aurelianus, apud

Hymnas

Hymnas vicum Antiochiæ ſuperauit, Romæque in triumpho viuam perduxit; ac dehinc ſecundò arripiens expeditionem, inter Byzantium & Heracleam in Cenophrurio viæ veteris occiditur.

Tacitus regnauit annos ſex. Quo occiſo apud Pontem, Florianus ſuſcepit imperium, tenuitque diebus trecentis quinquaginta octo. Similiter & ipſe apud Tarſum interfectus eſt.

Probus regnauit annos ſex, menſes quatuor. Hic enim Gallos & Hiſpanos vineas habere permiſit. Quo tempore Saturninus magiſter militum dum ad reſtaurationem Antiochenæ ciuitatis miſſus fuiſſet, abrepta ibidem tyrannide, mox oppreſſus eſt, & Apamiæ interfectus. Ipſe quoque imperator Probus tumultu militari Sirmio in turre quæ vocatur Ferrata occiſus eſt.

Carus cum filiis Carino & Numeriano regnauit annos vndecim, oriundus Narbona Galliæ. Hic admirabiliter penè

omni

omni Perſide vaſtata nobiliſſimas earum vrbes occupauit, Seleuciam & Cteſiphontem. Bellum Sarmaticum feliciter ſuperauit. Ipſe quoque Carus ſuper Tigridem amnem dum caſtrametaret, fulmine ictus occubuit.

Numerianus autem oculorum dolore tentus, dum in lecticula veheretur, ſoceri ſui Apri inſidiis occiſus eſt. fœtor cadaueris vix tertio die agnitus eſt.

Carinus verò apud Margum in prælio victus occiditur.

Diocletianus Dalmata ſcribæ filius Imperator elatus, regnauit annis viginti. Hic etenim mox vt in regno eleuatus eſt, ilicò Aprum in militum concione percuſſit, iurans ſine ſuo ſcelere illum Numerianum interemiſſe, & mox in conſortium ſuum Maximianum Herculium aſciuit.

Maximianus ruſticorum multitudine oppreſſa, quos Bagandas dicunt, pacem Gallis reddidit. Quo tempore Carauſius ſumpta purpura Britannias occupauerat.

Narſeus

Narſeus rex Perſarum Orienti bellum intulerat. Quinquegentiani Africam infeſtauerant, Achilleus Ægyptum inuaſerat.

Ob quæ Conſtantius, & Galerius, ac Maximianus Cæſares aſſumuntur in regnum.

Conſtantius, Claudij ex filia nepos fuit: Galerius in Dacia, non longè à Sardica natus. Atque vt eos Diocletianus etiam affinitate coniungeret, Conſtantius priuignam Herculij Theodoram accepit, ex qua ſex liberos procreauit: Galerius autem Valeriam Diocletiani filiam accepit, vtræque priſtina matrimonia repudiantes. Carporum ſiquidem gens tunc deuicta, & in Romanum ſolum tranſlata eſt. Tunc etenim primus omnium imperatorum Diocletianus adorari ſe vt deum præcepit, & gemmas veſtibus calciamentiſque inſeruit, diademataque in capite ante eum omnes cum chlamyde tantùm purpurea vt à priuatis diſcernerentur habebant, & vt iu-

dices ceteri ſalutabantur. Aſſumpta ergo vnuſquiſque principum expeditione, Diocletianus Ægypti tyranno octauo menſe deuicto, prouinciam cunctam ſubegit. Maximianus Herculius in Africa Quinquegentianos exſuperauit. Constantius iuxta Lingonas vna die ſexaginta milia Alemannorum cæcidit. Galerius Maximianus victus primo prælio à Narſeo, ante carpentum Diocletiani purpuratus cucurrit. Qua verecundia compunctus, ſecundo viriliter dimicauit, ſuperauit Narſeum, vxores eius abegit ac liberos, & cum debito honore à Diocletiano ſuſceptus eſt. Poſt quam victoriam mirabiliter Diocletianus et Maximianus Romæ triumpharunt, præcedentibus ſibi liberis vxoribusque regis Perſarum, prædaque illa ingenti gentium diuerſarum. Sic quoq. concitata perſequutione in Chriſtianos, Diocletianus in Cappadocia defunctus eſt. Constantius

* * *

Iulianus apoſtata regnauit anno vno, menſibus

menſibus octo, relictaque Chriſtianitate ad idolorum culturam conuerſus eſt, multoſque blanda perſecutione illiciens ad ſacrificandum idolis compulit. Ipſe quidem vir egregius, & Reipub. neceſſarius, Parthis ingenti apparatu intulit bellum. Vbi proficiſcens, Chriſtianorum poſt victoriam ſanguinem diis ſuis votauit. Nonnulla Parthorum oppida in deditionem accepit, multaque vi populatus eſt, caſtraque aliquandiu apud Cteſiphontem habuit. Vnde egreſſus, dolo cuiuſdam transfugæ in deſerta perductus, cum vrentis ardore ſolis confectus periret exercitus, ipſe tantorum diſcriminum anxius, dum per vaſta deſerti euagatur incautius, ab obuio quodam hoſtium equite conto ilia percuſſus interiit, anno ætatis ſuæ triceſimo tertio.

Poſt quem ſequenti die ab exercitu Iouianus tribunus domeſticorum in regno aſcitus eſt.

Iouianus regnauit menſes octo; qui mox neceſſitate compulſus, Nizibin, &

magnam Meſopotamiæ partem Sapori regi Parthorum contradidit, ipſéque odore prunarum præfocatus defunctus eſt Dadaſtanis, anno ætatis triceſimo tertio.

Valentinianus & Valens regnauerunt annis tredecim, menſibus quinque. Nam Pannones erant Cibalienſes, vtrinque germani. in Nicomedia tribunatum Valentinianus agebat, qui Imperator creatus, fratrem ſuum Valentem regni ſocium aſſumpſit. Ipſe verò egregius, & Aureliano ſimilis moribus, niſi quòd ſeueritatem nimiam & parcitatem, quidam crudelitatem & auaritiam cauſabantur: relicto germano Orientali in regno, ipſe Heſperium tenuit. Quo tunc regnante, alter Valentinianus in Britannia tyrannidem aſſumens, in continenti oppreſſus eſt. Conſtantinopoli quoque Procopius quidam contra Valentem inſurgens, nihilque præualens, vrbe egreditur, & in Phrygiam Salutarem tyrannizans extinctus eſt, multíque partis Procopianæ cæſi atque proſcripti.

ſcripti. Valens ab Eudoxio Arianorum epiſcopo ſuaſus & baptizatus, contra Orthodoxos infeſtus inſurgit.

Gratianum filium ſuum Valentinianus Ambianis imperatorem conſtituit, quem habuit de Seuera priore iugali; & contra Saxones & Burgundiones, qui plus octoginta milià armatorum primùm Rheni in limbo caſtrametàſſent; mouit procinctum; ſed apoplexia ſubitò & ſanguinis eruptione Brigione defunctus eſt.

Tunc Gratianus Valentinianum fratrem, de Iuſtina Sicula vxore natum, in regno conſortem aſſumit. Nam Valentinianus ſenior dudum laudante Seuera vxore ſua pulchritudinem Iuſtinæ, ſibi eam ſociauit in matrimonio, legesque propter illam conceſſit, vt omnes viri qui voluiſſent, impunè bina matrimonia ſuſciperent; quia ideo populoſa Parthorum gens eſt, quia hoc apud eos ſolenne eſt, & multarum vxorum vnus auditur maritus. Decepta ergo, vt diximus, Iuſtina Valenti-

nianus edidit ex ipſa quatuor filios, Valentinianum ſupradictum imperatorem, Gratam, Iuſtamque, & Gallam. de qua Galla dehinc Theodoſius Imperator, Flacilla defuncta, quæ Arcadium Honoriumque pepererat, Placidiam generauit, quæ mater fuit moderni Valentiniani iunioris imperatoris. Sed nos ad propoſitum redeamus. Valens Imperator lege lata, vt monachi militarent, nolentes iuſſit interfici. quando & Theodoſius, Theodoſii Imperatoris poſtea pater, multique nobilium occiſi ſunt Valentis inſania. Gratianus Imperator Alemannorum plus triginta milia apud oppidum Argentarium Galliæ in bello proſtrauit, Galliasque pacauit. Gens Hunnorum ſuper Gothos irruens, certos ex ipſis ſubiugat, alios fugat. Qui venientes in Romaniam, ſine armorum ſuſcepti diſpoſitione, per auaritiam ducis Maximi fame compulſi, rebellare coacti ſunt; ſuperatisque Romanis in congreſſione, funduntur in Thracias. Contra quos Valens ab Antiochia

tiochia exire compulſus, in Thraciam proficiſcitur, ibique lacrymabili bello commiſſo, imperator ſagitta ſaucius, in caſam deportatur viliſſimam, vbi ſuperuenientibus Gothis, igneque ſuppoſito, incendio concrematus eſt. Gothi verò occiſo imperatore, iam ſecuri ad vrbem properant Conſtantinopolitanam, vbi tunc Dominica Auguſta Valentis vxor multam pecuniam plebi largita, ab vrbis vaſtatione hoſtes ſubmouit, regnumque cognati, vſque dum ille Theodoſium ordinaſſet, fideliter vtiliterque ſeruauit.

Theodoſius Hiſpanus, Italicæ diui Traiani ciuitatis, à Gratiano Auguſto apud Sirmium poſt Valentis interitum factus eſt imperator, regnauitque annos XVII; *veniensque Theſſalonicam, ab Anatolio ſancto epiſcopo baptizatus eſt, admodumque Eccleſiæ religioſus enituit propagator, Reipublicæque defenſor eximius. Nam Hunnos & Gothos, qui eam ſub Valente defatigaſſent, diuerſis prælijs vicit, at-*

que à praua vaſtatione compeſcuit. cum Perſis quoque petitus pacem pepigit. Maximum autem tyrannum, qui Gratianum interſecerat, & ſibi Gallias vindicabat, apud Mediolanum vnà cum Valentiniano imperatore aggrediens ab Oriente clauſit, cepit, occidit. Eugenium quoque tyrannum atque Arbogaſtem diuino auxilio præditus vicit, deletis eorum decem milibus pugnatorum. Hic etenim Eugenius confiſus viribus Arbogaſtis, poſtquam apud Viennam Valentinianum extinxerat, inuaſit; ſed mox ſimul cum vita imperium perdidit. Nam occiſo Arbogaſte deſperans, ſua ſe manu peremit: omnibusque inimicis Theodoſius ſuperatis, in pace rebus humanis apud Mediolanum exceſſit, vtramque Rempub. vtriſque filiis quietam relinquens. Corpus eius eodem anno Conſtantinopolim allatum atque ſepultum.

Arcadius & Honorius fratres, filij Theodoſii Imperatoris, vtrumque imperium diuiſis tantùm ſedibus tenere cœperunt,

runt, id eſt, Arcadius ſenior Conſtantinopolitanam vrbem, Honorius verò Romanam. Tunc Ruffinus patricius Arcadio inſidias tendens, Alaricum Gothorum regem vt Græcias deuaſtaret miſſis clam pecuniis inuitauit. Porro delectus Ruffinus, ab Italiæ militibus Arcadio cum Gaina comite miſſis, ante portas vrbis detruncatus eſt. caput eius cum dextera manu Conſtantinopoli ad ludibrium circumductum; vxoreque eius exſulata, opes cunctas Eutropius ſpado promeruit. Gildo Africæ comes à Theodoſio dudum ordinatus, ac ſi iuuenile regnum vtrumque deſpiciens ſibi velle cœpit Africam tenere, & à fratre proprio Maſcelzer dum ſe vidiſſet deiectum oppreſſioniq́ue vicinum, propria ſe manu peremit. Gaina verò ſuprà nominatus comes Conſtantinopoli ciuile bellum commouens, totam vrbem igni ferroq́ue turbauit, fugiensq́ue ad Helleſpontum piratico ritu viuebat. contra quem nauali prælio dato, multi Gotho-

rum eius extincti. ipſe quoque bello euadens, mox tamen complectitur. poſt cuius oppreſſionem, Iſauri per montem Taurum curſitantes, ingens diſpendium Reipubl. impetrarunt. contra quos Arbazacius directus, maius continuò rependit incommodum. Heſperiam verò plagam in regno Honorij imperatoris primùm Radagaiſus Scytha cum ducentis milibus ſuorum inundauit. Quem Huldi & Sarus Hunnorum Gothorumq́ue reges ſuperantes, omnes captiuos quos retulerant ſingulis aureis vendiderunt. Stilico verò comes, cuius duæ filiæ Maria & Thermantia, ſingulæ vxores Honorij principis fuere, & vtræque virgines ſunt defunctæ; ſpreto Honorio, regnumq́ue eius inhians, Alanorum Sueuorumq́ue gentes donis pecuniisq́ue illectas, contra regnum Honorij excitauit Eucherium filium ſuum paganum, & Chriſtianis inſidias molientem, cupiens Cæſarem ordinare. Qui, cum eodem filio ſuo deiecto, dolo occiſus eſt. Quo anno &

Arcadius

Arcadius orientalis imperator moriens poſt obitum patris annos XIII *in imperio fuit.*

Theodoſius iunior Arcadij filius loco patris ſucceſſit in imperio, adoleſcens egregius, regnauitque annos quadraginta tres. Alaricus rex Vuiſegothorum vaſtata Italia Romam ingreſſus eſt, opesque Honorij Auguſti deprædatus, Placidiam ſororem eius duxit captiuam; quam poſthæc Ataulfo ſucceſſori ſuo in matrimonium vt acciperet delegauit. Conſtantinus tunc quidam Galliis occupatis inuaſit imperium. Hoſtes eius contra eum ſæuientes, filiumque eius regno priuare cupientes, monachum fecerunt eum. Ipſe ſanus à Gallia reuertens, ſtatim filium ſuum Conſtantem ex monacho Cæſarem ordinauit. Sed mox ipſe apud Arelatum, filius eius apud Viennam regnum cum vita amiſerunt. Itemque eorum exitus immemores Iouinus & Sebaſtianus in Galliis tyrannidem moliuntur: ſed & ipſi ilicò eſſe deſierunt.

Heraclea-

Heracleanus poſthæc cum ſeptingentis & tribus nauibus armatis ad vrbem Romam deprædandam venit; contra quem Marinus comes egreſſus, ſic eum perterruit, vt tantùm cum vna naui Carthaginem fugeret, vbi mox ingreſſus interfectus eſt. Valia rex Vuiſigothorum facta pace cum Honorio, Placidiam ſororem eius reddidit: quam Conſtantio patricio, qui eam reuocauerat, in matrimonio iungens, Honorius rebus exceſſit humanis. Maximus & Iouinus de Hiſpaniis ferro vincti, adducti, atque interfecti ſunt.

Ioannes verò Honorio defuncto regnum Occidentale inuaſit. contra quem Placidia creata Auguſta, & Valentinianus filius eius Cæſar diriguntur: quem & dolo potius Aſparis & Artaburis quàm virtute ſuperauit.

Occiſo Ioanne tyranno, Valentinianus Rauennæ imperator à patruele Theodoſio ordinatur, cuius germana Honoria dum ad aulæ decus virginitatem ſuam cogeretur cuſtodire,

cuſtodire, clàm miſſo clientulo, Attilam Hunnorũ regem inuitat in Italiam. quumque veniente Attila votum ſuum nequiret explere, facinus quod cum Attila non fecerat cum Eugenio procuratore ſuo committit. Quam ob rem tenta à germano, & in Conſtantinopolim Theodoſio principi deſtinata eſt. Poſthæc tertio anno Valentinianus Imperator à Roma Conſtantinopolim ob ſuſcipiendam in matrimoniũ Eudoxiam Theodoſii principis filiam venit, dataq́. pro munere ſocero ſuo tota Illyria, celebratis nuptiis ad ſua regna cum vxore receſſit. Africana prouincia per Bonifacium comitem Vuandalis tradita, à Romano iure ſubtracta eſt. quia Bonifacius dum in offenſam Valentiniani veniſſet, malo publico ſe defendere voluit; inuitatoq́ue ab Hiſpaniis Gizericho Vandalorum rege, dolum quem conceperat peperit. Hunnorum rex Attila iunctis ſecum Gepidis, cum Ardarico Gothiſque & Vualanis, diuerſiſque aliis nationibus, ſuis cum regibus, omnem

omnem Illyricum Thraciamq́ue, & vtramque Daciam, Mœſiam, & Scythiam populatus eſt. Contra quem egreſſus Arnegiſtlus magiſter militum Mœſiæ, apud Marcianopolim fortiter dimicauit: eo quoque ſub ſe decidente præuentus eſt, & nec ſic quieſcens bellare, occiſus eſt. Marcianus Imperator regnauit annos ſex, menſes ſex. Hic enim mox defuncto Theodoſio in regno aſcitus, Pulcheriam germanam Theodoſii, quæ in palatio matura mulier virginitatem ſeruauerat, in matrimonio adſumens, regnum quod delicati deceſſores prædeceſſoresq́ue eius per annos ferè ſexaginta viciſſim imperantes minuerant, diuina prouiſione ſic reparauit, vt exultatio ingens cunctis accreſceret. Nam cum Parthis & Vuandalis omnino infeſtantibus pacem inſtituit, Attilæ minas compeſcuit, Nobades Blemmyesq́ue Æthiopia prolapſos per Florum Alexandrinæ vrbis procuratorem ſedauit, & pepulit à finibus Romanorum, obitúmque Attilæ, & Zenonis

Zenonis Iſauri interitum, antequam moreretur felix comperit: infelicium omniumque inimicorum ſuorum colla domini virtute calcans, ſexto anno ſextóque menſe regnans in pace quieuit. Valentinianus autem occidentalis imperator, dolo Maximi patricij, cuius etiam fraude Aetius perierat, in campo Martio, per Obtilam & Thransfiſtilam Aetij ſatellites, iam percuſſo Cerealio ſpadone, truncatus eſt. Imperium quoque eiuſdem Maximus inuaſit, tertióque tyrannidis ſuæ menſe membratim Romæ à Romanis diſcerptus eſt. Gizericus tunc rex Vandalorum ab Eudoxia Valentiniani vxore inuitatus, ex Africa Romam ingreſſus eſt, eáque vrbe rebus omnibus exſpoliata, eamdem Eudoxiam cum duabus filiabus ſecum in Africam rediens duxit. Leo Beſſica ortus progenie, Aſparis patricij potentia ex tribuno militum factus eſt imperator. Cuius nutu mox Valentiniani apud Rauennam Maioranus Cæſar eſt ordinatus, qui tertio necdum an-

no expleto in regno, apud Dertonam occiditur, locúmque eius ſine principis iuſſu Leonis Seuerianus inuaſit: ſed & ipſe tyrannidis ſuæ tertio anno expleto, Romæ occubuit. Tunc Leo Anthemium diui Marciani generum ex patricio Cæſarem ordinans, Romæ in imperio deſtinauit, Bigelemq́ue Getharum regem per Ardaburem Aſparis filium interemit, Baſiliſcum cognatum ſuum, id eſt, fratrem Auguſtæ Verinæ in Africam dirigens cum exercitu, qui nauali prælio Carthaginem ſæpe aggrediens, ante eam victus cupiditate, pecuniis vendidit regi Vuandalorum, quam in Romanorum poteſtatem redegerat. Aſparem autem patricium, cum filiis Ardabure & Patriciolo, Zenonis generi ſui inſtinctu in palatio trucidauit, occiſoq́ue Romæ Anthemio Nepotem filium Nepotiani, copulata nepte ſua in matrimonio, apud Rauennam per Domitianum clientem ſuum Cæſarem ordinauit. Qui Nepos regno potitus legitimos Glycerium, qui ſibi tyrannico more re-

re regnum impoſuiſſet, ab imperio expellens, in Salona Dalmatiæ epiſcopum fecit. Sic quoq. Leo Leonem iuniorem ex Ariadne filia nepotem ſuum in imperio ordinans orientali, anno ſui ſextodecimo obijt. Leo iunior mox paucis menſibus quum puerile, ordinanter tamen, rexiſſet imperium; manu ſua genitorem ſuum Zenonem coronans, imperatoremque conſtituens, rebus exceſſit humanis.

Zenon natione Iſaurus, gener Leonis imperatoris, regnauit annis decem & ſeptem. Hic etenim dum proceſſibus Chalcedone degeret, ſubitò Verina Auguſta ſocrus ſua fratrem Baſiliſcum in imperium inducens, Auguſtum in vrbe appellauit. Quod comperiens Zenon, Chalcedone ſine aliqua Reipub. læſione in Iſauriam receſſit, malens ſe ſolum cum Ariadne Auguſta exſulare, quàm ſua cauſa Reipubl. aliquid ex bellis ciuilibus incommodum prouenire. Quod Baſiliſcus cognoſcens, Zenoniſque fuga lætatus, Marcum filium ſuum Cæſa-

rem ordinauit. Qui perfidia Neſtoriana inflatus, multa contra eccleſiam tentauit protinus agere: ſed volente Deo antè inflatus crepuit medius, quàm pænitens ſtare potuerat. Nam reuertens Zenon rurſus in regnum proprium, & eum, & patrem, & matrem in exilium oppidi Slemnij prouinciæ Cappadociæ deſtinauit. Vbi quia charitas dei & proximi in illis refrixerat, frigore conſumpti ſunt, vitamque cum regno amiſerunt. Parte verò Heſperiæ, Nepote Imperatore Oreſtes fugato, Auguſtulum ſuum filium in imperium collocauit. ſed mox Odouacer, genere Rugus, Thorcilingorum, Scirorum, Herulorumque turbis munitus Italiam inuaſit, Auguſtulumque Imperatorem de regno euulſum in Lucullano Campaniæ caſtello exilij pœna damnauit. Sic quoque Heſperium regnum Romanique populi principatū, quod ſeptingenteſimo nono vrbis conditæ anno primus Auguſtorum Octauianus Auguſtus tenere cœpit, cum hoc Auguſtulo perijt, anno

no deceſſorum regni imperatorum quingenteſimo viceſimo ſecundo: Gothorum dehinc regibus Romam tenentibus. Theodericus autem, Triarij filius, cognomento Strabo, rex Gothorum, à Sciris ſuis vſque ad Apulum quarto vrbis miliario armatus aduenit: nulli tamen Romanorum noxius; continuò eſt reuerſus. Porrò in Illyricum properans, dum inter ſuorum mouentia plauſtra progreditur, iacentis ſuper carpentum teli acumine pauitantisque equi ſui impulſione fixus, tranſuerberatus interiit, & Reipubl. diem feſtum morte ſua donauit. Vualamero rege Gothorum in bello Scirorum defuncto, Theodemir in regno fratris ſucceſſit, cum Vuidimero fratre & filio Theoderico. ſed miſſa ſorte Vuidimero partes Heſperias, Theodemiro cum filio Theoderico Illyricum obuenit. Relicta ergo Pannonia, alter Italiam, alter Illyricum ſuſcepit populandum: ſed vtrique reges mox vbi ſortita loca ingreſſi ſunt, ilicò rebus humanis excedunt. Vuidimer

Italia, Illyrico Theodemir relictis filiis deceſſerunt. Quorum Uuidimer ab Italicis præmiis victus, ad partes Galliæ Hiſpaniæque, omiſſa Italia, tendit. Theodericus verò Zenonis Auguſti pellectus humanitate Conſtantinopolim venit, vbi magiſter militum ſtatim effectus, conſulis ordinarij triumphum ex publico dono peregit. Sed quia tunc, vt diximus, Odouacer regnum Italiæ occupaſſet, Zenon imperator cernens iam gentes illam patriam poſſidere, maluit Theoderico ac ſi proprio iam clienti eam committi, quàm illi quem nec nouerat. Secúmque ita deliberans, ad partes eum Italiæ mittens, Romanum illi populum ſenatúmque commendat; ouansque rex gentium, & conſul Romanus Theodericus in Italiam petit, magniſque præliis Odouacrum vicit, & Rauennam in deditione ſuſcepit. Deinde verò ac ſi ſuſpectum Rauennæ in palatio iugulans, regnum gentis ſuæ, & Romani populi principatum prudenter & pacificè per XXX continuit annos.

nos. Ilus autem Iſaurus, magiſter officiorum, & Zenoni imperatori in priuata vita amiciſſimus, charitatéque coniunctus, dum ſecretò inde Thraticionem Ariadnes Auguſtæ, cum eius viro loquutus eſt, in zelo Auguſtum concitauit. Qui deliberans eam perimere, vni ſuorum rem tacitè demandauit. Quod dum ille agere nititur, cuidam cubiculariæ prodit ſcelus eadem nocte facturum. Regina ſcelus cognouit, ſuóque in lectulo eadem quæ rem ſuggeſſerat collocata, in epiſcopium ad Acacium nemine ſciente ſubterfugit. Poſtera die Zenon rem æſtimans perpetratam, dum luctum quendam quaſi mœrens ſimulat, neminem ſuſcepit, Acacius epiſcopus ingreſſus, & facti arguit impietatem, veniæque fidem expoſcit, Auguſtamque ſuſpicionis innoxiam compromittit, acceptáque fide, veniæ pactione Auguſta reuertitur, ſecumque dum crebrò deliberat qua ſorte de inimico exigat vltionem, nacta (vt opinata eſt) opportunitatem, vni ſuorum mandat in

abditis ſtanti, vt illum à ſe recedentem perimeret. Qui parens præceptis reginæ, dum auidus ferit in capite, enſe non ceruicem, vt cupiebat, ſed aurem illius amputauit. Quod periculum euadens Ilus, mox ad vrbem recedens, Zenoníque infeſtus, orientem inuaſit. Contra quem Leontius directus, pellicibus verbis illectus, diadema arripuit, ſimulque Leontius & Ilus Reipubl. inimici effecti, tyranni in partes Syriæ & Iſauriæ debachabantur. Additóque ſuperſoluto Iſauris dono, omnes ſimul conſpirant contra Zenonem, cuius theſauris in Papyrio caſtello munitiſſimo repertis deſæuiunt. Sed non poſt multum ab exercitu Zenonis in eodem caſtello capti decollatíque ſunt, & capita eorum Conſtantinopolim allata, præfixáque haſtilibus ſtatuerunt. Sic quoque Zenon ſuperatis inimicis ſuis, in pace bona quieuit. Anaſtaſius ex ſilentiario ſubito ab Ariadne Auguſta in imperio aſſumptus, ſimulque imperator & maritus innotuit, regnauitq. annis XXVII,

menſibus

menſibus duobus. Contra quem Iſauri dum ſibi, quòd Ilus tyrannus ille adiecerat donatiuum, & Zenon reconciliationis gratia inuitus largitus eſt, ab iſto fraudantur; arma arripiunt, conſertóque prælio, iuxta Cotzianum Phrygiæ ciuitatem caſtrametati, penè per ſex continuos annos Reipubl. aduerſantur: vbi & Lilingis eorum & in bello & in conſilio præuius, quanuis pedibus ob corporis debilitatem ſegnis, eques tamen in bello acerrimus, dum peremptus fuiſſet, omnes Iſauri fugerunt, atque diſperſi ſunt & deuicti, & perquaquam exſilio ablegati, vrbéſque eorum nonnullæ ſolo vſque proſtratæ. Varius namque ſub Anaſtaſio miles præliis fatigatus, & nunc in Illyrico cum Sabiniano & Mundone ad Margum, nunc cum Pompeio ad Adrianopolim, nunc cum Ariſto ad Zortam, nunc cum Parthis in Syria, vt omittam inteſtinas clades & pugnas in foro regiæ ciuitatis, ad poſtremum contra Italiam plus piratico quàm

 publico

publico Marte concertans, fruſtratus eſt. Sed quòd ſit plus dolendum, contra vltimum ſuum famulum Vitalianum de Scythia per ſex annos ciuile bellum extruxit. Is ſiquidem Vitalianus cum LX *milibus armatorum, tertio penè miliario, non Reipub: ſed regi infeſtus, accedens, multa ſuburbana regiæ vrbis prædis ſpoliiſque attriuit. Contra quem dum Hypatius nepos Cæſaris cum exercitu numeroſo pugnaturus egreditur, antè ab Hunnis auxiliaribus capitur, & Vitaliano turpiter venditur, antè quàm aperto prælio parte aduerſa ſeſe inimicus oſtenderet. Poſt quem iterum ſuus gubernator magiſterque militum ſæpe ſuperati, ſæpe irriſi ab eo & ſpreti ſunt. Sic quoque diuerſis partibus inimicorum vallatus agminibus Anaſtaſius ſæpe congemuit, nulliúſque tamen meruit inimicorum ſuorum vindictam audire: ſicut nec ipſe eccleſiæ iura ſeruauit, imò mærens & furens maior octogenario ætatis anno, regnique viceſimo & octauo, rebus exceſ-*

ſit

ſit humanis, contritáque Reſpub. vix Juſtino ei ſuccedente aliquantulum reſpirauit. Iuſtinus ex comite excubitorum à ſenatu imperator electus annos regnauit IX. Qui mox inhiantes regno ſuo Amantium præpoſitum palatij, Andream & Miſaelem & Ardaburem cubicularios ſentiens, afflixit. Nam Amantium & Andream ferro truncauit, Miſaelem & Ardaburem Perdicam in exilium miſit. Theocritum quoque ſatellitem Amantij, quem idem quoque Amantius ad regnandum clàm præparauerat, comprehenſum carceratumque, ſaxis contisque ingentibus cæſum, ſalſum in gurgitem iecit, ſepultum tamen, imperio cui inhiauerat eum priuans: fœdúſque cum Vitaliano percuſſit, & ad ſe euocatum magiſtrum militum præſentem & conſulem ordinari tum fecit: quem rurſus in ſuſpicione habens prioris facti, ſedecim vulneribus in palatio cum Celeriano & Paulo ſatellitibus confoſſum peremit. Hic quoque imperator ante quartum

menſem obitus ſui, ſenectuti ſuæ conſulens & Reipub. vtilitatibus, Iuſtinianum ex ſorore ſua nepotem conſortem regni ſucceſſoremque imperij ordinans, rebus humanis exceſſit. Iuſtinianus regnat iam iubente domino annos XXIIII. *qui vt ſceptris genióque ab auunculo ſuo mancipatus eſt, mox Parthos bella mouentes deſtinato exercitu compeſcuit, & fines proprios tutans, Parthorum ſæpe multos occidit. Poſtea verò facientibus peccatis, in die ſabbati ſancti paſchæ inito certamine, exercitus & non ducis inſtinctu, in fluuio Euphrate fugiens Parthos, Romanus numeroſus ruit exercitus; Illyricúmque ſæpe ab Herulis Gepedíſque & Bulgaris deuaſtantibus, per ſuos iudices frequenter obſtitit vi, ſubtérque cæcidit. Poſt hæc Hypatium Pompeiúmq. regni ſui inſidiatores, coadunata manu ciuili Circum ingreſſos, & Hipatium torque aureo redimitum pro diademate, locáque imperatoris iam occupantem; Pompeium verò ſub chlamyde loricatum,*

et

& iam palatium inuadentem, vtrumque detentum ante fores palatij captum cathenatúmque diſcuſſit, amputatíſque eorum capitibus, antè eos fecit imperium perdere quàm haberent, ſociíſque eorum qui euaſerant hac cæde proſcriptis; veluti grandi hoſte proſtrato de manubiis triumphauit. Eodémque anno poſt diuturnum immanémque belli laborem, quod contra Parthos Romanorum fuiſſet geſtum ſudoribus, per Ruffinum patricium, perque Hermogenem magiſtrũ officiorum, & vtrumque legatum directũ ad principem pax depacta eſt, fœdúſque initum, & munera ab vtroque principe ſibi inuicem deſtinata. Mox quoque ſoluto de orientali parte exercitu, eumdem ductorem, quem dudum orienti tranſmiſerat, elegit Beliſarium, & numeroſos fortiſſimóſq. milites deputans, ad auſtralem plagam contra Vuandilos mittit; qui fauente deo qua venerat facilitate, ea celeritate Vuandilos ſuperauit, Libyamque ad corpus totius Reipub. iungens,

gens, Gelimerem regem opeſque Carthaginis in vrbe regia principi ſpectante populo obtulit. Cuius nutu remuneratus, conſulque ordinarius mox deſignatus, de manubiis Vuandilicis Beliſarius triumphauit. In Italia verò Theoderico rege defuncto, Athalaricus nepos eius ipſo ordinante ſucceſſit, & annos octo quamuis pueriliter viuens, matre tamen regnante Amalaſuentha degebat, quando & Gallias diu tētas Francis repetentibus reddidit. Mortuoque Athalarico, mater ſua Theodabatum conſobrinum ſuum regni ſui participem faciens, non poſt multum ipſo iubente occiſa eſt. Et quia dudum ſe ſuumque filium commendauerat principi Iuſtiniano, is mortem eius audiens doluit, nec paſſus eſt inultum tranſire: ſed mox eundem ducem belli qui Pœnorum domitor fuit, & de opibus Vuandilicis triumphans adhuc in faſcibus erat, agmini diuerſarum præponens nationum, ad partes Heſperias deſtinauit: qui primo acceſſu mox Siciliam peruadit,

nadit, duce eius Sinderich ſuperato: vbi dum aliquantum temporis ob ordinandam patriam reſideret, comperit in Africa ciuilia bella inteſtináque prælia debacchari. Nam Stozas pænè vltimus militum, & Martini clientulus magiſtri militum, tyrannidem arripiens, autorque ſeditioſorum effectus, Cyrillo, Marcello, Fara, aliiſque diuerſis iudicibus dolo peremptis, in ducem Salomonem ſæuiebat, totamque Africam tyrannico ritu vaſtabat. Emenſo ergo Beliſarius à Sicilia in Africam pelago, ſolita felicitate rebelles fugat, prouinciam liberat, Salomonemque rurſum Carthagine collocans, Siciliam redit. Vbi mox Eurimund Theodahati Gothorum regis gener, qui contrarius cum exercitu venerat, cernens proſperitatem conſulis, vltrò ſe dedit ad partes victoris, oraturque vt iam anhelanti ſuo aduentu ſuſpectæ ſubueniret Italiæ. Conſtructo ergo Beliſarius exercitu, & tam naualia quàm equeſtria ductans agmina, vallauit Neapolim, pauciſque

que diebus eam obſidens per aquæductum noctu inuaſit, & tam Gothis qui aderant quàm Romanis bellantibus interfectis, vrbem pleniſſimè ſpoliauit. Quod Theodabatus animaduertens, Vuitigem vnum inter alios ductorem exercitus præponens, contra Beliſarium dirigit. Qui Campaniam ingreſſus, mox vbi ad campos veniſſet barbaricos, ilicò exercitus fauorem, quem contra Theodabatum ſuſpectum habebat, rex cepit. & quid, inquit, vultis? At illi; tollatur, inquiunt, de medio, qui cum ſanguine Gothorum & interitu ſua cupit ſcelera excuſari. factoque impetu in eum, conſona voce Vuittigim regem denuntiant. At ille regno leuatus, quod ipſe optauerat, mox populi voto conſentit, directis è ſociis Theodabatum Rauennam reuertentem extinguit, regnumque ſuum confirmans expeditionem ſoluit, & priuata coniuge repudiata, regiam puellam Matheſuentam Theoderici regis neptem ſibi plus vi copulat quàm amore. Dumque ille no-

uis nuptiis delectatur Rauennæ, conſul Beliſarius Romanam vrbem ingreſſus eſt, exceptusque ab illo populo quondam Romano & ſenatu, iam penè ipſo nomine cum virtute ſepulto, confeſtim vicina occupat loca, vrbium oppidorumque munimina. Primáque Græca congreſſione Hunila ductante, Peruſinum ad oppidum ſuperat, & pluſquam VII. M. *trucidatis, reliquos Rauennam vſque proturbat. Secunda verò cum ipſo Vuitige Romanas arces vallante congreditur, machinasque illius & turres quibus vrbem adire tentabat igni conſumptas, per anni ſpatium quamuis inedia laborans deludit. Poſt hæc ad Ariminum perſequutus, exindeq. effugatum, Rauenna clauſum in deditionem ſuſcepit: atque vnus conſul qui contra Getas dimicat, pænè pari euentu de Francis qui cum Theodeberto rege ſuo plus ducenta milia aduenerant triumphauit. ſed quia ad alia occupatus alibi noluit implicari, rogantibus Francis pacem conceſſit, & ſine ſuorum*

rum diſpendio de finibus Italicis expulit, ſumptoque rege & regina, ſimulque & opibus palatij, ad principem qui eum miſerat reportauit. Sicque intra pauci temporis ſpatium Iuſtinianus imperator per fideliſſimum conſulem duo regna duaſque Reſpub. ſuæ ditioni ſubegit. Quod Parthus comperiens facibuſque inuidiæ exardens, in Syriam mouit procinctum, & Callinicum Cæſareámque deuaſtans, Antiochiam venit. Vbi Germanus patricius cum Iuſtino filio ſuo, eodémque conſule, poſtquam ab Africana prouincia remeaſſet, dum aduentui Parthorum obuiare nequit, relicta vrbe ad partes ſeceſſit Ciliciæ. Perſæ verò vacuam ab exercitu Antiochiam nacti, populum quidem per Orontis alueum ad Seleuciam maritimam cum militibus mixtis fugientem aſpiciunt, nec ſequuntur; ſed prædas per vrbem certatim diripiunt, vicinaſque vrbes & oppida partim inuaſa partim pecuniæ quantitate multata prætereunt; & totius Cæleſyriæ

bona

bona ſibi vnius in anni ſpatium pænè Parthus aſſumit. Nec ſic quoque recedit, ſed iugiter aduerſus Rempub. Romanam dimicat. contra quem Vuandalicus & Geticus conſul ſoliè deſtinatur. qui etſi non vt reliquas gentes eam edomuit; tamen vt intra ſuos ſe fines recolligeret compulit; fuiſſetque de hac gente felici duci parta victoria, ni clades in Italia, quæ poſt eius diſceſſum emerſerat, celerem ei ſucceſſorem dediſſet Martinum. Qui etſi viribus impar, conſilio tamen quamuis cum Conſtantiano coniuncto non minor, dum reſiſtere contra Parthos non præualet, ne bella diu teneret, pacem effecit. Cladem verò quam diximus in Heſperia plaga, vt liquidius lector cognoſcat, apertius memorabo. Egrediente Beliſario conſule ab Italia, &, vt diximus, rege & regina, opibusque palatij ad principem reportante; Gothi qui trans Padum in Liguria conſiſtebant, recrudeſcentes animo ad bella conſurgunt, & ordinato ſibi regulo Hildebal-

do milite, exiſtunt aduerſi: contra quos dum non vnius ſed diuerſorum tentantur apparatus, illi fortiores effecti perſiſtunt; annique ſpatio vix emenſo Gildebaldus interficitur, & loco eius ſuccedit Errarius: qui & ipſe vix anno expleto peremptus eſt, & in regno malo Italiæ Badiula iuuenis nepos aſciſcitur Gildebaldi. Qui mox & ſine mora Fauentino in oppido Æmiliæ ſolo, prælio commiſſo, Romanum ſuperauit exercitum: & nec diu poſt hæc item per ſuos ad cancellos annonariæ Thuſciæ feliciter dimicans, fugat exercitum, iudices partim donis partim blanditiis ſibi conſociat, totámque Italiam cum ipſa Roma peruadit, omniumque vrbium munimenta deſtruens, cunctos ſenatores nudatos, demolita Roma, Campaniæ terra tranſmutat. Contra quem, vt ſuperius diximus, Beliſarius de oriente digreditur cum paucis, ratus omnem exercitum quem dimiſerat integrum reperire. Et ideo poſtquam Rauennam ingreſſus eſt, nec cum quibus ei

obuiaret

obuiaret inuenit; remenſo Adriatico mari Epirum reuertitur, vbi Ioannes & Valerianus coniuncti, dum in conciones & iurgia concertant, Totila hoſtile opus in Italia peragit. Beliſarius quoque impatiens tantæ crudelitatis, naualem claſſem à Sicilia ſoluens, per Tyrrheni maris æſtum, Romani in portus ſe recepit ſtationem; egreſſusque ad vrbem quam vi deſtructam & deſolatam attendit, hortansque ſocios ad reparationem tantæ vrbis accingitur: vbi necdum vallo circumſeptus, infeſtum experitur Totilam, ſed ſolitis victoriis intrepidus, quamuis cum paucis contra eum egreſſus, ſic effugauit, vt plures fugientes Tiberi demergerentur quàm gladio caderent. Indeque hortatus exercitum, regreditur in Siciliam, quatenus & Romæ faceret copiam annonæ, & vicinus ad fretum, Totilam turbaret in Campania commorantem. Sed vt aſſolet, rerum immutatione, & principum voluntate diuerſa, quieſcente in domino Theodora Augu-

 ſta,

ſta, euocatur ad urbem Beliſarius de Sicilia. Poſt cuius diſceſſum Totila ſecurus, iterata rabie, & furentibus Iſauris, inuadit Romam: & ſic ſumptis vndique viribus, militariq́ue vallatus auxilio ingreditur, cepítque Siciliam. Contra quem Germanus patricius dum exire diſponit cum exercitu, Matheſuentam Theoderici regis neptem, & Uuittigi mortuo derelictam, tradente ſibi principe in matrimonio ſumptam, in Sardicenſi ciuitate extremum halitum fudit, relinquens uxorem grauidam, quæ poſt eius obitum poſtumum edidit filium, vocauitq́ue Germanum. Qua felicitate ſibi Totila comperta, totam pæne inſultans Romanis deuaſtat Italiam. In Africa verò à Mauris dudum perempto Salomone, Stozas & Ioannes inuicem ſingulari certamine corruunt; aliusq́ue Ioannes, qui Stozas iunior dicebatur, ſuſcepta tyrannide, Guntharim magiſtrum militum ſecum eſſe ſuadet. Qui interfecto Areobindo, iu-

galem

galem eius, neptem imperatoris, ſibi cupiens ſociare, præuenitur ab Artabane. Qui eo in conuiuio trucidato, neptem imperatoris ereptam ad vrbem principi dirigit cum honore, ſimulq́ue ferreis vinculis colligatum & tyrannum deſtinauit Ioannem, qui Stoza perempto in eadem ſucceſſerat tyrannide. Quem in vrbem diſcuſſum, manibusq́ue truncatis, ad exemplum cæterorum in patibulo fixit. Ioanni dehinc patricio cognomine Troglita Africæ procuratione commiſſa, Artabanus euocatus magiſtri militum præſentis accepit dignitatem. Nec diu intercedente in ipſum principem manus iniicere geſtiens, detectus & comprobatus, pietati tamen principali impunitus permanſit, & quaſi beneuolus congratulatione in Siciliam cum Liberio patricio properauit. Ioannes verò in Africana prouincia feliciter degens, Mauris partis aduerſæ per Pacificos Mauros ſuperatis, vna die decem & ſeptem præfectos extinxit, pa-

cemq. totius Africæ iuuante Domino impetrauit. Longobardorum gens, ſocia Romani regni principibus, & Theodahati ſororis filiam, dante ſibi imperatore, in matrimonio iungens regi ſuo, contra æmulos Romanorum Gepidas, vna die pugna commiſſa, eorum pænè caſtra peruaſit, ceciderúntque ex vtraque parte amplius quadraginta milia; nec par, vt ferunt, audita eſt in noſtris temporibus à diebus Attilæ in illis locis, præter illam quæ antehac contigerat ſub Calluce Magmilide cum Gepidis, aut certè Mundonis cum Gothis, in quibus ambobus autores belli pariter corruerunt. Hæ ſunt cauſæ Romanæ Reipublicæ præter inſtantiam quotidianam Bulgarorum, Antarum, & Sclauinorum. Quæ ſi quis ſcire cupit, annales conſulúmque ſeriem reuoluat ſine faſtidio, reperietque dignam noſtri temporis Repub. tragœdiam; ſcietque vnde orta, quomodo aucta, qualitérve ſibi cunctas terras ſubdiderit, & quomodo iterum

rum eas ab ignaris rectoribus amiſerit. quod & nos pro captu ingenij breuiter tetigimus, quatenus diligens lector latius iſta legendo cognoſcat.

DE GOTHORVM IN HISPANIAM ADVENTV, & regum ſerie.

EX

LVCII MARINEI SICVLI

LIBRO SEXTO

De rebus Hiſpaniæ memorabilibus.

GOTHI tempore Valentis principis ad Danubij ripam iuxta Mœſiam ea conditione conſedere, vt non vltra procederent, & vnà omnes Chriſtiani fierent. Valens itaque miſſis ad eos Arrianis, quorum ſectæ ſe addixerat, totam gentem eo dogmate pollutam reddidit. Poſt aliquot verò annos, cùm gens barbara non poſſet à maleficio contineri, coactus Valens aduerſus eos proficiſci, ſuperatus eſt & interfectus. Qua victoria illi elati, Conſtantinopolim cum exercitu confeſtim petiere, & cum Dominica, quæ Valentis fuerat

fuerat coniux, muliere ſapiētiſſima, pecunia tranſegerūt, ac domū pacati ſe receperunt. Quos Gratianus, qui tunc Orientis imperio ſucceſſerat, reprimere cupiens, neque bello ſatis idoneus, Theodoſium ex Hiſpania accerſiuit; qui pluribus poſtea prælijs cum eis commiſſis, poſtremo pacem fecit. Qua fretus Atanaricus Rex eorum Conſtantinopolim vrbis viſendæ ſtudio profectus, honorificeque à Theodoſio exceptus, ibidem paucis poſt diebus morbo extinctus eſt. Quapropter Gothi rege carentes Theodoſio tunc militare cœperunt. Sed fraude Stiliconis, vt dicitur, eos Italiam inuadere cupientis exautorati, Rege Alarico creato è Baltonum nobili familia, Pannonias & Illyricum occupantes incommodis omnibus affecerunt. Anno Salutis CCCC. VII. *Coniunctiq. cum Radagaſo altero Gothorum rege, de inuadenda Italia cogitarunt. Radagaſus itaque primum ingreſſus ad Appenninum circa Feſulas conſedit, vbi locorum anguſtiis ac montium aſperitate*

 fameque

ſameq́ue oppreſſus à Stilicone cum toto exercitu ſuperatur & capitur. Alaricus Rex alter ſubſequutus in agro Rauennate occurrentem cum copiis Stiliconem habuit. Qui cum triennio bellum cum eis duceret potius quàm gereret, iuſſu Honorij pacem fecit hac conditione, vt in Galliæ parte conſidere poſſent. Poſt aliquot deinde annos Stilico contra fœdus Gothos in Gallia per Saulem Hebræum in die Paſchæ incautos, & ex religione reſiſtere non audentes, adoritur. Poſtero vero die Alaricus Saulem cum toto exercitu inſectatus ſuſtulit. Deinde Stiliconi ab Honorio auxilium petenti miſſus eſt ſucceſſor. Qui eum ob temeritatem quam geſſerat obtruncauit. Alaricus rebus fœliciter geſtis, in Italiam hoſtiliter ingreſſus omnia ferro igniq́ue vaſtans, vrbem nemini defenſam facilè occupat; Anno quadringenteſimo duodecimo, vrbis autem conditæ milleſimo centeſimo quarto. Iuſſitque primum confugientes ad ſacras ædes eſſe ſaluos; inde magna ciuium

facta

ſacta ſtrage, poſt diem tertium diſceſſit, ac per Campaniam iter faciens populabundus apud Coſentiam ciuitatem morbo correptus interiit. Cui ſucceſſit Ataulphus, qui & ipſe vrbem ingreſſus, ſi quid erat reliqui, diripuit, rapta inſuper Placidia Honorij ſorore, cuius nuptias diſcedens apud ſorum Cornelij celebrauit. Cuius conſortio dicitur barbari pectus delinitum, vt non ea patraret, quæ ſæuiter in Romanos cogitauerat. In animum enim ſuum induxerat Romam Gothiam vocare. Itaque Italia relicta in Galliam ſe recepit. Quem poſtea Theodoſius iunior bello petens compulit, vt relicta Narbone & omni Gallia, in Hiſpaniam confugeret. Vbi breui deinde tempore à ſuis interfectus eſt, propterea quòd vrbi Romæ peperciſſet. Cui Segericus ſuccedens, & ipſe quoque, quòd pacem cum Imperatore feciſſet, à ſuis necatur. Vallias poſt hunc regnum ſuſcipiens, fœdus cum eodem iniuit, vt ei ſedes apud Toloſam in Gallia darentur, Placidiamque viduatam remiſit.

remiſit. Aduerſus inſuper & alios Barbaros, qui Hiſpaniam occupauerant, opes & auxilium pollicitus. His itaque fretus Honorius Conſtantinum ducem aduerſus Alanos & Vandalos miſit: Qui totam Hiſpaniam præter Cantabros vaſtauerant, & quamquam fuſi, fugatique apud Emeritam fuiſſent, paulo pòſt vires redintegrabant. Itaque vno tempore Gothi, Alani, Vandali, Hiſpaniam poſſidebant. Valliæ extincto Rhodoricus ſucceſſit, qui inito cum Aetio fœdere, Valentiniani principis duce, in campis Catalaunicis in Galliam contra Attilam Vnnorum Regem è Pannonia Italiam petentē, in prælio occubuit. Cui Turiſmundus filius ſucceſſit, qui ab Aetio in Hiſpaniam ad regnum paternum remiſſus, paulo poſt à Theodorico fratre interficitur. Re poſtremò Romam ad Auguſtum deducta, Gothi rurſus excitati cùm tertiam agri partem in Italia peterent, Oreſtes Auguſtuli pater minimè conſentiens eis ad Ticinum occurrens in prælio occubuit. Odo-

acer

acer eius miles vir Italicus Gothorum ſimul & Erulorum auxiliis, vt ait Procopius, fugato Auguſtulo & omni nobilitate, Romam inuadit, tenuitque annos quatuordecim. Donec Theodoricus Rex à Gothis appellatus, amicitia Zenonis principis fretus, à quo etiam ſtatua honoratus fuerat, petiit vrbis Romæ imperium, ſi Odoacrum expelli ab eo contingeret. Quo impetrato in Italiam cum maxima manu ingreſſus eundem ad Aquileiam occurrentem prælio ſuperauit. Ille Romam reuertens ac clauſas portas offendens, Rauennam petiit, quam breui tempore per Theodorici obſidionem relinquere coactus eſt. Specie deinde concordiæ inuitatus ab eodem ad cœnam, contra iuſiurandum interficitur. Theodoricus poſt hæc tota potitus Italia Romam pacificus adiit, templiſque ac rebus aliis cum omnium gratia reſtitutis, Rauennam reuertitur, quam ſibi regiam delegerat. Eaque animi magnitudine ſimul & manſuetudine fuit, vt nemini barbarus videretur. Quippe qui

Germa-

Germanum præſulem Ticinenſem virum ſanctiſſimum in Burgundiam cum pecunia ad redimendos captiuos miſerat, aliaque opera pietatis obiuerat. Quo vita functo eius filia Amalaſunta cum paruo filio Atalarico regnum adminiſtrauit, adhibito Theodoro propinquo, cuius opera mox interfecta eſt; ipſeque ſolus regno potitur. Miſſus interim Belliſarius à Iuſtiniano in Italiam cum exercitu ad vlciſcendam Amalaſuntam cum filio; ac Romam tyrannide Gothorum liberandam, Theodorum interfectum offendens, vrbem capit. Gothi itaque tanto priuati imperio, qui ad eam diem annos XLVIII *regnauerant, in Italia;* XXXVIII *ſub Theodorico,* VIII *ſub Amalaſunta & filio, duoſque ſub Theodoro, Victigem Regem ſuffecerunt, non regio ſane genere, ſed probata militia, qui Amalaſuntæ filiam Theodorici neptem in matrimonium duxerat. Hic ad vrbis obſidionem cum* CC. *mill. proficiſcitur, ac primùm molis Hadrianæ ambitũ cingit, mox*

Por-

Portuenſe caſtrũ. Vnde commeatus prohibebat: aquæ ductus XIIII. *rupit. Quare Belliſarius intus piſtrinã in Tyberi conſtituit, qui mos adhuc durat. Liberium Pon. quòd Gothis fauere videbatur, in exilium miſit, ſuffecto Vigilio. Cumque diu reſiſteret ac multis Vectigem præliis peteret, profligatum ad extremum cum toto exercitu cœpit, ac Conſtantinopolim in triumphum duxit. Creatis poſt eum Ildebaldo, deinde Alarico Regibus, ad poſtremum Totila regnum accepit, cuius pater Tauriſcis regnabat, qui cum Belliſario variis præliis congrediens, victor tandem vrbem cœpit, ac e veſtigio Pelagium Pontificem ad Iuſtinianum Conſtantinopolim oratorem de pace mittit, qui rediens retulit Imperatorem nihil aliud reſpondiſſe, quàm ſe Italiæ res ſemel Belliſario delegaſſe, cum eo tranſigeret. Et Totila furiatus tertiam murorum partem vrbis diſiecit, Capitolium incendit, omniaque diripuit. Ex quo Dei flagellum cognominatus eſt. Hunc Totilam Procopius*

magnis

magnis extollit laudibus, vt liberalitate aliiſque animi virtutibus præditum. Cùm tamen alij crudelem ac ſingulari arrogantia virum taxauerint. Duces plures ſub ſe habuit, inter quos Barbatia princeps nominatur. Poſtquam Belliſarius ab vrbe diſceſſit, eam recepit, mœnibus ædificiiſque refecit, portas reſtituit, earum clauibus Imperatori miſſis, Totilam vrbem repetentem ac vi magna obſidentem repulit. Verùm cùm apud portum poſtea in valetudinem incideret, reſque paulatim rurſus amitteretur, omni ſtudio per Antoninam vxorem reditum à Iuſtiniano impetrauit, atque item quinque poſt annos quàm venerat, reuerſus Diogenem cum tribus milibus Romæ præſidio dimiſit, qui Totilæ furorem non expectans Centumcellas aufugit. Ille rurſus vrbem ingreſſus mitius ſe geſſit, multáque à ſe prius vaſtata reſtituit. Quod fama eſt diui Benedicti cõtigiſſe beneficio: qui incognitum Totilam iuxta cœnobium eius prætereuntem placauerit.

Iuuit

Iuuit etiam Pelagij Pontificis occurrentis cum ſago & lachrymis aſpectus venerabilis. Ea tempeſtate plures Iuſtiniani duces per Italiam diuiſi, magnis viribus reſiſtebant, vt ſcribit Procopius; Ioannes circa vrbem tutandam, Iuſtinus Florentiam, Conſtantinus Rauennam, Cyprianus Peruſiam, Beſſas Spoletum, Mundus Illyricum tuebatur. Vbi poſt Salonas receptas multaſque de Gothis victorias, ad extremum periit. Germanus poſtremo Iuſtiniani patruelis in Italiam miſſus & ipſe breuiter interficitur. Deinde Conon, qui Anconæ præfuit, item Vitalianus Belliſarij fratris filius poſt annos IX. quàm Totila vrbem ſecundo ingreſſus eſt, cum Narſete, iuuantibuſque Longobardis, apud Brixellum prælio congreſſus interficitur. Narſes interea, qui Belliſario ſucceſſerat, vrbem iterum recuperarat. Deinde Teiam poſt Totilam regnantem in Apuliam conſectatus prælio interfecit. Atque ita demum poſt annos XVIII. Gothorum bello

 finis

ſinis impoſitus. Qui ab initio regni Theodorici Italiam annos ſeptuaginta duos tenuerunt. Anno Salutis DLXII. *Pax deinde Gothis data ac volentes permiſſi circa Padum remanere. Qui tamen non contenti ſæpe Francorum auxilia quæſiuere; vt teſtatur Agatius, qui poſt Procopium ſcripſit, ac omnem eorum poſtquàm regno Italiæ ſunt eiecti, proſequitur hiſtoriam. Ego verò Raphaelem Volaterranum ſequutus cùm tantùm quid in Hiſpania Gothi geſſerint, ab initio ſcribere propoſuerim, mihi neceſſe fuit hæc altius explicare, vt eorum inde res geſtæ melius apparerent. Nam Theodoricus, quem ſuprà diximus in prælio Vnnorum cecidiſſe, tris reliquit filios, Thuriſmundum, Theodoricum, & Henricum. Thuriſmundus vlciſcendi patris Vnnoſque bello perſequendi cupidus, Aetio prohibente deſtitit, & in Hiſpaniam ad regnum paternum redit. Qui poſt annos tris à Theodorico fratre interficitur. Henricus verò alius frater regno Hiſpaniæ ſuccedens*

ad annos XVIII. *tenuit, leges primus ſcriptas Gothis tradidit, ſedente Simplicio & imperante Leone primo, filiumque hæredem reliquit Alaricum* II. *Qui ex conceſſione & hæreditate patrui Theodorici, Toloſæ in Gallia regnum obtinuit, vbi ſedem conſtituit. Inde poſtea expulſus à Clodoueo Francorum rege prælio ingenti, amiſſis omnibus, quæ in Gallia poſſidebat, in Hiſpaniam ſe recepit, vbi regnauit annos ſedecim, interfectus demum à Childeberto Francorum rege, quòd Clotildem coniugem eius ſororem Arrianæ ſectæ repugnantem malè tractaret. Poſt hunc Tenda annos* XVII. *Quo à ſuis trucidato, Theodegoſilus annos ſedecim. Qui ob libidinem in matronas interficitur. Agla annos nouem. Hic aduerſus Cordubam bellum ſumpſit, in quo eius filius fuit interfectus. Nec multo pòſt ipſemet à ſuis apud Emeritam. Atanagildus annos viginti duos, & ipſe apud Toletum interfectus. Leuogildus cum Luiba fratre, & poſtea ſolus annos quadra-*

ginta ſex, regni fines dilatauit. Cantabria deuicta & Andegam Regem Sueuorum è Callecia expulit. Cuius maiores annos CLXXVII *in ea parte regnauerant, & filium Hermogildum, quòd à ſecta parentum abhorreret, ac Childeberti Francorum Regis orthodoxi filiam duxiſſet in matrimonium, bello perſequutus, & in poteſtatem redactum ſupplicio affecit, quem pro martyre colunt. Anno ſal.* DLXXII. *circiter ferè tempora Gregorij primi. Recaredus alter filius patri ſimilis, vir Chriſtianiſſimus, concilium Toleti celebrauit, vbi Arrianam ſectam improbauit, à Leandro & Fulgentio præſulibus rite ab incunabulis in fide inſtitutus: cum Francis bellum geſſit, ex eiſq.* XL. *milia in campis Catalaunicis interfecit. Poſt hunc Luiba à ſucceſſore Veterico interficitur. Gundamidus deinde regnauit annos* XXVIII. *Vaſcones domuit, Romanorum exercitum fugauit: deceſſit Toleti. Siſebatus orthodoxus fuiſſe dicitur. Præterea Iudæos omnes expuliſſe,*

 aduerſus

aduerſus Romanos & Africam feliciter dimicaſſe. Quo fautore permotus Iſidorus præſul Hiſpalenſis concilium habuit contra Acephalorum ſectam. Recaredus II. *huic ſucceßit. Deinde Suitilla in bello exercitatus: quo duce vſus eſt olim Siſebatus rex in propulſando Romanorum exercitu. Primuſque, vt ait Lucas Tudenſis, Hiſpaniæ monarchiam eſt aſſecutus. Deinde ſucceſſit Siſenandus Suitilla* II. *Tulgas Bideſuindus & Recenſuindus imperauit Rex optimus annos* XXIII. *Cuius tempora diuus Illefonſus præſul Toletanus illuſtrauit. Bamba Rex omni bonitate præditus ab Heringio ſucceſſore propinatus memoriam amiſit, regnique deinde adminiſtratione prohibitus, ſe cænobio addixit, in quo vixit annos ſeptem, cùm prius octo regnaſſet. Dum tamen ſenſus viguit, res præclaras ac indignas tali calamitate geſſit. Primùm Vaſcones, deinde Nemanſenſes rebelles, præterea Narbonenſes perdomuit. Ducem quoque Bitterenſem in Gallia res Gotho-*

rum infeſtantem ſuperauit. Saracenorum naues CCLX. *Hiſpaniæ littus primùm applicantes magna vi animi claſſe ingenti obuiam miſſa, partim cœpit, partim depreſſit. Poſtremò Toleti concilium celebrauit. Herigius annos tredecim. Egicam generum ſucceſſorem reliquit. Qui annos* XIIII *regnauit. Faſillam ducem Tudenſem, vt eius vxore potiretur, interfecit. Vitizam filium ei ciuitati præfecit. Qui poſtea regno ſucceſſit vir admodum facinoroſus. Nam Theodebertum Recenſuindi Regis filium paruum olim relictum, cui regnum debebatur, oculis priuauit. At ille diuina benignitate ac prouidentia, ducta nihilominus vxore, Rhodoricum genuit, qui poſtea regno ſucceſſit, auxilioque Pelagij patrui, Vitizam vnà cùm filiis captum Cordubæ relegauit.*

DE

DE THEODERICO REGE GOTHORVM,

Sumpta è quarta parte Hiſtoriæ Generalis MS. RICOBALDI FERRARIENSIS, Cui titulus eſt, Pomœrium Eccleſiæ Rauennatis: in quibus nonnulla plenius, nonnulla etiam aliter quàm à Iornande ſcribuntur.

ANNO *Vrbis conditæ* MCCXXVIIII. *A natiuitate autem Chriſti* CCCCLXXVIII; *Odoacer, deiecto de Auguſtali dignitate Auguſtulo, Vrbem ingreſſus eſt, & totius Italiæ imperio eſt potitus; quod dum per annos* XIIII. *nullo inquietāte tenuiſſet, adueniens ex Orientis tunc partibus rex Gothorum Theodericus, Italiam poſſeſſurus intrauit.*

Vt verò quis fuerit & vnde Theodericus agnoſcatur, oportet aliqua præterita memorare. Walamir Oſtrogothorum rex in obſequium Attilæ regis Hunnorum in

Italia militauit. Vbi verò Attila occubuit, ab Hunnorum ſe ſuoſque dominio, priſtinæ libertatis memor, abduxit. Idem quoque Ardaricus rex Gepidarum ceteræque gentes Hunnis ſubiectæ fecerunt. At Hunni dolentes, Walemirem eiuſque exercitum non ſolùm ſe à ſuæ dominationis iugo excuſſiſſe, ſed & ceteris gentibus vt ſimilia facerent fuiſſe incentores; Gothos vt fugitiua mancipia inſequentes armis infeſtant, vt ad ſeruitutem denuo ſubigant. Conglobatis igitur ſuis, Walamir irruit ſuper Hunnos, tantaque cæde debacchatus eſt, vt de cetero Hunni Oſtrogothorum arma metuerent. Leo Imperator cum Gothis mox Illyricum vaſtantibus fœdus iniuit, ac Theodericum Theodamiris filium ex concubina nomine Arileuna genitum à Walemire eius patre obſidem accepit. Occiſo in Aſſyriis Walemire, Theodimer eius germanus regia iura ſuſcepit. Diuiſo deinceps regno, Theodimer Orietis, Widimer verò occidui ſortitur imperium deuaſtandum. Sed

mox

mox vt Widimer in Italiam ingreſſus eſt, rebus exceſſit humanis, ſucceſſorem regni Widimer filium relinquens. Widimer acceptis à Glicerio Imperatore muneribus, contendit in Gallias, & ſe cum propinquis Veſogothis iungens vnum efficit populum. Interea Theodimer dum parta Victoria domum reuertitur, Theodericum filium à Leone Imperatore redditum gratanter excepit. Theodericus annum agens XVIII. *patre inſcio aliquantis aſcitis ſatellitibus, vicinam ſibi Sarmatarum gentem inuadens, opima ex eorum manibus ſpolia patri prædam portauit. Theodimer mox vita excedente, cunctorum ſuorum fauore ad regni gubernacula Theodericus aſcendit. Quod factum denuntiatum Zenoni, ipſe lætanter audiuit; ipſumque ad ſe Conſtantinopolim euocatum, magno honore & diuitiis extulit; in tantum vt eum & faſcibus ſublimaret; quæ dignitas poſt Imperiale faſtigium eſt prima; erectamq. illi ſtatuam ante ſuum palatium collocauit. At verò dum*

 huiuſ-

*huiuſmodi deliciis Theodericus afflueret apud Conſtantinopolim, illius gens Oſtrogothi, dum eis propter fidei ſanctionem prædas agere more ſolito non liceret, nec ab Imperatore oblata ſtipendia ſufficerent, cœperunt * agere. Execrantur fœdus, vituperant inutilem pactionem; mittuntque continuò ad Theodericum qui dicerent, quòd dum ipſe Græcorum epulis ſuperfluit, ipſi inopiæ miſerias ſuſtinerent. Hortantur, vt ſi ſibi ſuiſque velit conſulere, citiùs redeat; quatenus ne cuncta gens peſſum detur, nouas ad habitãdum terras exquirat. His Theodericus auditis ad Zenonem accedit Auguſtum; queſtus ſuorum penuriamque exponit; Italiam ſibi dari poſtulat; abſolutionem efflagitat; adiiciens quòd ſi ſuperaret Odoacrem, Italiamque obtineret, ad eius gloriam redundaret, à quo fuiſſet directus; ſi ſuperatus fuiſſet bello, eius nihilominus lucris accreſceret; quandoquidem quotidianorum ſtipendiorum exactoribus careret. Talia Zeno audiens,*

diens, contriſtatus eſt, eò quòd illum nollet amittere. Deliberato tandem conſilio, & reipublicæ vtilitate prouiſa, eius petitionibus annuit, eique Italicam per pragmaticam tribuens, ſacri etiam velaminis dono confirmauit; Senatum illi Populumque Romanum commendans, abire permiſit. Egreſſus Conſtantinopolim Theodericus, ad ſuos reuertitur Oſtrogothos, hortaturque vt quàm primùm parati ſint, vt inde migrent, Italiam poſſeſſuri. At verò priuſquam in Italiam venirent, Tratillam Gepidarum regem, inſidias ſibi molientem, bello ſuperans extinxit. Briſam quoque Bulgarorum regem magna cum ſuis agminibus cæde proſtrauit. Egreſſus itaque à Myſia, cum omni Oſtrogothorum multitudine, vniuerſaque ſupellectile, per Sirmium Pannoniasque iter faciens, ad Italiam venit; ac primùm quidem Sontium flumen, quod ab Aquilegia modico obſtat, caſtra poſuit, dum vberrimis quæ eo loco habentur paſcuis fatigata ex itineris longitudine

gitudine aliquandiu iumenta reficeret. Ibi mox ei cum grandi ſuorum exercitu, totiſque Italiæ viribus Odoacer occurrit. Quem Theodericus libenter excipiens, magno ſuperauit prælio; poſtremò in fugam conuertit. Exinde Veronam properat Theodericus; vbi Odoacer non minore exercitu illi occurrit in pugnam. Theodericus iterum non procul Verona confligit, cùm Odoacrum in acie ipſum etiam nimia cæde protriuit, & cum ſuo exercitu dare terga compellit. Quidam metu fugæ præcipites ſe in Atheſim flumen mergunt, & magna ex parte illius vndis implicati ſuffocantur. Theodericus inſequitur fugientes, & Veronam ilico, eius ciuibus cõſternatis, inuadit & occupat. Odoacer cum ſuis qui euaſerant Romam contendit; ſed obſeratis portis excluditur. qui dum ſibi ingreſſum vetari videt, omnia per quæ iter facit gladio flammiſque conſumpſit. & inde Rauennam ſe confert; vtque ibi ſe tueri aduerſus hoſtes poſſit, munitionum præ-

parare

parare obſtacula cœpit. Theodericus Verona digrediens Mediolanum peruenit. Ibi dum conſiſteret, magna ad eum multitudo militum, plures Italiæ populi conuenere. Sed paucis interiectis diebus, rurſus deditiuus exercitus Tuffa quodam nomine inſtigante, Odoacris partibus ſe tradidit. Ea res in tantum Theodericum perterruit, vt ſe ſuumque exercitum apud Ticinenſium vrbem muniret. Burgundionum rex Gumdibacus talium rerum varietates aſpiciens, Liguriam cum ingenti exercitu eſt ingreſſus; cunctaque quæ reperire potuit pro voluntate diripiens, infinitam ſecum ad Gallias captiuorum multitudinẽ traxit. Theodericus aliquandiu exercitum intra munitiones retinens, demum relictis ibi matre, ſororibus, & vniuerſi vulgi multitudine, nihil planè dubius de Epiphanij ſanctiſſimi viri fide, cum expeditis armatorum cuneis, ad Odoacris obſidionem Rauennam perrexit. dum eo in loco cui Pinetum nomen eſt caſtra poſuiſſent, per triennium fere continuum

tinuum Odoacrem obſedit; qui, dum frequenter ex vrbe cum ſuis egrediens, eius exercitum inquietaret, nouiſſimè noctu in caſtra irruens, magna Theoderici exercitum cæde proſtrauit. Verùm ad extremum, fortiſſimè reſiſtentibus Gothis, in vrbem confugit, nec multo pòſt à Theoderico in fidem ſuſceptus, ab eo temulenter peremtus eſt. Egreſſis è Ticinenſium vrbe Gothis, poſt triennium, eandem mox vrbem Rugi inuaſere, cuncta per circuitum loca, ſimul & ciuitatem per continuum biennium populatione vaſtantes, cùm adhuc beatus Epiphanius ſupereſſet; cuius in tantis periculis ſanctitate ciues replebantur afflicti. Epiphanius igitur Epiſcopus à Theoderico in Gallias ad Gumdibacum pro captiuis redimẽdis directus, excepta innumera multitudine, pro quibus precium tribuit, VI. M. captiuorum ob ſolam ſanctitatis ſuæ reuerentiam conceſſa ſecum reduxit. Theodericus extincto apud Rauennam Odoacre, totius Italiæ di-

tionem eſt adeptus. Mox Romam profectus, à Romanis cum gaudio ſuſceptus eſt, quibus ille ad ſubſidium, tritici ſingulis annis CXXM *modiorum conceſſit. Poſt hæc Theodericus ut regni ſui vires ſtabiliret, Audafledam Lodoini Francorum regis filiam ſibi in matrimonium iungit. Wandalorum regi Hunerico Amalafredam germanam ſuam matrimonio ſociat. Eius Amalafredæ filiam Malabergam, Turingorum regi Emenfredo, Theodicodo quoque & Oſtrogotho filias ex concubina, alteram Alarico Weſogothorum regi, alteram Sigiſmundo Burgundionum regi conſociat. Amalaſuentham verò tertiam filiam Eutarico ex Alamanorum ſtirpe venienti, ex Hiſpania euocato, tradit. Sic Italiæ nulla gens affinis prætermiſſa, quæ Theoderico aut coniunctionis affinitate, aut pactionis fœdere ſociata non fuerit.*

Et paulo pòſt: *Theodericus verò per idem tempus dum pacificè apud Italiam regnaret, per ſingula quæque loca celebriora,*

regia

regia ſibi habitacula conſtruxit. Equum quoque æreum fecit Rauennæ; quem Karulus inde abſtulit, ut deferret in Franciam. Sed non perduxit. Nam permanſit Papiæ. Poſt hæc Theodericus ſubita morte eſt defunctus: cui ſucceſſit Athalaricus filius ex Amalaſuentha genitus.

IN

IN IORNANDEM VARIÆ LECTIONES

& *Notæ aliquot*

BON. VVLCANII.

STATVERAM *initio, Lector beneuole, Specimen tantùm linguæ Gethicæ edere, eiq́; adijcere Iornandem, de Rebus Gethicis, cum iis quæ in editione Baſilienſi Petri Pernæ ad eius calcem erant adiecta; quod & feceram. & iam Indice colophonis vice appoſito, nihil aliud mihi reſtare putabam, quàm vt eum in lucem emitterem; quum me amici quidam monuerunt, conſultum fore vt & Iornandis librum De regnorum ac temporum ſucceſſione adiungerem; alioquin, fore vt fucus aliquis alienis laboribus inſidians, vtrunque hunc librum coniunctim excudi curaret, eaq́; ratione typographo fraudem faceret. Quorum quidem conſilio eo libentiùs acquieui, quòd in hoc etiam libro multa ſint ad res Geticas pertinentia. Quibus adieci nonnulla ex L. Marineo Siculo & Ricobaldo Ferrarienſi non abſimilis argumenti, tametſi hi Go-*

M this

this parum æquos ſeſe oſtendant, ſtudio, vti arbitror, ſuæ nationis, & barbarorum, vti eos vocant, natiuo quodam odio exſtimulati. Superest vt varias aliquot lectiones ſubiiciam. Superuacaneis enim Lectorem onerare nihil attinet. Si quid verò in contextu ipſo ſententia id neceſſario requirente immutaui, eius te ſuis locis monebo; & nonnulla quæ ad explicationem, tam Gothicorum quàm Latinorum Vocabulorum pertinent, aſpergam.

PAG. 2. LIN. vlt. Sileſtantinam. *al.* Sikephantinam Etheron. *al.* & Theron.

4, 2. Scanziam. *alias* Scandiam. *Sic & Plinius eam vocat. Iacobus Zieglerus Scondaniam appellatam fuiſſe ait; Scondiæ verò nomen manſiſſe, quod amœnitatem pulchritudinemq́; ſignificat; quoniam cæli beneficio, telluris obſequio, portuum & emporiorum commoditate, maritimis opibus, lacuum & fluminum piſcatione, venatione nobilium ferarum; auri, argenti, æris, & plumbi inexhauſtis venis, colonorum in agro exercendo induſtria; oppidorum frequentia, ciuilibus inſtitutis nulli cedit beatæ regioni.*

6, 3. Memina. *al.* Miniamq́ue.

18. in Calydoniotum conceſſiſſe metallum nominandi. *alias* in cal. meatarumq́ue conceſſiſſe nomina &c. *forte legendũ* Memmatarum.

7, 18. cedro. *al.* citri.

8, 20. nunquam. *al.* nuſquam.

9, 23. viuunt. *rectius* viuant.

10, 21. Granij &c. *al.* Aigrandi, Aganziæ, Vnixi,

Vnixi, Hertelrugi, Arochi, Rannij.

11, 4. infeſtæ ſæuitia pugnæ) *al:* pugnabant beluina ſæuitia.

23. applicuere) *Rectius ita quàm,* appellauere.

12, 21. Ouim) *alias* Oium.

13, 9. Ioſephus) *al.* Ioſeppus.

16, 4. ad coronæ ſpeciem arduis montibus emunita. *forte* cincta. *Nam ita infra,* corona montium cingitur.

19, 4. Zarabos Tereos) *al.* Taraboſtes eos.

20, 1. Hanalæ) *rectius* Amalæ.

21, 1. Danubium *al.* Danabrum.

12. Danubius. *al.* Danaber.

23, 1. Sorno rege) *al.* Sormi regi.

25, 8. Garganum) *al.* Gorgaram.

27, 12. locatim) *al.* elocatim. *al.* paulatim.

19. Iamnium. *forte* Imaum.

31, 16. Thamyris) *al.* Thomiris.

33, 5. Crebris fatigatus intaphis) *alias* c. f. in ſcaphis. *Locus corruptus. nec quid ſibi velit vox intaphis, ſcio. niſi forte ab Italico* Intopo, *quod occurſum illis ſignificat. tametſi & hanc ipſam vocem Italos, vt & Hiſpanos* Topar *à Gothis mutuatos exiſtimarim.*

12. ducentis) *al.* ſeptingentis.

34, 10. Paternis) *rectius* patriis.

14. tenentur) *alias* terrentur.

37, 1. propriis legibus viuere fecit, quas vſque nunc Bellagines vocant) *Bellagines Gothicum vocabulum eſſe nemo mihi perſuaſerit, ſed ex Gothico corruptum. Id verò fuiſſe crediderim,* Wel-hagen *breuitatis cauſa ita contractum à* Welbehagen.

quod ſignificat Beneplacitum; ita vt Bellagines, meaquidē ſententia, nihil aliud ſint quam Placita principum; quæ fortaßis iis temporibus, vt & hodie, in hanc formulam deſinebant, Want ons alſo gelieft. *quod idē eſt ac ſi dicas* Want ons alſo welbehaegt. *Quod verò prima vocabuli litera* W *in* B *mutata fuerit, vitio aliarum nationum factum putarim, quibus pronuntiatio gemini* V, *plane eſt inſolens; ac præcipue Hiſpanis, quos (quemadmodum olim Hebrei Ephrateos pronuntiatione vocis* Schiboleth *ſemel explorarunt) nulla ratione certius cognoueris, quàm ex vocis alicuius quæ geminum* V *habeat, pronuntiatione. Audies enim ſtatim, pro* Water, & Wijn, *pronuntiantes* Oubater, & Oubyn. *Prius enim* V *in* W, *pronuntiant vt* U *vocalem ſuo more, ſcilicet Ou, (neque enim* U *breue ſiue Gallicum agnoſcunt) alterum verò* V *in* W, *pronuntiant vt* B. *Quod quidem vitium non tantum in poſteriore litera gemini* W *committunt, ſed in omnibus aliis vocabulis quorum ſyllaba aliqua ab* V *conſonante initium facit. Qui quidem error in Latinis etiam Gloſſariis eſt frequentiſsimus; in quibus promiſcuè* B *pro* V *conſonante, &* V *pro* B *poſitum reperias; vt in Gloſſariis vtriuſque linguæ, quæ iam apparo, oſtendam. Mirum autem videri non debet, ſi Vocabulum hoc* Bellagines *ab Hiſpanis ita corruptum cenſeam quum veriſimile ſit Leges haſce à regibus Gothorum in Hiſpania fuiſſe conditas. Neque enim Gothi vſpiam diutius continuata regum ſerie quàm in Hiſpania regnum obtinuerunt. & Iſidorus eas ipſas Leges Latinas fecit. Sed erit de his alias commodior dicendi locus, quum ſecundas meas in Origenes Iſidori curas edam. vbi & de Longobardicarum*

legum

legum inſcriptione, & de aliis aliorum librorum Veterum appellationibus agam; Laterculi videlicet, Codicis Homerici ἐκ τοῦ νάρθηκος dicti, & vetuſtiſſimi Codicis Hiſpanici, cui titulum faciunt, El Libro del Bezerro.

18. imbuebantur) *rectius* imbuerentur.

38, 4. inuenitur) *al. & quidem rectius* enituit.

lin. vlt. ſua iuſtitia) *lege,* ſumma iuſtitia.

39, 20. Tamazites) al. Taziges.

40, 1. Almanicis) *al.* Alemanicis.

41, 3. Poppæus) *al.* Oppius.

6. Poppæi) *al.* Oppij.

22. Semideos, id eſt, Anſes vocauere) *Semideos, interpretor Heroas, quos & Heſiodus ἡμιθέους ſiue Hemideos vocat. ſed Heroas de quibus hic ſermo, non in media aëris regione, vt Heſiodus, conſtituimus, ἀέρα ἑσσαμένους, vt ille ait; neque vt Apuleius Lib. De deo Socratis, internuntios atque interpretes deorum facimus; ſed primariæ in gente Gothica nobilitatis ac dignitatis homines. Eadem fere ratione Galli vocant Les pairs de France. Hiſpani, Los grandes del reyno. Vide autem an ab hoc vocabulo* Anſes, *dicta ſit Anſa Teutonica, & Ciuitates Anſaticæ fœderatæ. tametſi non ignoro alios aliam huius vocis interpretationem ſiue Etymologiam adferre.*

42, 10. Horum ergo &c.) *aliâs* Heroum &c. *quam ego genuinam lectionem eſſe cenſeo; hoc eſt Semideorum, quos præcedente pagina* Anſes *vocauit.*

43, 8. Berimund.) *al.* Berimuth.

12. Witichis. *al.* Vitigis. *& ita lin.* 15.

49, 1. Thaphilis & Aſtringis) *alias,* Thaifalis & Aſdingis.

 51, 17. Quo-

51, 17. Quomodo verò Gethæ Gepidæq. ſint parentes) *Parentes hic vocat, quos Latini Affines, ratione loquendi vſitata, etiam hiſtoricis poſterioris ætatis. Qua ſignificatione etiam hodie Galli Parens & Parētage, & Hiſpani Parientes, vocant, & Parenteſco; & Iulius Capitolinus in Gordianis Parentelam vocat cognationem, ſiue affinitatem.*

52, 21. Burgundiones) *al.* Burgozones.

53, 20. ne nimij iudicarentur) *al.* ne minor iudicaretur.

l. vlt. fluuius Aucha) *al.* Houna.

54, 3. viuaxque ingenium iuuat) *al.* viuacitasque ingenij iuuit.

11. noſtri) *al.* feliciter.

55, 14. iugo montis) *al.* iugo Hemi montis.

56, 13. Veniensque abrupto) *al.* veniensque ad Abitrum &c.

57, 7. peſtilens morbus) *al.* peſtilens annus morbis.

58, 6. inuadebat) *al.* inhiabat.

59, 7. Thuro Varoque duces) *al.* Taruaroque ducibus.

16. ciuitate) *al. & rectius,* Vicinitate.

20. partibus Aſiæ) *al.* partes.

60, 1. reſpirantes) *al.* ſe reparantes.

10. à quintodecimo miliario) *al.* ad XII. miliarium.

11. fontis igni) *al.* ignei.

61, 9. quinquegentianos) *al.* Quinquagintanos.

62, 4. Ararici & Aorici) *al.* Ariarici & Atrici.

63, 8. Hermunduri) *al.* Hermundui.

19. col-

19. collecta imbellium ſuorum manu) *al.* in bellum.

65, 15. fecitque cauſa) *rectius fortaſſe* fuitque cauſa.

22. ſed nihil valet multitudo in bello) *alias & rectius* imbellium.

66, 9. prudentiæ virtute) *al.* prudentia & virtute.

67, 2. poſt egreſſum) *legebatur antea*, qui poſt &c. *expunxi τὸ* qui *vt ſuperuacuum.*

7. Aliorumnas) *al.* Aliorunas. *quæ & hodie vocantur Alrunæ. Hiſp. Bruxas.*

10. in ſolitudinem coëgit terræ) *al.* in ſolitudine coëgit errare.

68, 7. tribuit) *al.* præbuit.

18. notiſſimum) *rectius* notum.

l. vlt. quantoſcunq. prius in ingreſſu Scytharum habuere) *Ita habent omnia exemplaria. Sententia tamen videtur poſtulare, vt pro* prius, *legamus*, obuios.

69, 3. Alipzuros, Alcidzuros, Itamaros, Tuncaſſos & Boiſcos) *al.* Alpidzyros, Aichridzyros, Itimaros, Tuncarſer & Bairchos.

70, 17. nanciſcitur) *Rectius fortaſſe*, paciſcitur.

73, 10. Gepidis parentibus) *hoc eſt, affinibus, vt ſupra.*

11. per affectionis gratiam) *al.* pro cauſa affectionis.

74, 21. pro magno contradere) *Ita habent exemplaria omnia. Malim tamen legere*, precio magno &c.

75, 2. mercator victus neceſſitate expoſcit)

ſcit) *al.* m. victor famis &c.

9. Lupicino & ductori Romanorum) *vel ſuperest τὸ* &, *vel legendum eſt* Lupicino & Maximo ductoribus &c.

78, 2. principe meliore mutato) *al.* renouato.

19. inito fœdere) *al.* inita fœdera.

81, 7. generiſque Gothorum)*al.* gentisq́. &c.

82, 1. Firmium. *lege* Sirmium.

8. Eneti) *lege* *ἀινετοί.*

10. in modum influentium aquarum) *Ita habent omnia exemplaria. Non dubitarim tamen quin legendum ſit*, In modum inſulæ, influenium &c.

l. vlt. altiſſima foſſa) *al.* latiſſima.

83, 13. plena mollitie) *Rectius meo iudicio*, plana &c.

84, 7. etiam ſecurus) *ſenſus requirit vt legamus* & iam ſecurus &c.

85, 1. Ermantiam) *al.* Thermantiam.

87, 1. Barentinum amnem) *al.* Buſentum.

88, 12. Foroliuij) *lege* Forocornelij.

90, 13. Conſtantinū)*al.* Conſtantiā. *vt & l.* 21.

91, 5. Clauſtra Pyrenei) *Quæ aliis* clauſuræ vel cluſuræ, *Græce πύλαι. vt & Hiſp. Puertos & Sierras. Græci poſterioris æui χλεισούρας* vocant.

92, 2. in partibus Galliæ) *al.* Galiciæ.

5. extitiſſent) *al.* proceſſiſſent.

93, 3. ſermone ratus) *Quædam exemplaria habent* rarus; *hoc eſt verborum paucorum: ſed & prior lectio proba eſt, vt ſit,* Sermone ratus, *quod Græcis ἀσφαλοεπής. cui contrarium eſt ἁμαρτοεπής.*

95, 20. Beriſmundus. *al.* Beremuth.

97, 12. ani-

97, 12. animi corporisque virilitate abundans) *Corruptiſsimus erat hic in omnibus exemplaribus locus, qui ita legebatur*, animi corporisque vtilitate habendus. *pro* vtilitate *tamen, alibi legebatur*, vt illa ætate, *æquè corrupte. Non dubitaui itaque meam emendationem in contextum referre.*

18. Conſtantinopolim ſe fœderaſſet) *al.* Conſtantinopolim efferaſſet.

98, 5. mouit procinctum) *Sententia requirebat vt ita emendarem, & in contextum referrem; cum antea paſſim legeretur*, motus procinctum.

19. Vidicula) *aliàs* Vidigoia.

99, 7. area vero curtis) *Legendum omnino eſt* Cortis. *Eſt enim Cors, ſpatioſiſsimus Palatij locus, quem Itali Corte & Cortile vocant; Hiſpani, La corte. Tametſi hi, hac appellatione etiam Palatium ipſum ſignificant.*

l. vlt. Bleta. *al.* Bleda. *Proſper Budam vocat.*

103, 23. vrbis. *al.* orbis.

105, 17. Solatia illorum quos delectat) *Repoſui* quos *pro* quibus. *niſi quis illam fortaſsis fuiſſe rationem loquendi illis temporibus velit. Solatia vero frequenter vocat, ſubſidia.*

107, 17. deſtruunt) *Rectius legas*, præſtruunt.

112, 21. Abſciſa autem &c. *lege* Abſciſis autem &c.

113, 11. inermibus cedere &c.) *Ita omnino legendum, non* condere.

114, 8. Manu manibus &c.) *lege* Manus manibus.

115, 17. muralis agger) *corruptè antea legebatur* naturalis agger.

 21. pro-

21. proturbauerat) *ita rectius quàm* perturbauerat.

117, 6. piram: *lege* pyram.

9. aut in poteſtatem hoſtium, tantorum hoſtium gentium dominus perueniret) *al.* aut in poteſtatem tantorum hoſtium gentium dominus perueniret) *vtrobique malè. Senſus autem erit planus ſi ita legas*, aut in poteſtatem hoſtium, tantarum gentium dominus perueniret.

119, 9. miſerabiliter) *al.* miſeriterque.

13. Sic hum. fragilitas &c.) *al.* Sic h. f. dum ſuſpicionibus incurrerit, magna pleruinq. agendo, occaſionem rerum intercipit.

120, 1. de inordinatis) *al.* inopinatis.

122, 12. Non hoc vacuum) *hoc eſt, Vanum & inane. qua ſignificatione Tacitus non ſemel Vacuum vſurpat.*

18. in Acrouentu Mamboleio) *al.* In agro Venetum Ambuleto.

123, 20. Qui mox depoſito exercitus furore. *al.* Qui mox depoſuit exercitus furorem.

126, 13. ab Aſcalcruo) *al.* Aſcalihamo.

139, 4. Balamber) *ſupra* Balamir.

5. aſcito ad ſe Sigiſmundo) *al.* accerſito ad ſe Geſiſmundo.

18. Waladamarcam) *al.* Vallamaricam.

140. habitum) *al.* ambitum.

142, 21. extinctionis ſuæ) *al.* exitus ſui.

143, 2. magna hilaritate) *al.* nimia.

21. & ne præda reliqua ſubderent) *legendum omnino*, Et ne prædæ reliqua ſubderet.

145, 7. ſtrauam ſuper tumulum eius &c. concelebrant)

celebrant) *Straua Gothicum vocabulum quid ſignificet, non immerito dubitetur. Commentator Statij, in locum illum Thebaid. 2. Hoſtiles ſuper ipſe it* [ita enim legendum, non *vt*] *victor aceruos: Aceruos, inquit, Exuuiarum moles. Exuuiæ enim hoſtium regibus exſtruebantur mortuis ſepultura. Quem ritum ſepulturæ hodie quoque barbari ſeruare dicuntur, quem* STRABAM *dicunt ſua lingua. Ego verò* Strauam *vocabulum mere Gothicum,* Straffam *ab illis dictam fuiſſe contenderim; quod vocabulum ſupplicium & pœnam ſignificat; vt & hodie apud Germanos & Belgas; à verbo* Straffen, *quod Punire, ſiue pœnam ab aliquo exigere ſignificat. Veriſimile itaque eſt, Hunnos Attilæ non hoſtilium tantum Exuuiarum aceruis ad tumulum congeſtis, ſed captorum cæde parentaſſe. Iudicent docti an coniectura mea ſit εὔστοχος.*

147, 11. Netad. *al.* Nedæ.

21. cunctis, pugnantem. *al.* contis pugnantem.

22. in vulnere ſuorum cuncta tela frangentem) *al.* in vulnere ſuo regum t. f.

149, 12. annua ſolemnia) *Rectius* ſolatia.

150, 21. Ego item (quamuis agrammatus) Iornandes, ante conuerſionem meam notarius fui) *Demiſſe de ſe ſentit Iornandes, qui ſe agrammatum vocat.*

23. Biozimetas. *al.* Bioximetas. *al.* Brizim & Archadiopolim.

151, 3. Emnadzar & Vzindur) *al.* Eumezur & Vltzindur. *al.* Emedzar.

5. Vro & Iſcalmus) *al.* Hiſto Aliuoq. &c.

20. En-

20. Encopolitanam. *al.* Necopolitanam, *ibid.* Ad pedes enim montis) *al.* Ad pedes Emi &c.

153, 8. Danubij) *al.* Danapri.

10. Huniuar) *hoc eſt, Traiectum Hunnorum.*

23. Triarij. *al.* triani.

155, 16. Dinzio) *al.* Dindzic.

158, 21. Vulfo) *al.* Hunulfo.

160, 22. Alpes erectas. *Vide an pro* erectas *legendum ſit* Brettias. *Si verò* erectas *omnino, tum intellige arduas admodum & ſublimes.*

161. amatores. *hoc eſt, beneuolos & ſuarum partium ſtudioſos.*

162, 21. ipſe ceu fortior) *Ita emendaui, quum antea legeretur,* fortiter.

163, 15. Saum amnem. *al.* Spaduin.

164, 12. Clarianus. *al.* Hilarianus.

22. Sium. *al.* Phtium.

166, 15. tantum ſi. *lege*, tamen ſi.

168, 4. reſediſſet. *al.* conſediſſet.

169, 19. Audefledam. *al.* Odelfledam.

170, 9. Theudicodo. *al.* Thiudigotam.

171, 2. Theodati. *al.* Theodahati &c. *atque ita deinceps.*

14. Margo plano) Marguin planum *ſupra.*

15. Martianumque. *al.* Margum.

19. Attilanis) *forte* ab Attilanis.

23. Scamariſque) *Legendum forte* Sicariis, *niſi Scamari Gothicum vocabulum fuerit; Sicarium ipſis ſignificans.*

172, 22. Theodigis gloſſa) *al.* Thodigis Toloſa.

175, 4. vbi

175,4. vbi paucißimos dies) *al.* vbi Amalaſuntha plures dies &c.

19. de Africa à Wandalis) *lege* de Africa & Wandalis.

20. Beliſarium) *al.* Bertramum.

176,15. Euermor. *al.* Euermundum.

177,8. occiſum Theodatum regem. *al.* occiſo Theodahato rege.

IN

IORNANDEM

DE REGNORVM

ac temporum ſucceßione.

LONGVM eſſet, imo ſuperuacaneum, omnes quotquot ſeſe obtulerunt variantes lectiones annotare; è quibus multæ vitioſæ & nullius rei. Ego eas quæ mihi ſunt viſæ ſaniores in contextum retuli. Locos verò aliquot corruptos, quos citra vllam variantis exemplaris opē emendaui, indicabo.

P. 56, L. 17. fabuloſis famæ monſtris. *lege*, fab. infame monſtris &c.

62, 14. Nec maior aliàs in mari pugna) *adde notam diſtinctionis poſt* pugna;

64, 16. & de eius ipſius Ariouiſtinis) *legēdum cenſuerim*; & de Ariouiſtinis &c.

66, 2. Igitur Saguntus in cauſam belli deleta eſt. *lege*, delecta eſt.

74, 13. deliberaſſe ſ. oculis &c. *lege*, delibaſſe.

101, 22. ir-

101, 22. irritum fecere) *ita emendaui, quum antea legeretur*, irritum fore.

116, 3. odore prunarum præſocatus) *Ita repoſui; quum anteà corruptè legeretur*, prouocatus.

133. dum luctum quendam quaſi mœrens ſimulat, neminem ſuſcepit) *Ita mihi viſum eſt legendum; quum anteà legeretur*, dum luctum quendam quaſi mœrens neminem ſuſcepit.

146. feliciter dimicans, fugat exercitum, iudices partim donis &c. *Ita repoſui; quum antea tranſpoſita ſuoq; loco mota verba ſententiam turbarent. Ita enim legebatur*, dimicans iudices fugat exercitum, partim donis &c.

150, 20. reperietque dignam noſtri temporis Repub. tragœdiam) *Ita viſus mihi fuit hic locus emendandus; quum anteà ita legeretur*, r. d. n. t. Rempub. tragœdià.

Si quæ fuerint, Amice Lector, vt erũt omnino, in hoc Iornandis De regnorum & temporũ ſucceſſione libro errata, aut dubia quæ te morentur, ea ex variis Hiſtoriæ Romanæ ſcriptoribus, ipſe animaduertere poteris & corrigere. Neque enim mihi nunc temporis hunc tractatum, vt antea teſtatus ſum, edere in animo erat. Sed neque libebat multum in eo caſtigando operæ ponere; imo ne vacabat quidem, cum ob varias meas, & publicas & priuatas occupationes; tum præcipuè ob nouam quam molior Procopij interpretationem, quæ vel ſola totum hominem requirit; quem vt à doctis omnibus auide expectari

ſcio,

ſcio, ita eum de manibus non deponam, donec eorum deſiderio, volente Deo, ſatisfecero. Interea, Iornandes hic meus λαμπαδοῦχου δίκην Procopio præibit, neque exiguam ei lucem adferet. qua & tu fruens, amice Lector, & ſtudiis meis fauens, Vale.

FINIS.

Incipiunt

CAPITA LIBRI PRIMI, HISTORIÆ LANGOBARDORVM.

CAP. I.

De Germania, quod plures nutriat populos, ideoque ex ea multæ gentes egrediantur.

CAP. II.

De Scandinauia inſula, & quia ex ea Winilorum, hoc eſt, Langobardorum gens eſt egreſſa.

CAP. III.

Quod Ibor & Ayo, primi duces Winilorum, cum matre ſua Gambara fuerunt.

CAP. IIII.

De ſeptem viris apud Germaniam dormientibus.

CAP. V.

De gente Scrito Winorum.

CAP. VI.

De duobus vmbilicis Oceani maris, qui ſunt ex vtraque parte Britanniæ.

CAP. VII.

Quod Winili in Scoringam venerunt, &

 quia

quia Ambri & Aſſi Wandalorum duces eis tributa perſoluere mandauerunt.

Cap. VIII.

De Wodan & Frea, ridicula fabula.

Cap. IX.

Quare Winili Langobardi appellati ſint, & quod Wota ipſe ſit, qui apud Romanos Mercurius dicitur.

Cap. X.

Quomodo Langobardi Wandalos vicerunt, & de fame Langobardorum.

Cap. XI.

Quia Langobardi in Mauringam tranſire volentes, ab Aſſis pittis ſunt impediti.

Cap. XII.

De monomachia duorum virorum fortium, quorum vnus è Langobardis, alter è Aſſiſpittis fuit.

Cap. XIII.

Quod Langobardi in Mauringam tranſierunt, ac deinde ad vlteriora loca progreſſi ſunt.

Cap. XIIII.

Quia mortuis Ibor & Ayone ducibus, Langobardi primum regem Agilmundum habuerunt.

De

CAP. XV.
De meretrice, quæ ſeptem infantulos peperit, ex quibus Lamiſſio vnus fuit: & de monomachia eius cum Amazone.

CAP. XVI.
Quomodo Bulgares noctu ſuper caſtra Langobardorum irruentes, Agelmundum regem interfecerunt, & filiam eius captiuam duxerunt.

CAP. XVII.
Quomodo Lamiſſio rex effectus eſt, & qualiter Bulgares ſuperauit.

CAP. XVIII.
Quod mortuo Lamiſſione, regnum Lechu ſuſcepit; & poſt hunc, filius eius Hildeoc, poſt quem quoque Bodeac regnauit.

CAP. XIX.
Bellum inter Edoagar Regem Torcilingorum, & Felechetum regem Rugorum; & quomodo Langobardi ſuperatis ab Odoacre Rugis, eorũ prouinciam poſſederunt.

CAP. XX.
Mortuo Gedeoc, regnauit Claffo, & poſt hunc Tato, qui deleuit regnũ Herulorum.

CAP. XXI.
De morte Tatonis, & regno Wachonis, & quomodo Wacho Suauos ſuperauit; &

de vxoribus eius & filiabus; & de regno Waltari filij eius.

CAP. XXII.

Mortuo Waltari regnauit Audoin, qui Langobardos in Pannoniam adduxit.

CAP. XXIII.

Bellum Gepidorum cum Langobardis, in quo Alboin filium regis Gepidorum extinxit.

CAP. XXIIII.

Quomodo Alboin cum quadraginta viris ad Turiſendum regem, cuius filium interemerat, profectus eſt, arma ab eo petens, vt cum ſuo patre poſſit in cõuiuio reſidere, & quomodo à Turiſendo arma accepit.

CAP. XXV.

De regno Iuſtiniani & victoriis eius.

CAP. XXVI.

De Beato Benedicto, & miraculis, & laudibus eius.

CAP. XXVII.

De morte Audoin & regno Alboin; & quomodo Alboin Cunimundum, regem Gepidorum, ſuperauit, & filiam eius Roſemundam in matrimonium duxit.

EXPLICIVNT CAPITVLA.

Incipit

Incipit

LIBER PRIMVS PAVLI WARNEFRIDI, LANGOBARDI FILII, De geſtis Langobardorum.

CAP. I.

SEPTENTRIONALIS *plaga, quanto magis ab æſtu ſolis remota eſt, & niuali frigore gelida, tanto ſalubrior corporibus hominum, & propagandis eſt gentibus magis coaptata: ſicut econtra omnis meridiana regio, quo ſolis eſt feruori vicinior, eo ſemper morbis abundat, & educandis minus eſt apta mortalibus. Vnde fit vt tantæ populorum multitudines, Arctoo ſub axe oriantur: vt non immerito vniuerſa illa regio Tanai tenus, vſque ad Occiduum; licet & propriis loca in ea ſingula nuncupentur nominibus, generali tamen vocabulo Germania vocitetur; quamuis & duas vltra Rhenum prouincias Romani, cum ea loca occupaſſent, ſuperiorem inferioremque Germaniam dixerint. Ab hac ergo populoſa Germania,*

via, ſæpe innumerabiles captiuorum turmæ abductæ, meridianis populis pretio diſtrahuntur; multæ quoque ex ea, pro eo quod tantos mortalium germinat, quantos alere vix ſufficit, ſæpè gentes egreſſæ ſunt; quæ nihilominus & partes Aſiæ; ſed maxime ſibi contiguam Europam, afflixerunt. Teſtantur hoc vbique vrbes erutæ, per totum Illyricum Galliamque: ſed maxime miſeræ Italiæ, quæ penè omnium illarum eſt gentium experta ſæuitiam. Gothi ſiquidem, Wandalique, Rugi, Heroli, atque Turcilingi, nec non etiam aliæ feroces & barbaræ nationes, è Germania prodierunt.

II. ## CAP. II.

Pari etiam modo & Winilorum, hoc eſt, Langobardorum gens, quæ poſtea in Italia feliciter regnauit, à Germanorum populis originem ducens, licet & aliæ cauſæ egreſſionis eorum aſſeuerentur, ab inſula quæ Scandinauia dicitur aduentauit; cuius etiam inſulæ, Plinius Secundus in libris, quos De natura rerum compoſuit, mentionem facit. Hæc ergo inſula, ſicut retulerunt nobis, qui eam luſtrauerunt, non tam in mari eſt poſita, quam marinis fluctibus, propter planitiem marginum, terras ambientibus circumfuſa. Intra hanc ergo conſtituti populi, dum

dum in tantam multitudinem pullulaſſent, vt iam ſimul habitare non valerent, in tres, vt fertur, omnem cateruam partes diuidentes, quæ ex illis pars patriam relinquere, nouaſque deberet ſedes exquirere, ſorte perquirit.

Cap. III.

Igitur ea pars cui ſors dederat genitale ſolum excedere, exteraque arua ſectari, ordinatis ſuper ſe duobus ducibus, Ibor ſcilicet & Aione, qui & germani erant, & iuuenili adhuc ætate floridi, & ceteris præſtantiores, ad exquirendas quas poſſint incolere terras ſedeſque ſtatuere, valedicentes ſuis ſimul & patriæ, iter arripiunt. Horum erat ducum mater, nomine Gambara, mulier quantum inter ſuos & ingenio acris, & conſiliis prouida; de cuius in rebus dubiis prudentia non minimum confidebant.

Cap. IIII. III.

Haud ab re eſſe arbitror, pauliſper narrandi ordinem poſtponere, & quia adhuc ſtilus in Germania vertitur, miraculum quod illic apud omnes celebre habetur, ſed & quædam alia breuiter intimare. In extremis circium verſus Germaniæ finibus, in ipſo Oceani littore, antrum ſub eminenti rupe conſpicitur, vbi ſeptem viri (incertum ex quo tempore) longo ſopiti ſopore

quieſcunt, ita inlæſis non ſolum corporibus, ſed etiam veſtimentis, vt ex hoc ipſo, quod ſine vlla per tot annorum curricula corruptione perdurant, apud indociles eaſdem & barbaras nationes, venerationi habeantur. Hi denique quantum ad habitum ſpectat, Romani eſſe cernuntur. E quibus dum vnum quidam, cupiditate ſtimulatus vellet exuere, mox eius vt dicitur brachia aruerunt, pœnaque ſua ceteros proterruit, ne quis eos vlterius contingere auderet. Videris ad quem eos profectum, per tot tempora, prouidentia diuina conſeruet. Fortaſſe horum quandoque, quia non aliter niſi Chriſtiani eſſe putantur, gentes illæ prædicatione ſaluandæ ſunt.

IIII. CAP. V.

Huic loco Scritobini, ſic enim gens illa nominatur, vicini ſunt, qui etiam æſtatis tempore niuibus non carent, nec aliis, vtpote feris ipſis ratione non diſpares, quam crudis agreſtium animantium carnibus veſcuntur; de quorum etiam hirtis pellibus ſibi indumenta coaptant. Hi à ſaliendo, iuxta linguam barbaram etymologiam ducunt. Saltibus enim vtentes, arte quadam ligno incuruo, ad arcus ſimilitudinem, feras aſſequuntur. Apud hos eſt animal, non ſatis aſſimile ceruo, de cuius ego corio, vt fuerat pilis

lis hiſpidum, veſtem in modum tunicæ, genu tenus aptatam conſpexi, ſicut iam fati, vt relatum eſt, Scritobini vtuntur. Quibus in locis circa æſtiuale ſolſtitium, per aliquot dies, etiam noctu clariſſima lux cernitur, dieſque ibi multo maiores, quam alibi habentur; ſicut è contrario, circa brumale ſolſtitium, quamuis diei lux adſit, ſol tamen ibi non videtur, dieſque minimi, quam vſquam alibi, noctes quoque longiores exiſtunt. Quia ſcilicet quanto magis à ſole longius diſceditur, tanto ſol ipſe terræ vicinior apparet, & vmbræ longiores excreſcunt. Denique in Italia, ſicut & antiqui ſcripſerunt, circa diem natalis domini, nouem pedes in vmbra ſtaturæ humanæ, hora ſexta metiuntur. Ego autem in Gallia Belgica, in loco qui Totonis villa dicitur, conſtitutus, ſtatus mei vmbram metiens, decem & nouem & ſemis pedes inueni. Sic quoque contrario modo, quanto propinquius meridiem verſus ad ſolem acceditur, tantum ſemper vmbræ breuiores videntur; in tantum, vt ſolſtitio æſtiuali reſpiciente ſole de medio cæli, in Ægypto & Hieroſolymis, & in eorum vicinitate conſtitutis locis, nullæ videantur vmbræ. In Arabia vero hoc ipſo tempore ſol ſupra medium cæli, ad partem Aquilonis cernitur, vmbræque verſa vice contra meridiem videntur.

V.

CAP. VI.

Nec ſatis procul ab hoc de quo præmiſimus littore, contra occidentalem partem, qua ſine fine Oceanū pelagus patet, profundiſſima aquarum illa vorago eſt, quam vſitato nomine maris vmbilicum vocamus, quæ bis in die fluctus abſorbere & rurſum euomere dicitur, ſicut per vniuerſa illa littora, accedentibus & recedentibus fluctibus, celeritate nimia fieri comprobatur. Huiuſmodi vorago ſiue vertigo, à poëta Virgilio Charybdis appellatur, quam ille in freto Siculo eſſe ſuo in carmine loquitur, hoc modo dicens:

Dextrum Scylla latus, læuum implacata Charybdis
Obſidet, atque imo baratri ter gurgite vaſtos
Sorbet in abruptum fluctus, rurſuſque ſub auras
Erigit alternos, & ſidera verberat vnda.

Ab hac ſane de qua diximus vertigine, ſæpè naues raptim curſimque adtrahi adfirmantur, tanta celeritate; vt ſagittarum per aëra lapſus imitari videantur, & nonnunquam in illo baratro horrendo nimis exitu pereunt. Sæpè cum iam iamque mergendæ ſint, ſubitis vndarum molibus retroactæ, tanta rurſus agilitate exinde elongantur, quanto prius adtractæ ſunt. Affirmant

mant eſſe & aliam huiuſmodi voraginem, inter Britanniam inſulam, Galliamque prouinciam: cui etiam rei adſtipulantur Sequanicæ Aquitaniæque littora, quæ bis in die tam ſubitis inundationibus opplentur, vt qui fortaſſe aliquantulum introrſus à littore repertus fuerit, euadere vix poſſit. Videas earum regionum flumina, fontem verſus curſu velociſſimo relabi, ac per multorum milium ſpatia, dulces fluminum lymphas, in amaritudinem verti. Triginta ferme VI.
à Sequanico littore Euodia inſula milibus diſtat, in qua, ſicut ab illius incolis adſeueratur, vergentium in eandem Charybdim aquarum garrulitas auditur. Audiui quendam nobiliſsimum Gallorum referentem, quod aliquantæ naues, prius tempeſtate conuulſæ, poſtmodum ab hac eadem Charybdi voratæ ſunt. Vnus autem ex omnibus viris ſolummodo, qui in nauibus illis fuerant, morientibus ceteris, dum adhuc fluctibus ſpirans ſupernataret, vi aquarum fluentium abductus ad oram vſque immaniſsimi illius baratri peruenit. Qui cum iam profundiſsimum, & ſine fine patens chaos adſpiceret, ipſoque pauore præmortuus, ſe illuc ruiturum exſpectaret, ſubito quod ſperare nō poterat, ſaxo quodam ſuperiectus inſedit. Decurſis ſiquidem iam omnibus, quæ ſorbendæ erant, aquis, oræ illius fuerant

margi-

margines denudati. Dumque ibi inter tot anguſtias anxius, vix ob metum palpitans reſideret, dilatamque ad modicum mortem nihilominus opperiret, conſpicit ecce ſubito, quaſi magnos aquarum montes de profundo reſilire, nauesque quæ abſorptæ fuerant, primas emergere. Cumque vna ex illis ei contigua fieret, ad eam ſe niſu quo potuit apprehēndit. Nec mora, celeri volatu prope littus aduectus, metuendæ necis caſus euaſit, proprij poſtmodum periculi relator exiſtens. Noſtrum quoque, id eſt, Adriaticum mare, quod licet minus, ſimiliter tamen Venetiarum Hyſtriæque littora peruadit, credibile eſt paruos huiuſmodi occultoſque habere meatus, quibus & recedentes aquæ ſorbeantur, & rurſum inuaſuræ littora reuomantur. His itaque prelibatis ad cœptā narrandi ſeriem redeamus.

VII. CAP. VII.

Igitur egreſſi de Scandinauia Winili, cum Ibor & Ayone ducibus, in regionem, quæ appellatur Scoringa venientes, per annos illic aliquot conſederunt. Illo itaque tempore, Ambri & Aſſi, Wandalorum duces, vicinas quaſque prouincias bello premebant. Hi iam multis elati victoriis, nuncios ad Winilos mittunt, vt aut tributa Wandalis perſoluerent, aut ſe ad belli

certa-

certamina præpararent. Tunc Ibor & Ayo adnitente matre Gambara, deliberant melius eſſe armis libertatem tueri, quam tributorum eandem ſolutione fœdare, mandant per legatos Wandalis, pugnaturos ſe potius, quam ſeruituros. Erant ſiquidem tunc Winili vniuerſi, ætate iuuenili florentes, ſed numero exigui, quippe qui vnius non nimiæ amplitudinis inſulæ, tertia ſolummodo particula fuerint.

CAP. VIII. VIII.

Refert hoc loco antiquitas ridiculam fabulam, quod accedentes Wandali ad Wodan, victoriam de Winilis poſtulauerint, illeque reſponderit, ſe illis victoriam daturum quos primum oriente Sole conſpexiſſet; tunc acceſſiſſe Gambaram ad Fream, vxorem Wodan, & Winilis victoriam poſtulaſſe, Freamque conſilium dediſſe, vt Winilorum mulieres, ſolutos crines erga faciem, ad barbæ ſimilitudinem componerent, maneque primo cum viris adeſſent, ſeſeque à Wodan videndas pariter è regione, qua ille per feneſtram, Orientem verſus, erat ſolitus adſpicere, collocarent: atque ita factum fuiſſe. Quas cum Wodan conſpiceret oriente ſole, dixiſſe: Qui ſunt iſti Langobardi? Tunc Fream ſubiunxiſſe, vt quibus nomen tribuerat, victoriam condo-

condonaret; ſicque Winilis Wodan victoriam conceßiſſe. Hæc riſu digna ſunt, & pro nihilo habenda. Victoria enim non poteſtati eſt adtributa hominum, ſed è cœlo potius miniſtratur.

Cap. IX.

Certum tamen eſt Langobardos, ab intacta ferro barbæ longitudine, cum primitus Winili dicti fuerint, ita poſtmodum appellatos. Nam iuxta illorum linguam, lang *longam,* Baert *barbam ſignificat. Wodan ſane, quem adiecta littera Godan dixerunt, ipſe eſt, qui apud Romanos Mercurius dicitur, & ab vniuerſis Germaniæ gentibus vt Deus adoratur; qui non circa hæc tempora, ſed longe anterius, nec in Germania, ſed in Græcia fuiſſe perhibetur.*

IX.
Cap. X.

Winili igitur, qui & Langobardi, commiſſo cum Wandalis prælio, acriter vtpote pro libertatis gloria decertantes, victoriam capiunt; qui magnam poſtmodum famis penuriam, in eadem Scoringa prouincia perpeßi, valde animo conſternati ſunt.

Cap. XI.

De qua egredientes, dum in Mauringam tranſire

tranſire diſponerent, Aſsipitti eorum iter impediunt, denegantes eis omnimodis per ſuos terminos tranſitum. Porro Langobardi, cum magnas hoſtium copias cernerent, neque cum eis, ob paucitatem exercitus, congredi auderent, dumque quid agere deberent, decernerent, tandem neceſsitas conſilium reperit. Simulant ſe in caſtris ſuis habere cynocephalos, id eſt, canini capitis homines. Diuulgant apud hoſtes hos pertinaciter bella gerere, humanum ſanguinem bibere, & ſi hoſtem aſſequi non poſsint, proprium potare cruorem. Vtque huic aſſertioni fidem facerent, ampliant tentoria, plurimoſque in caſtris ignes accendunt. His hoſtes auditis, viſiſque creduli effecti, bellum quod minabantur, iam tentare non audent.

CAP. XII.

Habebant tamen apud ſe virum fortiſsimum, de cuius fidebant viribus, poſſe ſe proculdubio obtinere quod vellent, hunc ſolum præ omnibus pugnaturum obiiciunt. Mandantque Langobardis vt vnum quem vellent ſuorum mitterent, qui cum eo ad ſingulare certamen exiret, ea videlicet conditione, vt ſi ſuus bellator victoriam caperet, Langobardi itinere quo venerant abirent: ſin vero ſuperaretur ab altero, tunc ſe

Lango-

Langobardis tranſitum per fines proprios non vetituros. Cumque Langobardi quem è ſuis potius aduerſus virum bellicoſiſſimum mitterent, ambigerent, quidam ex ſeruili conditione ſponte ſe obtulit, promittit ſe prouocanti hoſti congreſſurum, ea ratione vt ſi de hoſte victoriam caperet, à ſe ſuaque progenie ſeruitutis næuum auferrent. Quid plura? gratanter quæ poſtulauerat eſſe facturos pollicentur. Aggreſſus hoſtem expugnauit & vicit; Langobardis tranſeundi facultatem, ſibi ſuiſque, vt optauerat, iura libertatis indeptus eſt.

CAP. XIII.

Igitur Langobardi tandem in Mauringam peruenientes, vt bellatorum poſſint ampliare numerum, plures à ſeruili iugo ereptos, ad libertatis ſtatum perducunt, vtque rata eorum haberi poſſet libertas, ſanciunt more ſolito per ſagittam, immurmurantes nihilominus, ob rei firmitatem, quædam patria verba. Egreſſi itaque Langebardi de Mauringa, applicuerunt in Golanda, vbi aliquanto tempore commorati dicuntur. Poſt hæc Anthabet, Bathaib, pari modo & Vurgundaib, per annos aliquot poſſediſſe: quæ nos arbitari poſſumus eſſe vocabula pagorum, ſeu quorumcunque locorum.

CAP. XIIII. X.

Mortuis interea Ibor & Ayone ducibus, qui Langobardos à Scandinauia eduxerant, & vſque ad hæc tempora rexerant, nolentes iam vltra Langobardi eſſe ſub ducibus, regem ſibi ad ceterarum inſtar gentium ſtatuerunt. Regnauit igitur ſuper eos primus Agelmundus, filius Ayonis, ex proſapia ducens originem Gungincorum, quæ apud eos generoſior habebatur. Hic ſicut à maioribus traditur, tribus & triginta annis Langobardorum tenuit regnum.

CAP. XV.

His temporibus quædam meretrix, vno partu ſeptem puerulos enixa, beluis omnibus mater crudelior, in piſcinam proiecit necandos. Hoc ſi cui impoßibile videtur, relegat hiſtorias veterum, & inueniet non ſolum ſeptem infantulos, ſed etiam nouem vnam mulierem ſimul peperiſſe. Et hoc certum eſt maxime apud Ægyptios fieri. Contigit itaque vt rex Agelmundus, dum iter carperet, ad eandem piſcinam deueniret. Qui cum equo retento miſerandos infantulos miraretur, haſtaque quam manu gerebat, huc illucque eos inuerteret, vnus ex illis manu iniecta haſtam regiam comprehendit. Rex miſe-

ricordia motus, factumque altius admiratus, eum magnum futurum pronuntiat. Moxque eum è piſcina leuari præcipit, atque nutrici traditum, omni cum ſtudio mandat alendum. Et quia eum de piſcina, quæ eorum lingua Lama dicitur, abſtulit, Lamiſsio eidem nomen impoſuit. Qui cum adoleuiſſet, adeo ſtrenuus iuuenis effectus eſt, vt & bellicoſiſsimus extiterit, & poſt Agelmundi funus, regni gubernacula rexerit. Ferunt hunc, dum Langobardi cum rege ſuo iter agentes, ad quendam fluuium perueniſſent, & ab Amazonibus eſſent prohibiti vltra permeare, cum earum fortiſsima in fluuio natatu pugnaſſe, eamque peremiſſe, ſibique laudis gloriam, Langobardis quoque tranſitum parauiſſe: hoc ſiquidem inter vtraſque acies prius conſtitiſſe, quatenus ſi Amazona eadem Lamiſsionem ſuperaret, Langobardi à flumine recederent; ſin vero à Lamiſsione, vt & factum eſt, ipſa vinceretur, Langobardis eadem permeandi fluenta copia preberetur. Conſtat ſane quia huius aſſertionis ſeries, minus veritate ſubnixa eſt. Omnibus etenim, quibus veteres hiſtoriæ notæ ſunt, patet, gentem Amazonum, longe antea, quam hæc fieri potuerunt, eſſe deletam, niſi forte quia loca eadem vbi hæc geſta feruntur, non ſatis hiſtoriographis nota fuerunt, & vix ab aliquo eo-

rum vulgata ſunt, fieri potuerit, vt vſque ad id tempus, huiuſcemodi inibi mulierum genus haberetur. Nam & ego referri à quibuſdam audiui; vſque hodie in intimis Germaniæ finibus gentem harum exiſtere feminarum.

CAP. XVI. XI.

Igitur tranſmeato Langobardi, de quo dixeramus, flumine, cum ad vlteriores terras perueniſſent, illic per tempus aliquod commorabantur. Interea cum nihil aduerſi ſuſpicarentur, & eſſent quieti, longa nimis ſecuritas, quæ ſemper detrimentorum mater eſt, eis non modicam perniciem peperit. Nocte denique cum negligentia reſoluti quieſcerent cuncti, ſubito ſuper eos Bulgares irruentes, plures ex iis ſauciant, multos proſternunt, & in tantum per eorum caſtra debacchati ſunt, vt ipſum Agelmundum regem interficerent, eiuſque vnicam filiam ſorte captiuitatis auferrent.

CAP. XVII.

Reſumptis tamen poſt hæc incommoda Langobardi viribus, Lamiſsionem, de quo ſuperius dixeramus ſibi regem conſtituerunt. Qui vt erat iuuenili ætate feruidus, & ad belli certamina ſatis promptus, non aliud niſi Agelmundi

necem vlciſci cupiens, in Bulgares arma conuertit. Primoque prælio mox commiſſo, Langobardi hoſtibus terga dantes ad caſtra refugiunt. Tunc rex Lamiſſio iſta conſpiciens, eleuata altius voce omni exercitui clamare cœpit, vt opprobriorum, quæ pertulerant, reminiſcerentur, reuocarentque ante oculos dedecus, quomodo eorum regem hoſtes iugulauerint, quam miſerabiliter eius natam, quam ſibi reginam optauerant, captiuam abduxerint. Poſtremo hortatur, vt ſe ſuoſque armis defenderent, melius eſſe dicens in bello animam ponere, quam vt vilia mancipia, hoſtium ludibriis ſubiacere. Hæc & huiuſcemodi vociferans cum diceret, & nunc minis, nunc promiſſionibus, ad toleranda eorum animos belli certamina roboraret: ſi quem etiam ſeruilis conditionis pugnantem vidiſſet, libertate eum ſimul cum præmiis donaret. Tandem hortatu exemploque principis, qui primus ad bellum proſilierat, accenſi, ſuper hoſtes irruunt, pugnant atrociter, & magna aduerſarios clade proſternunt. Tandemque de victoribus victoriam capientes, tam regis funus, quam proprias iniurias vlciſcuntur. Tunc magna de hoſtium exuuiis præda potiti; ex illo iam tempore, ad expetendos belli labores, audaces effecti ſunt.

CAP.

CAP. XVIII. XII.

Defuncto poſt hæc Lamiſsione, qui ſecundus regnauerat, tertius ad regni gubernacula Lethu aſcendit. Qui cum quadraginta ferme annos regnaſſet, Hildehoc filium, qui quartus fuit in numero regni, ſucceſſorem reliquit. Hoc quoque defuncto, quintus Gudehoc regnum ſuſcepit.

CAP. XIX.

His temporibus inter Odoachar, qui in Italia per aliquot iam annos regnabat, & Feletheum, qui & Feua dictus eſt, Rugorum regem, magnarum inimicitiarum fomes exarſit. Qui Feletheus illis diebus vlteriorem Danubij ripam incolebat, quam à Norici finibus idem Danubius ſeparat. In his Noricorum finibus, Beati tunc erat Seuerini cœnobium, qui omni abſtinentiæ ſanctitate præditus multis iam erat virtutibus clarus. Qui cum hiſdem in locis, ad vitæ vſque metas habitaſſet, nunc tamen eius corpus Neapolis retinet. Hic ſæpius hunc de quo diximus Feletheum, eiuſque coniugem, cuius vocabulum Giſa fuit, vt ab iniquitate quieſcerent, verbis cæleſtibus monuit. Quibus pia verba ſpernentibus, hoc quod eis poſtmodum contigit, longe

antea futurum prædixit. Adunatis ergo Odoachar gentibus quæ eius ditioni parebant, id eſt, Turcilingis & Herulis, Rugorumque parte, quos iam dudum poſſederat, nec non etiam Italiæ populis, venit in Rugiland, pugnauitque cum Rugis, vltimaque eos clade conficiens; Feletheum inſuper eorum regem extinxit. Vaſtataque omni prouincia; Italiam repetens, copioſam ſecum captiuorum multitudinem abduxit. Tunc Langobardi de ſuis regionibus egreſſi, venerunt in Rugiland, quæ Latino eloquio Rugorum patria dicitur, atque in ea, quia erat ſolo fertilis, aliquantis commorati ſunt annis.

XIII. CAP. XX.

Inter hæc moritur Gudehoc, cui ſucceſſit Claffo filius ſuus. Defuncto quoque Claffone, Tato eiuſdem filius, ſeptimus adſcendit ad regnum. Egreſſi quoque Langobardi de Rugiland, habitauerunt in campis patentibus, qui ſermone barbarico feld *appellantur. Quo in loco dum per trium annorum ſpacia morarentur, bellum exortum eſt inter Tatonem atque Rodulfum, Herulorum Regem. Qui cum primitus fœdera necterent; cauſa inter eos diſcordiæ iſta fuit. Germanus Rodulphi Regis, ad Tatonem ſerendæ pacis gratia venerat, qui cum expleta legatione*

patriam

patriam repeteret, contigit vt ante Regis filiæ domum, quæ Rumetruda dicebatur, tranſitum haberet. Illa multitudinem virorum, & nobilem comitatum aſpiciens, interrogabat quis iſte eſſe poſsit, qui tam ſublime obſequium haberet. Dictumque eſt illi: Rodulphi regis germanum legatione perfuncta patriam regredi. Mittit puella qui eum inuitaret, vt vini poculum dignaretur accipere. Ille corde ſimplici, vt inuitatus fuerat, venit. Et quia erat ſtatura puſillus, eum faſtu ſuperbiæ puella deſpexit, verbaque aduerſus eum irriſoria protulit. At ille verecundia pariter & indignatione perfuſus, talia rurſus verba reſpondit, quæ ampliorem puellæ confuſionem adferrent. Tunc illa furore femineo ſuccenſa, dolorem cordis cohibere non valens, ſcelus quod mente conceperat, explere contendit. Simulat patientiam, vultum exhilarat, eumque verbis iocundioribus demulcens, ad ſedendum inuitat. Talique eum in loco ſedere conſtituit, quo parietis feneſtram ad ſcapulas haberet. Quam feneſtram quaſi ob hoſpitis honorem, re autem vera, ne eum aliqua pulſaret ſuſpicio, velamine texerat precioſo, præcipiens atrociſsima belua proprijs pueris, vt cum ipſa quaſi ad pincernam loquens, miſce dixiſſet, illi eum à tergo lanceis perforarent, factumque

antea futurum prædixit. Adunatis ergo Odoachar gentibus quæ eius ditioni parebant, id eſt, Turcilingis & Herulis, Rugorumque parte, quos iam dudum poſſederat, nec non etiam Italiæ populis, venit in Rugiland, pugnauitque cum Rugis, vltimaque eos clade conficiens, Feletheum inſuper eorum regem extinxit. Vaſtataque omni prouincia, Italiam repetens, copioſam ſecum captiuorum multitudinem abduxit. Tunc Langobardi de ſuis regionibus egreſſi, venerunt in Rugiland, quæ Latino eloquio Rugorum patria dicitur, atque in ea, quia erat ſolo fertilis, aliquantis commorati ſunt annis.

XIII. CAP. XX.

Inter hæc moritur Gudehoc, cui ſucceſſit Claffo filius ſuus. Defuncto quoque Claffone, Tato eiuſdem filius, ſeptimus adſcendit ad regnum. Egreſſi quoque Langobardi de Rugiland, habitauerunt in campis patentibus, qui ſermone barbarico feld *appellantur. Quo in loco dum per trium annorum ſpacia morarentur, bellum exortum eſt inter Tatonem atque Rodulfum, Herulorum Regem. Qui cum primitus fœdera necterent, cauſa inter eos diſcordiæ iſta fuit. Germanus Rodulphi Regis, ad Tatonem ferendæ pacis gratia venerat, qui cum expleta legatione*

patriam

patriam repeteret, contigit vt ante Regis filiæ domum, quæ Rumetruda dicebatur, tranſitum haberet. Illa multitudinem virorum, & nobilem comitatum aſpiciens, interrogabat quis iſte eſſe poſſit, qui tam ſublime obſequium haberet. Dictumque eſt illi: Rodulphi regis germanum legatione perfuncta patriam regredi. Mittit puella qui eum inuitaret, vt vini poculum dignaretur accipere. Ille corde ſimplici, vt inuitatus fuerat, venit. Et quia erat ſtatura puſillus, eum faſtu ſuperbiæ puella deſpexit, verbaque aduerſus eum irriſoria protulit. At ille verecundia pariter & indignatione perfuſus, talia rurſus verba reſpondit, quæ ampliorem puellæ confuſionem adferrent. Tunc illa furore femineo ſuccenſa, dolorem cordis cohibere non valens, ſcelus quod mente conceperat, explere contendit. Simulat patientiam, vultum exhilarat, eumque verbis iocundioribus demulcens, ad ſedendum inuitat. Talique eum in loco ſedere conſtituit, quo parietis feneſtram ad ſcapulas haberet. Quam feneſtram quaſi ob hoſpitis honorem, re autem vera, ne eum aliqua pulſaret ſuſpicio, velamine texerat precioſo, præcipiens atrociſſima belua proprijs pueris, vt cum ipſa quaſi ad pincernam loquens, miſce dixiſſet, illi eum à tergo lanceis perforarent, factumque

eſt. Mox crudelis fœmina ſignum dedit, iniqua mandata perficiuntur. Ipſeque vulneribus tranſfixus in terram corruens expirauit. Ea cum Rodulfo regi nunciata fuiſſent, tam crudele germani funus ingemuit, dolориſque impatiens, ad vlciſcendum fratris mortem exarſit, fœduſque, quod cum Tatone pepigerat irrumpens, eidem bellum indixit. Quid plura? Conuenerunt vtrorumque in campis patentibus acies. Rodulfus ſuos in pugnam dirigit, ipſe in caſtris reſidens, de ſpe victoriæ nihil ambigens, ad tabulam ludit. Erant ſiquidem tunc Heruli bellorum vſibus exercitati, multorumque iam ſtrage notiſſimi. Qui ſiue vt expeditius bella gererent, ſiue vt inlatum ab hoſte vulnus contemnerent, nudi pugnabant, operientes ſolummodo corporis verecunda. Horum itaque viribus Rex indubitanter fidens, dum ipſe ſecurus ad tabulam luderet, vnum è ſuis in arborem quæ forte aderat aſcendere iubet, quatenus ei ſuorum victoriam celerius referret, comminatus eius ſe caput abſciſſurum, ſi Herulorum aciem fugere nunciaret. Is cum Herulorum flecti acies, & à Langobardis eos opprimi conſpiceret, interrogatus à rege ſæpius quid Heruli gererent, eos optime pugnare reſpondit. Nec prius malum quod cernebat loqui audens aperuit, quam vniuerſæ acies

 hoſti-

hoſtibus terga præberent. Qui licet ſero tandem in vocem erumpens, ve tibi, inquit, miſera Herolia; quæ cælestis domini flecteris ira. Ad hæc verba commotus Rex ait, Numquid fugiunt Heruli mei? At ille, Non, inquit, hoc ego, ſed tu Rex ipſe dixiſti. Tunc vt in talibus fieri aſſolet, rex ipſe & omnes perturbati, dum quid agerent hæſitarent, ſuperuenientibus Langobardis, grauiter cæduntur. Rex quoque ipſe nequicquam fortiter faciens, extinctus eſt. Herulorum vero exercitus dum hac illacque diffugeret, tanta ſuper eos cælitus ira reſpexit, vt viridantia camporum lina cernentes, natatiles aquas eſſe putarent. Dumque quaſi nataturi brachia extenderent, crudeliter hoſtium feriebantur à gladiis. Tunc Langobardi patrata victoria, ingentem quam in caſtris repperérant inter ſe prædam diuidunt. Tato vero Rodulfi vexillum, quod Bandum appellant, eiuſque galeam, quam in bello geſtare conſueuerat, abſtulit. atque iam ex illo tempore, ita omnis Herulorum virtus concidit, vt vltra ſuper ſe regem omnino non haberent. Iam hinc Langobardi ditiores effecti, aucto de diuerſis gentibus, quas ſuperauerant, exercitu, vltro cœperunt bella expetere, & virtutis gloriam circumquaque protelare.

XIIII. ## Cap. XXI.

At vero Tato poſt hæc de belli triumpho non diu lætatus eſt. Irruit namque ſuper eum Wacho filius germani ſui Zuchilonis, & eum ab hac luce priuauit. Conflixit quoq; aduerſus Wachonem, Hildechis filius Tatonis, ſed ſuperante Wachone deuictus, ad Gepidos confugit, ibique profugus ad vitæ finem vſq; permanſit. Quam ob cauſam Gepidi cum Langobardis ex tunc inimicitias contraxere. Eodemque tempore Wacho ſuper Sueuos irruit, eoſque dominio ſuo ſubiugauit. Hoc ſi quis mendacium & non rei exiſtimat veritatem, relegat prologum edicti, quem Rex Rotharij de Langobardorum legibus compoſuit, & penè in omnibus hoc codicibus, ſicut nos in hac hiſtoriola inſeruimus, ſcriptum reperiet. Habuit autem Wacho vxores tres, hoc eſt, primam Ranicundam filiam regis Turingorum. Deinde duxit Auſtrigoſam filiam regis Gepidorum, de qua habuit filias duas. Nomen vni Wiſegarda, quam tradidit in matrimonium Teodeberto regi Francorum. Secunda autem dicta eſt Walderada, quæ ſociata eſt Cuſuald alio regi Francorum, quam ipſe odio habens, vni ex ſuis, qui dicebatur Garipald, in coniugium tradidit. Tertiam vero Wacho vxorem

habuit,

habuit, Herulorũ regis filiam nomine Salingam. Ex ipſa natus eſt filius quem Waltari appellauit, quique Wachone mortuo ſuper Langobardos iam octauus regnauit. Hi omnes Lithingi fuerunt; ſic enim apud eos quædam nobilis proſapia vocabatur.

Cap. XXII. XV.

Waltari ergo cum per ſeptem annos regnum tenuiſſet, ab hac luce ſubtractus eſt. Poſt quem nonus Audoin regnum adeptus eſt, qui non multo poſt tempore Langobardos in Pannoniam adduxit.

Cap. XXIII.

Gepidi ergo ac Langobardi, conceptam iam dudum rixam, tandem parturiunt, bellumque ab vtriſque partibus præparatur. Commiſſo itaque prælio, dum ambæ acies fortiter dimicarent, & neutra alteri cederet, contigit vt in ipſo certamine, Alboin filius Audoin, & Turiſmodus Turiſindi filius, ſibi obuij fierent, quem Alboin ſpata percutiens, de equo præcipitatum extinxit. Cernentes Gepidi regis filium, per quem magna ex parte bellum conſtiterat, interiiſſe, mox diſſolutis animis fugam ineunt. Quos Langobardi inſequentes acriter ſternunt; cæſiſque

cæſiſque quàm plurimis ad detrahenda occiſorum ſpolia reuertuntur. Cumque peracta Langobardi victoria, ad ſedes proprias remeaſſent, regi ſuo Audoin ſuggerunt, vt eius Alboin conuiua fieret, cuius virtute in prælio victoriam cæpiſſent, vtque patri in periculo, ita & in conuiuio comes eſſet. Quibus Audoin reſpondit ſe hoc facere minime poſſe, ne ritum gentis infringeret. Scitis enim, inquit, non eſſe apud nos conſuetudinem, vt regis cum patre filius prandeat, niſi prius à rege gentis exteræ arma ſuſcipiat.

XVI.

Cap. XXIIII.

His Alboin à patre auditis, quadraginta ſolummodo iuuenes ſecum tollens, ad Turiſendum, cum quo dudum bellum geſſerat, regem Gepidorum profectus eſt, cauſamque qua venerat intimauit. Qui eum benigne ſuſcipiens, ad ſuum conuiuium inuitauit, atque ad ſuam dexteram, vbi Turiſmodus eius quondam filius ſedere conſueuerat, collocauit. Inter hæc dum apparatus varij epulas caperent, Turiſendus iam dudum ſeſſionem filij mente reuoluens, natique funus ad animum reducens, præſentemque peremptorem eius loco reſidere conſpiciens, alta trahens ſuſpiria, ſeſe continere non potuit: ſed tandem dolor in vocem prorupit. Amabilis, inquit,

quit, mihi locus iſte eſt, ſed perſona quæ in eo reſidet, ſatis ad videndum grauis. Tunc regis alter qui aderat filius, patris ſermone ſtimulatus, Langobardos iniuriis laceſſere cœpit, aſſerens eos, quia ſuris inferius candidis vtebantur faſciolis, equabus, quibus crurum tenus pedes albi ſunt, ſimiles eſſe; dicens. Fœtulæ ſunt equæ quas ſimilatis. Tunc vnus è Langobardis ad hæc ita reſpondit. Perge, ait, in campum Asfeld, ibique proculdubio poteris experiri, quam validè iſtæ, quas equas nominas, præualeant calcitrare, vbi ſic tui diſperſa ſunt oſſa germani, quemadmodum vilis iumenti in mediis pratis. His auditis Gepidi, confuſionem ferre non valentes, vehementer in ira commoti ſunt, manifeſtaſque iniurias vindicare nituntur. Langobardi è contra parati ad bellum, omnes ad gladiorum capulos manus iniiciunt. Tunc Rex à menſa proſiliens, ſeſe in medium obiecit, ſuoſque ab ira belloque compeſcuit, interminans primitus eum puniri, qui primus pugnam commiſiſſet, non eſſe victoriam Deo placitam dicens, cum quis in domo propria hoſtem perimit. Sic denique iurgio compreſſo, iam deinceps lætis animis conuiuium peragunt. Sumenſque Turiſendus arma Turiſmodi filij ſui, ea Alboin tradidit, eumque cum pace incolumem ad patris regnum remiſit.

Reuer-

Reuerſus ad patrem Alboin, eiuſdem conuiua hinc effectus eſt. Qui dum cum patre lætus regias delicias caperet, ordine cuncta retulit; quæ ſibi apud Gepidos in Turiſendi regia contigiſſent. Mirantur qui aderant, & laudant audaciam Alboin, nec minus adtollunt laudibus Turiſendi maximam fidem.

XVIII. ## CAP. XXV.

Hac tempeſtate Iuſtinianus Auguſtus Romanum Imperium felici ſorte regebat, qui & bella proſpere geßit, & in cauſis ciuilibus mirificus extitit. Nam per Beliſarium patricium Perſas fortiter deuicit, perque ipſum Beliſarium Wandalorum gentem, capto eorum rege Geliſmero, vſque ad internecionem deleuit, Africamque totam, poſt annos nonaginta & ſex, Romano imperio reſtituit. Rurſumque Beliſarij viribus, Gothorum in Italia gentem, capto Withicis eorum rege ſuperauit. Mauros quoque poſt hæc Africam infeſtantes, eorumq; regem Attilam, per Iohannem Exconſulē mirabili virtute protriuit, pari etiam modo & alias gentes belli iure compreßit. Quam ob cauſam propter horum omnium victorias, vt Alamannicus, Gothicus, Francicus, Germanicus, Anticus, Alanicus, Wandalicus, Africanuſque diceretur, habere

agnomina meruit. Leges quoque Romanorum, quarum prolixitas nimia erat, & inutilis diſſonantia, mirabili breuitate correxit. Nam omnes conſtitutiones principum, quæ vtique multis in voluminibus habebantur, intra duodecim libros coarctauit, idemque volumen Codicem Iuſtinianeum appellari præcepit. Rurſumque ſingulorum magiſtratuum, ſiue iudicum leges, quæ vſque ad duo millia penè libros erant extenſæ, intra quinquaginta librorum numerum redegit, eumque codicem Digeſtorum ſiue Pandectarum vocabulo nuncupauit. Quatuor etiam Inſtitutionum libros, in quibus breuiter vniuerſarum legum textus comprehenditur, nouiter compoſuit. Nouas quoque leges, quas ipſe ſtatuerat, in vnum volumen redactas, eundem codicem Nouellarum nuncupari ſanciuit. Extruxit quoque idem princeps intra vrbem Conſtantinopolim, Chriſto domino, qui eſt ſapientia Dei patris, templum, quod Græco vocabulo, ΑΓΙΑΝ ΣΟΦΙΑΝ, *id eſt, ſanctam ſapientiam nominauit. Cuius opus adeo cuncta ædificia excellit, vt in totis terrarum ſpatiis, huic ſimile non poſſit inueniri. Erat enim hic princeps fide catholicus, in operibus rectus, in iudiciis iuſtus, ideoque ei omnia concurrebant in bonum. Huius temporibus Caſsiodorus, apud vrbem Romam*

tam

tam ſæculari, quam diuina ſcientia claruit, qui inter cetera, quæ nobiliter ſcripſit, pſalmorum præcipuè occulta potentiſſime reſerauit. Hic primitus conſul, deinde ſenator, ad poſtremum vero Monachus extitit. Hoc etiam tempore Dionyſius Abbas in vrbe Roma conſtitutus, paſchalem Calculum miranda argumentatione compoſuit. Tunc quoque apud Conſtantinopolim Priſcianus Cæſarienſis Grammaticæ artis, vt ità dixerim, profunda rimatus eſt. Tunc quoque nihilominus Arator Romanæ Eccleſiæ ſubdiaconus, poëta mirabilis, actus Apoſtolorum verſibus Hexametris exarauit.

CAP. XXVI.

His quoque diebus beatiſſimus Benedictus pater & pius, in loco qui Sublacus dicitur, qui ab vrbe Roma quadraginta milibus abeſt, & poſtea in caſtro Caſſini, quod Harum appellatur, & magnæ vitæ meritis, & Apoſtolicis virtutibus effulſit. Cuius vitam, ſicut notum eſt, Beatus Papa Gregorius in ſuis Dialogis ſuaui ſermone compoſuit. Ego quoque pro paruitate ingenij mei ad honorem tanti patris, ſingula eius miracula, per ſingula diſticha Elegiaco metro hoc modo contexui:

Ordiar vnde tuos ſacer ô Benedicte triumphos,
Virtutum cumulos ordiar vnde tuos?

Euge

Euge beate Pater, meritum qui nomine prodis,
Fulgida lux ſæcli, Euge beate pater.
Nurſia plaude ſatis tanto ſublimis alumno,
Aſtra ferens mundo, Nurſia plaude ſatis.
O puerile decus tranſcendens moribus annos,
Exuperanſque ſenes, ô puerile decus,
Flos paradyſe tuus deſpexit florida mundi,
Spreuit opes Romæ, Flos paradyſe tuus.
Vas pædagoga tulit diremptum pectore triſti:
Læta reformatum vas pædagoga tulit.
Vrbe vocamen habens tyronem cautibus abdit,
Fert pietatis opem vrbe vocamen habens.
Laudibus antra ſonãt mortalibus abdita cunctis:
Cognita Chriſte tibi laudibus antra ſonant.
Frigora, flabra, niues, fers tu tribus impiger annis,
Temnis amore Dei frigora, flabra, niues.
Fraus veneranda placet, pietatis furta probantur,
Qua ſacer altus erat, fraus veneranda placet.
Signat adeſſe dapes Agapes, ſed liuidus obſtat,
Nil minus alma fides, ſignat adeſſe dapes.
Orgia rite colit, quia Chriſto commodat aurem,
Abſtemium paſcens Orgia rite colit.
Pabula grata ferunt auidi ad ſpelæa ſubulci,
Pectoribus lætis pabula grata ferunt.
Ignis ab igne perit, lacerant dum viſcera ſentes
Carneus æthereo ignis ab igne perit.
Peſtis iniqua latens procul eſt deprenſa ſagaci,
Non tulit arma crucis peſtis iniqua latens.
Lenia flagra vagam ſiſtũt moderamine mentem,
Excludunt peſtem lenia flagra vagam.
Vnda perennis aquæ natiuo è marmore manat,
Arida corda rigat vnda perennis aquæ.

Gurgitis ima calybs capulo diuulſe petiſti,
Deſeris alta petens gurgitis ima calybs.
Iuſſa paterna gerens dilapſus currit in æquor,
Currit vectus aquis iuſſa paterna gerens.
Præbuit vnda viã promto ad præcepta magiſtri,
Curſori ignaro præbuit vnda viam.
Tu quoque parue puer raperis nec occidis vndis,
Teſtis ades verax, tu quoque parue puer.
Perfida corda gemunt ſtimulis agitata malignis,
Tartareis flammis perfida corda gemunt.
Fert alimenta corax digitis oblata benignis,
Dira procul iuſſus fert alimenta corax.
Pectora ſacra dolent inimicum labe peremptum,
Diſcipuli exceſſum pectora ſacra dolent.
Lyris amæna petens ducibus comitaris opimis,
Cœlitus adtraheris lyris amœna petens.
Anguis inique furis luco ſpoliatus & aris,
Amiſſis populis anguis inique furis.
Improbe ſeſſor abi, ſine dentur marmora muris,
Cogeris imperio,improbe ſeſſor abi.
Cernitur ignis edax falſis inſurgere flammis,
Nec tibi gemma micans cernitur ignis edax.
Dum ſtruitur paries lacerantur viſcera fratris,
Soſpes adeſt frater dum ſtruitur paries.
Abdita facta patent, patulo produntur edaces.
Muneris accepti abdita facta patent.
Sæue tyranne tuæ fruſtrantur retia fraudis,
Frena capis vitæ ſæue tyranne tuæ.
Mænia celſa Numæ nullo vertentur ab hoſte,
Turba grauis vertet mænia celſa Numæ.
Plecteris hoſte graui, ne lites munus ad aram,
Munera fers aris plecteris hoſte graui.

Omnia

Omnia ſepta gregis, præſcitum eſt tradita genti,
Gens eadem reparat omnia ſepta gregis.
Fraudis amice puer, ſuado captaris ab Hydro
Hydro non caperis fraudis amice puer.
Mens tumefacta ſile, tace & ne carpe videntem,
Cuncta patent vati, mens tumefacta ſile.
Pellitur atra fames delatis cœlitus eſcis,
Nilominus mentis pellitur atra fames.
Pectora cuncta ſtupent, quod eras ſine corpore præſens,
Quod per viſa mones pectora cuncta ſtupent.
Vocis ad imperium ſacris non eſſe ſinuntur,
Interſunt ſacris vocis ad imperium.
Tellus hiulca ſinu corpus propellit humatum
Iuſſa tenet corpus tellus hiulca ſinu.
Perfidus ille Draco mulcet properare fugacem,
Siſtit iter vetitum perfidus ille Draco.
Exitiale malum capitis decuſſit honorem,
It procul imperiis exitiale malum.
Fulua metalla pius, nec habet, promittit egenti;
Cœlitus excepit fulua metalla pius.
Tu miſerande cutem variant cui pelle colubræ,
Incolumem recipis tu miſerande cutem.
Aſpera ſaxa vitrum rapiunt, nec frangere poſſunt;
Illæſum ſeruant aſpera ſaxa vitrum.
Cur prome conde times ſtillam præbere lecyti?
Dolia certe fluunt, cur prome conde times?
Vnde medela tibi ſpes eſt cur nulla ſalutis,
Qui ſemper metuis vnde medela tibi?
Ah miſerande ſenex hoſtili concidis ictu,
Ictu ſed reſipis ah miſerande ſenex.
Barbara lora manus ignaras criminis arcent,

Sponte ſua fugiunt, barbara lora manus.
Ille ſuperbus equo reboans clamore minaci,
Stratus humi recubat ille ſuperbus equo.
Colla paterna ferunt extincti viſcera nati,
Viuentem natum colla paterna ferunt.
Omnia vincit amor, vinxit ſoror imbre beatum,
Somnus abeſt oculis, omnia vincit amor.
Simplicitate placens inſtar petit alta columbæ,
Regna poli penetrat ſimplicitate placens.
O nimis apte Deo mundus cui panditur omnis,
Abdita qui luſtras, ô nimis apte Deo.
Flammeus orbis habet iuſtū ſuper ęthera nantem,
Quem pius vſſit amor flammeus orbis habet.
Ter vocitatus adeſt teſtis nouitatis habendus,
Carus amore patris ter vocitatus adeſt.
Dux bone bella monens exemplis pectora firmas,
Primus in arma ruis, dux bone bella monens.
Congrua ſigna dedit vitæ conſortia linquens,
Ad vitam properans congrua ſigna dedit.
Pſalmicen aſſiduus nunquam dabat otia plectro,
Sacra canens obiit pſalmicen aſſiduus.
Mens quibus vna fuit tumulo retinentur eodem,
Gloria par retinet mens quibus vna fuit.
Splendida viſa via eſt facibus ſtipata coruſcis,
Qua ſacer aſcendit ſplendida viſa via eſt.
Rupea ſepta petens nacta eſt errore ſalutem,
Errorem euaſit rupea ſepta petens:
Pœmata parua dedit famulus pro munere ſupplex,
Exul, inops, tenuis, pœmata parua dedit.
Sint precor apta tibi cæleſtis tramitis index,
O Benedicte pater ſint precor apta tibi.

Hymnum

Hymnum quoque ſingula ejuſdem patris miracula continentem metro Iambico Archilochico ita texuimus.

Fratres alacri pectore,
Venite concentu pari,
Fruamur huius inclytæ,
Feſtiuitatis gaudiis:
Hac Benedictus aurea
Oſtenſor arcti tramitis,
Ad regna conſcendit pater
Captans laborum præmia
Effulſit vt ſidus nouum,
Mundana pellens nubila.
Ætatis ipſo limine,
Deſpexit æui florida.
Miraculorum præpotens,
Afflatus alti flamine,
Reſplenduit prodigiis
Venturo ſæclo præcinens
Laturus eſum pluribus,
Panis reformat vaſculum,
Arctum petens ergaſtulum,
Extinxit ignes ignibus.
Fregit veneni baiulam,
Crucis per arma cymbiam,
Coërcuit mentem vagam,
Leni flagello corporis
Funduntur amnes rupibus.
Redit calybs è gurgite,
Currit per vndas obſequens,
Peplo puer vitat necem

Virus pateſcit abditum,
Mandata præpes efficit,
Hoſtem ruina conterit.
Cedit fremens leo graue,
In imo fit moles leuis:
Rogus migrat fantaſticus,
Fractum reuiſit ſoſpitas,
Exceſſus abſentum patet.
Rector vafer deprenderis,
Inique poſſeſſor fugis;
Futura prænoſcemini,
Arcana cor non contigit.
Fundantur ædes ſomniis,
Tellus vomit cadauera,
Dracone frenatur fugax.
Æther pluit numiſmata.
Vitrum reſiſtit cautibus,
Manant oliuo dolia,
Vinctum reſoluit viſio,
Vitam receptant funera.
Tanti poteſtas luminis,
Voto ſororis vincitur,
Quo plus amat quis plus valet.
Enare quem cernit polum
Non ante ſeclis cognitum
Noctu iubar effulgorat,
Quo totus orbis cernitur,
Flammiſque ſubuehi pius
Hæc inter inſtar nectaris
Miranda plectro claruit.
Nam pinxit apte lineas
Vitæ ſacræ ſequacibus,

Iam

Iam dux alumni ſat potens,
Adſis gregis ſuſpiriis,
Gliſcat bonis hydrum cauens,
Sit callis vt ſequax tui.

Libet me breuiter referre quod Beatus Gregorius Papa minime in huius ſanctiſſimi patris vita deſcripſit. Denique cum diuina admonitione à Sublacu in hunc vbi requieſcit locum, per quinquaginta ferme milia aduentaret, tres cum corui, quos alere ſolitus erat, ſunt circumuolantes ſecuti, cui ad omne conuiuium, vſque dum hic veniret, duo angeli in figura iuuenum apparentes, oſtenderunt ei quam viam arripere deberet. In loco autem iſto, quidam Dei ſeruus tunc habitaculum habebat, ad quem diuinitus ita dictum eſt

Hiis tu parce locis, alter amicus adeſt;

Huc autem, hoc eſt in Caſſini arcem perueniens, in magna ſe ſemper abſtinentia coarctauit; ſed præcipue quadrageſimæ tempore incluſus & remotus à mundi ſtrepitu manſit. Hæc omnia ex Marci poëtæ carmine ſumſi, qui ad eundem patrem huc veniens aliquot verſus in eius laudem compoſuit, quos in his libellis, cauens nimiam longitudinem, minime deſcripſi. Certum tamen eſt hunc egregium patrem vocatum cælitus ob hoc ad hunc fertilem locũ, & cui opima vallis ſubiacet, adueniſſe, vt hic multorum mona-

 nacho-

nachorum, ſicut & nunc Deo præſule facta eſt, congregatio fieret. His curſim quæ omittenda non erant narratis, ad noſtræ ſeriem reuertamur hiſtoriæ.

XVIII. CAP. XXVII.

Igitur Audoin, de quo præmiſeramus, Langobardorum Rex, Rodelindam in matrimonio habuit, quæ ei Alboin virum bellis aptum & per omnia ſtrenuum peperit. Mortuus itaque eſt Audoin, ac deinde Regum iam decimus Alboin, ad regendam patriam cunctorum votis acceſſit. Qui cum famoſiſſimum & viribus clarum vbique nomen haberet, Chlotarius Rex Francorum, Chlotſiundam ei ſuam filiam in matrimonium ſociauit, de qua vnam tantum filiam Alpſiundam nomine genuit. Obiit interea Turiſendus Rex Gepidorum, cui ſucceſſit Cunimundus in regno. Qui vindicare veteres Gepidorum iniurias cupiens, rupto cum Langobardis fœdere, bellum potius quam pacem elegit. Alboin vero cum Auaribus, qui primum Huni, poſtea de Regis proprij nomine Auares appellati ſunt, fœdus perpetuum iniit, dehinc ad præparatum à Gepydis bellum profectus eſt. Qui cum aduerſus eum è diuerſo properarent, Auares, vt cum Alboin ſtatuerant, eorum patriam inuaſerunt.

runt. Triſtis ad Cunimundum nuntius veniens, inuaſiſſe Auares eius terminos edicit. Qui proſtratus animo, & vtriſque in anguſtiis poſitus, hortatur tamen ſuos primum cum Langobardis confligere. Quos ſi ſuperare valerent, demum Hunnorum exercitum è patria pellerent. Committitur ergo prælium, pugnatumque eſt totis viribus. Langobardi victores effecti ſunt, tanta in Gepidos ira ſæuientes, vt eos ad internecionem vſque delerent, atque ex copioſa multitudine, vix nuntius ſupereſſet. In eo prælio Alboin Cunimundum occidit, caputque illius ſublatum, ad bibendum ex eo poculum fecit, quod genus poculi apud eos ſcala dicitur, lingua vero Latina patera vocitatur. Cuius filiam nomine Roſimundam, cum magna ſimul multitudine diuerſi ſexus & ætatis, duxit captiuam. Quam quia Clotſuinda obierat, in ſuam vt poſt patuit perniciem duxit vxorem. Tunc Langobardi tantam adepti ſunt prædam, vt iam ad ampliſſimas peruenirent diuitias. Gepidorum vero genus ita eſt diminutum, vt ex illo tempore vltra non habuerunt regem, ſed vniuerſi qui ſupereſſe bello poterant, aut Langobardis ſubiecti ſunt, aut vſque hodie Hunis eorum patriam poſſidentibus, duro imperio ſubiecti gemunt. Alboin vero ita præclarum longe lateque nomen

percrebuit, vt hactenus etiam tam apud Baioariorum gentem, quam & Saxonum, ſed & alios eiuſdem linguæ homines, eius liberalitas & gloria, bellorumque felicitas & virtus, in eorum carminibus celebretur. Arma quoque præcipua ſub eo fabricata fuiſſe à multis huc vſque narratur.

Explicit liber primus, de geſtis Langobardorum.

Incipiunt

Incipiunt

CAPITA LIBRI SECVNDI.

CAP. I.

QVOMODO Langobardi conducti à Narſete Chartulario, eidem contra Gothos auxilium præſtiterunt.

CAP. II.

Quomodo Narſis Buccillinum & Amingum Francorum ſuperauit, & de morte Leutharij tertij ducis.

CAP. III.

Quomodo Narſis Sinduald Herulorum regulum ſibi rebellantem extinxit.

CAP. IIII.

De ſignis peſtilentiæ & mortalitate, quæ tempore Narſetis Italiam vaſtauit.

CAP. V.

De inuidia Romanorum aduerſus Narſetem.

CAP. VI.

Qualiter Alboin ad ſuum auxilium Saxones adſciuit.

CAP. VII.

Quomodo Alboin cum Langobardis relicta Pannonia ad Italiam venit.

CAP. VIII.

Quomodo Alboin ad Italiæ fines veniens montem regis adſcendit, & de biſontibus feris.

CAP. IX.

Quomodo Alboin Venetiarum fines ingreſſus in foro Iulij Giſulfum ſuum nepotem ducem conſtituit.

CAP. X.

Qui reges eo tempore Francis imperabant, & de Benedicto Papa.

CAP. XI.

De morte Narſetis.

CAP. XII.

De Felice Epiſcopo Taruiſiano.

CAP. XIII.

De hoc eodem Felice & Fortunato ſapientiſſimo viro.

CAP. XIIII.

Quomodo Alboin Venetiarum prouinciam cepit.

CAP. XV.

De Liguria ſecunda Italiæ prouincia.

CAP. XVI.

De quinta Italiæ prouincia, quæ Alpes Cottiæ appellantur, & de ſexta quæ Thuſcia dicitur.

CAP.

CAP. XVII.

De Campania Italiæ ſeptima prouincia, & de Lucania ſiue Britia, quæ eſt octaua.

CAP. XVIII.

De Appenninis Alpibus; quæ nona eſt Italiæ prouincia; & de Emilia, quæ eſt decima.

CAP. XIX.

De Flamminia vndecima Italiæ prouincia; & de Piceno quæ duodecima computatur.

CAP. XX.

De Valeria & Nurſia, quæ pro tertia decima ponitur; & Samnio, quæ eſt decimaquarta.

CAP. XXI.

De Calabria & Apulia, & Sallento, quæ decimaquinta prouincia appellatur.

CAP. XXII.

Sexta decima prouincia Italiæ Sicilia eſt; Septima decima Corſica, octaua decima Sardinia.

CAP. XXIII.

Ob quam cauſam aliqua pars Italiæ, Ciſalpina vocatur Gallia.

CAP. XXIIII.

Quare Italia ſic vocitatur; vt quid etiam Auſonia vel Latium dicitur.

CAP.

CAP. XXV.

Quomodo Alboin Mediolanum ingreſſus eſt.

CAP. XXVI.

Quomodo Ticinenſis ciuitas tribus annis obſeſſa eſt, & quia Langobardi Tuſciam inuaſerunt.

CAP. XXVII.

Quomodo Alboin Ticinũ ingreſſus eſt.

CAP. XXVIII.

Quomodo Alboin, poſtquam tribus regnauit annis, conſilio ſuæ coniugis, ab Helmechis interfectus eſt.

CAP. XXIX.

Quia Helmechis regnare voluit, ſed non potuit. CAP. XXX.

Quomodo Longinus poſt eorũ mortem Albſuindam cum Langobardorum theſauro imperatori direxit: & de Oredeo, quomodo in Conſtantinopolim leonem occidit. CAP. XXXI.

De regno Cleph, qui ſecundus regnauit.

CAP. XXXII.

Quomodo duces Langobardorum per decem annos ſine rege fuerunt, per quos Itali aſubiugata eſt.

EXPLICIVNT CAPITVLA.

Incipit

Incipit

LIBER SECVNDVS

De geſtis Langobardorum.

CAP. I. I.

IGITVR *cum circumquaque frequentes Langobardorũ victoriæ perſonarent, Narſis Chartularius Imperialis, qui tunc præerat Italiæ, bellum aduerſus Totilam Gothorum regem præparans, cum iam pridem Langobardos fœderatos haberet, legatos ad Alboin dirigit, quatinus ei pugnaturo cum Gothis, auxilium miniſtraret. Tunc Alboin electam è ſuis manum direxit, qui Romanis aduerſum Gothos ſuffragium ferrent, qui per maris Adriatici ſinum in Italiã tranſuecti, ſociatique Romanis, pugnam inierunt cum Gothis. Quibus vſque ad internecionem deletis, pariter cum Totila ſuo rege, honorati multis muneribus, victores ad propria remearunt. Omnique tempore, quo Langobardi Pannoniam poſſederunt, Romanæ Reipublicæ aduerſum æmulos adiutores fuerunt.*

CAP. II. II.

His temporibus Narſis etiam Buccellino duci bellum intulit, quem Theudebertus Rex Francorum

rum cum in Italiam introiſſet, reuerſus ad Gallias cum Hamingo alio duce, ad ſubiiciendam Italiam dereliquerat. Qui Buccellinus cum penè totam Italiam direptionibus vaſtaret, & Theudeberto ſuo regi de præda Italiæ munera copioſa conferret, cum in Campania hyemare diſponeret, tandem in loco, cui Tannetum nomen eſt, graui bello à Narſete ſuperatus, extinctus eſt. Hamingus vero dum Widin Gothorum comiti, contra Narſetem rebellanti auxilium ferre conatus fuiſſet, vtrique à Narſete ſuperati ſunt. Widin captus Conſtantinopolim exiliatur. Hamingus vero, qui ei auxilium præbuerat, Narſetis gladio perimitur. Tertius quoque Francorum dux nomine Leutharius, Buccellini germanus, dum multa præda onuſtus ad patriam cuperet reuerti, inter Veronam & Tridentũ, iuxta lacum Benacum propria morte defunctus eſt.

III. CAP. III.

Habuit nihilominus Narſes certamen aduerſus Sinduald Brebtorum regem, qui adhuc de Herulorum ſtirpe remanſerat, quem ſecum in Italiam veniens, ſimul Odoacar adduxerat. Huic Narſes fideliter ſibi primum adhærenti, multa beneficia contulit, ſed nouiſſime ſuperbe rebellantem, & regnare cupientem, bello ſuperatum

ratum

ratum & captum, celſa de trabe ſuſpendit. Eo tempore quoque Narſes patricius, per Dagiſteum magiſtrum militum, virum bellicoſum & fortem, vniuerſos Italiæ fines obtinuit. Hic Narſes prius quidem Chartularius fuit, deinde propter virtutum merita patriciatus honorem promeruit. Erat autem vir piiſsimus, in religione Catholicus, in pauperes munificus, in reparandis Baſilicis ſatis ſtudioſus, vigiliis & orationibus in tantum ſtudens, vt plus ſupplicationibus ad Deum profuſis, quam armis bellicis victoriam obtineret.

CAP. IIII. IIII.

Huius temporibus in prouincia præcipue Liguriæ, maxima peſtilentia exorta eſt. Subito enim apparebant quædam ſignacula per domos, oſtia, vaſa, vel veſtimenta, quæ ſi quis voluiſſet abluere, magis magiſque apparebant. Poſt annum vero expletum, cæperunt naſci in inguinibus hominum, vel in aliis delicatioribus locis, glandulæ in modum nucis ſeu dactyli, quas mox ſequebatur febrium intolerabilis æſtus, ita vt in triduo homo extingueretur. Sin vero aliquis triduum tranſegiſſet, habebat ſpem viuendi. Erant autem vbique luctus, vbique lacrimæ. Nam, vt vulgi rumor habebat, fugientes cladem

vitare, relinquebantur domus deſertæ habitatoribus, ſolis catulis eas ſeruantibus, peculia ſola remanebant in paſcuis, nullo adſtante paſtore. Cerneres pridem villas ſeu caſtra repleta agminibus hominum, poſtera vero die vniuerſis fugientibus cuncta eſſe in ſummo ſilentio. Fugiebant filij, cadauera inſepulta parentum relinquentes. Parentes obliti pietatis viſcera, natos relinquebant æſtuantes. Si quem forte antiqua pietas perſtringebat, vt vellet ſepelire proximum, reſtabat ipſe inſepultus; & dum obſequebatur, perimebatur; dum funeri obſequium præbebat, ipſius funus ſine obſequio manebat. Videres ſæculum in antiquum redactum ſilentium. Nulla vox in rure, nullus paſtorum ſibilus, nullæ inſidiæ beſtiarum in pecudibus, nulla damna in domeſticis volucribus. Sata tranſgreſſa metendi tempus, intacta exſpectabant meſſorem, vinea amiſſis foliis radiantibus vuis illæſa manebat. Hyeme propinquante, nocturnis vel diurnis horis perſonabat tuba bellantium, audiebatur à pluribus quaſi murmur exercitus. Nulla erant veſtigia commeantium, nullus cernebatur percuſſor, & tamen viſum oculorum ſuperabant cadauera mortuorum. Paſtoralia loca verſa fuerant in ſepulturam hominum, & habitacula humana facta fuerant confugia beſtiarum. Et

hæc

hæc quidem mala intra Italiam tantum, vſque ad fines gentium Alamannorum & Boioariorum, ſolis Romanis acciderunt. Inter hæc Iuſtiniano principe vita decedente, Iuſtinus minor Rempublicam apud Conſtantinopolim regendam ſuſcepit. His quoque temporibus Narſes patricius, cuius ad omnia ſtudium vigilabat, Vitalem Epiſcopum Altinæ ciuitatis, qui ante annos plurimos, ad Francorum regnum confugerat, hoc eſt, ad Agonthienſem ciuitatem, tandem comprehenſum, apud Siciliam exilio damnauit.

CAP. V. V.

Igitur deleta, vt dictum eſt, vel ſuperata, Narſes omni Gothorum gente, Hunnis quoque, de quibus diximus, pari modo deuictis, dum multum auri, ſiue argenti ſeu ceterarum ſpecierum diuitias adquiſiſſet, magnam à Romanis, pro quibus multa contra eorum hoſtes laborauerat, inuidiam pertulit, qui contra eum Iuſtino Auguſto & eius coniugi Sophiæ, in hæc verba ſuggeſſerunt dicentes: Quia expedierat Romanis, Gothis potius ſeruire quam Græcis, vbi Narſes imperat Eunuchus, & nos ſeruitio premit, & hæc noſter piiſſimus princeps ignorat. Aut libera nos de manu eius, aut certe & vrbem Romam, & noſmet ipſos gentibus trademus. Cumque

hoc Narſes audiſſet, hæc breuiter retulit verba: Si male feci cum Romanis, male inueniam. Tunc Auguſtus in tantum aduerſus Narſetem commotus eſt, vt ſtatim in Italiam Longinum mitteret præfectum, qui Narſetis locum obtineret. Narſes vero his cognitis valde pertimuit, & in tantum, maximè ab eadem Sophia Auguſta territus eſt, vt regredi vltra Conſtantinopolim non auderet. Cui illa inter cetera, quia eunuchus erat, hæc fertur mandaſſe, vt eum puellis in gynæceo lanarum faceret penſa diuidere. Ad quæ verba Narſes dicitur hæc reſponſa dediſſe; Talem ſe eidem telam orditurum, qualem ipſa dum viueret, deponere non poſſet. Itaque odio metuque exagitatus, in Neapolitanam ciuitatem ſecedens, legatos mox ad Langobardorum gentem dirigit, mandans vt pauperrima Pannoniæ rura deſererent, & ad Italiam, cunctis refertam diuitiis, poſſidendam venirent. Simulq; multimoda pomorum genera, aliarumque rerum ſpecies, quarum Italia ferax eſt, mittit, quatinus eorum ad veniendum animos poſſet illicere. Langobardi læta nuntia, & quæ ipſi præoptabant, gratanter ſuſcipiunt, deque futuris commodis animos attollunt. Continuo apud Italiam terribilia noctu ſigna viſa ſunt, hoc eſt, igneæ acies in cælo apparuerunt, eum ſcilicet,

qui

qui poſtea effuſus eſt, ſanguinem coruſcantes.

CAP. VI.

Alboin vero ad Italiam cum Langobardis profecturus, ab amicis ſuis vetulis Saxonibus auxilium petit, quatinus ſpatioſam Italiam cum pluribus poſſeſſurus intraret. Ad quem Saxones plusquam viginti millia virorum cum vxoribus ſimul & paruulis, vt cũ eo ad Italiam pergerent, iuxta eius voluntatem venerunt. Hoc audientes Chlotarius & Sigisbertus Reges Francorum, Suauos aliaſque gentes in locis, de quibus iidem Saxones exierant, poſuerunt. VI.

CAP. VII.

Tunc Alboin ſedes proprias, hoc eſt Pannoniam, amicis ſuis Hunnis contribuit, eo ſcilicet ordine, vt ſi quo tempore Langobardis neceſſe eſſet reuerti, ſua rurſus arua repeterent. Igitur Langobardi relicta Pannonia, cum vxoribus & natis, omnique ſupellectili Italiam properant poſſeſſuri. Habitauerunt autem in Pannonia annis quadraginta duobus; de qua egreſſi ſunt menſe Aprili, per indictionem primam, alio die poſt ſanctum paſcha, cuius feſtiuitas eo anno, iuxta calculi rationem, ipſis Kalendis Aprilibus fuit, cum iam à domini incarnatione, anni quingenti ſexaginta octo eſſent euoluti.

VII. ## Cap. VIII.

Igitur cum Rex Alboin cum omni exercitu ſuo, vulgique promiſcui multitudine, ad extremos Italiæ fines perueniſſet, montem qui in eiſdem locis prominet, aſcendit, indeque, prout conſpicere potuit, partem Italiæ contemplatus eſt. Qui mons propter hanc, vt fertur, cauſam ex eo tempore Mons regis appellatus eſt. Ferunt in hoc monte Biſontes feras enutriri; nec mirum cum vſque ad Pannoniam pertingat, quæ horum animantium ferax eſt. Denique retulit mihi quidam veraciſſimus ſenex, tale ſe corium in hoc monte occiſi biſontis vidiſſe, in quo quindecim, vt aiebat, homines, vnus iuxta alium, potuiſſent cubare.

Cap. IX.

Indeque Alboin cum Venetiæ fines, quæ prima eſt Italiæ prouincia, ſine aliquo obſtaculo, hoc eſt ciuitatis, vel pôtius caſtri Foro-Iuliani terminos introiſſet, perpendere cœpit, cui potiſſimum primam prouinciarum quam cœperat, committere deberet. Siquidem omnis Italia, quæ verſus meridiem, vel potius in Eurum extenditur, Tyrrheni ſiue Adriatici maris fluctibus ambitur, ab occiduo vero & Aquilone, iugis Alpium ita

circum-

circumcluditur, vt niſi per anguſtos meatus, & per ſumma iuga montium, non poßit habere introitum. Ab orientali vero parte, qua Pannoniæ coniungitur, & largius patentem & planiſſimũ habet ingreſſum. Igitur, vt diximus, dum Alboin animum intenderet, quem in his locis ducem conſtituere deberet, Giſulfum, vt fertur, ſuum nepotem, virum per omnia idoneum, qui eidem ſtrator erat, quem lingua propria Marpahis appellant, Foroiulianæ ciuitati, & toti regioni illius præficere ſtatuit. Qui Giſulfus non prius ſe regimen eiuſdem ciuitatis & populi ſuſcepturum edixit, niſi ei quas ipſe eligere voluiſſet Langobardorum Faras, hoc eſt, generationes, vel lineas tribueret. Factumque eſt, & annuente ſibi rege, quas optauerat Langobardorum præcipuas proſapias, vt cum eo habitarent, accepit: & ita demum ductoris honorem adeptus eſt. Popoſcit quoque à rege generoſarum equarum greges, & in hoc quoque liberalitate principis exauditus eſt.

CAP. X. VIII.

His diebus quibus Langobardi Italiam inuaſerunt, Francorum regnum, mortuo iam rege Chlotario, eius filij quadrifarie regebant diuiſum; primuſque ex his Aripertus; ſedem habebat

apud Pariſios, ſecundus vero Guntramnus, ciuitati præſidebat Aurelianenſi: tertius quoque Hilpericus, cathedram habebat apud Sueſſionas, in loco Chlotarij patris ſui: quartus nihilominus Sigisbertus, apud vrbem regnabat Mettenſem. Hoc etiam tempore, Romanam Eccleſiam vir Sanctiſſimus Benedictus Papa regebat. Aquileienſi quoque ciuitati eiuſque populis Beatus Paulus Patriarcha præerat. Qui Langobardorum barbariem metuens, ex Aquileia ad Grados inſulam confugit, ſecumque omnem ſuæ theſaurum Eccleſiæ deportauit. Hoc anno ſuperiori hyeme, tanta nix in planitie cecidit, quanta in ſummis Alpibus cadere ſolet. Sequenti vero æſtate, tanta fertilitas extitit, quanta nulla ætas aſſeueratur meminiſſe. Eo quoque tempore, comperta Huni, qui & Auares, morte Chlotarij regis, ſuper Sigisbertum eius filium irruunt. Quibus ille in Turingia occurrens, eos iuxta Albim fluuium potentiſſime ſuperauit, eiſdemque petentibus pacem dedit. Huic Sigisberto de Hiſpaniis adueniens, Brunichildis matrimonio iuncta eſt, de qua ille filium Childebertum nomine ſuſcepit. Rurſumque Auares cum Sigisberto in locis, vbi & prius, pugnantes, Francorum proterentes exercitum, victoriam ſunt adepti.

CAP. XI.

Narſes vero de Campania Romam regreſſus, ibidem non poſt multum tempus, ex hac luce ſubtractus eſt. Cuius corpus poſitum in locello plumbeo, cum omnibus eius diuitiis Conſtantinopolim eſt perlatum.

CAP. XII. IX.

Igitur Alboin cum ad fluuium Alpem veniſſet, ibi ei Felix Epiſcopus Taruiſianæ Eccleſiæ occurrit. Cui Rex vt erat largiſſimus, omnes ſuæ Eccleſiæ facultates poſtulanti conceſſit, & per ſuum Pragmaticum poſtulata firmauit.

CAP. XIII.

Sane quia huius Felicis fecimus mentionem, libet quoque pauca, nos de venerabili & ſapientiſſimo viro Fortunato retexere, qui hunc Felicem, ſuum aſſeuerat ſocium fuiſſe. Deniq; hic de quo loquimur Fortunatus, natus quidē in loco qui Duplauilis dicitur fuit, qui locus haud longe à Cenitenſe Caſtro, vel Taruiſiana diſtat ciuitate; ſed tamen Rauennæ nutritus & doctus, in arte Grammatica, ſiue Rhetorica, ſeu etiam metrica, clariſſimus extitit. Hic cum oculorum dolorem vehementiſſimum pateretur, & nihilominus

Felix iſte ipſius ſocius pari modo oculos doleret, vterque ad Baſilicam beatorum Pauli atque Iohannis, quæ intra eandem vrbem ſita eſt, perrexerunt, in qua etiam altarium in honorem Beati Martini confeſſoris conſtructum propinquam habet feneſtram, in qua lucerna ad exhibendum lumen eſt conſtituta, de cuius oleo, mox ſibi iſti, Fortunatus ſcilicet & Felix, dolentia lumina tetigerunt: Illico dolore fugato, ſanitatem quam optabant, adepti ſunt. Qua de cauſa Fortunatus in tantum Beatum Martinum veneratus eſt, vt relicta patria, paulo ante quam Langobardi Italiam inuaderent, Turonis ad eiuſdem beati viri ſepulchrum properaret. Qui ſibi, vt in ſuis ipſe carminibus refert, illuc properandi per fluentilia Menti & Rounã, perque Oſupum & Alpem Iuliam, perque Aguntum caſtrum, Drauumque & Byrrum fluuios, ac Briones & Auguſtam ciuitatem, quam Virdo & Lech fluentant, iter fuiſſe deſcribit. Qui poſtquam Turonum iuxta votum proprium aduenit, Pictauis pertranſiens illic habitauit, & multorum ibidem ſanctorum geſta, partim proſa, partim metrali oratione conſcripſit. Nouiſſimeque in eadem ciuitate primum presbyter, deinde Epiſcopus ordinatus eſt, atque in eodem loco digno tumulatus honore quieſcit. Hic beati

Martini

Martini vitam quatuor in libris Heroico verſu contexuit, & multa alia, maximeque hymnos ſingularum feſtiuitatum, & præcipue ad ſingulos amicos verſiculos, nulli poëtarum ſecundus, ſuaui & diſerto ſermone compoſuit. Ad cuius ego tumulum, cum illuc orationis gratia aduentaſſem, hoc Epitaphium rogatus ab Apro, eiuſdem loci Abbate, ſcribendum contexui.

Ingenio clarus, ſenſu celer, ore ſuauis,
Cuius dulce melos pagina multa canit;
Fortunatus apex vatum, venerabilis actu,
Auſonia genitus hac tumulatur humo.
Cuius ab ore ſacro ſanctorum geſta priorum
Diſcimus: hæc monſtrãt carpere lucis iter.
Felix quæ tantis decoraris Gallia gemmis,
Lumine de quarum nox tibi tetra fugit.
Hos modicos promſi plebeio carmine verſus,
Ne tuus in populis ſancte lateret honor.
Redde vicem miſero, ne iudice ſpernar ab æquo
Eximius meritis poſce beate precor.

Hæc paucis de tanto viro, ne eius vitam ſui ciues funditus ignorarent, delibauimus; nunc ad hiſtoriæ ſeriem reuertamur.

CAP. XIIII. X.

Igitur Alboin Vincentiam Veronamque & reliquas Venetiæ ciuitates, exceptis Patauio & Monteſilicis, & Mantua, cepit. Venetia enim non

non ſolum in paucis inſulis, quas nunc Venetias dicimus, conſtat; ſed eius terminus à Pannoniæ finibus vſque Adduam fluuium protelatur. Probatur hoc Annalibus libris, in quibus Pergamus ciuitas eſſe legitur Venetiarum. Nam & de lacu Benaco in hiſtoriis ita legimus. Benacus lacus Venetiarum, de quo Mintius fluuius egreditur. Eneti enim licet apud Latinos vna littera addatur, Græcè laudabiles dicuntur. Venetiæ etiam Hiſtria connectitur, & vtræque pro vna prouincia habentur. Hiſtria autem ab Hiſtro flumine cognominatur, quæ ſecundum Romanam hiſtoriam, amplior quam nunc eſt, fuiſſe perhibetur. Huius Venetiæ Aquileia ciuitas extitit caput, pro qua nunc Forum-Iulij, ita dictum, quod Iulius Cæſar negotiationis forum ibi ſtatuerat, habetur.

XI. CAP. XV.

Non ab re eſſe arbitror, ſi etiam ceteras Italiæ prouincias breuiter adtingamus. Secunda prouincia Liguria, à legendis, id eſt, colligendis leguminibus, quorum ſatis ferax eſt, nominatur. in qua Mediolanum eſt, & Ticinus, quæ alio nomine Papia appellatur. Hæc vſque ad Gallorum fines extenditur. Inter hanc & Suauiam, hoc eſt, Alemannorum patriam, quæ ver-

ſus

ſus ſeptentrionem eſt poſita, duæ prouinciæ, id eſt, Rhetia prima & Rhetia ſecunda, inter Alpes conſiſtunt, in quibus proprie Rheti habitare noſcuntur.

CAP. XVI.

Quinta vero prouincia Alpes Cottiæ dicuntur, quæ ſic à Cottio Rege, qui Neronis tempore fuit, appellatæ ſunt, hæc à Liguria in Eurum verſus, vſq. ad mare Tyrrhenum extenditur, ab occiduo vero Gallorum finibus copulatur. In hac Aquis, vbi aquæ calidæ ſunt, Dertona, & monaſterium Bobium, Genua quoque & Saona ciuitates habentur. Sexta prouincia Tuſcia eſt, quæ à thure, quod populus illius ſuperſtitioſe in ſacrificiis deorum ſuorum incendere ſolebat, ſic appellata eſt. Hæc habet intra ſe Circium verſus, Aureliam, ab Orientis vero parte Vmbriam. In hac prouincia Roma, quæ olim totius mundi caput extitit, eſt conſtituta. In Vmbria vero quæ iſtius in parte ponitur, Peruſium & lacus Clitorius, Spoletumque conſiſtunt. Vmbria autem dicta eſt, quod imbribus ſuperfuerit, quum aquoſa clades olim populos deuaſtaret.

CAP. XVII.

Septima quoque prouincia Campania, ab vrbe

Roma

Roma vſque ad Siler Lucaniæ fluuium perducitur, in qua opulentiſſimæ vrbes, Capua, Neapolis, & Salernus, conſtitutæ ſunt. Quæ ideo Campania appellata eſt, propter vberrimam Capuæ planitiem; cęterum ex maxima parte montuoſa eſt. Porro octaua Lucania, quæ nomen à quodam luco accepit, à Silere fluuio inchoat cum Brutia, quæ ita à reginæ quondam ſuæ nomine appellata eſt, vſq; ad fretũ Siculum, per ora maris Tyrrheni, ſicut & duæ ſuperiores, dextrum Italiæ cornu tenens, pertingit, in qua Peſtus & Lanius, Caſſianum & Conſentia, Rhegiumque ſunt poſitæ ciuitates.

Cap. XVIII.

Nona denique prouincia in Appenninis Alpibus nuncupatur, quæ inde originem capiunt, vbi Cottiarum Alpes finiuntur. Hæ Appenninæ Alpes per mediam Italiam pergentes, Tuſciam ab Æmilia, Vmbriamque à Flaminia diuidunt. In qua ſunt ciuitates, Ferronianus & Montepellium, Bobium & Vrbinum, nec non & oppidum quod Verona appellatur. Alpes autem Appenninæ dictæ ſunt à Punicis, hoc eſt, Hannibale & eius exercitu, qui per eaſdem Romam ...dentes tranſitum habuerunt. Sunt qui Alpes Cottias & Appenninas, vnam dicant

cant eſſe prouinciam: ſed hos Victorini reuincit Hiſtoria, quæ Alpes Cottias per ſe prouinciam appellat. Decima porro Æmilia, à Liguria incipiens inter Appenninas Alpes & Padi fluenta, verſus Rauennam pergit. Hæc locupletibus vrbibus decoratur, Placentia ſcilicet Parmaque, Regio, & Bononia, Corneliique foro, cuius caſtrum Imolas appellatur. Extiterunt quoque qui Aemiliam & Valeriam, Nurſiamque vnam prouinciam dicerent: ſed horum ſententia ſtare non poteſt, quia inter Aemiliam & Valeriam, Nurſiamque, Tuſcia & Vmbria ſunt cōſtitutæ.

CAP. XIX.

Dehinc vndecima prouinciarum eſt Flaminia, quæ inter Appenninas alpes & mare eſt Adriaticum poſita; in qua nobiliſſima vrbium Rauenna, & quinque aliæ ciuitates conſiſtunt, Græco vocabulo Pentapolis dictæ. Conſtat autem Aureliam, Aemiliamque, & Flaminiam, à conſtratis viis, quæ ab vrbe Roma veniunt, & ab eorum vocabulis, à quibus ſunt conſtratæ, talibus nominibus appellari. Poſt Flaminiam duodecima Picenus occurrit, habens ab auſtro Appenninos montes, ex altera vero parte, Adriaticum mare. Hæc vſque ad fluuium Piſcarium pertendit, in qua ſunt ciuitates, Firmus, Aſculus,

lus, & Pinnis, & vetuſtate conſumta Adria, quæ Adriatico pelago nomen dedit. Huius habitatores cum à Sabinis illuc properarent, in eorum vexillo picus conſedit, atque hac de cauſa Picenus nomen accepit.

CAP. XX.

Porro tertia decima prouincia Valeria, cui eſt Nurſia annexa, inter Vmbriam & Campaniam Picenumque conſiſtit; quæ ab oriente Samnitum regionem attingit. Huius pars occidua, quæ ab vrbe Roma initium capit, olim ab Etruſcorum populo, Etruria dicta eſt. Hæc habet vrbes, Tyburim, Carſilis, Reate, Furconam, & Amiternum, regionemque Marſorum, & eorum lacum qui Fucinus appellatur. Marſorum quoque regionem, ideo intra Valeriam prouinciam æſtimo computari, quia in catalogo prouinciarum Italiæ minime ab antiquis deſcripta eſt. Si quis autem hanc per ſe prouinciam eſſe vera ratione comprobauerit, huius rationabilis ſententia modis erit omnibus tenenda. Quarta decima Samnium, intra Campaniam & mare Adriaticum, Apuliamque à Piſcaria incipiens habetur. In hac ſunt vrbes, Theate, Auſidena, Hiſernia, & antiquitate conſumta Samnium, à qua tota prouincia nominatur, & ipſa harum

prouin-

prouinciarum caput ditiſsima Beneuentus. Porro Samnites nomen accepere olim ab haſtis, quas ferre ſolebant, quaſque Græci Samia appellant.

CAP. XXI.

Quinta decima prouinciarum eſt Apulia, cum ſociata ſibi Calabria, intra quam eſt regio Salentina. Hæc ab occidente vel Africo habet Samniũ & Lucaniam: à ſolis vero ortu Adriatico pelago finitur. Hæc habet vrbes ſatis opulentas, Luceriam, Sepontum, Canuſium, Agerentiam, Brundiſium, & Tarentum, & in ſiniſtro Italiæ cornu, quod quinquaginta millibus extenditur, aptam mercimoniis Hydruntum. Apulia autem à perditione nominatur. citius enim ibi ſolis feruoribus terræ virentia perduntur. Sexta decima prouincia, Sicilia inſula computatur, quæ Tyrrheno mari ſeu Ionio alluitur, de Siculi ducis proprio nomine nuncupatur. Septima decima Corſica. Octaua decima Sardinia ponitur, quæ vtræque Tyrrhenis fluctibus ambiuntur. Porro Corſica, à duce ſuo Corſo, Sardinia à Sarde Herculis filio nominatur.

CAP. XXII.

Certum eſt tamen Liguriam, & partem Venetiæ, Aemiliam quoque Flaminiamque, veteres

Hiſtoriographos Galliam Ciſalpinam appellaſſe. Inde eſt quod Donatus Grammaticus in expoſitione Virgilij, Mantuam in Gallia eſſe dixit. Indeque eſt quod in Romana hiſtoria legitur, Ariminum in Gallia conſtitutum. Siquidem antiquiſſimo tempore, Brennus Rex Gallorum, qui apud Senonas vrbem regnabat, cum trecentis millibus Gallorum Senonum ad Italiam venit, eamque vſque ad Seno-Galliam, quæ à Gallis Senonibus vocitata eſt, occupauit. Cauſa autem cur Galli in Italiam venerint, hæc fuiſſe deſcribitur. Dum enim vinum deguſtaſſent ab Italia delatum, auiditate vini illecti, ad Italiam tranſierunt. Horum centum millia non longe à Delphos inſula properantes, Græcorum gladiis extincta ſunt. Alia vero centum millia in Galatiam ingreſſa, primũ Gallo-Græci, poſtea vero Galatæ appellati ſunt. Et hi ſunt quibus doctor gentium ſcripſit Epiſtolam Paulus. Centum millia quoque Gallorum, quæ in Italia remanſerunt, Ticinum, Mediolanumque, Pergamum, Brexiamque conſtruentes, Ciſalpinæ Galliæ regioni nomen dederunt. Iſtique ſunt Galli Senones, qui olim vrbem Romuleam inuaſerunt. Sicut enim dicimus Galliam Tranſalpinã, quæ vltra Alpes habetur: Sic Galliam hac parte quæ infra Alpes eſt, vocitamus Ciſalpinã.

CAP.

Cap. XXIII.

Italia quoque quæ has prouincias continet, ab Italo Siculorum duce, qui eam antiquitus inuaſit, nomen accepit. Siue ob hoc Italia dicitur, quia magni in ea boues, hoc eſt, Itali habentur. Ab eo namque quod eſt Italus, per diminutionem licet vna litera addita, altera immutata, vitulus appellatur.

Cap. XXIIII.

Italia etiam Auſonia dicitur, ab Auſono Vlyſſis filio. Primitus tamen Beneuentana regio hoc nomine appellata eſt, poſtea vero tota ſic cœpit Italia vocitari. Dicitur quoque etiam Latium Italia, pro eo quod Saturnus Iouem filium ſuum fugiens, intra eam inueniſſet latebram. Igitur poſtquam de Italiæ prouinciis, vel ipſius nomine, intra quam res geſtas deſcribimus, ſufficienter eſt dictum, nunc ad hiſtoriæ ordinem redeamus.

Cap. XXV. XII.

Alboin igitur Liguriam introiens, indictione ingrediente tertia, tertio Nonas Septembris, ſub temporibus Honorati Archiepiſcopi, Mediolanum ingreſſus eſt. Dehinc vniuerſas Liguriæ ciuitates, præter has quæ in littore ma-

ris ſunt poſitæ, cepit. Honoratus vero Archiepiſcopus Mediolanum deſerens, ad Genuenſem vrbem confugit. Paulus quoque Patriarcha, annis duodecim ſacerdotium gerens, ab hac luce ſubtractus eſt, regendamque Eccleſiam Probino reliquit.

CAP. XXVI.

Ticinenſis eo tempore ciuitas vltra tres annos obſidionem perferens, ſe fortiter continuit: Langobardorum exercitu non procul iuxta eam ab occidentali parte reſidente. Interim Alboin eiectis militibus inuaſit omnia, vſque ad Tuſciam, præter Romam & Rauennam, vel aliqua caſtella quæ erant in littore maris conſtituta. Nec erat tunc virtus Romanis, vt reſiſtere poſſent, quia & peſtilentia, quæ ſub Narſete facta eſt, plurimos in Liguria & Venetiis extinxerat, & poſt annum quem diximus fuiſſe vbertatis, fames nimia ingruens, vniuerſam Italiam deuaſtabat. Certum eſt autem tunc Alboin multos ſecum ex diuerſis, quas vel alij reges, vel ipſe ceperat, gentibus ad Italiam adduxiſſe, vnde vſque hodie eorum in quibus habitant vicos, Gepidos, Bulgares, Sarmatas, Pannonios, Suauos, Noricos, ſiue aliis huiuſcemodi nominibus appellamus.

CAP.

CAP. XXVII. XIII.

At vero Ticinenſis ciuitas poſt tres annos & aliquot menſes obſidionem perferens, tandem ſe Alboin & Langobardis obſidentibus tradidit. In quam cum Alboin per portam quæ dicitur Sancti Iohannis, ab Orientali vrbis parte introiret, equus eius in porta medio concidens, quamuis calcaribus ſtimulatus, quamuis hinc inde ab ſtratore verberibus cæſus, non poterat eleuari. Tunc vnus ex eiſdem Langobardis, taliter regem allocutus eſt, dicens: Memento domine Rex, quale votum vouiſti. Frange tam durum votũ, & ingredieris vrbem. Vere etenim Chriſtianus eſt populus in hac ciuitate. Siquidem Alboin vouerat, quod vniuerſum populum, quia ſe tradere noluiſſet, gladio extingueret. Qui poſtquam tale votum dirumpens, ciuibus indulgentiam promiſit, mox equus eius conſurgens, ipſe ciuitatem ingreſſus, nulli læſionem inferens, in ſua promiſſione permanſit. Tunc ad eum omnis populus in palatium, quod quondam Rex Theudericus conſtruxerat concurrens, poſt tantas animum miſerias, de ſpe iam fidus futura, cœpit releuare.

XIIII. CAP. XXVIII.

Qui Rex poſtquam in Italia tres annos, & ſex menſes regnauit, inſidiis ſuæ coniugis interemptus eſt. Cauſa autem interfectionis eius, hæc fuit. Cum in conuiuio, vltra quam oportuerat, apud Veronam lætus reſideret, cum poculo quod de capite Cunimundi regis ſui ſoceri fecerat, reginæ ad bibendum vinum dari præcepit, atque eam vt cum patre ſuo lætanter biberet, inuitauit. Hoc ne cui videatur impoßibile, veritatem in Chriſto loquor, ego hoc poculum vidi in quodam die feſto, Ratchis principem vt illud conuiuis ſuis oſtentaret, manu tenentem. Igitur Roſemunda vbi rem animaduertit, altum concipiens in corde dolorem, quem compeſcere non valens, mox in mariti necem, patris funus vindicatura exarſit. Conſiliumque mox cum Helmichis, qui regis Schilpor, hoc eſt armiger, & collactaneus erat, vt regem interficeret, iniit. Qui reginæ perſuaſit, vt ipſa Peredeo, qui erat vir fortißimus, in hoc conſilium adſciret. Peredeo cum reginæ ſuadenti tanti nefas conſenſum adhibere nollet, illa ſe noctu in lectulo ſuæ Veſtiariæ, cum qua Peredeo ſtupri conſuetudinem habebat, ſuppoſuit, vbi Peredeo rem neſcius veniens cum regina concubuit.

buit. Cumque illa, patrato iam ſcelere, ab eo quæreret, quam ſe eſſe exiſtimaret, & ipſe nomen ſuæ amicæ, quam eſſe putabat, nominaſſet, Regina ſubiunxit: Nequaquam vt putas, ſed ego Roſemunda ſum; inquit. Certe nunc talem rem Peredeo perpetratam habes, vt aut tu Alboin interficias, aut ipſe te ſuo gladio extinguat. Tunc ille intellexit malum quod fecit, & qui ſponte noluerat, tali modo in regis necem coactus aſſenſit. Tunc Roſemunda, dum ſe Alboin meridie ſopori dediſſet, magnum in Palatio ſilentium fieri præcipiens, omnia alia arma ſubtrahens, ſpatham illius ad lectuli caput, ne tolli aut euaginari poſſet, fortiter colligauit, & iuxta conſilium Helmichis Peredeo interfectorem, omni beſtia crudelior, introduxit. Alboin ſubito de ſopore expergefactus, malum quod imminebat intelligens, manum citius ad ſpatham porrexit, quam ſtrictius religatam extrahere non valens, apprehenſo tamen ſcabello ſuppedaneo, ſe cum eo per aliquod ſpatium defendit. Sed heu proh dolor, vir bellicoſiſſimus & ſummæ audaciæ, nihil contra hoſtem præualens, quaſi vnus de inermibus interfectus eſt, vniuſque mulierculæ conſilio periit, qui per tot hoſtium ſtrages bello famoſiſſimus extitit. Cuius corpus cum maximo Langobardorum fletu &

lamentis, ſub cuiuſdam ſcalæ adſcenſu, quæ palatio erat contigua, ſepultum eſt. Fuit autem ſtatura procerus, & ad bella peragenda toto corpore coaptatus. Huius tumulum noſtris in diebus Giſelbertus, qui dux Veronenſium fuerat, aperiens, ſpatham eius, & ſi quid in ornatu ipſius inuentum fuerat, abſtulit. Qui ob hanc cauſam vanitate ſolita apud indoctos homines, Albein ſe vidiſſe, iactabat.

XV. CAP. XXIX.

Igitur Helmichis extincto Alboin, regnum eius inuadere conatus eſt: ſed minimè potuit, quia Langobardi nimium de morte illius dolentes, eum moliebantur extinguere. Statimque Roſemunda Longino Præfecto Rauennæ mandauit, vt citius nauem dirigeret, quæ eos ſuſcipere poſſet. Longinus tali nuntio lætus effectus, feſtinanter nauem direxit, in quam Helmichis cum Roſemunda iam ſua coniuge, noctu fugientes ingreßi ſunt, auferentcſque ſecum Albſuindam regis filiam, & omnem Langobardorum theſaurum, velocius Rauennam peruenerunt. Tunc Longinus Præfectus ſuadere cœpit Roſemundæ, vt Helmichis interficeret, & eius ſe nuptiis copularet. Illa, vt erat ad omnem nequitiam facilis, dum optat Rauennatium do-

mina fieri, ad tantum perpetrandum facinus aſſenſum dedit, atque dum Helmichis ſe in balneo ablueret, egredienti ei de lauacro, veneni poculum, quod ſalutis eſſe aſſeuerabat, propinauit. Ille vbi ſenſit ſe mortis poculum bibiſſe, Roſemundam, euaginato ſuper eam gladio, quod reliquum erat bibere coëgit. Sicque dei omnipotentis iudicio interfectores iniquiſsimi vno momento perierunt.

CAP. XXX. XVI.

His ita peremptis, Longinus præfectus Albſuindam cum Langobardorum theſauris Conſtantinopolim ad Tiberium imperatorem direxit. Affirmant aliqui etiam Peredeum pariter cum Helmichis & Roſemunda Rauennam veniſſe, atque exinde cum Albſuinda Conſtantinopolim directum eſſe, ibique in ſpectaculo populi coram Imperatore leonem miræ magnitudinis occidiſſe. Cui, vt ferunt, ne aliquid malignum in regia vrbe, quia vir fortis erat, moliretur, iuſſu Imperatoris oculi euulſi ſunt. Qui ſibi poſt aliquod tempus duos cultellos aptauit, quibus in vtriſque ſuis manicis abſconſis, palatium petiit, atque ſe quædam ad Auguſti vtilitatem, ſi ad eum intromitteretur locuturum promiſit. Ad quem Auguſtus duos ſibi familia-

res, qui eius verba ſuſciperent, patricios miſit. Qui cũ ad Peredeum veniſſent, ille ad eos, quaſi aliquid eis ſecretius dicturus propius acceſſit, atque ambos vtraque manu gladiis, quos abſconſos habebat, fortiter vulnerauit, ita vt ſtatim in terram corruerent & expirarent. Sic Samſonis illius fortiſſimi ex aliqua parte non abſimilis, ſuas iniurias vltus eſt, & pro amiſſione duorum luminum, duos Imperatori viros vtiliſſimos interemit.

XVII. CAP. XXXI.

Langobardi vero apud Italiam, omnes communi conſilio Cleph nobiliſſimum de ſuis virum, in vrbe Ticinenſium ſibi regem ſtatuerunt. Hic multos Romanorum viros potentes, alios gladio extinxit, alios ab Italia exturbauit. Iſte cum annum vnum & ſex menſes, cum Maſſana ſua coniuge, regnum obtinuiſſet, à puero de ſuo obſequio gladio iugulatus eſt.

XVIII. CAP. XXXII.

Poſt cuius mortem Langobardi per annos decem regem non habentes ſub ducibus fuerunt. Vnuſquiſq; enim ducũ ſuam ciuitatẽ obtinebat. Zaban Ticinum: Vuaillari Bergamum: Alachis Brixiam: Euin Tridentum: Giſulfus Forum-

Iulij.

Iulij. Sed & alij extra hos in ſuis vrbibus triginta duces fuerunt. His diebus multi nobilium Romanorũ ob cupiditatem interfecti ſunt, reliqui vero per hoſtes diuiſi, vt tertiam partem ſuarum frugum Langobardis perſoluerent, tributarij efficiuntur. Per hos Langobardorum duces ſeptimo anno ab aduentu Albuuin, & totius gentis, ſpoliatis Eccleſiis, ſacerdotibus interfectis, ciuitatibus ſubrutis, populiſque, qui more ſegetum excreuerant, extinctis, exceptis his regionibus, quas Albuuin ceperat, Italia ex maxima parte capta, & à Langobardis ſubiugata eſt.

Explicit liber ſecundus, de geſtis Langobardorum.

Incipiunt

Incipiunt

CAPITA LIBRI TERTII.

CAP. I.

QVIA duces Langobardorum ad prædandum in Gallia directi ſunt.

CAP. II.

De Langobardo qui beatum Hoſpitium extinguere voluit.

CAP. III.

Quomodo Langobardorum exercitui Amatus Patricius bellum intulit, & quomodo ab eiſdem victus eſt & occiſus.

CAP. IIII.

Quomodo Langobardi Galliam ingreſſi à Mummulo Patricio ſunt deuicti.

CAP. V.

Quomodo Saxones cum Langobardis in Italiam venerunt.

CAP. VI.

Quomodo Saxones cum vxoribus & paruulis ſuis iterum Galliam ingreſſi ſunt.

CAP. VII.

Quomodo Saxones de patria ſua Suauos & alias gentes, quæ ibi reſidebant, expulere.

CAP.

CAP. VIII.

Quomodo tres duces Langobardorum, hoc eſt, Amo, Zaban & Rodanus, à Mummulo deuicti ſunt.

CAP. IX.

Quomodo Franci Anangnis caſtrũ Langobardorũ ceperunt. & quomodo Ragilo comes à Francorum duce Chramnicis occiſus eſt. CAP. X.

De morte Sigisberti Francorum Regis; & de nuptiis Euin ducis.

CAP. XI.

De morte Iuſtini minoris.

CAP. XII.

De principatu Tiberij Conſtantini, & de bonis actibus eius.

CAP. XIII.

De aureis quos Hilperico Imperator direxit, & de beato Gregorio.

CAP. XIIII.

De morte Probini Patriarchæ.

CAP. XV.

De morte Tiberij Conſtantini Auguſti, & de imperio Mauritij.

CAP. XVI.

De Regno Authari, & quanta ſecuritas eius tempore fuit.

Quomodo

CAP. XVII.

Quomodo Childebertus Italiam introiuit, ſed facta pace diſceſſit.

CAP. XVIII.

De expugnatione Brexelli, & de fuga Doctrulfi ducis.

CAP. XIX.

De morte Doctrulfi, & quali Epitaphio honoratus eſt.

CAP. XX.

De Sacerdotio Pelagij Papæ, & errore Heliæ Patriarchæ.

CAP. XXI.

De bello Childeberti contra Hiſpanos.

CAP. XXII.

De Francorum exercitu qui in Italiam venit.

CAP. XXIII.

De aquæ diluuio, & miraculo, quod factum eſt in baſilica ſancti Zenonis.

CAP. XXIIII.

De pontificatu beati Gregorij, & clade quæ tunc Romæ facta eſt.

CAP. XXV.

Quomodo Beatus Gregorius Anglos conuertit.

CAP.

CAP. XXVI.

De morte Heliæ Patriarchæ, & ſacerdotio Seueri.

CAP. XXVII.

Quomodo rex Anthari ſororem Childeberti in matrimonium accepit.

CAP. XXVIII.

Quomodo Franci in Italiam introierunt,& à Langobardis deuicti ſunt.

CAP. XXIX.

Quomodo Rex Anthari in Baioariam perrexit, vt ſuam ſponſam videret.

CAP. XXX.

Quomodo iterum Francorum exercitus in Italiam venit.

CAP. XXXI.

Quomodo Rex Anthari Beneuentum perrexit.

CAP. XXXII.

De Zottone primo Beneuentorū duce.

CAP. XXXIII.

Quomodo Anthari Rex legatos ad Gūtramnum miſit,& de eius mirabili viſione.

CAP. XXXIIII.

De morte Antharij regis, & de regno Agilulfi.

EXPLICIVNT CAPITVLA.

Incipit

LIBER TERTIVS

De geſtis Langobardorum.

1. CAP. I.

IGITVR *aliquanti ex ducibus Langobardorum, cum valido exercitu Gallias ingrediuntur. Horum aduentum vir dei Hoſpitius, qui apud Niceam erat incluſus, ſancto ſibi reuelante ſpiritu, longe ante præuidit, eiuſdemque vrbis ciuibus quæ mala imminerent prædixit. Erat enim vir iſte magnæ abſtinentiæ, & probabilis vitæ, qui conſtrictus carnem catenis ferreis, induto deſuper cilicio, ſolo pane in cibo cum paucis dactylis vtebatur. In diebus autem quadrageſimæ, radicibus herbarum Ægyptiarum, quibus Eremitæ vtuntur, exhibentibus ſibi negotiatoribus, alebatur. Per hunc dominus magnas virtutes operari dignatus eſt, quæ ſcriptæ habentur in libris venerabilis viri Gregorij Turonenſis Epiſcopi. Igitur vir iſte ſanctus aduentum Langobardorum in Gallias hoc modo prædixit. Venient, inquit, Langobardi in Gallias, & deuaſtabunt ciuitates ſeptem, eo quod increuerit malitia eorum in cõſpectu Domini. Eſt*

enim

enim omnis populus periuriis deditus, furtis obnoxius, rapinis intentus, homicidiis promptus, in quibus non eſt iuſtitiæ fructus. Non decimæ dantur, non pauper alitur, non tegitur nudus, non ſuſcipitur hoſpitio peregrinus. Ideo hæc plaga ventura eſt ſuper populum iſtum. Monachis quoque ſuis præcipiens dixit: Abſcedite vos à loco iſto, auferentes vobiſcum quæ habetis. Ecce enim gens appropiat quam prædixi. Dicentibus illis, Non relinquemus te ſanctiſſime pater, ait. Nolite timere pro me. Futurum eſt enim vt iniurias inferant mihi, ſed non nocebunt vſque ad mortem.

CAP. II.

Diſcedentibus autem monachis, aduenit exercitus Langobardorum. Qui dum cuncta quæ repererat, vaſtaret, ad locum vbi vir ſanctus incluſus erat, peruenit. At ille per feneſtram turris ſe eis oſtendit. Illi vero circumeuntes turrim, dum aditum quærerent, per quem ad eum ingredi poſſent, & minime inuenirent, duo ex eis adſcendentes tectum diſcooperuerunt illud. Et videntes eum cinctum catenis, indutumque cilicio, dicunt: Hic malefactor eſt, & homicidium fecit, ideo in his ligaminibus vinctus tenetur. Vocatoque interprete, ſciſcitan-

tur ab eo quid mali fecerit, vt tali ſupplicio artaretur. At ille fatetur ſe homicidam eſſe, omniumque criminum reum. Tunc vnus extracto gladio, vt eius caput amputaret, mox eius dextra in ipſo ictu diriguit, nec eam ad ſe potuit reuocare. Qui relictum gladium terræ deiecit. Hæc videntes ſocij eius, clamorem in cælo dederunt, flagitantes à ſancto, vt quid eis agendum eſſet, clementer inſinuaret. Ipſe vero impoſita ſalutis ſigno, arens brachium ſanitati reſtituit. Langobardus autem qui ſanatus fuerat, & ad fidem Chriſti conuerſus, ſtatim clericus, deinde monachus effectus eſt, atque in eodem loco, vſque ad finem vitæ ſuæ, in dei ſeruitio permanſit. Beatus vero Hoſpitius dum Langobardis Dei verbum loqueretur, duo duces, qui eum venerabiliter audierunt, incolumes patriæ redditi ſunt; quidam vero, qui eius verba deſpexerant, in ipſa prouincia miſerabiliter perierunt.

11. CAP. III.

Igitur deuaſtantibus Langobardis Gallias, Amatus Patricius prouinciæ, qui Guntramno Regi Francorum parebat, contra eos exercitum duxit, commiſſoque bello terga vertit, ibique extinctus eſt. Tantamque ſtragem tunc Langobardi de Burgundionibus fecerunt, vt non poſſit col-

ſit colligi numerus occiſorum. Ditatique ineſtimabili præda, ad Italiam reuertuntur.

CAP. IIII.

Quibus diſcedentibus Ennius, qui & Mummulus, accerſitus à rege patriciatus honorem emeruit. Irruentibus iterum Langobardis in Gallias, & vſque Muſtiaſcalmes accedentibus, qui locus Ebredunenſi adiacet ciuitati; Mummulus exercitum mouit, & cum Burgundionibus illic proficiſcitur. Circumdatiſque Langobardis cum exercitu, factis etiam conciſis per deuia ſiluarum, irruit ſuper eos, multoſque ex eis interfecit. Nonnullos vero cepit, & regi ſuo Guntramno direxit. Langobardi quoque his patratis, ad Italiam ſunt regreſſi.

CAP. V. III.

Poſt hæc Saxones, qui cum Langobardis in Italiam venerant, in Gallias perrumpunt, & intra territorium Rhegenſe, id eſt, apud Stablonem villam, caſtra conſtituunt, diſcurrentes per villas vrbium vicinarum, diripientes prædas, abducentes captiuos, vel etiam cuncta vaſtantes. Quod cum Mummulus comperiſſet, ſuper eos cum exercitu irruit, multoſque ex eis interfecit, ac donec nox finem faceret, cædere non

ceſſauit. Ignaros enim repererat homines, & nihil de iis quæ acciderant autumantes. Mane autem facto ſtatuunt Saxones exercitum, præparantes ſe fortiter ad bellum, ſed intercurrentibus nuntiis pacem fecerunt. Datiſque muneribus Mummulo, relictis captiuis & vniuerſa præda, ad Italiam reuertuntur.

CAP. VI.

Igitur regreſſi Saxones in Italiam, aſſumtis ſecum vxoribus atque paruulis ſuis, cum omni ſuppellectili, rurſum ad Gallias deliberant venire; ſcilicet vt à Sigisberto rege ſuſcepti, eius poſſint adiutorio ad patriam remeare. Certum eſt autem hos Saxones ideo ad Italiam cum vxoribus & paruulis aduenisse, vt in ea habitare deberent. Sed quantum datur intelligi, noluerunt Langobardorum imperiis ſubiacere. Sed neque eis à Langobardis permiſſum eſt in proprio iure ſubſiſtere, ideoque æſtimantur ad ſuam patriam repedaſſe. Hi Gallias ingreſſuri, duos ex ſe cuneos faciunt, & vnus quidem cuneus per Niceam vrbem, alter vero per Ebredunum ingreſſus eſt, illa reuertens via, quam anno ſuperiore tenuerat. Hi quia tempus meſſium erat, colligentes ac triturantes frumenta comedebant, ac ſuis animantibus ad eſum præbebant. Deprædabantur

tur pecora, ſed nec ab incendiis abſtinebant. Qui cum ad Rhodanū amnem perueniſſent, vt tranſmeato eo regno ſe Sigisberto conferrent, occurrit eis Mummulus cum valida multitudine. Tunc illi viſo eo valde timentes, datis pro redemptione ſua multis auri numiſmatibus, Rhodanum tranſire permiſſi ſunt. Qui dum ad Sigisbertum regem pergunt, multos in itinere negotiatione ſua deceperunt, venundantes regulas æris, quæ ita neſcio quomodo erant coloratæ, vt auri probati atque examinati ſpeciem ſimularent. Vnde nonnulli hoc dolo ſeducti, dantes aurum & æs accipientes, pauperes ſunt effecti. Peruenientes tandem ad regem Sigisbertum, ad locum vnde prius egreſſi fuerant, redire permiſſi ſunt.

CAP. VII.

Qui dum ad ſuam patriam veniſſent, inuenerunt eam à Suauis & aliis gentibus, ſicut ſupra commemorauimus retineri. Contra quos inſurgentes, conati ſunt eos deſtruere ac delere. At illi obtulerunt eis tertiam partem regionis, dicentes: Simul poſſumus viuere, & ſine colliſione communiter habitare. Cumque illi nullo modo acquieſcerent, dehinc obtulerunt eis medietatem; poſt hæc duas partes, ſibi tantum ter-

tiam reſeruantes. Nolentibus autem illis, obtulerunt cum terra etiam omnia pecora, tantum vt à bello ceſſarent. Sed nec iis Saxones adquieſcentes, certamen expetunt, atque inter ſe ante certamen, qualiter vxores Suauorum diuiderent, ſtatuunt. Sed non eis vt putabant, euenit. Nam commiſſo prælio, viginti millia ex eis interempta ſunt. Suauorum vero quadringenti octoginta ceciderunt, reliqui vero victoriam capiunt. Sex millia quoque Saxonum, qui bello ſuperfuerant, deuouerunt ſe neque barbam neque capillos inciſuros, niſi ſe de hoſtibus Suauis vlciſcerentur. Qui iterum pugnam aggredientes, vehementer adtriti ſunt, & ſic à bello quieuerunt.

IIII. CAP. VIII.

Poſt hæc tres Langobardorum duces, id eſt, Amo, Zaban ac Rhodanus, Gallias irruperunt. Et Amo quidem Ebredunenſem carpens viam, vſque Machouillam, quam Mummulus munere Regis meruerat, acceßit, ibiq; tentoria fixit. Zaban vero per Dienſem deſcendens vrbem, vſque Valentiam venit. Rhodanus autem Gratianopolim aggreſſus eſt. Et Amo quidem Arelatenſem debellauit prouinciam, cum vrbibus quæ circumſitæ ſunt, & vſque ad ipſum Lapideum campum, qui adiacet vrbi Maßilienſi,

accedens,

accedens, vniuerſa quæ reperire poterat depopulatus eſt. Aquinenſibus autem obſidionem parans, viginti duabus libris acceptis argenti, ab eodem loco diſceſſit. Rhodanus quoque & Zaban, pari modo incendiis & rapinis, loca ad quæ acceſſerant, demoliti ſunt. Quæ cum Mummulo Patritio perlata fuiſſent, cum valida manu veniens primum cum Rhodano, qui Gratianopolim debellabat, conflixit, & multos de eius exercitu peremit, ipſumq; Rhodanum lancea vulneratum, ad montium excelſa fugere compulit. Qui exinde cum quingentis viris, qui ei remanſerant, per deuia ſiluarum prorumpens, ad Zaban, qui tunc Valentiam vrbem obſidebat, peruenit, eique omnia quæ acta fuerant, nunciauit. Qui pariter dum ad Ebredunenſem vrbem omnia deprædantes veniſſent, ibi eis Mummulus cum innumero exercitu occurrit, commiſſoque prælio eoſdem vicit. Tunc Zaban & Rhodanus Italiam repetentes, Secuſium deuenere. Quam vrbem Siſinnius magiſter tunc militum, à parte retinebat Imperatoris. Ad quem puer Mummuli aduenient, literas ei directas à Mummulo porrexit, eumque citius aduentare dixit. Quo comperto Zaban & Rhodanus exinde mox ad propria diſceſſerunt. His auditis Amo, collecta omni præda, Italiam rediturus proficiſcitur, ſed

reſiſtentibus niuibus, prædam ex magna parte relinquens, vix cum ſuis Alpinum tramitem erumpere potuit, & ſic ad patriam peruenit.

CAP. IX.

His diebus aduenientibus Francis, Anagnis caſtrum, quod ſuper Tridentum, in confinio Italiæ poſitum eſt, ſe eiſdem tradidit. Quam ob cauſam comes Langobardorum de Lagare Ragilo nomine, Anagnis veniens deprædatus eſt. Qui cum de præda reuerteretur, in campo Rotaliano ab obuio ſibi duce Francorum Chramnichis, cum pluribus è ſuis peremptus eſt. Qui Chramnichis non multum poſt tempus Tridentum veniens deuaſtauit. Quem ſubſequens Euin Tridentinus Dux, in loco qui Salurnis dicitur, ſuis cum ſociis interfecit, prædamque omnem, quam ceperat, excuſſit. Expulſiſque Francis Tridentinum territorium recepit.

CAP. X.

Hoc tempore Sigisbertus Rex Francorum occiſus eſt, fraude Hilperici germani ſui, cum quo bellum inierat. Regnumque eius Childebertus eiuſdem filius adhuc puerulus, cum Brunhilde matre regendum ſuſcepit. Euin quoque Dux Tridentinorum, de quo præmiſimus, accepit vxorem filiam Garibaldi Baioariorum regis.

CAP.

CAP. XI.

Per hæc tempora apud Conſtantinopolim, ut ſupra præmiſſum eſt, Iuſtinus minor regnabat, vir omni auaritiæ deditus, contemptor pauperum, ſenatorum ſpoliator. Cui tanta fuit cupiditatis rabies, ut arcas iuberet ferreas fieri, in quibus ea quæ rapiebat auri talenta congereret. Quem etiam ferunt in hereſin Pelagianam dilapſum. Hic cum à diuinis mandatis aurem cordis auerteret, iuſto dei iudicio, amiſſo rationis intellectu, amens effectus eſt. Hic Tiberium Cæſarem adſciuit, qui eius palatiũ vel ſingulas prouincias gubernaret; hominem iuſtum, vtilem, ſtrenuum, ſapientem, eleemoſynarium, in iudiciis æquum, in victoriis clarum, & quod his omnibus ſupereminet, veriſſimum Chriſtianum. Hic cum multa de theſauris, quos Iuſtinus aggregauerat, pauperibus erogaret, Sophia Auguſta frequentius eum increpabat, quod Rempublicam redegiſſet in paupertatem, dicens: Quod ego multis annis congregaui, tu infra paucum tempus prodige diſpergis. Aiebat autem ille: Confido in domino, quia non deerit pecunia fiſco noſtro, tantũ vt pauperes eleemoſynam accipiant, vt captiui redimantur. Hoc eſt enim magnum theſaurum facere, dicente domino; Theſauri-

zate vobis theſauros in cælo, vbi neque ærugo, neque tinea corrumpit, & vbi fures non effodiunt, nec furantur. Ergo de his quæ tribuit dominus, congregemus in cælo theſauros, & dominus nobis augere dignabitur in ſæculo. Igitur Iuſtinus cum vndecim annis regnaſſet, amentiam quam incurrerat, tandem cum vita finiuit. Bella ſane quæ per Narſetem patricium Gothis vel Francis illata, ſuperius per anticipationem diximus, huius temporibus geſta ſunt. Denique & cum Roma temporibus Benedicti Papæ, vaſtantibus omnia per circuitum Langobardis, famis penuria laboraret, multa millia frumenti nauibus ab Ægypto dirigens, eam ſuæ ſtudio miſericordiæ releuauit.

VI. CAP. XII.

Mortuo ergo Iuſtino, Tiberius Conſtantinus, Romanorum regum quinquageſimus, ſumſit imperium. Hic cum, vt ſuperius diximus, ſub Iuſtino adhuc Cæſare palatium regeret, & multas cotidie eleemoſynas faceret, magnam ei dominus auri copiam ſubminiſtrauit. Nam deambulans per Palatium, vidit in pauimento domus tabulam marmoream, in qua erat crux dominica ſculpta, & ait: Crucem domini qua frontem noſtram & pectora munire debemus,

ecce

ecce eam ſub pedibus conculcamus. Et citius dicto iuſsit eandem tabulam auferri. Defoſſaque tabula atque erecta, inueniunt ſubter & aliam hoc ſignum habentem. qui & ipſam iuſsit auferri. Qua amota, reperiunt & tertiam, iuſſuque eius cum hæc fuiſſet ablata, inueniunt magnum theſaurum, habentem ſupra mille auri centenaria. Sublatumque aurum, pauperibus adhuc abundantius quam conſueuerat, largitur. Narſes quoque patricius Italiæ, cum in quadam ciuitate, intra Italiam, domũ magnam haberet, cum multis theſauris ad ſupra memoratam vrbem aduenit. Ibique in domo ſua occulte ciſternam magnam fodit, in qua multa millia centenariorum auri argentique repoſuit. Interfectiſque omnibus conſciis, vni tantummodo ſeni hæc per iuramentum ab eo exigens, commendauit. Defuncto vero Narſete, ſupradictus ſenex ad Cæſarem Tiberium veniens, dixit: Si inquit, mihi aliquid prodeſt, magnam rem tibi Cæſar dicam. Cui ille: Dic ait quod vis, proderit enim tibi, ſi quid nobis profuturum eſſe narraueris. Theſaurum inquit, Narſetis habeo reconditum, quod in extremo vitæ poſitus celare non poſſum. Tunc Cæſar Tiberius gauiſus, mittit vſque ad locum pueros ſuos, præcedentem vero ſenem hi ſequuntur attoniti. Peruenienteſque

teſque ad ciſternam, deopertam ingrediuntur. In qua tantum auri vel argenti repertum eſt, vt per multos dies vix à deportantibus potuiſſet euacuari. Quæ ille penè omnia ſecundum ſuum morem erogatione largiflua diſpenſauit egenis. Hic cum Auguſtalem coronam accepturus eſſet, eumq; iuxta conſuetudinem ad ſpectaculum circi populus exſpectaret, inſidias ei præparans, vt Iuſtinianum, Iuſtini nepotem, ad dignitatem Imperatoriam ſublimaret, ille per loca ſancta prius procedens, dehinc vocato ad ſe Pontifice vrbis, cum conſulibus ac Præfectis Palatium ingreſſus, indutus purpura, diademate coronatus, throno imperiali impoſitus, cū immenſis laudibus in regni gloria cōſirmatur. Quod eius aduerſarij audientes, nihilq; ei, qui in Deo ſpem ſuā poſuerat, officere valentes, magno ſunt confuſionis pudore cooperti. Tranſactis autem paucis dibus, adueniens Iuſtinianus, pedibus ſe proiecit Imperatoris, ob meritum gratiæ, quindecim ei auri centenaria deferens. Quem ille ſecundum patientiæ ſuæ ritum colligens, ſibi in Palatio adſiſtere iuſſit. Sophia vero Auguſta immemor promiſſionis, quam quondam in Tiberiū habuerat, inſidias ei tentauit ingerere. Procedente autem eo ad villam, vt iuxta ritum Imperialem triginta diebus ad vindemiam iocundaretur, vocato

tiam Iuſtiniano voluit eum ſublimare in regno. Quo comperto Tiberius curſu veloci Conſtantinopolim regreditur, apprehenſamque Auguſtam omnibus theſauris ſpoliauit, ſolum ei victus quotidiani alimentum relinquens. Segregatiſque pueris eius ab ea; alios de fidelibus ſuis poſuit, qui ei parerent, mandans vt nullus prorſus de anterioribus, ad eam haberet acceſſum. Iuſtinianum vero verbis ſolummodo increpatum, tanto in poſterum amore dilexit, vt filio eius filiam ſuam promitteret, rurſumque filio ſuo filiam eius expeteret. Sed hæc res quam ob cauſam neſcio, minime ad effectum peruenit. Huius exercitus ab eo directus Perſas potentiſſime debellauit, victorque regrediens, tantam molem prædæ, cum viginti pariter Elephantis detulit, vt humanæ crederetur poſſe ſufficere cupiditati.

XIII. VII.

Ad hunc Hilpericus Francorum rex ſuos legatos dirigens, multa ab eo ornamenta, aureos etiam ſingularum librarum ſuſcepit, habentes ex vna parte effigiem Imperatoris, & perſcriptum in circulo, TIBERII. CONSTANTINI. PERPETVI. AVGVSTI. *& ab alia parte habentes quadrigam & adſcenſorem, continentes ſcriptum:* GLORIA ROMANORVM. *Huius*

in diebus beatus Gregorius Diaconus, qui poſt Papa extitit, cum eſſet Apocriſiarius, apud eandem regiam vrbem, Morales libros compoſuit, Eutychiumque eiuſdem vrbis Epiſcopum, de reſurrectione errantem, in conſpectu eiuſdem Auguſti ſuperauit. Hac etiam tempeſtate Faroald primus Spoletanorum dux, cum Langobardorum exercitu claſſem inuadens, opulentam vrbem, ſpoliatam cunctis diuitiis nudam reliquit.

CAP. XIIII.

Mortuo vero apud Aquileiam Patriarcha Probino, qui Eccleſiam vnum rexerat annum, eidem Eccleſiæ ſacerdos Helias præficitur.

CAP. XV.

Tiberius igitur Conſtantinus, poſtquam Imperium ſeptem rexerat annis, ſentiens ſibi diem mortis imminere, vna cum conſilio Sophiæ Auguſtæ, Mauricium genere Cappadocem, virum ſtrenuum, ad imperium elegit, ornatamq; ſuam filiam regalibus ornamentis ei eam tradidit, dicens: Sit tibi imperium meum cum hac puella conceſſum, vtere eo felix, memor ſemper vt æquitate & iuſtitia delecteris. Hæc poſtquam dixit, de hac luce ad æternam patriam migrauit, magnum luctum populis de ſua morte relinquens.

Fuit

Fuit enim ſummæ bonitatis, in eleemoſynis promptus, in iudiciis iuſtus, in iudicando cautiſſimus, nullum deſpiciens, ſed omnes in bona voluntate complectens, omnes diligens, ipſe quoque eſt dilectus à cunctis. Quo defuncto Mauricius indutus purpura, redimitus diademate, ad circum proceſſit, acclamatiſque ſibi laudibus, largitus populo munera, primus ex Græcorum genere in Imperio confirmatus eſt.

CAP. XVI. VIII.

At vero Langobardi, cum per annos decem ſub poteſtate ducum fuiſſent, tandem communi conſilio Authari Clephonis filium ſupra memorati principis, regem ſibi ſtatuerunt. Quem etiam ob dignitatem Flauium appellauerunt, quo prænomine omnes, qui poſtea fuerunt, Langobardorum reges feliciter vſi ſunt. Huius in diebus ob reſtaurationem regni, duces qui tunc erant, omnem ſubſtantiarum ſuarum medietatem regalibus vſibus tribuunt, vt eſſe poſſit vnde Rex ipſe, ſiue qui ei adhærerent, eiuſque obſequiis per diuerſa officia dediti, alerentur. Populi tamen aggrauati, per Langobardos hoſpites partiuntur. Erat ſane hoc mirabile in regno Langobardorum, nulla erat violentia, nullæ ſtruebantur inſidiæ. Nemo aliquem iniuſte angariabat,

gariabat, nemo ſpoliabat. Non erant furta, non latrocinia, vnuſquiſque quo libebat, ſecurus ſine timore pergebat.

Cap. XVII.

Hoc tempore Mauricius Imperator, Childeberto regi Francorũ quinquaginta milia ſolidos per legatos ſuos ob hoc direxit, vt cum exercitu ſuper Langobardos irrueret, eoſque de Italia exterminaret. Qui cum innumera Francorum multitudine, in Italiam ſubito introiuit. Langobardi vero in ciuitatibus communientes ſe, intercurrentibus legatis, oblatiſque muneribus, pacem cum Childeberto fecerunt. Qui cum ad Gallias remeaſſet, cognito Imperator Mauricius, quia cum Langobardis fœdus inierat, ſolidos quos ei ob Langobardorum detrimentum dederat, repetere cœpit. Sed ille ſuarum virium potentia fretus, pro hac re nec reſponſum reddere voluit.

Cap. XVIII.

His ita geſtis Authari rex Brexillum ciuitatem, ſuper Padi marginem ſitam, expugnare aggreſſus eſt, in quam Droctulf dux à Langobardis confugerat, ſeque partibus Imperatoris tradens, ſociatus militibus Langobardorum exercitui fortiter reſiſtebat. Iſte ex Suauorum, hoc

eſt, Ale-

eſt, Alemannorum gente oriundus, inter Langobardos creuerat, & quia erat forma idoneus, ducatus honorem meruerat. Sed cum occaſionem vlciſcendæ ſuæ captiuitatis repperit, contra Langobardorũ illico arma ſurrexit. Aduerſus quem Langobardi grauia bella geſſerunt: tandemque eum cum militibus, quos iuuabat exuperantes, Rauennam cedere compulerunt. Brexillus capta eſt, muri quoque eius ad ſolum vſque deſtructi ſunt. Poſt hæc Authari rex cum Smaragdo Patricio, qui tunc Rauennæ præerat, vſque in annum tertium pacem fecit.

CAP. XIX. IX.

Huius ſane Droctulft, de quo præmiſimus, adminiculo, ſæpè Rauennatium milites, aduerſum Langobardos dimicarunt. Extructaque claſſe Langobardos, qui claſſe vrbem tenebant, hoc adiuuante pepulerunt. Cui cum vitæ expleſſet terminum, honorabile ſepulchrum ante limina beati Vitalis martyris tribuentes, tali eius laudes epitaphio extulerunt:

Clauditur hoc tumulo, tantum ſed corpore, Droctulf.
Nam meritis tota viuit in vrbe ſuis.
Cum Bardis fuit ipſe quidem, nam gente Suauus;
Omnibus & populis inde ſuauis erat.

Terribilis viſu facies, ſed mente benignus,
   Longáque robuſto pectore barba fuit.
Hic & amans ſemper Romana & publica ſigna,
   Vaſtator gentis adfuit ipſe ſuæ.
Contemſit caros, dum nos amat ille, parentes,
   Hanc patriam reputans eſſe Rauenna ſuam.
Huius prima fuit Brexelli gloria capti.
   Quo reſidens cunctis hoſtibus horror erat.
Qui Romana potens valuit poſt ſigna iuuare
   Vexillum primum Chriſtus habere dedit.
Inde etiam retinet dum claſſem fraude Feroaldus
   Vindicet vt claſſem, claſſibus arma parat.
Puppibus exiguis decertans amne Badrino,
   Bardorum innumeras vicit & ipſe manus.
Rurſus & in terris Auarem ſuperauit Eois,
   Conquirens dominis maxima palma ſuis.
Martyris auxilio Vitalis fultus ad iſtos
   Peruenit, victor ſæpè triumphat ouans.
Cuius & in templis petiit ſua membra iacere,
   Hæc loca poſt mortem buſtis habere iuuat.
Ipſe ſacerdotem moriens petit iſta Iohannem,
   His rediit terris cuius amore pio.

x. CAP. XX.

Denique poſt Benedictum Papam, Pelagius Romanæ Eccleſiæ Pontifex, abſque iuſſione principis ordinatus eſt, eo quod Langobardi Romam per circuitum obſiderent, nec poſſet quiſquam à Roma progredi. Hic Pelagius Heliæ Aquileienſi Epiſcopo, nolenti tria capitula Calcedonen-

ſis

enſis Synodi ſuſcipere, Epiſtolam ſatis vtilem miſit, quam Beatus Gregorius, cum eſſet adhuc Diaconus, conſcripſit.

CAP. XXI.

Interea Childebertus Rex Francorum, bellum aduerſum Hiſpanos gerens, eoſdem acie ſuperauit. Cauſa autem huius certaminis iſta fuit. Childebertus Rex Ingundem ſororem ſuam Herminigildo, Lewigildi Hiſpanorum regis filio, in coniugium tradiderat. Qui Herminigildus prædicatione Leandri Epiſcopi Hiſpalenſis, atque adhortatione ſuæ coniugis, ab Arriana Hæreſi, qua pater ſuus languebat, ad catholicam fidem conuerſus fuerat, quem pater impius, in ipſo ſacrato Paſchali die, ſecuri percuſſum interemerat. Ingundis vero poſt mariti & martyris funus, de Hiſpaniis fugiens, dum Gallias repedare vellet, in manus militum incidens, qui in limite aduerſum Hiſpanos Gothoſque reſidebant, cum paruo filio capta, atque in Siciliam deducta eſt, ibique diem clauſit extremum. Filius vero eius Imperatori Mauricio Conſtantinopolim eſt tranſmiſſus.

CAP. XXII.

Rurſum Mauricius Auguſtus, legatos ad Childebertum mittens, eum vt contra Lango-

bardos in Italiam exercitum dirigeret perſuaſit. Childebertus exiſtimans ſuam adhuc germanam apud Conſtantinopolim viuere, legatis Mauricij acquieſcens, vt ſuam poſſet ſororem recipere, iterum aduerſum Langobardos Francorum exercitum ad Italiam direxit. Contra quos dum Langobardorum acies properarent, Franci & Alamanni diſſenſionem inter ſe habentes, ſine vllius lucri conquiſitione, ad patriam ſunt reuerſi.

XI. CAP. XXIII.

Eo tempore fuit aquæ diluuium in finibus Venetiarum & Liguriæ, ſeu ceteris regionibus Italiæ, quale poſt Noë tempus creditur non fuiſſe. Factæ ſunt lauinæ poſſeſſionum ſeu villarum, hominumque pariter & animantium magnus interitus. Deſtructa ſunt itinera, diſſipatæ ſunt viæ, tantumque Ateſis fluuius tunc excreuit, vt circa Baſilicam Beati Zenonis martyris, quæ extra Veronenſis vrbis muros ſita eſt, vſque ad ſuperiores feneſtras aqua pertingeret, licet Beatus Gregorius poſt Papa ſcripſit, in eandem Baſilicam aquam minime introiiſſe. Vrbis quoque eiuſdem Veronenſis muri ex parte aliqua eadem ſunt inundatione ſubruti. Facta eſt autem hæc inundatio, ſexto decimo Kal. Nouembris. Sed & tantæ coruſcationes & tonitrua fuerunt, quantæ

ſieri

fieri vix æſtiuo tempore ſolent. Poſt duos quoque menſes, eadem vrbs Veronenſium, magna ex parte incendio concremata eſt.

CAP. XXIIII.

In hac diluuij effuſione in tantum apud vrbem Romam fluuius Tyberis excreuit, vt aquæ eius ſuper muros vrbis influerent, & maximas in ea regiones occuparent. Tunc per alueum eiuſdem fluminis, cum multa ſerpentium multitudine, Draco etiam miræ magnitudinis per vrbem tranſiens, vſque ad mare deſcendit. Subſecuta ſtatim eſt hanc inundationem grauiſsima peſtilentia, quam inguinariam appellant. Quæ tanta ſtrage populum deuaſtauit, vt de inæſtimabili multitudine, vix pauci remanerent. Primumque Pelagium Papam, virum venerabilem perculit, & ſine mora extinxit. Deinde paſtore interempto, ſeſe per populos extendit.

CAP. XXV.

In hac tanta tribulatione Beatiſsimus Gregorius, qui tunc Leuita erat, à cunctis generaliter Papa electus eſt. Qui dum ſeptiformem Letaniam fieri ordinaſſet, intra vnius horæ ſpatium, dum hi dominum deprecarentur, octoginta ex eis ſubito ad terram corruentes, ſpiritum exhalarunt.

larunt.. Septiformis autem letania ideo dicta eſt, quia omnis vrbis populus à Beato Gregorio in ſeptem partes deprecaturus dominum eſt diuiſus. In primo namque choro fuit omnis clerus; in ſecundo omnes Abbates cum monachis ſuis; in tertio omnes Abbatiſſæ cum congregationibus ſuis; in quarto omnes infantes; in quinto omnes laici; in ſexto vniuerſæ viduæ; in ſeptimo omnes mulieres coniugatæ. Ideo autem de Beato Gregorio plura dicere obmittimus, quia iam ante aliquot annos eius vitam, deo auxiliante, texuimus. In qua quæcunque dicenda fuerant, iuxta tenuitatis noſtræ vires, vniuerſa deſcripſimus.

XII. CAP. XXVI.

Hoc tempore iſdem Beatus Gregorius, Auguſtinum, & Mellitum, & Iohannem, cum aliis pluribus monachis timentibus dominum, in Britanniam miſit, eorumque prædicatione ad Chriſtum Anglos conuertit.

CAP. XXVII.

His diebus defuncto Helia Aquileienſi Patriarcha, poſtquam quindecim annos ſacerdotium geſſerat, Seuerus huic ſuccedens regendam ſuſcepit Eccleſiam. Quem Smaragdus Patricius veniens de Rauenna in Grados, per ſemetipſum

ipſum à Baſilica extrahens, Rauennam cum iniuria duxit, cum aliis tribus ex Hiſtria Epiſcopis: id eſt, Iohanne Parentino, & Seuero, atque Vindemio, nec non etiam Antonio iam ſene Eccleſiæ defenſore. Quibus comminans exilia, atque violentiam inferens, communicare compulit Iohanni Rauennati Epiſcopo trium Capitulorum damnatori, qui tempore Papæ Vigilij vel Pelagij, à Romanæ Eccleſia deſciuerat ſocietate. Exempto vero anno, à Rauenna ad Grados reuerſi ſunt. Quibus nec plebs communicare voluit, nec ceteri Epiſcopi eos receperunt. Smaragdus Patricius à Dæmonio non iniuſte correptus, ſucceſſorem Romanum Patricium accipiens, Conſtantinopolim remeauit. Poſt hæc facta eſt Synodus decem Epiſcoporum in Mariano, vbi receperunt Seuerum Patriarcham Aquileienſem, dantem libellum erroris ſui, quia trium capitulorum damnatoribus communicarat Rauennæ. Nomina vero Epiſcoporum, qui ſe ab hoc ſchiſmate cohibuerunt, hæc ſunt: Petrus de Altino clariſſimus, Ingenuinus de Sabione, Agnellus Tridentinus, Iunior Veronenſis, Horuntinus Vincentinus, Ruſticus de Taruiſio, Fonteius Feltrinus, Agnellus de Acilio, Laurentius de Lunenſis. Cum Patriarcha autem communicauerunt iſti Epiſcopi: Seuerus, Paren.inus,

rentinus, Iohannes Patricius, Vindemius, & Iohannes.

XIII. ## Cap. XXVIII.

Hac tempeſtate Rex Authari ad Hiſtriam exercitum miſit, cui exercitui Euin Dux Tridentinus præfuit. Qui poſt prædas & incendia, facta pace in annum vnum, magnam pecuniam regi detulerunt. Alij quoque Langobardi in Inſula Amacina, Francionem magiſtrum militum, qui adhuc de Narſetis parte fuerat, & iam ſe per viginti annos continuerat, obſidebant. Qui Francio poſt ſex menſes obſidionis ſuæ, Langobardis eandem inſulam tradidit, ipſe vero vt optauerat, dimiſſus à rege, cũ ſua vxore & ſupellectile Rauennam properauit. Inuentæ ſunt in eadem inſula diuitiæ multæ, quæ ibi de ſingulis fuerant ciuitatibus commendatæ.

Cap. XXIX.

At vero Flauius Rex Authari, legatos ad Childebertum miſit, petens eius germanam ſuo matrimonio ſociari. Cumque Childebertus acceptis muneribus à Langobardorũ legatis, ſuam germanam eorum regi ſe daturum promiſiſſet, aduenientibus tamen Gothorum de Hiſpania legatis, eandem ſuam germanam, eo quod gentem

illam

illam ad fidem catholicam conuerſam fuiſſe cognouerat, repromiſit.

CAP. XXX.

Inter hæc legationem ad Imperatorem Mauricium direxit, mandans ei vt quod prius non fecerat nunc contra Langobardorum gentem bella ſuſciperet, atque cum eius conſilio ab Italia remoueret. Qui nihil moratus exercitum ſuum ad Langobardorum debellationem in Italiam direxit. Cui Authari rex & Langobardorũ acies non ſegniter obuiam pergunt, proque libertatis ſtatu fortiter confligunt. In ea pugna Langobardi victoriam capiunt, Franci vehementer cæſi, nonnulli capti, plurimi etiam per fugam elapſi, vix ad patriam reuertuntur. Tantaque ibi ſtrages facta eſt de Francorum exercitu, quanta nuſquam alibi memoratur. Mirandum ſane eſt, cur Secundus qui aliqua de Langobardorum geſtis ſcripſit, hanc tantam eorum victoriam præterierit, cum hæc quæ præmiſimus de Francorum interitu, in eorum hiſtoria hiſdem ipſis penè verbis exarata legantur.

CAP. XXXI. XIIII.

Flauius vero rex Authari legatos poſt hæc ad Baioariã miſit, qui Garibaldi eorum Regis filiam

ſibi in matrimonium peterent. Quos ille benigne ſuſcipiens, Theudelindam ſuam filiam Authari ſe daturum promiſit. Qui legati reuertentes cũ hæc Authari nuntiaſſent, ille per ſemetipſum ſuam ſponſam videre cupiens, paucis ſecum, ſed expeditis ex Langobardis adhibitis, vnumque ſibi fideliſſimum, & quaſi ſeniorem ſecum ducens, ſine mora ad Baioariam perrexit. Qui cum in conſpectu Garibaldi regis, iuxta morem legatorum, introducti eſſent, & is qui cum Authari quaſi ſenior venerat, poſt ſalutationem verba, vt moris eſt, intuliſſet, Authari cum à nullo illius gentis cognoſceretur, ad regem Garibaldum propinquius accedens, ait: Dominus meus Authari rex, me proprie ob hoc direxit, vt veſtram filiam ipſius ſponſam, quæ noſtra domina futura eſt, debeam conſpicere, vt qualis eius forma ſit, meo valeam domino certius nuntiare. Cumque rex hæc audiens filiam venire iuſſiſſet, eamque Authari, vt erat ſatis eleganti forma, tacito nutu contemplatus eſſet, eique per omnia ſatis complacuiſſet, ait ad regem: Quia talem veſtræ filiæ perſonam cernimus, vt eam merito noſtram reginam fieri optemus, ſi placet veſtræ poteſtati de eius manu, ſicut nobis poſtea factura eſt, vini poculum ſumere præoptamus. Cumque rex id fieri debere annuiſſet,

ſet, illa accepto vini poculo, ei prius qui ſenior eſſe videbatur propinauit. Deinde cum Authari, quem ſuum eſſe ſponſum neſciebat, porrexiſſet, ille poſtquam bibit ac poculum redderet, eius manum nemine animaduertente digito tetigit, dextramque ſuam ſibi à fronte per naſum ac faciem produxit. Illa hoc ſuæ nutrici rubore perfuſa nuntiauit. Cui nutrix ſua ait: Iſte niſi ipſe Rex & ſponſus tuus eſſet, te omnino tangere non auderet. Sed interim ſileamus, ne hoc patri tuo fiat cognitum. Re enim vera digna perſona eſt, quæ tenere debeat regnum, & tuo ſociari coniugio. Erat autem tunc Authari iuuenili ætate floridus, ſtatura decens, candido crine perfuſus, & ſatis decorus aſpectu. Qui mox à rege commeatu accepto, iter patriam reuerſuri arripiunt, deque Noricorum finibus feſtinanter abſcedunt. Noricorum ſiquidem prouincia, quam Baioariorum populus inhabitabat, habet ab oriente Pannoniam, ab occidente Suauiam, à meridie Italiam, ab aquilonis vero parte Danubij fluenta. Igitur Authari cum iam prope Italiæ fines veniſſet, ſecumque adhuc, qui eum deducebant, Baioarios haberet, erexit ſe quantum ſuper equum cui præſidebat potuit, & toto anniſu ſecuriculam, quam manu geſtabat, in arborem quæ proximior aderat fixit, eamque fixam reliquit, adiiciens hæc

inſuper

inſuper verba: Talem Authari feritam facere ſolet. Cumque hæc dixiſſet, tunc intellexerunt Baioarij, qui cum eo comitabantur, eum ipſum regem eſſe Authari. Denique poſt aliquod tempus, cum propter Francorum aduentum, perturbatio Garibaldo regi adueniſſet, Theudelinda eius filia cũ ſuo germano, nomine Gundoald, ad Italiam confugit, ſeque aduentare Authari ſponſo nuntiauit. Cui ſtatim ille obuiam cum magno apparatu nuptias celebraturus in campo Sardis, qui ſupra Veronam eſt, occurrens, eandem cunctis lætantibus in coniugium Idus Maias accepit. Erat autem tunc ibi inter ceteros Langobardorum duces, Agilulf dux Taurinenſium ciuitatis. Quo in loco cum perturbato aëre lignum quoddam, quod in regiis ſeptis ſitum erat, cum magno tonitruorum fragore vi fulminis ictum fuiſſet, habebat tunc Agilulf quendam de ſuis aruſpicem puerum, qui per artem Diabolicam, quid futurum portenderent ictus fulminum, intelligebat, qui ſecrete cùm Agilulf ad requiſita naturæ reſideret, eidem dixit: Mulier iſta quæ modo regi noſtro nupſit, tua non poſt multum tempus coniux futura eſt. Quod ille audiens, caput ſe eius amputaturum, ſi hac de re amplius aliquid diceret, comminatus eſt. Cui ille: Ego quidem inquit, occidi poſſum, ſed

fata

fata nequeunt immutari: nam certe ad hoc iſta in hanc patriam femina venit, vt tuis debeat nuptiis copulari. Quod ita quoque poſt factum eſt. Hoc tempore, quam ob cauſam incertum, Anſul cognatus regis Authari, apud Veronam eſt interfectus.

CAP. XXXII. XV.

Hac etiam tempeſtate Grippo legatus Childeberti regis Francorum, cum à Conſtantinopoli remeaſſet, & eidem regi ſuo, quomodo honorifice ab imperatore Mauricio ſuſceptus fuiſſet, nuntiaſſet; & quia iniurias, quas apud Carthaginem perpeſſus fuerat, imperator ad voluntatem Childeberti regis vltum iri promiſiſſet, Childebertus confeſtim iterato in Italiam exercitum Francorum cum viginti ducibus ad debellandam Langobardorum gentem direxit. E quibus ducibus, Andualdus, & Olo, & Cedinus, eminentiores fuerunt. Sed Olo cum importune ad Bilitionis caſtrum acceſſiſſet, iaculo ſub mamilla ſauciatus cecidit, & mortuus eſt. Reliqui vero Franci cum egreſſi fuiſſent ad prædandum, à Langobardis irruentibus paſſim per loca ſingula proſternebantur. At vero Audualdus & ſex alij duces Francorum, ad Mediolanenſium vrbem aduenientes, ibi eminus in campeſtri-

peſtribus caſtra poſuerunt. Quo loco ad eos Imperatoris legati venerunt, nunciantes adeſſe exercitum in ſolatio eorum, dicenteſque quia poſt tridmm cum eiſdem veniemus. Et hoc vobis erit ſignum, cum videritis villæ huius, quæ in monte ſita eſt, domus incendio concremari, & fumum incendij ad cælos vſque ſuſtolli, noueritis nos cum exercitu, quem pollicemur, aduentare. Sed exſpectantes Francorum duces diebus ſex iuxta placitum, nullum ex iis quos legati Imperatoris promiſerant, veniſſe contemplati ſunt. Cedinus autem cum tredecim ducibus læuam Italiæ ingreſſus, quinque caſtella cepit, à quibus etiam ſacramenta exegit. Per Placentiam vero exercitus Francorum vſque Veronam venerunt, & depoſuerunt caſtra plurima per pacem poſt ſacramenta data, quæ ſe eis tradiderant, nullum ab eis dolum exiſtimantes. Nomina autem caſtrorum quæ diruerunt in territorio Tridentino, iſta ſunt: Teſana, Maletum, Semiana, Appianum, Fagitana, Cimbra, Vitianum, Brentonicum, Volenes, Ennemaſe, & duo in Alſuca, & vnum in Verona. Hæc omnia caſtra cum diruta eſſent à Francis, ciues vniuerſi ab eis ducti ſunt captiui. Pro Ferruge vero caſtro, intercedentibus Epiſcopis, Ingenuino de Sauione, & Agnello de Tridentino, data eſt redemptio, pro capite

vniuſ-

vniuſcuiuſque viri ſolidi ſexcenti. Interea Francorum exercitum, cũ eſſet tempus æſtiuum, propter inconſueti aëris incommoditatem, dyſenteriæ morbus grauiter exagitare cœpit, quo morbo plures interierunt ex eis. Quid plura? Cum per tres menſes Francorum exercitus Italiam peruagaretur, nihilque proficeret, neque ſe de inimicis vlciſci poſſet, eo quod ſe in locis firmiſsimis contuliſſent, neque regem adtingere valeret, de quo vltio fieret, qui ſe intra Ticinenſem vrbem munierat, vt diximus, infirmatus aëris intemperantia, ac fame conſtrictus, redire ad propria deſtinauit. Qui reuertentes ad patriam, intantum famis penuriam perpeſsi ſunt, vt prius veſtimenta propria, inſuper etiam & arma ad coëmendum victũ præberent, quam ad genitale ſolum pertingerent.

Cap. XXXIII.

XVI.

Circa hæc tempora putatur eſſe factum, quod de Authari rege refertur. Fama eſt enim tunc eundem regem per Spoletium Beneuentum perueniſſe, eandemque regionem cepiſſe, & vſque etiam Regium extremam Italiæ ciuitatem vicinam Siciliæ perambulaſſe. Et quia ibidem intra maris vndas columna quædam eſſe poſita dicitur, vſq; ad eam equo ſedens acceſsiſſe, eamque

de ha-

de haſtæ ſuæ cuſpide tetigiſſe dicens: Vſque hic erunt Langobardorum fines. Quæ columna vſque hodie dicitur perſiſtere, & Columna Authari appellari.

Cap. XXXIIII.

Fuit autem primus Langobardorum dux in Beneuento nomine Zotto, qui in ea principatus eſt per curricula viginti annorum.

XVII.

Cap. XXXV.

Interea Authari rex legationem verbis pacificis ad Guntramnum regem Francorũ, patruum ſcilicet Childeberti regis, direxerat, à quo legati iidem iocunde ſuſcepti, ſed ad Childebertum, qui ei nepos ex fratre erat, directi ſunt, vt per eius nutum, pax cum gente Langobardorum firmaretur. Erat autem Guntramnus iſte, de quo diximus, rex pacificus, & omni bonitate conſpicuus. Cuius vnum factum ſatis admirabile, libet nos huic noſtræ hiſtoriæ breuiter inſerere, præſertim cum hoc Francorum hiſtoria nouerìmus minime contineri. Is cum venatum quodam tempore in ſiluam iſſet, & vt ſolet fieri, hac illacque diſcurrentibus ſociis, ipſe cum vno fideliſsimo tantum ſuo remanſiſſet, grauiſsimo ſomno depreſſus, caput in genibus eiuſdem fidelis ſui reclinans, obdormiuit. De cuius ore paruum animal, in

mal in modum reptilis egreſſum, tenuẽ riuulum propter diſcurrebat, vt tranſire poſſet ſatagere cœpit. Tunc iſdem in cuius gremio quieſcebat, ſpatham ſuam vagina exemtam, ſuper eundem riuulum poſuit, ſuper quam illud reptile, de quo diximus, ad partem aliam tranſmeauit. Quod cum non longe exinde, in quoddam foramen montis ingreſſum fuiſſet, & poſt aliquantum ſpatij regreſſum, ſuper eandem ſpathã præfatum riuulum tranſmeaſſet, rurſum in os Gunthranni de quo exierat introiuit. Gunthrannus poſt hæc expergefactus, mirificam ſe viſionem vidiſſe narrauit. Retulit enim apparuiſſe ſibi in ſomnis, quod fluuium quemdam per pontem ferreum tranſiſſet, & ſub monte quodam introiſſet, vbi multa auri pondera aſpexiſſet. Is vero in cuius gremio caput tenuerat, cum dormiſſet, quid de eo viderat, ei per ordinem retulit. Quid plura? Effoſſus eſt locus ille, & inæſtimabiles theſauri, qui ibidem antiquitus poſiti fuerant, ſunt reperti. De quo auro ipſe rex poſtmodum ciborium ſolidum miræ magnitudinis & magni ponderis fecit, multiſq; illud pretioſiſſimis gemmis decoratum, ad ſepulchrum domini Hieroſolymam tranſmittere voluit. Sed cum minime potuiſſet, idem ſupra corpus Beati Marcelli martyris, quod in ciuitate Cauallonno ſepultum

 eſt,

eſt, vbi ſedes regni illius erat, poni fecit, & eſt ibi vſque in præſentem diem. Nec eſt vſquam vllum opus ex auro effectũ, quod ei valeat comparari. Sed nos his breuiter, quæ relatu digna erant, contactis, ad hiſtoriam reuertamur.

XVIII. CAP. XXXVI.

Interim dum legati Authari regis in Francia morarentur, rex Authari apud Ticinum Nonas Septembris veneno, vt tradunt, accepto moritur, poſtquam ſex regnauerat annos. Statimque à Langobardis legatio ad Childebertum regem Francorum miſſa eſt, quæ Authari regis mortem eidem nuntiaret, & pacem ab eo expeteret. Quod ille audiens, legatos quidem ſuſcepit, pacem vero in poſterum ſe daturum promiſit. Qui tamen præfatos legatos poſt aliquot dies promiſſa pace abſoluit. Reginam vero Theudelindam, quæ ſatis placebat Langobardis, permiſerunt in regia conſiſtere dignitate, ſuadentes ei vt ſibi quem voluiſſet ex omnibus Langobardis virum eligeret, talem ſcilicet, qui regnum regere vtiliter poſſet. Illa vero conſilium cum prudentibus habens, Agilulfum ducem Taurinatium, & ſibi virum, & Langobardorum genti regem elegit. Erat enim iſdem vir ſtrenuus & bellicoſus, & tam forma, quam animo ad regni guberna-

gubernacula coaptatus. Quem ſtatim regina ad ſe venire mandauit, ipſaque ei obuiam ad Laumellum oppidum properauit. Qui cum ad eam veniſſet, ipſa ſibi poſt aliquot verba vinum propinari fecit. Quæ cum prior bibiſſet, reſiduum Agilulfo ad bibendum tribuit. Is cum reginæ accepto poculo manum honorabiliter oſculatus eſſet, regina cum rubore ſubridens, non debere ſibi manum oſculari ait, quem oſculum ſibi ad os iungere oporteret. Moxque eum ad ſuum baſium erigens, ei de ſuis nuptiis, deque regni dignitate aperuit. Quid plura? Celebrantur cum magna lætitia nuptiæ, ſuſcepit Agilulfus, qui erat cognatus regis Authari, inchoante iam menſe Nouembrio regiam dignitatem. Sed tamen congregatis in vnum Langobardis, poſtea menſe Maio, ab omnibus in regnum apud Mediolanum leuatus eſt.

Explicit liber tertius, de geſtis Langobardorum.

Incipiunt

CAPITA LIBRI QVARTI.

CAP. I.

QVOD Agilulfus rex pro captiuis legatos in Franciam miſit.

CAP. II.

De ſiccitate quæ eodem anno fuit, & de locuſtis.

CAP. III.

Quod rex Agilulfus Minulfum occidit, & de rebellatione Gaidulfi & Vlfari.

CAP. IIII.

De peſte apud Rauennam & de bello Childeberti cum filio Hilperici.

CAP. V.

Quod codicem dialogum beatus Gregorius Theudelindæ reginæ direxit.

CAP. VI.

De bonis actibus eiuſdem Theudelindæ reginæ.

CAP. VII.

Quod Taſſilo à Childeberto Francorum rege rex ordinatus eſt.

CAP. VIII.

Quod Romanus Patricius ciuitates quas Lango-

Langobardi tenebant inuaſit, & quia rex Agilulfus Mauriſionem ducem occidit, & quia cum beato Gregorio & Romanis pacem fecit.

CAP. IX.

Epiſtola beati Gregorij ad Theudelindam reginam.

CAP. X.

Item eiuſdem Epiſtola ad Agilulfum regem.

CAP. XI.

De ſtella comete, & morte Iohannis Epiſcopi, & Euin ducis, & de Baioariis.

CAP. XII.

De morte Childeberti Francorum regis, & de bello Auarorum cum Francis, & de tranſitu Guntramni regis.

CAP. XIII.

Quia Cacanus legatos ad Agilulfum miſit, & de pace cum Gallino patricio.

CAP. XIIII.

De pace Agilulfi cum Francis, & de morte Zangrulfi & Warnecautij.

CAP. XV.

De peſte apud Rauennam, & mortalitate apud Veronam.

CAP. XVI.

De ſigno ſanguineo in cœlo, & bello Francorum inter ſe.

CAP. XVII.

De morte Ariulfi ducis Spoletani, & de ducatu Thudelapij.

CAP. XVIII.

De prædicatione facta à Langobardis in cœnobio Sancti Benedicti.

CAP. XIX.

De morte Zottonis, & ducatu Arichis.

CAP. XX.

Epiſtola beati Gregorij Papæ ad eundem Arichis.

CAP. XXI.

De captiuitate filiæ regis Agilulfi, & quia rex Agilulfus Cacano artificem direxit.

CAP. XXII.

De baſilica beati Iohannis in Modicia, quam Theudelinda regina ædificauit.

CAP. XXIII.

De palatio quod conſtruxit.

CAP. XXIIII.

De ſubuerſione Patauinæ vrbis.

CAP. XXV.

De pace facta cum Auaribus, & quod Langobardi Hiſtriam ſunt ingreſſi.

CAP.

CAP. XXVI.
De natiuitate Adaloaldi filij Agilulfi, & inuaſione montis Silicis.
CAP. XXVII.
De morte Mauricij Imperatoris.
CAP. XXVIII.
De Gaidoaldo & Giſulfo ducibus, & de baptiſmo Adaloaldi.
CAP. XXIX.
De captu Cremonæ & Mantuæ, & de morte filiæ regis, & de bello Francorum.
CAP. XXX.
De tranſitu beati Gregorij Papæ & eius ſanctitate.
CAP. XXXI.
De regno Adaloaldi, & de pace facta cum Francis.
CAP. XXXII.
Bellum Francorum cum Saxonibus.
CAP. XXXIII.
De pace facta cum Smaragdo Patricio, & de captis Tuſciæ ciuitatibus.
CAP. XXXIIII.
De morte Seueri Patriarchæ, & de ſacerdotio Iohannis & Candidiani.
CAP. XXXV.
De inuaſione Neapolitanæ ciuitatis, & de morte Eleutherij falſi Imperatoris.

CAP. XXXVI.

De pace facta cum Imperatore.

CAP. XXXVII.

De Foca Auguſto & eius nece, & imperio Eraclij.

CAP. XXXVIII.

De morte Giſulfi ducis, & de prędatione Foroiulianæ vrbis, & ceteris malis quæ Langobardi à Hunis ſunt perpeſſi.

CAP. XXXIX.

De Genealogia Pauli Warnefridi.

CAP. XL.

De ducatu & de morte Taſonis & Saconis.

CAP. XLI.

De Graſulfo duce Foroiuliano, & de adñentu Radoaldi, & Grimoaldi in Beneuentum.

CAP. XLII.

De facta pace cum Imperatore & Francis, & depopulatione Hiſtriæ, & morte Gundualdi.

CAP. XLIII.

De morte Agilulfi, & de regno Adaloaldi, & eius expulſione, & regno Arialdi.

CAP. XLIIII.

De morte Arialdi & regno Rothari, & quia dux Arichis filium ſuum Aionem ad regem direxit.

CAP.

CAP. XLV.

De morte Arichis Beneuentani ducis, & ducatu Aionis.

CAP. XLVI.

De morte Aionis, & de ducatu Radoaldi.

CAP. XLVII.

De ciuitatibus quas Rothari cepit.

CAP. XLVIII.

De morte Radoaldi ducis, & quia ei in ducatu Grimoaldus eius germanus ſucceſſit.

CAP. XLIX.

De morte Rothari regis, & regno Rodoaldi.

CAP. L.

De morte Rodoaldi regis, & regno Ariperti.

CAP. LI.

De morte Heraclij Auguſti, & Conſtantini qui ei ſucceſſit, & regno alterius Conſtantini.

CAP. LII.

De Cæſara regina Perſarum.

CAP. LIII.

De morte Ariperti, & Godeberti filij eius qui ei ſucceſſit, & regno Grimoaldi, & interitu Garibaldi ducis.

EXPLICIVNT CAPITVLA.

Incipit

LIBER QVARTVS

De geſtis Langobardorum.

1. CAP. I.

CONFIRMATA igitur Agilulfi (qui & Ago dictus eſt) regia dignitate, cauſa eorum qui ex caſtellis Tridentinis captiui à Francis ducti fuerant, Agnellum Epiſcopum Tridentinum in Franciam miſit. Qui exinde rediens aliquantos captiuos, quos Brunihildis regina Francorum ex proprio pretio redemerat, reuocauit. Euin quoque dux Tridentinorum ad obtinendam pacem ad Gallias perrexit, qua & impetrata regreſſus eſt.

CAP. II.

Hoc anno fuit ſiccitas nimium grauis à menſe Ianuario, vſque ad menſem Septembrium, & facta eſt magna penuria famis. Venit quoque & magna locuſtarum multitudo in territorium Tridentinum, quæ maiores erant quam cęteræ locuſtæ. Hæ, mirum dictu, herbas paludeſque depaſtæ ſunt, ſegetes vero agrorum exigua contigerunt. Sequenti quoque anno pari nihilominus modo aduentarunt.

CAP.

CAP. III.

Hiis diebus Agilulfus rex occidit Minulſum ducem de inſula ſancti Iuliani, eo quod ſe ſuperiori tempore Francorum ducibus tradidiſſet. Gaidulfus vero Pergamenſis dux in ciuitate ſua Pergamo rebellans contra regem ſe communiuit; ſed datis obſidibus pacem cum eo fecit. Rurſum ſe Gaidulfus, in inſula Comacina recluſit. Agilulfus vero rex in eandem Comacinam inſulam ingreſſus, homines Gaidulfi exinde expulit, & theſaurum quem ibidem à Romanis poſitum inuenerat, Ticinum tranſtulit. Gaidulfus vero iterato Pergamum confugiens, ibique ab Agilulfo rege obtentus, rurſus in gratiam receptus eſt. Rebellauit quoque dux Vlfari contra Agilulfum regem apud Taruiſium, & obſeſſus captuſque eſt ab eo.

CAP. IIII. II.

Hoc anno fuit peſtis inguinaria iterum apud Rauennam, Grados & Hiſtriam nimium grauis, ſicut & prius ante triginta annos extiterat. Hoc etiam tempore Agilulfus rex cum Auaribus pacem fecit. Childebertus quoque bellum geſſit cum conſobrino ſuo Hilperici filio, in quo prælio vſque ad triginta milia hominum cæſa ſunt.

ſunt. Fuit autem tunc hyems frigida nimis, qualem vix aliquis prius recolebat fuiſſe. In regione quoque Brionum ſanguis de nubibus fluxit. Et interim fluuij quaſi riuuli cruoris emanauerunt.

Cap. V.

His diebus ſapientiſſimus & beatiſſimus Papa Gregorius Romanæ vrbis, poſtquam alia multa ad vtilitatem ſanctæ Eccleſiæ ſcripſerat, etiam libros quatuor de vita Sanctorum compoſuit, quem codicem Dialogum, id eſt, duorum locutionem, quia eum colloquens cum ſuo diacono Petro ediderat, appellauit. Hos igitur libros præfatus Papa Theudelindæ reginæ direxit, quam ſciebat vtique & Chriſti fidei deditam, & in bonis actibus eſſe præcipuam.

Cap. VI.

Per hanc quoque reginam multum vtilitatis Dei Eccleſia conſecuta eſt. Nam pene omnes Eccleſiarum ſubſtantias Langobardi, dum adhuc gentilitatis errore tenerentur, inuaſerunt; Sed huius ſalubri ſupplicatione Rex permotus, & catholicam fidem tenuit, & multas poſſeſſiones eccleſiæ Chriſti largitus eſt, atque Epiſcopos qui in depreſſione & abiectione erant, ad dignitatis ſolitæ honorem reduxit.

Cap. VII.

Hiis diebus Taſsilo à Childeberto rege Francorum apud Baioariam rex ordinatus eſt. Qui mox cum exercitu in Sclauorum prouinciam introiens, patrata victoria ad ſolum proprium cum maxima præda remeauit.

Cap. VIII. III.

Hac etiam tempeſtate Romanus Patricius & Exarchus Rauennæ, Romam properauit. Qui dum Rauennam reuertitur recepit ciuitates, quæ à Langobardis tenebantur, quarum iſta ſunt nomina: Sutrium, Polimartiũ, Herta, Tudertum, Ameria, Peruſia, Luceolis, & alias quaſdam ciuitates. Quod factum cum regi Agilulfo nuntiatum eſſet, ſtatim Ticino egreſſus cum valido exercitu ciuitatem Peruſium petiit, ibique per dies aliquot Mauriſionem ducem Langobardorum, qui ſe Romanorum partibus tradiderat, obſedit, & ſine mora captum, vita priuauit. Huius regis aduentu in tantum beatus Gregorius papa exterritus eſt, vt ab expoſitione templi, de quo in Ezechiele legitur, deſiſteret, ſicut ipſe quoque in ſuis homiliis refert. Rex igitur Agilulfus rebus compoſitis Ticinum repedauit. Nec multum poſt, ſuggerente maxime Theude-

linda regina ſua coniuge, ſicut eam beatus Gregorius ſuis epiſtolis ſæpius admonuit, cum eodem ſanctiſsimo Papa Gregorio, atque Romanis, pacem firmiſsimam pepigit, eidemque reginæ, idem venerabilis ſacerdos, pro gratiarum actione hanc epiſtolam direxit.

Cap. IX.

Gregorius Theudelindæ reginæ Langobardorum. Quia excellentia veſtra ad faciendam pacem ſtudioſius & benigne ſe ſicut ſolet impenderit, renuntiante filio noſtro Probo abbate cognouimus. Nec enim aliter de Chriſtianitate veſtra confidendum fuit, niſi quia in cauſa pacis laborem & bonitatem veſtram omnibus monſtraretis. Vnde omnipotenti Deo gratias agimus, qui ita cor veſtrum ſua pietate regit, vt ſicut fidem rectam tribuit, ita quoque placita ſibi vos ſemper operari concedit. Non enim, excellentiſſima filia, de ſanguine, qui ab vtraque parte fundendus fuerat, paruam te credas adquiſiſſe mercedem. Ex qua re voluntati veſtræ gratias referentes, Dei noſtri miſericordiam deprecamur, vt bonorum vobis vicem in corpore & anima, hic & in futuro compenſet. Salutantes

tes vos præterea paterna dilectione hortamur, vt apud excellentiſſimum coniugem veſtrum illa agatis, quatinus Chriſtianæ reipublicæ ſocietatem non renuat. Nam ſicut & vos ſcire credimus, multis modis eſt vtile, ſi ſe ad eius amicitiam conferre voluerit. Vos ergo more veſtro quæ ad gratiam partium pertinent ſemper ſtudere, atque vbi cauſa mercedis ſe dederit, elaborate, vt bona veſtra amplius ante omnipotentis Dei oculos commendetis.

CAP. X.

Gregorius Agilulfo regi Langobardorum. Gratias excellentiæ veſtræ refero, quia petitionem noſtram audientes, pacem quam vtriſque eſſe partibus credebamus profuturam, ſicut de vobis confidentiam habuimus, ordinaſtis. ex qua re excellentiæ veſtræ prudentiam & bonitatem valde laudamus, quia pacem diligendo, Deum vos, qui auctor eſt eius, amare monſtraſtis. Nam ſi (quod abſit) facta non fuiſſet, quid agi debuit, niſi vt cum peccato & periculo partium, miſerorum ruſticorum ſanguis, quorum labor vtriſque proficit, funderetur. Sed vt prodeſſe nobis eandem pa-

cem quemadmodum à nobis facta eſt, ſentiamus, paterna caritate vos ſalutantes petimus, vt quotiens occaſio ſe dederit, ducibus veſtris per diuerſa loca, & maxime in his partibus conſtitutis, veſtris præcipiatis exemplis, vt hanc pacē ſicut promiſſum eſt pure cuſtodiant, & occaſiones ſibi aliquas non quærant, vnde aut contentio quædam aut ingratitudo naſcatur, quatinus voluntati veſtræ gratias agere valeamus. Latores vero præſentium literarum, ſicut reuera homines veſtros, in eo quo decuit affectu ſuſcepimus, quia iuſtum fuit, vt viros ſapientes, & qui pacem factam Deo propitio nuntiarunt, cum caritate & ſuſcipere & dimittere deberemus.

IIII. CAP. XI.

Inter hæc ſequenti menſe Ianuario, apparuit ſtella cometa mane & veſpere per totum menſem. Eo quoque temporis menſe defunctus eſt Iohannes Archiepiſcopus Rauennæ, cuius in locum Marianus ciuis Romanus ſubſtitutus eſt. Euin quoque duce in Tridento mortuo, datus eſt eidem loco dux Gaidoaldus vir bonus, ac fide catholicus. Hiſdem ipſis diebus Baioary vſque ad duo millia virorum ſuper Sclauos irruunt, ſuperueniente

veniente Cacano omnes interficiuntur. Tunc primum caballi ſiluatici & bubali in Italiam delati, Italiæ populis miracula fuerunt.

CAP. XII.

Hac etiam tempeſtate Childebertus rex Francorum ætatis anno vigeſimo quinto cum vxore propria, ſicut fertur, vi veneni extinguitur. Huni quoque, qui & Auares dicuntur, à Pannonio in Turingiam ingreßi, bella grauißima cum Francis geſſerunt. Brunichildis tunc regina cum nepotibus adhuc puerulis Theudeberto & Theuderico regebat Gallias, à quibus accepta Huni pecunia, reuertuntur ad propria. Mortuus quoque eſt Gunthrannus rex Francorum, regnumque illius Brunichildis regina ſuſcepit, cum nepotibus adhuc paruulis filiis Childeberti.

CAP. XIII.

Per id tempus Cacanus rex Hunorum legatos ad Agilulfum Mediolanum mittens, pacem cum eo fecit. Romanus quoque Patricius moritur, cui Gallicinus ſucceßit, & cum Agilulfo rege pacis concordiam iniit.

CAP. XIIII.

Hoc etiam tempore Agilulfus cum Theuderico rege Francorũ pacem perpetuam fecit. Poſt

hæc Agilulfus rex rebellantem ſibi Zangrulfum Veronenſium ducem extinxit. Gaidulfum quoque Pergamenſem ducem, cui iam bis pepercerat, peremit: pari etiam modo & Warnecautium apud Ticinum occidit.

CAP. XV.

Subſequenti tempore rurſus Rauennam, & eos qui circa oram maris erant, peſtis grauiſſima vaſtauit. Sequenti quoque anno mortalitas valida populos Veronenſium attriuit.

CAP. XVI.

Tunc etiam ſignum ſanguineum in cœlo apparuiſſe viſum eſt, & quaſi haſtæ ſanguineæ, & lux clariſſima per totam noctem. Theudibertus rex Francorum eo tempore cum Clothario patruele ſuo bellum gerens, eius exercitum vehementer afflixit.

V.
CAP. XVII.

Sequenti anno Ariulfus dux qui Faroaldo apud Spoletum ſucceſſerat, moritur. Hic Ariulfus cum bellum contra Romanos in Camerino geſſiſſet, victoriamque patraſſet, requirere à ſuis hominibus cœpit, quis vir ille fuerit, quem ipſe in illo bello quod geſſerat tam ſtrenue pugnantem

tem vidiſſet. Cui cum ſui viri reſponderent, ſe ibi nullum aliquem fortius facientem quam ipſum ducem vidiſſe; ille ait: Certe multum & per omnia me meliorem ibi alium vidi, qui quotiens me aduerſæ partis aliquis percutere voluit, ille vir ſtrenuus me ſemper ſuo clypeo protexit. Cumque dux ipſe prope Spoletum, vbi baſilica beati martyris Sabini ſita eſt, in qua eiuſdem venerabile corpus quieſcit, aduenisſet, interrogauit cuius hæc tam ampla domus eſſet. Reſponſum eſt ei à viris fidelibus, Sabinum ibi martyrem requieſcere, quem Chriſtiani quotiens in bellum contra hoſtes irent, ſolitum haberent in ſuum auxilium inuocare: Ariulfus vero cum adhuc eſſet gentilis, ita reſpondit: Qui poteſt fieri vt homo mortuus aliquod viuenti auxilium præſtet? Qui cum hoc dixiſſet, equo deſiliens, eandem baſilicam conſpecturus intrauit. Tunc aliis orantibus, ipſe picturas eiuſdem baſilicæ mirari cœpit. Qui cum figuram beati martyris Sabini depictam conſpexiſſet, mox cum iuramento affirmauit dicens, talem omnino eum virum, qui ſe in bello protexerat, formam habitumque habuiſſe. Tunc intellectum eſt beatum martyrem Sabinum eidem in prælio adiutorium contuliſſe. Igitur mortuo Ariulfo, duo filij Faroaldi ſuperioris ducis inter ſe propter ducatum decertan-

tes, vnius ex ipſis quicum victoriam adeptus eſſet, nomine Theudelapius, ducatum ſuſcepit.

VI. CAP. XVIII.

Circa hæc tempora cænobium beati Benedicti patris quod in caſtro Caſſino ſitum eſt, à Langobardis noctu inuaditur. Qui vniuerſa diripientes, ne vnum quidem de monachis tenere potuerunt, vt prophetia venerabilis Benedicti patris, quam longe ante præuiderat, compleretur, qua dixit, Vix apud Deum obtinere potui, vt ex hoc loco mihi animæ concederentur. Fugientes quoque ex eodem loco monachi Romam petierunt, ſecum codicem ſanctæ regulæ, quam præfatus pater compoſuerat, & quædam alia ſcripta, nec non pondus panis & menſurã vini, & quicquid ex ſupellectili ſubripere poterant, deferentes. Cæterum poſt beatum Benedictum Conſtantinus, poſt hunc Simplicius, poſt quem Vitalis, ad extremum Bonitus congregationem ipſam rexit, ſub quo hæc deſtructio facta eſt.

CAP. XIX.

Mortuo igitur Zottone Beneuentanorũ duce, Arigis in loco ipſius à rege Agilulfo miſſus ſucceſſit; qui ortus in Foroiulij fuerat, & Giſulfi Foroiuliani ducis filios educarat, eidemque Giſulfo

fulſo conſanguineus erat. Ad hunc Arigis extat epiſtola beati Gregorij Papa in hunc modum directa.

CAP. XX.

Gregorius Arigis Duci. Quia ſic de gloria veſtra, ſicut reuera de filio noſtro confidimus, petere à vobis aliqua fiducialiter prouocamur, arbitrantes quod minime nos patiamini cõtriſtare, maximè in tali re vnde veſtra anima multum poterit adiuuari. Indicamus autem propter eccleſias beatorum Petri ac Pauli, aliquantas nobis trabes neceſſarias eſſe, & ideò Sabino ſubdiacono noſtro iniunximus, de partibus Bricorum aliquantas incidere, & vt vſque ad mare in locum aptum trahere debeat. Et quia in hac re ſolatiis indiget, ſalutantes gloriam veſtram, paterna caritate petimus, vt actionariis veſtris qui in loco ſunt deputetis, vt homines qui ſub eis ſunt, cum bobus ſuis in eius tranſmittere ſolatium debeant, quatinus vobis concurrentibus, melius quod ei iniunximus poſſit perficere. Nos enim promittimus quia dum res perfecta fuerit, dignum vobis xenium, quod non ſit iniurioſum, tranſmittemus. Nam ſcimus nos conſiderare, & filiis noſtris qui

bonam nobis voluntatẽ exhibent, reſpondere. Vnde iterum petimus glorioſe fili, vt ita facere debeatis, vt & nos poſſimus vobis eſſe pro præſtito beneficio debitores; & vos mercedem pro Sanctorum Eccleſiis habeatis.

VII. CAP. XXI.

Hiis diebus capta eſt filia regis Agilulfi, cum viro ſuo Godeſcalco nomine, de ciuitate Parmenſi, ab exercitu Gallicini patricij; & ad vrbem Rauennatium ſunt deducti. Hoc quoque tempore miſit Agilulfus rex Cacano regi Auarorum artiſices ad faciendas naues, cum quibus iſdem Cacanus inſulam quandam in Thracia expugnauit.

CAP. XXII.

Per idem quoque tempus Theudelinda regina baſilicam beati Ioannis baptiſtæ, quam in Modicia conſtruxerat; qui locus ſupra Mediolanum duodecim milibus abeſt; dedicauit, multiſque ornamentis auri argentiq; decorauit, prædiiſque ſufficienter ditauit. Quo in loco etiam Theudericus quondam Gothorum rex palatium conſtruxit, pro eo quod æſtiuo tempore locus ipſe, vtpote vicinus Alpibus, temperatus ac ſalubris exiſtit.

CAP.

CAP. XXIII.

Ibi etiam præfata regina ſuum palatium condidit, in quo aliquid & de Langobardorum geſtis depingi fecit. In qua pictura manifeſte oſtenditur, quomodo Langobardi eo tempore comam capitis tondebant, vel qualis illis veſtitus, qualiſve habitus erat. Si quidem ceruicem vſque ad occipitium radentes nudabant, capillos à facie vſque ad os dimiſſos habentes, quos in vtramque partem in frontis diſcrimine diuidebant. Veſtimenta vero eis erant laxa & maximè linea, qualia Angli-ſaxones habere ſolent, ornata inſtitis latioribus, vario colore contextis. Calcei vero eis erant vſque ad ſummum pollicem pene aperti, & alternatim laqueis corrigiarum retenti. Poſtea vero cœperunt hoſis vti, ſuper quas equitantes tubrugos birreos mittebant: ſed hoc de Romanorum conſuetudine traxerunt.

CAP. XXIIII. VIII.

Vſque ad hæc tempora Patauium ciuitas fortiſſime militibus repugnantibus Langobardis rebellauit. Sed tandem iniecto igne tota flammis vorantibus concremata eſt, & iuſſu regis Agilulfi ad ſolum vſque deſtructa eſt: milites ta-

men qui in ea fuerant Rauennam remeare permiſſi ſunt.

CAP. XXV.

Hac tempeſtate Agilulfi legati regreſſi à Cacano, pacem perpetuam factam cum Auaribus nuntiarunt. Legatus quoque Cacani cum eis aduemiens ad Gallias perrexit, denuntians Francorum regibus, vt ſicut cum Auaribus, ita pacem habeant cum Langobardis. Inter hæc Langobardi cum Auaribus & Sclauis, Hiſtrorum fines ingreſſi, vniuerſa ignibus & rapinis vaſtauerunt.

CAP. XXVI.

Agilulfo quoque regi tunc naſcitur filius de Theudelinda regina, in Modiciæ palatio, qui Adaloaldus eſt appellatus. Sequenti tempore, Langobardi caſtrum montis Silicis inuaſerunt. Per idem tempus repulſo apud Rauennam Gallicino, rediit Smaragdus, qui prius fuerat Rauennæ patricius.

CAP. XXVII.

Igitur Mauritius Auguſtus poſtquam vno & viginti annis rexit imperium cũ filiis Theodoſio, & Tiberio, & Conſtantino à Foca, qui fuit ſtrator Priſci Patricij, occiditur. Fuit autem

tem vtilis reipubl. Nam ſæpe contra hoſtes dimicans, victoriam obtinuit. Huni quoque, qui & Auares appellantur, eius virtute deuicti ſunt.

Cap. XXVIII.

Hoc anno Gaidoaldus dux de Tridento, & Giſulfus de Foroiulij, cum antea à regis Agilulfi ſocietate diſcordarent, ab eo in pace recepti ſunt. Tunc etiam baptizatus eſt prænominatus puer Adaloaldus, filius Agilulfi regis, in ſancto Iohanne in Modicia, & ſuſceptus de fonte eſt à Secundo ſeruo Chriſti de Tridento, cuius ſæpe fecimus mentionem. Fuit autem feſti Paſchalis dies eo tempore ſeptimo Idus Aprilis.

Cap. XXIX. IX.

Erat autem iis diebus adhuc diſcordia Langobardis cum Romanis propter captiuitatem filiæ regis. Qua de cauſa Agilulfus rex egreſſus Mediolano menſe Iulio, obſedit ciuitatem Cremonenſem cum Sclauis, quos ei Cacanus rex Auarorum in ſolatium miſerat, & cepit eam duodecimo Kalendas Septembris, & ad ſolum vſque deſtruxit. Pari etiam modo expugnauit Mantuam, & interruptis muris eius cum arietibus, dans veniam militibus qui erant in ea reuertendi Rauennam, ingreſſuſq; in eam die Iduum

Septembrium. Tunc etiam partibus Langobardorum ſe tradidit caſtrum quod Vulturina vocatur. Milites vero Brexillum oppidum igni cremantes, fugerunt. His ita patratis reddita eſt filia regis à Smaragdo Patricio, cum viro & filiis, ac rebus cunctis: factaque eſt pax menſe nono, vſque ad Kalendas Aprilis, indictione octaua. Filia vero regis mox à Rauenna Parmam rediit, & ob difficultatem partus periclitata, ſtatim defuncta eſt. Hoc anno Theudebertus & Theudericus reges Francorum, aduerſus Clotharium patruum ſuum dimicarunt, in quo certamine ex vtraque parte multa milia ceciderunt.

CAP. XXX.

Tunc etiam beatus Gregorius migrauit ad Chriſtum, cum iam Focas per indictionem octauam anno regnaret ſecundo. Cuius in locum ad Apoſtolatus officium Sabinianus eſt ordinatus. Fuit autem tunc hiems frigida nimis, & mortuæ ſunt vites penè in omnibus locis. Meſſes quoque partim vaſtatæ ſunt à muribus, partim percuſſæ vredine euanuerunt. Debuit etenim tunc mundus famem ſitimq́; pati, quando decedente tanto doctore, animas hominum ſpiritalis alimoniæ penuria, ſitiſque ariditas inuaſit. Libet me ſane pauca de eiuſdem beati Gregorij Papæ

ſcriptis,

ſcriptis, quandam Epiſtolam huic opuſculo inſerere, vt poßit liquidius agnoſci, quam humilis iſte vir fuerit; quantæque innocentiæ & ſanctitatis. Hic denique cum accuſatus apud Mauritium Auguſtum eiuſque filios fuiſſet, quod Malcum quendam Epiſcopum in cuſtodia pro ſolidis occidiſſet, ſcribens pro hac re Epiſtolam Sabiniano ſuo apocriſiario, qui erat apud Conſtantinopolim, inter cætera ſic ait. Vnum eſt quod breuiter ſuggeras ſereniſſimis dominis noſtris, quia ſi ego ſeruus eorum in mortem Langobardorum me miſcere voluiſſem, hodie Langobardorum gens, nec regem, nec duces, nec comites haberet, atque in ſumma confuſione diuiſa eſſet. Sed quia Deum timeo, in mortem cuiuslibet hominis me miſcere formido. Malcus autem iſdem Epiſcopus neque in cuſtodia fuit, neque in aliqua afflictione, ſed die qua cauſam dixit, & abductus eſt, neſciente me, à Bonifacio notario in domum eius ductus eſt, ibique prandidit & honoratus eſt ab eo, & nocte ſubito mortuus eſt. *Ecce quantæ humilitatis vir iſte fuit, qui cum eſſet ſummus Dei Pontifex, ſe ſeruum hominum nominauit? ecce quantæ innocentiæ qui nec in morte Langobardorum, qui vtique & increduli*

erant,

erant, & omnia deuaſtabant, ſeſe voluit admiſcere.

X. CAP. XXXI.

Igitur ſequenti æſtate menſe Iulio leuatus eſt Adaloaldus rex ſuper Langobardos apud Mediolanum in Circo, in præſentia patris ſui Agilulfi regis, aſtantibus legatis Theudeberti regis Francorum, & deſponſata eſt eidem regio puero filia regis Theudeberti, & firmata eſt pax perpetua cum Francis.

CAP. XXXII.

Eodem tempore Francis cum Saxonibus pugnantibus, magna ſtrages ab vtriſque partibus facta eſt. Apud Ticinum quoque in baſilica beati Petri Apoſtoli, Petrus cantor fulmine ictus.

CAP. XXXIII.

Sequenti denique menſe Nouembrio, rex Agilulfus pacem fecit cum Smaragdo Patricio in annum vnum, accipiens à Romanis duodecim millia ſolidorum. Ciuitates quoque Tuſciæ, hoc eſt Balneum regis, & vrbs vetus à Langobardis inuaſæ ſunt. Tunc etiam menſe Aprili & Maio, apparuit in cælo ſtella quam Cometem dicunt. Dehinc Agilulfus rex iterum fecit pacem cum Romanis tribus annis.

CAP.

Cap. XXXIIII.

Hiis diebus defuncto Seuero Patriarcha, ordinatur Iohannes Abbas Patriarcha in Aquileia vetere, cum conſenſu regis & Giſulfi ducis. In Grados quoque ordinatus eſt Romanis Candidianus antiſtes. Rurſum menſe Nouembrio & Decembrio, ſtella Cometes apparuit. Candidiano quoque defuncto apud Grados ordinatur Patriarcha Epiphanius, qui fuerat primicerius notariorum ab Epiſcopis qui erant ſub Romanis; & ex illo tempore cœperunt duo eſſe Patriarchæ.

Cap. XXXV.

Hac ætate Ioannes Conſinus inuaſit Neapolim, quem de eadem ciuitate non multos poſt dies Eleutherius patricius expulit, eumque interfecit. Poſt hæc iſdem Eleutherius Patricius eunuchus imperij iura ſuſcepit. Qui dum à Rauenna Romam pergeret, in caſtro Luceolis à militibus interfectus eſt, caputq; eius Conſtantinopolim Imperatori delatum eſt.

Cap. XXXVI. XI.

Hac etiam tempeſtate miſit rex Agilulfus Stabilicianum notarium ſuum Conſtantinopolim ad Focam Imperatorem. Qui rediens cum

legatis

legatis Imperatoris, facta pace annuali, Agilulfo regi iidem legati imperialia munera obtulere.

Cap. XXXVII.

Focas igitur, vt præmiſſum eſt, extincto Mauricio eiuſque filiis, Romanorum regnum inuadens, per octo annorum curricula principatus eſt. Hic rogante Papa Bonefacio ſtatuit ſedem Romanæ & Apoſtolicæ eccleſiæ caput eſſe omnium Eccleſiarum, quia eccleſia Conſtantinopolitana, primam ſe omnium eccleſiarum ſcribebat. Idem alio Papa Bonefacio petente iuſsit in veteri fano, quod Pantheon vocabant, ablatis idololatriæ ſordibus, eccleſiam beatæ ſemper virginis Mariæ, & omnium martyrum fieri, vt vbi quondam omnium non deorum ſed dæmonum cultus erat, ibi deinceps omnium fieret memoria ſanctorum. Huius tempore Praſini & Veneti per Orientem & Ægyptum ciuile bellum faciunt, ac ſe mutua cæde proſternunt. Perſæ quoq; aduerſus rempublicam grauiſsima bella gerentes, multas Romanorum prouincias, & ipſam Hieroſolymam auferunt; & deſtruentes eccleſias, ſancta quoque profanantes, inter ornamenta locorum ſanctorum, etiam vexillum dominicæ crucis abducunt. Contra hunc Focam Eraclianus qui Africam regebat, rebellauit,

lauit, atque cum exercitu veniens, eum regno vitaque priuauit: remque publicam Romanam, eiuſdem filius Eraclius ſuſcepit regendam.

CAP. XXXVIII. XII.

Circa hæc tempora rex Auarorum, quem ſua lingua Cacanum appellant, cum innumerabili multitudine veniens, Venetiarum fines ingreſſus eſt. Huic Giſulfus Foroiulianus dux cum Langobardis quos habere poterat audacter occurrit. Sed quamuis forti animoſitate contra immenſam multitudinem bellum cum paucis gereret, vndique tamen circumſeptus cum omnibus ſuis pene extinctus eſt. Vxor vero eiuſdem Giſulfi, nomine Romilda, cum Langobardis qui euaſerant, ſiue eorum vxoribus & filiis qui in bello perierant, intra murorum Foroiuliani caſtri muniuit ſepta. Huic erant filij Taſo & Caco, iam adoleſcentes, Radoaldus vero & Grimoaldus, adhuc in puerili ætate erant conſtituti. Habebat vero & filias quatuor, quarum vna Appa, alia Gaila vocabatur, duarum vero nomina non tenemus. Communierant ſe quoque Langobardi & in reliquis caſtris, quæ hiis vicina erant, hoc eſt, in Cormones, Nomaſo, Oſopo, Artenia, Reunia, Glemona, vel etiam in Ibligine, cuius poſitio omnino inexpugnabilis exiſtit. Pari etiam modo,

modo, & in reliquis caſtellis, ne Hunis, hoc eſt Auaribus præda fierent, ſe communiere. Auares vero per omnes Foroiulianorum fines diſcurrentes, omnia incendiis & rapinis vaſtantes, Foroiulianum oppidum obſidione claudunt, & totis viribus expugnare moliuntur. Horum rex id eſt Cacanus, dum circa muros armatus cum magno equitatu perambularet, vt qua ex parte vrbem facilius expugnare poſſet, inquireret, hunc Romilda de muris proſpiciens, cum eum cerneret iuuenili ætate florentem, meretrix nefaria concupiuit, eique mox per nuntium mandauit, vt ſi ſe in matrimonium ſumeret, ipſa eidem ciuitatem cum omnibus qui aderant traderet. Quod rex barbarus audiens, eidem malignitatis dolo quod mandauerat ſe facturum promiſit, eamque in matrimonium ſpopondit accipere. Illa vero nihil morata, portas Foroiulienſis caſtri aperuit, & ad ſuam cunctorumque qui aderant perniciem hoſtem introduxit. Ingreſsi vero Auares cũ rege ſuo Forũ-iulij, vniuerſa quæ inuenire poterant, rapinis diripiunt. Ipſamque vrbem flammis concremantes, vniuerſos quos reppererant captiuos abducunt, fallaciter tamen eis promittentes, quod eos vnde digreſsi fuerant, Panneniæ in finibus collocarent. Qui cum patriam reuertentes, & ad

campum

campum quem ſacrum nominant perueniſſent, omnes qui iam in maiori ætate conſtituti erant Langobardos, perimere gladio ſtatuunt: mulieres vero & paruulos captiuitatis ſorte diuidunt. Taſo vero & Cacco ſeu Rodoaldus filij Giſulfi & Romildæ, cùm hanc Auarorum malitiam cognouiſſent, ſtatim aſcenſis equis fugam arripiunt. E quibus vnus Grimoaldum puerulum fratrem ſuũ, dum exiſtimaret vtpote paruulum ſuper equum currentem ſe tenere non poſſe, melius ducens eundem gladio perimere, quam captiuitatis iugum ſuſtinere, eum occidere voluit. Cum igitur vt eum percuteret lanceam eleuaſſet, puer lacrimans exclamauit, dicens: Noli me pungere, quia poſſum me ſuper equum tenere. Qui iniecta manu eum per brachium apprehendens, ſuper nudum equi dorſum poſuit, eundemque vt ſe contineret hortatus eſt. Puer vero frenum equi manu arripiens, fugientes germanos & ipſe ſecutus eſt. Quo comperto Auares, mox aſcenſis equis eos perſecuti ſunt, & reliquis veloci fuga euadentibus, Grimoaldus puerulus, ab vno eorum qui velocius cucurrerat capitur, nec tamen eum ſuus comprehenſor gladio ferire propter paruitatem ætatis dignatus eſt, ſed ſibi eundem potius ſeruiturum reſeruauit. Cumque eum ad caſtra reuertens apprehenſo eiuſdem

equi frena reduceret, deque tam nobili præda exultaret, (erat enim ipſe puerulus eleganti forma, micantibus oculis, lacteo crine perfuſus,) qui cum ſe captiuum trahi doleret, ingentes animos anguſto in pectore verſans, enſem qualem in illa ætate habere poterat vagina exemit, ſeque trahentem Auarem, quantulo annixu valuit, capitis in vertice percuſſit. Moxque ad cerebrum ictus perueniens, hoſtis ab equo deiectus eſt. Puer vero Grimoaldus verſo equo fugam lætabundus arripiens, tandem fratribus iunctus eſt, eiſque liberatione ſui nuntiata, inſuper hoſtis interitu, inæſtimabile gaudium fecit. Auares vero omnes Langobardos, qui iam in virili ætate erant, gladio perimunt, mulieres vero & paruulos captiuitatis iugo abducunt. Romildam vero, quæ totius malitiæ caput extitit, rex Auarum propter iuſiurandum ſicut ei ſpoſponderat nocte vna quaſi in matrimonio habuit, nouiſsime vero duodecim Auaribus tradidit, qui eam per totam noctem vicibus ſibi ſuccedentes libidine vexarent. Poſtmodum quoque palum in medio campo configi præcipiens, eandem in eius acumine inſeri mandauit, hæc inſuper exprobrando inquiens, talem te dignum eſt maritum habere. Igitur dira proditrix patriæ, tali exitio periit, quæ amplius ſuæ libidini, quam ciuium & con-

ſangui-

ſanguineorum ſaluti proſpexit. Filiæ vero eius non matris libidinē ſecutæ, ſed caſtitatis amori ſtudentes, ne ab Auaribus contaminarentur, crudorum pullorum carnes ſibi inter mammas ſub faſcia poſuerunt, quæ ex calore putrefactæ odorem fœtidum exhalabant. Cumque eas vellent Auares contingere, non ſuſtinentes fœtorem, putabant eas naturaliter ita fœtere, procul ab eis cum execratione recedentes, atque dicentes, omnes Langobardas fœtidas eſſe. Hac igitur arte Auarum libidinem puellæ nobiles euadentes, & ipſæ caſtæ ſeruatæ ſunt, & vtile ſeruandæ caſtitatis, ſi quid tale feminis contigerit, mandauerunt exemplum. Quæ poſtea per diuerſas regiones venundatæ, iuxta nobilitatem ſuam dignis ſunt nuptiis potitæ. Nam vna earum Alamannorum regi, alia vero dicitur Baioariorum principi nupſiſſe.

CAP. XXXIX. XIII.

Exigit vero locus, poſtpoſita generali hiſtoria, pauca etiam priuatim de mea qui hæc ſcribo genealogia retexere, & quia res ita poſtulat, paulo ſuperius narrationis ordinem replicare. Eo denique tempore quo Langobardorum gens de Pannoniis ad Italiam venit, Leuphis meus abauus, ex eodem Langobardorum genere cum eis

pariter aduentauit. Qui poſtquam aliquot annos in Italia vixit, diem claudens extremum, quinque ex ſe genitos filios adhuc paruulos reliquit, quos tempeſtas iſta captiuitatis, de qua nunc diximus, comprehendens, omnes ex caſtro Foroiulienſi, in Auarum patriam exules deduxit. Qui cum per multos annos in eadem regione captiuitatis miſeriam ſuſtinuiſſent, & iam ad virilem perueniſſent ætatem, ceteris quatuor, quorum nomina non retinemus, in captiuitatis anguſtia perſiſtentibus, quintus eorum germanus, nomine Lupicis, qui noſter poſtea proauus extitit, inſpirante ſibi (vt credimus) miſericordiæ autore, captiuitatis iugum abiicere ſtatuit, & ad Italiam, quo gentem Langobardorum reſidere meminerat, tendere, atque ad libertatis iura ſtuduit repedare. Qui cum iter aggreſſus fugam arripuiſſet, tantum pharetram, & arcum, & aliquantulum cibi propter viaticum gerens, neſciretque omnino quo pergeret, ei lupus adueniens comes itineris & ductor factus eſt. Qui cũ ante eum pergeret, & frequenter poſt ſe reſpiceret, & cum ſtante ſubſiſteret, atq; cum pergente præiret, intellexit ſibi eum diuinitus datum eſſe, vt ei iter quod neſciebat oſtenderet. Cumque per aliquot dies per montium ſolitudines hoc modo pergerent, panis eidem viatori,

quem exiguum habuerat, omnino defecit. Qui cum ieiunans iter carperet, & iam fame tabefactus defeciſſet, tetendit arcum ſuum, & eundem lupum, vt eum in cibum ſumere poſſet, ſagitta interficere voluit. Sed lupus ictum ferientis præcauens, ab eius viſione elapſus eſt. Ipſe autem recedente eodem lupo neſciens quo pergeret, inſuper famis penuria nimium debilis effectus, cum iam de vita deſperaret, ſeſe in terram proiiciens obdormiuit, videtque quendam virum in ſomnis talia ſibi verba dicentem: Surge qui dormis: arripe viam in hanc partem contra quā pedes tenes; illac etenim eſt Italia, ad quam tendis. Qui ſtatim ſurgens, in illam partem quam in ſomnis audierat pergere cœpit: nec mora, ad habitaculum hominum peruenit. Erat enim Sclauorum habitatio in illis locis. Quem cum vna mulier iam vetula vidiſſet, ſtatim intellexit eum fugitiuum eſſe, & famis penuria laborare. Ducta autem miſericordia ſuper eum, abſcondit eum in domo ſua, & ſecreto paulatim ei victum miniſtrauit, ne ſi ei vſque ad ſaturitatem alimoniam præberet, eius vitam funditus extingueret. Denique ſic competenter ei paſtum præbuit, quouſque ipſe recuperatus vires accipere potuiſſet. Cumque eum iam validum ad iter faciendum vidiſſet, datis ei cibariis, ad

 quam

quam partem tendere deberet, admonuit. Qui poſt aliquot dies Italiam ingreſſus, ad domum in qua ortus fuerat peruenit. Quæ ita deſerta erat, vt non ſolum tectum nō haberet, ſed etiam rubis & ſentibus plena eſſet. Quibus ille ſucciſis, intra eoſdem parietes vaſtam ornum reperiens, in hac ſuam pharetram ſuſpendit. Qui poſtea conſanguineorum & amicorum ſuorum muneribus ditatus, & domum reædificauit, & vxorem duxit, ſed nihil de rebus quas genitor ſuus habuerat, excluſus iam ab iis qui eas inuaſerant longa & diuturna poſſeſſione, conquirere potuit. Iſte, vt iam ſuperius præmiſi, extitit meus proauus. Hic etenim genuit auum meum Arichim, Arichis vero patrem meum Warnefrid, Warnefrid ex Theudelinda coniuge ſua genuit me Paulum, meumque germanum Arichim, qui noſtrum auum cognomine retulit. His paucis de propriæ genealogiæ ſerie delibatis, nunc generalis hiſtoriæ reuertamur ad tramitem.

XIIII. CAP. XL.

Mortuo, vt diximus, Giſulfo Foroiulienſi duce, Taſo & Cacco filij eius eundem ducatum regendum ſuſceperunt. Hij ſuo tempore Sclauorum regionem quæ Zellia appellatur, vſque ad locum qui Medaria dicitur, poſſederunt. Vnde

vſque

uſque ad tempora Ratchis ducis, iidem Sclaui penſionem Foroiulianis ducibus perſoluerunt. Hos duos fratres Gregorius Patricius Romanorum in ciuitate Opitergio doloſa fraude peremit. Nam promittens Taſoni vt ei barbam ſicut moris eſt incideret, eumque ſibi filium faceret, ipſe Taſo cum Caccone germano ſuo & electis iuuenibus ad eundem Gregorium nihil mali metuens aduenit. Qui mox cum Opitergium cum ſuis eſſet ingreſſus, ſtatim iſdem Patricius ciuitatis portas claudi præcepit, & armatos milites ſuper Taſonem eiuſque ſocios miſit. Quod Taſo cum ſuis comperiens, audacter ſe ad prælium præparauit, vltimumque ſibi data pace valedicentes, per ſingulas ciuitatis plateas hac illacque diſperſi, quoſcunque obuios habere poterant trucidantes, cum magnam ſtragem de Romanis feciſſent, ad extremum etiam ipſi perempti ſunt. Gregorius vero Patricius propter iuſiurandum quod dederat, caput Taſonis ſibi deferri iubens, eius barbam ſicut promiſerat periurus abſcidit.

CAP. XLI.

His ita peremptis, dux Foroiulianus Graſulfus Giſulfi germanus conſtituitur. Radoaldus vero & Grimoaldus, deſpectui ducentes ſub patrui ſui Graſulfi poteſtate degere, cum eſſent iam

prope iuuenilem ætatem, aſcenſa nauicula remigantes ad Beneuenti fines perueniunt. Exinde ad Arichim Beneuentanorum ducem, ſuum quondam pædagogum, properantes, ab eo gratiſſime ſuſcepti & filiorum loco ſunt habiti. Hiis temporibus mortuo Taßilone duce Baioariorum, filius eius Garibaldus, in Agunto à Sclauis deuictus eſt, & Baioariorum termini deprædantur. Reſumptis tamen Baioarij viribus, & prædas ab hoſtibus excutiunt, & hoſtes de ſuis finibus pepulerunt.

CAP. XLII.

Rex vero Agilulfus pacem cum Imperatore in annum vnum, itemque in alterum faciens, cum Francis quoque iterato pacem renouat. Hoc nihilominus anno Sclaui Hiſtriam interfectis militibus lacrimabiliter deprædati ſunt. Sequenti quoque menſe Martio defunctus eſt apud Tridentum Secundus ſeruus Chriſti, de quo ſæpe iam diximus, qui vſque ad ſua tempora ſuccinctam de Langobardorum geſtis compoſuit hiſtoriolam. Eo tempore rex Agilulfus cum imperatore iterato pacem compoſuit. Occiſus quoque eſt hiis diebus Theudebertus rex Francorum, & facta eſt pugna grauißima inter eos. Gundualdus etiam Theudelindæ reginæ germanus, qui

erat

erat dux in ciuitate Aſtenſi, nemine ſciente auctorem mortis ipſius, hoc ipſo in tempore ſagitta ictus interiit.

CAP. XLIII. XV.

Igitur Agilulfus rex, qui & Ago eſt appellatus, poſtquam viginti & quinque annos regnauerat, diem clauſit extremum, relicto in regno filio ſuo Adaloaldo admodum puero, cum Theudelinda matre. Sub hiis eccleſiæ reſtauratæ ſunt, & multæ dationes per loca venerabilia largitæ. Sed cum Adaloaldus euerſa mente inſaniret, poſtquam cum matre decem regnauerat annis, de regno eiectus eſt, & à Langobardis in eius loco Arioaldus ſubſtitutus eſt. De cuius regis geſtis, ad noſtram notitiam minime aliquid peruenit. Circa hæc tempora beatus Columbanus ex Scotorum genere oriundus, poſtquam in Gallia in loco qui Luxouius dicitur, monaſterium conſtruxerat, in Italiam veniens à Langobardorum rege gratanter exceptus eſt, cœnobiumque quod Bobium appellatur, in Alpibus Cottiis ædificauit, quod quadraginta milibus ab vrbe diuiditur Ticinenſi. Quo in loco & multæ poſſeſſiones à ſingulis principibus ſiue Langobardis largitæ ſunt, & magna ibi facta eſt congregatio monachorum.

Cap. XLIIII.

Igitur Arioaldus poſtquam ſuper Langobardos duodecim annis regnum tenuit, ab hac luce ſubtractus eſt. Langobardorum regnum Rothari genere Arodus ſuſcepit. Fuit autem viribus fortis, & iuſtitiæ tramitem ſequens, ſed tamen fidei Chriſtianæ non rectam lineam tenens, Arrianæ hæreſeos perfidia maculatus eſt. Siquidem Arriani minorem patre filium, ſpiritum quoque ſanctum minorem patre & filio ad ſuam perniciem dicunt. Nos autem Catholici patrem & filium & ſpiritum ſanctum, in tribus perſonis vnum & verum Deum, æquali pótentia eademque gloria confitemur. Huius temporibus pene per omnes ciuitates regni eius duo Epiſcopi erant, vnus Catholicus, & alter Arrianus. In ciuitate quoque Ticinenſi vſque nunc oſtenditur, vbi Arrianus Epiſcopus, apud baſilicam Sancti Euſebij reſidens, baptiſterium habuit, cum tamen eccleſiæ catholicæ alius Epiſcopus præſideret. Qui tamen Arrianus Epiſcopus, qui in eadem ciuitate fuit Anaſtaſius nomine, ad fidem catholicam conuerſus, Chriſti poſtea eccleſiam rexit. Hic Rothari rex, Langobardorum leges, quas ſola memoria & vſu retinebant, ſcriptorum ſerie compoſuit, codicemque

ipſum

ipſum Edictum appellari præcepit. Erat autem iam ex quo Langobardi in Italiam venerant, annus ſeptuageſimus ſeptimus, ſicut idem rex in ſui edicti teſtatus eſt prologo.

CAP. XLV.

Ad hunc regem Arichis dux Beneuenti filium ſuum Aionem direxit. Qui cum Rauennam veniſſet, Ticinum pergens, ibi ei Romanorum malitia talis potio data eſt, quæ eum mente excedere faceret: atq; ex eo tempore nunquam pleni ſanique ſenſus fuit. Igitur cum dux Arichis, huius de quo diximus pater, iam maturus annis ad diem vltimum propinquaſſet, ſciens filium ſuum Aionem non recti eſſe ſenſus, Radoaldum & Grimoaldum iam florem iuuentutis habentes, quaſi proprios filios Langobardis qui aderant commendauit; eiſque dixit, quod melius eos regere iſti, quam Aio filius ſuus poſſet.

CAP. XLVI.

Defuncto ergo Arichis, qui ducatum quinquaginta tenuerat annis, Aio eius filius Samnitum ductor effectus eſt, cui tamen Radoaldus & Grimoaldus, ſicut ſeniori fratri & domino, per omnia paruerunt. Qui Aio cum anno & menſibus quinque Beneuentanum ducatum

regeret,

regeret, venientes Sclaui cum multitudine nauium longe à ciuitate Seponto caſtra poſuerunt: Qui occultas foueas circa ſua caſtra facientes, cum Aio ſuper eos abſentibus Radoaldo & Grimoaldo veniſſet, eoſque debellare vellet, equus eius in vnam de eiſdem foueis cecidit, atque irruentibus ſuper eum Sclauis, ſimul cum aliquantis viris extinctus eſt. Quod cum Radoaldo nuntiatum fuiſſet, cito veniens, eiſdem Sclauis propria illorum lingua locutus eſt. Cumque propter hoc ſegniores ad bellum reddidiſſet, mox ſuper eos irruens, magnaque ſtrage eos proſternens, & Aionis mortem vltus eſt, & de illis finibus eos qui remanſerant hoſtes fugam petere coëgit.

XVI. CAP. XLVII.

Igitur Rothari rex, Romanorum ciuitates ab vrbe Tuſciæ Lunenſe vniuerſas quæ in littore maris ſitæ ſunt, vſque ad Francorum fines cepit. Opitergium quoque ciuitatem inter Taruiſium & Foroiulij poſitam, pari modo expugnauit & diruit. Cum Rauennatibus & Romanis bellum geſſit, ad fluuium Aemiliæ, quod Scultenna dicitur: in quo bello à parte Romanorum reliquis terga dantibus, octo milia ceciderunt. Eo tempore magnus Romæ terræ motus factus eſt, magnaque fuit inundatio aquarum. Poſt hæc

fuit

fuit clades ſcabierum, ita vt nullus potuiſſet mortuum ſuum agnoſcere propter nimiũ inflationis tumorem. Apud Beneuentum vero mortuo Radoaldo duce, qui ducatum quinque rexerat annis, Grimoaldus eius germanus dux effectus eſt, gubernauitq́; ducatum Samnitium annis viginti & quinque. Hic de captiua puella, ſed tamẽ nobili, cuius nomen Itta fuit, Romualdum filium & duas filias genuit. Qui cum eſſet vir bellicoſiſſimus, & vbique inſignis, venientibus eo tempore Græcis, vt oraculum ſancti Michaelis Archangeli in monte Gargano ſitum deprædarentur, Grimoaldus ſuper eos cum exercitu veniens, vltima eos cæde proſtrauit.

CAP. XLVIII.

At vero rex Rothari poſtquam annos ſedecim & menſes quatuor regnum tenuerat, vita decedens, Langobardorum regnum Rodoaldo ſuo filio reliquit. Hic cum iuxta baſilicam beati Iohannis baptiſtæ fuiſſet humatus, poſt aliquantum tempus quidam iniqua cupiditate ſuccenſus, eius ſepulchrum nocte aperuit, & quicquid in ornamentis eius corporis reperit, abſtulit. Cui beatus Iohannes per viſionem apparens, eum vehementer exterruit, eique dixit: Cur auſus es corpus iſtius hominis cõtingere? Fuerit licet non

recte

recte credens, tamen mihi ſe commendauit. Quia igitur hoc facere præſumpſiſti, nunquam in meam baſilicam deinceps ingreſſum habebis. Quod ita quoque factum eſt. Quoties enim cumque voluiſſet beati Ioannis oraculum ingredi, ſtatim velut à validiſſimo pugili guttur eius feriretur, ſic ſubito retro ruebat impulſus. Veritatem in Chriſto loquor, hoc mihi ipſe retulit, qui hoc ipſum ſuis oculis factum vidit.

Cap. XLIX.

Rodoaldus igitur poſt funus patris Langobardorum regnum ſuſcipiens, Gundibergam Agilulfi & Theudelindæ ſibi filiam in matrimonium ſociauit. Hæc Gundiberga regina ad inſtar ſuæ genetricis, ſicut illa in Modicia, ſic & iſta intra Ticinenſem ciuitatem, baſilicam in honorem beati Iohannis baptiſtæ conſtruxit. Quam mire ex auro & argento pepliſque decorauit, rebuſque ſingulis optime ditauit, in qua & eius corpus tumulatum quieſcit. Hæc cum de crimine adulterij apud virum accuſata fuiſſet, proprius eius ſeruus Carellus nomine, à rege expetiit, vt cum eo qui reginæ crimen ingeſſerat, pro caſtitate ſuæ dominæ monomachia dimicaret. Qui dum cum criminatore illo ſingulare certamen iniſſet, eum cuncto populo aſtante ſuperauit.

perauit. Regina vero poſt hoc factum, ad dignitatem priſtinam rediit.

CAP. L.

Rodoaldus quoque (vt fertur) dum vxorem cuiuſdam Langobardi ſtupraſſet, ab eo interfectus eſt, poſtquam ſeptem diebus & quinque regnauerat annis. Huic ſucceſſit in regni regimine Aripertus, filius Gundualdi, qui fuerat germanus Theudelindæ reginæ. Hic condidit apud Ticinum oraculum domini Saluatoris, quod extra portam occidentalem, quæ dicitur Marenca, ſitum eſt, quod ornamentis variis decorauit, & ſubſtantiis ſufficienter ditauit. XVII.

CAP. LI.

His diebus defuncto Heraclio Auguſto, apud Conſtantinopolim, Heracleon eius filius cum matre Martina regni iura ſuſcepit, rexitque imperium duobus annis. Quo vita decedente ſucceſſit in locum eius Conſtantinus germanus eiuſdem, alius filius Heraclij, imperauitq; menſibus ſex. Hoc etiam mortuo, Conſtantinus eiuſdem filius ad regni dignitatem aſcendit, tenuitque regnum annis octo & viginti.

CAP. LII.

Circa hæc tempora regis Perſarum coniunx nomine Cæſara, de Perſide exiens cum paucis ſuis

fideli-

fidelibus, priuato habitu propter Chriſtianæ fidei amorem Conſtantinopolim venit. Quæ ab Imperatore honorifice ſuſcepta, poſt aliquot dies vt deſiderabat baptiſmum conſecuta, & ab Auguſta de ſacro fonte leuata eſt. Quod vir eius Perſarum rex audiens, legatos Conſtantinopolim ad Auguſtum direxit, quatinus eidem ſuam vxorem redderet. Qui ad Imperatorem venientes, verba regis Perſarum nunciant, qui ſuam requirebat reginam. Imperator hæc audiens, remque omnino ignorans, eis reſponſum reddidit dicens: De regina quam quæritis fatemur nos nihil ſcire, præter quod ad nos hic aliqua mulier priuato habitu aduenit. Legati vero reſponderunt dicentes: Si placet veſtro conſpectui, volumus hanc quam dicitis mulierem videre. Quæ cum iuſſu Imperatoris adueniſſet, mox vt eam conſpiciunt, ad eius veſtigia prouoluuntur, eique venerabiliter, quod eam ſuus vir requireret, ſuggerunt. Quibus illa reſpondit: Ite, renuntiate regi veſtro & domino, quia niſi ſicut ego iam credidi, ita & ipſe in Chriſtum crediderit, me iam vltra conſortem thori habere non poterit. Quid multa? Reuerſi legati ad patriam, vniuerſa quæ audierant, regi nunciant. Qui nihil moratus, cum ſexaginta milibus viris Conſtantinopolim pacifice ad Imperatorem venit, à

quo

quo gratanter & ſatis digne ſuſceptus eſt. Qui cum vniuerſis in Chriſtum dominum credens, pariter cum omnibus ſacri baptiſmatis vnda perfuſus, & ab Auguſto de fonte leuatus, catholica fide confirmatus eſt. Multiſque muneribus ab Auguſto honoratus, accepta ſua coniuge lętus & gaudens ad ſuam patriam repedauit. Circa hęc tempora mortuo apud Forumiulij Graſulfo duce Forouulienſi, ducatum Ago regendum ſuſcepit. Apud Spoletum quoq; Theudelapio defuncto, Atto eidem ciuitati ductor efficitur.

CAP. LIII. XVIII.

Igitur Aripertus, poſtquam apud Ticinum per annos nouem Langobardos rexerat, diem obiens, regnum duobus filiis ſuis adhuc adoleſcentibus, Bertarido & Godeberto, regendum reliquit. Et Godebertus quidem Ticini ſedem regni habuit, Bertaridus vero in ciuitate Mediolanenſi. Inter quos fratres, facientibus malignis hominibus, diſcordię & odiorum fomes ſurrexit, in tantum vt alter alterius regnum inuadere conaretur. Qua de re Godebertus Garibaldum Taurinatium ducem ad Grimoaldum Beneuentanorum ſtrenuum tunc ductorem direxit, inuitans eum vt quantocius veniret, & ſibi aduerſus germanum ſuum Bertaridum auxi-

lium ferret, regiſque filiam, ſuam germanam ei ſe daturum promittens. Sed legatus ipſe fraudulenter contra ſuum dominum agens, Grimoaldum exhortatus eſt vt veniret, & Langobardorum regnum, quod adoleſcentes germani diſsipabant, ipſe arriperet, qui ætate maturus, conſilio prouidus, & viribus fortis exiſteret. Grimoaldus hæc audiens, mox animum ad regnum Langobardorum obtinendum erexit. Ordinatoque apud Beneuentũ Romualdo ſuo filio duce, ipſe cum electa manu Ticinum profecturus iter arripuit, ac per omnes ciuitates quas obuiam habuit, ſibi amicos & adiutores ad regnum percipiendum aſciuit. Traſemundum vero comitem Capuanum per Spoletum & Tuſciam direxit, vt per eas regiones Langobardos ſuo conſortio coaptaret. Qui imperata ſibi ſtrenue perficiens, ei cum multis adiutoribus, apud Aemiliam in itinere occurrit. Igitur Grimoaldus cum prope Placentiam cum robuſta virorum multitudine aduenisſet, Garibaldum, qui legatus ad eum miſſus à Godeberto fuerat, Ticinum præmiſit, vt eidem Godeberto de ſuo aduentu nuntiaret. Qui ad Godebertum veniens, Grimoaldum citius aduentare dixit. Cumque Godebertus ab eo quæreret, quo in loco eidẽ Grimoaldo hoſpitium præparare deberet, Garibaldus ita reſpondit, quod

dignum

dignum eſſet vt Grimoaldus qui pro eius cauſa veneràt, eiuſque ſororem accepturus eſſet, hoſpitium intra palatium haberet. Quod ita quoque factum eſt. Nam adueniens Grimoaldus, intra palatium hoſpitium accepit. Iſdem vero Garibaldus, totius nequitiæ ſeminator, Godeberto perſuaſit, vt non aliter quam lôrica ſub veſte indutus, cum Grimoaldo locuturus veniret; aſſerens quia Grimoaldus eum occidere vellet. Rurſus iſdem fallendi artifex, ad Grimoaldum veniens dixit, quod niſi ſe fortiter præpararet, eum Godebertus ſuo gladio perimeret, aſſeuerans Godebertum quando cum eo ad colloquendum veniret, loricam ſub veſte geſtare. Quid plura? Cum ad colloquium die craſtino veniſſent, & Godebertum poſt ſalutationem Grimoaldus amplexatus eſſet, ſtatim ſenſit quod loricam ſub veſte geſtaret. Nec mora, exaginato gladio eum vita priuauit, règnumque eius & omnem potentiam inuadens, ſuæ ſubdidit ditioni. Habebat autem tunc Godebertus iam filium paruulum nomine Reginbertum, qui à Godeberti fidelibus ſublatus & occulte nutritus eſt. Nec eum Grimuald perſequi curauit, quippe qui adhuc infantulus eſſet. Quo audito Bertaridus qui apud Mediolanum regnabat, quod germanus eius eſſet extinctus, quanta potuit velocitate fugam arripuit,

 atque

atque ad regem Auarum Cacanũ peruenit, vxorem Rodelindam & paruulum filium nomine Cunibertum relinquens, quos Grimoaldus Beneuentũ in exilium direxit. Hiis ita geſtis Garibaldus, cuius inſtigatione & certamine iſta patrata ſunt, & nõ ſolũ hæc egerat, ſed & fraudem in legatione ſua fecerat, dum munera quæ deferre Beneuentum debuerat, non integra deportaſſet; talium ergo operum patrator, non diu lætatus eſt. Erat quidam paruus homunculus, ex propria familia Godeberti oriundus, in ciuitate Taurinatium. Is cũ Garibaldum ducem ipſo ſacratiſſimo Paſchali die ad orationem in beati Iohannis baſilicam venturum ſciret, ſuper ſacrũ baptiſterij fontem conſcendens, læuaq; manu ſe ad columellam tugurij cõtinens, vnde Garibaldus tranſiturus erat, euaginatum enſem ſub amictu tenens, cum iuxta eum Garibaldus veniſſet & pertranſiret, ipſe eleuato enſe, anniſu eundem in ceruicem percuſſit, caputque protinus amputauit. Super quem qui cũ Garibaldo venerant irruentes, multis eum ictuum vulneribus occiderunt. Qui licet occubuerit, tamen Godeberti ſui domini iniuriam inſigniter vltus eſt.

Explicit liber quartus, de geſtis Langobardorum.

Incipiunt

Incipiunt

CAPITA LIBRI QVINTI.

CAP. I.

QVOMODO Grimoaldus confirmato regno vxorem duxit, filiam Ariperti regis.

CAP. II.

De fuga Bertaridi, & quomodo ad Grimoaldum reuerſus eſt, & iterum in Franciam fugit.

CAP. III.

De clementia Grimoaldi regis in Hunulfo & veſtiario Bertaridi.

CAP. IIII.

Quomodo Grimoaldus Hunulfum & veſtiarium Bertaridi ad eundem Bertaridum remiſit.

CAP. V.

Bellum Grimoaldi aduerſus Francos, & victoria eius.

CAP. VI.

Quomodo Conſtans Auguſtus Italiam veniens Beneuentum obſedit.

CAP. VII.

Quomodo Grimoaldus inuitatus à filio ſuo Romoaldo Beneuentum aduenit.

CAP. VIII.

Quomodo Imperator accepta obſide Romoaldi ſorore à Beneuento diſceſſit.

CAP. IX.

Quomodo Imperatoris exercitum Micola Capuanus Comes afflixit.

CAP. X.

Quomodo Romoaldus Saburrum ab Imperatore miſſum, cum viginti millibus vicit.

CAP. XI.

De malis quæ Conſtans Auguſtus Romanis intulit, & de prædationibus quas ſingulis regionibus fecit: & quomodo extinctus eſt.

CAP. XII.

De imperio Mecetij, & de morte ipſius.

CAP. XIII.

Quomodo Sarraceni ab Alexandria venientes Siciliam depopulati ſunt, & quicquid Conſtans Auguſtus de Roma abſtulerat deprædati ſunt.

CAP. XIIII.

De morte Giſæ ſororis Romoaldi.

CAP. XV.

De pluuiis & tonitruis quæ eo tempore nimiæ factæ ſunt.

CAP. XVI.

Quomodo rex Grimoaldus Traſemundum ducem apud Spoletum ordinauit, eique ſuam filiam in matrimonium tradidit. CAP. XVII.

Quod in Foroiulij poſt Graſulfum Ago ducatum tenuit, & poſt hunc eorum ductor Lupus effectus eſt.

CAP. XVIII.

Quomodo Lupus dux contra Grimoaldum rebellauit.

CAP. XIX.

Quomodo ipſe dux bellum contra Auares geſſit.

CAP. XX.

De morte Lupi ducis, & quomodo Auares Foroiulianorum fines deprædati ſunt.

CAP. XXI.

Quomodo Auares nolentes de Foroiulij exire, Grimoaldi aſtutia expulſi ſunt.

CAP. XXII.

De Warnefrido filio Lupi.

CAP. XXIII.

De Wictari Foroiulianorum duce, & de eius victoria.

CAP. XXIIII.

De morte Wictari, & quomodo ei Landaris

daris ſucceſſit, & de Rodoaldo qui poſt cum ducatum tenuit.

CAP. XXV.

Quomodo Grimoaldus filiam Lupi ducis Romoaldo ſuo filio ſociauit.

CAP. XXVI.

Quomodo Grimoaldus de ſuis contemptoribus ſe vltus eſt.

CAP. XXVII.

Quomodo Grimoaldus Forum populi expugnans deleuit.

CAP. XXVIII.

De odio quod Grimoaldus aduerſus Romanos habuit.

CAP. XXIX.

De Bulgarum duce Alzecone, & quomodo in Beneuento cum ſuis ordinatus eſt.

CAP. XXX.

Quia extincto tyranno Meccetio, Conſtantinus in locum Conſtantis Auguſti Romanorum princeps effectus eſt.

CAP. XXXI.

De ſtella Comete, & de operibus Papæ Doni.

CAP. XXXII.

Quomodo Bertaridus ad regnum Saxonum in Britannia ire diſpoſuit.

CAP. XXXIII.

De morte Grimoaldi regis, & de reuerſione Bertaridi, & regno eius.

CAP. XXXIIII.

De monaſterio quod conſtruxit, vel quod regina eius ædificauit.

CAP. XXXV.

De Bertarido, & regno Cuniberti filij eius. CAP. XXXVI.

De rebellatione Alachis prima, & quomodo in gratiam rediit.

CAP. XXXVII.

De morte Bertaridi, & regno Cuniberti.

CAP. XXXVIII.

Quomodo Alachis palatium Cuniberti inuaſit. CAP. XXXIX.

Quomodo Cunibertus rurſus ſuum palatium ingreſſus eſt.

CAP. XL.

Bellum Alachis aduerſus Cunibertum.

CAP. XLI.

Item bellum Cuniberti & Alachis, & de victoria Cuniberti, & quomodo triumphans Ticinum ingreſſus eſt

EXPLICIVNT CAPITA.

Incipit

LIBER QVINTVS

De geſtis Langobardorum.

1. CAP. I.

CONFIRMATO *itaque Grimoaldus regno apud Ticinum, non multo poſt tempore iam dudum pactam ſibi Ariperti regis filiam, cuius germanum Godebertum extinxerat, duxit vxorem. Beneuentanum vero exercitum, cuius auxilio regnum adeptus erat, multis ditatum muneribus remiſit ad propria. Aliquantos tamen ex eis ſecum habitaturos retinuit, largiſsimas eis tribuens poſſeſsiones.*

CAP. II.

Qui poſtquam comperit Bertaridum profugum Scythiam petiſſe, & apud Cacanum demorari, eidem Cacano Auarum regi per legatos mandauit, vt ſi Bertaridum in ſuo regno detineret, pacem quam Langobardis & ſecum hactenus habuerat, deinceps habere non poſſet. Hæc Auarum rex audiens, aſcito Bertarido dixit ei, vt in quã partem vellet pergeret, ne propter eum Auares cum Langobardis inimicitias contraherent. Bertaridus vero hæc audiens, Italiam

ad Gri-

ad Grimoaldum reuertens repetiit, audierat enim eum clementiſsimum eſſe. Igitur cum ad Laudenſem ciuitatem veniſſet, miſit ante ſe ad Grimoaldum regem Hunulfum ſibi fideliſsimum virum, qui ſuum ei aduentum nuntiaret. Hunulfus vero ad regem veniens, Bertaridum in eius fide aduentare nuntiauit. Hæc ille audiens, fidenter promiſit in ſua eum fide venientem nihil mali paſſurum fore. Inter hæc Bertaridus adueniens, ad Grimoaldum ingreſſus, cum eius ſe veſtigiis aduoluere conatus eſſet, rex eum clementer retinuit, atq; ad os ſuum adoſculumque erexit. Ad quem Bartaridus: Seruus tuus ſum inquit, ſciens te Chriſtianiſsimum & pium eſſe, cum poſsim inter paganos viuere, fretus de tua clementia, ad tua veſtigia veni. Cui rex vt ſolebat iurando ita repromiſit dicens: Per eum qui me naſci fecit, poſtquam in meam fidem ad me veniſti, nihil mali in aliquo patieris, ſed ita de te ordinabo, vt decenter viuere poſsis. Tunc ei in ſpatioſa domo hoſpitiū præbens, eum poſt vitæ laborem, habere requiem iuſsit, præcipiens eidem ex publico victum, & quæcunque eſſent neceſſaria largius miniſtrari. Bertaridus vero cum ad hoſpitium ſibi à rege præparatum veniſſet, mox ad eum Ticinenſium ciuium cæperūt turmæ concurrere, vt eum vel viderent, vel priſtina notitia

titia cognitum ſalutarent. Verum quid nō mala lingua irrumpere poteſt? Mox namque venientes ad regem quidam maligni adulatores, regi denuntiant, quia niſi Bartaridus citius vita priuaretur, ipſe regnum protinus cum vita perderet; aſſeuerantes ob hoc ad eum totam concurrere ciuitatem. Hiis auditis Grimoaldus nimium credulus effectus, & quod promiſerat oblitus, in innocentis Bertaridi ſtatim necem accenditur, conſiliumque iniit, qualiter eum, quia iam hora tardior erat, in craſtinum vita priuaret. Cui denique ad veſperam diuerſos cibos, vina quoque præcipua, variaque potionum genera tranſmiſit, vt eum inebriare poſſet, quatinus multa eadem nocte potatione reſolutus, vinoque ſepultus, de ſua nihil ſalute cogitare valeret. Tunc vnus qui de eius patris obſequio fuerat, cum eidem Bertarido ferculum regium attuliſſet, quaſi eum ſalutaturus, ſub menſa caput mittens, eidem ſecrete, quia rex eum occidere diſponeret, nuntiauit: Bertaridus vero ſtatim ſuo pincernæ præcepit, vt ſibi in fiala argentea non aliud quam aliquātulum aquæ propinaret. Cumque hij qui diuerſi generis potiones ei à rege deferebant, de verbo regis eum rogarent, vt totam fialam biberet, ille in honorem regis ſe totam bibere promittens, parum aquæ libabat de argen-

teo ca-

teo calice. Qui miniſtri dum hæc regi nuntiarent, quod ille auidiſsime biberet, rex lætus reſpondit; Bibat ebrioſus ille, cras enim pariter eadem vina, mixta cum ſanguine refundet. Bertaridus vero Hunulfo citius ad ſe aſcito, de ſua morte ei conſilium regis nuntiauit. Qui ſtatim ad domum ſuam puerum miſit vt ſibi lectiſternia afferret, lectumque ſibi iuxta ſtratum Bertaridi fieri præcepit. Nec mora, rex Grimoaldus ſuos ſatellites direxit, qui domum in qua Bertaridus quieſcebat, ne aliquo modo effugere poſſet, cuſtodire deberent. Cumque cœna finita eſſet, & egreſsis omnibus, Bertaridus tantum & Hunulfus ac veſtiarius Bertaridi remanſiſſent, qui vtique ei ſatis erant fideles, conſilium ei aperuit, & obſecrauit eum vt cum Bertaridus fugeret, ipſe eum quam diu poſſet intra eiuſdem cubiculum quieſcere ſimularet. Cumque ille ſe hoc facturum ſpoſpondiſſet, Hunulfus pannos ſuos lecticarios, & culcitram, vrſinamque pellem, ſupra dorſum ac ceruicem Bertaridi impoſuit, eumque ex conſilio quaſi ruſticanum ſeruum extra ianuam impellere cœpit, multaſque ei iniurias faciens, fuſte eum percutere deſuper & vrgere non ceſſabat, ita vt impulſus atque ictus ſæpius ad terram corrueret. Cumque eundem Hunulfum regis ſatellites qui ad cuſtodiam

poſiti

poſiti erant, requirerent quid hoc eſſet, ſeruus iſte, inquit, nequam lectũ mihi in cubiculo iſtius ebrij Bertaridi ſtrauit, qui in tantum vino plenus eſt, vt quaſi mortuus ita cubet. Sed ſatis eſt quod eius huc vſque amentiam ſecutus ſum, iam deinceps in vita domini regis in domo propria manebo. Hæc illi audientes, & vera quæ audierant eſſe credentes, læti effecti ſunt, & eum pariterque Bertaridum, quem putabant ſeruum, quia opertum ne agnoſceretur habebat caput, locum illis dantes, abire permiſerunt. Illis autem abeuntibus, veſtiarius ille fideliſſimus, obſerato diligenter oſtio remanſit intrinſecus ſolus. Hunulfus vero Bertaridum de muri angulo, qui eſt à parte Ticini fluminis, per funẽ depoſuit, eique quos potuit ſocios coniunxit. Qui arreptis quos in paſtu inuenerant equis, eadem nocte ad Aſtenſem properant ciuitatem, in qua Bertaridi amici manebant. Deinde Bertaridus quantocius Taurinenſem vrbem petens, ac poſt clauſtra Italiæ tranſgreſſus, Francorum ad patriam peruenit. Sicque Deus omnipotens diſpoſitione miſericordi, & innocentem à morte eripuit, & ex animo bona facientem ab offenſione regem ſeruauit.

II. CAP. III.

At vero rex Grimoaldus dum Bertaridum in hoſpi-

in hoſpitio ſuo quieſcere putaret, ab eodem hoſpitio vſque ad palatium ſuum acies hominum hinc & inde aſtare fecit, vt per eorum medium Bertaridus deduceretur, quatinus effugere minime poſſet. Cumque à rege miſsi veniſſent, qui Bertaridum ad palatium euocarent, & ad oſtium in quo eum quieſcere putabant pulſaſſent, veſtiarius ille qui introrſus erat, rogabat eos dicens: Miſericordiam cum eo facite, eumque paululum quieſcere ſinite, quia adhuc de itinere laſſus, grauiſsimo ſomno deprimitur. Quod cum illi adquieuiſſent, hoc ipſum regi nuntiauerunt, quia adhuc Bertaridus graui ſomno quieſceret. Tunc ille: Sic, inquit, heſterno ſero vino ſe adeo oppleuit, vt adhuc vigilare non poſsit? Quibus tamen præcepit, vt mox eum excitatũ ad palatiũ deducerent. Qui venientes ad ianuam cubiculi, in quo Bertaridum ſperabant quieſcere, cœperunt acrius pulſare. Tunc veſtiarius ille rurſum eos rogare cœpit, vt quaſi eundem Bertaridum aliquantulum adhuc dormire permitterent. Qui irati vociferantes iam ſatis ebrioſum illũ quieuiſſe, mox calcibus eiuſdem cubiculi oſtium confringunt, ingreſsique Bertaridum in lectulo requirunt. Quem cum non inueniſſent, ad requiſita eum naturæ reſidere ſuſpicati ſunt. Quem cum nec ibi reperiſſent, veſtiarium illum interrogant,

rogant, quid de Bertarido factum fuiſſet. Quibus ille fugiſſe eum reſpondit. Quem ſtatim capillis apprehenſum furentes, eumque verberantes ad palatium pertrahunt, eumque ad regis præſentiam perducentes, fugæ Bertaridi hunc eſſe conſcium, ideoque morte digniſsimum dicunt. Quem rex dimitti præcepit, eumque per ordinem, qualiter Bertaridus effugiſſet, inquiſiuit. Ille regi vniuerſa ſicut acta fuerant retulit. Tunc rex à circumſtantibus requiſiuit dicens: Quid vobis de homine iſto videtur, qui taliter perpetrauit? Tunc omnes vna voce reſponderunt, eum eſſe dignum multis ſuppliciis excruciatum interire. At rex: Per eum qui me naſci fecit, inquit, dignus eſt homo iſte bene habere, qui ſe pro fide ſui domini morti tradere non recuſauit. Eumq; mox inter ſuos veſtiarios eſſe præcepit, admonens eum vt ſibi eandem fidem, quam erga Bertaridum habuerat, ſeruaret: multa ſe ei commoda largiturum promittens. Cum rex requireret quid de Hunulfo factum fuiſſet, nuntiatum eſt ei quod in beati Archangeli Michaëlis baſilicam confugium feciſſet. Qui mox ad eum miſit, ſponte promittens quod nihil pateretur mali, tantum in ſua fide veniret. Hunulfus vero talem regis promiſsionem audiens, mox ad palatium venit, atque ad regis veſtigia prouolutus,

uolutus, interrogatus ab eo eſt, quomodo aut qualiter Bertaridus euadere potuiſſet. At ille cum ei cuncta ex ordine retuliſſet, rex eius fidem & prudentiam collaudans, omnes facultates eius, & quicquid habere poterat, eidem clementer conceſsit.

CAP. IIII.

Cumque poſt aliquod tempus rex Hunulfum inquireret, vtrum vellet ipſis diebus cum Bertarido eſſe? ille iureiurando ait, cum Bertarido prius ſe velle mori, quam vſquam alibi in ſummis deliciis viuere. Tunc rex veſtiarium illum requiſiuit, dicens, vtrum melius ei eſſet ſecum in palatio manere, an cum Bertarido in peregrinatione degere. Qui cum ei ſimilia, ſicut & Hunulfus, reſpondiſſet; rex eorum verba benigne ſuſcipiens, eorumque fidem collaudans, praecepit Hunulfo vt quicquid vellet de domo ſua tolleret, pueros ſcilicet & equos, & diuerſam ſupellectilem, & ad Bertaridum illæſus properaret. Pari etiam modo & veſtiarium illum abſoluit. Qui omnia ſua ſecundum benignitatem regis ſufficienter tollentes, cum eiuſdem regis adiutorio Francorum in patriam ad ſuum dilectum Bertaridum ſunt profecti.

Cap. V.

Hac tempeſtate Francorum exercitus de prouincia egrediens, in Italiam introiuit: contra quos Grimoaldus cum Langobardis progreſſus, hac eos arte decepit. Fugere quippe ſe eorum impetum ſimulans, caſtra ſua ſimul cum tentoriis, & diuerſis pariter referta bonis, præcipuéque vini optimi copia, abductis hominibus omnino vacua reliquit. Quo dum Francorum acies adueniſſent, exiſtimantes Grimoaldum cũ Langobardis pauore deterritos caſtra integra reliquiſſe, mox læti effecti certatim cuncta inuadunt, cœnamque affluentiſſimam inſtruunt. Qui dum diuerſis epulis, multoque degrauati vino ſomnoque quieuiſſent, Grimoaldus ſuper eos poſt noctis medium irruens, tanta eos cæde proſtrauit, vt vix pauci ex eis elapſi, ad patriam valuerunt repedare. Qui locus vbi hoc geſtum eſt prælium Francorum, vſque hodie Riuus appellatur, nec longe diſtat ab Aſtenſis ciuitatis mœnibus.

IIII. ## Cap. VI.

Hiis diebus Conſtantinus Auguſtus, qui & Conſtans eſt appellatus, Italiam de Langobardorum manu eruere cupiens, Conſtantinopoli egreſſus per littoralia iter habens, Athenas venit,

indeque mare tranſgreſſus, Tarentum applicuit. Qui tamen prius ad ſolitarium quendam, qui prophetiæ ſpiritum habere dicebatur, abiit, ſtudioſe ab eo ſciſcitans, vtrum gentem Langobardorum, quæ in Italia habitabat, ſuperare & obtinere poſſet. A quo cum ſeruus Dei ſpatium vnius noctis expetiſſet, vt pro hoc ipſo dominum ſupplicaret, facto mane ita eidem Auguſto reſpondit: Gens Langobardorum ſuperari modo ab aliquo non poteſt, quia regina quædam ex alia prouincia veniens, baſilicam beati Iohannis baptiſtæ in Langobardorum finibus conſtruxit, & propter hoc ipſe beatus Iohannes pro Langobardorum gente continue intercedit. Veniet autem tempus quando ipſum oraculum habebitur deſpectui, & tunc gens ipſa peribit. Quod nos ita factum eſſe probauimus, quia ante Langobardorum perditionem, eandem beati Iohannis baſilicam, quæ vtique in loco qui Modicia dicitur eſt conſtituta, per viles perſonas ordinari conſpeximus, ita vt indignis & adulteris non pro vitæ merito, ſed præmiorum datione, iſdem locus venerabilis largiretur.

CAP. VII.

Igitur cum, vt diximus, Conſtans Auguſtus Tarentum veniſſet, egreſſus exinde Beneuen-

ſanorum fines inuaſit, omneſque pene per quas venerat Langobardorum ciuitates cepit. Luceriam quoque opulentam Apuliæ ciuitatem expugnatam fortius inuadens diruit, & ad ſolum vſque proſtrauit. Arentiam ſane propter munitiſsimam loci poſitionem, capere minime potuit. Deinde cum omni ſuo exercitu Beneuentum circumdedit, & eam vehementer expugnare cæpit, vbi tunc Romoaldus Grimoaldi filius, adhuc iuuenculus ducatum tenebat. Qui ſtatim vt Imperatoris aduentum cognouit, nutricium ſuum nomine Seſualdum ad patrem Grimoaldum trans Padum direxit, obſecrans vt quantocius veniret, filioque ſuo ac Beneuentanis, quos ipſe nutrierat, potenter ſuccurreret. Quod Grimoaldus rex audiens, ſtatim cum exercitu filio laturus auxilium, Beneuentum pergere cæpit. Quem plures ex Langobardis in itinere relinquentes, ad propria remearunt, dicentes: quia expoliaſſet palatium, & iam non reuerſurus repeteret Beneuentum. Interim Imperatoris exercitus Beneuentum diuerſis machinis vehementer expugnabat, è contra Romoaldus cum Langobardis fortiter reſiſtebat. Qui quamuis cum tanta multitudine congredi manu ad manum, propter paucitatem exercitus, non auderet, frequenter tamen cum expeditis iuuenibus hoſtium

caſtra

caſtra irrumpens, magnas eiſdem inferebat vndique clades. Grimoaldus eius pater cum iam iamque properaret, eundem nutricium eius de quo præmiſimus, ad filium miſit, qui ei ſuum aduentum nuntiaret. Qui cum prope Beneuentum veniſſet, à Græcis captus, imperatori delatus eſt. Qui ab eo vnde veniret requirens, ille ſe à Grimoaldo rege venire, eundemque regem citius aduentare nunciauit. Statimque Imperator exterritus conſilium cum ſuis iniit, quatinus cum Romoaldo paciſceretur, vt Neapolim poſſet reuerti.

CAP. VIII.

Accepta ita obſide Romoaldi ſorore, cui nomen Giſa fuit, cum eodem pacem fecit. Eius vero nutricium Seſualdum ad muros duci præcepit, mortem eidem minatus, ſi aliquid Romoaldo aut ciuibus de Grimoaldi aduentu nuntiaret, ſed potius aſſeueraret eundem minime venire poſſe. Quod ille ita ſe facturum vt ei præcipiebatur promiſit; ſed cum prope muros aduenìſſet, velle ſe Romoaldum videre dixit. Qui Romoaldus cum citius aduenìſſet, ſic ad eum locutus eſt: Conſtans eſto domine Romoalde, & habens fiduciam noli turbari, quia tuus genitor citius tibi auxilium præbiturus aderit. Nam ſcias eum

hac nocte iuxta Sangrum fluuium cum valido exercitu manere, tantum obſecro vt miſericordiam exhibeas meæ vxori & filiis, quia gens iſta perfida me viuere non ſinet. Cumque hoc dixiſſet, iuſſu Imperatoris caput eius abſciſum eſt, atque cum belli machina, quam petrariam vocant, in vrbem proiectum eſt. Quod caput Romoaldus ſibi deferri iuſsit, idque lachrymans oſculatus eſt, dignoque in loculo tumulari præcepit.

CAP. IX.

Metuens igitur Imperator ſubitum Grimoaldi regis aduentum, dimiſſa Beneuenti obſidione, Neapolim proficiſcitur. Cuius tamen exercitum Mittola Capuanus Comes iuxta fluenta Caloris fluminis, in loco qui vſque hodie Pugna dicitur, vehementer attriuit.

v.

CAP. X.

Poſtquam vero Imperator Neapolim peruenit, vnus ex eius optimatibus, cui nomen Saburrus erat, ab Auguſto vt fertur viginti milia militum expetiit, ſeque cum Romoaldo pugnaturum victoremque ſpopondit. Qui cum accepto exercitu ad locum cui Forinus nomen eſt adueniſſet, ibique caſtra poſuiſſet, Grimoaldus qui iam Beneuentum aduenerat, hæc audiens,

contra

contra eum proficiſci voluit. Cui filius Romoaldus, non eſt opus, inquit, ſed tantum partem nobis de exercitu veſtro tribuite. Ego Deo fauente cum eo pugnabo, & cum vicero maior vtique gloria veſtræ potentiæ adſcribetur. Factumque eſt, & accepta aliqua parte de patris exercitu, pariterque cum ſuis hominibus contra Saburrum proficiſcitur. Qui priusquam bellum cum eo iniret, à quatuor partibus tubas inſonare præcepit, moxque ſuper eos audenter irruit. Cumque vtraque acies forti intentione pugnarent, tunc vnus de exercitu regis nomine Amalongus, qui regium contum ferre erat ſolitus, quendam Græculum eodem conto vtriſque manibus fortiter percutiens, de ſella ſuper quam equitabat ſuſtulit, eumque in aëra ſuper caput ſuum leuauit. Quod cernens Græcorum exercitus, mox immenſo pauore perterritus, in fugam conuertitur, vltimaque pernicie cæſus, ſibi fugiendo mortem, Romoaldo & Langobardis victoriam peperit. Ita Saburrus qui ſe imperatori ſuo victoriæ tropheũ de Langobardis promiſerat patrare, ad eum cũ paucis remeans, ignominiam deportauit. Romoaldus vero patrata de inimicis victoria, Beneuentum triumphans reuerſus eſt, patrique gaudium & cunctis ſecuritatem ſublato hoſtium timore conuexit.

CAP. XI.

At vero Conſtans Auguſtus, cum nihil ſe contra Langobardos geſſiſſe conſpiceret, omnes ſæuitiæ ſuæ minas contra ſuos, hoc eſt Romanos retorſit. Nam egreſſus Neapoli Romam perrexit. Cui ſexto ab vrbe miliario Vitalianus Papa cum ſacerdotibus & Romano populo occurrit. Qui Auguſtus cum ad beati Petri limina perueniſſet, obtulit ei pallium auro textum: & manens apud Romanos diebus duodecim, omnia quæ fuerant antiquitus inſtituta ex ære in ornamentum ciuitatis depoſuit, in tantum vt etiam baſilicam beatæ Mariæ, quæ aliquando Pantheon vocabatur, & conditum fuerat in honorem omnium deorum, & iam ibi per conceſſionem ſuperiorum principum, locus erat omnium martyrum, diſcooperiret, tegulaſque æreas exinde auferret, eaſque ſimul cum aliis omnibus ornamentis, Conſtantinopolim tranſmitteret. Deinde reuerſus Imperator Neapolim, itinere terreno perrexit in ciuitatem Regium. Ingreſſuſque Siciliam per indictionem ſeptimam, habitauit in Siracuſa, & tales afflictiones impoſuit populo ſeu habitatoribus vel poſſeſſoribus Calabriæ, Siciliæ, Africæ, atque Sardiniæ, quales antea nunquam auditæ ſunt, ita vt etiam vxores à maritis,

ritis, vel filij à parentibus ſepararentur. Sed & alia multa & inaudita illarum regionum populi ſunt perpeſſi, ita vt nulli ſpes vitæ remaneret. Nam & vaſa & cimelia ſanctarum Dei Eccleſiarum, imperiali iuſſu & Græcorum auaritia ſublata ſunt. Manſit autem Imperator in Sicilia ab indictione ſeptima vſque in duodecimam: ſed tandem tantarum iniquitatum pœnas luit, atque dum ſe in balneo lauaret, à ſuis extinctus eſt.

CAP. XII. VI.

Interfecto igitur apud Siracuſas Conſtante Imperatore, Mecetius in Sicilia regnum arripuit, ſed abſque Orientalis exercitus voluntate. Contra quem Italiæ militiæ milites, alij per Hiſtriam, alij per partes Campaniæ, alij verò à partibus Africæ & Sardiniæ venientes, vehementer in Siracuſas irruerunt, eumque vita priuauerunt. Multi ex iudicibus eius detruncati, multique Conſtantinopolim perducti ſunt: cum quibus pariter & falſi Imperatoris caput eſt deportatum.

CAP. XIII.

Hæc audiens gens Sarracenorum, quæ Alexandriam & Ægyptum peruaſerat, ſubito cum multis nauibus venientes Siciliam inuadunt,

Siracuſas ingrediuntur, multamque ſtragem faciunt populorum, vix paucis euadentibus qui per munitiſſima caſtra & iuga confugerant montium. Auferentes quoque prædam nimiam, & omne illud quod Conſtans Auguſtus à Roma abſtulerat ornatum in ære & diuerſis ſpeciebus, ſicque Alexandriam reuerſi ſunt.

Cap. XIIII.

Porro regis filia, quam de Beneuento obſidem nomine Giſa ſublatam diximus, Siciliam veniens diem clauſit extremum.

Cap. XV.

Hoc tempore tantæ pluuiæ tantaque tonitrua fuerunt, quanta ante nullus meminerit hominum, ita vt innumera hominum & animantium milia fulminibus eſſent perempta. Eo anno legumina, quæ propter pluuias colligi nequiuerant, iterum renata & ad maturitatem vſque perducta ſunt.

VII. ## Cap. XVI.

At vero Grimoaldus ereptis Beneuentanis & eorum prouinciis à Græcis, apud Ticinum ad palatium ſuum repedare diſponens, Traſemundum qui dudum Capuæ comes fuerat, & ei ad perci-

percipiendum regnum ſtrenuiſsime paruerat, data ei in matrimonium ſua filia, Romoaldi altera ſorore, eum poſt Attonem, de quo ſuperius diximus, apud Spoletum ductorem fecit, indeque Ticinum reuerſus eſt.

CAP. XVII.

Siquidem, vt ſuperius præmiſeramus, Graſulfo Foroiulianorum duce defuncto, ſucceſſor eius in ducatu Ago datus, de cuius nomine vſque hodie domus quædam intra Forum Iulij conſtituta, domus Agonis appellatur. Quo Agone mortuo, Foroiulianorum ductor Lupus efficitur. Hic Lupus in Grados inſulam, quæ non longe ab Aquileia eſt, cum equeſtri exercitu, per ſtratam quæ antiquitus per mare facta fuerat introiuit. Et deprædata ipſa ciuitate, Aquileienſis eccleſiæ theſauros exinde auferens deportauit. Huic Lupo quando Grimoaldus Beneuentum perrexit, ſuum palatiū commendauit.

CAP. XVIII.

Qui Lupus dum rege abſente multa inſolenter apud Ticinum egiſſet, quippe quia eum reuerſurum non æſtimaret, reuertente rege ſciens eidem ea quæ nō recte geſſerat diſplicere, Forum-Iulij petens, contra eundem regem ſuæ nequitiæ conſcius rebellauit.

CAP.

CAP. XIX.

Tunc Grimoaldus nolens ciuile bellum inter Langobardos excitare, regi Auarum Cacano mandauit, vt in Foroiuly contra Lupum ducem cum exercitu veniret, eumque bello proteреret. Quod & factum eſt. Nam veniente Cacano cum magno exercitu in loco qui Fluuius dicitur, ſicut nobis retulerunt ſeniores viri qui in ipſo bello fuerunt, per tres dies Lupus dux cum Foroiulianis, aduerſus Cacani exercitũ conflixit. Et prima quidem die validum eius exercitum paucis ſuis vulneratis proſtrauit; ſecunda vero die iam aliquantis e ſuis vulneratis & mortuis, pari modo multos ex Auaribus extinxit. Tertia vero die iam pluribus ex ſuis ſauciatis, ſiue peremptis, nihilominus magnum Cacani exercitum deleuit, prædamque copioſam inuaſit. At vero die quarto tantam ſuper ſe multitudinem conſpexerunt venientem, vt vix per fugam euadere poſſent.

CAP. XX.

Ibi itaque Lupo duce perempto, reliqui qui remanſerant, ſeſe per caſtella communiunt. Auares vero per omnes eorum fines diſcurrentes, cuncta rapinis inuadunt, vel ſuppoſito igne combu-

comburunt. Qui cum per aliquot dies hoc facerent, à Grimoaldo eis mandatum eſt, vt iam à deuaſtatione quieſcerent. Qui legatos ad Grimoaldum mittunt dicentes, Forumiulij ſe minime relicturos, quam armis propriis cõquiſiſſent.

CAP. XXI. VIII.

Tunc Grimoaldus neceſſitate cõpulſus exercitum coadunari præcepit, quatinus Auares de ſuis finibus exturbaret. In medio itaque campo ſua caſtra cõtra Auarũ hoſtium componens, cum exercitus partem exiguam haberet, & Cacanus ad eum legatos mitteret, eoſdem ipſos quos habebat diuerſo habitu variiſque inſtructos armis, ante oculos legatorum per dies aliquot, quaſi nouus iugiter exercitus aduentaret, frequenter tranſire fecit. Auarum vero legati dum eundem ipſum exercitum, aliis & aliis modis præterire conſpiciunt, immenſam Langobardorum multitudinem eſſe crediderunt. Quibus Grimoaldus ita dixit; Cum omni quam vidiſtis exercitus multitudine ſtatim ſuper Cacanum irruam, & Auarum exercitus diſperdam, niſi de Foroiulianorum finibus velociter exierint. Hiis viſis & auditis, legati Auarorum cum hæc ſuo regi nuntiaſſent, mox cum omni ſuo exercitu ad proprium reuerſus eſt regnum.

IX. CAP. XXII.

Denique Lupo hoc modo vt præmiſimus interempto, Warnefridus eius filius voluit in loco patris apud Forumiuly obtinere ducatum. Sed metuens Grimoaldi regis vires, fugit ad Sclauouorum gentem in Carnuntum, quod corrupte vocitant Carantanum. Qui poſtea cum Sclauis adueniens, quaſi ducatum eorum viribus reſumpturus, apud Nemas caſtrum, quod non longe à Foroiuly diſtat, irruentibus ſuper ſe Foroiulianis, extinctus eſt.

CAP. XXIII.

Deinde ordinatus eſt apud Forumiuly dux Wectari, qui fuit oriundus de Vincentina ciuitate, vir benignus & populum ſuauiter regens. Hunc cum audiſſet Sclauorum gens Ticinum profectum eſſe, congregata valida multitudine, voluerunt ſuper Foroiulianorũ caſtrum irruere. Et venientes caſtra metati ſunt in loco qui Broxas dicitur, non longe à Foroiuly. Secundum diuinam autem diſpoſitionem contigit, vt dux Wectari ſuperiori veſpere à Ticino reuerteretur neſcientibus Sclauis. Cuius Comites cum ad propria (vt aſſolet fieri,) remeaſſent, ipſe hoc nuntium de Sclauis audiens, cum paucis viris,

hoc

hoc eſt cum viginti quinque contra eos progreſſus eſt. Quem Sclaui cum tam paucis venire conſpicientes, irriſerunt dicentes, Patriarcham contra ſe cum clericis aduentare. Qui cum ad pontem Natiſonis fluminis, qui ibidem eſt vbi Sclaui reſidebant, propinquaſſet, caſsidem ſibi de capite auferens, vultum ſuum Sclauis oſtendit, erat enim caluo capite. Quem dum Sclaui quia ipſe eſſet Wectari cognouiſſent, mox perturbati Wectari adeſſe clamitant. Deoque eos exterrente plus de fuga, quam de prælio cogitant. Tunc ſuper eos Wectari cum paucis quos habebat irruens, tanta eos ſtrage proſtrauit, vt ex quinque milibus viris vix pauci qui euaderent remanerent.

CAP. XXIIII.

Poſt hunc Wectari Laudari apud Forumiulij ducatum tenuit. Quo defuncto, ei Rodoaldus in ducatum ſucceſsit.

CAP. XXV. X.

Mortuo igitur vt diximus Lupo duce, Grimoaldus rex filiam eius nomine Theuderadam, ſuo filio Romoaldo, qui Beneuentum regebat, in matrimonium tradidit. Ex qua tres filios, hoc eſt Grimoaldum, Giſulfum, nec non & Arichis genuit.

CAP.

CAP. XXVI.

Rex quoque Grimoaldus de omnibus illis qui eum quando Beneuentum profectus fuerat deſeruerunt, ſuas iniurias vltus eſt.

CAP. XXVII.

Sed & Forumpopilij, Romanorum ciuitatem, cuius ciues eidem aduerſa quædam intulerant, Beneuentum proficiſcenti, miſſoſque illius euntes & redeuntes à Beneuento ſæpius læſerant, hoc modo deleuit. Quadrageſimerum tempore per Alpem Bardonis Tuſciam ingreſſus, neſcientibus omnino Romanis, in ipſo Sacratiſſimo Sabbato Paſchali, ſuper eandem ciuitatem, ea hora qua baptiſmus fiebat, inopinate irruit, tantamque occiſorum ſtragem fecit, vt etiam Diaconos ipſos qui infantulos baptizabant, in ipſo ſacro fonte perimeret. Sicque eandem vrbem deiecit, vt vſque hodie pauciſſimi in ea commaneant habitatores.

CAP. XXVIII.

Erat quidem Grimoaldo contra Romanos non mediocre odium, pro eo quod eius quondam germanos Taſſionem & Cacconem in ſua fide decepiſſent. Quam ob cauſam Opitergium ciuitatem, vbi ipſi extincti ſunt, funditus deſtruxit,

xit, eorumq́; qui ibi aderant fines, Foroiulianis Taruiſianiſque & Cenetenſibus diuiſit.

Cap. XXIX. XI.

Per hæc tempora Bulgarorum dux Alzeco nomine, incertum quamob cauſam à ſua gente digreſſus, Italiam pacifice introiens, cum omni ſui ducatus exercitu, ad regem Grimoaldum venit, ei ſe ſeruiturum atque in eius patria habitaturum promittens. Quem ille ad Romoaldum filium ſuum Beneuentum dirigens, vt ei cum ſuo populo loca ad habitandum concedere deberet præcepit. Quos Romoaldus gratanter excipiens, eiſdem ſpatioſa ad habitandum loca, quæ vſque ad illud tempus deſerta erant contribuit, ſcilicet Sepianum, Bouianũ, & Iſerniam, & alias cum ſuis territoriis ciuitates, ipſumque Alzeconem mutato dignitatis nomine de duce Gaſtaldium vocitari præcepit. Qui vſque hodie in his vt diximus locis habitantes, quamquam & Latine loquantur, linguæ tamen propriæ vſum minime amiſerunt.

Cap. XXX.

Igitur extincto, vt diximus, apud Siciliam Conſtante Auguſto, punitoque qui ei ſucceſſerat Mecentio Tyranno, Romanorum regnum Conſtantinus Conſtantij Auguſti filius ſuſce-

pit regendum, Romaniſque principatus eſt annis decem & ſeptem. Conſtantini ſane temporibus Theodorus Archiepiſcopus & Adrianus abbas viri æque doctiſſimi, à Vitaliano Papa miſſi in Britanniam, plurimas eccleſias Anglorum doctrinæ eccleſiaſticæ fruge fœcundarunt. E quibus Theodorus Epiſcopus peccantium iudicia, quantis ſcilicet annis pro vno quoque peccato quis pœnitere debeat, mirabili & diſcreta conſideratione deſcripſit.

CAP. XXXI.

In ſequenti poſt tempore menſe Auguſto, à parte Orientis ſtella Cometes apparuit nimis fulgentibus radiis, quæ poſt in ſemetipſam reuerſa diſparuit. Nec mora, grauis peſtilentia ab eadem parte orientis ſecuta, Romanum populum deuaſtauit. His diebus Donus Papa Romanæ eccleſiæ locum qui Paradiſus dicitur, ante baſilicam beati apoſtoli Petri, candidis & magnis marmoribus mirifice ſtrauit.

CAP. XXXII.

Hac tempeſtate Francorum regnum apud Gallias Dagobertus regebat, cum quo rex Grimoaldus pacis firmiſſimæ fœdus inierat. Cuius Grimoaldi vires Bertaridus etiam apud Fran-

corum

eorum patriam conſtitutus metuens, egreſſus è Gallia, ad Britanniam inſulam Saxonumque regem properare diſponit.

CAP. XXXIII. XII.

At vero Grimoaldus cum nono die poſt phlebotomiam in ſuo palatio conſtitutus, accepto arcu columbam ſagitta percutere niſus eſſet, eius brachij vena dirupta eſt. Cui, vt ferunt, medici venenata medicamina ſupponentes, eum ab hac funditus priuauerunt luce. Hic edicto quod Rothari rex compoſuerat, aliqua quoque capitula legis quæ ei vtilia viſa ſunt adiecit. Fuit autem corpore prævalidus, audacia primus, caluo capite, barba prominenti, non minus conſilio quam viribus decoratus. Sepultum eſt autem eius corpus in baſilica beati Ambroſij confeſſoris, quam dudum ipſe intra Ticinenſem conſtruxerat ciuitatem. Hic poſt mortem Ariperti regis, expleto iam anno vno & menſibus tribus, Langobardorum regnum inuaſit, regnauitque ipſe annis nouem, relicto Garibaldo filio ſuo, quem ei Ariperti regis filia genuerat, rege adhuc puerilis ætatis.

XIII. *Igitur, vt dicere cœperamus, Bertaridus egreſſus de Gallia nauem aſcendit, vt ad Britanniam inſulam ad regnum Saxonū tranſmearet. Cumque iam aliquantum per pelagus nauigaſſet, vox*

à littore audita eſt inquirentis vtrum Bertaridus in eadem naue conſiſteret? Cui cum reſponſum eſſet quod Bertaridus ibi eſſet, ille qui clamabat ſubiunxit: Dicite illi, reuertatur in patriam ſuam, quia tertia dies eſt hodie, quod Grimoaldus ab hac ſubtractus eſt luce. Quo audito Bertaridus ſtatim poſt ſe reuerſus eſt, veniensque ad littus inuenire perſonam non potuit, quæ ei de Grimoaldi morte nuntiauit. Vnde arbitratus eſt, non hunc hominem, ſed diuinum nuntium fuiſſe. Exindeque ad patriam rediens, cum ad clauſtra Italiæ veniſſet, iam ibi omnia obſequia Palatina, omnemque regiam dignitatem, cum magna Langobardorum multitudine præparatam eſſe reperit. Exinde itaque Bertaridus Ticinum reuerſus, exturbato Garibaldo puerulo à regno, ab vniuerſis Langobardis menſe tertio poſt mortem Grimoaldi in regnum leuatus eſt. Erat autem vir pius, fide catholicus, iuſtitiæ tenax, pauperumque largiſsimus nutritor. Qui ſtatim Beneuentum miſit, exindeque Rodelindam ſuam coniugem & Cunibertum filium ſuum reuocauit.

CAP. XXXIIII.

Qui vt regni iura ſuſcepit, in loco illo, qui à parte fluminis Ticini eſt, vnde ipſe olim fugerat,

gerat, monaſterium quod Nouum appellatur, domino & liberatori ſuo, in honorem ſanctæ virginis & martyris Agathæ conſtruxit. In quo multas virgines aggregauit, rebuſque diuerſis pariterque ornamentis eundem locum ditauit. Regina vero vxor eius Rodelinda baſilicam ſanctæ Dei genitricis extra muros eiuſdem ciuitatis Ticinenſis, quæ ad Perticas appellatur, opere mirabili condidit, ornamentiſque mirificis decorauit. Ad Perticas autem locus ipſe ideo dicitur, quia ibi olim perticæ, id eſt trabes erectæ ſteterant, quæ ob hanc cauſam iuxta morem Langobardorum poni ſolebant. Si quis enim in aliquam partem, aut in bello aut quomodocunque extinctus fuiſſet, conſanguinei eius intra ſepulchra ſua perticam figebant, in cuius ſummitate columbam ex ligno factã ponebant, quo illuc verſa eſſet, vbi illorum dilectus obiſſet, Scilicet ut ſciri poſſet in quam partem is qui defunctus fuerat quieſceret.

CAP. XXXV. XIIII.

Igitur Bertaridus cum ſolus per annos ſeptem regnaſſet, octauo iam anno Cunibertum filium ſuum in regno conſortem aſciuit, cum quo pariter per decem annos regnauit.

Cap. XXXVI.

Cumque in magna pace degerent, & ex omni parte in circuitu tranquillitatem haberent, ſurrexit contra eos filius iniquitatis, Alachis nomine, per quem in regno Langobardorum perturbata pace, maximæ populorum factæ ſunt ſtrages. Hic dum dux eſſet in Tridentina ciuitate, cū comite Baioariorum, quem illi Grauionem dicunt, qui Bauzanum & reliqua caſtella regebat, conflixit, eumque mirifice ſuperauit. Qua de cauſa elatus, etiam contra regem ſuum Bertaridum manum leuauit, atque ſe intra Tridentinum caſtellum rebellans communiuit. Contra quem rex Bertaridus progreſſus, cum eum extrinſecus obſideret, inopinate ſubito Alachis cum ſuis ciuitatem egreſſus, regis caſtra protriuit, regemque ipſum fugam petere compulit. Qui tamen poſtmodum faciente Cuniberto regis filio, qui eum iam olim diligebat, in regis Bertaridi gratiam reuerſus eſt. Qui rex cum eum interficere aliquotiens voluiſſet, Cunibertus eius filius hoc fieri ſemper prohibuit, reputans eum de reliquo fidelem exiſtere. Nec deſtitit apud patrem obtinere quinetiam ei ducatum Brexiæ contribueret, reclamante ſæpius patre, quod in ſuam hoc Cunibertus perniciem face-

ret, qui hoſti ſua ad regnandum vires præberet. Brexiana denique ciuitas magnam ſemper nobilium Langobardorum multitudinem habuit, quorum auxilio metuebat Bertaridus Alachis potentiorem fore. His diebus Rex Bertaridus in ciuitate Ticinenſi portam contiguam palatio, quæ & Palatinenſis dicitur, opere mirifico conſtruxit.

CAP. XXXVII.

Qui cum decem & octo annis, & primum ſolus, & poſt cum filio regnum tenuiſſet, ab hac luce ſubtractus eſt, corpuſque illius iuxta baſilicam domini ſaluatoris, quam Aripertus eius genitor conſtruxerat, ſepultum eſt. Fuit autem ſtatura decens, corpore plenus, mitis per omnia & ſuauis. At vero Cunibertus rex Hermelindam ex Saxonum Anglorum genere duxit uxorem. Quæ cum in balneo Theodotem puellam ex nobiliſſimo Romanorum genere ortam, eleganti corpore, & flauis prolixiſque capillis pene uſque ad pedes decoratam vidiſſet, eius pulchritudinem ſuo viro Cuniberto regi laudauit. Qui ab uxore hoc libenter audire diſſimulans, in magnum tamen puellæ exarſit amorem. Nec mora, venatum in ſiluam quam Vrbem appellant perrexit, ſecumque ſuam coniugem Hermelindam venire præcepit. Qui exinde noctu

egrediens Ticinum rediit, & ad ſe Theodotem puellam venire faciens, cũ ea concubuit. Quam tamen poſtea in monaſterium, quod de illius nomine intra Ticinum appellatum eſt, miſit.

XV. CAP. XXXVIII.

Alachis vero iam dudum conceptam iniquitatem parturiens, annitentibus Aldone & Grauſone Brexianis ciuibus, ſed & aliis multis ex Langobardis, oblitus tantorum beneficiorum, quæ in eum rex Cunibertus impenderat, oblitus etiam iuſiurandi, quo ei ſe fideliſſimum eſſe ſpoponderat cum Cunibertus abeſſet, regnum eius & palatium intra Ticinum poſitum inuaſit. Quod Cunibertus vbi erat audiens, ad inſulam quæ intra lacum Larium non longe à Como eſt confugit, ibique ſe fortiter communiuit. Facta eſt autem magna tribulatio omnibus qui eum diligebant, & maximè ſacerdotibus & clericis, quos omnes Alachis exoſos habebat. Erat autem eo tempore Ticinenſis eccleſiæ epiſcopus, vir domini Damianus, ſanctitate præcipuus, liberalibus artibus ſufficienter inſtructus. Is cum Alachis palatium inuaſiſſe conſpiceret, ne quid ab eo ipſe vel ſua eccleſia aduerſi pateretur, Thomam diaconum ſuum, ſapientem ſcilicet & religioſum virum ad eum miſit, per quem eidem

Alachis benedictionem ſanctæ eccleſiæ ſuæ tranſmiſit. Nuntiatum eſt Alachis Thomam diaconum ante fores aſtare, benedictionemque ab Epiſcopo detuliſſe. Tunc Alachis, qui vt diximus omnes clericos odio habebat, ita inquit ad ſuos. Ite dicite illi: Si munda femoralia habet, intret; ſin autem aliter, foris contineat pedem. Thomas vero cum hos ſermones audiſſet, ita reſpondit: Nuntiate ei quia munda femoralia habeo, quippe qui ea hodie lota indutus ſum. Cui Alachis: Ite iterato, & dicite illi quia ego non dico de femoralibus, ſed de iis quæ intra femoralia habentur. Ad hæc Thomas ita reſpondit: Ite dicite illi: Deus ſolus poteſt in me in his cauſis reprehenſionem inuenire, nam ille nullatenus poteſt. Cumque eundem diaconum Alachis ad ſe ingredi feciſſet, aſpere ſatis & obiurgando locutus eſt cum eo. Tunc omnes clericos & ſacerdotes pauor & odium tyranni inuaſit, eſtimantes ſe eius feritatem tolerare omnino non poſſe. Cœperuntque amplius Cunibertum deſiderare, quoniam peruaſorem regni ſuperbum, execrationi haberent. Sed non diu eius feritas & cruda barbaries peruaſum regnum obtinuit.

CAP. XXXIX. XVI.

Denique cum die quadam ſolidos ſuper men-

ſam numeraret, vnus tremiſsis de eadem menſa cecidit, quem filius Aldonis adhuc puerulus de terra colligens, eidem Alachis reddidit. Ad quem Alachis ſperans puerulum parum intelligere, ita locutus eſt: Multos ex iis genitor tuus habet, quos mihi in proximo ſi Deus voluerit daturus eſt. Qui puer cum veſpere domum ad patrem regreſſus eſſet, eum ſuus genitor requiſiuit ſi quid in illo die rex locutus fuiſſet. Ille patri omnia vt facta fuerant, & quod ſibi rex dixerat nuntiauit. Audiens hæc Aldo vehementer pertimuit, fratremque ſuum Grauſonem aſcitum, ei omnia quæ rex maligne locutus fuerat nuntiauit. Qui mox cum amicis & his quibus credere poterant, conſiliũ inierunt qualiter Alachis tyrannum regno priuarent, priuſquam ipſe eis aliquam læſionem facere poſſet. Qui maturius ad palatium profecti, ita Alachis dixerunt: Quid dignaris in ciuitate reſidere? ecce omnis ciuitas & vniuerſus populus tibi fidelis exiſtit, & ebriaſus ille Cunibertus ita diſſolutus eſt, vt iam vltra nullas poſsit habere vires. Egredere & vade in venationem, & exerce te cum iuuenibus tuis, nos autem cum reliquis fidelibus tuis defendemus tibi hanc ciuitatem. Sed & ita tibi repromittimus, vt in proximo inimici tui Cuniberti caput afferamus. Qui eorum verbis per-

ſuaſus,

ſuaſus, ciuitatem egreſſus, atque ad Vrbem vaſtiſsimam ſiluam profectus eſt, ibique ſe iocis & venationibus exercere cœpit. Aldo vero & Grauſo euntes ad lacum Commacinum, ingreſſique nauem, ad Cunibertum profecti ſunt. Ad quem venientes, eius pedibus prouoluti, ſe contra eum nequiter egiſſe profeſsi ſunt, eiq; quid Alachis malitioſe cõtra eos locutus fuerat, vel quale ipſi ad eius perditionem conſilium eidem dederunt, nunciauerunt. Quid plura? Fleuerunt pariter & inter ſe ſacramenta dederunt, diem ſtatuentes in quo Cunibertus veniret, vt ipſi ciuitatem Ticinenſem contraderent. Quod & factum eſt. Nam die ſtatuto Cunibertus Ticinum adueniens ab eis libentiſsime ſuſceptus, palatium ſuum ingreſſus eſt. Tunc omnes ciues, & præcipue Epiſcopus, ſacerdotes quoque & clerici, iuuenes & ſenes, certatim ad eum concurrentes, omneſque eum lacrymis amplexantes, Deo gratias de eius reuerſione inæſtimabili gaudio repleti conclamabant. Quos omnes ille vt potuit conſolans oſculatus eſt. Nuntius ſubito ad Alachis peruenit, adimpleſſe Aldonem & Grauſonem quod ei promiſerant, & caput Cuniberti attuliſſe, & non ſolum caput, ſed & totum corpus, eumque affirmans in palatio ſedere. Quod ille audiens, animo conſternatus eſt,

multaque

multaque contra Aldonem & Grauſonem furibundus & frendens comminans, exinde egreſſus, per Placentiam ad Auſtriam rediit, ſingulaſque ciuitates partim blanditiis partim viribus ſibi ſocias aſciuit. Nam Vincentiã veniens, contra eum eius ciues egreſſi bellum parauerunt, ſed mox victi eius ſocij effecti ſunt. Inde exiens Taruiſium peruaſit, pari modo etiam & reliquas ciuitates. Cumque contra eum Cunibertus exercitum colligeret, & Foroiuliani in eius auxilium iuxta fidelitatem ſuam vellent proficiſci, ipſe Alachis ad pontem Liquentiæ fluminis, quód à Foroiulij quadraginta octo millibus diſtat, & eſt in itinere Ticinum pergentibus, in ſylua quæ Capulanus dicitur latens, cum Foroiulianorum exercitus ſparſim veniret, omnes eos ſicut veniebant iurare ſibi compulit, diligenter cauens ne aliquis ex hiis retro reuerſus venientibus hoc aliis indicaret. Sicque omnes à Foroiulij venientes eius ſunt ſacramentis aſtricti. Quid plura? Cum omni Alachis Auſtria, è contra Cunibertus cum ſuis venientes, in campo, cui Coronata nomen eſt, caſtra poſuerunt.

XVII. CAP. XL.

Ad quem Cunibertus nuntium miſit, mandans ei vt cum eo ſingulare certamen iniret, nec

opus

opus eſſet vtrorumque exercitum fatigari. Ad quæ verba Alachis minime conſenſit. Cui cum vnus genere Tuſcus ex ſuis ei perſuaderet, virum bellicoſum fortemque eum appellans, vt contra Cunibertum audenter exiret, Alachis ad hæc verba reſpondit: Cunibertus quamuis ebrioſus ſit & ſtupidi cordis, tamen ſatis eſt audax, & miræ fortitudinis. Nam tempore patris eius, quando nos eramus iuuenculi, habebantur in palatio berbices miræ magnitudinis, quos ille ſupra dorſum eorũ lanam apprehendens, extenſo brachio à terra leuabat, quod ego facere nõ poteram. Hæc ille Tuſcus audiens, dixit ad eum: Si tu cum Cuniberto pugnam inire ſingulari certamine non audes, me iam in tuo adiutorio ſocium non habebis. Et hæc dicens, proripuit ſe, & ſtatim ad Cunibertum confugit, & hæc ipſi nuntiauit. Conuenerunt itaque, vt diximus, vtraque acies in campo Coronatæ. Cumque iam prope eſſent vt ſe contingere deberent, Zeno diaconus Ticinenſis eccleſiæ, qui cuſtos erat baſilicæ beati Iohannis Baptiſtæ, quæ intra eandem ſita eſt ciuitatem, quam quondam Gundiberga regina conſtruxerat, cum nimium diligeret regem, & metueret ne rex in bello periret, ait ad regem: Domine rex, omnis vita noſtra in tua ſalute conſiſtit; ſi tu in bello perieris, omnes nos iſte Ty-

rannus

rannus Alachis per diuerſa ſupplicia extinguet. Placeat itaque tibi conſilium meum. Da mihi apparatum armorum tuorum, & ego vadam & pugnabo cum iſto tyranno. Si ego obiero, tu recuperabis cauſam tuam; ſi vero vicero, maior tibi quia per ſeruum tuum viceris, gloria aſcribetur. Cumque hoc rex ſe facturum eſſe denegaret, cœperunt eum pauci qui aderant, eius fideles cum lachrymis depoſcere, vt ad ea quæ diaconus dixerat, aſſenſum præberet. Victus tandem, vt erat pij cordis, eorum precibus & lachrymis, loricam ſuam & galeam atque ocreas, & cetera arma diacono præbuit, inque ſua perſona eum ad prælium direxit. Erat enim ipſe diaconus eiuſdem ſtaturæ & habitus, ita vt cum fuiſſet de tentorio armatus egreſſus, rex Cunibertus eſſe putaretur ab omnibus. Commiſſum eſt itaque prælium, & totis viribus decertatum. Cumque Alachis ibi magis intenderet vbi regem eſſe putaret, Cunibertum ſe extinxiſſe putans, Zenonem diaconum interfecit. Cumque caput eius amputari præcepiſſet, vt leuato eo in conto, Deo gratias acclamarent, ſublata caßide clericum ſe occidiſſe cognouit. Tunc furibundus exclamans: Heu me, inquit, nihil egimus, quando ad hoc prælium geſſimus vt clericum occideremus. Tale itaque nunc facio votum, vt ſi mihi Deus iterum victo-

riam

riam dederit, quod vnum puteum de teſticulis impleam clericorum.

CAP. XLI. XVIII.

Igitur Cunibertus perdidiſſe ſuos conſpiciens, ſtatim ſe eis oſtendit, omniumque corda ſublata pauore ad ſperandam victoriam confortauit. Inſtruuntur iterum acies, & hinc Cunibertus, inde Alachis ad belli certamina præparantur. Cumque prope eſſent vt ſe vtræque acies ad pugnandum contingerent, Cunibertus ad Alachis iterato in hæc verba mandauit. Ecce quantus populus ex vtraque parte conſiſtit, quid opus eſt vt tanta multitudo pereat? Coniungamus nos ego & ille ſingulari certamine, & cui voluerit dominus de nobis dare victoriam, omnē hunc populum ſaluum & incolumem poſſideat. Cumque Alachis ſui hortarentur vt faceret quod Cunibertus illi mandauit, ipſe reſpondit: Hoc facere ego non poſſum, quia inter contos ſuos ſancti archangeli Michaëlis, vbi ego illi iuraui, imaginem conſpicio. Tunc vnus ex illis præ pauore, inquit, cernis quod non eſt. & tibi iam tarde eſt modo iſta meditari. Conſeruntur itaque acies perſtrepentibus buccinis, & neutra parte locum dante, maxima populorum facta eſt ſtrages. Tandem crudelis tyrannus Alachis interiit, & Cunibertus adiuuante domino victoriam cepit. Exerci-

tus quoque Alachis, comperta eius morte, fugæ ſubſidium arripuit, è quibus quem mucro non perculit, Addua fluuius interemit. Caputque Alachis detruncatū, cruraque eius ſucciſa ſunt, informeque tantum truncumque cadauer remanſit. In hoc bello Foroiulianorum exercitus minime fuit, quia cum inuitus Alachis iuraſſet, propter hoc nec regi Cuniberto, nec Alachis auxilium tulit, ſed cum illi bellum commiſiſſent, ipſi ad propria ſunt reuerſi. Igitur Alachis hoc modo defuncto, rex Cunibertus corpus Zenonis diaconi, ante fores baſilicæ beati Iohannis quam ipſe erexerat, mirifice ſepeliri mandauit. Ipſe vero regnaturus cū omni exultatione & triumpho victoriæ, Ticinum reuerſus eſt.

Explicit liber quintus, de geſtis Langobardorum.

Incipiunt

Incipiunt

CAPITA LIBRI SEXTI.

CAP. I.

QVOMODO Romoaldus Tarentum cepit; & quomodo Theuderada monaſterium Sancti Petri ædificauit.

CAP. II.

De morte Romoaldi, & quomodo corpus Beati Benedicti ad Gallias delatum eſt.

CAP. III.

De Rodoaldo duce Foro-iuliano, & de Ansfrit qui eius ducatum inuaſit.

CAP. IIII.

De Synodo quæ apud Conſtantinopolim facta eſt; & de epiſtola Damiani Epiſcopi.

CAP. V.

De Eclipſi lunæ & ſolis; & de peſtilentia quæ Romæ & Ticini facta eſt.

CAP. VI.

Quomodo per antiquũ hoſtem Aldoni & Grauſoni nuntiatum eſt, quod eos Cunibertus occidere vellet.

CAP. VII.

De Felice Diacono Grammatico.

CAP. VIII.

De Iohanne Bergomenſi Epiſcopo.

CAP. IX.

De ſtella obſcura, quæ tunc apparuit, & de eructatione Veſuuij montis.

CAP. X.

Quomodo gens Sarracenorum Africam cepit, & Carthaginem diruit.

CAP. XI.

De morte Conſtantini, & regno Iuſtiniani, & victoria eius de Sarracenis.

CAP. XII.

Quomodo Leo Iuſtiniani in exilium truſi regnum inuaſit.

CAP. XIII.

Quomodo Tiberius Leonem ſuperans, & in carcerem coniiciens, Imperator effectus eſt.

CAP. XIIII.

Quomodo Papa Sergius Aquileienſem Synodum, nolentem ſanctam quintam Synodum ſuſcipere, correxit.

CAP. XV.

De Theodoaldo rege Anglorum, quomodo Romam veniens baptizatus eſt, ſtatimque obiit.

CAP. XVI.

Quomodo regnum Francorum apud Gallias ſub maioribus domus regiæ eſſe cœperit.

CAP. XVII.

De morte Cuniberti regis, & regno filij eius Liuberti.

CAP. XVIII.

De Raginberto duce Taurinenſium, quomodo ſuperato Liudberto regnum inuaſit, & eo anno occubuit.

CAP. XIX.

Quomodo Aripertus regnum inuaſit, & Liutbertum viuum comprehendit, & poſtea extinxit.

CAP. XX.

Quomodo Rotharit apud Bergamum regnans, ab Ariperto captus vitaque priuatus eſt.

CAP. XXI.

Quomodo Anſprandus in Boioariam fugiens, cum Theudeberto eorum duce permanſit.

CAP. XXII.

Quomodo Aripertus Anſprandi vxorem filiumque eius & filiam diuerſis mo-

dis deturpauit, & quomodo Luitprandum ad patrem ſuum in Boioariam ire permiſit.

CAP. XXIII.

Quomodo apud Gallias maior domus Anſchis Arnulfi filius tunc erat.

CAP. XXIIII.

De morte Aldonis apud Forumiulij; & ducatu Ferdulfi, qui à Sclauis occiſus eſt.

CAP. XXV.

De ducatu Coruuli apud Forumiulij, qui à rege excæcatus eſt.

CAP. XXVI.

De Pemmone Foroiulianorum duce, & de natiuitate trium filiorum eius.

CAP. XXVII.

De Giſulfo Beneuentanorum duce; quomodo Suram & alia caſtra inuaſit.

CAP. XXVIII.

De donatione quam Aripertus Romanę Eccleſiæ fecit, & de duobus Anglorum regibus.

CAP. XXIX.

De Benedicto Mediolanenſi Archiepiſcopo.

CAP. XXX.

De morte Traſemundi Spoletani ducis, & ducatu filij eius Faroaldi.

CAP.

CAP. XXXI.

De Iuſtiniano Imperatore, quomodo iterum regnum inuaſit, & ſuos rebelles occidit.

CAP. XXXII.

Quomodo Philippicus Iuſtinianũ peremit, & Auguſtale decus inuaſit.

CAP. XXXIII.

De obitu Petri Architæ, & Sacerdotio Sereni.

CAP. XXXIIII.

Quomodo Philippicum Anaſtaſius ſuperauit.

CAP. XXXV.

Quomodo Anſprandus auxiliante ſibi Theudeberto cum Boioariis Aripertum ſuperauit,& de morte Ariperti in flumine: & de fuga germani eius Cuniberti, & regno Anſprandi, & Luitprandi filij eius.

CAP. XXXVI.

Quomodo Theodoſius Anaſtaſium ſuperauit, & regnum inuaſit, & de inundatione Tyberis.

CAP. XXXVII.

De gente Anglorum,& rege Francorum Pipino, & bellis eius, & quia ei Karolus ſuus filius ſucceſſit.

CAP. XXXVIII.

Quomodo Liutprandus Rex Rotharit ſuum rebellem occidit, & de audacia eiuſdem regis.

CAP. XXXIX.

De morte Giſulfi ducis Beneuentani, & ducatu filij eius Romoaldi.

CAP. XL.

Quomodo Beatus Petronax, monaſterium Sancti patris Benedicti apud Caſſinum reparauit, & de monaſterio Sancti Vincentij.

CAP. XLI.

Quomodo defuncto Imperatore Theodoſio, Leo ei ſucceſſit in regno.

CAP. XLII.

Quomodo Karolus Francorum princeps Reginfridum ſuperauit.

CAP. XLIII.

Quomodo Liutprandus Rex donationem Eccleſiæ confirmauit, & quomodo filiam Theudeberti in coniugium accepit.

CAP. XLIIII.

Quomodo Faroaldus claſſem inuaſit, & quia Theudo Boiariorum dux ad Apoſtolorum limina Romam venit.

CAP.

CAP. XLV.

Quod defuncto Sereno Patriarcha, Calixtus regimen Eccleſiæ ſuſcepit, & de bello Pemmonis aduerſus Slauos.

CAP. XLVI.

De aduentu Sarracenorum in Hiſpaniam: & quomodo eos Karolus & Eudo in Gallia ſuperauerunt.

CAP. XLVII.

Quomodo Sarraceni Conſtantinopolim obſederunt, & à Bulgaribus deuicti ſunt.

CAP. XLVIII.

Quomodo Liutprandus rex corpus Beati Auguſtini Ticinum aduexit.

CAP. XLIX.

Quas ciuitates Romanorum Liutbrandus Rex inuaſit; & de deſertoribus factis Leonis Auguſti.

CAP. L.

De Romoaldo Beneuentano duce, & Giſulfo filio eius.

CAP. LI.

De inimicitiis Pemmonis contra Calixtum Patriarcham.

CAP. LII.

Bellum Ratchis contra Slauos.

CAP. LIII.

Quomodo Rex Liutbrandus Pipino Karoli regis filio capillum totondit.

CAP. LIIII.

Sarraceni rurſum Gallias repetentes à Francis ſuperantur;&quomodo Liutbrandus in ſolatium Francorum iuit.

CAP. LV.

De Traſemundo duce Spoletano, & Giſulfo Beneuentano, & Gregorio, & regno Hilprandi.

CAP. LVI.

Quia mortuo Gregorio Gothſchalcus in Beneuento dux factus eſt: & quomodò rex Liutbrandus bellū in Pentapoli geſſit.

EXPLICIVNT CAPITA.

Incipit

Incipit

LIBER SEXTVS

De geſtis Langobardorum.

Cap. I. 1.

Dvm *iſta apud Langobardos trans Padum geruntur, Romoaldus Beneuentanorum Dux, congregata exercitus multitudine, Tarentum expugnauit & cepit, parique modo Brunduſium, & omnem illam quæ in circuitu eſt latiſſimam regionem ſuæ ditioni ſubiugauit. Coniunx quoque eius Theuderada, eodem tempore foras muros Beneuentanæ ciuitatis, Baſilicam in honorem Beati Petri Apoſtoli conſtruxit, quo in loco multarum ancillarum Dei cœnobium inſtituit.*

Cap. II.

Romoaldus quoque poſtquam ſedecim annos ducatum geſſit, ab hac luce ſubtractus eſt: poſt quem eius filius Grimoaldus tribus annis Samnitum populos rexit. Huic in coniugio ſociata fuit Wigilinda, ſoror Cuniberti, filia Bertaridi regis. Defunctoque Grimoaldo Guſulfus eius germanus ductor effectus eſt, præfuitque Beneuento annis decem & ſeptem. Huic ſociata fuit

Winiberta, quæ ei Romoaldum peperit. Circa hæc tempora, cum in caſtro Caſſino, vbi beatiſſimi Benedicti ſacrum corpus requieſcebat, aliquantis iam elapſis annis, vaſta ſolitudo exiſteret, venientes de Cenomannicorum vel Aurelianenſium regione Franci, dum apud venerabile corpus pernoctare ſe ſimulaſſent, eiuſdem venerabilis patris, pariterque eius germanæ venerandæ Scholaſticæ oſſa auferentes, in ſuã patriam aſportauerunt. Vbi ſingillatim duo monaſteria in vtriuſque honorem, beati Benedicti, & Sanctæ Scholaſticæ conſtructa ſunt. Sed certum eſt nobis os illud venerabile, & omni nectare ſuauius, & oculos ſemper cæleſtia cõtuentes, cetera quoque membra quamuis in cinerem defluxa, remanſiſſe. Solum etenim ſingulariter dominicum corpus non vidit corruptionem. Ceterum omnium ſanctorum corpora, in æternam poſtea gloriam reparanda, corruptioni ſubiecta ſunt, his exceptis, quæ ob diuina miracula ſine labe ſeruantur.

CAP. III.

At vero Rodoaldus, quem apud Forumiulij præmiſimus ducatum tenuiſſe, cum ab eadem ciuitate abeſſet, Ansfrit de caſtro Reunia ducatum eius abſque regis nutu peruaſit. Quo comperto

perto Rodoaldus in Hiſtriam fugit, ac deinde nauigio per Rauennam Ticinum ad Cunibertum regem peruenit. Ansfrit vero non contentus ducatum Foroiulianenſium regere, inſuper contra regem Cunibertum rebellans, regnum eius inuadere voluit. Sed comprehenſus in Verona, ad regem ductus, euulſis oculis in exilium retruſus eſt. Foroiulianorum autem ducatum poſt hæc, Ado frater Rodoaldi loci ſeruatoris nomine per annum & menſes ſeptem gubernauit.

CAP. IIII. II.

Dum hæc in Italia geruntur, Hæreſis apud Conſtantinopolim orta eſt, quæ vnam in domino noſtro Ieſu Chriſto voluntatem, & operationem aſſeuerabat. Hanc autem hæreſim excitarunt Gregorius Patriarcha Conſtantinopolitanus, Macarius, Pyrrhus, Paulus, & Petrus. Quam ob cauſam Conſtantinus Auguſtus, centum quinquaginta Epiſcopos congregari fecit: inter quos etiam fuerunt legati ſanctæ Romanæ Eccleſiæ, miſſi ab Agathone Papa, Iohannes Diaconus, & Iohannes Portuenſis Epiſcopus. qui omnes eandem hæreſim damnauerunt. Ea hora tantæ aranearum telæ in medio populi ceciderunt, vt omnes mirarentur. Ac per hoc ſignificatum eſt, quod ſordes hæreticæ prauitatis depulſæ

pulſæ ſint. Et Gregorius quidem Patriarcha correctus eſt, ceteri vero in ſua defenſione perſeuerantes anathematis vltione perculſi. Eo tempore Damianus Ticinenſis Eccleſiæ Epiſcopus, ſub nomine Manſueti Mediolanenſis Archiepiſcopi, hac de cauſa ſatis vtilem rectæque fidei Epiſtolam compoſuit, quæ in præfata ſynodo non mediocre ſuffragium tulit. Recta autem & vera fides hæc eſt, vt in Domino noſtro Ieſu Chriſto, ſicut duæ ſunt naturæ, hoc eſt, Dei & hominis, ſic etiam duæ eſſe credantur voluntates ſiue operationes. Vis audire de eo quid deitatis eſt? Ego, inquit, & pater vnum ſumus. Vis audire quid humanitatis? Pater maior me eſt. Cerne ſecundum humanitatem eum in naui dormientem; cerne eius diuinitatem, cùm Euangeliſta ait, Tunc ſurgens imperauit ventis & mari, & facta eſt tranquillitas magna. Hæc eſt ſexta ſynodus vniuerſalis, Conſtantinopoli celebrata, quæ Græco ſermone conſcripta, temporibus Papæ Agathonis, exequente ac reſidente Conſtantino principe intra ſepta palatij ſui.

CAP. V.

His temporibus per indictionẽ octauam Luna eclipſin paſſa eſt. Solis quoque eclipſis eodem pene tempore, hora diei quaſi decima, quinto

Nonas

Nonas Maias effecta eſt, moxque ſubſecuta eſt grauiſſima peſtis tribus menſibus, hoc eſt, Iulio, Auguſto, & Septembrio: Tantaque fuit multitudo morientium, vt etiam parentes cum filiis, atque fratres cum ſororibus, bini per feretra poſiti, apud vrbem Romam ad ſepulchra deducerentur. Pari etiam modo hæc peſtilentia Ticinum quoque depopulata eſt, ita vt cunctis ciuibus per iuga montium ſeu per diuerſa loca fugientibus, in foro & per plateas ciuitatis herbæ & fruteta naſcerentur. Tuncq; viſibiliter multis apparuit, quia bonus & malus angelus noctu per ciuitatem pergerent, & ex iuſſu boni angeli, malus angelus, qui videbatur venabulum manu ferre, quotiens de venabulo oſtium cuiuſcunque domus percuſſiſſet, tot de eadem domo die ſequenti homines interirent. Tunc per reuelationem cuidam dictum eſt, quod peſtis ipſa prius non quieſceret, quam in Baſilica Beati Petri, quæ ad Vincula dicitur, Sancti Sebaſtiani martyris altarium poneretur. Factumque eſt, & delatis ab vrbe Roma Beati Sebaſtiani martyris reliquiis, mox vt in iam dicta baſilica altarium conſtitutum eſt, peſtis ipſa quieuit.

CAP. VI. III.

Rex vero Cunibertus, dum poſt hæc cum ſtra-

tore

tore ſuo, qui lingua propria Marpahis dicitur, conſilium iniret in ciuitate Ticinenſi, quomodo Aldonem & Grauſonem vita priuare deberet, repente in feneſtra, iuxta quam conſiſtebant, vna de maiuſculis muſca conſedit. Quam Cunibertus cultello vt extingueret percutere volens, eius tantum pedem abſcidit. Aldo vero & Grauſo, dum ad Palatium regis conſiliũ neſcientes venirent, cum baſilicæ ſancti Romani martyris, quæ prope Palatium ſita eſt, propinquaſſent, repente eis obuius quidam claudus vno pede truncato factus eſt, qui eis dixit quod eos Cunibertus, ſi ad eum pergerent, occiſurus eſſet. Qui hæc audientes, magno timore correpti, poſt altarium eiuſdem baſilicæ confugerunt. Moxque Cuniberto regi nuntiatum eſt, quod Aldo & Grauſo in baſilicam Beati Romani martyris confugiſſent. Tunc Cunibertus ſtratorem ſuum arguere cœpit, vt quid conſilium ſuum prodere debuiſſet. Cui ſuis ſtrator ita reſpondit: Domine mi rex, tu ſcis, quia poſtquam hoc conſiliati ſumus, ego à tuo conſpectu non exiui, & quomodo hoc alicui dicere potui? Tunc rex ad Aldonem & Grauſonem miſit, interrogans eos, ad quid in locum ſanctum confugium feciſſent? Qui reſpondentes dixerunt, quia nuntiatum eſt nobis, quod nos dominus Rex occidere vellet. Iterato

rex

rex miſit ad eos, ſciſcitans quis fuit ille, qui eis nuntiauerit, mandans, vt niſi ei nuntiatorem proderent, eius gratiam inuenire non poſſent. Tunc illi ſicut factum fuerat, regi narrauerunt dicentes, claudum hominem obuium ſe habuiſſe, qui vnum pedem truncatum habebat, & genu tenus crure ligneo vtebatur: & hunc fuiſſe ſui interitus nuntium. Tunc intellexit Rex, muſcam illam cui pedem truncauerat, malignum ſpiritum fuiſſe, & ipſum ſui ſecreta conſilij prodidiſſe. Qui ſtatim Aldonem & Granſonem in ſua fide de eadem Baſilica ſuſcipiens, eiſdem culpam pepercit, & in reliquum eoſdem in loco habuit filiorum.

CAP. VII.

Eo tempore floruit in arte Grammatica Felix, patruus Flauiani præceptoris mei, quem in tantum Rex dilexit, vt ei baculum argento auroque decoratum, inter reliqua ſuæ largitatis munera condonaret.

CAP. VIII.

Per idem quoque tempus Iohannes Epiſcopus Bergomatis Eccleſiæ, vir miræ ſanctitatis extitit. Qui cum regem Cunibertum in conuiuio dum ſermocinarentur offendiſſet, rex ei ad hoſpitium

pitium reuertenti equum ferocem & indomitum, qui immenſo fremitu ſuper ſe ſedentes terræ allidere ſolebat, præparari fecit. Cui cum Epiſcopus ſuperſediſſet, ita manſuetus extitit, vt eum blando inceſſu vſque ad domum propriam deportaret. Quod rex audiens, & Epiſcopum ex eo die honore debito coluit, & ei ipſum equum, quem ſua ſeßione dedicauerat, dono largitus eſt.

IIII. CAP. IX.

Hac tempeſtate noctu ſtella iuxta vergilias, cœlo ſereno, inter domini natalem & theophaniam, apparuit, omnimodo inumbrata, veluti cum Luna ſub nube eſt conſtituta. Poſt hæc menſe Februario, die media, ſtella ab occaſu exiit, quæ cum magno fulgore in partes orientis declinauit. Dehinc menſe Martio Veſuuij eructauit incendium per dies aliquot, & omnia virentia circumquaque præ puluere & cinere illius exterminata ſunt.

CAP. X.

Tunc Sarracenorum gens infidelis & deo inimica, ex Ægypto in Africam cum nimia multitudine pergens, obſeſſam Carthaginem cepit, captamque crudeliter depopulata eſt, & ad ſolum vſque proſtrauit.

CAP.

Cap. XI.

Inter hæc Conſtantinus Imperator apud Conſtantinopolim moritur, & eius minor filius Iuſtinianus Romanorum regnum ſuſcepit, cuius per decem annos gubernacula tenuit. Hic Africam à Sarracenis abſtulit, & cum eiſdem pacem terra marique fecit. Hic Sergium Pontificem, quia in erroris illius ſynodo, quam Conſtantinopoli fecerat, fauere & ſubſcribere noluit, miſſo Zacharia protoſpatario ſuo, iuſſit Conſtantinopolim deportari. Sed militia Rauennæ, vicinarumque partium, iuſſa principis nefanda contemnens, eundem Zachariam cum contumeliis ab vrbe Roma & iniuriis pepulit.

Cap. XII.

Contra hunc Iuſtinianum Leo Auguſtalem dignitatem arripiens, eum regno priuauit, Regnumque Romanorum tribus annis regens, Iuſtinianum exulem in Ponto ſeruauit.

Cap. XIII.

Rurſumque Tiberius contra hunc Leonem inſurgens, regnum eius inuaſit, eumque toto quo ipſe regnauit tempore, in eadem ciuitate in cuſtodia tenuit.

CAP. XIIII.

Hoc tempore Synodus Aquileiæ facta ob imperitiam fidei, quintum vniuerſale concilium ſuſcipere diffidit, donec ſalutaribus Beati Papæ Sergij monitis inſtructa, & ipſa cum ceteris Chriſti Eccleſiis annuere conſentit. Facta autem eſt hæc Synodus Conſtantinopoli, temporibus Vigilij Papæ, ſub Iuſtiniano principe, contra Theodorum & omnes hæreticos, qui beatam Mariam ſolum hominem, non deum & hominem genuiſſe affirmabant. In qua ſynodo catholicè eſt inſtitutum vt beata Maria ſemper virgo, Θεοτόκος diceretur, quia ſicut catholica fides habet, non hominem ſolum, ſed vere Deum & hominem genuit.

CAP. XV.

His diebus Cedoaldus rex Anglorum Saxonum, qui multa in ſua patria bella geſſerat, ad Chriſtum conuerſus Romam properauit. Qui ad Cunibertum regem veniens, ab eo mirifice ſuſceptus eſt: is cum Romam perueniſſet, à Sergio Papa baptizatus, Petruſq; eſt appellatus, & ad huc in albis conſtitutus, ad regna cæleſtia migrauit. Cuius corpus in Baſilica beati Petri ſepultum eſt, & hoc ſuper ſe epitaphium deſcriptum habet:

Culmen,

Culmen, opes, ſobolem, pollentia regna, triumphos,
Exuuias, proceres, mænia, caſtra, lares;
Quæque patrum virtus, & quæ congeſſerat ipſe
Cedoald armipotens, liquit amore Dei,
Vt Petrum ſedemque Petri rex cerneret hoſpes,
Cuius fonte meras ſumeret almus aquas,
Splendificumque iubar, radianti carperet hauſtu,
Ex quo viuificus ſplendor vbique fuit,
Perſpicienſque alacer recidiuæ præmia vitæ,
Barbaricam rabiem nomen & inde ſuum.
Conuerſus conuertit ouans, Petrumque vocari
Sergius antiſtes iuſſit vt ipſe pater.
Fonte renaſcentis quem Chriſti gratia purgans,
Protinus albatum vexit in arce poli.
Mira fides regis, clementia maxima Chriſti,
Cuius conſilium nullus adire poteſt.
Soſpes enim veniens ſupremo ex orbe Britanni,
Per varias gentes, per freta, perque vias.
Vrbem Romuleam vidit, templumq. verendum
Aſpexit Petri, myſtica dona gerens.
Candidus inter oues Chriſti ſociabilis ibit,
Corpore nam tumulum, mente ſuperna tenet.
Commutaſſe magis ſceptrorum inſigna credas,
Quem regnum Chriſti promeruiſſe vides.

CAP. XVI. V.

Hoc tempore apud Gallias Francorum regibus à ſolita fortitudine & ſcientia degenerantibus, hi qui maiores domus regalis eſſe videban-

tur, adminiſtrare regni potentiam, & quicquid regibus agere mos eſt, cæperunt, quippe cum cælitus eſſet diſpoſitum, ad horum progeniem Francorum tranſuehi regnum. Fuitque eo tempore maior domus in regio Palatio Arnulfus, vir ut poſtmodum claruit, deo amabilis & miræ ſanctitatis. Qui poſt gloriam ſæculi Chriſti ſeruitio ſe ſubdens, mirabilis in Epiſcopatu extitit, ac demum Eremiticam vitam eligens, leproſis vniuerſa præbens obſequia, continentiſſimè vixit. De cuius mirabilibus apud Mettenſem Eccleſiam, vbi Epiſcopatum geſſit, liber extat eiuſdem miracula & vitæ abſtinentiam continens: Sed & ego in libro quem de Epiſcopis eiuſdem ciuitatis conſcripſi, flagitante Angilramno viro mitiſſimo, & ſanctitate præcipuo, præfatæ Eccleſiæ Archiepiſcopo, de hoc ſacratiſſimo viro Arnulfo, quædam eius miranda compoſui, quæ modo ſuperfluum duxi replicare.

CAP. XVII.

Inter hæc Cunibertus cunctis amabilis princeps, poſtquam duodecim annos Langobardorum regnum poſt patrem ſolus obtinuit, tandem ab hac luce ſubtractus eſt. Hic in campo Coronatæ, vbi bellum contra Alachis geſſit, in honorem Beati Gregorij martyris monaſteriũ conſtruxit.

Fuit

Fuit autem vir elegans, & omni bonitate conſpicuus, audaxque bellator. Hic cum multis Langobardorum lachrymis, iuxta baſilicam domini ſaluatoris, quam quondam auus eiuſdem Aripertus conſtruxerat, ſepultus eſt; regnumque Langobardorum Liutberto filio adhuc puerilis ætatis reliquit, cui tutorem Anſprandum virum ſapientem & illuſtrem contribuit.

CAP. XVIII. VI.

Dehinc elapſis octo menſibus, Ragunbertus dux Taurinenſium, quem quondam Rex Godebertus cũ extingueretur à Grimoaldo reliquerat paruulum, de quo & ſuperius diximus, cum valida manu veniens aduerſus Anſprandum & Rotharit Bergomenſium ducem apud Nouarias conflixit, eoſque in campo exuperans, regnum Langobardorum inuaſit, ſed eodem anno mortuus eſt.

CAP. XIX.

Tunc filius eius Aripertus, iterum bellum parans, pugnauit cum Liutberto rege apud Ticinum, cumq; Anſprando & Ottone, & Tazone, nec non & Rotharit, ac Farone. Sed omnes hos bello exuperans, Liutbertum infantulum viuum in bello comprehendit. Anſprandus quoque fugiens, in inſulam ſe Comacinam communiuit. VII.

Cap. xx.

At vero Rotharit dux, Bergamum ciuitatem ſuam rediens, regnum arripuit. Contra quem rex Aripertus cum magno exercitu proficiſcens, expugnata primum & capta Laude, Bergamum obſedit, eamque cum arietibus & diuerſis belli machinis, ſine aliqua difficultate oppugnans mox cepit, comprehenſumque Rotharit pſeudo-regem, eius caput barbamque radens, Taurinis in exilium retruſit, quique ibidem poſt aliquot dies peremptus eſt. Liutbertum vero, quem ceperat, pari modo in balneo vita priuauit.

Cap. xxi.

Miſit quoque exercitum aduerſus Anſprandum in Inſulam Commacinam. Quo comperto Anſprandus fugit Clauennam, deinde per Curiam Rethorum ciuitatem venit ad Theudebertum Boioariorum ducem, & fuit cum eo per nouem annos. Exercitus vero Ariperti, inſulam in qua Anſprandus confugerat, inuadens, eius oppidum diruit.

VII. ## Cap. xxii.

Rex igitur Aripertus confirmato regno, Sigibrandum Anſprandi filium oculis priuauit, omneſque qui ei conſanguinitate iuncti fuerant,

diuerſis

diuerſis modis afflixit. Minorem quoque Anſprandi filium Liutprandum in cuſtodia tenuit, quem quia deſpicabilem perſonam, & adhuc adoleſcentulum eſſe perſpexit, non ſolum in eius corpore vindictam aliquam minime ingeſſit, ſed eum vt ad patrem ſuum pergeret, abire permiſit. Quod dei omnipotentis nutu factum fuiſſe, qui eum ad regni gubernacula præparabat, dubium non eſt. Igitur Liutprandus ad patrem ſuum in Boioariam profectus, ei de ſuo aduentu inæſtimabile gaudium fecit. Vxorem vero Anſprandi Theuderadam nomine, rex Aripertus comprehendi fecit. Quæ cum ſe voluntate fæminea reginam futuram eſſe iactaret, naſo atque auribus abſciſis, decore ſuæ faciei deturpata eſt. Pari etiam modo & germana Liutprandi, nomine Aurona, deformis effecta eſt.

CAP. XXIII. VIII.

Hoc tempore apud Gallias in Francorum regnum, Anchis Arnulfi filius, qui de nomine Anchiſæ quondam Troiani creditur appellatus, ſub nomine maioris domus, gerebat principatum.

CAP. XXIIII.

Mortuo quoque apud Forumiulij Aldone, quem dixeramus loci ſeruatorem fuiſſe, Ferdulfus du-

catum ſuſcepit, qui de partibus Liguriæ extitit homo lubricus & elatus. Qui dum victoriæ laudem de Slauis habere cupiens, magna ſibi & Foroiulianis detrimenta inuexit. Is præmia quibuſdam Slauis dedit, vt exercitum Slauorum in eandem prouinciam ſua adhortatione immitterent. Quod ita quoque effectum eſt. Cauſa autem magnæ in eadem Foroiulij prouincia perditionis, iſta fuit: Irruerunt latrunculi Slauorum ſuper gregem & paſtores ouium, quæ in eorum vicinia paſcebantur, & de eis prædas abegerunt. Subſecutus eſt hos rector loci illius, quem Sculdhais lingua propria dicunt, vir nobilis, animoque & viribus potens, ſed tamen eoſdem latrunculos aſſequi non potuit. Cui exinde reuertenti, dux Ferdulfus obuiam factus eſt. Quem dum interrogaret, quid de illis latrunculis factum eſſet, Argaid ei (ſic enim nomen habebat) eoſdem fugiſſe reſpondit. Tunc ei Ferdulfus indignans, ita locutus eſt: Quando tu aliquid fortiter facere poteris, qui Argaid ab Arga nomen deductum habes? Cui ille, maxima ſtimulatus ira, vt erat vir fortiſſimus, ita reſpondit: Sic velit Deus, vt non antea ego & tu Ferdulfe exeamus de hac vita, quam cognoſcant alij, quis ex nobis magis eſt Arga. Hæc cum ſibi inuicem vulgaria verba locuti

fuiſſent,

fuiſſent, contigit non poſt multos dies, vt exercitus Slauorum, pro quorum aduentu Dux Ferdulfus præmia dederat, cum magnis viribus aduentaret. Qui cum caſtra in ſummo montis vertice poſuiſſent, & penè ex omni parte difficile eſſet ad eos accedere, Ferdulfus dux cum exercitu veniens, cœpit eundem montem circuire, vt per loca planiora ſuper eos poſſet irruere. Tunc Argaid de quo præmiſimus, ita Ferdulfo dixit: Memento dux Ferdulfe, quod me eſſe inertem & inutilem dixeris, & vulgari verbo Argà vocaueris. Nunc autem ira Dei veniat ſuper illum, qui poſterior è nobis ad hos Slauos acceſſerit. Et hæc dicens, verſo equo per aſperitatem montis, vnde grauis erat aſcenſus, ad caſtra contendere cepit Slauorum. Ferdulfus vero opprobrium ducens, ſi non ipſe per eadem difficilia loca ſuper Slauos irrueret, eum per aſpera quæque & difficiliaimuiaq. loca ſecutus eſt. Quem ſuus exercitus turpe ducens ducem non ſequi, ſubſequi & ipſe cœpit. Videntes itaque Slaui eos per deuexa loca ſuperuenire præparauerunt ſe viriliter, & magis lapidibus ac ſecuribus, quam armis contra eos pugnantes, penè omnes deiectos equis peremerunt, ſicque victoriam non viribus, ſed caſu adepti ſunt. Ibi omnis nobilitas periit Foroiulianorum, ibi Ferdulfus dux cecidit,

cidit, ibi & ille qui eum prouocauerat extinctus eſt. Tantique ibi viri fortes per contentionis malum & imprudentiæ debellati ſunt, quanti poſſent per vnam concordiam & ſalubre conſilium, multa milia ſternere æmulorum. Ibi tamen vnus è Langobardis nomine Munichis, qui pater poſt Petri Foroiulianorum & Vrſi Cenetenſis ducum extitit, ſolus fortiter & viriliter fecit. Is cum de equo deiectus eſſet, & eum vnus de Slauis ſubito inuadens eius manus fune colligaſſet, ipſe manibus ligatis lanceam ab eiuſdem Slaui dextera extrahens, eum cum ipſa percuſſit, & ligatus per aſpera ſe loca deiiciens euaſit. Hæc ideo vel maxime in hac poſuimus hiſtoria, ne quid alicui per contentionis malum ſimile contingat.

IX. CAP. XXV.

Mortuo itaque Ferdulfo duce hoc modo, in eius loco ordinatus eſt Coruulus, qui pauco tempore ducatum tenens, dum regem offendiſſet, euulſis oculis dedecoroſe vixit.

CAP. XXVI.

Deinceps vero Pemmo ducatum promeruit, qui fuit homo ingenioſus & vtilis patriæ. Hic patre genitus Billonenſe, qui de Belluno fuerat: ſed

ſed propter ſeditionem quam illic fecerat, in Forumiulij poſt veniens, ibi pacifice vixit. Hic Pemmo habuit coniugem Ratbergam nomine. Quæ cum eſſet facie ruſticana, ſæpè maritum deprecabatur, vt ſe dimiſſa aliam vxorem duceret, quam tanti ducis coniugem eſſe deceret. Sed ipſe, vt erat vir ſapiens, plus eius mores, & humilitatem, verecundamque pudicitiam, quam corporis pulchritudinem, ſibi complacere dicebat. De hac ergo coniuge tres Pemmo filios, hoc eſt, Ratchis & Ratchait, & Abiſtulfum viros ſtrenuos genuit. Quorum natiuitas humilitatem matris ad gloriam erexit. Qui Dux congregatis omnium nobilium qui in bello, de quo diximus, obierant filiis, ſic eos cum ſuis natis pariter nutriuit, ac ſi & ipſi ab eo geniti fuiſſent.

CAP. XXVII.

Hac denique ætate, Giſulfus Beneuentanorum ductor, Suram Romanorum ciuitatem, Hirpinos, atque Arcom, pari modo oppida cepit. Qui Giſulfus tempore Iohannis Papæ, cum omni ſua virtute Campaniam venit, incendia & deprædationes faciens, multos captiuorum cepit, & vſque in locum qui Horrea dicitur caſtra metatus eſt, nulluſque ei reſiſtere potuit. Ad hunc pontifex miſsis ſacerdotibus cum Apoſto-

licis

licis donariis, vniuerſos captiuos de eorum manibus redemit, ipſumque ducem cum ſuo exercitu, ad propria repedare fecit.

X. CAP. XXVIII.

Hoc tempore Aripertus rex Langobardorum, donationẽ patrimonij Alpium Cottiarum, quæ quondam ad ius pertinuerant Apoſtolicæ ſedis, ſed à Langobardis multo tempore fuerant ablatæ, reſtituit, & hanc donationem aureis exaratam litteris, Romam direxit. His etiam diebus duo reges Saxonum, ad veſtigia Apoſtolorum Romam venientes, ſub velocitate vt optabant defuncti ſunt.

CAP. XXIX.

Tunc quoque venit Benedictus Archiepiſcopus Mediolanenſis Romam, & cauſam egit pro Eccleſia Ticinenſi. Sed victus eſt, eo quod à priſcis temporibus Titinenſes Epiſcopi à Romana fuerant eccleſia conſecrati. Fuit autem iſdem venerabilis Benedictus Archiepiſcopus, vir egregiæ ſanctitatis, de quo per vniuerſam Italiam bonæ opinionis fama flagrauit.

CAP. XXX.

Igitur defuncto Traſemundo duce Spoletanorum, Faroaldus eius filius in loco patris eſt ſubro-

ſubrogatus. Denique Wachilapus germanus fuit Traſemundi, & cum fratre pariter eundem rexit ducatum.

CAP. XXXI.

At vero Iuſtinianus qui amiſſo principatu in Ponto exulabat, auxilio Terebelli Bulgarum regis, regnum rurſus recipiens, eos qui ſe expulerant, patricios occidit. Leonem quoque & Tiberium, qui locum eius vſurpauerant, cepit, & in medio Circo coram omni populo iugulari fecit. Gallicinum vero Patriarcham Conſtantinopolitanum erutis oculis Romam miſit; Cyrumque Abbatem, qui eum in Ponto exulem aluerat, Epiſcopum in loco Gallicini conſtituit. Hic Conſtantinum Papam ad ſe venire iubens, honorifice ſuſcepit, ac remiſit. Quem proſtratus in terram pro ſuis peccatis intercedere rogans, cuncta eius Eccleſiæ priuilegia renouauit. Qui cum exercitum in Pontũ mitteret ad comprehendendum Philippicum, quem ibi relegauerat, multum eum iſdem venerabilis Papa prohibuit, ne hoc facere deberet, ſed tamen inhibere non potuit.

CAP. XXXII.

Exercitus qui miſſus contra Philippicum fuerat, ad partem Philippici ſe contulit, eumque imperatorem

peratorem fecit. Qui Conſtantinopolim contrà Iuſtinianum veniens, cum eo ab vrbe miliario duodecimo pugnauit, vicit & occidit; regnumque eius adeptus eſt. Imperauit autem Iuſtinianus cum filio Tiberio in hac ſecunda vice, annos ſex, quem Leo in expulſione illius naribus detruncauit. Qui poſt iterum aſſumto imperio, quotiens defluentē guttam rheumatis manu deterſit, penè totiens aliquem ex iis, qui contrà eum fuerant, iugulari præcepit.

Cap. XXXIII.

Mortuo denique his diebus Patriarcha Petro, Aquileienſis regimen Eccleſiæ ſuſcepit Serenus, qui fuit vir ſimplicitate præditus, & ad Chriſti ſeruitium pronus.

XI. Cap. XXXIIII.

At vero Philippicus, qui & Bardanis dictus eſt, poſtquam in imperiali dignitate confirmatus eſt, Cyrum, de quo dixeramus, de pontificatu eiectum, ad gubernandum monaſterium ſuum, Pontum redire præcepit. Hic Philippicus Conſtantino Papæ litteras praui dogmatis direxit, quas ille cum Apoſtolicæ ſedis conſilio reſpuit. Et huius rei cauſa fecit picturas in porticu Sancti Petri, quæ geſta ſex ſanctarum Synodorum vniuerſalium

uerſalium retinent. Nam & huiuſmodi picturas, cum haberentur in vrbe regia, Philippicus iuſſerat auferri, ſtatuitque Populus Romanus, ne Hæretici Imperatoris nomen, aut chartas, aut figuram ſolidi ſuſciperent. Vnde nec eius effigies in Eccleſiam introducta eſt, nec nomen ad miſſarum ſollemnia prolatum. Hic cum annum vnum & ſex menſes regnum geſſiſſet, contra eum Anaſtaſius, qui & Artemius dictus eſt, inſurgens, eum regno expulit, oculiſque priuauit, nec tamen occidit. Hic Anaſtaſius litteras Conſtantino Papæ Romam per Scholaſticum Patricium & Exarchum Italiæ direxit, quibus ſe fautorem Catholicæ fidei, & ſancti ſexti concilij prædicatorem eſſe declarauit.

CAP. XXXV. XII.

Igitur poſtquam Anſprandus apud Boioariam iam nouem expletis annis exulaſſet, promoto tandem Theudeberto decimo anno Boioariorum ductor exercitu venit Italiam, pugnauit cum Ariperto, & facta eſt ex vtraque parte multa ſtrages populorum. Sed quamuis ad extremum nox prelium diremiſſet, certũ tamen eſt, Boioarios terga præbuiſſe, & Ariperti exercitum victorem ad caſtra remeaſſe. Sed dum Aripertus in caſtris manere noluiſſet, ſed potius Ticinum

ciuitatem introiſſet, & ſuis hoc facto deſperationem, & aduerſariis audaciam præbuit. Qui poſtquam in ciuitatem ingreſſus eſt, & ſenſiſſet quia pro hoc facto ſuum exercitum offenſum haberet, mox arrepto conſilio vt in Franciam fugeret; quantum ſibi vtile duxit, è Palatio aurum ſuſtulit. Qui dum trans fluuium Ticinum grauatus auro natare voluiſſet, ibi corruens ſuffocatus aquis extinctus eſt. Cuius in craſtinum diem corpus inuentum, in Palatio ornatum, ac deinde ad Baſilicam Domini Saluatoris, quã antiquitus Aripertus conſtruxerat, perlatũ ibique ſepultum eſt. Hic in diebus quibus regnum tenuit noctu egrediens, & hac illacque pergens, quid de eo à ſingulis ciuitatibus diceretur, per ſemetipſum explorabat, ac diligenter qualem iuſtitiam ſinguli iudices populo ſuo facerent, inueſtigabat. Hic aduenientibus ad ſe exterarum gentium legatis, vilibus coram eis veſtibus ſiue pelliciis vtebatur, vtque minus Italiæ inſidiarentur, nunquam eis pretioſa vina, vel cæterarum rerum delitias miniſtrabat. Regnauit autem cum patre Ragunberto, ſiue ſolus, vſque ad annum duodecimum. Fuit quoque vir pius, eleemoſynis deditus, ac iuſtitiæ amator. In cuius temporibus, terræ vbertas nimia, ſed tempora barbarica. Huius germanus Guntbertus eo tem-

pore

pore in Franciam fugiens, ibidem vſque ad ſuæ mortis diem permanſit. Huic fuerunt filij tres, quorum qui maior natu extitit, Raginbertus nomine, noſtris in diebus Aurelianenſem ciuitatem rexit. Poſt cuius Ariperti funus, Anſprandus Langobardorũ regno potitus, tres menſes ſolummodo regnauit: Vir per omnia egregius, & cuius ſapientiæ rari æquandi ſunt. Cernentes Langobardi huius interitum, Liutprandum eius filium, in regali conſtituunt ſolio. Quod Anſprandus dum adhuc viueret audiens, valde lætatus eſt.

CAP. XXXVI.

Hoc tempore Anaſtaſius Imperator claſſem in Alexandriam contra Sarracenos direxit. Cuius exercitus ad aliud verſus conſilium, ab itinere medio Conſtantinopolitanam vrbem regreſſus, Theodoſium orthodoxum inquirens, imperatorem elegit, atque coactum in ſolio imperij confirmauit. Qui Theodoſius apud Aream ciuitatem Anaſtaſium graui prælio vicit; datoque ſibi ſacramento, eum clericum fieri ac presbyterum fecit ordinari. Ipſe vero vt regnum accepit mox in regia vrbe, imaginem illam venerandam, in qua ſancta ſynodus erat depicta, & à Philippico fuerat deiecta, priſtinum in locum erexit. His diebus Tyberis fluuius ita inundauit,

vt alueum ſuum egreſſus multa Romanæ fecerit exitia ciuitati; ita vt in via lata ad vnam & ſemis ſtaturam excreſceret, atque à porta Sancti Petri vſque ad pontem Miluium aquæ ſe diſtendentes coniungerent.

CAP. XXXVII.

His temporibus multi Anglorum gentis nobiles & ignobiles, viri & fœminæ, duces & primates, diuini amoris inſtinctu Romam venire conſueuerunt. Apud regnum Francorum tunc temporis Pipinus obtinebat principatum. Fuit autem vir miræ audaciæ, qui hoſtes ſuos aggrediendo ſtatim conterebat. Nam ſupra ſuum quendam aduerſarium Rhenum transgreſſus, cum vno tantum ſatellite ſuo irruit, eumque in ſuo cubiculo reſidentem cum ſuis trucidauit. Bella quoque multa cum Saxonibus, & maxime cum Rathodo Friſionum rege, fortiter geſſit. Hic & alios filios habuit, ſed ex his Karolus præcipuus extitit, qui ei poſt in principatu ſucceſſit.

XIII.
CAP. XXXVIII.

At vero Liutprandus rex cum in regno confirmatus eſſet, eum Rothari eius conſanguineus perimere voluit. Is enim conuiuium ei in domo ſua apud Ticinum præparauit, in qua

domo

domo viros fortiſſimos, qui regem conuiuantem extinguerent, armatos abſcondit. Quod cum Liutprando nuntiatum fuiſſet, eum ad palatium ſuum euocari præcepit; quem, ſicut ei dictum fuerat, loricam ſub veſte indutum ipſe manu pertractans repperit. Qui Rotharit cum ſe detectum cognouiſſet, ſtatim poſt ſe exiliens ſpatam euaginauit, vt regem percuteret. Econtra rex ſuum enſem vagina exemit. Tunc vnus è regiis ſatellibus, nomine Subo, Rotharit à tergo comprehendens, ab eo in fronte vulneratus eſt. Super quem Rotharit & alij inſilientes eum ibidem occiderunt. Quatuor vero eius filij qui non aderant, vbi inuenti ibi perempti ſunt. Fuit autem Rex Liutprandus vir multæ audaciæ, ita vt cum eum duo armigeri eius occidere cogitarent, & hoc ei perlatum fuiſſet; in profundiſſimam ſiluam cum eis ſolus egreſſus eſt, mox euaginatum gladium contra eos tenens, eiſdem quia eum occidere cogitauerunt improperauit. Quod vt facere deberent hortatus eſt. Qui ſtatim eius pedibus prouoluti, ei ſunt cuncta quæ machinati erant profeſſi. Et de aliis quoque ſimiliter fecit. Sed tamen confeſſis, mox tantæ malitiæ culpam pepercit.

CAP. XXXIX.

Defuncto itaque Giſulfo Beneuentanorum

duce, Samnitum populus Romoaldum eius filium ad regendum ſe ſublimauit.

CAP. XL.

Circa hæc tempora Petronax ciuis Brexianæ urbis, diuino amore compunctus, Romam venit, hortatuque tunc Gregorij Apoſtolicæ ſedis Papæ, Caſſinum caſtrum petiit, atque ad Sacrum corpus beati Patris Benedicti perueniens, ibi cum aliquibus ſimplicibus viris, iam ante reſidentibus, habitare cœpit, qui eundem venerabilem virum Petronacem ſibi ſeniorem ſtatuerunt. Hic non poſt multũ tempus, coopèrante diuina miſericordia, & ſuffragantibus meritis beati Benedicti patris, iamque euolutis fere centum & decem annis, ex quo locus ille habitatione hominum deſtitutus erat, multorum ibi monachorum, nobilium & mediocrium, ad ſe concurrentium pater effectus, ſub ſanctæ regulæ iugo, & beati Benedicti inſtitutione, reparatis habitaculis viuere cœpit, atque hoc ſanctum cœnobium in ſtatum, quo nunc cernitur, erexit. Huic venerabili viro Petronaci in ſequenti tempore ſacerdotum præcipuus & Deo dilectus pontifex Zacharias plura adiutoria contulit, libros ſcilicet Sanctæ ſcripturæ, & alia quoque quæ ad vtilitatem monaſterij pertinent; inſuper & regulam,

lam, quam beatus pater Benedictus ſuis ſanctis manibus conſcripſit, paterna pietate conceſſit. Monaſterium vero Beati Vincentij martyris, quod iuxta Vulturnis Fluminis fontem ſitum eſt, & nunc magna congregatione refulget, à tribus nobilibus fratribus, hoc eſt, Tato, Taſo, & Paldo iam tunc ædificatum, ſicut viri eruditiſſimi Autberti eiuſdem monaſterij abbatis, in volumine quod de hac re compoſuit, ſcripta ſignificant. Superſtite ſane adhuc Beato Papa Gregorio Romanæ ſedis, Cumanum caſtrum à Langobardis Beneuentanis peruaſum eſt; ſed à duce Neapolitano noctu ſuperueniente, quidam ex Langobardis capti, quidam peremptii ſunt; caſtrumque quoque ipſum à Romanis eſt receptum. Pro cuius caſtri redemptione, pontifex ſeptuaginta libras auri, ſicut primitus promiſerat, dedit.

Cap. XLI.

Inter hæc defuncto imperatore Theodoſio, qui vno ſolummodo imperium rexerat anno, eius in locum Leo Auguſtus ſubrogatur.

Cap. XLII.

Apud Francorum quoque gentem Pipino vita exempto, eius filius Karolus, de quo præmiſeramus, licet per multa bella & certamina, de

manu Reginfridi principatum ſuſtulit. Nam cum in custodia teneretur, diuino nutu ereptus aufugit, ac primum contra Reginfridum, cum paucis bis terque certamen iniit, nouiſſimeque eum apud Vinciacum magno certamine ſuperauit. Cui tamen vnam, hoc eſt, Andegauenſem ciuitatem ad habitandum conceſſit. Cunctam vero Francorum gentem, ipſe gubernandam ſuſcepit.

CAP. XLIII.

Eo tempore Liudprandus rex, donationem patrimonij Alpium Cottiarum Romanæ Eccleſiæ confirmauit. Nec multum poſt idem regnator Guntrudam filiam Boioariorum ducis, apud quem exularat, in matrimonium duxit, de qua vnam ſolummodo filiam genuit.

CAP. XLIIII.

Per hac tempora Faroaldus Spoletanorum ductor Claſſem Rauennatium ciuitatem inuaſit: ſed iuſſu regis Liudprandi, eadem Romanis reddita eſt. Contra hunc Faroaldum ducem, filius ſuus Traſemundus inſurrexit, eumque clericum faciens, locum eius inuaſit. His diebus Theudo Boioariorum gentis dux, orationis gratia Romam ad Beatorum Apoſtolorum veſtigia venit.

CAP.

Cap. XLV.

Apud Forumiulij igitur, ſublato è rebus humanis Patriarcha Sereno, Caliſtus vir egregius, qui erat Taruiſianæ Eccleſiæ Archidiaconus, annitente Liutprando principe, Aquileienſem Eccleſiam regendam ſuſcepit. Quo, vt diximus, in tempore, Pemmo Foroiulianis præerat Langobardis. Is cum iam nobilium, quos cum ſuis natis nutrierat, filios ad iuuenilẽ perduxiſſet ætatem, repente ei nuntius venit, immenſam Slauorum multitudinem, in locum qui Lauriana dicitur aduentaſſe. Cum quibus ille iuuenibus ſuper eoſdem Sclauos tertio irruens, magna eos clade proſtrauit, nec amplius ibi aliquis à parte Langobardorum cecidit, quam Sigualdus, qui erat iam ætate grandæuus. Iſte namque in ſuperiori pugna, quæ ſub Ferdulfo facta eſt, duos filios amiſerat. Qui cum prima & ſecunda vice, iuxta voluntatem ſuam ſe de Sclauis vltus eſſet, tertia vice prohibente duce & aliis Langobardis non potuit inhiberi, ſed ita eis reſpondit: Iam ſatis, inquit, meorum filiorum mortem vindicaui, etiã ſi aduenerit, lætus ſuſcipiam mortem. Factumque eſt; & ipſe ſolus in eadem pugna peremptus eſt. Pemmo vero cum multos inimicorum proſtrauiſſet, metuens ne aliquem ſuorum

amplius in bello perderet, cum eiſdem Sclauis in eodem loco pacis concordiam iniit. atque ex illo iam tempore magis ac magis cœperunt Sclaui Forouliãnorum arma formidare.

XIIII. CAP. XLVI.

Eo tempore gens Sarracenorum in loco qui Septem dicitur, ex Africa transfretantes, uniuerſam Hiſpaniam inuaſerunt. Deinde poſt decem annos cum vxoribus & paruulis venientes, Aquitaniam Galliæ prouinciam, quaſi habitaturi ingreßi ſunt. Karolus ſiquidem cum Eudone Aquitaniæ principe, tunc diſcordiam habebat. Qui tamen in vnum ſe coniungentes, contra eoſdem Sarracenos pari conſilio dimicarunt. Nam irruentes Franci ſuper eos, trecenta ſeptuaginta quinque millia Sarracenorum interemerunt. Ex Francorum vero parte, mille & quingenti tantum ibi ceciderunt. Eudo quoque cum ſuis ſuper eorum caſtra irruens, pari modo multos interficiens, omnia deuaſtauit.

CAP. XLVII.

Hoc etiam tempore eadem Sarracenorum gens cum immenſo exercitu veniens, Conſtantinopolim circumdedit, ac per continuum triennium obſedit, donec multa inſtantia ad deum clamantibus

mantibus ciuibus, plurimi eorum fame & frigore, bello & peſtilentia perirent, ac ſic pertæſi obſidionis, abſcederent. Qui inde egreſſi Bulgarum gentem, quæ eſt ſuper Danubium, bello aggrediuntur. Et ab hac quoque victi, ad ſuas naues refugiunt, quibus cum altum peterent, ingruente ſubito tempeſtate, plurimi etiam merſis ſiue contritis nauibus perierunt. Intra Conſtantinopolin vero, trecenta millia hominum peſtilentia interierunt.

CAP. XLVIII.

Liudprandus vero audiens quod Sarraceni depopulata Sardinia, etiam loca illa vbi oſſa Auguſtini Epiſcopi, propter vaſtationem Barbarorum olim tranſlata & honorifice fuerant condita, fœdarent, miſit eo, & dato magno pretio, accepit, & tranſtulit ea in vrbem Ticinenſem, ibique cum debito tanto patri honore condidit. His diebus Narnia ciuitas à Langobardis peruaſa eſt.

CAP. XLIX.

Eo tempore Rex Liudprandus Rauennam obſedit, Claſſem inuaſit atque deſtruxit. Tunc Patricius Paulus ex Rauenna miſit qui pontificem interimerent. Sed Langobardis pro defen-

ſione Pontificis repugnantibus Spoletanis in Salario ponte, & ex aliis partibus Langobardis Tuſcis reſiſtentibus, conſilium Rauennatium diſſipatum eſt. Hac tempeſtate Leo Imperator apud Conſtantinopolim ſanctorũ imagines depoſitas incendit. Romano quoque Pontifici ſimilia facere, ſi imperialem gratiam habere vellet, mandauit. ſed pontifex hoc facere contemſit. Omnis quoque Rauennæ exercitus, vel Venetiarum, talibus iuſsis vno animo reſtiterunt, & niſi eos prohibuiſſet pontifex, Imperatorem ſuper ſe conſtituere fuiſſent aggreſsi. Rex quoque Liutprandus caſtra Æmiliæ, Feronianum, & Montem Bellium, Buxeta & Perſiceta, Bononiam & Pentapolim, Auximumque inuaſit. Pari quoque modo tunc & Sutrium peruaſit; ſed poſt aliquot dies, iterum Romanis redditum eſt. Per idem tempus Leo Auguſtus ad peiora progreſſus eſt, ita vt compelleret omnes Conſtantinopoli habitantes, tam vi, quam blandiciis, vt deponerent vbicunque haberentur imagines tam Saluatoris quam Sanctæ eius genitricis, vel omnium Sanctorum. eaſque in medium ciuitatis incendio concremari fecit. Et quia plerique ex populo tale ſcelus fieri præpediebant, aliquanti ex eis capite truncati, alÿ corporis parte multati ſunt. Cuius errori Germanus Patriarcha non

conſen-

conſentiens, à propria ſede depulſus eſt, & eius in loco Anaſtaſius presbyter ordinatus eſt.

CAP. L.

Romoaldus deniq; dux Beneuenti, vxorem ſortitus eſt, Guntbergam nomine, quæ fuit filia Aurone Liutprandi regis ſororis. De qua filium genuit, quem nomine ſui patris Giſulfum appellauit. Habuit rurſum poſt hanc & aliam coniugem, nomine Rauigundam, filiam Gaidoaldi Brexiani ducis.

CAP. LI.

Grauis ſane per idem tempus inter Pemmonem ducem & Caliſtum Patriarcham diſcordiæ rixa ſurrexit. Cauſa autem huius diſcordiæ iſta fuit. Aduenieus anteriore tempore Fidentius Epiſcopus de caſtro Ialienſi, cum voluntate ſuperiorum ducum intra Foroiuliani caſtri muros habitauit, ibique ſui Epiſcopatus ſedem ſtatuit. Quo vita decedente, Amator in eius loco ordinatus eſt. Vſque ad eundem enim diem ſuperiores Patriarchæ, quia in Aquileia propter Romanorum incurſionem habitare minime poterant, ſedem non in Foroiulij, ſed in Cormones habebant. Quod Caliſto, qui erat nobilitate conſpicuus, ſatis diſplicuit, vt in eius diœceſi, cum duce

& Lan-

& Langobardis habitaret Epiſcopus, & ipſe tantũ vulgo ſociatus vitã duceret. Quid plura? Contra eundem Amatorẽ Epiſcopum egit, eumque de Foroiulij expulit, atq; in illius domo ſibi habitationem ſtatuit. Hac de cauſa Pemmo dux, contra eundem Patriarcham, cum multis nobilibus Langobardis conſilium iniit, apprehenſumque eum ad caſtellum Pontium, quod ſupra mare ſitum eſt, duxit, indeque eum in mare præcipitare voluit. Sed tamen Deo inhibente minime fecit; intra carcerem tamen eum retentum, pane
XV. *tribulationis ſuſtentauit. Quod Rex Liutprandus audiens, in magnã iram exarſit, ducatumque Pemmmoni auferens, Ratchis eius filium in eius loco ordinauit. Tunc Pemmo cum ſuis diſpoſuit, vt in Sclauorum patriam fugeret: ſed Ratchis eius filius à Rege ſupplicando obtinuit patri veniam, eumque in regis gratiam reduxit. Accepta itaque Pemmo fiducia quod nihil mali pateretur, ad regem cum omnibus Langobardis, cum quibus conſilium habuerat, perrexit. Tunc rex in iudicio reſidens, Pemmonem & eius duos filios Ratchait & Abiſtulfum, Ratchis concedens, eos poſt ſuam ſedem conſiſtere præcepit. Rex vero eleuata voce, omnes illos qui Pemmoni adhæſerant, nominatiue comprehendere iuſsit. Tunc Abiſtulfus dolorem non ferens, euagi-*
nato

nato pene gladio regem percutere voluit, niſi eum Ratchis ſuus germanus rohibuiſſet. Hoc modo iis Langobardis comprehenſis, Herſemar, qui vnus ex eis fuerat, euaginato gladio, multis inſequentibus, ipſe ſe viriliter defenſans, in Baſilicam beati Michaëlis confugit. Ac deinde ſcelus regis indulgentia impunitatem meruit, ceteris longo tempore in vinculis excruciatis.

CAP. LII.

Ratchis denique apud Forumiulij dux, vt dixeramus, effectus, in Carniolam Sclauorum patriam, cum ſuis ingreſſus, magnam multitudinem Sclauorum interficiens, eorum omnia deuaſtauit. Vbi cum Sclaui ſuper eum ſubito irruiſſent, & ipſe adhuc lanceam ſuam ab armigero non abſtuliſſet, eum qui primus ei occurrit, claua quam manu geſtabat percutiens, eius vitam extinxit.

CAP. LIII.

Circa hæc tempora Karolus princeps Francorum, Pipinum ſuum filium ad Liudprandum direxit, vt eius iuxta morem capillum ſuſciperet. Qui eius cæſariem incidens, ei pater effectus eſt, multiſque eum ditatum regiis muneribus, genitori remiſit.

CAP. LIIII.

Per idem tempus Sarracenorum exercitus, rurſum

rurſum in Galliam introiens, multam deuaſtationem fecit. Contra quos Karolus non longe à Narbona bellum committens, eos, ſicut & prius, maxima cæde proſtrauit. Iterato Sarraceni Gallorum fines ingreſſi, vſque ad Prouinciam venerunt, & capta Arelatę, omnia circumquaque demoliti ſunt. Tunc Karolus legatos cum muneribus ad Liudprandum regem mittens, ab eo contra Sarracenos auxilium popoſcit. Qui nihil moratus, cum omni Langobardorum exercitu in eius adiutorium properauit. Quo comperto gens Sarracenorum, mox ab illis regionibus aufugit. Liudprandus vero cum omni ſuo exercitu ad Italiam rediit. Multa idem regnator contra Romanos bella geſsit, in quib. ſemper victor extitit, præter quod ſemel in Arimino, eo abſente, eius exercitus cæſus eſt, & alia vice cum apud vicum Pilleum, rege in Pentapoli demorante, magna multitudo horum, qui regi munuſcula vel xenia, vel ſingularum Eccleſiarum dona deferebant, à Romanis irruentibus cæſa vel capta eſt. Rurſus cum Rauennam Hildebrandus regis nepos, & Peredeo Vincentinus dux obtinerent, irruentibus ſubito Veneticis, Hildebrandus ab eis captus eſt, Peredeo viriliter pugnans occubuit. In ſequenti quoque tempore Romani ſolita elatione turgidi, congregati vniuerſaliter, habentes in

capite

capite Agathonem Peruſinorum ducem, venerunt vt Bononiam comprehenderent, vbi tunc Walcari, Peredeo, & Rothari, morabantur in caſtris. Qui ſuper Romanos irruentes, multam de eis ſtragem fecerunt, reliquoſque fugam petere compulerunt.

Cap. LV.

His diebus Traſemundus contra regem rebellauit. Super quem Rex cum exercitu veniens, ipſe Traſemundus Romam fuga petiit. In cuius loco Hildericus ordinatus eſt. Mortuo autem Romualdo iuniore Beneuentanorum duce, qui viginti & ſex ducatum tenuerat annis, Giſulfus eius filius adhuc paruulus remanſit. Contra quem aliqui inſurgentes, eum moliti ſunt extinguere. Sed Beneuentanorum populus, qui ſuis ductoribus ſemper fidelis extitit, eos peremerũt, ſui ducis vitam ſeruantes. Qui Giſulfus cum propter ætatem puerilem idoneus ad tantum populum regendum non eſſet, Liudprandus rex Beneuentum tunc veniens, eum exinde abſtulit, & apud Beneuentum ſuum nepotem Gregorium ducem ordinauit. Cui in matrimonio vxor ſociata Giſelberga nomine fuit. Ita rex Liudprandus rebus compoſitis, ad ſuum ſolium remeauit: Giſulfumque ſuum nepotem paterna pietate eru- XVI.

diens,

diens, ei Conibergam, nobili ortam progenie, in matrimonium iunxit. Ipſe rex eo tempore in languorē decidens, morti approximauit. Quem Langobardi vita excedere exiſtimantes, eius nepotem Hildeprandum foras muros ciuitatis, ad Sanctæ Dei genitricis Eccleſiam, quæ ad Perticas dicitur, in regem leuauerunt. Cui dum contum, ſicut moris eſt, traderent, in eius conti ſummitate, cuculus auis volitando veniens, inſedit. Tunc aliquibus prudentibus hoc portento viſum eſt ſignificari, eius principatum inutilem fore. Rex autem Liudprandus cum hoc cognouiſſet, non æquo animo accepit: Tamen de infirmitate conualeſcens, eum regni ſui conſortem habuit. Euolutis dehinc aliquot annis, Traſemundus qui Romam fugerat, Spoletum rediens, Hildericum extinxit, rurſumque contra regem rebellionis audaciam ſumſit.

CAP. LVI.

At vero Gregorius dum apud Beneuentum annis ſeptem ducatum geſſiſſet, vita exemptus eſt. Poſt cuius obitum Godeſchalcus dux effectus, annis tribus Beneuentanis præfuit; cui in coniugio vxor ſociata nomine Anna fuit. Rex ergo
XVII. *Liudprandus talia de Spoleto ſiue Beneuento audiens, rurſum cū exercitu Spoletum petiit. Qui*

Penta-

Pentapolim veniẽs, dum à Fano ciuitate forum Sempronij pergeret, in ſiluam quæ in medio eſt, Spoletani ſe cum Romanis ſociantes, magna incommoda regis exercitui intulerunt. Qui Rex in nouiſsimo loco Ratchis ducem, & eius fratrem Ahiſtulfium, cum Foroiulianis conſtituit. Supra quos Spoletani & Romani irruentes, aliquos ex eis vulnerauerunt. Sed tamen Ratchis cum ſuo germano, & aliquibus viris fortiſsimis, omne illud pugnæ pondus ſuſtinentes, viriliterque certantes, multiſque trucidatis, ſe ſuoſque inde, præter, vt dixi, paucos ſauciatos exemerunt. Ibi quidam Spoletanorũ fortiſsimus, Berto nomine, nominatiue Ratchis acclamans, armis inſtructus ſuper eum venit. Quem Ratchis ſubito percutiens, equo deiecit. Cumque eius ſocij eum perimere vellent, eum pietate ſolita fugere permiſit. Qui manibus pedibuſque reptans ſiluam ingreſſus euaſit. Super Ahiſtulfum vero in quodam ponte duo fortiſsimi Spoletani à tergo venientes, vnum eorum aduerſa cuſpide feriens, de eodem ponte deiecit; alterum vero ſubito ad eum conuerſus, vita priuatum poſt ſociũ merſit.

CAP. LVII.

At vero Liutprandus Spoletum perueniens, Traſemundum ducatu expulit, eumque clericum

fecit. Cuius in loco Agibrandum ſuum nepotem conſtituit. Cum vero Beneuentum properaret, Godeſcalcus, audito eius aduentu, nauem conſcendere, atque in Græciam fugere molitus eſt. Qui poſtquam vxorem & cunctam ſupellectilem ſuam in nauim impoſuiſſet, & nouiſſime ille aſcendere vellet, irruentibus Beneuentanis Giſulfi fidelibus, extinctus eſt. Vxor ſane illius, cum omnibus quæ habebat, Conſtantinopolim perlata eſt.

Cap. LVIII.

Tunc Rex Liudprandus Beneuentum perueniens, Giſulfum ſuum nepotem iterũ in loco proprio ducem conſtituit. Rebuſque ita compoſitis, ad ſuum Palatium remeauit. Hic glorioſiſſimus Rex multas in Chriſti honore, per ſingula loca vbi degere ſolebat, baſilicas conſtruxit. Hic monaſterium beati Petri, quod foras muros Ticinenſis ciuitatis ſitum eſt, & Cœlum aureum appellatur, inſtituit. In ſumma quoque Bardonis alpe, monaſterium, quod Bercetum dicitur, ædificauit. In Olonna nihilominus ſuo proaſtio, miro opere in honorẽ Sancti Anaſtaſij martyris, Chriſto domicilium ſtatuit: in quo & monaſterium fecit. Pari etiam modo multa, per loca ſingula, diuina templa inſtituit. Intra ſuum quoque

Palatium,

Palatium, oraculum domini Saluatoris ædificauit, & quod nulli alij reges habuerant, ſacerdotes & clericos inſtituit, qui ei quotidie diuina officia decantarent. Huius regis temporibus fuit XVIII.
in loco, cui Forum nomen eſt, iuxta fluuium Tanarum, vir miræ ſanctitatis, Baodolinus nomine, qui multis miraculis, Chriſti gratia ſuffragante, refulſit. Qui ſæpè futura prædixit, abſentia quoque quaſi præſentia nuntiauit. Denique cum Rex Liudprandus in Vrbem ſiluam venatum iſſet, vnus ex eius comitibus, ceruum ſagitta percutere niſus, eiuſdem regis nepotem, hoc eſt, ſororis eius filium Aufuſum nomine, nolens ſauciauit. Quod rex cernens, valde enim eundem puerum amabat, cum lachrymis eius incommodum lamentari cæpit, ſtatimque vnum è ſuis equitem miſit, qui ad virum Dei Baodolinum curreret, eumque peteret, ut pro vita eiuſdem pueri Chriſtũ ſupplicaret. Qui cum ad ſeruũ Dei pergeret, puer defunctus eſt: cui Chriſti famulus ad ſe peruenienti, ita dixit: Scio quam ob cauſam veneris, ſed illud quod poſtulas iam fieri non poteſt, quia puer ille defunctus eſt. Quod cum is qui miſſus fuerat, regi, quod à ſeruo Dei audierat, renuntiaſſet, rex licet doluerit, quod effectum ſupplicationis ſuæ habere non potuit, tamen quia vir

Domini Baodolinus ſpiritum prophetiæ habuerit, aperte cognouit. Huic quoque non diſsimilis apud Veronenſem ciuitatem Theudelapius nomine fuit, qui inter miranda, quæ patrabat, præſago etiam ſpiritu, multa quæ erant ventura, prædixit. Eo quoque tempore floruit vita vel actibus Ticinenſis Eccleſiæ Epiſcopus Petrus, qui quia regis erat conſanguineus, ab Ariperto quondam rege, apud Spoletum exilio fuerat retruſus. Huic beati martyris Sabini Eccleſiam frequentanti, iſdem venerabilis martyr prænuntiauit, quod Epiſcopus apud Ticinum futurus eſſet. Qui poſtea cum id fuiſſet factum, baſilicam eidem beato martyri Sabino, in ſolo proprio, apud eandem ciuitatem conſtruxit. Hic inter reliquas optimæ vitæ, quas habuit, virtutes, etiam virginitatis flore decoratus enituit. Cuius nos aliquod miraculum, quod poſteriori tempore geſtum eſt, in loco proprio ponemus. At vero Liudprandus, poſtquam triginta & vno anno, ſeptemque menſibus principitatũ obtinuit, iam ætate maturus, huius vitæ curſum expleuit. Corpuſque eius in baſilica beati Adriani martyris, vbi & eius requieſcit genitor, ſepultum eſt. Fuit autem vir multæ ſapientiæ, conſilio ſagax, pius admodum, & pacis amator: Bello potens, delinquentibus

clemens,

clemens, caſtus, pudicus, orator peruigil, eleemoſynis largus, litterarum quidem ignarus, ſed philoſophis æquandus, nutritor gentis, legum augmentator. Hic initio regni ſui, Boioariorum plurima caſtra cepit; plus ſemper orationibus, quam armis fidens; maxima ſemper cura Francorum Auarumque pacem cuſtodiens.

Explicit liber ſextus Pauli Warnefridi Langobardi Filij,

DE GESTIS LANGOBARD.

ANNOTATIONES IN HISTORIAM PAVLI WARNEFRIDI LANGOBARDI FILII

De geſtis Langobardorum.

Incipiunt

ANNOTATIONES IN HISTORIAM PAVLI WARNEFRIDI, *De geſtis Langobardorum.*

IN LIBRVM PRIMVM.

PAG.5. PAVLI WARNEFRIDI] Ita huius autoris verum nomen eſſe, ipſemet ſcribit in hac hiſtoria lib.IIII. cap.XXXIX. Diaconum eum plera pars vocat, alij etiã Monachum; vt & MS. exemplar: *Pauli Caſſinienſis Monachi.* Videtur autem primo fuiſſe Atrienſem. nam in veteribus Gloſſis, vbi ſub eius nomine citantur fragmenta Feſti, quem hic noſter nimis pol magno reip. litterariæ damno lacerauit, Paulus Athenienſis vocatur, quod vir magnus corruptũ putat, ſcribendumq., *Paulus Atrienſis:* qui, vt ſuſpicari licet, tunc temporis Atrienſis fuit, poſtea Diaconus, vltimo vero Monachus. Saxo Grammaticus, eum ſolummodo Paulum vocat, nullo prætera addito nomine; qué, ſi lubet, vide lib.VIII.

PAG.6. Plinius Secundus] Libro IIII. cap.XIII.

PAP.8. Scritobini] Hos à ſaltando vocatos ſcribit. Durat hodie illa vox, apud Germanos. nam *Scriten* eſt diuaricare & diducere pedes, vel

vt Paulo placet, ſaltare; in quo illi cum Græcis conuenit, qui id σκιρτᾶν dicunt. In nomine diſſentit à Procopio, in cuius de bello Gothico lib. II. Σκειτιφίνοι vocantur: ab aliis *Scritofini.*

Pag. 10. A Virgilio Charybdis] Æneid. lib. III. alij tamen etiam Thule adtribuunt, vt & Statius lib. v. Sil. I.

— e refluo circumſona gurgite Thule.

Quod vero additur, naues ibi abſorberi, ac rurſum euomi, idem tangit & Ouidius Metamorph. lib. XIII. fab. VIII.

Scylla latus dextrum, læuum inquietata Charybdis
Infeſtat, vorat hæc raptas reuomitque carinas.

Pag. 13. Tunc Fream ſubiunxiſſe] Vetuſtiorem huius fabulę ſcriptorem Paulo extare non puto: nam & Saxo Grammaticus libro VIII. eius ex Paulo meminit, vbi tamen pro *Frea, Frig* ſcriptum eſt. Verba hæc ſunt: *Primum itaque Blekingam aduecti, ac deinde Moringam præternauigantes, ad Gutlandiam ſe appulerunt; vbi & Paulo teſte, autore Frig Dea, Langobardorum vocabulum, quorum poſtea gentem condiderunt, traduntur accepiſſe.*

Pag. 14. ab intactæ ferro barbæ longitudine] Inde vocatos Langobardos, etiam Otto Friſingenſis ſcribit lib. II. cap. XIII. de Geſtis Friderici Imperatoris. & Gunterus lib. II.

Dicitur à longis ea Longobardia barbis.

à quibus alij diſſentiunt, qui eos à Bardis Saxoniæ populis dictos affirmant.

Wodan vt Deus adoratur] Alius erat *Wodan* Deus Sueonum, de quo bene M. Adamus in Septentrionalium populorum hiſtoria, nuper ex Gene-

ex Generoſiſſimi Domini Henrici Ranzouij Bibliotheca edita: *In hoc templo* (Vbſola patrio ſermone vocato) *quod totum ex auro paratum eſt, ſtatuas trium deorum veneratur populus, ita vt potentiſſimus eorum Thor in medio ſolum habeat triclinium; hinc & inde locum poßident Wodan & Fricco. Quorum ſignificationes eiuſmodi ſunt. Thor, inquiunt, præſidet in aëre, qui tonitrus & fulmina, ventos imbreſque, ſerena & fruges gubernat; alter Wodan, id eſt, fortior, bella regit, hominumque miniſtrat virtutem contra inimicos. Tertius eſt Fricco, pacem voluptatemque largiens mortalibus, cuius etiam ſimulachrum fingunt ingenti Priapo; Wodanem vero ſculpunt armatum, ſicut noſtri Martem ſculpere ſolent. Thor autem cũ ſceptro Iouem exprimere videtur.* Hactenus ille. A noſtro vero *Wodan*, quem eundem cum Romanorum Mercurio facit, etiamnum hodie Belgæ diem Mercurij *Woenſdag* dicunt corrupte, pro Wodenſdag. Sic etiam ab vxore Wodani Frea *Freidag* (Danis *Fredag*) id eſt, Veneris diem deductũ puto: quanquam id nõ certo affirmare auſim. Errauit autẽ & male patriã linguam intellexit P. Nannius, qui putat *Woenſdag* à lucro dictum, quia Romanorum Mercurius lucri præſes cluebat; quemadmodum nec illud mihi veriſimile fit, Freidag dici quaſi liberationis diem, quia Venus libertatis Dea. Pro *Wodan* autem Clariſſimus I. Lipſius in commentario ad Tacitum legendum cenſet *Wonſtam* vel *Wondam*, à lucro nomine deducto. quod ſi cui magis placuerit, legat ita.

PAG. 15. Plurimos in caſtris ignes accendunt]

cendũt] Simile ſtrategema Beliſarij apud Agathiam lib. v. *Νυκτὸς δὲ ἐπιγιγνομένης, φρυκτωρίας ἀνῆψαν πολλὰς ἐπὶ μέγα τοῦ πεδίου σκεδαννυμένας. ἵνα δὴ οἱ πολέμιοι ὁρῶντες, οἰηθεῖεν μέγιστον εἶναι τὸ στράτευμα, ταῖς πυραῖς ἀναμετροῦντες.* Nec vanum hoc ſtrategema, nam ex igne in caſtris incenſo de hoſtium copiis iudicari ſolitum, etiam Cæſar indicat lib. II. de bello Gallico: *Quæ caſtra, vt fumo atque ignibus ſignificabatur, amplius mille IIX. in latitudinem patebant.*

Pag. 18. Quæ eorum lingua lama dicitur.] *Lamam* vocem etiam apud Feſtum reperies, *Lacuna aquæ collectio, à lacu deriuatur, quam alij Lamam, alij luſtrum dicunt.* Beatus Rhenanus legendum putat *Qualamam*, à ſcaturigine. Nam *quellen* Teutonica lingua ſcaturire ſonat.

Pag. 25. Vexillum quod Bandum appellant] Suidas *Βάνδον καλοῦσι Ῥωμαῖοι τὸ σημεῖον τὸ ἐν πολέμῳ.* Gloſſarium Latino-Græcum, *Bandum λίγνον.* legendum *σίγνον.* Conſtantinus Magnus ad Silueſtrium Papam: *Ὁμοίως καὶ τὰ βασιλικὰ σκῆπτρα, καὶ πάντα τὰ σίγνα, καὶ τὰ βάνδα, καὶ τὰ λοιπὰ κοσμήματα τῆς βασιλικῆς μεγαλειότητος.* Hinc *Βανδοφόρος.* Leo imperator de Bellico apparatu cap. 3. *καὶ Βανδοφόρος ἐστὶν ὁ τὸ σημεῖον τοῦ βάνδου βαστάζων.* Ita iam olim ab optimo Geſnero editum & emendatum, nec opus fuerat ea denuo ab aliis repeti. ô ſenium! ô mores!

Pag. 26. Vtque rata haberi poſſet libertas] Notandus ritus manumiſſionis. nam qui in Legib. Langobard. Tit. de manumiſſionibus habentur, alterius generis ſunt.

PAG. 28. A rege gentis exteræ arma ſuſcipiat] Vide quæ notauit Petr. Pithœus I.C. Aduerſar. lib. 1. cap. 1.

PAG. 30. Annos nonaginta & ſex] Alij ita legunt: *annos nonaginta, & iure & vi Romano.* Tamen Regino etiam xc. & vi. annos ponit, alij nonaginta & ſeptem.

Alemannicus, Gothicus] Sic reſtitui ex corrupta Aſcenſiana editione: nam in MS. & Auguſt. tantum erat, *Alamannicus, Anticus, Alanicus, Wandalicus, Africanus.* Rectum autem eſſe quemadmodum ſcripſi, confirmat Agathias lib. 1. & ipſe Iuſtinianus loco non vno.

PAG. 31. Ἁγίαν σοφίαν] Vide Procopium de ædificiis Iuſtiniani Cæſaris lib. 1.

PAG. 33. Dapes Agapes] Sic indigetabant priſci Chriſtani conuiuia ad quæ pauperes vocabantur. De his bene Tertullianus, vt alia eius loca omittam, Apologetico cap. XXXIX. *Cœna noſtra de nomine rationem ſui oſtendit, vocatur enim ἀγάπη, id quod dilectio penes Græcos. Quantiſcunque ſumptibus conſtet, lucrum eſt pietatis nomine facere ſumptum; ſiquidem inopes quoque refrigerio iſto iuuamus.* Vide Cyprianum Teſtim. lib. 3. Caſſianum Collat. XXIIII. cap. XII.

PAG. 41. Caput eius ſublatum ad bibendum ex eo poculum fecit] Barbaris hoc receptum. nam de Scythis ita ſcribit Strabo lib. VII. Καὶ μάλιστα τῶν Σκυθῶν ξενοθυτούντων, καὶ σαρκοφαγούντων, καὶ τοῖς κρανίοις ἐκπώμασι χρωμένων. Plinius lib. VII. cap. II. *Priores anthropophagos, quos ad Septemtrionem eſſe diximus, decem dierum*

itinere

itinere ſupra Boryſtenem amnem oſsibus humanorum capitum bibere, cutibuſque cum capillo pro mantelibus ante pectora vti. Ammian. Marcell. lib. XXVII. *Scordiſci, longe nunc ab iiſdem prouinciis diſparati, ſaui quondam & truces, vt antiquitus docet, hoſtiis captiuorum Bellonæ litantes & Marti, humanumque ſanguinem in oſsibus capitum humanorum bibentes audius.*

Scala dicitur.] Non dum exoleuit hæc vox, vſitata non Germanis ſolum, ſed & aliis populis. Iſidorus Etymolog. lib. XX. cap. V. *Calices, & calathi, & ſcala poculorum genera, antea ex ligno facta. vnde & vocata: Græci enim omne lignũ cala dicebant.*

Pag. 43. In eorum carminibus celebratur] Tacitus de moribus Germanorum: *Celebrant carminibus antiquis, quod vnum apud illos memoria & annalium genus eſt.* ad quem locum lege notata doctiſſimo Lipſio. Non abſimilia his fuiſſe puto carmina quæ Bardi decantabant. De quibus Ammian. Marcell. lib. XV. *Bardi fortia virorum illuſtriũ facta heroicis compoſita verſibus, cum dulcibus lyræ modulis cantitarunt.* Athenæus lib. VI. ex Poſidonio; Κελτοί, φησι, περιάγον) μεθ' ἑαυτῶν πολεμοῦντες συμβιωτὰς, οὓς καλοῦσι παρασίτους. οὗτοι δ' ἐγκώμια αὐτῶν καὶ πρὸς ἀθρόους λέγουσιν ἀνθρώπους συνεστῶτας, καὶ πρὸς ἕκαστον τῶν κατὰ μέρος ἐκείνων ἀκροωμένων. τὰ δ' ἀκούσματα αὐτῶν εἰσὶν οἱ καλούμενοι Βάρδοι. ποιηταὶ δ' οὗτοι τυγχάνουσι μετ' ᾠδῆς ἐπαίνους λέγοντες.

IN LIBRVM SECVNDVM.

Pag. 49. Narſes Chartularius] Gloſſarium: χαρτοφύλαξ, *Chartularius*, Sed hoc aliis non probatur,

probatur qui diſcrimen inter χαρτοφύλακα & *Chartularium* faciunt. Suidas eundem eſſe cum Scriniario dicit: Σκεινιάριος, ὁ χαρτουλάριος τοῦ ἐπάρχου, ὁ αἴρων τὸ σκεύιον, ἤτοι τὸ κιβώτιον. Iam vero χαρτοφύλακα autor Etymologici etiam Σκεινιάριον vocat. vt hinc aliquo modo tueri poſſet interpretatio Gloſſarij. Officium eius penè ex Leonis & Anthemij verbis colligitur l.3.C. de canon. larg. titul. vbi ſic ſcribitur: *Chartalarios qui de cohortalibus officiis vniuſcuiuſque prouinciæ largitionales titulos retractare conſtituuntur*. Emittebant etiam σύμβολα, id eſt, cõmonitoria, vt D. Cuiacius docuit. Erant ſub diſpoſitione Præpoſiti Sacri cubiculi, ideoque à vetere Scholiaſte Iuliani Patricij Conſtit. xv. Tit. LX. *Cubicularij* interpretantur *Chartularij*. Sic Narſetem, quem alij chartularium vocant, cubicularium nominat Cedrenus Georgius: τῷ κ δ᾽ ἔτει ἐπέμφθη Ναρσῆς ὁ κουβικουλάριος εἰς Ῥώμην, πολεμῆσαι τοῖς Γότθοις. Fit etiam *Magni Chartularij* mentio apud Curopalatam; quemadmodum & *Chartularij magiſtrorum equitum, & peditum*. C. Theod. l.5. de diuerſ. offic. & apparit. quo pertinet Zonaras lib. III. Καὶ Παῦλον τὸν τῶν βασιλικῶν ἱπποκόμων ἐπιστατοῦντα, χαρτουλάριον ἡ Ῥωμαίων οἶδε τοῦτον λέγειν φωνή. cui ſimile Nicetæ, Θεόδωρος ὁ χοῦμνος, χαρτουλάριος ὢν τῶν ἱπποστάθμων.

Patriciatus honorem meruit] Hunc honorem ſummam dignitatem Iuſtinianus vocat Inſtitut. lib. I. Tit. XII. & quæ ſola morte ſoluatur. *Nam*, vt Caſſiodorus ſcribit lib. VI. Form. II. *mox vt datus fuerit* (hic honor) *in vita tempus reliquum homini fit coæuus, ornatus indiuidui cingulum fidele,*

fidele, quod neſcit ante deſerere, quam de mundo contingat exire,&c. Vide ſodes totum locum: nam egregiè huc facit.

Dactyli] Suidas Δάκτυλοι παρὰ πολλοῖς οἱ βάλανοι τοῦ φοίνικος. Aliter etiam *Nicolai* dicebantur. Gloſſæ Iſidori: *Nicolaus dactylus*, quod nomen eis indidit Auguſtus Cæſar, cui creberrime è Syria à Nicolao Damaſceno eiuſmodi dactyli mittebantur: quos tamen non dactylos fuiſſe, ſed placentas ſcribunt Heſychius Illuſtrius in Vitis Philoſophorum, & ex eo Suidas in Nicolao Damaſc. Pro placentis etiam Serenus Sammonicus vſurpat:

Grana peregrini piperis diffindito quinque,
Nicolao molli qua mane inſerta capeſſes.

Pag. 55. Strator erat, quem lingua propria Marpahis vocant] Suidas: Στράτωρ εἶδος ἀξιώματος. officium autem tale, vt dominum in equum ſuſtolleret, equumque duceret. Spartianus, *Cum illum in equum ſtrator ſuus leuaret, pugione latus confodit*. Conſtantinus Magnus: Καὶ κρατοῦντες τὸν χαλινὸν τοῦ ἵππου αὐτοῦ στράτορος ὀφφίκιον ἐποιήσαμεν. Vnde etiam *Equiſtratores* & *Protoſtratores* dicti. Auctor vitæ Cypriani: *Venerunt ad eum principes duo, vnus ſtator officij Galerij Maximi proconſulis, qui Aſpaſio Paterno ſucceſſerat, & alius equiſtrator à cuſtodiis eiuſdem officij*,&c. De protoſtratoribus videndus Curopalata. Sed & *Statores* hi dicebantur, vt ante citatum exemplum indicat. & hæc inſcriptio vetus:

D. M.

D. M.
M. ANTONIVS
HEVTVCAS AN
TONIO FOR
TVNATO. STA
TORI. AVGVSTO
RVM. ALVMNO
BENEMERENTI
FECIT.

Quid autem illud *Marpahis* ſit, plane ſubodorare nequeo: verioremque puto lectionem MS. codicis, in quo *Marhais* legitur. qui ſic dictus eſt, quod iuſſionem & imperium habeat in equos; ſicut *Sculthais* quod in legum tranſgreſſores. *Mar* equum fœminam eſſe pauci non ſciunt, vnde etiam *Marſcalk*, equarum ſeruus. Nam *ſcalk* ſeruum ſignificat, non Germanis modo, ſed & Getis, quos certum eſt Germanico idiomate vſos. in eorum libris ſic legitur, in Cantico Simeonis, quod vidi apud Illuſt. Ioſephum Scaligerum: *Fra leitais ſcalk theinana. Nunc dimittis ſeruum tuum.* Apud hunc noſtrum autem Paulum *Stratorem* eundem eſſe quem Galli *Grand Eſcuier* dicunt, vir magnus putabat, cuius opinionem hic apponere viſum eſt.

Faras, id eſt generationes] *Fara* vox etiam in legib. Langobard. legitur: Tit. LXIIII. §. I. *De eo quod cum Fara migrare permiſſum*, &c.

PAG. 63. Victorini reuincit Hiſtoria] Ita impreſſi libri. Sed in MS. *Victoris* legitur. Eſt autem Sextus Aurelius Victor, cuius hæc verba in excerptis imperatorum Romanor. in Nerone:

Pontum in ius prouinciæ Polemonis Reguli permiſſu redegit, à quo Polemoniacus Pontus appellatus eſt, itemque Cottias Alpes, Cottio rege mortuo.

Pag. 65. Quas Græci Samia appellant] Ita ms. & Auguſtana editio. Puto tamen legendum, *quas Græci σαυνία appellant.* Heſychius: Σαύνιον, ἀκόντιον βαρβαρικόν. quam lectionem Plinius confirmat lib. III. cap. XII. *Samnitium, quos Sabellos & Græci Saunitas dixere, Colonia Bouianum vetus, &c.*

Pag. 67. Italia ab Italis, hoc eſt vitulis dicta] Ex Feſto ſumtum.

Pag. 70. Schilpor, hoc eſt, armiger] Magnorum virorum hoc munus erat. Nam de Narſete ſcribit Corippus, eum armigerum fuiſſe Iuſtini: lib. II.

Armiger interea domini veſtigia luſtrans
Eminet excelſus ſuper agmina vertice Narſes.

Curopalata, eos Σκυτεῖς vocat: Procopius, vt puto, δορυφόρους. Ita enim de Odoacre lib. I. Belli Getici, ex ms. Illuſt. Ioſephi Scaligeri, ἦν δέ τις ἐν αὐτοῖς Ὀδόακρος ὄνομα, ἐς τοὺς βασιλέως δορυφόρους τελῶν. Niſi potius ibi δορυφόρους domeſticos velis interpretari. nam ita hi dicebantur. Socrates lib. IV. cap. XIII. τῶν δορυφόρων τις, οὓς οἰκείους καλεῖ ὁ βασιλεύς. de his lib. XII. Cod. Tit. XVII. & ibi I. Cuiacius I.C. Fit etiam in Notitia Imperij Romani Armigerorum mentio: *Armigeri propugnatores ſeniores, Armigeri propugnatores iuniores.* Sed illi diuerſi ab his fuere: quemadmodum & apud Gunterum lib. 7. Armigeros vulgares tantū milites eſſe puto vel ſatellites. nam eos veteres Grammatici armigeros interpre-

interpretantur. Sed & apud Paulum noſtrũ ἀντὶ τȣ͂ *Schilpor, Schilphor* legere mallem, quæ vox Germanis vſitata.

IN LIBRVM TERTIVM.

Pag. 80. In libris Gregorij Turonenſis] Hiſtoriarum lib. VI. cap. VI.

Pag. 83. Factis conciſis per deuia] Gregor. Turonenſ. lib. IIII. cap. XXII. *Actiſque coduicibus per diuortia ſiluarum.*

Pag. 86. Neque barbam neque capillos inciſuros] Non prætermiſit hoc Tacitus de moribus Germanor. Eius hæc verba: *Aliis Germanorum vſurpatum, rara & priuata cuiuſque audentia, apud Cattos in conſenſum vertit, crinem barbamque ſubmittere, nec niſi hoſte cæſo exuere votiuum obligatumque virtuti oris habitum.* Extat quoque ſimile votum in Narratione de Apollonio Tyrio: quam ſi quis tanti fecerit, legat ibi.

Pag. 87. puer Mummuli adueniens] *Pueri* vox ſic poſita poſteriorum temporum ſcriptoribus nil aliud quam famulum denotat. ea notione Sidonius vſus eſt, lib. I. Epiſt. II. *Si venatione nuntiata procedit, arcum lateri innectere cura grauitatem regiam iudicat. Quem tamen, ſi cominus auem feramque venanti monſtres, aut vianti deus obtulerit* (ſic lego ex MS. qua aliquando vſus, ſcceda. vulgo *venanti monſtres aut vianti.*) *manui poſt tergum reflexæ puer inſerit, neruo lorove fluctuantibus.*

Pag. 90. Palatium regeret] Inde *Curapalatij* vocati l. I. C. de Comit. & Tribun. Scholar. De his bene Corippus de laudibus Iuſtini lib. I.

Cum magni regeres diuina palatia patris,
Par extans curis, ſolo diademate diſpar,
Ordine pro rerum vocitatus Cura palatij.

Agathias eos ſolummodo *Curatores* dictos ſcribit lib. v. Ἄνδρα τῇ τε τῶν ὑπάτων ἀξίᾳ τετιμημένον, καὶ αὐτός γε τὸ φροντίδα τίθεσθαι, καὶ ἐπιμέλειαν τῶν βασιλέως οἴκων τε καὶ κτημάτων ἀρχὴν εἰληχότα. Κουράτωρας δὲ τούτους καλοῦσι ῥωμαῖοι. Formulam eorum vide apud Caſſiodorum lib. VII.

Crucem domini qua frontem] Tertullianus de corona Militis cap. IV. *Ad omnem progreſſum atque promotum, ad omnem aditum, ad exitum, ad veſtitum, ad calceatum, ad lauacra, ad menſas, ad lumina, ad cubilia, ad ſedilia, quacunque nos excuſatio exercet, frontem crucis ſignaculo terimus.*

PAG. 92. ad dignitatem imperatoriam ſublimaret] Optime de hoc ritu Curopalata: Μετὰ δὲ τοῦτο, ὁ νέος βασιλεὺς ἐπὶ σκουταρίου καθεσθεὶς ἐπαίρεται εἰς ὕψος, καὶ φαίνεται πᾶσι τοῖς κάτωθεν ἱσταμένοις πλήθεσι. κατέχουσι δὲ τὰ μὲν ἔμπροσθεν τῆς ἀσπίδος αὐτός τε ὁ βασιλεὺς καὶ πατὴρ ἀναγορευομένου, ἐὰν ζῶν ᾖ, καὶ ὁ πατριάρχης. τὰ δὲ ἐκ πλαγίων καὶ ὄπισθεν, οἱ ἐν ἀξιώμασιν ὑπερέχοντες. ἤγουν δεσπόται, σεβαστοκράτορες, ἐὰν ὦσιν. εἰ δὲ μὴ, οἱ κρείττονες καὶ εὐγενέστεροι τῶν ἀρχόντων: εἰ δ' οὐκ ἐστὶ πατὴρ, τὰ μὲν τῆς ἀσπίδος ἔμπροσθεν ὁ ἐντιμότερος τῶν ἀξιωματικῶν ἢ τῶν ἀρχόντων μετὰ τοῦ πατριάρχου. τά δέ γε ὄπισθεν, οὓς εἴπομεν. Corippus lib. 2.

Quatuor ingentem clypeis ſublimius orbem
Adtollunt lecti iuuenes, manibuſque leuatus
Ipſe miniſtrorum ſupra ſtetit.

Plura lege apud Pet. Pythœum I. C. Aduerſar. lib. II. cap. VI. Poſt leuationem vero à Patriarcha vngeba-

vngebatur. Curopalata: Μετὰ δὲ ταῦτα ἐπαίρει μὲν ὁ νέος βασιλεὺς, ὅ, τι ἂν φορῇ ἐπὶ κεφαλῆς. εὐθὺς δὲ πάντες ὅσοι διέσκοντι ἐν τῷ ἱερῷ ἀποκαλύπτουσι τὰς κεφαλὰς ἱστάμενοι. ὁ δὲ πατριάρχης χρίει σταυροειδῶς τὴν κεφαλὴν τοῦ βασιλέως τῷ θείῳ μύρῳ, ἐπιλέγων μεγάλῃ τῇ φωνῇ τὸ, ἅγιος. Liutprandus lib. VI. *Miro ornatu, miroque apparatu ſuſceptus ab eodem ſummo pontifice, &c. vnctionem ſuſcepit imperij.* Ideoque ſæpiſſime hæc ita iuncta videbis, in regem ſublimatus vnctuſque.

PAG. 92. Triginta diebus ad vindemiam iocundaretur.] Non nouum hoc apud hiſtoricos, maxime illos qui imperatorum vitas ſcripſerunt. Non ſolum autem vindemiarum tempore feriæ erant, ſed & meſſium: de his agitur Cod. Theod. de Feriis l. 2. *Omnes dies iubemus eſſe iuridicos, illos tantum manere feriarum dies fas erit, quos geminis menſibus ad requiem laboris indulgentior annus accepit, æſtiuis feruoribus mitigandis, & autumni fœtibus decerpendis.* Nam tunc temporis cauſam agere, aut dicam alicui ſcribere, legibus non licebat. quod & Statius tangit lib. IIII. Siluarum:

Certe iam Latiæ non miſcent iurgia leges,
Et pacem piger annus habet, meſſeſque reuerſæ
Dimiſere forum, nec iam tibi turba reorum
Veſtibulo, querulique rogant exire clientes.

Minutius Felix in Octauio: *Ad vindemiam feriæ iudiciariam curam laxauerant.* Poſt electionem quoque imperatoris feriari moris erat. Curopalata: Δέκα δὲ ἀρεξῆς ἡμέρας, ἢ πλείους, ἢ ἐγγὺς ἐλάττους τούτων,

(οὐδὲ γὰρ ἐστὶ νενομισμένος ἀριθμὸς ἡμερῶν. ἀλλ᾽ ὅπως ἂν βούλοιτο ὁ βασιλεὺς) ἑορτάζουσι παντελῶς.

Pag. 95. Acclamatis ſibi laudibus] Exempla eius rei abunde in Vitis Imperatorum habentur. Corrippus:

Laudibus innumeris regnantum nomina tollunt,
Iuſtino vitam tercentum vocibus optant.
Auguſta totidem Sophiæ plebs tota reclamat,
Mille canunt laudes vocum diſcrimine mille,
Iuſtinum Sophiamque pares duo lumina mundi
Eſſe ferunt: Regnate pares in ſecula dicunt.
Felices annos dominis felicibus orant.
Inſonuit vox illa diu, tandemque quieuit.

Largitus populo munera] Bis hoc fiebat in electione imperatoris, à Senatorij ordinis viro, vocabanturque ea miſſilia ἐπικόμβια. Curopalata: ῥίπτονται εἰς τὸν λαὸν τὰ λεγόμενα ἐπικόμβια. ἐστὶ δὲ τοιοῦτον· τμήματα ἐκ πανίων κόπτοντες, καὶ ἐν ἑκάστῳ τμήματι νομίσματα χρυσᾶ μὲν τρία, ἀργυρᾶ δὲ τοσαῦτα, καὶ τρία ἐξ ὀβόλων ἐνδήσαντες, ῥίπτουσιν εἰς τὸ πλῆθος.

Pag. 96. Angariare] Gloſſarium *Angaria*, περιεργασία. Ἀκυσία, ἐργασία. Inde *Angariare* verbum, & *Angarianus*, qui agrum locat vt angariam accipiat, vt habetur in veteribus Gloſſariis. quæ docti viri de angariis & parangariis ſcripſerunt non compilo, quin potius lectorem ad eorum libros remitto.

Pag. 100. Lauinæ] Gloſſæ Iſidori: *Lauina lapſum inferens*. legitur etiam apud D. Hieronymum. Apud Diaconum quoq. in continuatione Hiſtoriæ Eutropij lib. XVIII. *Facta ſunt lacunæ poſſeſſiones ſeu villarum*. Legendum: *Facta ſunt lauinæ*

uinæ poſſeſſionum ſ. v. nam vulgata lectio plane corrupta.

Pag. 108. Feritam facere] *Ferita*, eſt plaga ſiue ictus. Sic explicatur in legibus Langobardor. Tit. III. §. V. Item Tit. X. §. III.

Pag. 113. Ciborium] Poculi genus eſt in modum foliorum colocaſiorum factum, vt interpretatur Scholiaſtes Horatij Porphyrio, ad illum Sermon. lib. 2. Od. 7. verſum.

— obliuioſa leuia Maßico
Ciboria exple.

Heſychius: Κιβώειον, Αἰγύπτιον ὄνομα ἐπὶ ποτηρίου.

IN LIBRVM QVARTVM.

Pag. 123. Homines Gaidulfi] *Homines* hic eo ſignificatu accipiendi, quo apud I Ctos. Sic apud Capitolinum in Pertinace: *Tam lucri cupidus fuit, vt apud vada Sabatia mercaturas exercuerit imperator per homines ſuos; non aliter quam priuatus ſolebat.* Sic apud Symmachum *Homo meus*, Epiſtol. XXVII. lib. III. epiſt. LIIII. lib. V. Vide D. Cuiacium Obſeruationum lib. VIII. cap. XIIII.

Pag. 125. Exarchus] Gloſſarium Græcolatinum, ἔξαρχοι *Proceres, principes.*

Pag. 135. Capillos à facie vſque ad os dimiſſos habentes] Etiam hoc Gotis vſitatum fuit. Sidonius Apollinaris lib. I. Epiſt. II. *Aurium legulæ, ſicut mos gentis eſt, crinium ſuperiacentium flagellis operiuntur.* vbi flagellis crinium ſignificantur cirri, commune Germanorum ornamentum; vnde etiam *cirrigeri* vocantur. vt optime docuit Vir Clariſſimus, & nunquam ſine

 laude

laude loquendus Iuſtus Lipſius in Notis ad Germaniam Taciti, vbi & quædam de veſtitu Germanorum addit, quæ operæ pretium legere.

Hoſis vti] Plane Germanicum vocabulum.

Tubrugos byrreos] Iſidor. Etymolog. lib. XIX. cap. XXII. *Tubrucos vocatos dicunt, quod tibias braccaſque tegant.*

PAG. 139. Apocriſiario] Iſidorus in Gloſſis: *Apocriſiarius miniſter Romanæ Eccleſiæ à ſecretis, legatus à ſecretis.* Eorum ſæpiſſime in libris I.C^torum mentio fit. Dicebantur etiã *Adreſponſi*. Nouell. XXV. cap. I. *Habeat item Adreſponſum ſiue apocriſiarium.*

PAG. 141. Primicerius notariorum] *Primicerius* nihil aliud eſt quam princeps vel primus; quemadmodum *Primicerius Numerariorum, Tabulariorum*: ſic etiam dicebatur *Secundicerius, Terticerius*. Nicephori Gregoræ temporibus hæc appellatio deſiit. & primicerium *dominum* appellarunt. Sic ipſe ſcribit Hiſtoriæ Romanæ lib. VII. pag. 109. *τῆς βοιωτίας καὶ τῶν θηβῶν ἀρχηγὸν, ἀντὶ μεγάλου πριμμικηρίου, μέγαν κύριον ὀνομάζουσι νῦν.* De origine nominis diuerſi diuerſa ſentiunt: alij dictos putant quaſi primâ cerâ, hoc eſt albo ſiue catalogo inſcriptos, alij *τὸ cerius* productionem tantum vocis eſſe, nihilque præterea ſignificare.

PAG. 142. Praſini & Veneti per Orientem] Ita vocabantur factiones aurigarum. de quibus vide Plin. lib. VII. cap. XXXIII. Suetonium in Domitian. cap. VII. Tertullian. de Spectaculis cap. IX. Caſſiodorum lib. III. Variar. Epiſt. XIII. Suidam, Iſidorum, Cedrenum initio Imperij Romani.

PAG. 146. Palum in medio campo] Receptū etiam hoc genus ſupplicij Slauis fuit. Helmoldus Hiſtoriæ Slauorum cap. LIII. *Quanta enim mortium genera Chriſticolis intulerint, relatu difficile eſt, cum his quidem viſcera extorſerint palo circumducentes, hos cruci affixerunt irridentes ſignum redemptionis noſtræ.*

PAG. 154. Quas ſola memoria & vſu retinebat] Ideo Rotharis Rex in peroratione Legum Langobard. *Inquirentes & rememorantes antiquas leges patrum noſtrorum.* Vocabantur autem Langobardorum leges *Auricabeones*, quemadmodum Gotorum *Bellagines*. Gloſſæ Iſidori (quas habeo ab Illuſtriſſimo D. Ioſepho Scaligero, vnico (quod præfiſcine dixerim) meorum ſtudiorum fautore:) *Anchabeo vel auricabeo, lex Langobardorum.* De Geticis Iornandes in eorum geſtis: *Phyſicam tradens* (ſcilicet Diceneus) *naturaliter proprijs legibus viuere fecit, quas vſque nunc conſcriptas Bellagines nuncupant.* Sed quid voces iſtæ ſignificent, adhuc quærendum cenſeo.

IN LIBRVM QVINTVM.

PAG. 176. In baſilicam confugium feciſſe] Sæpiſſime hoc apud Hiſtoricos & alios ſcriptores legitur. Vide Tit. Cod. de iis qui ad Eccleſ. confug. Primum autem hic mos ab Athenienſibus introductus, apud quos ara miſericordiæ, (vt vulgo iam notum) conſtituta erat, quam qui amplectebantur, eis vim fieri leges vetabant; ideo ſemper locus ille confugis abundabat, vt eleganter Statius ſcribit Thebaid. lib. XII.

Semper habet trepidos, ſemper locus horret egénis
Cœtibus, ignota tantum felicibus ara.

Sic etiam ad principum ſtatuas confugiebant, l. vnica c. de iis qui ad princip. ſtat. confug. & hoc erat tutiſſimum refugium, vt iam viri doctiſſimi docuerunt. Confugientes quoque ad ſigna militaria, tuti erant ab omni læſione: cauſam puto, quia imperatorum & principum imagines illis plerumque annexæ. Tacitus lib. I. Annal. *Neque aliud periclitanti ſubſidium, quam caſtra primæ legionis: illic ſigna & aquilam complexus, religione ſe tutabatur, & ni aquilifer Calpurnius vim extremam arcuiſſet:* &c. Ammian. Marcellin. lib. XXV. *Qui fraudũ conſcius & noxiorũ ad militaria ſigna confugit.*

PAG. 180. Nutricium ſuum] Gloſſarium: *Nutricius* τροφεύς. Inſcriptio vetus:

MEMMIA TERTVLLA
NVTRICIO SVO ET MATRI
BENE MERENTI, POSTERISQ.
SVIS. ET SIBI.

Vlpianus eos lib. de officio proconſulis *Educatores* vocat, l. 33. D. de manumiſs. vindict. Iuſtinianus lib. I. Inſtitut. Tit. VI. §. V. *aut pædagogum, aut nutricem, aut educatorem, aut alumnum*, quem locum ita expreſſit Theophilus: Καὶ τὸ εἰπεῖν, ὅτι παιδαγωγός μου ἐστὶν, ἢ τροφὸς, ἢ τροφεὺς, ἢ ἀλῦμνος. In alia inſcriptione *Tatæ* appellantur:

TI. CLAVDIO EPAPHRODITO TATÆ
BENEMER. FECER.

Quod vocabulum etiam apud Curopalatam reperitur, vbi τοῦ τατᾶ τῆς αὐλῆς mentio fit. ſed an idem cum hoc ſit, non facile dixerim.

PAG. 182. Belli machina quam petrariam vocant.] *Sic vocabatur vltimis temporibus, cũ antea Scorpio vel onager*: cuius formã qui noſſe auet, legat Ammiani Marcellini lib.XXIII. nam locus nimis longus eſt vt hic deſcribi debeat. Nicetas Choniates πετροβόλα ὄργανα indigetat, eiſque maxime barbaras gentes vti idem ſcribit lib. III. de Geſtis Alexij Angeli: Ἀλλὰ καὶ τὰ πετροβόλα μηχανήματα, οἷς ἐχρῶντο οἱ βάρβαροι.

PAG. 185. Cimelia] Gloſſarium Κειμήλιον *cimelium*. Heſychius Κειμήλια σκεύη ἢ δῶρα, καὶ τὰ ἀπόθετα χρήματα. De priori intelligunt viri docti verſum Homeri Iliad. ζ.

—Σὺ δ' ἄξια δέξαι ἄποινα.
Πολλὰ δ' ἐν ἀφνειοῦ πατρὸς κειμήλια κεῖται,
Χαλκός τε, χρυσός τε, πολύκμητός τε σίδηρος.

poſterius probat Triphiodorus, de Ilij excidio:

— Πολλὰ δὲ ῥίμφα
Ἥρπαζον θαλάμων κειμήλια. —

Caſſiodorus *depoſitiuas pecunias* vocat: lib. VI. form. VIII. *Depoſitiuæ quoque pecuniæ, quæ longa vetuſtate competentes dominos amiſerunt, inquiſitione tua noſtris applicantur ærarijs.*

PAG. 186. Capuæ comes fuerat] *Comes* hic eſt præfectus, vt in Notitia Imperij: *Comes Ægypti. Comes Iſauriæ. Africæ, Italiæ, &c.* vbi & plura de eius dignitate vide.

PAG. 187. Per ſtratam] *Strata* eſt via. Victor Epiſcopus de perſecutione Wandalorum, lib. III. *Strata vero vel ſemitæ cadaueribus repletæ, exhalantiũ fœtore mortuorũ gradientes viuos omni ex parte necabant.* Apud Germanos maxime adhuc in vſu eſt.

PAG. 192.

Pag. 192. Miſſoſque illius] *Miſsi* ſunt legati, Leg. Francicarum lib. IIII. cap. VII. lib. IIII. cap. XII. & alibi.

Pag. 193. Gaſtaldium vocari] Quid ſit, iam ab aliis notatum. legitur ſæpe in Legibus Langobard.

Pag. 197. Olim perticæ id eſt trabes erectæ] Conſulendi de hoc ritu ij) quibus de priſtina litteratura (vt verbis Septimij vtar, antiquus memoriæ tenor reſidet. Ego nil ſimile ſcio.

Pag. 198. Grauionem] Vide leg. Salicas.

Pag. 202. Tremiſſis] *Tremiſsis* genus nummi. Etiam in Legib. Langobard. Tit. CI. §. LXII. Legib. Boioarior. Tit. III. §. I. & alibi.

Pag. 205. Berbices] Gloſſar. *πρόβατον ἀρνίον. Verbella, ouis verbix.* ſic ſcriptũ eſt apud Licinium Rufin. Tit. de Abigeatorib. Leg. Francicar. lib. I. cap. LXXV. & paſſim in iſtis legibus.

IN LIBRVM SEXTVM.

Pag. 219. Loci ſeruator] *Loci ſeruatores* ſunt, qui mittuntur à præfectis prætorio, vel comitibus, vel præſidibus iuris dicendi cauſa, vt explicat D. Cuiacius Obſeruat. lib. III. cap. XIIII.

Pag. 225. Protoſpatharius] *Spatharij* erant corporum cuſtodes. Cedrenus: ὅτι σπαθάριος, ὁ σωματοφύλαξ ἐστίν. Inde *Protoſpatharius.* Curopalata: Ὁ πρωτοσπαθάριος λέγεται, ὅτι ἦν κατὰ μὲν τὸ παλαιὸν πρῶτον τῶν σπαθαρίων προσμονῶν: νῦν δὲ οὐδεμίαν ὑπηρεσίαν ἔχει.

Pag. 226. In albis conſtitutus] Cauſa

huius

huius ritus explicatur Diſtinctione IIII. Tit. Quare cand. veſt. trad. Chriſt. *Poſt baptiſmum traditur Chriſtianis veſtis candida, quæ ſignificat innocentiam & puritatem Chriſtianam, quam poſt ablatas veteres maculas ſtudio ſanctæ conuerſationis immaculatam ſeruare debet ad repræſentandam ante tribunal Chriſti. Cuncti vero renati albis induuntur veſtibus ad miniſterium reſurgentis Eccleſiæ. Item vtuntur baptizati albis veſtibus, vt quorum primæ natiuitatis faciem vetuſti erroris pannus fuſcauerat, habitus ſecundæ regenerationis gloriæ præferat indumentum; tegitur enim poſt ſacram vnctionem caput eius myſtico velamine, vt intelligat ſe diademate regni & ſacerdotali dignitate potiri.* Huc pertinent l. 5. Cod. Theodoſ. de Spectacul. illa verba: *Quinquageſima diebus, quamdiu cæleſtis lumen lauacri imitantia nouam ſancti baptiſmatis lucem veſtimenta teſtantur.*

PAG. 227. Maior domus] Gloſſæ Iſidori: *Architriclinius maior domus*; dicitur etiam *Prouiſor regis aulæ*, vel *Præfectus palatij*. Cedrenus eum πρόοικον vocat; cuius locum, quia vnice huc facit, totú adſcribam. In Leone Iconomacho pag. 373. Ἱστορεῖται δέ, ὅτι ἔθος ἦν τὸ ῥῆγα Φραγγίας κατὰ γένος ἄρχειν, καὶ μηδὲν διοικεῖν πλὴν ὅτι ἀλόγως ἐσθίειν καὶ πίνειν. Κατὰ δὲ τὸν Μάιον μῆνα προκαθέζεσθαι ἐπὶ παντὸς τοῦ ἔθνους, καὶ προσκυνεῖν αὐτοῖς, καὶ ἀντιπροσκυνεῖσθαι ὑπὸ αὐτῶν, δωροφορεῖσθαί τε κατὰ συνήθειαν, καὶ ἀντιδιδόναι αὐτοῖς, ἔχειν δὲ πρόοικον γνώμην αὐτοῦ, καὶ τοῦ ἔθνους εἰς τὸ διοικεῖν πάντα τὰ πράγματα. Annales Francorum à P. Pithoeo I. C. editi: *Reges quidẽ dicebantur, ſed poteſtas regis tota apud Maiorem domus habebatur, excepto quod charta & priuilegia Regis nomine ſcribebantur,*

bebantur, & in Martis campum, qui Rex dicebatur, plauſtro bobus trahentibus vectus, atque in loco eminenti ſedens, ſemel in anno à populis viſus, publica dona ſollemniter ſibi oblata accipiebat, ſtante coram Maiore domus, & quæ deinceps eo anno agenda eſſent populis annuntiante. ſicque rege domum redeunte, cetera regni negotia Maior domus adminiſtrabat.

Pag. 230. Eius caput barbamq. radens] Mos erat priſcus captiuos & bello victos radere; quod & Sidonius Apollinaris tangit lib. VIII. Epiſt. IX.

Sic tonſo occipiti ſenex Sicamber,
Poſtquam victus es elicis retrorſum,
Ceruicem ad veterem nouos capillos.

& alibi in eodem ſcriptore. Sic capio verſum Ouidij:

Iam tibi captiuos mittet Germania crines,
Culta triumphatæ munere gentis eris.

Morem autem hunc multis ante ſæculis etiam apud alias gentes vſitatum fuiſſe puto, coniecturam ducens ex Deuteronom. cap. XXI. vbi de puella captiua ait: *Quæ radet cæſariem, & circumcidet vngues, & deponet veſtem in qua capta eſt*, &c. Sed & ſupplicij genus erat caput tondi. vnde ſæpiſſime illa verba leguntur *decaluari verberarique.* Cedrenus in Iuſtino pag. 320. Τύψας αὐτὸν ϗ τὴν κεφαλὴν κείρας, ϗ γυμνὸν ὄνῳ ἐπικαθίσας, διὰ μέσης τῆς πόλεως ἐθριάμβευσε. Vbi etiam vides aſino eum impoſitum. vſitatum enim hoc antiquis fuit, ſupplicio iam iam afficiendos, aſinis aut aliis animalibus impoſitos, in ſpectaculum per plateas ducere. Agathias de Gabazæ interfectoribus,

lib. IIII.

lib. IIII. *Καὶ οἱ μὲν ἐπὶ τοῖς ὀρεῦσιν ἥμενοι, καὶ ἀνὰ τὰς λεωφόρους περιενεχθέντες, μέγιστον θέαμα τοῖς Κόλχοις ἦσαν, καὶ πλείστης ἄξιοι ἀλαβείας.* Sic Nicetas Choniates Andronicum camelo impoſitum narrat: lib. II. *μεθ' ἡμέρας δέ τινας καὶ τὸν ἕτερον τῶν ὀφθαλμῶν ἐξορύττεται, καὶ καθεσθεὶς ἐπὶ καμήλου ψωριώσης, διὰ τῆς ἀγορᾶς θριαμβεύεται.* Sed hæc ſunt alterius loci.

Cum arietibus & diuerſis belli machinis] Variæ harum machinarum appellationes. Erant enim quas *λέσας* vocabant. earum ſic meminit Cedrenus pag. 644. *αὐτὸς δὲ σκηνὰς ἐκ λύγων ἔχων πεπλεγμένας, βοείαις βύρσαις ἄνωθεν διεσκεπασμένας, καὶ τροχοὺς ἐχούσας ὑπὸ τὰς τῶν βασταζόντων κιόνων βάσεις (λέσας τὰς τοιαύτας κατονομάζουσι μηχανάς) λαὸν πλείστας δικέλλας φέροντα καὶ σκαπάνας, καὶ ἄλλα γεωργικὰ ὄργανα, ὥστε κατὰ μικρὸν ὑπωθεῖν τὰς λέσας, καὶ τοῖς τείχεσι προσαρμόσαι,* &c. Erant etiam quæ dicebantur *clitæ*. Auctor vitæ Karoli Magni à P. Pithœo I. C. editus. *Præparauerunt clitas ad debellandum præ virtute caſtrum.* Alia quoque genera Turpinus enumerat cap. IX. *Septimo menſe aptatis iuxta murum petrariis & mangatellis & troiis.* *Mangatellis* ſignificari putabat vir doctus eas machinas quas Galli *Mantellos* ſeu *Mantelletos* vocant, id eſt vineas. de reliquis iudicet lector.

PAG. 232. Rector loci quem Schuldhais nominant] Habetur ſæpè hæc vox in legib. Langobard. Tit. CXV. §. I. *Si quis Schulthais aut actorem regis occiderit.* Legib. Langobard. Liutprandi Regis Tit. XX. §. I. & alibi. ſeruatur etiam nunc in plurimis Germaniæ locis.

Ab arga

Ab arga nomen] Legum Langobardor. Tit.cxx. §. 1. *De eo qui alij Arga dixerit. Si quis alium arga per furorem clamauerit, & negare non poterit, & dixerit quod per furorem dixiſſet, tunc iuratus dicat, quod eum arga non cognouerit.* Nec dum exoleuit hæc apud Germanos vox, quam ego è Græco deductam puto. nam illi ἀεργὸν pigrum & ſocordem, dicunt.

PAG. 258. Prohaſtio ſuo] Scriptum eſt more iſti ſeculo vſitato; ſic *boſtium* dicebant quod nos *oſtium*, & *harenam* ἀντὶ τοῦ *arenam* *Probaſtium* ergo eſt προάστειον, id eſt περὶ τῆς πόλεως, Latine *ſuburbanum.* nec aliter hic locus intelligendus.

EXPLICIVNT ANNOTATIONES
In Hiſtoriam Langobardorum.

VARIANTES LECTIONES IN PAVLVM WARNEFRIDVM.

Ad quas Lector, ſi opus fuerit, recurrere poteſt.

IN LIBRVM PRIMVM.

PAG. 5. *verſ.16. magis coaptata*] al. deeſt τὸ *magis.*

v.18. Morbis abundat] al. *eo morbis eſt abundātior.*

Pag,6. v.3. eo quod tantos] al. *eo quod tantas mortalium turmas germinat, quantas alere, &c.*

v.9. miſera Italia] al. *per miſeram Italiam.*

v.11 Rugi, Heroli]al. *Hunni, Eruli, Turingi.*

v.18. originem ducens] al. *Originem ducens à Scandania Baltei ſeu Baltici maris inſula; nouarū ſedium quarendarum gratia, ob multitudinem profecta eſt (licet alia cauſa egreſsionis eorum aſſeuerentur) Cuius, &c.*

ver. 26. propter planiciem m.t. ambientibus] Hæc in Alcenſiana editione deſunt.

marginum] al. *marium.*

Pag.7. v.3. qua ex illis] al. *quanam ex illis patriam eſſent relictura, vt nouas ſedes exquirerent, ſorte diſquirunt.*

v.8. arua ſectari] al. *arua ſectari, & terras petere.*

v.9. Aione] al. *Agione.* & ſic infra quoque.

v.16. conſiliis prouida.] al. *cum filiis prouida.*

quantū inter ſuos] al. *quantum inter barbaros.*

v.24. Circium verſus] Sic editio Auguſtana. MS. *circum verſus*, al. *circum verſis*, al. *in extremis autem veteris Germania finibus.*

Pag.8. v.17. Scritobini] al. *Scrictofinni.*

v.19. nec aliis vt pote] al. *Nec aliter fieri poteſt, quā vt crudis agreſtium animantium c.v.&c.*

v.26. nō ſatis aſsimile ceruo] aliis deeſt τὸ *non.*

Pag. 9. v. 2. *ſicut iam fati*] al. *qua, vt ferebatur Scri-ctoſinni vtuntur.*

v. 4. *per aliquot dies*] Hæc verba, vſq. ad illa *quamuis diei*, in Aſcenſiana editione deſunt.

v. 10. *ſole longius*] τὸ *longius* aliis deeſt.

Totonis villa] al. *Turonis villa.*

v. 21. *intantum vt ſolſtitio*] al. *intantum vt circa ſolſtitium æſtiuale reſpicienti ſolem de medio cæli, in Ægypto & Syene, & eorũ vicinia, nulla, &c.*

Pag. 10. v. 3. *Nec ſatis*] al. *nec multum.*

v. 11. *ſiue vertigo*] aliis deſunt.

v. 15. *Implacata*] al. *implicata.*

v. 17. *vaſtos*] al. *vaſto.*

v. 20. *vertigine*] al. *voragine.*

Pag. 11. v. 3. *Sequanica*] al. *Sequanica Aquitanicaque littora.*

v. 6. *à littore repertus*] al. *ad littora deprenſus.*

v. 14. *garrulitas auditur*] al. τὸ *auditur* deeſt.

v. 20. *aquarum fluentium*] al. τὸ *fluentium* deeſt.

v. 27. *ora illius*] al. *ora illius voraginis denudata relicta erant.*

Pag. 12. v. 2. *vix ob metum*] al. *propenſo metu palpitanſque reſideret.*

v. 8. *apprehendit*] al. *accedens apprehendit.*

v. 12. *Quod licet minus*] al. *quod licet Oceano diſsimile, tamen Venetia Iſtriaque littora perſuadat.*

v. 16. *inuaſura littora*] al. *inuaſo littore.*

v. 20. *de Scandinauia*] alij addunt, *Seu Scandauia inſula.*

Pag. 13. v. 3. *tributorũ eandem*] al. *quam tributorum penſione fœdare.*

v. 13. *ad Wodan*] al. *ad Goddanum.* & ſic infra quoque.

v. 15. *quos primum*] al. *priores.*

v. 20. *componerent*] al. *dimitterent.*

Pag. 14. v. 12. *Godan dixerunt*] al. *Guodan dixerunt.*

v. 14. *qui non circa*] al. *quod non tantum circa.*

v. 22. *famis penuriam*] al. *famem commeatuſq; penuriam.*

Pag. 15. v. 6. *decernerent*] al. *quærerent.*

v. 15. *viſiſque*] aliis deeſt.

Pag. 16. v. 7. *ſeruitutis nexuum*] al. *nexum.*

v. 22. *in Golanda*] al. *applicuere ſeſe in Rugulandiam.*

v. 24. *An-*

v. 24. *Anthabet*] al. *Antaibos, & Bantaibos pari modo, & Burgandaibos dicuntur per annos.*

*Pag.*17. *v.*3. *Ibor & Ayone*] al. *Ibore.* al. *Ebore & Agione.*

*v.*4. *Scandinauia*] al. *à Scatinauia ſeu* (*vt dixi*) *Scandauia adduxerunt.*

*v.*9. *ducens originem*] al. *ducens & proſapiam & originem Gungingorum.*

*Pag.*18. *v.*4. *Cum ſtudio*] al. *cuſtodia.*

*v.*17. *Amazona eadem*] al. *Amazon eundem.*

*v.*21. *Conſtat ſane*] al. *conſtat autem huius aſſertionis ſeriem, minus eſſe veritate ſuffultam.*

Pag. 19. *in intimis*] al. *in vltimis.*

*v.*12. *eſſent quieti*] al. *eſſent longa ſub quiete minime ſolliciti, ſecuritas, &c.*

*v.*15. *Bulgares*] al. *Bulgari.* & ſic ſemper.

*v.*17. *& in tantum*] al. *tam diu, tamque atrociter per eorum caſtra graſſantes.*

*v.*27. *non aliud niſi Agelmundi*] al. *conſeruatoris ſui Agelmundi.* al. *alumni ſ. A.*

*Pag.*20. *v.*7. *ad oculos*] al. *mentis oculos dedecus acceptum, vt eorum, &c.*

*v.*26. *ad expetendos belli*] al. *expetendos obeundoſque.*

*Pag.*21. *v.*5. *Lethu*] al. *Leth.*

*v.*6. *Hildehoe*] al. *Gildeochum filium ſuum.*

*v.*7. *numero regni*] al. *regnum numero fuit, regni ſucceſſorem reliquit.*

*v.*8. *Gudehoc*] al. *Gedoechis.*

*v.*12. *Odoachar*] al. *Odoacrem.*

*v.*13. *regnabat*] al. *regnarat.*

*v.*17. *à Norici finibus*] al. *quam Onerici finis, id eſt Danubij ſeparat.*

*v.*18. *Noricorum*] al. *Onericorum.*

*v.*19. *abſtinentia ſanctitate*] al. *omni ſcientia & prærogatiua ſanctitatis præditus.*

*v.*22. *corpus Neapolis*] MS. *corpuſculum Neapolim.*

*P.*22. *v.*1. *Adunatis ergo.*] al. *Igitur Odoacer gentibus ſuæ ditionis congregatis, vtpote Turgilingis, ſeu Turingis, Erulis, Rugorumque parte, quam iam dudum poſſidebat, nec non & Italiæ populis. venit in Rugulandam, pugnanſque cum Rugis.*

*v.*7. *Vaſtataque omni prouincia*] al. *Vi itaque Italiam repetens.*

*v.*11. *Rugiland.*] al. *Rugulandum.*

patriæ] al. *regio.*
*v.*16. *Gudehoc*] al. *Gedeochus.*
*v.*17. *filius ſuus*] al. *eius.*
*v.*18. *Tato*] al. *Tado*, & ſic infra quoque.
*v.*19. *Rugiland*] al. *Rugulanda.*
Feld] al. *Filden.*
*Pag.*23. *legatione perfuncta*] al. *perfunctum.*
*v.*8. *puella*] al. *puellam quæ eum, &c.*
vini poculum] aliis deeſt *vini.*
*v.*24. *præcipiens atrociſſima*] al. *præcipiens pueris ſuis rem atrociſſimam.*
*v.*27. *factumque eſt*] al. *factumque ita eſt: nam mox crudelis, &c.*
*Pag.*24. *v.*1. *iniqua mandata*] al. *illique mandata peragunt.*
*v.*8. *Quid plura?*] hæc aliis deſunt.
*v.*12. *Erant ſiquidem*] al. *Erãt enim tunc Eruli bellandi peritia multorumque ſtrage notiſſimi.*
*v.*15. *contemnerent*] al. *ſe contemnere indicarent.*
*v.*20. *ei ſuorum*] al. *ſibi ſuorum.*
*ver.*23. *Herulorum flecti*] al. *aut Erulorum flecti acies, & Langobarbos eos opprimere ſe videre diceret.*
*Pag.*25. *Qui licet*] al. *Tunc enim licet ſera in vocem prorumpens.*
*v.*3. *Herolia*] al. *Erulia.*
flecteris ira] al. *plecteris ira.*
*ver.*12. *Tanta ſuper eos*] al. *tanta amentia cælitus immiſſa perciti ſunt.*
*ver.*16. *ingentem quam*] al. *ingentem prædam, quam in caſtris Rodulfi repperterant inter ſe diuidunt.*
*v.*19. *Bandum*] al. *Bannum.*
ſuper ſe regem] aliis τὸ *ſuper ſe* deeſt.
*ver.*24. *aucto de diuerſis*] al. *à tot diuerſiſque gentibus quas ſuperauerant.*
*v.*26. *protelare*] al. *prolatare.*
*Pag.*26. *ver.*3. *poſt hæc.*] al. *poſt hunc belli triumphum.*
*v.*5. Wacho *filius*] al. Wacho Zachilonis *fratris eius filius, vt eum ab hac luce priuaret.*
*v.*8. *Gepidos*] al. *Gepidas*, & ſic infra quoque variat.
*v.*13. *non rei exiſtimat veritatem*] al. *& non eſſe verum exiſtimat.*
*v.*15. *Rex Rothari*] al. *Rotharis.*

*ver.*17.

ver. 17. *hiſtoriola inſeruimus*] aliis τὸ *inſeruimus* deeſt.

ver. 19. *Ranicundam*] al. *Ranicundam nomine, filiam, &c.*

v. 20. *Auſtrigoſam*] al. *Hoſtricoſam.*

ver. 23. *Theodeberto*] al. *Theudeberto* & ſic ſemque in hoc nomine variat.

v. 24. *Giſwald*] al. *Supaldo.*

v. 25. *Quam ipſe odio habens*] al. hæc verba vſque ad illa *Tertiam vero*, deſunt.

Pag. 27. *v.* 1. *Salingam*] al. *Saligam.*

ver. 4. *Lithingi*] al. *Adelingi.*

v. 9. *Waltari ergo*] al. *Waltaritus.* & ſic ſemper.

v. 11. *Audoin*] al. *Audoinus.*

v. 16. *conceptam iam dudum*] al. *concepta iam dudum rixa, tandem in apertum exarſerunt bellum, quod ab vtriſque partibus pro facultatibus adparabatur.*

ver. 21. *Alboin filius Audoin*] al. *Alboini filius Audoinus.*

v. 23. *Alboin*] al. *Alboinus.* & ſic ſemper.

v. 25. *magna ex parte.*] al. *magna ſua partis bella conſtiterant.*

Pag. 28. *ver.* 2. *Langobardi victoria*] aliis τὸ *Langobardi* deeſt.

v. 5 *in prælio victoriam*] alij *virtutem.*

ver. 7. *comes*] al. *comminus.*

v. 15. *Turiſendum.*] al. *Turiſindum.*

v. 16. *dudum geſſerat*] al. *paulo ante geſſerat.*

v. 22. *apparatus varij*] al. *apparatas epulas ſumerent.*

Pag. 29. *v.* 5. *quia ſuris inferius*] al. *quia in ſuris.*

v. 7. *Similes eſſe*] al. *eſſe perſimiles, aadiditque dicens, faciles ſunt equæ quas refertis, ſeu ſimulatis.*

Fatula] al. *Fatiles.*

v. 13. *vilus iumenti*] al. *pili iumenti.*

ver. 18. *manus iniiciunt*] al. *adiiciunt.* MS. *mittunt.*

v. 23. *hoſtem perimit*] al. *hoſpitem.*

v. 25. *conuiuium*] al. *conſilium.*

v. 27. *eumque cum pace*] al. *eumque ad patris regnum incolumem redire permiſit.*

Pag. 30. *v.* 1. *patrem Alboin*] al. *Alboinus tam*

claris armis inſignitus, mox eiuſdem conuiua effectus eſt.

v.4. quæ ſibi] al. *quæ illi.*

regia cõtigiſſent] al. *regia menſaque contigiſſent.*

v.13. Beliſarium] MS. *Belliſarium.* al. *Biliſarium.*

v.19. Wthicis] al. Witichiſe.

v.21. Regem Attilam] MS. *Antalam.* alij *Attalam,* al. *Anitalan.*

v.22. Exconſulem] al. *proconſulem.*

Pag.31. v.2. nimia erat] al. *non minima.*

v.8. iudicum leges] al. *iudicum iuriſconſultorumque leges.*

v.9. duo millia] al. *quæ penè ad duo millia librorum erant extenſa.*

v.16. codicem Nouellarum] al. *Nouellam.*

Pag.32. v.10. profunda rimatus] al. *profunda ſcrutinia.*

v.16. & pius] al. *pater primum.*

Sublacus] al. *ſublaco.*

v.18. in caſtro Caſſini] al. *in Caſſino.*

quod Harum] al. *Aurum,* al. *Clarum* vel *Bacrum.*

Pag.32. Ordiar vnde tuos] Omnes hi verſus vſque ad 27. caput Aſcenſianæ editioni deſunt.

Pag.35. v.15. Fers tu tribus] al. *perfers tribus.*

Pag.35. v.8. Pellitur atræ fames] Aliis hi duo verſus deſunt.

v.13. vocis ad imperiũ] al. *Vocis ad imperium temnunt dare frena loquelis. E buſtis fugiunt vocis ad imperium.*

v.23. Tu miſerande] al. *Tu miſerande cutem varia cum pelle colubra.* MS. *varians cui fella colubri.*

v.28. certe fluunt] al. *cerne fluunt.*

v.30. metuis vnde medela] al. *perimis vnde medela.*

Pag.36. v.6. viuentem natum] al. *viuendi.*

Pag.40. v.7. Langobardorum rex] al. *Lang. rex nonus, qui ex Radelinda coniuge Alboinum, de quo iam pluſcula ſcripſimus, poſt multa præclara geſta fato conceſſit. Poſt cuius funus iuſtaque peracta Alboinus ſæpe nominatus rex decimus ad regendam Langobardorum cunctorum, &c.*

v.16. Alpſiundam] al. *Albiſindam.*

v.20. Langobardis fœdere] al. *Langobardis à patre icto fœdere.*

v.26. è diuerſo properarent] al. *præpararentur.*

Pag.41.

Pag.41.v.3.Proſtratus animo & vtriſque] al. *p.a. triſtiſque & in ang.*
v.18.Clotſuinda] al. *Chlodſuinda.*
v.24.ſupereſſe bello] al. *bello ſuperſtites eſſe poterant.*
v.26.Duro imperio ſubiecti] hæc aliis deſunt.
Pag.42. Baioariorum] al. *Bauuariorum.*

IN LIBRVM SECVNDVM.

PAG.47. *v.11. Langodardos fæderatos*] al. *Langobardos ſibi fæderatos.*
v.12. Alboin] al. *Alboinum.*
v.14. electã è ſuis manum] al. *electam ei bellatorum manum.*
v.15. Gothos] al. *Gethas.*
v.26. Buccellino] al. *Bucilino.* & ſic ſemper.
Pag.48.v.7. Taunetum] al. *Tanneta.*
v.9. Widin] al. *Widino.*
v.12. exiliatur] al. *in exilium abiit.*
v.15. Leutharius] al. *Leuthardus.*
v.22.Sinduald] al. *Sindualdum.* al. *Iduald.*
Brebtorum] al. *Bretonorum*, al. *Brionum*, al. *Bentorum*, al. *Britonorum.*
v.24. ſimul Odoacar] hoc aliis deeſt.
Pag.49. v.9. reparandis] al. *recuperandis.*
Pag. 50. v.2. peculia] al. *pecuaria.* al. *pecora.*
v.6. in ſummo ſilentio] al. *in ſumma vaſtitate & ſilentio.*
v.12. Dum funeri obſequiũ] al. *Dum conferre obſequium defunctis præmeditabatur, ipſe ſine obſequio futurum cadauer remanebat.*
v.15. Nulla vox in rure] al. *Nulla vox audiebatur niſi gementium in morte; nullus paſtorum, &c.*
Pag. 51. v.2. Alamannorum] al. *Alemannorum vel Baioariorum.*
v.7. Cuius ad omnia] MS. *Qui ad omnia ſtudia.*
v. 10. Agonthienſem] al. *Magontinenſem.*
v.15. Hunnis quoque] al. *His quoque.*
v.20. inuidiam pertulit] al. *contraxit.*
Pag.52. v.3. Tunc Auguſtus] al. *Iuſtinus Auguſtus.*
v.11. Gynaceo] MS. *Gynæceto.*
v.14. deponere] al. *deponere ac detexere.*

*v.*15. *Neapolitanam ciuitatem*] al. *Neapolim Campaniæ ciuitatem ſecedit; unde legatos.*

*Pag.*53.*v.*1. *coruſcantes*] al. *tali coruſcatione protendentes.*

*v.*4. *ab amicis*] MS. *inimicis.*

*v.*5. *ſpatioſam Italiam*] al. *ſpatioſam regionem.*

*v.*11. *Suauos*] al. *Sueuos* & ſic ſemper.

*v.*18. *repeterent*] al. *reciperent.*

*Pag.*54.*v.*25. *in Eurum*] MS. *in Corum.*

*v.*26. *Adriatici maris*] al. *Adriani maris.*

*Pag.*55.*v.*5. *planiſſimum.*] al. *pleniſſimum.*

*ver.*11. *Giſulfus*] al. *Sigulfus.*

*v.*14. *Faras*] al. *Pharas, hoc eſt, g. t. ad habitandum. Itaque annuente rege, quas optauit.*

*v.*27. *Aripertus*] al. *Heribertus.*

*Pag.*56. *v.*3. *Hilpericus*] al. *Chilpericus.*

v. eod. Sueſſiones.] al. *Senonas.*

*v.*5. *Sigisbertus*] al. *Sigibertus.*

*v.*10. *Aquileia*] al. *Aquilegia.* & ſic infra.

*v.*12. *Hoc anno*] Hæc verba, vſque ad illa, *Sequenti vero*, aliis deſunt.

*v.*19. *Albim*] MS. *Alpem.* al. *Alben.*

*Pag.*57. *v.*3. *Campaniæ*] MS. *de Samnio.*

*v.*2. *non poſt multum temporis*] al. *paulo poſt.*

*ver.*10. *fluuium Alpem*] al. *fluuium Plauem* al. *Blauem.*

*v.*11. *Taruiſiana*] al. *Taruiſana.* & ſic infra.

*v.*25. *ſeu etiam metrica*] al. *Geometrica.*

*Pag.*58. *v.*1. *oculos doleret*] al. *eorundem dolore laboraret.*

*v.*7. *mox ſibi iſti*] al. *poſtquam fratres iſti.*

*v.*13. *Italiam inuaderent*] al. *Italiam inuaderent, ipſius ſanctiſſimas reliquias in Gallia ſitas viſitare decreuerit: quod iter ſuũ per flumina, montes, valles, oppida, pagos, ipſe in carminibus ſuis dilucide deſcribit Qui poſtquã.*

*v.*16. *fluentilia Menti*] al. *fluenta Tiliamenta. & Reunam.* al. *Reuniam.*

*v.*17. *Aguntũ*] al. *Aguntum.*

*v.*20. *Lecb*] al. *Lecha.*

*v.*21. *Turonum*] al. *Turonos.*

*Pag.*59. *v.*7. *ab Apro*] ita MS. al. *à presbytero.*

*v.*9. *Ingenio clarus*] Hi verſus in Aſcenſiana editione deſunt.

v.26.exceptis Patanio,&c.] MS. & Auguſtana editio; *Exceptis Patauium & Montem Silicis & Mantuam.*

Pag.60. v.3. Adduam] al. *ad Duam.*

v.8. Eneti enim] al. *Henetum enim, licet apud Latinos aſpiratio in v. vertatur, Græci laudabilem dicunt.*

v.21. Secunda prouincia Liguria] al. *Secunda igitur poſt Venetiam eſt Lyguria.*

ver.24. Ticinus] al. *Ticinum.*

v.27. Alemannorum patriam] al. *prouinciam.*

Pag.62. v.7. Cottiæ] al. *Coccia.* & ſic ſemper.

v.8. Cottio] al. *Coccio.*

v.9. in Eurum] MS. *in Corum.*

v.11. in hac aquis] al. *copulatur in aquis.*

v.13. Saone.] al. *Sauona.*

v.22. Spoletumque] MS. *Spoletiũ.* al. *Spoletinium.*

Pag.62. v.1. ad Siler] al. *Silerum.*

ver.3. Silernus] al. *Silernum.*

v.8. Brutia] MS. *Briccia.*

v.12. Peſtus & Lamus] al. *Peſtum & Lamum.*

ver.19. pergentes] al. *extenſa.*

v.21. Ferronianus] al. *Ferromanum.*

v.22. Montepellium] MS. *Mons Bellium*, al. *Mons Bellus.*

v.24. Appennina] al. *Apanina.*

à Punicis] al. *Panis.*

Pag 63. Victorini] MS. *Victoris.* al. *Sed tales dictores reuincunt hiſtoria.*

v.8. Imolas] al. *Imola.*

v.10. ſed horum ſententia] al. *Sed eorum ſententia, quia mendax ſit in multis probatur.*

v.19. Pentapolis dicta] MS. & alij, *Quæ Græco vocabulo Pentapolim appellantur.*

ver.21. ab vrbe Roma veniunt] al. *ad vrbem Romam ducunt.*

ver.24. Picenus] al. *Picenum.*

v.26. Piſcarium] al. *Piſcariam.*

v.27. Firmus Aſculus] al. *Firmũ, Aſculum, Pinna, quæ iam vetuſtate conſumta eſt, & Adria.*

Pag 64. v.12. olim ab Etruſcorum populo] aliis hæc verba deſunt.

v.14. Carſilis] al. *Carſulos* vel *Carſiolis.*

Furconam] al. *Furcanum* vel *Furconium.*

v.25. Theato] al. *Theata.*

v.26. Hiſernia] al. *Eſernia* (*quæ eſt antiquitate conſumpta.*)

Pag. 65. v.1. Beneuentus] al. *Beneuentum.*

v.2. accepere olim ab haſtis] al. *accepere olim à Samnio colle, quē primum inſederunt.*

v.11. Sepontum] al. *Sipontum. Caruiſium.*

v.23. à Sarde] al. *Sardo.*

Pag.66. v.15. properantes] al. *graſſantes.*

v.17. Galatiam] al. *Galactiam.*

Pag.67. v.24. Tertio Nonas] al. *ad Nonas Septemb.*

Pag. 68. v.17. Peſtilentia] al. *peſtis inguinaria.*

Pag. 69. v.10. à ſtratore] MS. & alij: *hinc inde haſtarum verberibus &c.*

v.20. nulli læſionem inferens] hæc verba aliis deſunt.

v.23. Theudericus] al. *Theodericus.* & ſic ſemper.

v.24. poſt tantas animum miſerias] Aſcenſiana editio: *poſt tantam miſeriam de ſpe iam fidens, cæpit animum ad meliora futura leuare.* Auguſtana editio ἀντὶ τοῦ *releuare* habet *reuelare.*

Pag.70. v.13. Ratchis principem.] al. *Ratichis.*

v.19. Helmichis] al. *Helmige*

v.22. Peredeo] al. *Peredeum.*

Pag.71. v.15. Helmichis Peredeo] al. *iuxta conſilium initū, Peredeum & Helmigem interfectores.*

v.24. de inermibus] MS. *de inceſtis.* al. *de inertibus.*

v.26. famoſiſſimus] al. *fortunatiſſimus.*

Pag. 72. v.5. Giſelbertus] MS. *Giſlepert.*

v.8. indoctos homines] al. *indoctos homines purgando Alboinum id iuſſiſſe iactabat.*

v.17. quæ eos] al. *ſe & Helmigem.*

v.21. Albſuindam.] al. *Albiſindam,* & ſic infra.

Pag.73. v.3. egredienti ei] al. *egredienti mortis poculum, quod ſalutare aſſeruit propinauit.*

v.27. ad quem Auguſtus] al. *ad quem Tiberius Auguſtus.*

Pag.74. v.4. ambos vtraque manu] al. *ambos cultris illis è manica tractis grauiter ita ſauciauit, vt ſtatim in terram corruentes exſpirarent.*

v.14. Cleph.] al. *Clobem ſeu Clephem.*

v.19. Maſſana] al. *Meſſona vel Anſare.*

Zaban] al. *Zabanus Ticinum: Alboinus Mediolanum.*

Wail.

Waillari] al. *Wallarus.*

*v.*27. *Euin Tridentum:* al. *Comus Trentum ſeu Tridentum.*

*Pag.*75. *v.*3. *ob cupiditatem*] al. *cupiditatem ducum.*

*v.*4. *per hoſtes.*] al. *hoſtites* vel *partes.*

*v.*10. *exceptis his regionibus*] al. *in iis regionibus.* In MS. autem totum hoc caput ita legebatur: *Itaque mortuo Cleph, per decem annos abſque rege fuere Langobardi: tantummodo duces praerant.*

IN LIBRVM TERTIVM.

PAG. 81. *v.*27. *Vocatoque interprete*]al. *vocatumque in partem, interrogant.*

Pag. 82. *v.*4. *amputaret. mox eius*] al. *amputaret, dextram erigit, ſed eius dextra mox.*

*v.*11. *Sanatus*] MS. *renatus.*

*v.*23. *Patricius prouincia*] al. *Pat. prouincia Alemannica.*

*Pag.*83.*v.*8. *Muſtiaſcalmes*] al. *Muſtiam Scalmes,* vel *Muſciam Scalmes.*

*v.*10. *Bargundionibus*] al. *Francis.*

*v.*21. *Stablonem.*] al. *Stalbonem.*

*Pag.*84. *v.*25. *tempus meſſium*] al. *tempus meſſium erat colligendarum, meſentes ac triturantes frumenta comedebant.*

*Pag.*85. *v.*6. *Rhodanum*] al. deeſt.

*v.*9. *regulas aris*] al. *bracteas & laminas areas, pro aureis: erant enim ita neſcio quo fuco colorata.*

*v.*20. *Suauis*] al. *Sueuis.* & ſic ſemper.

*Pag.*86. *v.*1. *nolentibus illis*] al. *n. Saxonibus.*

*v.*12. *inciſuros*] al. *raſuros.*

*v.*18. *Zaban*] al. *Laban.* & ſic ſemper. Gregor. Turonenſis cū *Raban* vocat.

*v.*20. *Machouilla*] al. *Machonem villam.*

Pag. 87. *Aquinenſibus*] al. *Aquenſibus.*

*v.*17. *ibi eis Mummulus*]al. *Mummulum cum exercitu occurrentē habuerunt, commiſſoque pralio ab eodem victi ſunt.*

v. 20. *Secuſium*] al. *Seguſium.*

*v.*22. *ad quem puer*] al. *ad quem puer à Mummulo miſſus litteras pertulit,*

Mum-

Mummulum aduentare ſignificantes.

Pag. 88. v. 6. *Anagnis*] al. *ad Magnos*: & ſic infra quoque.

v. 8. *Lagare Ragillo*] al. *Largare Rugilo*. Sed & ita in MS. legitur: *Quamob cauſam Comes Langobardorum id ..... volens Ragilo nomine Anagnis veniens depradatus eſt eam.*

v. 14. *Euin*] al. *Eoinus*. & ſic infra.

v. 25. *Brunhilde*] al. *Brunichilde.*

v. 27. *Garibaldi*] al. *Gondobaldi.*

Pag. 90. v. 5. *in ſaeculo*] al. *in cælo.*

v. 6. *vndecim annis*] al. *duodecim.*

v. 7. *amentiam quam, &c.*] al. *amentia quam incurrerat, tandem vitam finiuit.*

v. 13. *famis penuria*] al. *violentia.*

v. 14. *Ægypto dirigens*] al. *dirigens Tyberius.*

v. 18. *Iuſtino*] al. *Iuſtino Imperatore.*

v. 23. *ſubminiſtrauit*] al. *ſuppeditauit miro quodam iudicio.*

Pag. 91. v. 17. *ſeni*] al. *puerulo, qui per iuramentum ab eo obſtrictus erat commendauit.*

v. 18. *ſupradictus ſenex*] al. *ſupradictus puer iam ſenex effectus.*

v. 26. *præcedentem vero ſenem hi ſequuntur adtoniti*] hæc aliis deſunt.

Pag. 92. *habuerat*] al. *Tyberio fecerat.*

P. 93. v. 4. *victus quotidiani*] al. *victum quotidianũ & amictum relinquens.*

v. 14. *directus, Perſas*] al. *in Perſidem miſſus Perſas p. d.*

v. 20. *Hilpericus*] al. *Chilpericus.*

v. 21. *aureos*] al. *nummos.*

verſ. 26. *quadrigam*] al. *equum.*

Pag. 94. v. 5. *Faroald*] al. *Pharoaldus.*

v. 13. *Probino*] aliis deeſt.

v. 22. *ei eam tradidit*] al. *eidem nuptum dedit.*

verſ. 26. *Patriam*] aliis deeſt.

Pag. 95. v. 7. *laudibus*] al. *laudibus & plauſibus.*

ver. 8. *Græcorum*] al. *in Græcorum imperio confirmatus.*

v. 22. *adhærerent*] al. *adhærant.*

Pag. 96. v. 7. *ſolidos*] al. *ſolidorum.*

v. 17. *detrimentum*] al. *expulſionem.*

v. 24. *Droctulf*] al. *Droctrulfus.*

Pag. 97.

Pag. 97. ver. 1. *hoc eſt, Alemannorum*] hæc aliis deſunt.

ver. 2. erat forma idoneus ducatus honorem meruerat. Sed cum] hæc aliis deſunt.

v. 3. occaſionem] al. *occaſionem ſecum quærebat.*

v. 4. reperit] al. *tandem reperit.*

v. 23. tantum ſed corpore] alias *Droctulfus corpore ſolo.*

v. 25. in vrbe] al. *orbe.*

v. 26. Cum Bardis] al. *Ex validis fuit ipſe quidem, nam gente Suaua.*

Ortus adhuc iuuenis captus ab hoſte fuit.

Pag. 98. v. 1. mente benignus] al. *corda benigna.*

ver. 3. Hic & amans] al. *Arma ſequens ſemper Romana.*

v. 8. poſt ſigna iuuare] al. *præſigna.*

v. 11. claſſem fraude Faroldus] al. *claſſem claſſibus, arma*

Armis opponit, mœnia noſtra diu.

v. 13. Puppibus] al. *Lango hic Bardorum vires contriuit opeſque Ipſorum, titulis clarus ad aſtra datis. Martyris auxilio.*

v. 20. buſtis habere iuuat] al. *fauſta futura putans.*

v. 21. petit iſta Ioannem] al. *moriens hæc dona petiuit, Quis exaratis latus ad aſtra abiit.*

Pag. 99. v. 12. Leandri] al. *Heleandri.*

v. 19. qui in limite] al. *Qui limitem Hiſpanũ aduerſus Gothos protegebant.*

Pag. 100. v. 15. lauina] al. *lacuna.*

v. 26. ſextodecimo Kal.] al. *inundatio Kal. Nouemb.*

Pag. 103. v. 4. nec non etiam Antonio iam ſene Eccleſiæ defenſore] hæc al. deſunt.

v. 13. à Damonio non iniuſte correptus] al. *Smaragdus autem Patricius iuſte correctus ſucceſſorem, &c.*

v. 24. Horuntius Vincentinus] al. *Horontius Herentius.*

ver. 26. Laurentius de Lunenſis] al. *Velunenſis, Maxentius Iulienſis, & Adrianus Polenſis.*

Pag. 104. Euin] al. *Eoinus.*

v. 10. Amacina] al. *Amarina.* al. *Cumacina.*

v. 15. optauerat] al. *obtulerat.*

Pag. 105. v. 2. repromiſit] al. *eorum regi promiſit, legationemque ad Imperatorem, &c.*

v. 14. In ea pugna Langobardi] al. *ita vt Langobardi vince-*

vinceret omnes. Galli autem vehementer afflicti, etſi multi capti, plurimi tamen per fugam elapſi.

Pag.170. v.14. *candido crine*] al. *flaua caſarie.*

v.16. *patriam reuerſuri*] al. *cum ſuis in Italiam reuerſus eſt. N.f.f. abſcedens.*

Pag.108. v.1. *feritam*] al. *ictum ſeu feritam.*

v.19. *aruſpicem puerum*] al. *aruſpicina peritum.*

Pag.109. v.1. *ſed fata nequeunt immutari*] al. hæc verba deſunt.

v.11. *a Conſtantinopoli remeaſſet*] al. *Conſtantinopoli legatione perfunctus cum eidem regi, &c.*

v.19. *Andualdus*] al. *Aldoaldus & Holo.* & ſic ſemper.

v.21. *Bilitionis*] MS. *Libitionis.*

Pag.110. *tredecim ducibus*] MS. *tredecim millibus.*

v.17. *poſt ſacramenta data*] al. *Poſt ſacramenta autem data, gentes, quæ ſe eis crediderant perempta ſunt, nullam ab eis dolum exiſtimantes.*

v.20. *Maletum*] al. *Maletunum, Sermoſanum.*

v.21. *Cimbra*] al. *Cumbra. Britianũ*, vel *Brixianũ.*

v.22. *Volenes*] al. *Belones,* al. *Baloneſene, Maſe.*

v.26. *de Sauione*] al. *de Saluone & Agirello de Tridento.*

Pag.111. v.1. *ſolidi ſexcenti*] al. *ſolidus vnus vſque ad ſolidos ſexcentos.*

v.12. *infirmatus aëris intemperantia*] al. *exercitus, vt dixi, labefactus aëris intemperie.*

v.14. *famis penuriam*] al. *famis violentiam.*

v.16. *coëmendum*] MS. *comedendum.*

v.22. *Spoletiũ*] al. *Spoletum.*

Pag.112. v.6. *Langobardorum*] al. deeſt.

v.14. *ſed ad Childebertum*] al. *ac ad.*

v.16. *nutum*] al. *votum.*

Pag.113. v.27. *Cauallono*] al. *Cabillonenſi.*

Pag.115. v.1. *Quem ſtatim*] al. *Cui regina ſtatim ad ſe vt mandarat venienti obuiam ad Laumellum oppidum properauit, & accepto poculo vinum propinari fecit.*

v.9. *manum oſculari*] al. *ſibi manum, ſed os oſculari.*

v.11. *regni dignitate*] al. *regni dignitate adeunda decretum ſuum aperuit.*

v.15. *Sed tamen*] al. *Sed tunc paucis tantũ congregatis in vnũ Langobardis, poſtea menſe Maio, &c.*

IN LIBRVM QVARTVM.

PAG. 122. *v.* 8. *cauſa eorum*] al. *ad redimendos eos qui Tridento captiui, &c.*
v. 12. *Brunihildis*] al. *Brunechildis.*
v. 14. *Euin*] *Eoinus* vel *Ennius.*
v. 21. *penuria famis*] al. *penuria annonæ & fames valida.*
v. 24. *paludeſque*] al. *fruticeſque.*
Pag. 123. *v.* 3. *Minulfum*] al. *Menulfum.*
v. 4. *Sancti Iuliani*] al. *Sancti Iulij.*
v. 6. *Gaidulfus*] al. *Gandulfus vero Bergomenſis dux in ciuitate ſua Bergomo.*
v. 8. *cum eo*] al. *cum rege.*
v. 9. *Gaidulfus*] al. deeſt.
v. 11. *homines Gaidulfi*] al. *auxiliares Gaidulfi.*
v. 15. *obtentus*] al. *captus.*
v. 16. *Vlfari contra*] al. *Vlfaris dux Taruiſinus contra Agonem ſeu Agilulfum.*
v. 24. *Auaribus*] al. *Abbaribus*, & ſic infra.
v. 26. *Hilperici*] al. *Chilperici.*
Pag. 124. *v.* 4. *Et interim fluuij*] al. *Et intra Rheni fluuij aquas riuulus cruoris emanauit.* al. *Et interni fluuij riuulus aquas cruorum emiſit.* al. *Et Materna fluuij, &c.*
v. 8. *Romanæ vrbis*] al. *Romanæ vrbis Epiſcopus.*
v. 16. *actibus*] al. *artibus.*
Pag. 125. *v.* 14. *Horta, Tudertum*] MS. *Horteſtuder.* al. *Hortam Faider.*
v. 15. *Peruſia*] al. *Peruſium.*
v. 19. *Mauriſionẽ*] al. *Mauritionem.*
v. 26. *rebus compoſitis*] al. *extincto Mauritione.*
Pag. 127. *v.* 7. *gratiam*] al. *gratiam & conciliationem.*
v. 24. *debuit*] al. *habuit.*
Pag. 128. *v.* 6. *exemplis*] al. *epiſtolis.*
v. 9. *ingratitudo*] al. *ſeditio.*
v. 24. *Euin quoq;*] al. *Eoino quoque ſeu Ennio.*
v. 25. *Gaidoaldus*] al. *Gandoaldus.*
Pag. 130. *v.* 2. *Gaidulfum*] al. *Gandulfum quoque Bergomenſem.*
v. 4. *Warnecautium*] al. *Wernecauſum.*
v. 17. *Clothario*] MS. *Lothario.* & ſic infra quoq.
v. 22. *Faroaldo*] al. *Farualdo.*

Pag. 131.

*Pag.*131. *v.*13. *ſolitum haberent*] al. *præſidium haberent, ac eum propterea in ſuum auxilium vocarent.*

*Pag.*132. *v.*1. *vnius ex ipſis*] al. *Alter eorum Theudelapius nomine victoria potitus ducatum ſuſcepit.*

*v.*25. *Arigis*] al. *Arichis.* al. *Arigiſo.*

*Pag.*133. *v.*9. *minime nos*] MS. *neminem vos.*

*v.*14. *Briccorum*] al. *Brixiorum.* al. *Brictonum.*

*Pag.*134. *ver.*19. *Modicia*] al. *Modacia.* & ita alibi quoque.

*v.*20. *conſtruxerat*] Quæ ſequuntur ſolummodo in Aſcenſiana editione habentur ...... *conſtruxit pro ſe & pro viro ſuo, & pro filiis ac filiabus, & cunctis Langobardis Italienſibus, vt ipſe S. Ioannes pro nobis interpellator ſit ad dominum deum noſtrū Ieſum Chriſtum pro nobis, nos omnes vnanimiter pollicemur illi omni anno in die natiuitatis ſuæ, hoc eſt,* VIII. *Kalend. Iulij, de noſtris facultatibus tranſmiſſuros honorifice ad oraculum eius vt per illius interpellationem habeamus iuuamen domini noſtri Ieſu Chriſti, tam in bello, quam in aliis locis omnibus, quocunque ituri ſumus. Ab illo ergo die in omnibus actibus eorum cœperunt inuocare S. Ioannem, vt illis præberet auxilium, in virtute domini noſtri Ieſu Chriſti, & illi omnes permanebant illæſi: victoreſque extiterunt ſuper cunctos aduerſarios ſuos. Locus autē ille ſupra Mediolanum duodecim millibus eſt, quem regina dedicandū curauit, multiſque ornamentis auri & argenti mirifice decorauit, prædiiſque ditauit, familiaſq; & poſſeſſiones multas eidem loco addixit in honorem S. Ioannis Baptiſtæ. Dicamus aſſertionem ſcripturæ, Theodelinda Regina, Offert glorioſiſſima Theodelinda regina vna cum filio ſuo Adalvvaldo rege, S. Ioanni patrono ſuo de dono dei, & de dotibus, chartulam ſuæ donationis quam in ſuorum præſentia ſcribere fecit. Si quis quolibet tempore hanc teſtem voluntatis ſuæ corruperit, in iudicij extremi die cum Iuda traditore damnetur. Ordinatio vero eius talis fuit. De rebus S. Ioannis*

annis nullo modo ſe debet aliquis intromittere, niſi tantum ſacerdotes qui ibi deſeruiunt die ac nocte, tamquam famuli ac famula, qui ibi ſubiecti ſunt communiter debeant viuere. Quoniam vero in MS. & Auguſtana editione deerant, ideo in textum recipere nolui.

*Pag.*135. *v.*4. *& de Langobardorum geſtis depingi fecit. In qua pictura*] al. hæc deſunt.

v. 16. *pene aperti*] al. *pedis aperti.*

*v.*18. *hoſis vti*] al. *conſutis vti. Super equos equitantes tributos byrreos mittebant.*

*Pag.*136. *v.*5. *Auaribus*] al. *Auaribus Hunnis.*

*v.*17. *Adaloaldus*] al. *Adaloald.* al. *Adalualdus*, & ſic infra.

*v.*26. *à Foca*] al. *Conſtantino & Auocante, qui fuit ſtrator.*

*Pag.*137. *v.*6. *Gaidoaldus*] al. *Gandoaldus.*

v. 10. *in S. Ioanne*] al. *in Eccleſia S. Ioannis.*

*v.*14. *ſeptimo Idus Aprilis*] hæc aliis deſunt.

*v.*26. *veniam*] MS. *viam.*

*Pag.*158. *v.*2. *Vulturina*] al. *Vulturnia.*

*v.*3. *Brexillũ*] al. *Brixellum.*

*v.*7. *menſe nono*] al. *menſes nouem.*

*v.*22. *partim vaſtata ſunt à muribus*] hæc al. deſunt.

*Pag.*139. *v.*5. *filios*] al. *filium.*

*ver.*19. *ſed die*] al. *ſed die quod me cauſam neſciente à Bonifacio notario, &c.*

*v.*25. *hominum*] al. deeſt.

*Pag.*140. *v.*8. *regis Francorum, & deſponſata eſt eidem regio puero filia regis Theudeberti*] hæc aliis deſunt.

*v.*20. *pacem*] al. *inducias.*

*Pag.*141. *v* 6. *Romanis*] al. *Romanus.*

*v.*10. *Epiphanius*] al. *Epiphanias.*

*ver.*26. *Stabilicianum*] al. *Stablicianum.*

*Pag.*142. *v.*12. *alio*] al. *eodem.*

*v.*20. *Perſa*] al. *Perſe.*

*v.*24. *inter ornamenta*] al. *veterum ornamenta locorum & communium, etiam vexillum ſanctum Dominicæ crucis aſportarunt.*

*Pag.*143. *v.*18. *Caco*] al. *Cato.* & ſic infra.

*v.*21. *Appa*] al. *Pappa.*

*v.*25. *Cormones*] al. *Conihona.*

Nomaſo] al. *Nemas*, al. *Memaſo, Oſopio.*

ver. 26. *Reunia*] al. *Reumari.*

Glemona] MS. *Glemonia.*

Ibligine] al. *in Bilige*, al. *Mibligino.*

Pag. 144. *v.* 2. *Auaribus*] al. *Auaribus ſeu Bauaribus.*

v. 7. *id eſt, Cacanus*] al. *iam dictus Cacanus.*

Pag. 145. *v.* 4. *& paruulos ſorte captiuitatis diuidunt, Taſo vero*] al. hæc deſunt.

v. 5. *filij Giſulfi*] al. *ceterique Giſulfi & Romildæ filij.*

v. 24. *ſuus comprehenſor*] al. *tamen eum comprehenſum.*

v. 27. *cumque eum*] al. *cunque hoſtis a.c.r.a e.e. freno eum reducendo, de tam, &c.*

Pag. 146. *v.* 7. *ſeque trahentem Auare*] al. *inque hoſtis præeuntis caput, quantulo anniſu valuit, percuſſit.*

Pag. 147. *v.* 11. *Auarum*] al. *Auarorum* & ita ſemper.

v. 12. *vtile exemplum*] MS. *vtilem formam.*

v. 26. *Leuphis*] al. *Leuchis vel Leupchis.*

Pag. 148. *v.* 12. *Lupicis*] al. *Lupechis.*] al. *Leupchis.*

Pag. 149. *v.* 24. *competentes &*] al. *ſicque competentem ei victum præbuit, donec vires recuperauit.*

Pag. 150. *v.* 24. *Cacco*] al. *Cato.* & ſic infra.

v. 26. *Zellia*] al. *Aglia.*

Pag. 151. *v.* 5. *Nam promittens*] al. *Nam cum promitteret Taſoni barbam vt moris eſt incidere, eumque filium fateretur.*

ver. 7. *iuuenibus*] al. *muneribus, ad eundem Opitergium cum ſuis eſſet ingreſſus, ſtatim dictus patricius, &c.*

ver. 15. *hac illacque diſperſi*] al. *per ſingulas ciuitatis plateas in ſe irruentes trucidantes, cum magnam, &c.*

v. 27. *patrui ſui Graſulfi*] al. deeſt *Graſulfi.*

Pag. 152. *v.* 3. *Arichim*] MS. *Ratchis.*

v. 7. *in Agunto*] al. *in Magunti.*

ver. 26. *inter eos*] al. *inter Francos.*

Gundualdus.] al. *Gundoaldus.*

Pag. 153. *v.* 9. *Adaloaldo*] al. *Adalualdo.* & ſic ſemper.

ver. 18. *Scotorum*] al. *Gothorum.*

v. 19. *Luxouius*] al. *Luxouium* vel *Lexouium.*

ver. 26. *Langobardis*] al. *principibus Langobardicis.*

Pag.154. v.6. *Arodus*] al. *Harodus*.

ver.19. *apud baſilicam*] al. hæc verba vſque ad illa, *alius Epiſcopus præſideret*, in aliis deſunt.

v.23. *ciuitate fuit*] al. *ciuitate præſedit, fuit*, &c.

Pag.155. ver.9. *Ticinum*] MS. *Cauzum*.

ver.22. *quinquaginta*] MS. *quinque*.

Pag.156. v.2. *Seponto*] al. *Siponto*, al. *Sipontina*.

ver.6. *de eiſdem foueis*] al. *in vnam foueam cecidit, vbi à Slauis interemptus periit. Superueniens autem Radoaldus, cum vno de eiſdem Slauis propria illorum lingua locutus eſt. Cumque eos propter hoc facinus ſaniores ad bellum vidiſſet, mox ſuper eas*.

v.18. *Tuſcia Lunenſa*] al. *ab Luna vrbe Tuſciæ*.

ver.23. *Scultenna*] al. *Sculteria*.

v.24. *à parte Rom.*] al. *Romanorum reliquis aperte terga dantibus*.

Pag.157. v.4. *qui ducatum quinque rexerat annis*] Hæc verba al. deſunt.

v.8. *cuius nomen Itta fuit*] al. hæc deſunt.

ver.11. *Græcis*] al. *Sarracenis*.

v.17. *annos ſedecim*] al. XV.

Pag.158. v.25. *pro caſtitate*] al. *pro conteſtatione caſtitatis ſuæ dominæ*.

Pag.159. v.21. *menſib. ſex*] al. *menſib. ſeptem. Hinc etiam Conſtantinus*.

v.26. *Perſarum coniux*] al. *Perſarum regina Cæſarea nomine*.

Pag.160. v.7. *Auguſtum*] al. *Imperatorem*.

ver.21. *veſtro & domino*] al. *veſtro nuper marito meo*.

v.22 *ego iam credidi*] al. *iam in Chriſtum credo*.

Pag.161. v.1. *ſatis digne*] al. *multum*.

v.10. *Theudelapo*] al. *Theodelappo*.

ver.14. *Aripertus*] al. *Aribertus*.

v.17. *Bertarido*] al. *Berthari*, al. *Partharito & Gundeberto*. & ſic ſemper.

Pag.162. v.12. *quas obuiam habuit*] al. *per quos iter habuit*.

v.15. *Spoletum*] MS. *Spoletium*.

v.18. *Æmiliam*] al. *Æmiliam viam*.

Pag.163. *eius cauſa*] al. *in eius auxilium*.

ver.4. *Nam adueniens Grimoaldus intra palatium hoſpitium accepit*] al. hæc deſunt.

ver. 9. *aſſerens quia Grimoald.*] al. *aſſerens ſe ſuſpicari quod eum Grimoaldus.*

v.18. *geſtaret. Nec*] al. *geſtaret, idque ad eadem ſui factum cauſatus, illico euaginato gladio, &c.*

ver.22. *Reginbertum*] al. *Raginpertum*, al. *Rambertum.*

v.26. *quod germanus eius eſſet extinctus*] al. hæc deſunt.

Pag.164. v.1. *Auarum*] al. *Auarum ſeu Hunnorum.*

ver.5. *certamine*] al. *conamine.*

v.15. *columellam*] MS. & al. *Columnellam.*

v.18. *cum iuxta Garibaldus*] al. *cum Garibaldus propius acceſſiſſet, amoto amictu, niſu ingenti eiuſdem in ceruicem enſem incuſſit. Super quem, &c.*

IN LIBRVM QVINTVM.

PAG. 170. v.7. *Confirmato*] al. *Confirmatus dehinc Grimoaldus in regno.*

v.10. *Godebertum*] al. *Gundebertum.*

Pag.171. v.4. *Hunulfum*] al. *Vnulfum* al. *Anulfo.*

v.7. *eius fide aduentare*] al. *ad eius fidem confugere.*

v.16. *vinoque ſepultus*] al. *vino ſomnoque ſepultus.*

v.18. *ferculum*] MS. *poculum.*

Pag.173. v.14. *veſtiarius*] al. *Partharithus cum ſuo veſtiario remanſit.*

v.20. *lecticarios*] MS. & al. *lectaricios.*

Pag.174. v.18. *amici manebant*] al. *amici manebãt, & qui adhuc Grimoaldo rebelles extabant.*

Pag.175. ver.14. *heſterno ſero*] al. *heſterna cana. Quem cum non inueniſſent, ad requiſita eum natura reſidere ſuſpicati ſunt*] al. hæc deſunt.

Pag.176. v.1. *factum fuiſſet*] al. *factum fuiſſet, remque omnem intellexiſſet, mox ad eum, &c.*

Pag.178. v.24. *Conſtantinus*] al. *Conſtantius*, & ſic infra quoque.

Pag.179. v.3. *abiit*] al. *conſulturus adiit.*

ver.7. *vt pro hoc ipſo dominum ſupplicaret.*] In Aſcenſiana editione ita hęc leguntur: *Vt pro hoc ipſo dominum deum conſuleret fideliter agebat, prompto corde preces ad dominum fundens ac dicens: Domine*

Domine Ieſu Chriſte rex regum & lumen verum, qui miſiſti ſpiritum Sanctum in ſpecie ignis in Apoſtolos tuos, tranſmitte ſpiritum Sanctum conſolationis tuæ in os meum, vt poſſim cõſilium rectum dare hominibus iſtis, qui venerunt in tuo nomine ad me. Eadem hora viſa ſunt ei tres perſonæ ſpirituales, quarum vna archangeli Michaëlis, ſecunda Ioannis Baptiſtæ, tertia apoſtoli Petri. Tunc vnus ex illis dixit ad ſolitarium: Dic imperatori Cõſtantio quod ad talem rem, quam habet in corde ſuo diſpoſitam, domini voluntas adhuc non eſt. Gens Langobardorũ quæ in Italia habitãt ſuperari nunc ab aliquo nõ poteſt, quia regina quædam, quæ ex alia prouincia venit, baſilicam in honore dei & Sancti Ioannis Baptiſtæ conſtruxit in Longobardorum finibus, & ornauit eam facultatibus honorificis, fecitque vt famuli & famulæ & reliqua ibidem deo ſeruientibus ſubiecta ſint, & ſacerdotes in ipſo oratorio Deo fideliter ſeruiant, & propter hoc ipſe Sanctus Ioannes pro Langobardorũ gente continue intercedit. Ipſa vero gens ſupplicitet ac deuote de ſuis facultatibus in honorem Dei & Sancti Ioannis Baptiſtæ omni anno in die natiuitatis dicti Baptiſtæ domini munera offert, ad conſeruandum ipſum oratorium. Locus in Modœcia dicitur. Veruntamen tibi dicturi ſumus in deo Veniet tempus & dies quando ipſum ſupra memoratum oratorium omnes habitatores terræ huius habebũt deſpectui, & omnes eius facultates inde expellent, & famulos ac famulas qui ibi ſubacti ſunt propter facultates eorũ ſæpè affligent, & ſacerdotes, qui nunc ibi deo ſeruiunt, die ac nocte inquieti erũt nimis, & auferentur quæ eorum ſunt. Propter quod ducetur vita eorum in amaritudine. Quando hæc inchoabuntur & vos cernetis fieri, certe tunc ipſa gens peribit cum omnibus quæ ad illos pertinent, & ſtabunt in improperium omnibus gentibus quæ in circuitu illorum ſunt. Et dixit ad eos ſolitarius: Obſecro clementiam veſtram, ſi conuerſi

fuerint ad ſuperiorẽ promiſſionem & conuerſationem ſuam, nonne inuenient miſericordiam? Reſponderuntque: Scis quid veritas dixit, Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos. Eadem autem hora à conſpectu eius euanuerunt. Facto autem mane ita eidem Conſtantio Auguſto, vt ſupra ſcriptum eſt, per ordinem omnia diligenter reuelauit. Tunc imperator libenter accepit verba eius. Quod nos ita actum, &c.

Pag. 180. ver. 3. Luceriam quoque] al. Luceriam quoque opulentam ciuitatem & Apuliam oppugnatam fortius, &c.

v. 5. Arentiam] al. Acheruntiam. al. Agerentiam.

v. 9. Romoaldus.] al. Romualdus, al. Rumualdus.

v. 23. è contra Romoaldus] al. Et quamuis Romualdus cum Langobardis ſuis totum exercitũ æquo marte inuadere non auderet, frequenter tamen, &c.

Pag. 181, v. 22. velle ſe Romoaldum videre dixit. Qui Romoaldus cum citius aduenisſet: Hæc al. deſunt.

Pag. 182. v. 1. Sangrum fluuium] al. iuxta ſacrum fluuium.

v. 15. Muttola] al. Micola al. Mitula.

v. 15. Caloris] al. Calbris.

v. 22. ab Auguſto] al. ab eo.

v. 23. Romoalde] al. Grimoalde.

v. 25. Forinus] al. Foranus al. Formiis.

Pag 183. v. 2. non eſt opus] al. non eſt opus, inquit, pater optime te proficiſci.

ver. 5. Factumque eſt] al. Annuente itaq; rege, cum parte exercitus in Saburcum egreditur.

v. 12. Amalongus] al. Amelongus.

Pag. 184. v. 10. Pallium auro textum] al. Pallium auro textili; ſed manens Romæ per dies duodecim.

v. 22. ciuitatem Regium] al. regiam. MS. c. ciuium.

Pag. 185. v. 15. Sardiniæ.] al. Sardiniæ Syracuſas venientes eum vita priuarunt.

Pag. 186. v. 11. ſublatam diximus] al. ſublatam ab imperatore diximus.

v. 24. eorum prouinciis] MS. Gratorum primitiis.

v. 26. repedare diſponens] al. repedauit. poſtquam diſpoſuerat de Traſemundo, qui dudum Capuæ Comes fuerat, &c.

Pag. 187.

*Pag.*187.*v.*4. *paruerat*] al. *ſtrenuam operam nauauerat.*

*Pag.*188.*v.*8. *Fluuius*] al. *Flouius.*

*Pag.*189.*v.*4. *Forumiulij ſe minimè*] MS. *Forumiulianis neminem ſe relicturos, quos armis propriis cõquiſiſſent.* al. *ſe Forumiulij minimè relicturos, ut quod armis propriis conquiſiſſent.*

*v.*8. *exercitum coadunari*] al. *exercitum quem potuit cõgregare capit: &c.*

*v.*18. *aliis modis preterire*] al. *aliis & aliis habitibus armiſque inſtructum per tranſire conſpicerent, diuerſos eſſe putantes, immenſam Langobardorum.*

*Pag.*190.*v.*4. *Warnefridus*] MS. *Arnefridus.*

*v.*10. *Nemas*] al. *Neumaſum.*

*v.*16. *Wectari*] MS. *Iuuectari*, & ſic infra quoque.

v.eod. Vincentina] al. *Vincentia.*

*v.*18. *Ticinum*] al. *Ticinum ad regem profectum.*

*Pag.*191. *v.*1. *viginti quinque*] al. XXVI.

*v.*5. *Natiſonis*] al. *Natiſonis.*

*v.*17. *Landari*] al. *Landhari.*

*v.*18. *Rodoaldus*] al. *Radoaldus.*

*v.*26. *Arichis*] al. *Arichitum.*

Pag. 192. *v.*7. *Forum Populij*] al. *Forum populi.*

*v.*9. *miſſos*] al. *legatos.*

*v.*25. *Taſſionem*] al. *Taſſonem & Catonem.*

*Pag.*193. *aderant finis*] al. *habuerant fines.*

*Pag.*193. *v.*14. *ſpatioſa*] al. *pretioſa.*

*ver.*16. *Sepianum*] al. *Sepiam.*

v.eod. Iſerniam] al. *Eſernium.*

*v.*18. *Gaſtaldum*] al. *pro duce Gaſtaldum.*

*v.*26. *Mecentio*] al. *Meretio.* al. *Mezentio.*

Pag 194. *v.*13. *Inſequenti poſt*] al. *in ſecundo poſt anno.*

*v.*14. *nimis*] al. *minus fulgentibus radiis, quæ diuerſa poſtmodum diripuit.*

Pag. 195. *ver.*6. *phlebotomiam*] MS. & al. *flebotomum.*

*Pag.*196.*v.*16. *Garibaldo*] al. *Grimoaldi puerulo.*

*Pag.*197.*v.*2. *liberatori*] al. *liberatori ſuo Deo.*

*v.*5. *ornamentis*] al. *poſſeſſionibus.*

*v.*13. *Si quis enim*] Hæc verba vſque ad illa *ponebant.* al. deſunt.

*Pag.*198.*v.*9. *Grauionẽ*] al. *Grauionẽ aut Grauinam.*

v.25. apud patrem] al. *patrem onerare precibus donec ei, &c.*

Pag.199. v.7. Palatinenſis] al. *Placenſis.*

Pag.200. v.15. ad inſulam] al. *in inſulam quæ non longe à Cornacino lacu eſt confugit.*

Pag.201. v.3. quoniam peruaſorem] al. *peruerſorem.* al. *quando maiori ſuperbum inuaſorem regni execrationi haberent. Sed non multum diu feritas & cruda barbaries vi inuaſum regnũ obtinuit.*

Pag.202. v.1. tremiſſis] al. *triens* MS. *tremenſis.*

v.9. ille patri omnia] al. *ille autem patri omnia vt facta fuerant nota fecit, ad quæ Aldo vehementer extimuit.*

v.16. regno priuarent] al. *regno vitaque priuar.*

v.21. diſſolutus] al. *deſertus & deſtitutus.*

Pag.204. v.3. Auſtriam] al. *Iſtriam.*

v.9. reliquas ciuitates] al. *reliquas ciuitates vt contra Chunibertum exercitum colligeret, vtque Foroiulium in eius auxilium, &c.*

v.21. cum omni Alachis] al. *Quid plura? Alahu & tota Iſtria contra Chunibertum cum ſuis venientes in campo, &c.*

Pag.207. ver.4. perdidiſſe ſuos] al. *ſuos fere victos ad fugam ſpectare conſpiciens.*

v.8. Cumque prope eſſent] al. *cumque iam propinquæ acies eſſent, & ſe vtraque ad pugnandum conſererent.*

IN LIBRVM SEXTVM.

PAG.217. *v.15. Beneuentanæ ciuitatis*] al. deeſt *Beneuentanæ.*

v.14. Wigilinda] al. *Winilinda.*

Berthariði] al. *Parthariti.*

Pag.218. v.1. Winiberta] al. *Winiperga.* al. *Winniperga.*

v.2. caſtro] al. *monte.*

v.5. Cenomannicorum vel Aurelianenſium] al. *Ceromannorum vel Aurianenſium.*

ver. 16. defluxa, remanſiſſe] MS. *illibata remanſiſſe.*

ver.26. Ausfrid] al. *Aufridus.*

Rennis] al. *Reuma.*

Pag.219. v.9. loci ſeruatoris] al. *loci ſeruationis.*

ver. 23. *Portuenſis Epiſcopus*] al. *Epiſcopus Tuſenſis.*

Pag. 222. *ver.* 5. *de maiuſculis muſca*] al. *de auiculis muſca.*

v. 19. *debuiſſet*] al. *auſus eſſet.*

Pag. 224. *v.* 17. *Veſuuij eructauit*] al. *Bebius eructauit.*

ver. 24. *in Africam*] al. *ex Ægypto & Africa.*

Pag. 225. *v.* 8. *terra marique*] al. *tranſmaria.*

Pag. 226. *v.* 2. *quintum vniuerſale*] al. *quæ tunc vniuerſale.*

v. 13. Θεοτόκα &c.] MS. *ſemper virgo, non ſicut Theodorus dicebat, ſed ſicut catholica, &c.*

Pag. 227. *v.* 6. *fonte meras*] al. *fonte ſacras ſumeret albus aquas.*

ver. 12. *Fonte renaſcentis*] al. *Vnda renaſcentum (quæ Chriſti gratia) purgans.*

ver. 15. *arce poli*] al. *alta poli.*

Pag. 228. *v.* 15. *Angilramno*] al. *Angelramno*, al. *Ageltramo.*

ver. 26. *Alachis*] al. *Alahim.*

Pag. 229. *v.* 21. *Filius eius Aripertus*] al. *Tunc filius Godeberti regis, nomine Aribertus, Rex factus eſt iterum bellum.*

v. 23. *Ottone*] al. *Totone* al. *Zotone & Tarzone.*

v. 24. *Farone*] al. *Pharaone* al. *Pharone.*

Pag. 230. *v.* 7. *Bergamum*] al. *Pergamum* al. *Bergomum.*

v. 6. *capta Laude*] al. *expugnata Laudepompeia.*

v. 9. *Rotharit pſeudoregem*] al. *Rotarithum & Freedonem regem.*

v. 17. *Commacinam*] al. *inſulam Comacinam. Illi vero per Coriam Rhedonum ciuitatem venit ad Theodebertum, &c.*

Pag. 231. *v.* 3. *quem quia deſpicabilem*] al. *quem quia vilem ſibi perſonam habuit & adhuc adoleſcentem eſſe conſpexit, non ſolum in corpus eius non ſæuit, &c.*

v. 17. *Aurona*] al. *Auruna.* MS. *Aurora.*

ver. 21. *Anchis*] al. *Anchiſes.*

v. 26. *Aldone*] MS. *Adone.*

Pag. 232. *v.* 1. *de partibus Liguriæ*] MS. *qui de partibus Liguriæ Laudem de Slauis.*

v. 13. *Sculdhais*] MS. *Sculdaizo*, al. *Sculdahem.*

v. 18. *Argait*] al. *Arga ait ei (ſic enim nomen habebat)*

bat) num Slauos fruſtra ſecutus eſt qui eoſdem fugiſſe reſpondit.

v.21. Argaid] al. deeſt.

Pag.234. v.27. Billonenſi] al. *Billione, qui de Billione non fuerat, ſed propter, &c.*

Pag.235. ver.11. Abiſtulſum] al. *Abiſtolfum*, al. *Aiſtulfum.*

ver.12. natiuitas] al. *gnauitas.*

v.20. ductor, ſumam] al. *dux Orſuram.*

Hirpinos] al. *Hirſinum atque Auxinium.*

Pag.236. ver.4. Ticinenſes Epiſcopi] MS. *Ticinenſis Epiſcopatus Romæ fuerat Eccleſia congregata.*

ver.26. Traſemundo] al. *Traſimuldo.*

Pag.237. v.1. Deniq; Wachilapsis] al. *cum quo Wolchila eius frater eundem rexit ducatum.*

ver.7. Terebelli] al. *Trebellij.*

ver.9. Leonem] al. *Leontium.*

v.12. Gallicinum] al. *Gallinicum*, & ſic infra.

Pag.238. verſ.8. guttam rheumatis] al. *guttam emanantem manu deterſit, &c.*

v.23. Pontum] al. deeſt.

Pag.239. v.3. iuſſerat auferri] al. *iuſſerat deleri, & ſanctorum ſtatuas & imagines ex omnibus templis eradi, iuſſitque vt de Hompuſio Romanus clerus Conſtantinopolitana Eccleſia conſentiret. Quapropter ſtatuunt cum Papa populus Romanus.*

Pag.240. ver.10. in palatio ornatum] al. *ordinatum*; al. *in palatium perlatum.*

ver.25. Ragunberto] al. *Ragimberto.* al. *Godiberta ſeu Tangiberto, quam ſolus, &c.*

Pag.241. ver.6. Anſprandus] al. *Lanſprandus.* & ſic infra quoque.

v.16. ad aliud verſus conſilium] al. *aliud aduerſus eum capiens conſilium ab itinere medio.*

v.20. Aream] al. Nicenam; al. *Nicæam.*

Pag.242. v.10. primates] al. *priuati.*

Romam venire] al. *de Britannis Romam venire.*

v.15. Rhenum tranſgreſſus] al. *per Hinum fluuium, qui iuxta Danubiũ fluit, tranſgreſſus.*

ver.19. Rathodo] al. *Rabboto*, al. *Ratpoto Phriſiorum.*

Pag.244. v.1. *ſublimauit*] al. *ſuſcepit.*

v.5. *Petronax*] al. *Petronas.*

Pag.245. v.6. *Tato, Taſo.*] al. *Rhaſone, Gatone, & Tato.*

Pag.246. v.1. *Reginfridi*] al. *Raginfridi* & ſic infra.

ver.5. *Vinciacum*] al. *prouinciam.*

v.6. *cui tamen vnam, hoc eſt, Audegauenſem ciuitatem ad habitandum conceſſit*] al. hæc deſunt.

Pag.246. ver.15. *Guntrudam*] al. *Guntrundam filiam Theodeberti Boioariorum.*

v.21. *Claſſem*] al. *claſſe Rauennatium.*

ver.27. *veſtigia*] al. *veſtibula.*

Pag.247. v.12. *Lauriana*] al. *Laurina.*

ver.16. *Sigualdus*] al. *Sigualdus.*

v.21. *eis*] al. *duci.*

Pag.248. v.7. *Septem*] al. *Septa.*

v.11. *habitaturi ingreſſi*] al. *habitatores perpetui ingreſſi.*

Pag.249. ver.2. *pertæſi obſidionis*] al. *ac ſic per tempus obſidionis, &c.* al. *ac ſic perterriti ab obſidione.*

verſ.20. *His diebus Narnia ciuitas à Langobardis peruaſa eſt.*] al. hæc deſunt.

ver.25. *Claſſem*] al. *obſedit claſſe.*

v.26. *ex Rauenna*] al. *Rauennam.*

Pag.250. v.2. *Salarioponte*] al. *Solariopura.*

ver.13. *Fororianum*] al. *Fenoriarum & montem bellum:* ſupra lib.2. *Montepollium* vocauit.

Pag.251. v.10. *Ranigundam*] al. *Raingundam.* al. *Ragimundam.*

v.11. *Brexiani*] al. *Brixiani.*

ver.16. *diſcordia iſta fuit*] al. *diſcordia fuit Fidentius Epiſcopus Foroiulienſis. Anteriori tempore de voluntate ſuperiorum ducum intra Foroiuliam caſtri muros habitauit.*

ver.25. *Cormones*] al. *in Communne.*

Pag.253. v.11. *Carniolam*] al. *Carmolam.*

v.17. *claua quam manu*] al. *eleuata ſecuri quam manu, &c.*

v.21. *Pipinum*] al. deeſt.

Pag.255. ver.2. *comprehenderent*] al. *caperent.*

v.26. *rebus compoſitis*] al. *rebus Beneuentanis compoſitis.*

Pag.256.v.5. muros ciuitatis] al. *muros ciuitatis Ticinenſis.*

Pag.257.ver.1. à Fano ciuitate] al. *dum à Fano Fortunæ forum Sempronij peteret.*

v.23. poſt ſocium merſit] al. *vita priuauit & fluuio immerſit.*

Pag.258.v.1. Agibrandum] al. *Anſprandum.*

verſ. 14. proprio] al. *priſtino.*

verſ.20. Cælum aureum] al. *& cælum quod aureum.*

ver.23. ſuo probaſtio] al. deeſt.

Pag.259. v.6. Baodolinus] al. *Bandolinus.*

Pag. 260. v.3. Theudelapius] al. *Theolapius.*

v.7. vita vel actibus] al. *vitalibus actibus.*

ver.19. in loco proprio ponemus] al. *ſuo loco in Epiſcoporum vitis ponemus.*

VARIARVM LECTIONVM FINIS.

CATA-

CATALOGVS TRIGINTA REGVM LANGOBARDORVM.

Agelmundus i. p.xvii.
Lamiſſio ii. p.xviiii.
Lethus iii. p.xxi.
Hildehoc iv. p.xxi.
Gudehoc v. p.xxi.
Claffo. vi. p.xxii.
Tato vii. p.xxii.
Waltari viii. p.xxvii.
Audoin ix. p.xxvii.
Alboin x. p.xl.
Cleph. xi. p.lxxiv.
Authari xii. p.xcv.
Agilulfus ſiue Ago. xiii. p.cxxii.
Adaloaldus xiiii. p.cliii.
Arioaldus xv. p.cliii.
Rothari xvi. p.cliv.
Rodoaldus xvii. p.clviii.
Aripertus xviii. p.clix.
Bertaridus xix. Godebertus xx. } *hi duo fratres ſimul regnarũt.* clxi.
Grimoaldus xxi. p.clxiii.
Garibaldus xxii. p.cxcv.
Bertaridus iterũ rex xxiii. p.cxcvi.
Cunibertus xxiv. p.cxcvii.
Liutbertus xxv. p.ccxxix.
Ragunbertus xxvi. p.ccxxix.
Aripertus xxvii. p.ccxxix.
Anſprandus xxviii. p.ccxli.
Liutprandus xxix. p.ccxli.
Hildeprandus xxx. p.cclvi.

INDEX RERVM MEMORABILIVM.

A.

ADaloaldus filius Agilulfi 136. baptizatur 137. ſuper Langobardos leuatur 140. filia regis Theudeberti eidem deſponſatur ibid. de regno deiicitur. 153.

Addua fluuius. 60, 108.

Ado frater Rodoaldi Forumiulij regit. 219

Ad Perticas locus 197. vnde ſic vocatus. ibid.

Adria 64

Adriaticum mare 12. vnde dictum. 63

Æmilia 26. decima Italiæ prouincia 63. vnde dicta. ibid.

Æmilia ciuitas inuaditur. 250.

Africa Romano imperio reſtituta. 30

Agatho papa. 220

Agatho Peruſinorum dux. 255.

Agelmundus primus Langobardorũ rex 17. quam diu regnauerit. ibid. interficitur 19. eius filia captiuatur. ibid.

Agerentia. 65

Agibrandus dux Spoletanorum. 258

Agilulf. 108. Rex Langobardorum eligitur, 114. Minulfum ducem occidit 123. pacem cum Auaribus facit. 123. Ticinum redit 125. pacem cum Theuderico facit 129. eius filia captiuatur 134. dimittitur 138. pacem facit cum Smaragdo & Romanis 140. moritur. 153

Agnellus Tridentinus 103, 110. in Franciam mittitur. 122

Agnellus de Acilio. 103

Ago dux Foroiulianorum. 161, 187

Aguntum. 58

Ahiſtulfus filius Pemmonis 258. Liutprandum regem interficere voluit. ibid.

Aio 7. 12. 13. moritur. 17

Aio Samnitum dux 155. extinguitur. 156

Alachis dux Langobard. 74

Alachis turbas in regno Langobard. mouet 198. regnum Cuniberti inuadit 200. Auſtriam pergit. 204. ad ſingulare certamen à Cuniberto prouocatur 205. interiit. 207

Alamanni & Franci inter ſe diſſentiunt. 100

Albis fluuius. 56

Alboin 27, 28, 40, 47. ad

Italiam proficiſcitur, 53. *Hunnis Pannoniam conceſsit.* ibid. *Liguriæ ciuitates cepit* 67. *Tuſciam inuadit* 68. *interficitur.* 70.
Albſuinda Alboini filia. 72
Aldo & Granſo Alachis regno priuare tentant. 202. *ad Baſilicam confugiunt.* 222.
Alpes Appenninæ 62. *vnde dictæ.* ibid.
Alpes Bardonis. 191, 260
Alpes Cottiæ, & vnde dictæ 61. *longo tempore à Langobardis poſſeſſa Apoſtolicæ ſedi reſtituuntur.* 236
Alpis fluuius. 57
Alpis Iulia. 58
Alſuca. 110
Alzeco Bulgarum dux 193
Amacina inſula ſe Langobardis tradit. 104
Amalongus. 183
Amatus contra Langobardos exercitum duxit. 82
Amazones 18. *in Germania eſſe narrantur.* 19
Ambri. 12
Ameria. 125
Amiternum. 64
Amo Langobardorum dux 86. *Arelatenſem prouinciam debellat.* ibid. *Aquinenſes obſedit* 87. *Italiam proficiſcitur.* 87
Anagnis caſtrum. 88
Anaſtaſius qui & Artemius dictus Rom. regnum inuaſit. 239. *claſſem in Alexandriam cōtra Saracenos dirigit* 241. *Clericus efficitur.* ibid.
Anchis maior domus. 231
Andualdus 103. *ad Mediolanenſium vrbem caſtra poſuit.* 110
Angilramnus. 228
Anglorum plurimi Romam veniunt. 242
Anna vxor Godeſcalci ducis. 256
Ansfrit ducatum Foroiulianenſem inuaſit 218. *contra Cunibertum rebellat.* 219. *in exilium mittitur.* ibid.
Anſprandus tutor Liutberti 229. *contra Aripertum pugnat* 239. *Langobardorum regno potitur* 241. *moritur.* ibid.
Anſul interficitur. 109
Anthabet. 16
Antonius. 103
Aper abbas 59
Appa filia Giſulfi. 143
Appianum. 110
Apud Ægyptios ſæpè nouem infantes vno partu eduntur. 17
Apulia vnde dicta. 65
Aqua diluuiū in finibus Venetiæ & Liguriæ 100
Aquileia caput Venetiæ. 60
Aquis ciuitas. 61
Aquitania littora. 11

Arator

Arator actus Apoſtolorum verſibus conſcripſit. 32
Arctoo ſub axe quare magna millitudo hominū. 5
Area ciuitas. 241
Arentia. 180
Arichis auus Pauli Warnefrid. 150
Ariges in locum Zottonis ſuccedit. 132
Ariminum 254. *in Gallia conſtitutum.* 66
Arioaldus rex eligitur 153. *moritur.* 154
Aripertus apud Pariſios regnat. 55
Aripertus filius Reginberti, cum Ottone & Tazone, Rothari & Farone pugnat. 229. *Laude ciuitatem ac Bergomum capit* 230. *Rotharit in exilium mittit* 230. *periit.* 240
Aripertus Rex Langobardorum 159. *moritur.* 161
Ariulfus moritur. 130
Arnulfus maior domus Epiſcopus factus. 228
Arriana hæreſis. 154
Artenia caſtrum. 143
Aſculum. 63
Asfeld. 29
Aſſi. 12
Aſſipitti. 15
Ateſis fluuius. 100
Attila. 30
Atto dux Spoletanorū. 161
Auares primum Hunni dicti 40. *Sigebertum ſuperant.* 56. *cum Francis belligerant* 129. *apud Forumiulij cuncta deprædantur.* 144, 188. *ad propria reuertuntur.* ibid.
Audoin nonus Langobardorum Rex. 27, 28, 40.
Auguſtinus in Britanniam mittitur. 102
Aurelia. 56, 61
Aurona ſoror Liudprandi. 231
Auſtrigoſa. 26
Authertus abbas. 245
Autharus Langobardorum rex eligitur. 95. *Flauius ob dignitatem appellatur.* ibid. *cum Smaragdo pacem facit* 97. *ad Hiſtriam exercitum mittit.* 104. *Legatos ad Childebertum mittit eius germanam ſibi in matrimonium petens.* 104. *ad Boioariam perrexit vt ſponſam ſuam videret* 106. *veneno moritur.* 114
Auximum. 250.

B.

B*Aioarij ſuper Slauos irruunt.* 128
Bandum, id eſt, vexillum. 25. 168.
Βανδοφόρος. 268
Baodolinus vir ſanctus & miraculis clarus. 259.

Baſilica.

Baſilica
- B. Ioannis in Modicia dedicatur 134
- B. Pauli & Ioannis 58.
- B. Betri ad Vincula, dicta. 221
- B. Zenonis. 100

Bathaib. 16
Bauzanum caſtellum. 198
Beliſarius. 30
Bellum inter Tatonem & Rodulfum. 122
Benacus lacus. 48
B. Benedictus. 32.90
Benedictus Papa. 56
Benedictus Archiepiſcopus cauſam Ticinenſis Eccleſiæ agit. 236
Beneuentus 65. à Conſtantino oppugnatur. 180
Bercetum monaſterium 258
Bertaridus Rex Longobard. 161. ad Auarum regem fugit 164. in Italiam redit 171. à Grimoaldo ſuſcipitur. ibid. inſidiæ ei ſtruuntur. 172. ab iiſdem liberatur 173. de muro clam demiſſus ad Aſtenſem ciuitatem peruenit 174. ad Britanniam proficiſcitur. 195. ad Italiam redit 196. in regem ſuper Langobar. leuatur. 196. coniugem ſuam filiumque reuocat. ibid. moritur. 199.
Berto quidam cum Ratchis pugnat. 257
B. Gregorius 32. Papa eligitur 101. eius epiſtola. 133. 139. eius liber de vita Sanctorũ. 124. moritur. 138.
Bilitionis caſtrum. 109
Biſontes in Monte regis. 54
Biſontis corij magnitudo. 54
B. Marcelli corpus in Canallonno ſepultum. 113
B. Martini altarium. 58
Bobium. 61
Bobium monaſteriũ. 61, 153
Bononia. 63, 250
Bouianum. 193
B. Paulus Aquileienſis Patriarcha ad Grados inſulam confugit. 56
Brennus rex Gallorum. 66
Brentonicum. 110
Brexiana ciuitas. 199
Brexillum ab Anthario expugnari capta. 96. capta. 97.
Briones. 58
Britannia inſula. 11
Broxas locus. 190
Brundiſium. 65. expugnatur. 217
Brunichildis uxor Sigisberti 56. Gallias regebat. 129
Brutia unde dicta. 62
Buccellinus 48. à Narſete ſuperatur. ibid.
Bulgares. 19
Burgundaib. 16
Burgundiones à Langobardis victi. 82
Buxeta ciuitas. 250
Byrrum fluuium. 58.

C.

Caballi & bubuli in Italiam delati. 129
Cacanus rex Auarum 143. pacẽ cũ Agilulfo facit. 129
Calum aureum, monaſterium. 258
Caſara Perſarum regis coniux Cõſtantinopolim proficiſcitur, ibique baptizatur 159. Rex Perſarum eam reuocat. 160
Calabria. 65
Campania. 57,62
Candidianus. 141
Canuſium. 65
Capua. 62
Carſilis. 64
Caſſianum. 62
Caſſini caſtrum. 32
Caſſiodorus quando vixerit 31. eius enarrationes in pſalmos. 32
Caſtra à Francis diruta. 110
Caſtrum montis Silicis. 136
Cedinus 109. quinq; caſtella in Italia cepit. 110
Cedoaldus Anglorum Rex ad Chriſtum conuertitur. 226. baptizatur. ibid. moritur. ibid.
Cennitenſe caſtrum. 57
Cenomannicorum regio. 218
Charybdis. 10,11
Childebertus filius Sigisberti 56. Langobardos debellaturus proficiſcitur 96. 100,109. pacem cum eiſdem facit 96. Hiſpanos deuicit 99. cauſa belli contra Hiſpanos ibid. cum Hilperici filio bellũ geſſit 123. veneno extinguitur. 129
Chlotarius 40.53. eius mors. 55.
Chlotſiunda. 40,41
Chramnichis Francorũ dux 88. Tridentum deuaſtat. ibid. interficitur. ibid.
Chriſtiani Sabinum martyrem in auxilium contra hoſtes olim inuocabãt. 131
Cimbra. 110
Citorius lacus. 61
Claſſo. 22
Claſſis Rauennatium ciuitas inuaditur. 246,249
Clauenna. 230
Cleph Langobardorum rex conſtituitur. 74
Codex Iuſtinianeus. 31
Codex Digeſtorum. 31
Cœnobium Benedicti in Caſſino diripitur. 132
Columbanus. 153
Columna Authari vnde dicta. 112
Comacina inſula. 123
Cometa apparuit. 128,140, 141,194.
Coniberga vxor Giſulfi. 256
Conſentia. 62
Cõſtantinus imperator 159. Italiã à Langobardis liberare vult. 178. reſponſum quod ei à S. viro de victoria contra Langobardos datũ 179. ciuitates Langob. capit & diruit 180.

pacem

pacẽ cũ Romoaldo facit. 182. *Neapolim proficiſcitur.* ibid. *eius exercitus à Mittola caditur* ibid. *in Romanos ſauit.* 184. *multa ab eo impie geruntur.* ibid. *interficitur.* 185
Conſtantinus Conſtantij filius imperiũ ſuſcipit 193. *moritur.* 225
Cõſtantinopoli trecenta millia hominum peſtilentia interierunt. 249
Conuicium in Langobardos 29.
Cormones caſtrum. 143
Cornelij forum. 63
Coronate campus. 204, 228
Corſica vnde dicta. 65
Coruulus dux Langobard. 234. *cacatur.* ibid.
Cottia Alpes. 61, 63
Cotius Rex. 61
Cremona capitur. 157
Cumanum caſtrum à Langobardis capitur. 245. *recipitur.* ibid.
Cunibertus filius Bertaridi 197. *Hermelindam duxit vxorem.* 199. *ad lacum Larium cõfugit.* 200. *Ticinũ redit.* 203. *conſilium cum ſtratore ſuo init de morte Aldonis & Granſonis* 222. *moritur.* 218
Cunimundus 40. *eius cum Langobard. pugna.* 41. *occiditur* ibid. *ex eius capite poculum conficitur.* ibid.
Curia Rhetorum ciuitas. 230.
Cuſwald Rex Francorũ. 26
Cynocephali. 15
Cyrus Abbas Epiſcopus conſtituitur. 237. *in Pontum relegatur.* 238.

D.

Dagiſteus magiſter militum. 49
Dagobertus Galliam regit. 194.
Damianus Epiſcopus. 200
Danubius. 21, 107
Dertona. 61
Dienſis ciuitas. 86
Dionyſius Abbas 32. *Paſchalem calculum fecit,* ibid.
Diſcordia inter Pemmonem & Calixtum. 251
Donus papa. 194
Draco per vrbem Romam tranſiit. 101
Drauum. 58
Droctulf Langobardis reſiſtit 96. *à Sueuis oriundus* 97. *contra Langobardos bellum gerit; vincitúrque.* ibid.

E.

Eclipſis Lunæ & Solis. 220.
Edictum Rotharij Regis. 16
Eleutherius patricius 141. *interficitur.* ibid.

Eneti Græce laudabiles. 64
Ennemaſe. 110
Ennius. 83
Epiphanius. 141
Epitaphium Droctulfi. 97
Epitaphium Fortunati. 59
Eraclianus contra Focam rebellat. 142
Eraclius Remp. Romanam regit. 143
Etruria unde dicta. 64
Etychius Epiſcopus de reſurrectione errans à Gregorio papa ſuperatur. 94
Eudo multos Sarracenorum interficit. 243
Euin dux Langobardor. 74. *Chramnichis interficit* 88. *Tridentũ recipit.* 88. *uxorem accipit filiam Garibaldi Boioariorum regis.* ibid.
Euin dux Tridentinus 104. *ut pacem obtineat ad Galliam perrexit.* 122
Exemplum tuendæ caſtitatis. 117.

F.

Fabula de Winulis & Wodan. 13
Fagitana caſtrum. 110
Fanum ciuitas. 257
Faroald Spoletanorum dux. 94, 236. *clericus efficitur.* 246.
Fara Langobardorum. 55
Feletheus, qui & Fena dictus. 21
Felix Epiſcopus Taruiſianæ Eccleſiæ 57. *ſocius Fortunati.* ibid.
Felix Grammaticus. 223
Ferdulfus Forumiulij regendum ſuſcepit. 232. *interficitur.* 233
Ferronianus. 61
Ferruge caſtrum. 110
Fertilitas magna. 56
Flaminia 62. *undecima Italiæ prouincia* 63. *unde vocata.* ibid.
Flauianus præceptor Pauli Warnefr. 223
Flauij vocantur reges Langobardorum. 95
Fluuij locus. 188
Focas regnat. 138, 142. *regno priuatur.* 143
Fonteius Feltrinus. 103
Forinus locus. 182
Foroiulianum caſtrum. 54
Foroiulianorũ nobilitas omnis periit. 233
Fortunatus 57. *eius vita.* 57, 58.
Forumiulij unde dictum. 60
Forum locus. 259
Forum-Popilij. 192
Forouianum. 250
Francorum regnũ quadrifariam regebatur. 55
Franci cum Saxonibus pugnant. 140
Francorũ exercitus ad Italiam 178. *à Grimoaldo profligatur.* 178. *Francorum ſtrages.* 105. *eorum*

rum exercitus per Placentiam Veronam venit 110. *ad propria redire cogitur.* 111.
Francio à Langobardis obſeſſus. 104
Frea. 13
Fucinus lacus. 64
Furcona. 64.

G.

G*Aidoaldus in locum Euin ſubſtituitur.* 128
Gaidoaldus & Giſulfus ab Agilulfo in pace recipiuntur. 137
Gaidoaldus Brexianorum dux. 251
Gaidulfus Pergamenſis dux 123. *perimitur.* 130
Gaila filia Giſulfi. 143
Galata. 66
Gallia Belgica. 9
Gallia Prouincia. 11
Gallia Ciſalpina. 66
Galli cur in Italiam venerint. 66
Galli cuiuſdam de charybdi narratio. 12
Gallo-Græci. 66
Gallia Tranſalpiana. 66
Gallia à ducibus Langobar. inuaditur. 80
Gallicinus excæcatur. 237
Gambara. 7, 13
Garganus mons. 157
Garibaldus. 26, 88
Garibaldus à Slauis deuictus 152. *perfide in legatione ſua egit.* 162. *occiditur.* 164
Geliſmerus. 30
Genua ciuitas. 61
Gepidi 26, 27, 29, 40. *cum Langobardis belligerant.* 27. *vincuntur.* 41
Germania ſuperior inferiorque. 5
Giſa coniux Felethei 21
Giſa Romoaldi ſoror 181. *moritur.* 186
Giſelbertus dux Veronenſium. 72
Giſelberga vxor Gregorij. 255.
Giſulfus ductor Langobardorum conſtituitur. 55, 74.
Giſulfus cum omnibus penè ſuis à Cacano extinguitur. 143
Giſulfus ductor Beneuentanorum 217. *Suram, Hirpinos, Arcom ciuitates capit.* 235
Giſulfus filius Romoaldi 251, 255.
Glemona caſtrum. 143
Godebertus & Bertaridus regnum ſuſcipiunt Langobard. 161. *diſcordia inter eos oritur.* ibid.
Godeſchalcus dux 256. *interficitur* 258. *uxor eius Cõſtantinopolim perlata.* 258.
Golandia. 16

Gothi 6. ſuperati. 30
Graſulfus Foroiulianorum dux. 151, 187
Gratianopolis. 86
Granio, id eſt, comes. 198
Grauſo. 203
Gregorius dux. 255. moritur. 256
Gregorius papa. 32, 39. Morales libros compoſuit. 94.
Gregorius patricius. 151
Grimoaldus, captiuatur. 145. captiuitate ſe liberat 146. dux efficitur. 157.
Grimoaldus regnum Langobard. inuadit 162. Ariperti regis filiam uxorem ducit 170. contra Auares bellum inſtituit 189. de ſuis inimicis ſe vlciſcitur. 192. Forum Popilij deuaſtat. ibid. Opitergium deſtruit ibid. moritur. 195.
Grimoaldus Romoaldi Fil. Samnitis imperat. 217
Grippo legatus Childeberti. 109.
Gudehoc Langobard. rex 21. moritur. 22
Gundiberga coniux Rodoaldi 158. baſilicam extruit ibid. adulterij accuſatur ibidem.
Gundualdus 108. moritur. 153.
Gungincorum proſapia. 17
Guntberga vxor Romoaldi. 251.
Guntbertus frater Ariperti. 241.
Guntrannus 56. ad eum legatio Authari 112. moritur. 129
Guntrudã Boioariorũ ducis filiam Liudprandus vxorem ducit. 246
Guodan apud Romanos Mercurius dicitur 14. vt deus adoratur. ibid.

H.

HÆreſis Conſtantinopoli orta 219. damnatur. ibid.
Hamingus 48. à Narſete ſuperatur. ibid.
Harum. 32
Helias Aquileiæ præficitur 94. moritur. 102
Helmichis 70. eius interitus. 73
Heraclius Auguſtus moritur. 139. ei ſucceſſit Heraclion. ibid.
Herminigildus filius Leuigildis 99. ſecuri à patre percutitur. ibid.
Herſemar. 253
Heruli 6, 22, 24. nudi pugnabant 24. eorum ſtrages ibid. conſternatio 25. ex quo tempore regem non habuerint. ibid.

Hildebrandus 254. *rex Langobard. eligitur.* 256

Hildechis. 26

Hildehoc rex Langobardorum. 21

Hildericus 255. *extinguitur.* 256

Hilpericus 56. *Sigisbertum interficit* 88. *eius Legati ad Tiberium Auguſtum.* 93.

Hiſernia. 64

Hiſtria littora. 12

Hiſtria Venetiæ connectitur. 60.

Honoratus Epiſcopus. 67

Horta 125

Horuntinus Vincentinus. 103.

Hoſpitius vir ſanctus. 80

Hunni 40. *iidem & Auares dicti* 56. *Sigisbertum ſuperant.* ibid.

Hyems acerba. 124

Hydruntum. 65

I.

IBor. 7, 12, 13. *moritur.* 17.

Ibligine caſtrum. 143

Imoles caſtrum. 63

Ingundis ſoror Childeberti 99. *à militibus capta in Siciliam perducitur. ibique moritur.* 99. *eius filia Conſtantinopolim tranſmittitur.* ibid.

Ingenuinus de Sabione. 103, 110.

Inimicitiæ inter Odoachar & Feletheum. 21

Inſula in Thracia expugnatur. 134

Ioannes Bergomenſis Epiſcopus. 223

Ioannes Conſinus Neapolim inuaſit. 141

Ioannes Exconſul. 30

Ioannes Monachus in Britanniam mittitur. 102

Ioannes Patricius. 104

Ioannes Rauennatium Epiſcopus 103, *moritur.* 128

Iſernia. 193

Italiæ habitus. 54. 55

Italia unde dicta. 67

Italiæ varia nomina. 67

Italicarum prouinciarum enarratio. 60

Italus Siculorum dux. 67.

Itta vxor Grimoaldi. 157.

Iumor Veronenſis. 103

Iuſtinus minor Remp. capeſſit 51. *apud Conſtantinopolim regnat* 89. *eius elogia* ibid. *in hæreſim Pelagianam incidit* 89. *amens efficitur.* ibid. *moritur.* 90

Iuſtinianus imperator 30. *eius geſta* ibid. & 51. *cognomina* 30. *mors.* 51.

Iuſtinianus filius Conſtantini

ſini Rom. Imperator 225. regno priuatur. ibid. regnum recipit. 237. occiditur. 238.

K.

Karolus filius Pipini 242. Francorum regnum Reginfrido eripuit 246. eius cum Eudone diſcordia 248. Sarracenos debellat 254. eius felicitas in bello 254. eius exercitus caeſus. ibid.

L.

Lama, id eſt, piſcina. 18

Lamiſſio 18. cũ Amazonibus in flumine pugnat. ibid. rex conſtituitur 19. eius bellum aduerſus Bulgares ibid. oratio ad milites 20. mors. 21

Lamus. 62

Landarus Foroiulianorum dux. 191

Langobardi 15, 16. vnde dicti. 14. in Italiam vocantur. 52. in Italia regnarunt 6. eorum veſtitus 135. ſuris candidis vtebantur 29. ritus in manumiſſionibus 16, 268. cum Wandalis praelium 14. vincuntur. 19, 83. fugantur 20. victores exiſtunt. 20, 25, 27, 41. eorum cum Gepidis inimicitia 26. pacem à Childeberto petunt 114. in Pannoniam adducuntur 27. eam poſſident 47. Hiſtriam deuaſtant 136. Eccleſiarum ſubſtantias inuadunt 124. Langobardi poſt mortem Cleph ſub ducibus per annos decem fuerunt 74. eorum duces Galliam irrumpunt. 86

Langobardorum comes de Lagaro Ragillo nomine. 88. à Chramniche interficitur. ibid.

Lapideus campus. 86

Laumellum. 115

Laurentius de Lunenſis. 105

Lauriana locus. 247

Leander Epiſcopus. 99

Lech fluuius. 58

Leges à Iuſtiniano correcta. 31.

Leo Iuſtinianum regno priuat 225. in cuſtodia tenetur ibid. iugulatur. 237

Leo Auguſtus Rom. Imper. 245. Sanctorum imagines incendit. 250

Letania ſeptiformis. 101, 102.

Lethu Langobardorum Rex. 21.

Leuphis abauus Pauli. 147

Leutharius. 48

Leuuigildis Hiſpanorum rex. 99

Liguria vnde dicta. 60

Liquentia flumen. 204

Lithin-

Lithingi. 27
Liutbertus rex Langobardorum 229. *capitur* 229. *interficitur.* 230
Liutprandus Anſprandi filius 231. *ad patrem ire permittitur* ibid. *rex Langobardorum conſtituitur.* 241. *Rotharit interficit* 243. *Rauennam obſedit* 249. *cum Spoletanis pugnat* 257. *moritur.* 260
Locuſtarum multitudo. 122
Longa ſecuritas detrimentorum mater. 19
Longinus præfectus 71. *in Italiam mittitur.* 52. *cum Albſuinda Conſtantinopolim proficiſcitur.* 73
Lucania vnde dicta. 62
Luceolis. 125, 141
Luceria. 65
Lupicis proauus Pauli 148. *miraculum quod eidem contigit.* 148
Lupus Foroiulianorum dux 187. *multa inſolenter apud Ticinum geſſit.* 187. *contra Grimoaldum rebellat.* ibid. *cum Cacano pugnat.* 188. *interficitur.* ibid.
Luxouius. 153.

M.

Achouilla. 86
Maiores domus apud Francos. 228
Malcus Epiſcopus. 1[illegible]
Maletum. 110
Mantua 59. *in Gallia* 66. *expugnatur.* 137
Manumiſſio apud Langobardos. 16
Marcus poëta. 39
Mare Tyrrhenũ ſiue Adriaticũ 54. *vnde dictum.* 64
Marianus. 128
Marphais, id eſt, ſtrator. 55
Marſorum regio. 64
Maſſana coniũnx Cleph. 74
Mauri deuicti. 30
Mauringia. 15, 16
Mauriſio Langobardorum dux. 125
Mauritius à Tiberio ad Imperium eligitur. 94. *filiamque eius in matrimonium accipit* ibid. *in regem confirmatur* 95. *Childeberto quinquaginta millia ſolid. dedit, vt Langobardos Italia eiiceret* 96. *iterum legatos ad Childebertum mittit* 99. *contra Langobardos exercitum mittit* 105. *cum filiis occiditur.* 136
Mecentius regnum arripuit 185. *interficitur.* ibid.
Medaria. 150
Mediolanum. 60
Mellitus Monachus in Britanniam mittitur. 102
Mentum flumen. 58
Mercurius 14
Meretrix vno partu ſeptem puerulos enixa. 17

Metenſis ciuitas. 56

Miraculum
- *De infante in piſcinã iniecto.* 17
- *De Fortunato.* 58.
- *De Septemuiris in Germania dormientibus.* 78.
- *De Sancto Hoſpitio.* 80, 82
- *Quod Alboin cõtigit.* 69
- *Quod Guntramno regi Francorum accidit.* 112.

Medicia. 134, 179
Monaſterium B. Vincentij ædificatur. 245
Monaſterium Nouum. 197
Monaſterium S. Benedicti & Scholaſticæ extruitur. 218.
Mons regis 54. *vnde appelletur.* ibid. *in eo Biſontes habentur.* 54
Mons Siliciæ 59
Montepellium 62. *inuaditur.* 250
Mos Langobardorum in rege eligendo. 256
Moris eſt Langobardis ne filius regis cum patre prandeat antequã à rege gentis exteræ arma ſuſceperit. 28
Mummulus 83. *contra Langobardos & Saxones proficiſcitur.* ibid. *cum Rodano præliatur eumque vincit* 87. *Zaban ac Rodanum vincit.* ibid.
Munichis ſolus inter Langobardos fortiter facit 234. *pater Petri Foroiulianorum, & Vrſi Cenetenſis ducum.* ibid.

N.

Narnia ciuitas à Langobardis capitur. 249
Narſes Chartularius 47. *Eunuchus* 51, 52. *patricius* 49. *eiuſdem elogia.* ibid. *erga eum Romanorum inuidia* 51. *Auguſti ira* 52. *à Sophia Auguſta porterretur* 52. *cum Gothis bellum gerit* 47. *cum Buccellino.* ibid. *Italiæ fines obtinet* 49. *ad Langobardos legatos dirigit* 52. *eius theſauri reconditi* 91. *moritur* 57. *Conſtantinopoli ſepelitur.* 57
Naues abſorbentur. 10
Neapolis. 62
Nemas caſtrum. 190
Nix copioſa. 56
Noctu apud Scritobinos circa æſtiuale tempus lux cernitur. 9
Nomaſum caſtrum. 143
Norici fines. 21
Noricorum prouincia. 107
Nouellæ conſtitutiones Iuſtiniani. 31

Nummus Tiberij Auguſti. 93.
Nuptiæ Theudelindæ & Agilulfi. 115
Nurſia. 64.

O.

ODoachar 21,22. *Feletheum ſuperat.* 22. *Sinduald in Italiam adduxit.* 48
Olo dux 109. *interficitur.* ibid.
Olonna. 258
Opitergium expugnatur. 156.
Oſupum. 58,143.

P.

PAnnonia 27, 107. *quamdiu à Langobardis habitata* 53. *quando ab eiſdem relicta.* ibid.
Pantheon fanum templum omnium martyrum conſtituitur. 142
Papia. 60
Parentinus. 103,104
Pariſius. 55
Parma. 63
Patauium 59. *concrematum.* 135
Paulus patriarcha. 68
Pauli Warnefridi Genealogia 147. *eius liber de Epiſcopis.* 228
Pelagius pontifex ordinatur. 98. *moritur.* 101
Pemmo dux Foroiulianorum 234. *Slauos deuicit* 247. *ducatus ei aufertur.* 252
Pentapolis. 63,250
Peredeo 70. *in ſpectaculo Leonem interficit* 73. *excæcatur.* ibid.
Peredeo Vincentinus dux, 254.
Pergamus ciuitas Venetiarum. 60
Perſarum rex baptizatur. 161.
Perſæ bellum gerunt 142. *vincuntur.* 30
Perſiceta ciuitas. 250
Perticas cum columbis mortuis ponere apud Langobardos moris erat. 197
Peruſium. 61,126
Peſtilentia magna. 49,130, 221. *Romæ* 101. *in Liguria.* 49
Peſtis inguinaria apud Rauennam, Grados, & Hiſtriam. 123
Peſtus. 62
Petronax Monaſterium Caſſinenſe inſtaurat. 244
Petrus de Altino. 103
Petrus Foroiulianorum dux. 234.
Philippicus Romanorum imperator 237. *regno priuatur.* 239

Picenus

Picenus unde dicta. 63
Pilleus vicus. 254
Pipinus rex Francorum. 242.
Pipinus filius Karoli. 253
Piſcarium fluuium. 63
Placentia. 63
Plinij Secundi libri de Natura rerum. 6
Pluuia ingens. 186
Polimartium. 125
Pontum caſtellum. 252
Portenta in cælo viſa. 52
Praſini & Veneti ciuile bellum faciunt. 142
Priſcianus Grammaticus quando vixerit. 32
Probinus 68. *moritur.* 94.

Q.

Quatuor Inſtitutionum Iuris libri Iuſtiniani. 31.

R.

Radoaldus & Grimoaldus filij Giſulfi 143. *ad Arichim confugiunt.* 152.
Ranicunda. 26
Ratberga vxor Pemmonis. 235.
Ratchait filius Pemmonis. 252.
Ratchis princeps. 70
Ratchis dux Foroiulianorum 252. *multos Slauorum interficit.* 253
Rauenna. 63
Rauigunda vxor Romoaldi. 250.
Reate. 64
Reginbertus filius Godeberti regis Langobardorum. 163. *aduerſus Anſprandum & Rotbarit dimicat.* 229. *moritur.* ibid.
Reunia caſtrum. 143, 218
Rhegium. 62, 63, 111
Rhegenſe territorium. 83
Rhetia prima & ſecunda, 61.
Rhodanus Langobardorum dux 86. *à Mummulo ſuperatur.* 87. *ad Italiam proficiſcitur.* ibid. *ad propria recedit.* ibid.
Riuus locus. 178
Rodelinda. 40
Rodoaldus rex Langobardorum. 157. *Gundibergam in matrimonium ducit,* 158. *interficitur.* 159
Rodoaldus in Hiſtriam fugit. 219. *ad Cumbertum regem venit.* ibid.
Rodulfus 22. *interficitur.* 25.
Roma totius mundi caput. 61.
Romanus patricius ſucceſſor Smaragdi. 103
Romanus exarchus ciuitates, quæ à Langobardis tene-

tenebantur recepit. 125. *moritur.* 129
Romilda vxor Giſulfi. 143. *Cacano forumiulij tradit* 144. *ſupplicio afficitur.* 146
Romoaldus Beneuentum regit 291. *Tarentum & Brunduſium capit,* 217. *moritur.* ibid.
Romoaldus Giſulfi F. Beneuentanorum dux. 244
Roſemunda 41. *cum Helmiche Rauennam proficiſcitur* 72. *eius interitus.* 73
Rotharius Rex Langobardorum. 26, 154. *moritur.* 157
Rotbari Liutprandum interficere voluit 242. *ipſe interficitur.* 243
Rugi. 6. 22
Rugiland. 22
Rumetruda 23. *fratrem Rodulfi Caſaris doloſe interficit.* 23, 24
Rouna. 58
Ruſticus de Taruiſio. 103.

S.

Sabinianus in locum Gregorij ſubſtituitur. 138.
Saburrus quidam contra Romoaldum pugnat. 182.
Sacer campus. 145
Salentina regio. 65
Salerus. 62
Salinga. 27
Salurnis locus. 88
Samnites vnde dicti. 65
Samnium vnde appelletur. 64.
Sanguis è nubibus fluxit. 124.
Sanguineum ſignum in calo viſum. 130
Sangrius fluuius. 182
Saona. 61
Sardinia. 60
Sardis campus. 108
Sarraceni Siciliam inuadunt ac deprædantur. 186. *Carthaginem capiunt.* 224. *Hiſpaniam & Aquitaniã inuadunt.* 248. *Conſtantinopolim obſident.* ibid. *Bulgaros inuadunt* 249. *Galliam deuaſtant.* 254
S. Auguſtini oſſa Ticinum transferuntur. 249
Saxones cum Alboin ad Italiam pergunt 53. *in Galliam perrumpunt.* 83. *ad Italiam reuertuntur.* 84. *Langobardis ſubiacere nolunt* 84. *per Gallias ad patriam reuertuntur.* 58. *multos decipiunt*, ibid. *cum Suauis pugnant* 58. *eorum ſtrages.* 86
Scabierum clades. 157

Scala

Scala genus poculi. 41
Scandinauia 17. eius ſitus. 6
Schilthpr, hoc eſt, armiger. 70.
Scoringa. 11,14
Scritobini. 8
Scultenna. 156
Secundus res geſtas Langobardorum ſcripſit 105. moritur. 153
Secuſium. 84
Sedes Romana Eccleſia ſtatuitur caput eſſe omnium Eccleſiarum. 142
Semiana. 110
Senogallia. 66
Sepianum. 193
Sepontum. 65
Septētrionalis regionis qualitas. 5
Sequania littora. 11
Seſwald ad Grimoaldum mittitur. 180. interficitur. 183
Seuerini cœnobium. 21
Seuerinus vbi ſepultus. 21.
Seuerus Aquileienſem regit Eccleſiam 102. Rauennam à Smaragdo ducitur. 103. moritur. 141
Siccitas magna. 122
Sicilia vnde dicta. 65
Sigisbertus Rex 53,56,84. Hunnos ſuperat. 56. Brunichilde in matrimonium ducit ibid. interficitur. 88
Sigisbertus Anſprandi filius excæcatur. 230
Sigualdus bello periit. 147
Siler fluuius Lucaniæ. 62
Sinduald Brebtorum Rex. 48.
Siſinnius magiſter militum. 87
Slaui Hiſtriam depradantur. 153. Forumiulij debellare volunt 190. proſternuntur. 191
Smaragdus Patricius 97. à dæmonio corripitur 103. Rauennam redit. 126
Sol apud Scritobinos circa brumale tempus non videtur. 9
Spoletum. 61
Stablo villa. 83
Stablicianus notarius Agilulfi ad Focam imperatorem mittitur. 141
Stella iuxta Vergilias apparuit. 224
Strategema Langobardorum. 15
Suauia. 107
Suaui loca vnde Saxones exierunt, poſſident. 53
Sublacus. 32,39
Sueſſiones. 56
Sutrium. 125,250
Synodus decem Epiſcoporum in Mariano. 103
Synodus ſexta Conſtantinopoli habita. 220
Synodus Aquileia habita. 226.

T.

Tanarus fluuius. 259
Tannetum. 48
Tarentum 65. *expugnatur.* 217.
Taruiſiana ciuitas. 57
Taſo & Caco filij Giſulfi 143. *imperium ſuſcipiunt* 150. *à Gregorio patricio decipiuntur.* 151
Taſſilo rex ordinatur. 125
Tato Langobardorum rex. 22, 25, 26.
Templum Constantinopoli erectum à Iuſtiniano, quod ἁγίαν σοφίαν vocauit. 31
Terramotus Romæ. 156
Teſana. 110
Theate. 64
Theudo Boioariorum dux Romam venit. 246
Theudobertus. 26, 47
Theudebertus patris ſui Clotarij exercitum afflixit. 130. *occiditur.* 152
Theudelinda mater Pauli. 150
Theuderada filia Lupi 191. *filios habuit Grimoaldum, Giſulfum, Arichim.* ibid. *Baſilicam ædificat* 217. *naſus ei auréſque abſcinduntur.* 231
Theudelapius quidam apud Veronã quæ futura erant prædicebat. 260
Theudelinda filia Garibaldi 106. *in Italiã cõfugit* 108.
Theudericus & Theudebertus aduerſus Clotarium dimicant. 138
Thuſcia prouincia vnde dicta. 61
Thuſcia ciuitates à Langobardis inuaſa. 140
Theodoſius imperator eligitur 241. *moritur.* 245
Theodorus Archiepiſcopus, & Adrianus Abbas à Vitaliano Papa in Angliam mittuntur. 194
Tiberius Cæſar à Iuſtiniano ad gubernandum regnum adſcitur. 89. *eius elogia.* ibid. *diuitiæ ab eo inuenta* 91. *in imperatorem confirmatur* 92. *Sophia Augusta ei inſidias ſtruit* 92. *Sophiam Augustam omnibus diuitiis ſpoliat* 93. *Iuſtinianum ſummè dilexit* 93. *Perſas deuicit.* ibid.
Tiberius contra Leonem inſurgit 225. *iugulatur.* 237
Ticinus 60. *eius obſidium.* 68. *ſe Alboin tradit* 69.
Totila Gothorum Rex. 47
Totonis villa. 9
Traſemundus Comes 162. *dux apud Spoletum efficitur.* 187
Traſemus Faroaldi F. locum patris vi inuaſit 246. *rebellis exiſtit* 255. *clericus efficitur.* 257
Tridentum. 48

Tuder-

Tudertum. 125
Turcilingi. 6,12
Turingia. 56
Turingi. 26
Turiſendus 27,28. *eius fidelitas* 30. *moritur.* 40
Turiſmodus. 27
Turonum. 58
Tyberis fluuius exundat. 101,241.
Tyburis vrbs. 64.

V.

Alentia. 64
Valeria. 86
Venetia. 54
Venetiarum littora. 12
Verona 48, 62,110. *ab Alboin capta* 59. *concremata.* 101
Veſuuij incendium. 224
Victorinus Hiſtoricus. 63
Vincentia ab Alboin capta. 59.
Vinciacum. 246
Vindemius. 103,104
Virdo fluuius. 58
Virgilij verſus. 10
Vitalis Epiſcopus in Siciliam exulatur. 51
Vitianum. 110
Vlfarus dux. 123
Vmbilicus maris vbi nam eſſe putatur. 10
Vmbria 61. *unde dicta.* ibid.
Volones. 110
Vrbinum. 62
Vrbs ſilua. 203.259
Vrſus Cenetenſis dux. 234
Vulturina caſtrum ſe Langobardis tradit. 138
Vulturnis flumen. 245
Vurgundaib. 16
W*achelapus dux Spoletanorum.* 237
W*acho* 26. *Sueuos domuit.* 26. *tres habuit vxores.* ibid.
W*aillarus dux Langobardorum.* 74
W*alcari.* 155
W*alderada.* 26
W*altari Langobardorũ rex* 27. *moritur.* ibid.
W*andali* 6,13. *deuicti* 30. *eorum cum Langobardis prælium.* 14
W*arnecantius occiditur.* 130.
W*arnefrid pater Pauli.* 150.
W*arnefridus in regno apud Forumiulij ſuccedere voluit* 290. *extinguitur.* ibid.
W*ectari dux Foroiulianorum.* 190
W*idin Gothorum comes,* 48. *à Narſete captus.* ibid.
W*igilinda.* 217
W*iniberta.* 218
W*inili de Scandinauia egreſſi.* 12,13
W*iſegarda.* 26

Withi-

Wiſegarda. 26
Withichis Rex Gothorum. 30.
Wodan. 13.

Z.

Z*Aaban dux Langobardorum.* 47, 86. *Valenti am vrbem obſidet* 87. *Secuſium proficiſcitur.* ibid.
Zacharias Petronaci ſucceſſit. 2
Zangrulfus Veronenſis dux extinguitur. 130
Zellia. 150
Zeno diaconus contra Alachim pugnat 105. *interficitur* 206. *corpus eius ſepelitur.* 208
Zotto dux Langobardorum 112. *moritur.* 132
Zuchilo. 26.

FINIS.

IOHANNES TRITEMIVS

ABBAS SPANHEIMENSIS

In Catalogo de Scriptoribus Eccleſiaſticis.

PAVLVS Monachus Caſſinienſis cœnobii, ordinis S. Benedicti, natione Italus, vir in diuinis ſcripturis eruditiſſimus, & in ſæcularibus litteris nobiliter doctus, ingenio ſubtilis & clarus eloquio, propter ſcientiam apud Carolum Imperatorem in magno pretio habitus fuit. Hic olim ante conuerſionem ſuam Diaconus fuit Aquilegienſis Eccleſiæ, & Deſiderii vltimi regis Langobardorum Cancellarius, & cum eodem captus à Carolo in Galliam ductus, demum Monachus factus eſt. Scripſit tam metro quàm proſa oratione non pauca volumina, de quibus ego tantum reperi ſubiecta. Rogatu Adelburgæ filiæ Deſiderii regis addidit

Ad Chronicon Eutropii lib. 11.
Geſta Epiſcoporum Metenſium. lib. 1.
Vitam Gregorii Papæ primi. lib. 1.
Vitam S. Arnulphi. lib. 1.

Vitam

Vitam S. Benedicti metricè. lib. I.
Geſta Langobardorum. lib. VI.
Hymnos plures diuerſo metro. lib. I.
Epiſtolarum ad diuerſos lib. I.

Iuſſu Caroli ordinauit hiſtorias & lectiones per totum annum, ſingulis feſtiuitatibus ſanctorum congruentes. Et alia multa digeſſit & ſcripſit. Claruit eiuſdem Caroli Magni temporibus, ANNO D. CC. LXXX.

Deſiderii huius Paulus non meminit, quemadmodum nec Haiſtulphi qui ante hunc regnauit, Anno D. CC. LIII. *ut ſcribit Regino, apud quem plura lib* II. *de his duobus regibus volenti legere licet.*

ERRATA.

PAG. 14. verſ. 12 *Gvvodan.* p. 85, 3. *regi* ſ. S. verſ. 9. *legulas.* p. 92, 18. *diebus.* p. 107, 24. *reſidebat.* p. 139. 21. *& in domum* p. 172, 22 *phiala.* p. 187, 5. *Cucconera.* p. 207, 5. *ſublato.* p. 229, 10 *Reginbertus.* p. 257, 14. *nominatim.* p. 273, 19. *pro* canticorum *leg* Simeonis. p. 286, 24. tonderi. *Sunt autem hic quædam omiſſa, quæ velim addi. Ita ergo lege:* cal & ſupplicii genus erat caput tonderi. Huc reſpexit Apule. Mileſ. lib. IX. *frontes litterati, & capillum ſemiraſi, & pedes annulati.* cum quo belle conuenit Gunterus lib. VII.

——— *exuſta candent. fronte metallo,*
Detonsaque coma, poſt verbera pulſus abibit.

inde ſæpiſſimè illa verba, &c.

Hæc monere volui, reliqua tute lector emendabis.

Insequentis opusculi anonymus
auctor, quem Argonius, et
Bauerius Ant. Marillonium
fuisse suspicatur, Barbier velut
dubium in medium relinquit

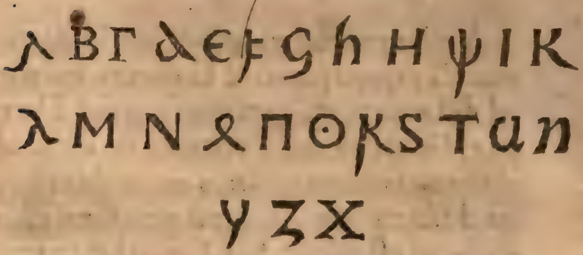
COMMENTARIOLVS

Viri cuiuſdam docti Anonymi

IN

LITERAS GOTHICAS.

ex Vetuſtiſsimo quodam Codice argenteo (vt eum vocat) ſumptas.

a, b, c, d, e, f, g, h, eta, th, i, k, l, m, n, o, p, q, r, s, t, v, u, y, z, ch.

X non habent, ſed eius loco k s vtuntur. Obſerua differentiā in- λ ter .i. A, & λ .i. L. In A, poſterior tractus non æquat priorē. Caute etiam diſtantia inter Π & Ŋ obſeruanda, Π anguſtius eſt. Ŋ laxius. Eſt autem codex ſcriptus literis capitalibus. nam in numeris eſt q paruum. Sermo Gethicus eſt Gallico tēperatus. nam & genitiuis Latinis ſemper vtitur.. & a pro ad. In genere

tamen Germaniſſat. Obſerua autem & differentiam inter K & K illud k eſt. hoc r.

DE VERA PRONVNCIATIONE Y ET H.

Ypſilon omnibus linguis non i ſed u tenue eſt, quod paruũ & Gallicum vocant, ad diſtantiam u Germanici, quod Ebræi vau, Græci *ου* vel *ȣ* vocant. ſic enim ad differentiam *ω μεγάλου, ο μικρὸν* dicunt, & ad differentiam *ἦτα* quod e craſſum eſt, *ε ψιλὸν*, id eſt, tenue. Soli Latini hic cæteris gentibus ſunt infœliciores, vt qui vtraque ſimiliter ſignant. Non quod in pronunciando non ſeruarint diſcrimen, ſed ſcribendo. Annotauit enim Diomedes Latinos etiam tunc temporis aliter pronunciaſſe o longum quam breue. Idem de u paruo & magno cenſendum: omnino enim aliter pronunciabant *ſalûtem* quam *cutem*; cum nunc nihil interſit. Quod autem vulgo dicitur, Latini y non habent: ſciendum quod literam quidem non habent, ſed ſonum nihilominus habent, ſed cum

cum eum non ſignant peculiari nota, hoc barbari ſunt,& magnam in pronunciatione corruptelam pepererunt, quam Germani quoque imitantur. Iam enim eo deuentum eſt, vt nuſquam gentium y. u dicatur, ſed i. *η* non e ſed i. Quo fit vt Latinis & Teutonibus deſint literæ quibus u paruum & e longum à paruo & longo diſtinguant. At Gethæ hic fœliciſſimi ſunt, vt & in diphthongis. Nam Græcis & Latinis diphthongi quoque præter au & eu omnes vitiatæ ſunt, cum *αι* e, *οι*, *ει*, *η* ſonant i. ſed barbari omnes hic valent; ſoli Latini qui cæteros præ ſe barbaros iactant, barbariſſimi ſunt. Inualuit tamen vſque adeo error, vt omnes ſcholæ Græcanicæ & Latinæ y, i dicant, non *η*; *ἦτα* non e ſed i. Cum autem veſter codex iſtis literis vere, id eſt, multo aliter vtatur, veritas detegenda fuit. Adeo autem nunquam iſti interpreti venit in mentem vt y pro i vteretur, plerumque pro gemino vtitur, quaſi ſimplum parum eſſet: neque aliud gemi-num v habent. Hinc *Werpen*, *Wein*, *Weiben*, *Werden* ſcribunt *Yerpen*, *Yein* &c. vbi niſi lector moneatur Y u eſſe non i. *ierpen*, *iein*, *ieiben*, *ierden* legat; quæ omnia

Teutonum idioma repudiaret. Ad germanam igitur veteremque pronunciationem prouocat præſens codex; magnique ſolœciſmi collegia & ſcholas redarguit, ſeque ab Italorum conuicio, qui Gethicum ſermonem irrident, vindicat, ipſiſq. conuicium hærere demonſtrat. Cæterum priſcos Latinos *υ* Græcum u ſonuiſſe, infinita documenta ſunt. primum quod *αυ* & *ευ* non ai & ei, ſed au & eu vertunt, vt voces aula & euangelion, euge, eugenios & ſimiles monſtrant. Ita pro *βότρυς* botrus, pro *φυγὴ* fuga, *κύβος* cubus, *πύξις* buks, *ῥύτωρ* *ruter*. Græcis enim *ruter* a *ῥύω* ſoluo protegoque deducitur, quod peregrinos a graſſatoribus vindicarent. Ebræi Cerethi & Phelethi vocant, nos *ſchutzen*. ſed lege *riter*; non congruat: vt nec, ſi pro *κύσαι* kiſai. *κύσαι* enim *kuſſen* eſt oſculari. cui cum *κύσαι* nihil commune eſt. Huc pertinent *τύμβος* tumba, *νὺξ* nox. *τύκτον* *eyn tuk*: id eſt, *μέγα. κακὸν*. *ὗς* ſus. *κύμινον* Cuminum, Cumen. lege ſiminum, vt nunc collegia, plane ridiculum ſit. Adeoque auis quam omnes vbique linguæ a gemino clamore *κουκου* vocant, iſtorum mutationem irridet. Irridet item apud Ariſtopha-

nem

nem in Pluto ſycophanta, quem poëta inducit nidorem culinæ hac litera exprimentem toto iambico trimetro *ὕῢ ὕῢ ὕῢ ὕῢ ὕῢ ὕῢ*.quod tum demum luceſcit ſi ſpiritum odorantis attrahas, non effles. Ita *ὑπὲρ* ſuper. *ὑπὸ* ſub. *κύρετις curetzer* dicunt. Item *κύρια* curia, prætorium *eyn Heren hauß* a *κύριος* dominus. Vnde & *κυριακὴ kirch* etiamnunc dicitur. Vnde Heſychius habet *κυρία ἐς ἐν ἐκκλησία.* lege *ſyria*, e domo regio fiat. Vel a curis dicta vox videatur, vt ille ineptiit, qui luſit, *A multis curis curia dicta venit.* Cum curia natura primam breuiet. ſicut & Curius apud Iuuenalem,

Sed tu vera puta Curius quod ſentit &
ambo Scipiadæ. Nam & Curius a Græco *κύριος* eſt.

u craſſum *ου* reddũt. ita Paulus Romana nomina *ῥοῦφος* & *Ἰούνιος* reddidit. audito u magno in eis: Iunius enim nõ eſt a iuuene, ſed Iunone vel Iano, qui Ebraice *μονοσυλλαβικῶς Ιαῦν* dicitur, vnde *Ἴωνες*. Ebræi paruũ u his punctis ⁖ ſignarũt, quod Græci *υ* reddiderunt. Hinc pro Lud Lydiã habent, pro Aſſur Aſſyria, pro Tzur Tyrus. lege Tirus. nihil congruat. Sed barbaris &

propriis nominibus potenter refelluntur: nam & nos recte Cyprium æs *cuperen* dicimus, ſcholæ male ſiprium: nam bis eadem ſyllaba peccant, & cum y in i, & k in c vel s ſonant. Cum K ante a,u,o proprio in ſono ſeruandum ſit. Item in omnibus diphthongis ab his vocalibus incipientibus. Vnde καὶ kai legendum eſt, non ſe, vt vulgo fit. Neque ſeſar ſed kaiſar, quomodo hanc veritatem omnes vbique gentes retinent. Nam ſcholæ faciunt næ intelligendo vt nihil intelligant. Facit huc quod Paulus finale us nominum Latinorum os reddit: congruunt autem valde o paruum & u paruum: ita pro Tertius, Rom. 16. vertit τέρτιος pro Gaius, gaios. nunquam ſic relaturus niſi us u paruo, id eſt, ſono ypſilou efferri ſenſiſſet. Nam o paruum illud eſt quod in noſtratibus *ohm honen*, *ſonen* ſonat. Breuiter *ſohn* filius, in ſingulari o magnum eſt, in plurali paruum: vt u in ſingulari *brûder*, magnum eſt, in plurali paruum. quare Gothicus & Græcus ſcriptor plurale per y ſcriberet; nam Latini, vt dixi, hic toti deficiunt. Germani ſubueniunt errori ů & ủ. Habet igitur lector ſonum literarum reſtitutum.

vt nunc demum qua differentia yp ſilon tenue u dicatur poſſit intelligi. Alioqui y, vt viſum eſt, non ſit i tenue, ſed i craſſiſſimum, adeo vt nihil cum eo commune habeat. Huic ſentẽtiæ Plautus fauet, cum y, u vertit. quod in prologo Amphitryonis lucet, cum verſus prologi literis tituli incipit. Vbi igitur ad y deueniſſet, quo Latini carebãt, eam literã quæ ſonum eius æquaret ſubſtituit, u inquam. Ita medioxumus pro medioxymus; item optumus, maxumus ſcribebant, cum u paruum in vocibus audirent, quod poſteriores in i verterunt. V autem magnum & ω protenſis & laxioribus labris ſonandum eſt quam paruum, quod lucet in *muhn*, *kuhn*, *ſuhn*, pro ſorte, nam *ſun* pro ſole u magnum eſt. Veſtales recte dõminus ſonãt, cum o paruum ſit. Male autem Galli qui omne u tenuant, vt contra male Germani qui omne u producunt. In genealogia Chriſti, autor Leui nomẽ bis duplici Υ ſignat LeΥΥi. vbi niſi monitus ſit lector, Υ u eſſe, ad ciuitatem Hollandicam, vel lapideas tegulas deſcendat pronunciatio. Reuocanda eſt igitur mens à conſuetudine, his duntaxat, qui hunc codicem legere recte & intelli-

 gere

gere velint. Nam in cæteris idiomatibus
altius actus eſt error, quam vt corrigi poſ-
ſit: tamen tam pudendus eſt & luculen-
tus, vt etiam angelos omnium linguarum
& proprietatis peritos offendat, i pro u, &
ſ, pro k, audientes. Vbi & illud dicendum,
quod liber hic veram figuram ypſilou ſer-
uauit, quam Latini cum Græcis olim ami-
ſerunt, Virgilio teſte, qui literam Pytha-
goræ deſcribens, accliuem vocat, & aſcen-
ſu quidem difficilem, verum in ſummo
quietam ſedem præbentem, hac forma
Y quam proinde virtuti confert. Cum
igitur ſcribitur *υ*, vt nullum aſcen-
ſum habeat, ſed tantum ſedem, nimirum
corruptio intelligitur. Si Pythagoras heca-
tomben fecit, ea inuenta & excogitata; par
eſt, vt tam precioſum depoſitum qua de-
cet integritate ſeruemus. Quod citra hanc
annotatiunculam ſit, cur *μυ* ſilentij nota
ſit, intelligi non poſſit. u enim, id eſt, *υ* mu-
tum quiddam innuit, nam hinc mutus,
& Græcum verbum *μύω*, quod Latinè
muſſo eſt, Teutonice *mucken* & *mumme-
len*, verba non clare proferre. vnde myſtes
ſacerdos dicitur, quia ſacramentorum ri-
tum celare profanos debet; & myſteria,
quorum

quorum adminiſtratio & conſecratio tacite fit, ne profanis innoteſcat: hinc & mugio, & mugitus, cum vox non exit in loquelam, ſed intra mugitum manet. Agnoſcit ſtudioſus omnia ſilentij vocabula, tam apud Græcos quam Latinos & Teutones a litera ſilente nata eſſe. Vnde & prouerbium eſt. *ne my quidem*, & mutæ nouem, quod ad finem dictionis conſileſcát. Contra liquidæ quinque, quod liquide, id eſt, clare ſonent: quale in primo Aeneidos hemiſtichio agnoſcitur, *Arma virumq; cano.*

Et, *At tuba terribili ſonitu Taratantara dixit.*

Item, *Quadrupedante putrem ſonitu quatit vngula campum.*

Vnde monet Quintilianus, literas quò vocaliores ſunt & plus ſpiritus habent, hoc gratiora vocabula reddere, & iucundiorem orationem. Cum autem bucolicum carmen materia humile eſſet, hinc & ingenioſus poëta voces & orationem conſimilem accommodauit. quod primo ſtatim hemiſtichio lucet, vbi omnia humilia ſunt & quaſi mutiunt. *Tityre tu patulæ*, Vnde & hic *deductum* carmē profitetur. Tantum de ſono & figura Y.

DE PRONVNCIATIONE

Η Τ Α.

HAC litera vtitur argenteus codex Mar. 14. Nam quà nos legimus, Et ceperunt eum adoleſcentes, codex habet, *grηpen*. Vbi ſi pro η, ι ſones, ex præterito præſens facias, graui ſolœciſmo. Nouerit igitur ſtudioſus η non ι eſſe quod imperiti putant, ſed e longum valere: Cui opponitur ε pſilon, id eſt, e tenue & obſcurũ. Neque enim vocales tenues dicuntur vt conſonæ, quarum tenuitas aſpirationi opponitur. Eſtque is proprius ſonus η, qui eſt balantium ouium atque caprarum, autore Appione Grammatico Græco, cum ait, Μηκᾶσθαι ἐστι κράζειν ὡς ἄιξ, id eſt, mecaſtai eſt ſonare vt capræ. Conſentit Heſychius. a quo ſono & oues μῆλα dicuntur: nos *blê* dicimus, ſed eo ſono qui in *bê*, *dê*, *hêlen*, *gêuen*, *bêden*, *êten*, *wêrden*, *mêten*, *bêtau*, *bêrtha* auditur, vt nonnihil ad a accedat. Vnde & altera facile in alteram tranſit. φήμη, φάμα. μήτηρ, μάτηρ. bηtauus, batauus. Quare non *ita* ſed *eta* dicenda ſit, quomodo beta, theta & zeta dicuntur, non bita, thita, zita.

Neque

Neque verum eſt quod quidam tradunt, *n* in e longum mutari; non mutatur, ſed vt apud Græcos eſt vſurpatur. ſemper enim & natura e longum eſt, non *ι*. Sic Iuuenalis ait,

Hæc diſcunt omnes ante alpha & beta puellæ.

Alioquin cur ε pſilon dicatur oſtendere nequeant. Secutus eſt igitur hic doctiſſimus interpres germanum literæ ſonum, quem nulla alia vel vocali vel diphthongo exprimere poterat. Vnde & præclara huius veſtigia ſuperſunt, maxime in proprijs, Græciſque nominibus. Neque enim ἥρως hiros eſt, neque ἤχω icho. Secutus eſt hanc proprietatem & Paulus in Rom. nominibus, cum Clemens κλήμης. Felix φήλιξ reddit, φῆστος non φέστος audita e longa. Qualiter enim audiebat, ſtilo retulit, vnde & a ſingulare in *n* tranſit, *hamel*, *hemel.* Fefellit noſtros aduerbium *ita*, quod huic elemento ſimile videbatur. Pontificum atque imperatorum eſſet tam luculentos errores publicis edictis caſtigare. Vbi rurſus turpiſſimum eſt Latinos a Gethis ſuperari. Figura autem duplicis ε eſt εε, vt figura ω magni, gemini *oo*. quæ ſi coniungantur ω reddunt.

DE

DE

PRONVNCIATIONE

Γ. Ɡ. k. Q.

C ſuum ſonum habet ante ι & ε pſilon, quale ſonat in cædo, occido, ita vt a t incipere videatur, ne ſ, eſſe putetur. Ɡ iiſdem literis, & in genere omnibus vocalibus præſcribitur, ſed ſuo ſono. qui in gimel, gula & geme agnoſcitur. Has duas literas Græci & Ebræi confundunt. Latini, Gethæ & Germani diſtingunt. K tantum a, o, u, & diphthongis iſtarum præponitur, & proprium ſonum habet. qui tenuem mutam facit, qualis in nomine eius agnoſcitur. Q, eadem eſt cum k, niſi quod u includit; quare vbi hæc ſubiicitur, ſuperflua eſt. Græci eius loco κ vtuntur. Ebræi literam habent, quam falſo κof vocant, vere ϙof nominandam, alioqui κaf habent, quæ & κof ſit. nunc ϙof u complectitur, ac proinde literæ phi ſeu pi ſubiicitur, quomodo Romanis & Gethis, id eſt, Teutonibus. Male igitur ſcribunt Latini, quotidie, quis, quia; recte Gethæ, qui u includunt ſcribentes qotidie, qis, qia, qoniam. Cum enim q comprehenderet u, putabant

bant ſuperfluum ſi præterea annotaretur. Quod monendum erat, ne quem in nouo idiomate nouitas offenderet. Tum u exprimendum ſit, ſi dictio per *κ* ſcriberetur: quomodo Græci faciũt qui loco q. *κ* vſurpant *κουῖντος* ſcribentes pro Quintus. Aliquando tamen Græci *κ* ſimpliciter pro q ponunt & n intelligunt, vt cum *κολοκυνθὶς* ſcribunt pro coloquyntis. *ἄκυλα* pro aqula. nam iota ſuppreſſit Paulus. Errant igitur in hac litera in primis Ebraiſtæ cum κof pro qof vocant. Errant & Latini, cum u ſubiiciunt geminum, ſi ſimplum ſatis ſit; aut vnicum, ſi alia vocalis ſequatur. Errant & Græci cum ea nõ vtuntur: ita enim fit vt Quados & Cattos eadem litera incipiant, cum ſingulæ dictiones ſuis natiuis elementis eſſent efferendæ, ac proinde alphabetum ſingulis ex peregrinis elementis ſupplendum. Quo fit vt nullum alphabetum abſolutius ſit Getharum, qui vndique quod ad veram pronunciationem faceret mutuati ſunt. X & Ψ pſ. non habent. ſed clarius reddunt, nempe per kſ. & pſ.

Z debet pronunciari quaſi tſ. vel ſd. vt noſtri ſcribunt *zo Collen*: eſt enim duplex conſona. Ita Ebræi Ezras ſcribunt, ſed

Eſdras

Eſdras vertunt. Et Zorobabel ſcribendum eſt, ſed Tſorobabel legendum, ne in ſonum ſ degeneret. Norunt hanc literæ vim & Græci. Figura Θ, Græcis maiuſculum theta eſt, quomodo figura th Getharum Græcis pſ eſt. 𐌿 maiuſculum u Gethæ recte pingunt. Latini male, cum eius loco v ponunt: quod cum formam Græci ΝΥ habeat, errorem multis parit. Ita Michael Ritius hiſtoricus cum alicubi legiſſet, THEVDIS qui rex Gothorum fuit; Thendius reddidit: cum Latini intelligi velint Theudis. Eadem ratione TEVTONES fierent Tentones. Nos tamen 𐌿 infra claudimus, u, ne quem offendat vſus Gethicus. Idem error illos fefellit qui DAVOS Danos legerunt. Cum Daui Dahæ ſint, qui & Daci dicuntur, vicini Getharum. Dani autem ſeu Dêni vicini Holſatorum. Præſtiterat igitur ſcribere Theυdis & Daυυs, quam Thevdis & Davvs. Neque dubium eſt primos nomothetas ſcripturæ ſcripſiſſe Daυυs & Theυdis, quod librarij poſtmodum verterunt in v. Gethæ igitur caudam adiecerunt, ne υ putaretur. vbique Υ ſcribentes vt oportuit. Quin & 𐌶 bene ac veteri more cũ cauda notant,

cum

cum alias z ſine cauda r eſſe credatur. De cætero igitur qui ſapiunt, caudulam hanc ſupponant. Neque dubium eſt quin maiores capitale f ſcripſerint Gethico more F quod ad digamma Æolicũ vergit F. Cum autem Gethæ neque o neque ω habeant, ſed illius loco 𐍉 huius vice au, ſuſpicionem faciunt illis nullum ſonum o in vſu fuiſſe: nam 𐍉 videtur ad u deflectere, quod Græci ȣ ſcribunt: vnde & ſæpe ad finem loco us vtuntur. Lector tamen o legat, quoties 𐍉 occurrit. Nam I𐍉HANNES ſcribũt & I𐍉SEF. Vincunt & Latinos in maiuſculo h quod Latini ſcribunt H. cum hoc ἦτα Græcorum ſit. Monemus hæc, non quaſi mutandum quicquam a receptis velimus: Sunt enim eius generis pleraque quæ ſcire oporteat non vſurpare. Artem ſciamus aiunt, vſum teneamus. Y tamen & H in u paruũ & e magnum vertenda ſunt & legenda. Capitalibus literis Romanorum vt vulgo pinguntur, nihil alienius. Quandoque vocales omittũt, vt cum nos ſcribimus *vnter*, *nauder*, tum vocalis ipſius conſonantis intelligenda eſt.

COM-

ALTER COMMENTARIOLVS in ALPHABETVM GOTHICVM, & Notas Lombardicas

in Vetutiſſimo quodam codice repertas.

QVEMADMODVM D. veſtra monet, ita eſt. Omnino enim præſens opuſculum interpres eſt alterius operis, nempe Vocabularij, quod pag. 5. ſub finem D. 8. Commentarium vocat. Quod Lombardice, id eſt, vernaculo Italorum ſermone, ſed litera barbarica ſcriptum eſſe certa documenta ſunt. Varia enim fex hominum influxit in Italiam poſt annum Chriſti nati CCCC. Videtur autem litera eſſe Gothorum natiua. Nam eam qua argenteus codex pictus magis eſt quam ſcriptus, intra Italiam commenti ſunt. Præſens litera partim Ebraiſſat, partim Græciſſat, interdum Latiniſſat, quædam peculiaria habet. Et præſens quidem opuſculum tantum primas literas vel ſyllabas repræſentat.

gat operis principalis; cuius vſus fuit, aulicos legatos, qui Gothi erant, docere Lombardice, vt intra Italiam cum principibus Italicis poſſent perorare: quomodo aulæ ſemper alunt polyglottos. Interpres Lombardiſmum ſuum prodit, cum ſcribit:

EXPLICIT CAPITVLO VI.

INCIPIT CAPITVLO VII.

Itali enim dictiones plerumque o finiunt. Quandoque Capitula pro Capitulo ponit, exprimens videlicet exemplar. Alioquin ſcriptorem non indoctum fuiſſe, ænigmata, & quæ de feſtis mutabilibus ſcripſit teſtantur. Noſtram ſententiam probat vltimus quaternio, vbi propria vrbium Italicarum & vicinarum nomina, prima litera prænotantur; vbi adiecimus lecturam nominum, vt & literas barbaras declararem, & veterem ſcribendi morem oſtenderem. Variat enim in tantum Latina litera, vt plerumque Oedipo opus ſit vel Delio natatore, quorum ego hic vicem præſto, vt nuper quoque, quamquam hic proprie.

Cum ænigmata duo proponat, crucem

ingenioſis. quod librarius non ignorabat, cum ad finem ſubiecit, Sudat qui legit. primum ita habet:

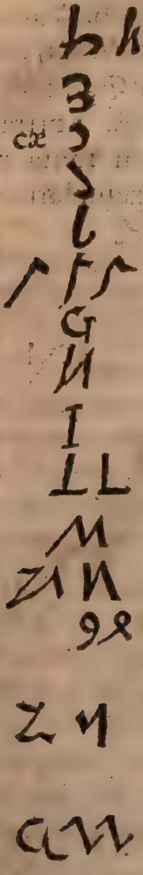
Prima ſonat. Quarta reſpondet. Secunda cum quinta, nomen eſt auis. Alterum eſt: *Quina & fœmina trina, arbor in ſylua, ſcripta literis* XIII. *Sublatis tribus, vix inuenies vnam de mille.* Sudat qui legit.

Vbi ſciolus quiſpiam eraſa cauda pro XIII. ſubſtituit VIII. ſatis arguens ſuam inſcitiam. Et ſenſi equidem quid vellent problemata, ſed memor Perſiani illius, *Scire tuum nihil eſt, niſi te ſcire hoc ſciat alter:* Item, *Secretum meum mihi*, malim alios quoque periclitari. Certe quum primum legerem, x aureis redemiſſem ſolutionem, adeo ſatius eſt, teſte Sapiente, *Videre quod concupiſcas, quam quod neſcias.* Saltem hic proferant ſua acumina, qui alios præ ſe fungos & truncos putant. Cæterum poſt Gregorij tempora ſcriptum eſſe arguit, quia de diebus Rogationum diſſerit. Literæ initiales nonnũquam diſſident, ob ſynonyma: nonnunquam diſſidere videntur, quod eadem litera barbaris varie notaretur; vt & apud Græcos: Comperi enim eandem trifariam aut quadrifariam

ſcribi

ſcribi ob tractum currentis literæ variantem. Porro Italicum idioma eſſe, quod ſcriptor interpretatur agnoſcitur, cum toto opere, tum præcipue E. i. vbi legitur G gratus, IG ingratus. vbi vides I, & G per modum abbreuiaturæ. Item G gratioſa, IG ingratus. G gens, -G ingens. Vbi tractum I ex obliquo in rectum mutant. In vltimo quaternione plus exemplorum habes.

ALPHABETVM.

a

b ebr.

c. *k.* ebr. Hinc eſt quod Latini vtuntur 9 loco con. Sæpe c. pro g vſurpant, vt b pro p. & contra. mutas enim confundunt barbari, vt & noſtri ob. op. of.

d ebr.

e

f

g

h

i

l Hanc & rectam trahunt. lo.

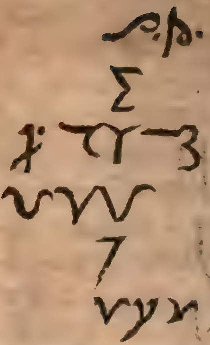
m

n

o Hinc vo. ſcribunt per contractionem. Argenteus codex vtitur quoque Q pro. o.

p Hanc etiam aſpirate ſcribunt, idq.ebraico fere more ebræi ſcribunt .

q Prima figura accedit ad noſtrum Q. ſecunda fere ad noſtrum

r nostrum q. vt videas hác veterem fuiſſe ſcripturam; & alias illis, vt nobis quoq;, capitales, alias vulgares fuiſſe literas, quo modo & Græcis.

ſ

t

u,v

x

y.

Vocales Ebræorum more conſonantibus ſubnotant. Vtuntur œ pro a. Hinc ſcribunt glœcrea. .i. glarea. hœb. habitudo. œlget, alget. girœt, girat. Cuppœ,pa. phœſiœna, phaſiana. nœuis, na. Multa barbariſſat, venatrex, pro trix. Breuiter trex ſemper pro trix ſcribit, more & vitio idiomatis quod exprimit: bœllœ ex ballatrex: pro bellatrix; vt agnoſcas Lombardiſmum. Nam eiuſmodi infinita ſunt. Ne autem ſingularem hic eruditionem expectes aut profunda myſteria. Nam & hoc beneficij eſt, monſtrare nullum eſſe beneficium aut operæprecium.

INITIVM
LIBRI.

ſuper
inſuper
deſuper
exſuperat
ſubter
me
nec
neque
adque
eraſum. SED
ſedſi
ſed vt
ſed cum

nam
iam
tam
tamquam
tamen
veruntamen
etiam
ſed etiam
ſed tamen
etiam atque etiam
etiamſi
etiamum

etiam-

etiamnunc

etiamne

& tamen

adtamen

ſi tamen

cum

te cum

ccetcum

mecum

ſecum

inicum

perinicum

abſque

denique

ſique

& cetera

Poſt folia vero 17. hoc modo ſcriptum eſt.

EXPLICIT

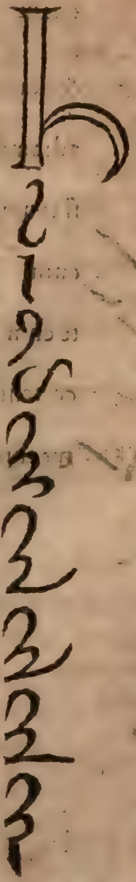
CAPITVLAS.

VI.

INCIPIT

CAPITVLO

VII.

A

E

I

O

V

BA

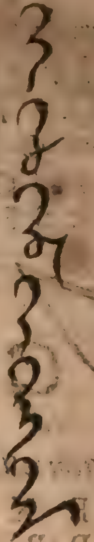
Baſ

be

beſ

bi

ANNO-

biſ

bo

boſ

bu

buſ.

be

ANNOTATA.

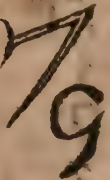
Obſerua quam varient literæ, prope-modum vt apud Græcos eadem ſcribitur trifariam, quadrifariam aut plurifariam cum adhærent, præſtruuntur & ſequuntur. Exemplum habes in Θ θ ϑ.

Habent quoque ſuas abbreuiaturas.

b ſ

Et rurſum poſt folia XI. *hoc modo habetur.*

EXPLICIT C̄AP̄
PRIM̄ EX
COMM̄ SEC̄.
INCIP̄ CAP̄
SECVNDO.

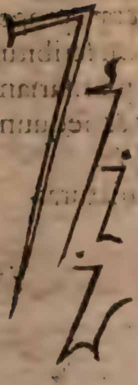

vertit

euertit &c.

Item poſt decem folia ita habetur.

EX COM̄
PRIM IN
QVOD CON-
TIN̄ CAP̄ X.

purpora.

purporatus

purporarius

purporeus

Hinc

Hinc poſt tria folia inueni Imperatorum Rom. nomina, quæ aſſcribere libuit.

POTESTAS

mageſtaſ

cæſar

cæſarium

cæſaries

britanicus

drurſus

gaius ceſſer

tiberius ceſſer

claudius

clodius

tiberius

nero

nero ceſſer

germanicus

germanicuſ

germanicus

galba

otho

vitellius.

veſpaſianus

veſpaſia.

veſpaſianus

imperator

titus

titus imperator

imperator titus

domicianus

domicianus

ceſer domicianus

domicianus

imperator

nerua

nerua ceſer

ceſar nerua

nerua imperator

imperator nerua

traianus

traianus ceſſer

ceſer traianus

traianus

imperator

adrianus

adrianus ceſer

ceſer adrianus

adrianus

imperator

antoninus

antoninus ceſer

ceſer antoninus

antoninus

imperator

diuus

diuus iulius

diuus claudius

diuus auguſtus

diuus

diuus titus

diuus nerua

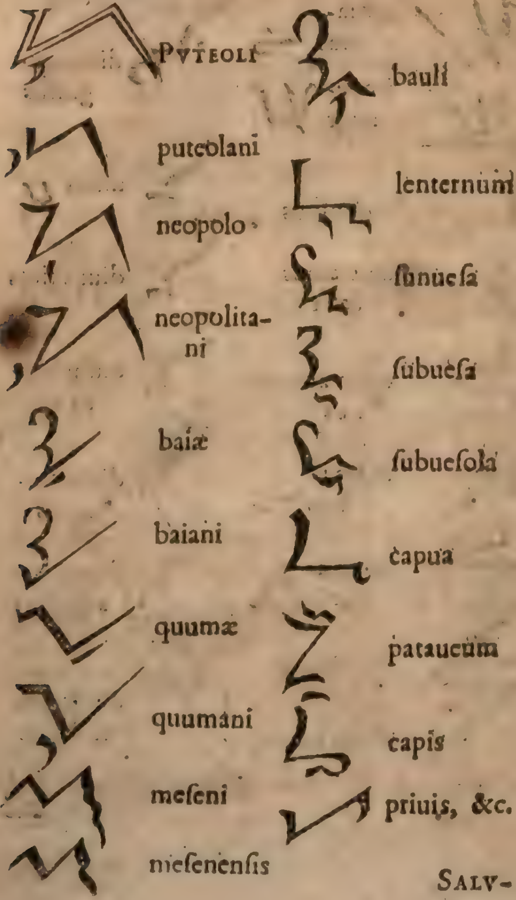
diuus traianus

diuus adrianus.

diuus antoninus.

Sub

Sub finem autem, quod & Campanus monuit, habet nomina ciuitatum Italicarum, his ferme figuris.

SALV-

SALVTATIO ANGELICA

LVCÆ, CAP. I.

Verſ. 28. Aue gratia plena, Dominus tecum;

24. Benedicta tu in mulieribus, & benedictus fructus ventris tui.

Eadem Gothicè.

𐍆𐌰𐌲𐌹𐌽𐍉 𐌰𐌽𐍃𐍄𐌰𐌹𐌰𐌿
𐌳𐌰𐌷𐌰𐍆𐍄𐌰 𐍆𐌰̄ 𐌼𐌹𐌸
𐌸𐌿𐍃 𐌸𐌹𐌿𐌸𐌹𐌳𐍉 𐌸𐌿
𐌹𐌽 𐌵𐌹𐌽𐍉𐌽 𐌲𐌰𐌷
𐌸𐌹𐌿𐌸𐌹𐌳𐍉𐌶 𐌺𐌺𐌰𐌽
𐌵𐌹𐌸𐌰𐌽𐍃 𐌸𐌴𐌹𐌽𐌹𐍃

HOC EST,

Verſ. 28. *Fagino anſtaiau dahafta, fan mith thus.*

42. Thiu-

42. *Thiutida thu in vinon, gab thiu thidol kran vithans theinis.*

ORATIO DOMINICA

MATTHÆI, CAP. VI.

Verſ. 9. Pater noſter qui es in cælis, Sanctificetur nomen tuum;

10. Adueniat regnum tuum; Fiat voluntas tua, ſicut in cælo, & in terra.

11. Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie.

12. Et dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris.

13 Et ne nos inducas in tentationem; Sed libera nos à malo; quia tuum eſt regnum, potentia, & gloria in ſecula, Amen.

EADEM GOTHICE.

𐌰𐍄𐍄𐌰 𐌿𐌽𐍃𐌰𐍂 𐌸𐌿

IN

𐌹̈𐌽 𐌷𐌹𐌼𐌹𐌽𐌰 𐍅𐌴𐌹𐌷𐌽𐌰𐌹
𐌽𐌰𐌼𐍉 𐌸𐌴𐌹𐌽 𐌵𐌹𐌼𐌰𐌹
𐌸𐌹𐌿𐌳𐌹𐌽𐌰𐍃𐍃𐌿𐍃
𐌸𐌴𐌹𐌽𐍃 𐍅𐌰𐌹𐍂𐌸𐌰
𐍅𐌹𐌻𐌾𐌰 𐌸𐌴𐌹𐌽𐍃 𐍃𐍅𐌴
𐌹̈𐌽 𐌷𐌹𐌼𐌹𐌽𐌰 𐌾𐌰𐌷
𐌰𐌽𐌰 𐌰𐌹𐍂𐌸𐌰𐌹 𐌷𐌻𐌰𐌹𐍆
𐌿𐌽𐍃𐌰𐍂𐌰𐌽𐌰 𐌸𐌰𐌽𐌰
𐍃𐌹𐌽𐍄𐌴𐌹𐌽𐌰𐌽 𐌲𐌹𐍆
𐌿𐌽𐍃 𐌷𐌹𐌼𐌼𐌰 𐌳𐌰𐌲𐌰
𐌾𐌰𐌷 𐌰𐍆𐌻𐌴𐍄 𐌿𐌽𐍃
𐌸𐌰𐍄𐌴𐌹 𐍃𐌺𐌿𐌻𐌰𐌽𐍃

𐍃𐌹𐌾𐌰𐌹𐌼𐌰 𐍃𐍅𐌰𐍃𐍅𐌴
𐌾𐌰𐌷 𐍅𐌴𐌹𐍃 𐌰𐍆𐌻𐌴𐍄𐌰𐌼
𐌸𐌰𐌹̄ 𐍃𐌺𐌿𐌻𐌰𐌼 𐌿𐌽
𐍃𐌰𐍂𐌰𐌹𐌼 𐌾𐌰𐌷 𐌽𐌹
𐌱𐍂𐌹𐌲𐌲𐌰𐌹𐍃 𐌿𐌽𐍃 𐌹𐌽
𐍆𐍂𐌰𐌹𐍃𐍄𐌿𐌱𐌽𐌾𐌰𐌹 𐌰𐌺
𐌻𐌰𐌿𐍃𐌴𐌹 𐌿𐌽𐍃 𐌰𐍆
𐌸𐌰𐌼𐌼𐌰 𐌿𐌱𐌹𐌻𐌹𐌽
𐌿𐌽𐍄𐌴 𐌸𐌴𐌹𐌽𐌰 𐌹𐍃𐍄
𐌸𐌹𐌿𐌳𐌰𐌽𐌲𐌰𐍂𐌳𐌹 𐌾𐌰𐌷
𐌼𐌰𐌷𐍄𐍃 𐌾𐌰𐌷 𐍅𐌿𐌻𐌸𐌿𐍃
𐌹𐌽 𐌰𐌹𐍅𐌹𐌽𐍃 𐌰𐌼𐌴𐌽

Hoc eſt.

Verſ. 9. ATTA *vnſar thu in himina, Weihnai namo thein;*

10. *Vimai thiadinaſſus theins; Wairthai wilga theins, ſue in himina gah ana airthai.*

11. *Hlaif vnſarana thana ſinteinan gif vns himmadaga;*

12. *Gah aflet vns thatei ſculanſsigaima ſuaſue gah weis afletam thai ſculam vnſaraim;*

13. *Gah ni briggais vns in fraeſtubngai; ak lauſei vns af thamma vbilin; vnte theina iſt thiudangardi gah mahs gag walthus in aiwins. Amen.*

CANTICVM VIRGINIS.

LVCÆ, CAP. I.

Verſ. 46. MAGNIFICAT anima mea Dominum.

47. Et exultauit ſpiritus meus in Deo ſalutari meo.

48. Quia reſpexit humilitatem ancillæ ſuæ; Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes.

49. Quia fecit mihi magna qui potens eſt, & ſanctum nomen eius.

50. Et miſericordia eius à progenie in progeniem timentibus eum.

51. Fecit potentiam in brachio ſuo; diſperſit ſuperbos mente cordis ſui.

52. Depoſuit potentes de ſede; & exaltauit humiles.

53. Eſurientes impleuit bonis, & diuites dimiſit inanes.

54. Suſcepit Iſraël puerum ſuum, memorari miſericordiæ ſuæ

55. (Sicut locutus eſt ad patres noſtros, Abraham & ſemini eius) in ſecula.

𐌼𐌹𐌺𐌹𐌻𐌴𐌹𐌳𐍃𐌰𐌹 𐍅𐌰𐌻𐌰
𐌼𐌴𐌹𐌽𐌰 𐍆𐌽̄ 𐌾𐌰𐌷 𐍃𐍅𐌴𐌹;
𐌲𐌽𐌴𐌹𐌳 𐌰𐌷𐌼𐌰 𐌼𐌴𐌹𐌽𐍃
𐌳𐌿 𐌲𐌸̄ 𐌰 𐌽𐌰𐍃𐌾𐌰𐌽𐌳
𐌼𐌴𐌹𐌽𐌰𐌼𐌼𐌰 𐌿𐌽𐍄𐌴
𐌹𐌽𐍃𐌰𐍈 𐌳𐌿 𐌷 𐌽𐌰𐌹𐍅𐌴𐌹:
𐌽𐌰𐌹 𐌸𐌹𐌿𐌾𐍉𐍃 𐍃𐌴𐌹𐌽𐌰𐌹:
𐌶𐍉𐍃

ƷꝹS SλI λλλIS FKλM:
hIMMλN ηλnαλΓϚλN
MIK λλλλ KnNϚλ
nNTЄ ΓλTλΨIαλ
MISIMIKIλЄIN Sλ
MλhTЄIΓλ Ϛλh
ΨЄIh NλM ꝹIS Ϛλh
λKMλhλIKTЄI IS
IN λλαINS λλαЄ
ΨЄIMꝹΓλNαλM INλ
ΓλTλΨIαλ SΨIN:
ΨЄIN IN λKMλ SЄI:

𐌽𐌰𐌼𐌼𐌰 𐌳𐌹𐍃𐍄𐌰𐌷𐌹𐌳𐌰
𐌼𐌹𐌺𐌹𐌻𐌰 𐌸𐌿 𐌷𐌹𐍄𐌰𐌽𐍃𐌲𐌰
𐌷𐌿𐌲𐌳𐌰𐌰𐌹 𐌷𐌰𐌹𐌺𐍄𐌹𐌽𐍃
𐍃𐌴𐌹𐌽𐌹𐍃 𐌲𐌰𐌳𐌺𐌰𐌿-
𐍃𐌹𐌳𐌰 𐌼𐌰𐌷𐍄𐌴𐌹𐌲𐌰𐌽𐍃
𐌰𐍆 𐍃𐍄𐍉𐌰𐌰𐌼 𐌾𐌰𐌷 𐌿𐍃-
𐌷𐌰𐌿𐌷𐌹𐌳𐌰 𐌲𐌰 𐌷 𐌽𐌰𐌹-
𐍅𐌹𐌳𐌰𐌽𐍃 𐌲𐌺𐌴𐌳𐌰𐌲𐌰𐌽𐍃
𐌲𐌰𐍃𐍉𐍄𐌹𐌳𐌰 𐌸𐌹𐌿 𐌸𐌴
𐌾𐌰𐌷 𐌲𐌰𐌱𐌹𐌲𐌽𐌰𐌽𐌳𐌰𐌽𐍃
𐌹𐌽𐍃𐌰𐌽𐌳𐌹𐌳𐌰 𐌰𐌰𐌿-
𐍃𐌰𐌽𐍃 𐌷𐌰𐌴𐌹𐌱𐌹𐌳𐌰,

𐌹𐍃𐍂𐌰𐌴𐌻 𐌰 𐌸𐌹𐌿𐌼𐌰𐌲𐌿
𐍃𐌴𐌹𐌼𐌰𐌼𐌼𐌰 𐌲𐌰𐌼𐌿=
𐌽𐌰𐌽𐌳𐍃 𐌰𐍂𐌼𐌰𐌷𐌰𐌹𐍂
𐍄𐌴𐌹𐌽𐍃 𐍃𐍅𐌰𐍃𐍅𐌴 𐍂𐍉=
𐌳𐌹𐌳𐌰 𐌳𐌿 𐌰𐍄𐍄𐌰𐌼 𐌿𐌽=
𐍃𐌰𐍂𐌰𐌹𐌼 𐌰𐌱𐍂𐌰𐌷𐌰𐌼𐌰
𐌾𐌰𐌷 𐍆𐍂𐌰𐌹𐍅 𐌹̈𐍃 𐌿𐌽=
𐌳𐌰𐌹𐍅

Hoc eſt.

Verſ. 46. MIKILEIDSAI *Wala meina fan;*

47. *Gah ſweigneid ahma meins du God anaſgang meinama.*

48. *Vnte inſack du h naigenai thinges ſeinaizes. ſai allis fram himmam vaudacgan mik alla kunga.*

*49. Vnte catawida mis mikelein ſa mahti-
ga; gah Weih nam eis.*

*50. Gah armahairtei is in aldins alde thē
mogandam ina.*

*51. Catawida ſwinthein in arma ſeinama;
diſtahida mikil thuhtanſca hugdai hairtins
ſeins.*

*52. Cadrauſida mahteigans af ſtolam, gah
vſhauida ca h naiwidans.*

*53. Credons caſotida thuite; gah cabienan-
dans inſandida lauſans.*

*54. Haibida Iſraël a thiumaca ſeināma
camunands armahairteins.*

*55. Swaſue rodida du attam vnſaraim,
Abrahama gah fraim is und aim.*

CANTICVM
SIMEONIS.
LVCÆ CAP. 2.

Verſ. 29. NVNC dimittis ſeruum
tuum Domine, ſecundum Verbum
tuum, in pace.

30. Quia viderunt oculi mei ſalutare
tuum.

31. Quod

31. Quod paraſti ante faciem omnium populorum:

32. Lumen ad reuelationem Gentium, & gloriam plebis tuæ Iſraël.

𐍆𐍂𐌰 𐌻𐌴𐌹𐍄𐌰𐌹𐍃 𐍃𐌺𐌰𐌻𐌺
𐌸𐌴𐌹𐌽𐌰𐌽𐌰 𐍆𐍂𐌰𐌿𐌾𐌹:
𐌽𐍉𐌽𐌳 𐍆𐌰̄ 𐌱𐌹 𐍅𐌰𐌿𐍂𐌳𐌰
𐌸𐌴𐌹𐌽𐌰𐌼𐌼𐌰 𐌹𐌽
𐌲𐌰𐍅𐌰𐌹𐍂𐌸𐌾𐌰 𐌸𐌰𐌽𐌳𐌴
𐍃𐌴𐍈𐌿𐌽 𐌰𐌿𐌲𐍉𐌽𐌰
𐌼𐌴𐌹𐌽𐌰 𐌽𐌰𐍃𐌴𐌹𐌽 𐌸𐌴𐌹:
𐌽𐌰 𐌸𐍉𐌴𐌹 𐌼𐌰𐌽𐌰𐌽:
𐍅𐌹𐌳𐌴𐍃 𐌹𐌽 𐌰𐌽 𐌰𐌽𐌳𐍅:
𐌰𐌹𐍂𐌸𐌾𐌰 𐌰𐌻𐌻𐌰𐌹𐌶𐍉

𐌼𐌰𐌽𐌰𐌲𐌴𐌹𐌽𐍉 𐌻𐌹𐌿𐌷𐌰𐌸
𐌳𐌿 𐌰𐌽𐌳𐌷𐌿𐌻𐌴𐌹𐌽𐌰𐌹
𐌸𐌹𐌿𐌳𐍉𐌼 𐌾𐌰𐌷 𐍅𐌿𐌻𐌸𐌿
𐌼𐌰𐌽𐌰𐌲𐌴𐌹𐌽 𐌸𐌴𐌹𐌽𐌰𐌹
𐌹𐍃𐍂𐌰𐌴𐌻𐌰

Hoc eſt.

Verſ. 29. FRA *leitai ſcalck teinana frauginond ſan bi Waurda theinamma in ga-Wairthga:*

30. *Thande ſegun augona meina naſein theina.*

31. *Thoei manan Wides in an andwairthga allaiZo manageino:*

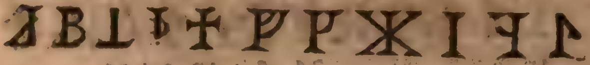
32. *Liuhath du andhuleinai thiudom gah Wulthu managein theinai Iſraël.*

B. Vul-

B. Vulcanius Lectori.

H A B E S, *Beneuole Lector, Commentarium Anonymum De literis linguáque Getarum, & de Notis Lombardicis, ita vt ad manus meas peruenit fideliter typis expreſſum. Cui ſubiungam alia nonnulla quæ hinc inde ab amicis accepi, ad illustrationem huius linguæ pertinentia. Alphabeta videlicet diuerſi generis, & Inſcriptiones antiquas variis in locis repertas.*

Primum Alphabetum Gothicum, quod CL. V. Daniel Rogerſius à D. Ioanne Bilde præfecto regio in Gothlandia inſula ad ſe miſſum Anno 1556. Nobiliſſ. Ampliſſimoq. viro D. Philippo Marnixio Sanct. Aldegondij Domino communicauit.

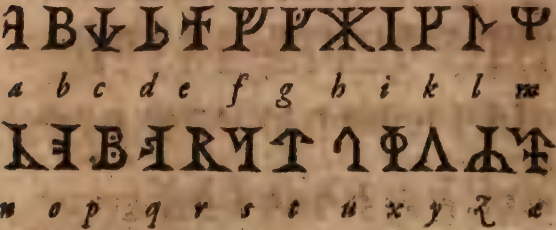
a b c d e f g h i k l

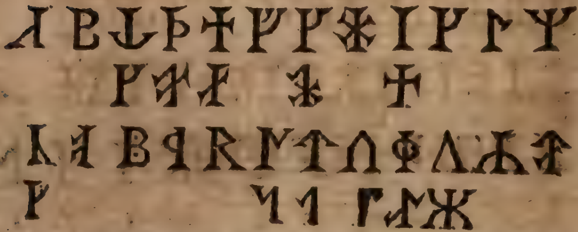
m n o p q r s t u x.

Secun-

Secundum Alphabetum Gothicum, quod idem Daniel Rogerſius nactus eſt à Cancellario Danico ante annos, vt ipſe teſtatur, 36.

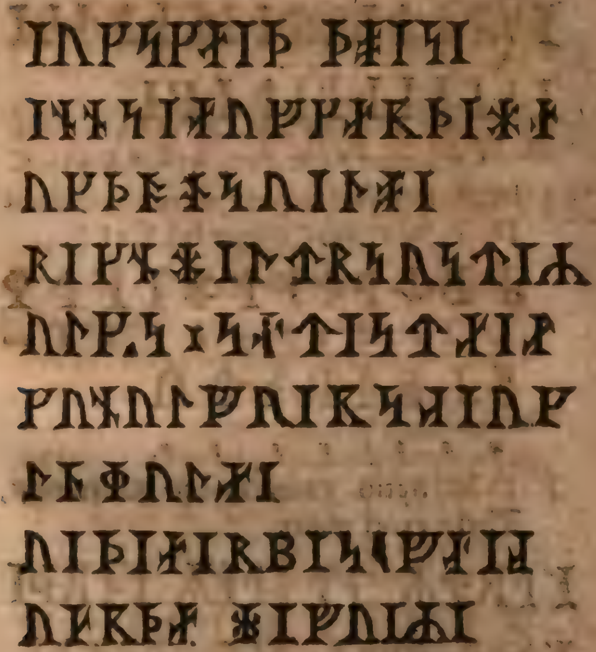

Tertium Alphabetum ab eodem Daniele Rogerſio profectum, quod is à D. Carolo Danſæo Oratore Gallico apud Danos acceperat, plane conuenit cum eo quod habet Olaus Magnus in Hiſtoria Gothorum Sueonumque lib. 1. cap. 7.

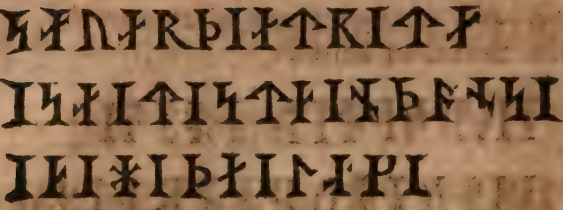
Sequens inſcriptio exſtat Tiraquellij in Selandia Cimbrica, rudi & antiquo ſaxo inciſa, quod quidem ſaxum idem Daniel

niel Rogerſius ſibi à D. Arnoldo Witfeldio oſtenſum fuiſſe teſtatur, Anno 1588. 30. Iulij, & inſcriptionis huius exemplar ſibi ab eodem datum.

Item

Item hæc.

Quartum Alphabetum cum ſequentibus Inſcriptionibus mihi communicauit Ill. V. Ioſephus Scaliger Iul. Cæſ. F.

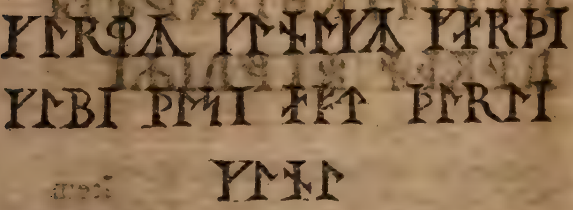

a b c d e f g h i k l m

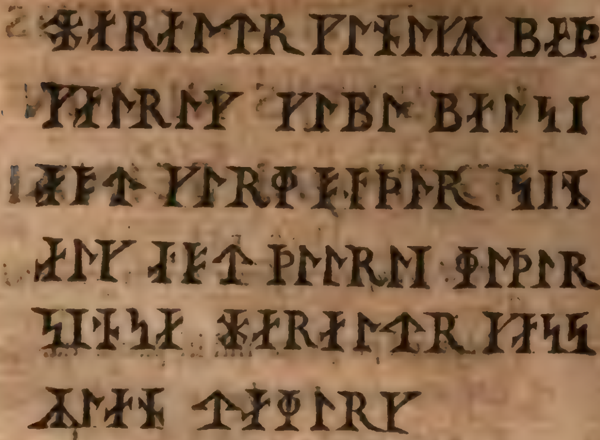
n o p q r s t u.

Inſcriptio monumenti Gormonis, Thyræ vxori poſiti.

Inſcriptio

Inſcriptio monumenti Haraldi regis parentibus ſuis Gormoni & Thyræ poſiti.

Subiunctæ erant hiſce Inſcriptionibus interpretationes, tametſi non ad amuſſim cum illis conuenientes.

Gormo Koninga Kube diſſe offuer Thyre kona.

Haraldt Kong bygt kiercke kybb diſe offuer Germ fader ſin, och offuer Thyre mutter ſinſe.

Haralder keß offuer Danmarck.

Reperio etiam hæc in Schedis Commentariolo

DE GOTHORVM QVI HODIE TAVRICAM Cherſoneſum incolunt lingua.

OPERAEPRECIVM *mihi videtur hoc loco inſerere quæ Augerius Busbequius Caroli* V. *Imp. apud Turcarum Imp. legatus, in ſuis De Legatione Turcica Epiſtolis, de gentis quæ hac etiamnum tempeſtate Tauricam Cherſoneſum incolit lingua diſſerit. Iuuabit enim non parum, meo quidem iudicio, peregrinarum, imò verò patriæ noſtræ, hoc eſt, Teutonicæ linguæ ſtudioſos, harum rerum cognitio. Is itaque Epiſtola quarta hæc habet:*

Non poſſum hoc loco præterire quæ de gente accepi quæ etiamnum incolit Tauricã Cherſoneſum, quam ſæpe audiueram ſermone, moribus, ore deniq. ipſo & corporis habitu originem Germanicam referre. Itaque me diu cupiditas tenuit videndi ab ea gente aliquem, & ſi

d fieri

fieri poſſet, eruendi aliquid quod ea lingua ſcriptum eſſet; ſed hoc conſequi non potui. Caſus tamen vtcunque deſiderio meo ſatisfecit. Cùm eſſent duo illinc delegati qui neſcio quas querelas nomine eius gentis ad principem deferrent, meique interpretes in eos incidiſſent, memores quid eis mandaſſem ſi id vſuveniret, ad prandium illos ad me adduxerunt. Alter erat procerior, toto ore ingenuam quandam ſimplicitatem præ ſe ferens, vt Flander videretur aut Batauus: alter erat breuior, compactior corpore, colore fuſco, ortu & ſermone Græcus, ſed qui frequenti commercio non contemnendum eius linguæ vſum haberet. Nam ſuperior vicinitate & frequenti Græcorum conſuetudine ſic eorum ſermoné imbiberat, vt popularis ſui eſſet oblitus. Interrogatus de natura & moribus illorum populorum, congruentia reſpondebat. Aiebat gentem eſſe bellicoſam, quæ complures pagos hodieque incoleret; ex quibus Tartarorum regulus, cum expediret, octingentos pedites ſclopetarios ſcriberet, præcipuum ſuarum copiarum firmamentum: primarias eorum vrbes, alteram Mancup vocari, alte-

ram

tam Sciuarin. Ad hæc multa de Tartaris eorumque barbarie: in quibus tamen ſingulari ſapientia, non paucos reperiri memorabat. Nam de rebus grauiſſimis interrogatos, breuiter atque appoſitè reſpondere. Ea de cauſſa nō temerè dictitare Turcas, reliquas quidem nationes ſcriptam in libris habere ſapientiam, Tartaros libros ſuos deuoraſſe, ideóque in pectoribus eam habere reconditam, quam promant cùm opus ſit, & veluti diuina fundant oracula. Nunc adſcribam pauca vocabula de multis quæ Germanica reddebat. Nam haud minus multorum planè diuerſa à noſtris erat forma, ſiue quòd eius linguæ natura id ferat, ſiue quòd eum fugiebat memoria, & peregrina cum vernaculis mutabat. Omnibus verò dictionibus præponebat articulũ *tho* aut *the*. Noſtratia aut parum diſſimilia hæc erant.

Brot,	Panis	*Schueſter,*	Soror
Plut,	Sanguis	*Alt,*	Senex
Stul,	Sedes	*Wynth,*	Ventus
Hus,	Domus	*Siluer,*	Argentum
Wingaert,	Vitis	*Goltz,*	Aurum
Regen,	Pluuia	*Korn,*	Triticum
Bruder,	Frater	*Zalt,*	Sal

Fiſch,	Piſcis	*Brunna,*	Fons,
Hooft,	Caput	*Wagen,*	Currus
Thurn,	Porta	*Appel,*	Pomum
Stern,	Stella	*Schieten,*	Mittere ſagittam
Son,	Sol	*Schlipen,*	Dormire
Maen,	Luna	*Kommen,*	Venire
Tag,	Dies	*Singen,*	Canere
Oogen,	Oculi	*Lacken,*	Ridere
Bard,	Barba	*Criten,*	Flere
Handa,	Manus	*Geen,*	Ire
Boga,	Arcus	*Breen,*	Aſſare
Miera,	Formica	*Schuualth,*	Mors.
Rinck,	Anulus		

Knauen tag erat illi, Bonus dies, nam *knauen* Bonum dicebat, & pleraque alia cum noſtra lingua non ſatis congruentia vſurpabat, vt:

Iel,	Vita, ſiue ſanitas
Ieltſch,	Viuus, ſiue ſanus
Iel vburt,	Sit ſanum
Marzus,	Nuptiæ
Schuos,	Sponſa
Statz,	Terra
Ada,	Ouum
Ano,	Gallina
Telich,	Stultus

Stap,	Capra
Gadeltha,	Pulchrum
Atochta,	Malum
Wichtgata,	Album
Mycha,	Enſis
Schediit,	Lux
Borrotſch,	Voluntas
Cadariou,	Miles
Kilemſch kop,	Ebibe calicem
Tzo Warthata,	Tu feciſti
Ies Warthata,	Ille fecit
Ich malthata,	Ego dico.

Iuſſus, ita numerabat: *Ita, tua, tria, fyder, fyuf, ſeis, ſeuene, athe, nyne, thyne, thynita, thunetua, thunetria, &c.*

Viginti dicebat *Stega*, xxx. *treythien.* xl. *furdeithien.* Centum, *Sada.* mille, *Hazer.*

Quinetiam cantilenam eius linguæ recitabat cuius initium erat huiuſmodi:

Wara Wara ingdolou
Scu te gira Galtzou
Hæmiſclep dorbiza ea.

 SPE-

SPECIMEN

Veteris Linguæ

TEVTONICÆ.

EXSTAT apud me exemplar Harmoniæ quatuor Euangeliorum, quam Tatianus B. Iuſtini diſcipulus, & (vt Victoris Capuæ Epiſcopi verbis vtar, quibus in Præfatione quam huic Harmoniæ præfixit vtitur), fortaſſis adhuc B. Iuſtini lateri adhærens, ſolerti compaginatione diſpoſuit; quem quidem Victorem Xiſtus Senenſis in Bibliotheca ſacra ſcribit claruiſſe Anno Domini 481. E cuius Harmoniæ Euangelicæ vetuſtiſſima interpretatione Teutonica depromam nonnulla, quæ huius linguæ ſtudioſi cum Gothica conferre poſſint, eaque ſeſe oblectare tantiſper dum Harmoniam illam integram Latinè pariter & Teutonicè edam. Qua quidem interpretatione Teutonica, crediderim nullum in ea lingua exſtare ſcriptum antiquius.

b

SALV-

SALVTATIO ANGELICA
ITA SE HABET.

1. Heil *vuiſthu gebono follu, truchtin mit thir. Giſegenot ſis thu in vuibon.* & paulo poſt: *Inti giſegenot ſi thie vuahſmo thinero vuamba.*

CANTICVM MARIÆ
VIRGINIS.

2. Mikkiloso *min ſela truchtin.*
Inti giſab min geeſt in Gote, minemo heilante.
Bithiu vuantha her geſchouuota odmuoti ſinero thiuui.
Seno nu fan thiu ſaliga mih quedent alla cunnu.
Bithiu vuanta mir teta mikilu thie tar mahtig iſt; inti heilag ſin namo.
Inti ſin miltida in cunnu inti in cunnu inan forhtanten.
Teta maht in ſinemo arme; Ziſpreitta vbarhubtige muote ſines herzen.
Nidar giſatta machtige van ſedale; inti arhuob odmuotige.
Hungerente gifulta guoto; inti otage forliet itale.

Inphieng Iſraël ſinan knebt, zigi muntigonne ſinero miltidu.

So her ſprach Zi vnſen fateren, Abrahame inti ſinemo ſamen zinuerolti.

CANTICVM ZACHARIÆ.

3. GIVVIHIT *ſi truchtin got Iſraelo.*

Bithiu vuanta vuiſôtha inti teta loſunga ſinemo folke.

Inti arrichta horn heiliuns in huſe Dauids *ſines knechtes.*

So her ſprah thurub mund heilagero, thie fon auerolt vuarun ſinero vuizageno.

Heil fon vnſaren fianton; inti fon henti allero thie vnſeh hazzorun.

Zi tuonne miltida mit vnſaren faterun, inti zi gihugenne ſinero heilagun giuuozneſſi.

Thero eidhuſti thie er ſuor zi Abraham vnſaremo fater ſih vns zi gebanne.

Thaz vzan forhta ſon hentin vnſero fianto arlôſte thionomes iun.

In heilagneſſe inti in rechte fora imo, alle vnſaren tagen.

Thu knecht vuizago thes hohiſten biſthu ginemnut. Fora feris vuarlibho fora truhtines auuuzzi, zi garuuenne ſinan vugo.

Zi gebanne vuiſſ nom heili ſinemo folke, in forlazneſſi iro ſuntono.

Thurub innuouilu miltida vnſares gotes, inten vuiſotha vnſih vfgan ſon hohi.

Inliuhten then thie thar in finſtarneſſin inti in ſcuuen todes ſizzent, zi girihtenne vnſera fuozzi in vuog ſibba.

CANTICVM SIMEONIS.

4. N v *forlaz thu thruchtin thinan ſcalc.*

After thinen vuortun in ſibba.

Bithiu vuanta giſahun minu ougun thinan heilant.

Then tu giantuurtites fora annuze allero folco.

Lioth zi inriganneſſe thiotono, inti zi diuridu thines folkes Iſraelo.

Exſtat etiam apud me vetuſtiſſimum exemplar MS. Cantici Canticorũ cum Expoſitione è Teutonico & Latino ſermone miſta. Cuius authorem nominat Xiſtus Senenſis Bibliothecæ ſanctæ lib. 4. Villeramum, monachum Benedictinum, Abbatem Marſpurgenſem, quem ſcribit ediſſe in Cantica Canticorum ex diuerſi generis carminibus proſa intermiſtis, Commentariorum libros tres, iocunda

varietate compoſitos, & ad imitationem librorum Martiani Capellæ De nuptiis Philologiæ & Mercurij cõcinnatos, quos Epithalamium De nuptiis Chriſti & Eccleſiæ attitulauit. Eorum initium eſt: Cùm maiorum ſtudia &c. Claruiſſe verò ait ſub Henrico III. anno Domini 1070. Meus Codex MS. Latina Willerami Carmina non habet. In fronte tantum libri hæc recentiore manu ſcripta reperio: Incipit Præfatio Willerammi (ita enim eum nominat) Babinbergenſis Scholaſtici, Fuldenſis monachi in Cantica Canticorum: *Cùm maiorum ſtudia intuẹor quibus in diuina pagina mediocriter floruere, cogor huius temporis feces deflere, cùm iam ferę omne literale defecit ſtudium; ſolumq́ auaritiæ, inuidiæ & cõtentionis remãſit exercitium. Nam &c.* Adiuncta ſunt etiam hæc è Willerammi ecphraſi quam carmine ſcripſit.

VOX SYNAGOGÆ.

Quem ſitio votis nunc oſcula porrigat oris,
Quem mihi venturum promſerunt organa Vatum
Nunc etiam per ſe præſens dignetur adeſſe,
Oſcula præbendo, ſua dulcia verba loquendo.
Vbera nanque tui precellunt pocula vini

Suauiter

Suauiter vngentis flagrantia ſui precioſis,
Mitificans veterem tua lenis gratia Legem.
Gratis iuſtificat quos Lex punire iubebat,
Hosq́ tuis donis dum ſpiritualiter vngis,
Reddunt præclaram poſt turpia crimina famam.
Sponſe tuum nomen olei prædulce liquamen
Quod ſe dilatat dum largo pectore manat.
Gratia non ſtillat, ſed & ipſa voce redundat,
Chriſticolæ dicti nam ſunt de nomine Chriſti.
Inde places teneris tu dulcis ſponſe puellis,
Scilicet vna ſalus in te ſanctis animabus
Quas renouat lauacrũ, veſtit ſtola iuſticiarum.

Quorum carminum tametſi exigua ſit (prout illius ætatis ἀφέλεια ferebat) elegantia atque concinnitas, non exiguum tamen vſum habere poſſunt ad Cantici ipſius & Teutonicæ ecphraſeos ſenſum plenius penitiusque percipiendum. Ego itaque cùm nudam hanc Teutonicæ in Canticũ Canticorum ecphraſeos editionem iamdudum in animo habuiſſem: tamen cùm Latinam Willerammi expoſitionem mihi deeſſe viderem, eamq́ apud virum quendam doctum mihique amiciſſimum exſtare intelligerem, qui ea coniunctim in publicum edere conſtituiſſet,

iiſque inſuper adiicere ſuas in Teutonicam Ecphraſin obſeruationes ac Notas, quibus linguam illam illuſtrauit, quas iam paratas mihi oſtēdit CL.V. Paulus G.F.P.N. Merula Hiſt. Prof. collega & amicus meus, libens ei ceſſi, & à mei codicis Teutonici editione deſtiti, nihil addubitans, quin qua ille eſt variarum linguarum cognitione & iudicij acrimonia præditus, quàm optimè φιλοπόνων, ſuis laboribus & commentationibus ſit conſulturus. Ego interea, initium tantum Teutonicæ illius ecphraſeos quæ apud me exſtat nunc temporis adiiciam, vt illius guſtum aliquem ſtudioſus Lector percipiat, dum ſe & Harmoniæ meæ Euangelicæ, & Cantici huius plenâ, hoc eſt, Latino-Teutonica editione explere poſſit.

VOX ECCLESIÆ OPTANTIS CHRISTI ADVENTVM.

Oſculetur me oſculo oris ſui.

CHVSSER *mih mit demo chuſſe ſines mundes. Dicco gebiezer mir ſine chunft* per prophetas. *nu chomer ſelbo unde chuſſe mih mit tero ſouzze ſines Euangelij.*

Quia

Quia meliora ſunt vbera tua vino, fragrantia vnguentis optimis; & odor vnguentorum tuorũ ſuper omnia aromata.

Wanda bezzer ſint dine ſpunne demo wine. Si ſtinchint mit ten bezzisten ſalbon. Diu ſuozzi dinero gnade iſt bezzera, denne diu ſarphi dero legis. *alſo iz chit:* Lex per Moyſen data eſt: gratia & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt. *Diu ſelba gnada iſt gemiſchet mit miſlichen gebon des heiligen geistes. mit den du machost*, ex peccatoribus iuſtos, ex damnandis remunerandos.

Oleum effuſum nomen tuum.

Din namo iſt vzgegozzenez ole.

Din namo iſt witeno gebreittet: wande vone dir Christo, heizzen wir Christiani.

ANNOTATIO MARGINALIS.

O ſponſe, quod olim non erat. quia notus in Iudæa Deus tantum olim. Dum enim clauſum manet, minus redolet; effuſum verò plurimùm. Ita & nomen Chriſti per effuſionem huius vnguenti, id eſt, gratiam Spiritus ſancti quam effudiſti in eis abundè.

Habeo etiam eâdem lingua Rythmum vetuſtiſſimum, De vita S. Annonis Colonien-

Colonienſis Archiepiſcopi, cuius initium tibi etiam Benigne Lector, communicabo. Neq. enim dubito quin etiam eius lectio, tametſi recentior eſſe videtur illâ quã Cantica Canticorum eſt conſcriptũ, magnæ tibi & voluptati, & ad locupletandam vernaculam noſtram linguam vtilitati ſit futura.

INDER *Werilde aneginne da licht ward vnde ſtimma.*

Du diu vroue godiſhant, diu ſpechin merch geſchuph ſo manignalt.

Du deiti god ſini werch al in zuei, diſi werlt iſt daz eine deil.

Daz ander iſt geiſtin, danmiri liſit man daz zua Werilte ſin

Diu eine da Wir inne birin, diu ander iſt geiſtin.

Du gemengite der Wiſe godes liſt
Vanden zuein ein Werch, daz der menniſch iſt;
Der beide iſt, corpus *vnte geiſt,*
Dannin iſt her na dim engele aller meiſt.
Alle geſchaft iſt in dem menniſchen,
So iz ſagit daz Euangelium.
Wir ſulin vncir dritte Werelde celin,
So Wir daz diu criechen horin redin.

Edem

Edem ſelben erin ward geſcaphin
Adam hauiter ſich behaltin.
Du ſich Lucifer duze vbile geuieng
vut Adam din Godes wort vbirgieng.
Du balch ſigis got deſtimer, daz her andere
ſini werch ſach rechte gen.
Den manen unten ſunnen,
die gebin ire lich mit wunnen;
Die ſterrin bihaltent ire vart,
ſi geberent vroſt vnte hizze ſo ſtarc
Daz fuir hauit vfuert ſinin zug,
dunner vnte wint irin vlug,
Die wolken dragint den regin guz.
nider wendint waſſer irim vluz:
Mit blumin cierint ſich diu lant,
mit loube dekkit ſich der walt.
Daz wilt hauit den ſinen ganc,
ſcone iſt der vugelſanc.
Ein iuuelich ding diu é noch hauit
di emi got van eriſt virgab.
Ne were die zuei geſchephte
die her geſchaph die bezziſte.
Die virherten ſic in din dobeheit
dannin hukin ſic diu leiht.
Vnt iſt wi der vient virſpun den man
zi ſcalke wolter vn hauin
So vurter cir helliu, die vunf werlt alle.

Vnze

Vnze got geſante ſinin ſun, der irloſte vns
von den ſunden.
Ce ofere wart her vur vns bracht
de mi dode nam her ſini macht.
Ce hellin vur her ane ſunden,
her herite ſi mit gewelde.
Der duuel virlos den ſinin gewalt,
wie wurdin al in vrie gezalt.
In der doufe wurde wir Chriſto man
den heirrin ſulin wir minnan.
Vp huf Chriſt ſinis crucis vanin,
die zueilf bodin hiz her in diu lant varin.
Vane himele gaf her vn die craft,
daz ſi vberwunden diu heidenſcapht. &c.

Exhinc declarat quibus regnis atque prouinciis ſinguli Apoſtoli Chriſti Euangelium annunciarint. atque ita tandem ad Annonem deſcendit, cuius vitam eleganter deſcribit.

Habes, benigne lector, Specimen non vnum vnius eiuſdemque linguæ Teutonicæ veteris. E qua quamplurima ſignificantiſſima vocabula locupletandæ ornandæque patriæ noſtræ, hoc eſt, Teutonicæ linguæ depromi poſſunt. E quibus in gratiam φιλο-

τεύτονων

ἰτοδτόνων (neq. enim hæc ſcribo exteris hominibus, qui præ vernacula ſua, ſiue potius Notho Latina lingua reliquas quas Barbaras indigetāt, ſuperciliosè contemnunt, & magnificis ſpecioſisq́. titulis Gloſſaria, ſiue Theſauros De linguæ ſuæ diuitiis conſcribunt, cùm Diuitias ne nominare quidem poſſint, niſi mutuato à Teutonibus vocabulo) paucula quædam è multis adſcribam.

VOCABVLA ALIQVOT
Veteris Linguæ
TEVTONICÆ.

Ambacht,	Seruus.
Barn,	Filius.
Burch;	Ciuitas.
Cuuit,	Grex.
Drou,	Comminatio.
Drut,	Dilectus.
Geheizan,	Pollicitatio.
Geili,	Laſciuia, proteruia,
Gilumfida.	Oportunitas.
Gomman,	Vir, Maritus.

Graue,	Præſes.
Halsin,	Summitates montium, vnde fortè, Alpes.
Heilhaſtono,	Sacerdotes,
Holdin.	Adiutores,
Itmalentage,	Die feſto.
Iemer;	Semper.
Labal;	Peluis.
Labban,	Pallium.
Lichen,	Placere.
Lidin,	Sicera.
Loccha,	Cincinni.
Magin,	Cognata.
Man,	Homo.
Mihhil,	Magnus.
Miſilſucht,	Lepra.
Moina,	Nequaquam.
Quena,	Vxor.
Reue,	Vterus.
Spunnen,	Vbera.
Saban,	Linteum.
Sachs,	Gladius longus.
San,	Cito.
Scaffanera,	Prægnans.
Sige,	Victoria.
Samir,	Tanquam.
Thiornun;	Virgo.

Thiu

Thiu,	Ancilla.
Vnberenti,	Sterilis.
Vngireh,	Tumultus.
Vrebehelin ſchelte,	Petulás accuſatio.
Wamba,	Venter.
Winiſter,	Siniſter.
Vzaz,	Sed.
In zeſo,	à dextris.
Zitenmeliſaron.	Magiſtratus.
Zuibar.	Amphora.

De quibus aliiſque id genus quamplurimis vocabulis, alius erit commodior ex profeſſo diſſerendi locus.

EXCERPTA EX HIST. NITHARDI, LIBRO TERTIO.

LIBET *hic Coronidis loco adponere nonnulla ex Nithardi Angilberti filij Karoli Magni Imperat. ex Bertha filia nepotis, hiſtoria, De diſſenſionibus filiorum Ludouici Pij, quam* CL. V. P. *Pithœus* I. C. *in Annalibus & Hiſtoriis Francorum ab An. Chriſti* DCC-

 VIII

VIII. *ad ann.* DCCCCXC, *publici iuris fecit. In qua quidem Nithardi hiſtoriâ exſtat Juſiurandum à Carolo & Ludouico præſtitum, alterum Romana, alterum Teudiſca lingua conſcriptum, quæ non inutilia nec iniucunda cognitu ſtudioſis linguarum fore iudicaui. Verba Nithardi ita ſe habent:*

Cumque Karolus quædam Romana linguâ perorasſet, Ludouicus, quoniam maior natu erat, prior hæc ſe ſeruaturum teſtatus eſt:

Pradon amur & pro Xpian poblo & noſtro commun ſaluament diſt di en auant in quant des ſauir & podir me dunat, ſi ſaluarei eo ciſt meon fradre Karlo & in adiudha & in cadhuna coſa ſi cum om per dreit ſon fradra ſaluar diſt ino quid il mi altre ſi fazet & abludher nul plaid nunquam prindrai qui meon vol ciſt meon fradre Karle in damno ſit.

Quod cùm Ludouicus expleſſet, Karolus Teudiſca lingua ſic hæc eadem verba eſt teſtatus:

In Godes minna induithes Xpannes folches ind vnſer bedhero gealtniſſi fon theſimo dage

*ge * frammor deſſo fram * ſo mir Got geuuiz ei indi madh furgibit ſo hald ihtis an minan bruher ſcal inti vtha zermigſoſo maduo indimit luherem in nothe in mit hing nege gango themimam vuillon * imo ce ſcadhen vuerhen.*

Sacramentum autem quod vtrorumque populus quiſque propria lingua teſtatus eſt, Romana lingua ſic habet.

Si Lodhuuigs ſagrament que ſon fradre Karlo iurat conſeruat; & Karlus meos ſendra de ſuo part ñ los tanit; ſi io returnar non lint pois ne io ne neulſcui eo returnarint pois in nulla aiudha contra Lodhuuig nunliiuer.

Teudiſca autem lingua:

Oba Karl then eid then er ſinenobruodher Ludhuwige gezuor geleiſtit, indi Ludhuuig min herro then er imo geſuor forbrihchit, ob ih ina nes aruuendenne mag, noh ih, noh thero, noh hein thenihes iruuenden mag uuider Karle imo ce follus tine uuirdhit.

SPECIMEN
Veteris Linguæ
SAXONICÆ
qua Angli ante annos mille vſi fuerunt.

Non ab re mihi facturus ſum viſus, ſi ad Gothicæ & Teutonicæ linguæ, veteris etiam Saxonicæ Specimen aliquod adiicerem. Cuius quidem linguæ, quæ & characteribus nonnullis à noſtrate & Latina differt, quamplurima præclaræ vetuſtatis monimenta manuſcripta in Archiuis & Bibliothecis Angliæ exſtare audio. E quibus hoc quod ad manus meas peruenit, digniſſimum iudicaui, quod à ſitu interituque vindicarem. Eſt verò id, Epiſtola Ælfredi regis Angliæ, ſcripta ad Wulfſigeum Epiſcopum, in qua declarat ſe Paſtorale Gregorij Papæ Romani, inter alia varia ac multiplicia regni ſui negocia, è Latina lingua in Anglicam tranſtuliſſe, & ad vnamquamque Epiſcopi ſedem in regno vnum exemplar tranſmiſiſſe. Quæ quidem Epiſtola exſtat

ad

ad calcem Hiſtoriæ quam Ioannes Aſſerus antiſtes Shyreburnenſis, qui illi à ſacris quondam fuit, de Regis huius rebus geſtis conſcripſit. De quo in hiſtoria Elienſi lib. 2. ita ſcriptum eſſe teſtatur: *Aluredus acerrimi ingenij princeps, per Grimbaldum & Ioannem doctiſsimos monachos tantum inſtructus eſt, vt in breui librorum omnium notitiam habuerit, totumque nouum & vetus Teſtamentum in eulogiam Anglicæ gentis tranſmutauerit.* Regem certè pacis belliquę artibus florentiſſimum, & progagandæ religionis Chriſtianæ ſtudioſiſſimum fuiſſe, ex ipſius hiſtoria, & Epitaphio ei adiecto conſtat. quod quidem hoc loco adiicere libuit, authore, ni fallor, Henrico Huntingdon.

Nobilitas innata tibi probitatis honorem
Armipotens Aelfrede dedit, probitasq́; laborem,
Perpetuumq́; labor nomen: cui miſta dolori
Gaudia ſemper erant, ſpes ſemper miſta timori.
Si modò victor eras, ad craſtina bella pauebas:
Si modò victus eras, & craſtina bella parabas.
Cui veſtes ſudore iugi, cui ſica cruore
Tincta iugi, quantum ſit onus regnare probarunt.

 Non

Non fuit immenſi quiſquã per climata mundi
Cui tot in aduerſis vel reſpirare liceret:
Nec tamen aut ferro contritus ponere regnum,
Aut gladio potuit vitæ finiſſe labores.
Iam poſt tranſactos vitæ regniq́ dolores,
Chriſtus ei ſit vera quies, ſceptrumq́ perenne.

Mortuus eſt anno Domini 900. poſtquam regnaſſet annos 29. & dimidium.

Hanc verò Ælfredi hiſtoriam Dayus typographus literis Saxonicis excudit in quibus paucula aliquot (nimirũ f. g. r. ſ. t. z. & abbreuiationes nõnullæ) à Latinis diſcrepant; Epiſtola vero Ælfredi interlinearem habebat interpretationem Anglica lingua, quæ hodie eſt in vſu conſcriptam. quam ego, ſimulque illius Latinam verſionem adiiciendam curaui, vt ſtudioſus Lector Saxonicam veterem cum Anglica & noſtrate Teutonica lingua conferre poſſit.

This

This is the Preface how S. Gre-
This is ſeo foreſpræc hu S. Gre-
gorie this booke made, which
gorius thas boc gedihte the
men the Paſtoral doe call.
man Paſtoralem neinnath.

Ælfred Kyng vvyſheth greetyng
ÆLFRED Kyning hateth gretung
to VVulfſige Buſhop hys vvorthy lo-
Wulfſige Biſceop his worthum lu-
uely & frendly, & thee to knovv I vvyll,
flice and freondlice; and the cythan hate;
that to me it comth very often in mynde, vvath maner
that me cō ſwithe oft on gemynd; hwylce
of vviſemē long ſince vvere throughout the English nation, both
witan geo wæron geond Angelcyn; ægther
of the ſpirituall degree as of the temporaltie,
ge godcundra hada ge woruldcundra;
& hovv happy the times then vvere amōgſt all the
and huge ſæliglica tida tha wæron geond
English nation, & hovv the kinges vvhich than
Anglecyn; and hu tha cyningas the thone
the gouernment had of the people, God &
anweald hæfdon thæs folces; Gode and
his vvill vvritten they obeyed, & hovv
his ærynd writum hyrſumodon; and hu
they both in theyr peace & in their expeditiō of vvar,
hi ægther ge heora ſybbe ge heora ſydo;
& in their gouerning vvithin borde or at home
and ge heora anweald innan borde gehe-
belde, & alſo vvithout their noblenes did ſpread, &
aldon; and eac vt hira ethel rymdon; and

hovv they then ſped, aſvvell in vvitte
hu him tha ſpeow; ægther gemid wige
as in vviſdome. And alſo the deuine
gemid wiſdome. And eac tha godcundan
orders hovv earneſt they vvere aſvvell about
hadas hu georne hi wæron ægther geym-
preaching, and about learnyng, & about
be laia; geymbe leornunga; and ymbe
all the ſeruices that they to God should-
ealle tha theowdomas the hi gode ſceol-
do. And hovv men out abroade vviſdome
don; and hu man vt on borde wiſdome
& doctrine hither in thu land ſought, & hovv vve
and lare hider on land ſohte; and hu we
the ſame novv muſt abroad get, if vve them ha
hi nu ſceoldon vte begitan; gif we hi hab-
ue ſhall So cleane it vvas fal-
ban ſceoldõ. Swa clæne heo wæs othfeal-
len amongſt the engliſh nation, that very fevv vve-
len on Angelcynne; that ſwithe feawa wæ-
re on thu ſide Humbre vvhich their ſerui-
ron be heonan Humbre the hira thenun-
ce could underſtand in Engliſh, or
ge cuthon vnderſtandan on Engliſc; oth-
e's furthermore an epiſtle from latin
the furthon an ærendgewryt of ledene
into Engliſh to declare, & I vvene that not
on Engliſc areccan; and ic wene that naht
many beyond Humbre vvere not.
monige begeondan Humbre næron.
So fevv of them vvere, that I alſo
Swa feawa heora wæron; that ic furthon
one only may not remember by
anne ænlepne ne mæg gethencan beſu-
than

ſouth Thamiſe vvhen as I to reigne undertoke.
than Thamiſe tha tha ic to rice feng.
God almighty be thanked, that vve novv
Gode ælmightigum ſy thanc; that we nu
any in ſtall haue a teacher. Ther-
ænigne an ſteal-hiabbath lareowa. For-
fore I thee bid, that thou do as I beleue
thá ic the beode; that thu do ſwa ic gelyfe
that thou vvilt, that thou vvith theſe vvorldly
that thu wylle, that thu the thiſſa woruld-
thinges to them poureſt out, as thou ofteſt
thinga to tham geæmtige; ſwa thu oftoſt
mayeſt, that thou that vviſdome vvhich to thee
mæge, that thu thone wiſdome the the
God geueth vvhere ſoeuer thou to them beſtovv
God ſealde thær thær thu hine befæſtan
may thou beſtovv. Thinke vvhat maner of puniſhments to vs then
mæge befæſt. gethenc hwilce witu vs tha
shall comen for this vvorld, vvhen as vve
becomon for thiſſe woruld; tha tha we
it neyther our ſelues haue loued, ne
hit na hwæther ne ſelfe ne luſedon; ne
alſo to other men aue leſtas. The
eac othrum mannum ne lyfdon. Thone
names only vve haue loued, that vve chriſtians
naman anne we luſdon; that we criſtene
vvere, & very fevv the duties.
wæron; and ſwithe feawa tha theawas.
VVhen I this all do mynde, then bethought
Tha ic this eal ge munde; tha gemunde
I alſo hovv I ſavv before ſuch thyme as it all
ic eac hu ic geſeah ær tham the hit eal
ſpoyled vvas & burned, hovv the
forheregod wære and forbærned; hu tha

circan

churches throughout all the engliſh nation ſtode vvith orna-
circan geond eal Angelcyn ſtodon math-
ments & bookes filled, & alſo vvith a great mul-
ma and boca gefylled; and eac micel mæ-
titude of gods ſeruantes, & then very little
niu godes theawa; and tha ſwithe lytle
fruite of their bookes vviſt they, becauſe that they
feorme thara boca wiſton; fortham the hi
of the no thyng vnderſtand might, bi-
hira nan thing ongitan ne mihton; for-
cauſe that they vvere not in their ovvn countrey language
tham the hi næron on hira agenge theode
vvritten. Euen ſo they ſayd our elders
awritene. Swilce hi cwædon ure yldran
the vvhich theſe places before helde, they loued
tha the thas ſtowa ær heoldon; hi lufedon
vviſdome & through the ſame they gate
wiſdome and thurh thone hi begeton
vveale & to vs left it. Here a man may yet
welan and vs læfdon. Her mon mæg gyt
ſee theyr ſvvathe, but vve them cannot
geſeon hira ſwæth; ac we him ne cunnon
after enquire; becauſe vve haue
æfter ſpyrgean; fortham we habbath
both let go aſvvell vvelth as alſo
ægther forlæton ge thone wela gethone
vviſdome, for that then vve vvouldnot to the
wiſdom, for tham the we noldon to tham
vievv vvith our mynde ſtoupe. VVhen I then
ſpore mid ure mode onlutan. Tha ic tha
this all mynded, then vvondred I gred-
this eall gemunde, tha wundrode ic ſwi-
tly at their godly vviſemen vvhich long ago vvere
the thæra godera witena the geo wæron

geond

throughout the engliſh nation, & thoſe bookes fully
geond Angelcyn; and tha bec be fullan
all learned had that of then then
ealle geleornod hæfdő; that hira tha nan-
no part they vvould not into their ovvn cõtry ſpeech
ne dæl noldon on hira agenge theode
turne, but I then quickly again my ſelfe
wendan; ac ic tha ſona eft me ſylfum
aunſvvered, & ſayd: they vveened not that
andwyrde; and cwæth: hi ne wendon that
euer men should ſo retchleſſe beco-
æfre men ſceoldon ſwa receleaſe wur-
me, & thus learning ſo decay. Therfore
dan; and ſeo lar ſwa othfeallan: Forthæra
I villingly they it let alone, & vvould
wilnunge hi hit forleton; and woldon
that heare the more vviſdome in this land vvould be,
that her the mara wiſdome on lãde wære;
as vve more languages they underſtode. Then re-
thi we ma getheoda cuthon. Tha ge-
membred I hovv the lavv vvas firſt in the Hebrue
munde ic hu ſeo æ wæs æryſt on Ebreiſc
ſpeach found, & after that the Greekes had
getheode fundon; and eft tha Grecas ge-
learnedit, then turned they it into their
leornodon; tha wendon hi hit on hira
ovvne ſpeech vvhollty; & alſo all other
agenge theode ealle; and eac ealle othra
bookes, & again the latine people as ſoone as after
bec; and eft ledenware ſwa ſome ſiththan
they it had learned, they tranſlated it vvholly
hi hic geleornodon; hi wendon ealle
through vviſe interpreters, into their ovvne
thurh wiſe wealhſtodas on heora agenge

theode

language, & eke all other chriſten people
theode; and eac aile othra criſtene theoda
ſome part thereof into theyr ovvne tonge
ſumne dæl hira on hira agenge theode
haue turned. Therfore me thinketh better if
wendon. For thi me thingth betere gif
you ſo thinke, that vve alſo ſome bookes
geow ſwa thincth, that we eac ſume bec
vvhich demed moſt nedefull be for all
tha themed be-thyrfyſta ſyn eallum
men to underſtand, that vve them into that
mannũ to witanne; that we tha on that
language turne that vve all knovv
getheode wendon the we ealle gecnawan
may, & bring to paſſe, as vve very eaſily
mægen; and gedon ſwa we ſwithe eatho
may vvith gods helpe, if vve than
magon mid godes fultume; gif we tha
quietes haue, that all the youth
ſtylneſſe habbath, that eall ſeo geogudth
that novv is in the engliſh nation of freeborne men,
the nu is on Angelcynne freora manna,
ſuch as that vvealth haue. that they them
thara the tha ſpeda hæbben; that hi tham
maintayne may be to learnyng commit-
befeolan mægen ſyn to leornunga othfæ-
ted, that vvhile that they none other occupation
ſte; tha hwile the hi nanre otherre note
can, untill firſt that they vvill conne
nemægen; oth fyrſt the hi wel cunnen
engliſh vvriting to read. Let teach men after-
engliſc gewrit arædan. Læremon ſith-
vvard further in latin ſpeech, thoſe that
than furthor on leden getheode; tha the

man

him further theach vvill, & to higher
man furthor læran wylle; and to herran
degree do vvill. VVhen I mynde hovv the
hade don wylle. Tha ic gemunde hu ſeo
learnyng of the latine tonge before the fallen
lar leden getheodes ær thyſum afeallen
vvas throughout the english nation, & though many
wæs geond Angelcyn; and theah manega
could skill the english vvriting to read. Then be-
cuthon Engliſc gewrit arædan. Tha on
gan I amongst other diuers &
gan ic gemong othrum miſlicum and
manifold businesses of the kingdome,
monigfealdum biſgum thiſſes kynerices,
the booke to vvynde into english that is na-
tha boc wendan on engliſc the is genem-
med in latin Paſtoralis, & in english
ned on leden Paſtoralis; and on engliſc
the Herdmans booke, somtime vvord by vvorde,
Hirde boc; hwilum word be worde,
somtime understanding for understanding, euen as I them
hwilum angit of andgite; ſwa ſwa ic hi
had learned at Plegmund myne Arch-
geleornode æt Plegmunde minum Ærce-
bishop, & at Aſſere my Bishop,
biſcope; and æt Aſſere minon Biſcope;
& at Grimbolde my maſſe prieſt,
and æt Grimbolde minũ mæſſe preoſte;
& at Iohn my maſſe prieſt.
and æt Iohanne minum mæſſe preoſt.
After that I of thẽ than learned had ſo
Siththam ic hi tha geleornod hæfde ſwa
as I then understode hovv I to thẽ moſt understandingly
ſwa ic hi forſtod ſwa ic hi andgitlicoſt
areccan

reach might, I them into engliſh turned,
areccan meahte; ic hi on engliſc awende;
& to eche bishop ſea in my kingdome
and to ælcum biſcep ſtole on minum rice
vvyll one ſende, & vpon eche one there
wylle ane on ſendan; and on ælcre bith
is a ſtile that is of fifty markes, &
an æſtel ſe bith on fiftigum mançeſſa; and
I bid in gods name that man
ic bebeode on godes naman that man
that ſtyle from theſe bookes take not, nor the
thone æſtel fram thære bec ne do; ne tha
bookes from the ſame mynſtre, vnknovvn hovv long
boc fram tham mynſtre; vncuth hu lange
there ſo learned biſhops be. So as
thær ſwa gelærede biſcepas ſyn. Swa ſwa
novv god be thanked every vvhere there are. Therfore
nu gode thanc wel thwar ſindon. For thi
I vvould that they alvvayes at their places
ic wolde that hi ealne weg æt thære ſtowe
vvere, except the bishop them vvith him
wæren; buton ſe biſcop hi mid him
haue vvill, or els they to ſome place lende
habban wylle; oththe heo hwæt to læne
be, until that ſome other be vvritten out.
ſy; oththe hwa othre bi write.

Hæc

Hæc eſt Præfatio oſtendens quemadmodum Papa Gregorius hunc librum fecit, quem homines Paſtorale nuncupant.

ÆLFREDVS Rex optat ſalutem Wulfſigeo epiſcopo digniſſimo beneuolè & amanter. Et te ſcire volo quòd mihi ſæpenumero in mentem venit, quales ſapientes diu abhinc extiterunt in Anglicà gente, tam de ſpirituali gradu, quàm de temporali, quamq́ue fœlicia tum tempora fuerunt inter omnes Angliæ populos, quemadmodumq́ue reges qui tunc gubernationem habebant plebis, Deo & eius voluntati ſcriptæ obſecundarint, vtq́ue in ſua pace, & bellicis ſuis expeditionibus, atque regimine domeſtico, domi ſe ſemper tutati fuerint, atque etiam foris nobilitatem ſuam dilatauerint, quomodoq́ue tunc temporis tam ſapientia quàm prudentia floruerint. Præterea de gradu ſpirituali hominis, quàm diligentes fuerint tam docendo, quàm diſcendo, omnibúſque officiis exequendis quæ Deo præſtare debebant. Inſuper

f quem-

quemadmodum extranei ſapientiam & doctrinam hîc in hac noſtra terra quondam quæſierint: nóſque iam (verſa vice) peregrinari oportet ad eam adipiſcendam: adeò funditus concidit apud gentem Anglicanam, vt pauciſſimi fuerint cis Humbrum qui vel preces ſuas communes, in ſermone Anglico intelligere potuerant, vel ſcriptum aliquod è Latino in Anglicum transferre. Tam ſanè pauci fuerunt, vt ne vnum quidem recordari poſſim ex auſtrali parte Thameſis, tùm cùm ego regnare occæperam. Gratiæ Deo omnipotenti ſint quòd nunc tandem aliqui in ſede ſint qui docere queunt. Quamobrem te iubeo vt facias (quemadmodum te facturum credo) nimirum vt tu qui mundana hæc illis profundis quàm potes ſæpe, eam ſapientiam quam tibi Deus largitus eſt, illis vbicunque poteris viciſſim impertias. Cogita quales pœnæ ſuper nos tandem venturæ ſunt propter hunc mundum, cùm neque noſmetipſi ſapientiam adamauerimus, neque eam alijs reliquerimus. Nomina tantùm diligimus, quia Chriſtiani nuncupamur, pauciſſimi verò officiis Chriſtianorú defun-

gimur. Hæc omnia quoties in memoriam reuoco, ſubit etiam cogitatio, quemadmodum cuncta hic in Anglia viderim, priuſquam deleta fuiſſent omnia & incenſa, vtpote templa per omnem Anglicanam gentem ſteterint ornamentis & libris inſtructa, magnaque inſuper multitudine ſeruorum Dei repleta. Quamuis certè fructum perexiguum ex libris ſuis perceperint, quandoquidem intelligere illos nequibát, eo quòd patrio ſermone neutiquam conſcriberentur. Qui quidem hac oratione vſi ſunt, Maiores noſtri qui hæc quondam loca obtinuerunt, ſapientiam adamauerunt, & per illam opes ſibi conflarunt, nobiſque reliquerunt: Quorum ſapientiæ impreſſam nos veluti orbitam vidimus, ſed eam adipiſci non potuimus, Nam & opes & ſapientiam planè perdidimus, quoniam ingenij neruos omnes ad eius contemplationem contendere noluimus. Cùm igitur hæc omnia cogitatione complecterer, magnopere admirabar præclaros illos ſapientes qui diu ab hinc per vniuerſam gentem Anglicanam floruerunt, atque illos libros penitus omnes perdidicerant, quamobrem noluerunt ho-

rum partem aliquam in patrium ſermonem transferre. Veruntamen protinus mihimet ipſi reſpondebã, videlicet, quòd maiores illi noſtri neutiquã opinati ſunt, homines vnquam adeò ſocordes futuros, aut rem literariam in tantum vnquam prolapſuram: ideoque conſultò id omiſiſſe, exiſtimantes eò vberiorem hac in terra ſapientiam futuram, quò plures à noſtris linguæ pernoſcerentur. Tum verò venit mihi in mentem legem Dei primùm in Hebræo ſermone fuiſſe inuentam, atque poſtea Græcos cùm eandem didiciſſent, eam vniuerſam, & alios inſuper omnes libros, in ſuam linguam vertiſſe, nec non Latinos etiam, quamprimum ipſi eam intelligentia comprehendiſſent, per prudentes interpretes ſuo ſermone eandem expreſſiſſe: eodemque modo omnem vndiq. Chriſtianam plebem partem eius aliquam in linguam domeſticam tranſtuliſſe. Quapropter optimum cenſeo, (ſi tu quoque ſic exiſtimas) vt nos libros aliquos quos maximè neceſſarios arbitrabimur, qui ab omnibus intelligantur, eoſdem in linguam quam omnes intelligunt conuertamus: efficiamusque (quod

certè

certè ope diuina perfacilè poterimus ſi pace perfruamur) vt omnis iuuentus quæ nunc eſt gentis Anglicæ (eorum præſertim hominum qui liberi nati ſunt, opeſq́ue habent quibus eos ad id alere poſſunt) literis addiſcendis addicatur: vtq́ue priùs artem nullam imbibant, quàm Anglica poterint ſcripta perlegere. Poſtea autem homines in Latinis literis eos inſtituant quos volunt ampliùs erudire, atque ad altiorem gradum prouehere. Cùm itaque mecum conſiderabam, quomodo iſthæc doctrina ſermonis Latini, per omnem gentem Anglicanam antehac obſoleuiſſet, (quamuis plurimi potuiſſent Anglica ſcripta legere) tum inter alia varia ac multiplicia negotia huius regni, cœpi librum hunc vertere in ſermonem Anglicanum: (qui Latinè Paſtoralis nuncupatur, Anglicè verò *the Heardmans booke*) aliquando verbum de verbo exprimens, interdum autem ſenſum ex ſenſu, ſicuti egomet ea didiceram à Pleimundo Archiep. meo, & Aſſero antiſtite meo, necnon Grimbaldo, & Iohanne mihi à ſacris. A quibus poſteaquam librum ita didiciſſem, vt penitus perciperem quemadmodum facillimè

me ad eius intelligentiam peruenire poſſem, in Anglicum ſermonem eum conuerti, & ad vnamquamque epiſcopi ſedem in regno vnum miſi, ſuperque ſingulos libros ſtilum, qui eſt, quinquaginta mancuſſæ. Et ego præcipio in Dei nomine ne quis de libris hunc ſtilum tollat, neque librum de templo, incertum cùm ſit, quàm diu futuri ſunt tales eruditi Præſules, quales nunc (honos Deo) vbique ſunt. Quapropter volo vti libri ſuis ſemper in locis remaneant, niſi illos Pontifex habere voluerit, aut commodatos alicui dederit, donec alij ex illis deſcribantur.

SPE-

SPECIMEN

Linguæ Perſicæ.

DABO *etiam Perſicæ linguæ duas pagellas. Aliquam enim eius eſſe cum Teutonica affinitatem vel ex eo conſtat, quòd multa vocabula vtrique linguæ inter ſe ſunt communia. E quibus depromam nonnulla quæ* CL.V. *Franciſcus Raphelengius Hebraicæ linguæ Profeſſor, & multarum aliarum exoticarum linguarum peritiſſimus, ex R. Sandiæ Pentateucho quadrilingui, in quo etiam eſt Perſica interpretatio, collegit, mihiq́ communicauit:*

Band,	Vinculum.	*Mus,*	Mus.
Berader,	Frater.	*Muſt,*	Muſtum.
Begryſt,	Fleuit.	*Murd,*	Mortuus eſt.
Caſti,	Ciſta.	*Nau,*	Nouus.
Choda,	Deus.	*Nam,*	Nomen.
Dandan,	Dens.	*Phedar,*	Pater.
Dochtar,	Filia.	*Quephia,*	Ceruix.
Drog,	Mendacium.	*Ses,*	Sex.
Gryſt,	Tenuit.	*Star,*	Stella.
Lab,	Labium.	*Ta,*	Vſque ad
Madar,	Mater.	*Tu,*	Tu.

Adſcribam & initium Geneſeos ex Perſica interpretatione, prout in illo Quadrilingui Pentateucho Hebraicis characteribus erat conſcriptum, vt Studioſi linguarum etiam huius guſtum aliquem percipiant.

In principio creauit Deus cœlum & ter-
Dar aval aſrid choda mar an aſman, vemar an-
ram.
zenim.

Et terra erat inanis & vacua Et tenebræ ſuper faciem
Veanzemin bud thobi vbevan; Vetarici abar rui
abyſſi. Et ſpiritus Dei incubans erat ſuper faciem aquæ.
tehom vbadi chodaÿ vezida ſcheva abar rui anab.

Et dixit Deus Fiat lux Et facta eſt lux.
Veguſt choda, Baſchad roſchni: Vebud roſchnaÿ.

Et vidit Deus lucem quod [eſſet] bona Et
Vebedid choda mar an roſchnaÿ ceh neco; Ve-
diuiſionem fecit Deus inter lucem & inter
guida card choda meian an roſchnaÿ vmeian an
tenebras.
tarici.

Et appellauit Deus lucem diem & tenebras vocauit
Vbecand choda beroſchnaÿ roz, vebetarici cand
noctem. Et facta eſt veſpera & factum eſt mane Dies vnus.
ſchab. Vebud eivar, vebud bamdad roz iakeh.

Et dixit Deus. Fiat expanſio in medio aquarum
Vegoſt choda, Baſchad farden dar meian anab,
& ſit diuiſionem faciens inter aquas & aquas.
vebaſchad guda cuna meian ab beab.

Et fecit Deus expanſionem & diuiſionem fecit
Vbecard choda mar an fardah: veguda card
inter aquas quæ ſubter expanſionem & inter aquas
meian anab antſe az ferad beſardah, vmeian anab
quæ ſupra expanſionem & factum eſt ita.
antſe az bala beſardah. vbud hamtſenin.

Et appellauit Deus expanſionem cœlum & facta eſt veſ-
Vbecand chodai beſardah aſman, vbud ei-
pera & factum eſt mane Dies ſecundus.
var vbud bambad roz duiomi, &c.

PARERGON,

SIVE

SPECIMEN CANTABRICÆ,

Hoc eſt,

Veteris Vaſconum linguæ.

SPECIMEN hoc Cantabricæ linguæ PARERGON inſcripſi, quòd videlicet ad præſens inſtitutum quo de Gothica & vetere Teutonica Saxonicaque lingua agimus, parum aut nihil pertineat; vtpote nihil cum eis affinitatis habens. Libuit tamen mihi id Corollarij loco adiicere, vt lingua paucis hactenus nota vel audita innoteſcat; & Studioſis linguarum diligentius in eam inquirendi fructumque aliquem ex ea percipiendi materiem ſuppeditem. Eſt autem Cantabrica lingua, quæ hodie Vizcayna ſiue Vaſconica vocatur. (Vizcayam enim olim Vaſconiam dictam fuiſſe autumo) nunc verò vulgò Bazque, ſiue Bazcuence appellatur. Cuius vſus hodie eſt non in Vizcaya tantùm, verumetiam in finitimis ei & circumiacentibus prouinciis, Alaba, Guipuzcoa,

Nauarræ etiam regno, & Bearnenſi ditione. Quam quidem linguam plerique Veterem Hiſpanicam fuiſſe arbitrátur; quæ, cùm in aliis illius regni prouinciis, ob frequentes diuerſarum gentium irruptiones & multorum in eis ſeculorum dominationem, ita fuerit corrupta vt nihil ferè natiui retinuerit, eiectis nimirum indigenis, & coloniis eò deductis, Vizcayni eiſque finitimæ gentes linguam ſuam integram conſeruarunt. quod quidem inde factum exiſtimo, quòd gentes bellicoſiſſimæ, & regiones naturâ ſituque locorum munitiſſimæ, vel ab exteris nationibus nunquam ita fuerint ſubactæ, vt indigenæ ſedes mutare fuerint coacti; vel quòd externæ nationes gentis indomitæ ferociá & locorum aſperitate deterritæ, diutius ibi commorari noluerint. Manſit itaque hæc Vaſconum lingua in hunc vſque diem integra, tametſi ob multa cum vicinis Gallis commercia, peregrina etiam multa illius gentis vocabula in eam irrepſerint. crediderim tamen eos, ſi linguam ſuam excolere velint, perinde ac nos Belgæ, nullius externæ linguæ adminiculo ad omnia animi ſenſa propriè apteque explicanda

indigere.

indigere. Propriam verò ac natiuam Vaſconum linguam cùm multi ante annos non multos crediderint, vel alioqui malignè ſparſerint, ſcribi non poſſe, (quaſi verò lingua quæ pronũciari poteſt ſcribi nequeat) eò libentius Specimen hoc linguæ Cantabricæ Philoglottis exhibui, ſimulque vt Illuſtriſſimæ principis Ioannæ D'Albret, Reginæ Nauarræ, præclarum omniumque Chriſtianorum principum imitatione digniſſimum in ptopagando Euangelio ſtudium eluceſcat; cuius auſpiciis authoritateque Nouum Ieſu Chriſti Teſtamentum Cantabrica lingua, interprete Ioanne de Liçarrague de Briſcous politiſſimis typis excuſum eſt ab accuratiſſimo celeberrimoque typographo Petro Hautin, Rupellæ, Anno Domini CIↃ. IↃ. LXXI. E qua editione Orationem Dominicam (ne te multis onerem) adiiciam, cum Indice vocabulorum aliquot Cantabricorum quæ in meum vſum ſtudioſè iamdudum collegeram: è quibus Studioſe Lector velut ex vngue de tota lingua iudicare poſſis.

ORA-

ORATIO DOMINICA
CANTABRICE.

GVRE *aita ceruë tan aicena, Sanctifica bedi hire icena,*
Ethor bedi hire rehumà. Eguinbedi hire varondatea ceruän beçala lurrean-ere
Gure eguneco oguia iguc egun.
Eta quitta ietzague gure corrac, nola gucre gure çorduney quittatzen baitrauegu.
Eta ez gaitzala ſar eraci tentationetan, baina deliura gaitzac gaich totic.

INDEX
Vocabulorum aliquot Cantabricorum.

AITA,	Pater.
Ahardi,	Sus.
Ahoa,	Os.
Aker,	Hircus.
Alaba,	Filia.
Alcandorea,	Interula.
Amar,	Mater.
Anaya,	Frater.
Andrea,	Domina.
Araguia,	Caro.
Arguia,	Lux.
Ardoa,	Vinum.

Ardit,

Ardia,	Ouis.
Arima,	Anima.
Arraya,	Piſcis.
Arrebua,	Soror.
Aretze,	Vitulus.
Aſtoa,	Aſinus.
BACVST,	Video.
Baina,	Sed.
Baldin,	Si.
Bat.	Niſi, Præterquam.
Begui,	Oculus.
Belca,	Nigrum.
Beraz,	Merces.
Berrià,	Nouum.
Bertan,	Statim.
Beſſoa,	Brachium.
Bihar,	Cras.
Bihotza,	Cor.
Bildotza,	Agnus.
Buruä,	Caput.
CAHAGVI,	Vinum.
çaldi,	Equus.
çahar,	Senex.
Cergati,	Quare.
Ceruä,	Cælum.
Chori,	Auis.
Cubac,	Vtres.
Cutia,	Album.
DEABRVAC,	Diabolus.
Dohatſu,	Beati.
ECEN,	Etenim.
Echea,	Domus.

Edatendot,	Bibo.
Ederra,	Formoſus.
Egun,	Hodie.
Eguzquia,	Sol.
Emazthea,	Mulier.
Echiaz,	Digitus.
Eſcua,	Manus.
Etche,	Domus.
Eure,	Tuus.
Eztà,	Non.
GAITZERRAITEÇAC,	Obtrectationes.
Gatza,	Sal.
Goicea,	Manè.
Gorria,	Rubrum.
Gorputza,	Corpus.
Gucia,	Omnis.
HAICE,	Ventus.
Halaietz,	Propterea.
Handiric,	Magnum.
Haortchoa,	Puer.
Haraguia,	Caro.
Herioa,	Mors.
Hi,	Tu.
Hilebeth,	Menſis.
Hordià,	Vini potor.
Hortza,	Dens.
IAINCOA,	Deus.
Ian,	Comedere.
Iauna,	Dominus.
Ibaya,	Flumen.
Içarra,	Stella.
Icena,	Nomen.

Idià,	Bos.
Itſaſſoac,	Mare.
LANDA,	Ager.
Lonaca,	Dormio.
Lurra,	Terra.
MAHATSAC,	Vuæ.
Mibia,	Lingua.
NAVC,	Sum.
Ni,	Ego.
Nola,	Quomodo.
Non,	Quia.
ODEYA,	Nubes.
Odola,	Sanguis.
Oguia,	Panis.
Ohea,	Lectus.
Oinac,	Pes.
Ora,	Canis.
Orduan,	Tunc.
SABELCO,	Venter.
Senarra,	Maritus.
VICITZEA,	Vita,
Vncia,	Nauicula.
Vra,	Aqua,
Vria,	Villa,
Vrthé,	Annus.

RATIO NVMERANDI

APVD CANTABROS.

I.	*Bat.*
II.	*Bi.*
III.	*Irū.*
IIII.	*Lau.*
V.	*Boſt.*
VI;	*Sey.*
VII;	*çacpi.*
VIII;	*çorci.*
IX;	*Vedraci.*
X;	*Amar.*
XX;	*Ōguēy.*
XXX;	*Oguēy tamar.*
XL;	*Berroguéy.*
L;	*Berroguéy tamar.*
LX;	*Yruroguéy.*
LXX;	*Iruroguey tamar.*
LXXX;	*Lauroguéy.*
LXXXX;	*Lauroguéy tamar.*
C;	*Eun.*

FINIS.

APPENDIX.

POTERAM *quidem, Studioſe lector, hoc loco plurimarum etiam aliarum inter ſe diuerſarum linguarum ſpecimina adiicere, quæ latiſsimè per vniuerſum orbem terrarum diffuſæ, apud potentiſsimas florentiſsimasq́ nationes hodie ſunt in vſu; earum præcipuè quas Græci & Latini faſtidiosè Barbaras vocant; vt Philoglotti ex mutua earum inter ſe collatione, quid quæque vel cum Gothica, vel Teutonica, vel alioquin ipſæ inter ſe affinitatis habeant iucundè pariter vtiliterque inueſtigare poſſent. Ceterùm cùm Francofurti editũ ſit anno* 1592. *ex typographeo Ioannis Spieſsij,* SPECIMEN XL. *diuerſarum atque inter ſe differentium linguarum & dialectorum, à Ieronymo Megiſero è diuerſis authoribus collectarum, quibus oratio Dominica eſt expreſſa: ſuperſedendum mihi huic operæ eſſe duxi. Adiiciam tantùm eandem orationem Friſica lingua expreſſam, & ab eo omiſſam, ac præterea initium libri Geneſeos Cimbrica ſiue Wallica, quæ vetus Britannica fuiſſe creditur, redditum. idémque Iſlandica lingua expreſſum. Pleniorem enim harum duarum linguarum guſtum qui capere voluerit, facilè ſe explenerit lectione Bibliorum quæ Cim-*

brica lingua excuſa ſunt Londini anno 1558; & quæ Iſlandica lingua edita ſunt Holæ in Iſlandia anno 1580; ac denique libro cui titulus ἀρχαιονομία, hoc eſt, Priſcæ Anglorum leges ab Ina, Aluredo, Edouardo, Guthruno, Ethelſtano, Edgaro, Ethelredo, & Canuto regibus Anglorum conditis; quæ Londini per Ioannem Daium anno 1568. vetere Saxonum non ſolùm lingua ſed & characteribus, ab iis qui hodie in vſu ſunt lõgè diuerſis, excuſæ ſunt cum Latina interpretatione Guilielmi Lambardi, & difficiliorum & ab vſu communi remotiorum vocabulorum quæ in illis legibus paſsim occurrunt explicatione.

ORATIO DOMINICA

LINGVA FRISICA.

Ws haita dw derſtu biſte yne hymil, Dyn name wird heiligt. Dyn ryck to komme. Dyn wille moet ſchœn opt yrtryck as yne hymil. Ws deilix brœ jow ws jwed. In veriou ws ws ſchylden, as wy vejae ws ſchyldnirs. In lied ws naet in verſieking. din fry ws vin it qwæd, Din dyn is it ryck, de macht, in de heerlickheyt yn yewicheyt. So mœttet weſe.

Gene-

Geneſeos capitis primi initium Lingua Cambrica ſiue Wallica.

Yn y dechreuad y creawd Duw y nefœdd ar ddaiar. Y ddaiar oed afluniaidd, a gwag,a thy wyllch [ydordd] ar wyneb y dyfnder ; ac yſpryd Duw yn ymſymmud ar wyneb y defroedd.

Yna Duw addy wedódd , biddod goleuni a goleuni a fu. Yna Duw a welodd y goleani mai da [oedd] a Duw wahanod rhwug y polenni ar tywyllch. A Duw a alwod y goleuni yn ddhydd ar tywyllch a alwodd yn nos: ar hw yr a fu, ar borau a fu, y dydd eyn taf.

Initium Geneſeos CAP. I.
Lingua Iſlandica.

Iupphacht skapade Gud himen og iord. Og iorden var oyde tom,og myrkur var yfer vnderdiupinu. Og Gudz ande foordiſt yfer votnen. Og Gud ſagde, verde lios , og par vard lios. Og Gud ſand Lioſet var gott. Pa skilde Gud hoſit fra myrkrunun. Og kallade Lioſid, Dag, eñ myrkrid, not. Pa vard af kuellde og morno ſa fyrſte dagur. Og Gud

ſagde, Par Verde ein feſting a mille vatnauam. og ſurd skal skilia votnen huor fra odrum. Pa giorde Gud eina feſting, og skilde votnen ſin vorn einder feſtingũne, fra poim votnũ ſin vorn yfer feſtingũne. Og pad skiede ſo. Og Gud kallade feſtingena himen. Pa vard vt af knelide og morne ſa añar dage.

DE
NVBIANIS

erronibus quos Itali CINGAROS *appellant; eorumque lingua.*

TAMETSI *vereor ne quis mihi Horatianum illud occinat,*

——amphora cœpit
Inſtitui, currente rota cur vrceus exit?

quippe qui Commentarium De lingua Gethica pollicitus, varia aliarũ linguarum, quæ parum aut nihil cum ea affinitatis habeant, Specimina lectoribus obiiciam: Non poſſum tamen adhuc manum, quod aiunt, de tabula, quin De lingua Nubianorum qui erronum inſtar incertis ſedibus cateruatim vniuerſum orbem terrarum peruagan-

peruagantur pauca hiſce chartis illinam quæ ab Illuſtri Viro Ioſepho Scaligero accepi, quòd ea ad gentis, & linguæ paucis notæ cognitionē pertinentia Philoglottis nō ingrata fore confidam. NVBIANI inferioris Aegypti partibus contermini ſub Patriarcha Alexandrino ſacra, lingua Elkupti celebrarunt. Multi Epiſcopatus in eorum finibus fuerunt. Ante hos CLX. plus minus annos à Sultano Aegyptij ſedibus ſuis pulſi Palæſtinam, Syriam, & Aſiam minorem mendicorum ſpecie peruagantes, traiecto Helleſponto, Thraciam & circum Danubianas regiones incredibili multitudine inundarunt. Itali Cingaros vocāt, Galli Bohemos; quòd indidem ex Boëmia prima illorum eis notitia. Item Aegyptios, quòd Nubiam etiam ipſi Nubiani minorem Aegyptum vocent. Nubæ à Stephano ipſi & νομάδες vocantur, & Claudiano libro primo ad Stiliconem,

Venerat & paruis redimitus Nuba ſagittis.

Metropolis eorum CONDARI non ſolùm hodie ab ipſis vocatur, ſed & in Mappa mundi Turcica notata eſt. Templorum eximiorum etiā hodie multa extant veſtigia; & qui ſuperſunt de illa calamitate in ſuis ſedibus, Chriſtianos etiamnum hodie ſeſe profitentur, ſed ſine

vllis Epiſcopis, templis, & ſacrorum ſolemnibus. Sæpe ab Imperatore ſiue NEGVS *Abyſſinorum Epiſcopos petentes non impetrarunt; ſed penuria Epiſcoporum in Abyßinis, vel metu arenoſas ſolitudines, & Muhamedanorum iniuriæ obnoxias adeundi. Omnino Nomades & latrones ſunt, cuiuſmodi etiam illorum progenies Cingari iſti, qui non ſolùm mores maiorum ſuorum, & furtorum licentiam, ſed etiam linguam retinuerunt: cuius nos quædam pauca hic coniecimus. non ſolùm vt eam lectori proponeremus, ſed etiam eos argueremus, qui hariolantur hanc linguam ab ipſis confictam eſſe, neque vſpiam terrarum niſi inter ipſos errones Cingaros in vſu eſſe. In quo ſanè non ſunt audiendi.*

INDEX

VOCABVLORVM

Linguæ Nubianorum Erronum.

Achan,	*Oculus.*
Bacro,	*Aries, Veruex.*
Bal,	*Capillus.*
Bar,	*Lapis.*
Beibck,	*Diabolus.*
Berri,	*Rota faſciis inuoluta quam capiti imponunt mulieres Nubianæ.*

Briſchin-

Briſchindo,	*Pluuia.*
Buchos,	*Liber.*
Bul,	*Culus.*
Cheleue,	*Tripudiare, h. fortis aſpiratio:*
Cheron,	*Caput.*
Chiral,	*Caſeus.*
Chor.	*Barba hîc ch. pronuntiandum vt Hiſpanicè.*
Chouri,	*Culter. ch. Hiſpanicum.*
Chriſtari,	*Scrinium.*
Dade,	*Pater.*
Daio,	*Mater.*
Deuel,	*Cælum, Deus.*
Erani,	*Nobilis matrona.*
For,	*Penna, Calamus ſcriptorius.*
Foros,	*Vrbs.* φόρ☉, *vulgare idioma Græcorum.*
Gad,	*Camiſia.*
Gagi,	*Mulier.*
Gaue,	*Burgus.*
Gourou,	*Bos.*
Guigiebe,	*Cantare.*
Hanro,	*Enſis. H. fortis aſpiratio.*
Harmi,	*Thorax. h. fortis aſpiratio.*
Haue,	*Comedere.*
Heroy,	*Tibia cum coxendice.*
Iuket,	*Canis.*
Kan,	*Auris.*
Kangheri,	*Eccleſia.*
Krali,	*Rex. Bohemicum eſt.*
Kaſcht,	*Tu bibis.*
Lein,	*Fluuius.*

Loue,	*Argentum.*
Maaſz,	*Caro. Bohemicum.*
Manoſch,	*Vir.*
Manron,	*Panis.*
Moi,	*Os, oris.* στόμα.
Mol,	*Vinum.*
Momeli,	*Candela.*
Mucia,	*Brachium.*
Nak,	*Naſus.*
Nay,	*Vnguis.*
Panin,	*Aqua.*
Papieris,	*Papyrus.*
P-hou,	*Terra. P & h ſeparatim vna ſyllaba efferenda, non vt φ.*
Philatri,	*Caſtrum.* φυλακή.
Piaſſa,	*Nos bibimus.*
Piauá,	*Ego bibo.*
Piela,	*Ille bibit.*
Pieſsá kan,	*Vos bibitis.*
Plachta,	*Linteus.*
Rai,	*Nobilis.*
Ser buchos?	*Quomodo nominaris? ch. Hiſpanicum.*
Sonakai,	*Aurum.*
Taxrai,	*Patera argētea. X. Hiſpanicum.*
Thuochan,	*Veſtis.*
Tirachan,	*Pallium.*
Troupos,	*Corpus.*
Valin,	*Calix vitreus.*
Vaſt,	*Manus.*
Vodros,	*Lectus.*
Vouda,	*Porta.*

Xai,	*Filia.*
Xauca,	*Filius. X. pronuntiandum vt Hiſpanicè.*
Yago,	*Ignis.*
Yanguſtri,	*Anulus.*
Yanre,	*Oua.*

De idiotiſmo aliorum quorundam Erronum, à Nubianis non admodum abſimilium.

SPECIMEN *hoc linguæ Nubianorum, occaſionem mihi dedit cogitandi de idiotiſmo (neque enim linguam appellare libet) Erronum quorundam qui auorum imo patrum noſtrorum memoria oppida omnia & pagos peruagari, & templorum fores cateruatim obſidere ſolent, & inauditis technis atque impoſturis vulgo fucum faciebant; Nubianis illis non abſimiles; eo tamen ab iis diuerſi, quòd cum Nubiani Chiromantices & præterita futuraque diuinandi prætextu fallerent, hi ſanctimoniæ alicuius ſimulatione & peregrinationis ab ipſis inſtitutæ ad loca variis diuis dicata, quos diuerſorum atrociſſimorum morborum quibus ſeſe obſeſſos fingebant ἀποτροπαίους ſiue auerruncatores prædicabant, miſeram plebem*

 denſiſſimis

denſiſſimis ignorantiæ tenebris immerſam atque obcæcatam, & pia quadam credulitate ad commiſerationem ipſorum adductam pecunia emungebant. Nubianos illos, quos Itali, vt diximus, Cingaros Vocant; Hiſpani, Gitanos, hoc eſt Aegyptios; Belgæ, Heydenen, *hoc eſt Gentiles propriam ſibi ac peculiarem prouinciæ è qua orti fuerunt linguam habuiſſe Ioſ. Scaliger cenſet, cuius iudicio authoritatique libens acquieſco. Horum vero de quibus nunc agimus idiotiſmum, vt linguam natiuam appellare non auſim, ita non omnia eorum vocabula commentitia eſſe crediderim, ſed è vetere aliqua lingua petita; aut ſi omnia in vniuerſum ſunt fictitia, mirari libet eorum non minorem in effingendis nouis vocabulis induſtriam, quàm in conſuendis technis vafriciem. De quibus cum exſtet libellus Teutonica lingua ante annos quinquaginta conſcriptus, qui Errones hoſce in* XXVIII. *claſſes ſiue ſectas diſtribuit, & ſingulis propriam appellationem qua tum temporis noti fuerunt inditam ſcribit, vnum vero omnibus communem idiotiſmum ſiue linguam fuiſſe; Indicemque vocabulorum quibus illi vtebantur adſcribit. è quibus paucula quædam annotabo, liberum de iis iudicium Lectori relinquens.*

Adon,	*Deus.*
Alchen,	*Ire.*
Baey,	*Vinum.*
Bult,	*Lectus.*
Botten,	*Edere.*
Buſen,	*Bibere.*
Bucht,	*Pecunia.*
Cuyſen,	*Verberare.*
Claffot,	*Veſtis.*
Crommer,	*Iudex.*
Creu,	*Caro.*
Coxe,	*Gallina.*
Doſch,	*Veſtimenta.*
Diſtel,	*Templum.*
Dille,	*Puella.*
Deyſter,	*Alea.*
Erlat,	*Dominus, Herus.*
Flader,	*Balneum.*
Fonck,	*Ignis.*
Fonckelen,	*Aſſare & Elixare.*
Floy,	*Aqua.*
Flick,	*Famulus.*
Galle,	*Sacerdos.*
Gripelick,	*Digitus.*
Genffen,	*Furari.*
Glyde,	*Scortum.*
Horſſelen,	*Rixari,*

Houele,

Houele,	*Canis.*
Houtz,	*Ruſticus.*
Har,	*Pulex.*
Ionen,	*Fallere.*
Kroener,	*Vir.*
Krax,	*Monaſterium.*
Klems,	*Carcer.*
Laurette,	*Glus.*
Lyms,	*Induſium.*
Laus,	*Ouum.*
Leems,	*Lectus.*
Molſamer,	*Proditor.*
Prepeſen,	*Libri.*
Priemer,	*Sacerdos.*
Quien,	*Canis.*
Quiſten,	*Loqui.*
Rippaert,	*Saccus.*
Roſch,	*Cereuiſia.*
Ryſtert,	*Stramen.*
Ree,	*Grauis morbus.*
Sancke,	*Templum.*
Smixe,	*Butyrum.*
Soens,	*Nobilis.*
Stuppaert,	*Farina,*
Smalkagel,	*Adulter.*
Screns,	*Hypocauſtum.*
Suye,	*Crumena.*

Trewael,

Trewael,	*Calceus.*
Voppen,	*Mentiri.*
Zickuſz,	*Cæcus.*
Zoeuele,	*Caput.*

Atque hæc quidem De Erronum iſtorum idiotiſmo dicta ſufficiant. Exiſtimauerim autem Gallos & Hiſpanos ſuos etiam habuiſſe huius generis Errones. qui inter ſe lingua vulgo incognita vterentur; quam quidem inconditam linguam putarim Gallos, Iargon; *Hiſpanos* Iengonce *appellaſſe; niſi fortaſſis ipſam etiam Nubianorum linguam ita appellarint. Tu Benigne Lector iudica, ſimulque ignoſce, ſi tibi hiſce affaniis moleſtiam aliquam creaui.*

E R R A T A

aliquot ſuis locis corrigenda.

p. 13, l. 23.) χ & ψ *non habent*: Legendum omnino Ξ ſiue ξ & ψ &c. Nam ξ literæ poteſtatem exprimunt Getæ per ks.

p. 14, l. 11. THEVDIS) Scriptum fuerat more Gothorum THEnƛIS. cuius vocis media litera Gothis eandem poteſtatem habet quam U.

l. 16. DAVOS) Et hoc ſcriptum erat litera 𝔫 quæ idem valet atque U.

p. 35, l. 4. *Vimai*. forte *Winay*.

p. 66, l. 9. *Non eſt propheta*) adiunge *ſine honore*. Nam hoc eſt Gothice *vnſwers*.

p. 52, l. 13. *Schuualth. Mors*. Hæc vox tametſi apud Buſbequium hoc loco poſita erat reponenda tamen eſt inter ea vocabula quæ cum Teutonica lingua non conueniunt.

FINIS.

A01 1474512

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google